MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

MIRCEA ANGHELESCU
GHEORGHE LĂZĂRESCU
NICOLAE I. NICOLAE
CONSTANȚA BĂRBOI
A. GH. OLTEANU
CORNELIA STOICA
VLADIMIR GHEORGHIU
CONSTANTIN OTOBĂCU
ELENA BEREA-GÂGEANU

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Manual pentru clasa a IX-a

Scanned with OKEN Scanner

MINISTERUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Manual pentru clasa a IX-a

Autori:

cercet. șt. dr. MIRCEA ANGHELESCU
prof. dr. GHEORGHE LĂZĂRESCU
prof. gr. I NICOLAE I. NICOLAE
prof. dr. CONSTANȚA BĂRBOI
prof. dr. A. GH. OLTEANU
prof. gr.I CORNELIA STOICA
prof. gr. I VLADIMIR GHEORGHIU
prof. dr. CONSTANTIN OTOBÂCU
asist. univ. dr. ELENA BEREA-GĂGEANU

Capitolul *ORIGINEA ȘI DEZVOLTAREA LIMBII ROMÂNE* a fost elaborat de acad. ION COTEANU.

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, R.A. – BUCUREȘTI

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Referenți:

acad. *Zoe Dumitrescu-Bușulenga;*
prof. univ. dr. *Dimitrie Păcurariu;*
prof. univ. dr. *Gheorghe Mihăilă;*
conf. univ. dr. *Simion Mioc;*
lector univ. dr. *Florin Manolescu;*
prof. dr. *Ion Negreț;*
prof. gr. I *Niculina Soră;*
prof. gr. I *Marieta Popescu;*
prof. gr. I *Mihai Mancaș;*
prof. gr. I *Mihai Gafencu;*
prof. gr. I *Liliana Leonte;*
profesori de limba și literatura română din municipiul București și din județele: Alba, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brașov, Cluj, Dolj, Neamț, Sibiu și Timiș.

ISBN 973-30-3117-8

Redactor: prof. *Elisabeta Onuță*
Tehnoredactor: *Elena Stan*
Coperta: *Aurel Bulacu*

I. ORIGINEA ȘI DEZVOLTAREA LIMBII ROMÂNE

1

Când a apărut limba română

Ca să hotărâm de când putem vorbi despre limba română, trebuie să știm mai întâi că toate limbile câte au fost și sunt pe lume s-au schimbat și se schimbă fără întrerupere, dar foarte încet. Dacă urmărim atent modul în care vorbesc părinții și bunicii noștri, observăm că ei nu rostesc totul chiar ca noi și că spun din când în când și cuvinte pe care nu le știm sau – chiar dacă le știm – nu le întrebuințăm. Deosebirile nu sunt de obicei prea mari. De aceea, îi pricepem, iar ei pricep ce le spunem noi. Bunicii și străbunicii noștri au fost, la vremea lor, în aceeași situație ca cea în care ne aflăm noi astăzi. Numai că pe ei îi mirau alte rostiri și alte cuvinte din vorbirea sau din scrierea părinților ori a bunicilor lor. Astfel, nu mai departe de acum 50 de ani, unii spuneau, de exemplu, *achizițiune, concluziune, deciziune*, în timp ce noi spunem *achiziție, concluzie, decizie*. Unii zic și astăzi *a rămânea* sau *a zace*, iar alții *a rămâne* și *a zăcea*. La unii scriitori din secolul trecut și la cei de la începutul secolului nostru, găsim scris *strade*, căci așa și pronunțau, dar noi spunem și scriem astăzi *străzi*.

Întorcându-ne și mai mult înspre trecut, ne întâmpină în scrierile noastre vechi forme care, deși sunt românești, nu seamănă întru totul cu cele știute de noi. Una din ele este *feace*. Ea însemna în limba veche *făcú*.

Urmărind firul acestei întoarceri, ajungem la o perioadă foarte veche, când mai multe forme și cuvinte și mai vechi încep să semene cu cele din limba noastră. *Perioada aceasta se află nu mult după anul 600, adică puțin după secolul al VI-lea.*

Neavând scrieri în românește din acea vreme, de unde știm ce cuvinte și ce gramatică avea limba noastră atunci?

Acest lucru îl descoperim:

a) comparând cuvintele și formele gramaticale cu aceleași cuvinte și forme gramaticale din limbi cu care limba noastră seamănă mai mult;

b) comparând cuvintele și formele gramaticale cu cele din limba română veche;

c) comparând apoi cuvintele și formele gramaticale cu cele de astăzi și cu cele vechi din graiurile și din dialectele românești.

În tabloul următor, avem 30 de cuvinte românești față în față cu aceleași cuvinte din încă patru limbi care seamănă cu româna.

Scanned with OKEN Scanner

Cuvinte românești vechi și uzuale comparate cu cele din italiană, spaniolă, portugheză și franceză

Nr. crt.	română	italiană	spaniolă	portugheză	franceză
1.	casă	casa	casa	casa	chez[1]
2.	cămașă	camicia	camisa	camisa	chemise[1]
3.	câmp	campo	campo	campo	champ[1]
4.	câine/câne	cane	–	cno[2]	chien[3]
5.	curte	corte	corte	corte	cour[4]
6.	deget	dito	dedo	dedo	doigt[5]
7.	dinte	dente	diente	dente	dent
8.	lână	lana	lana	ln[2]	laine[5]
9.	mână	mano	mano	mno[2]	main[5]
10.	munte	monte	monte	monte	mont
11.	om	uomo	hombre	homem	homme[8]
12.	pâine/pâne	pane	pan	pno	pain
13.	râu	rio	río	rio	–
14.	timp	tempo	tiempo	tempo	temps[7]
15.	cald	caldo	caldo[7]	caldo[7]	chaud[7]
16.	drept	diritto	derecho[6]	direito	droit[5]
17.	verde	verde	verde	verde	vert[7]
18.	negru	nero	negro	negro	noir[5]
19.	un(a)	uno	uno	um	un
20.	doi	due	dos	dois	deux
21.	trei	tre	tres	três	trois[5]
22.	avea – avere	avere	haber	haver	avoir[5]
23.	intra – intrare	entrare	entrar	entrar	entrer[7]
24.	lăuda – lăudare	lodare	loar	louvar	louer[7]
25.	muri – murire	morire	morir	morrer	mourir
26.	purta – purtare	portare	portar	portar	porter[7]
27.	râde – râdere	ridere	reir	rir	rire[8]
28.	scrie – scriere	scrivere	escribir	escrever	écrire[8]
29.	zice – zicere	dire	decir[6]	dizer	dire[8]
30.	bine	bene	bien	bem	bien[3]

Scanned with OKEN Scanner

Ca ele sunt încă multe altele. Se vede foarte ușor că româna, italiana, spaniola, portugheza, franceza au pornit toate la început de la aceleași forme latinești, și anume:

1. casă	de la	lat. casa
2. cămașă	„	lat. camisia
3. câmp	„	lat. campus
4. câine/câne	„	lat. canis
5. curte	„	lat. cohors
6. deget	„	lat. digitus
7. dinte	„	lat. dens
8. lână	„	lat. lana
9. mână	„	lat. manus
10. munte	„	lat. mons
11. om	„	lat. homo
12. pâine/pâne	„	lat. panis
13. râu	„	lat. rivus
14. timp	„	lat. tempus
15. cald	„	lat. calidus
16. drept	„	lat. directus
17. negru	„	lat. niger
18. verde	„	lat. vir(i)dis
19. un(u)	„	lat. unus
20. doi	„	lat. duo
21. trei	„	lat. tres
22. avea-avere	„	lat. habere
23. intra-intrare	„	lat. intrare
24. lăuda-lăudare	„	lat. laudare
25. muri-murire	„	lat. moriri
26. purta-purtare	„	lat. portare
27. râde-râdere	„	lat. ridere
28. scrie-scriere	„	lat. scribere
29. zice-zicere	„	lat. dicere
30. bine	„	lat. bene

---

[1] *ch* din franceză se citește *ș*, iar *z* de la sfârșitul acestui cuvânt nu se aude; cuvântul *chez (șe)* este în franceză o prepoziție, dar el vine din lat. *casa*, ca și *casa* din celelalte limbi și *casă* din românește;

[2] *ã* din portugheză se citește ca un *a* urmat de *n* și pronunțat pe nas;

[3] *e* din *chiên* se citește ca un *e* pronunțat pe nas, fără să se audă *n* de la sfârșitul acestui cuvânt;

[4] *ou* din franceză se citește *u*;

[5] *oi* din franceză se citește *oa* într-o singură silabă; *ai* se citește *e*, iar *e* de la sfârșit nu se aude; ei nu se aude nici în *homme*, citește: *om*, nici în alte forme;

[6] *ch* din spaniolă se citește ca un *c(e)* sau *c(i)*, iar *ci* se citește ca un *și*;

[7] *temps* din franceză se citește ca un *tan* cu *a* pronunțat pe nas; *p* și *s* nu se aud; consoana de la sfârșit nu se aude nici în *chaud*, nici în *vert*, nici în *trois*, nici în *entrer, louer, porter; entrer* se pronunță *antré*, cu un *a* rostit pe nas; în spaniolă și portugheză *caldo* a devenit substantiv și înseamnă „supă";

[8] la aceste cuvinte *e* de la sfârșit nu se aude.

Scanned with OKEN Scanner

Să vedem cum apăreau câteva dintre aceste cuvinte în limba română mai veche. Unele arătau altfel decât astăzi, de exemplu *câne, pâne, derept* „drept", *vearde* „verde". Ele semănau atunci mai bine cu formele lor de bază din latină. Astfel, lat. *canis* a devenit întâi *câne* și apoi *câine*, lat. *panis* a devenit *pâne* și apoi *pâine*, lat. *directus*, întâi *derept*, apoi *drept* sau, pe scurt:

lat. *canis*	⟶	*câne*	⟶	*câine*
lat. *panis*	⟶	*pâne*	⟶	*pâine*
lat. *directus*	⟶	*derept*	⟶	*drept*

Mai adesea, când vrem să arătăm ce a devenit un cuvânt, nu mai desenăm întreaga săgeată, ci numai vârful ei, adică:

lat. *canis* > *câne* > *câine*

lat. *directus* > *derept* > *drept*

ș.a.m.d.

Multe substantive nu s-au dezvoltat din forma de nominativ *(canis, cohors)*, ci din cea de acuzativ *(canem, cohortem)*. Aici le-am dat în forma de nominativ spre a fi mai ușor de găsit în dicționarele limbii latine. La verbe s-au păstrat mai multe forme. Când vrem să arătăm ce a devenit una din ele, punem tot semnul >, de exemplu:

lat. *portamus* > (noi) *purtăm*.

Să comparăm acum câteva dintre ce e 30 de cuvinte cu formele lor din graiuri. În unele părți ale țării, se zice și acum *câne, pâne* și auzim spunându-se și *(a) dzice* sau *(a) dzâșe* pentru *(a) zice*. Cum și în limba română mai veche întâlnim pe *dzice*, se vede că de la lat. *dicere* s-a trecut întâi la *(a) dzice*, apoi la *(a) zice*, iar, în unele graiuri, *dzice* a mers mai departe pe drumul lui și a devenit *dzâșe*.

Când comparăm formele de astăzi și înțelesurile lor cu cele din trecut sau invers, facem *istoria* lor. Istoria cuvintelor și a formelor se numește *metoda istorico-comparativă*.

Prin metoda istorico-comparativă descoperim în mod științific felul în care a apărut și a evoluat o limbă, deci și limba română.

Scanned with OKEN Scanner

2.

Cum a devenit latina limbă română

Evoluția limbii nu se face la întâmplare, ci după anumite reguli.

Una din ele – de exemplu – cerea ca ori de câte ori în forma de bază din latină avem un *l* simplu între două vocale, pronunțat aspru, acest *l* să treacă la *r*, ca în:

lat. *filum* > *fir*, lat. *gula* > *gură*, lat. *palus* > *par*, lat. *solem* > *soare*

Dacă nu era simplu, ci dublu, și nu era pronunțat aspru, *l* nu trecea la *r*. Astfel, *ll* din *callis* s-a păstrat în cuvântul *cale*, ca și în cuvântul *oală*, care vine din *olla*, iar *l* din *filius* a trecut mai întâi la *l'* (*l* pronunțat moale), apoi la *i*, deci *filius* > *fil'iu* > *fiu*.

Altă regulă cerea ca orice *m*, *n*, *s* și *t* din forma de bază să dispară din rostire ori de câte ori se găsea la sfârșitul unui cuvânt sau al uneia dintre formele lui gramaticale. De aceea, *filum*, de exemplu, înainte de a deveni *fir*, s-a pronunțat *filu*, apoi *firu*, în două silabe, după aceea *firu*, într-o singură silabă. Dar, ca să se poată pronunța astfel, *u* a trebuit să fie foarte scurt. De aceea, se și scria odinioară *ŭ*. Deci:

filum > *filu* > *firŭ* > *fir*

Altă regulă cerea ca *b* între două vocale să cadă în trecerea treptată de la forma latină de bază la cea românească, de exemplu:

caballus > *caballu* > *calu* > *cal*
sebum > *sebu* > *seu*
tibi > *ție*

Un cuvânt ca *bubalus* a devenit întâi *buăr*, cum se găsește în scrierile vechi românești, apoi, *bour*, ca astăzi, căci *b* de la inițială se păstrează. Asupra unui cuvânt sau a unei forme acționează cu timpul mai multe reguli. În *bubalus*, de exemplu, ele sunt trei: căderea lui *s* de la sfârșit, căderea lui *b* dintre două vocale și trecerea lui *l* dintre două vocale la *r*. După aceea, altă regulă, dar mai nouă decât celelalte, a făcut ca *uă* din *buăr* să se pronunțe *ou*. Regulile de schimbare sunt și ele mai vechi ori mai noi. Unele se opresc după ce au modificat tot ce puteau să modifice. Astfel, după ce un *l* dintre două vocale a fost trecut la *r*, regula nemaiavând la ce să se aplice a fost uitată. După o vreme oarecare, au putut deci să pătrundă în română cuvinte din alte limbi cu *l* între două vocale. Prin urmare, la *bour*, întâi a căzut consoana de la sfârșit, după aceea a căzut *b* dintre cele două vocale și s-a schimbat *-l-* în *-r-*. Nici *-b-* n-a căzut însă de la o zi la alta. El a fost slăbit mai întâi, pronunțându-se ca un fel de *v*. *Caballus* a trecut în italiană la *cavallo*, în portugheză

Scanned with OKEN Scanner

la *cavalo*, iar în franceză la *cheval*, ceea ce înseamnă că, în aceste limbi, *b* nu a căzut, ci a fost slăbit în *v*. Se poate foarte bine ca într-o vreme să fi avut și româna o formă cum ar fi *cavalu*, dar ca nu s-a păstrat. Faptul că un *b* poate să slăbească pronunțându-se *v* nu trebuie să ne mire prea mult, pentru că se întâmplă și astăzi. Cei care rostesc greșit *să aivă* în loc de *să aibă* fac același lucru ca și cei care altădată rosteau *v* în loc de *b!*

Dacă privim cu atenție cuvintele latinești care s-au transformat devenind românești, observăm că multe au rămas în aceleași clase sau grupări gramaticale ca și în latină. Un foarte bun exemplu este lat. *caput*. El era la plural *capita*. În română, avem *cap-capete*. Alt exemplu: *caballus* era la plural *caballi*, în română *cal* are pluralul *cai*, după ce odinioară fusese desigur *cali* cu *l* moale.

Nu numai substantivele sunt o dovadă că grupările gramaticale cele mai active din latină s-au păstrat, căci și substantivele din grupări mai rare au trecut la cele active. La fel s-a întâmplat cu adjectivele, cu pronumele, cu foarte multe adverbe și chiar cu articolul, care s-a născut din pronumele *ille, illa, illud*, cu sensul de „acela", aceea".

Verbul avea în latină patru clase (conjugări). Tot atâtea are la bază și în limba română, de exemplu: *laudo, -are* „a lăuda, lăudare", ca tip pentru prima conjugare; *video, -ere* „a vedea, vedere", ca tip pentru conjugarea a doua; *dico, -ere* „a zice, zicere", pentru a treia și *audio, -ire* „a auzi, auzire", pentru a patra.

Toate formele astfel grupate și îmbinarea lor în propoziții poartă numele de *structură gramaticală*. Comparând structura gramaticală a limbii române cu cea a limbii latine, rezultă că structura gramaticală a limbii române se explică punct cu punct prin dezvoltare din cea latină.

Scanned with OKEN Scanner

De ce vorbim o limbă de origine latină

Am arătat mai înainte că limba noastră s-a dezvoltat din latină.

Limba latină nu se pronunța chiar așa cum era scrisă, după cum nici româna nu se pronunță când vorbim fără să citim din carte chiar așa cum este scrisă. Astfel, zicem adesea *poa' să plouă*, dar scriem *poate să plouă*, zicem *tot omu*, dar scriem *tot omul* și multe altele ca acestea. Felul obișnuit de a rosti cuvintele, propozițiile și frazele când vorbim între noi se numește limbă vorbită, iar, când limba este vorbită de oameni fără multă învățătură, spunem că este limbă populară sau vorbită popular.

La fel stăteau lucrurile și în limba latină. În vorbirea de toate zilele, se spunea, de exemplu, *filu*, în loc de *filum*, sau *palu*, în loc de *palus*, dar cei mai învățați scriau *filum* sau *palus*, și tot astfel cei care rosteau *cavallu*, dacă știau carte, scriau *caballus*.

Limba română provine din latina populară vorbită, nu din cea scrisă. Latina populară vorbită a fost numită și *latina vulgară*, pentru că în latinește *vulgaris* însemna „popular".

Acest aspect al latinei stă și la baza celorlalte limbi înrudite cu româna, care formează împreună *familia limbilor romanice*. Limbile romanice sunt astăzi 9: româna, italiana, sarda, spaniola, portugheza, catalana, occitana sau provensala, romanșa sau retoromana și franceza. A mai existat una, a zecea, dalmata, dar, în secolul al XIX-lea, ea a încetat de a se mai folosi.

*

Poporul român este urmașul geto-dacilor. Datorită împrejurărilor istorice, geto-dacii au fost nevoiți să se amestece, începând din anul 106, cu coloniști romani, aduși în Dacia după al doilea război cu Imperiul Roman.

Triburile geto-dacilor, care locuiau pe o suprafață mai întinsă decât teritoriul de astăzi al României, s-au unit în două rânduri. Prima dată și-au ales conducător pe Burebista, iar a doua oară, pe Decebal. Nici Burebista, nici Decebal nu au avut legături de bună vecinătate cu Imperiul Roman. Ele s-au înrăutățit mult în timpul lui Decebal și au dus la două războaie, ultimul fiind cel terminat în anul 106, când împărat al romanilor era Traian.

Armata romană a ocupat o mare parte din Dacia, care a fost transformată în provincie a Imperiului. Au fost instalate apoi aici legiuni de soldați și s-au așezat în Dacia negustori, meseriași, agricultori etc. din diverse părți ale Imperiului Roman. Ei au adus în Dacia felul de viață al romanilor, civilizația și cultura acestora. Fiind țară bogată, Dacia a prosperat. Pentru romani ea era într-o vreme „Dacia cea fericită", *Dacia felix*, cum i s-a spus în latinește.

Geto-dacii s-au deprins încetul cu încetul cu instituțiile, cu civilizația și cultura romană, împletindu-le cu civilizația și cultura lor proprie. Pe măsură ce trecea timpul,

învățau și latinește. Acest proces de deprindere cu civilizația, cultura și limba Imperiului Roman se numește *romanizare*. El s-a petrecut nu numai în Dacia, ci și în Spania, în Portugalia, în Franța și în alte teritorii cucerite de romani. Și iberii, strămoșii spaniolilor și ai portughezilor, s-au romanizat, dar cu mult înainte de geto-daci, ca și galii, strămoșii francezilor. Peste tot, învățarea limbii latine a durat în jur de 100–150 de ani, așa cum se știe foarte bine pentru iberi și gali. Cu toate că pentru geto-daci nu avem mărturii atât de limpezi ca pentru ceilalți, nu sunt motive temeinice să credem că ei ar fi făcut excepție. Peste 2 600 de inscripții scrise în latinește și descoperite pe teritoriul țării noastre arată limpede că și aici romanizarea a mers repede.

Toate neamurile care s-au deprins să vorbească latina populară au făcut-o treptat. Mai întâi învățau latinește numai cei care aveau mai mare nevoie să se înțeleagă cu administrația romană, cu ofițerii sau soldații romani, cu negustorii, cu antreprenorii de lucrări publice (drumuri, lucrări pentru exploatarea minelor de aur și de sare, edificii pentru băile publice, teatre în aer liber și alte construcții). Apoi, pe măsură ce munceau alături de romani, învățau latinește din ce în ce mai mulți.

O bună bucată de vreme s-au folosit două limbi, geto-daca și latina. Vorbindu-le pe amândouă, populația din Dacia introducea, de cele mai multe ori fără ca măcar să-și dea seama, cuvinte dintr-o limbă în cealaltă, dar nu o vorbă geto-dacă și una în latină, iar o vorbă geto-dacă și iar una în latină, căci așa nu s-ar mai fi înțeles deloc. Cum armata, administrația și școala se făceau în latinește, era firesc să pătrundă cuvinte geto-dace în latină, și nu invers.

Pe de altă parte, romanii din Dacia cunoșteau și ei cuvinte geto-dace. Cei din administrație nu puteau să știe numele geto-dace ale marilor ape ale țării decât dacă le auziseră de la autohtoni, zicându-le într-o formă din care avem astăzi: *Argeș, Buzău, Cerna, Criș, Dunăre, Jiu, Mureș, Olt, Prut, Siret, Timiș, Tisa.*

Erau însă și cuvinte geto-dace curente care pătrunseseră în limba vorbită. Cele mai cunoscute astăzi sunt *abur, brad, barză, brusture, cătun, gălbează, gușă, mazăre, mânz, moș, țap, vatră, viezure* și încă vreo 100, ceva mai rar întrebuințate.

În decurs de 2–3 generații, geto-dacii au vorbit din ce în ce mai des limba latină populară. Ca să se arate acest lucru, se întrebuințează în știința de la noi termenul *daco-roman*, iar vorbirii românești din Dacia i se spune *dacoromână*, când se subliniază că numai despre ea este vorba. Se face astfel și deosebirea față de vorbirea românească din sudul Dunării, unde romanizarea a fost mai veche. Acesteia i se spune *aromână*, fiindcă vorbitorii își spun ei înșiși *aromâni* (în graiul lor: *armâni*).

După anul 271, armata și administrația romană au părăsit Dacia. Împărații de atunci au socotit că e mai bine să apere imperiul de pe malurile Dunării. Ei au lăsat populația daco-romană fără apărare în fața migrațiunii vandalilor, vizigoților și gepizilor, care au și încălcat Dacia, punându-și taberele aici ca să fie mai aproape de Imperiul Roman, în care voiau să pătrundă. După ei au venit avarii, mongoli înrudiți de departe cu tătarii. Aceste neamuri erau nomade. Ele se luptau adesea unele cu altele, împingându-se spre Constantinopol sau spre Roma, și nu veniseră în Dacia cu gândul să rămână aici. Populația daco-romană, nemaiavând armată permanentă, nu putea să-i alunge. Ea trebuia să găsească o cale de a supraviețui ca daco-romani. După câte ne dăm seama astăzi, fiindcă documente scrise nu avem, unii daco-romani s-au retras în locuri mai ferite, în depresiunile munților Carpați, unde invadatorii nu ajungeau prea ușor. Aici făceau agricultură și păstorit. Locurilor acestora ei le spuneau *țări*. De aceea, până astăzi, multe din podișurile și depresiunile amintite sunt numite *Țara Oltului, Țara Bârsei, Țara*

Scanned with OKEN Scanner

Loviștei; Țara Oașului, Țara Maramureșului, Țara Vrancei etc. Așa se explică și de ce, când au fost întemeiate primele state feudale românești, li s-a zis: *Țara Românească, Țara Moldovei.* Cuvântul *țară* este lat. *terra*, modificat după regulile de evoluție. În latinește, el însemna „ţărână, pământ".

Încă din această vreme a început să însemne însă și „patrie", ca și astăzi, când *țara mea* înseamnă *patria mea.* Numind *țări* regiunile în care trăia, populația avea în minte atât înțelesul de „pământ" al cuvântului, cât și pe acela de „patrie", pentru ea patria fiind și locul în care cultiva pământul.

Afară de cei care se aflau în *țări*, mulți daco-romani rămăseseră în așezările lor dinainte, dar despre felul lor de viață în timpul primelor migrațiuni nu știm prea mult. Ei se aflau însă pe tot teritoriul Daciei, fiindcă altminteri nu s-ar fi menținut numele marilor râuri. Numai cei care locuiau pe malurile sau în apropierea lor puteau să știe că din moși-strămoși acest râu se cheamă *Argeș*, acesta *Olt*, acesta *Siret* ș.a.m.d.

După avari, prin Dacia au trecut hunii, care și-au fixat cartierul general în Panonia. După ei, au venit mai multe valuri de slavi, întâi aliați cu avarii, apoi singuri.

Slavii sunt pomeniți în Dacia pentru prima dată în secolul al VI-lea. Și ei, ca și ceilalți, voiau să cucerească Imperiul Roman din dreapta Dunării și să se așeze definitiv în el.

Scanned with OKEN Scanner

4

Limba română până în secolul al XV-lea–al XVI-lea

Pătrunderea slavilor în Dacia și în sudul Dunării a produs mari schimbări în această parte a Europei. Venind rânduri-rânduri, în valuri mari, slavii nu au putut fi împiedicați să se așeze statornic în sudul Dunării. Ei au format chiar în interiorul Imperiului Roman de Răsărit, pe teritoriul Bulgariei de astăzi, primul lor stat, statul slavo-bulgar. Între timp, și alți slavi s-au organizat în regiuni unde erau lăsați să se așeze chiar de Imperiul Roman de Răsărit.

Slavii-bulgari au fost creștinați în secolul al IX-lea. Preoții lor, recunoscuți și încurajați de Bizanț, capitala Imperiului Roman de Răsărit, au început să facă propagandă pentru creștinism și printre ceilalți slavi, să întemeieze mănăstiri și biserici și să traducă din limba greacă principalele cărți ale cultului creștin. Ei au ajuns și la românii și slavii din Dacia. Românii erau însă creștini de mult mai multă vreme, poate chiar dinainte de declararea creștinismului ca religie oficială a Imperiului Roman. Așa se și explică de ce cuvintele de bază din terminologia religioasă sunt de origine latină (*biserică, creștin, preot* și altele). Creștinismul a devenit religie de stat în Imperiul Roman în secolul al IV-lea, sub împăratul Constantin cel Mare, al cărui nume a fost dat Bizanțului, capitala Imperiului Roman de Răsărit fiind numită de atunci și Constantinopol. Împărații romani au făcut din creștinism religia oficială de stat pentru că le folosea și în lupta împotriva invadatorilor, care treceau adesea la creștinism.

Pe când bulgarii își organizau un stat în sudul Dunării și se creștinau, în Dacia au pătruns în secolul al IX-lea maghiarii. După ce au trecut prin nordul Moldovei, ei s-au așezat în Panonia, desființând cultura și civilizația romană de acolo. În Panonia au și fost creștinați, dar nu de Bizanț, ci de Roma. Din Panonia au intrat în Transilvania, unde au fost întâmpinați de români, care aveau aici mici voievodate. Între ei și români, în ale căror voievodate se aflau și slavi, au început lupte. Maghiarii au învins voievodatele românești și și-au întins, în secolele al X-lea și al XI-lea, stăpânirea în Transilvania.

Apariția statului bulgar și creștinarea lui, apariția statului maghiar creștin și pătrunderea maghiarilor în Transilvania au avut urmări foarte importante pentru istoria românilor și a limbii lor.

În secolele al IX-lea și al X-lea luau ființă primele voievodate românești. Ele se bizuiau și pe religie, care era o pârghie a puterii în statul feudal. Instituția bisericii trebuia deci bine organizată. Ea a luat modelul bizantin, prin preoții și călugării bulgari. Din această cauză, primele cărți care au pătruns în voievodatele românești erau scrise în vechea slavă bisericească, numită și slavonă. Preoții trebuiau s-o citească, iar, ca s-o citească, să știe alfabetul chirilic. Cei mai învățați dintre ei, în primul rând mitropoliții, erau sfătuitori ai domnilor, alături de alți boieri. Alții învățau scrisul și cititul pe copiii care puteau și doreau să învețe, deprinzându-i, bineînțeles, cu alfabetul chirilic. Așa a fost

Scanned with OKEN Scanner

introdus prin secolul al XII-lea sau al XIII-lea acest alfabet în cancelaria domnească și s-a ajuns mai târziu la curiozitatea ca o limbă de origine latină, limba română, în loc să fie scrisă cu litere latinești, să fie scrisă cu slove chirilice. Dar slovele nu schimbă specificul limbii, căci ele sunt numai semne scrise. Un cuvânt latinesc, să zicem *cal*, tot latinesc rămânea, chiar dacă se scria КАЛ, cu slove chirilice.

Datorită legăturilor cu slavii, nu numai prin scrierile religioase, ci și în viața de toate zilele, în limba română au intrat multe cuvinte slave. Unele s-au păstrat, altele nu. Dintre cele păstrate, iată câteva: *babă, clește, cocoș, crâng, deal, a dobândi, gât, gol, hram, hrean, a iubi, lene, mândru, muncă, noroc, obraz, a (se) pocăi, popă, pestriț, prieten, rană, slobod, soroc, sfânt, a trăi, țintă, undiță, vorbă, voinic, a zări* etc. Și unele nume de locuri au fost date de dacoromâni cu cuvinte slave, de exemplu *Bistrița*.

Pe de altă parte, datorită contactelor cu maghiarii, și din limba acestora au fost împrumutate cuvinte, cum sunt: *chip, fel, gând, meșteșug, neam, oraș* și altele.

Nici influența slavă, nici cea maghiară nu au schimbat însă caracteristicile profunde ale limbii române, care nu a făcut decât să se îmbogățească în cuvinte. Împrumuturile dintr-o limbă în alta sunt ceva foarte obișnuit. Romanii au luat nenumărate cuvinte din greacă, mai târziu spaniolii au luat de la arabi, francezii de la germani, germanii de la francezi, englezii de la francezi, italienii de la spanioli și de la francezi, aceștia de la italieni, turcii de la persani, arabii de la turci, rușii de la danezi, danezii de la englezi ș.a.m.d., încât se poate spune că în evoluția lor normală limbile nu pot să nu împrumute una de la alta.

Scanned with OKEN Scanner

5

Începuturile scrierii în românește

Primul document cunoscut scris în românește este o scurtă scrisoare din anul 1521, *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*. În ea se comunică primarului Brașovului că turcii făceau pregătiri militare cu corăbiile lor de pe Dunăre, ca să atace, probabil, Transilvania prin Banat.

De scris, se scrisese, desigur, și înainte, dar textele nu s-au păstrat.

După 1521 avem multe scrisori, acte de vânzare și de cumpărare, mărturii în fața judecății, testamente, foi de zestre, însemnări etc., iar după 1540, și cărți tipărite, cele mai multe la Brașov. Ele sunt traduceri religioase din slavonă (evangheliare, liturghiere, cazanii, psaltiri). Primele au fost traduse în Maramureș, unde li s-au găsit manuscrisele. De aici au ajuns la diaconul Coresi, un vestit tipograf, care, sprijinit de brașoveni, le-a tipărit în decurs de mai mulți ani. La Orăștie s-a tipărit în 1581–1582 prima parte din Vechiul Testament, într-o frumoasă traducere făcută de mai mulți preoți.

Cărți religioase s-au publicat mereu după secolul al XVI-lea. Până către începutul secolului al XVIII-lea, numai astfel de cărți se tipăreau, fiindcă tipăritul era foarte scump, iar tipografiile aparțineau bisericii. De aceea, cu toate că erau și cărți de legende și chiar romane populare traduse, iar după anul 1600 se scriu direct în limba română și cronici despre istoria românilor, ele nu se tipăreau, se copiau de mână și circulau în mai multe copii. Cartea, atât cea scrisă de mână, cât și cea tipărită, costa enorm; pentru una, de exemplu, s-a plătit pe atunci prețul unei perechi de boi.

Apariția tipăriturilor în limba română a avut urmări foarte însemnate. Ele au fost socotite de mare preț prin toate ținuturile în care trăiau românii. Citindu-le sau ascultându-le, românii au văzut că vorbesc toți aceeași limbă, deși unii se aflau împrăștiați sub stăpâniri străine. Cartea tipărită era totodată model pentru cei care începeau și ei să scrie. Ea întărea, așadar, sentimentul unității poporului.

Și de aici înainte limba română a primit cuvinte din alte limbi. În vorbirea și în scrisul celor din Muntenia și din Moldova au intrat în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea multe cuvinte turcești, datorită împrejurărilor istorice cunoscute. *Aba, alai, cișmea, ciulama, ciubuc, dușman, halva, mahala, sarma, tarla,* de exemplu, sunt din turcă. Altele vin din neogreacă. Așa sunt: *aghiuță, cărămidă, a lipsi, a pedepsi, prosop, sardea, tipsie* etc.

Prin tinerii revoluționari, ca și prin alții, care cunoșteau Franța și cultura ei, au intrat, în secolul al XIX-lea și după aceea, multe cuvinte din franceză. Iată numai câteva: *avantaj, bancnotă, cordon, a defini, a determina, element, fruct, geniu, livrea, a negocia, creion, pleură, redresa, stil, torace, tuberculoză, uzurpa, vanitate, zebră* etc.

În Transilvania și în Banat s-au împrumutat cuvinte mai ales din germană, între altele fiindcă aceste provincii au fost într-o vreme înglobate în Imperiul Austro-Ungar, iar prin învățații din Școala Ardeleană s-au luat cuvinte din latina scrisă.

Dar, după cum influențele mai vechi n-au schimbat caracteristicile limbii române, nici acestea mai noi nu le-au schimbat, ci au îmbogățit-o paralel cu o îmbogățire pe care româna o realiza prin mijloacele ei proprii, formând mereu, prin derivare și compunere, cuvinte noi din cele existente.

Scanned with OKEN Scanner

6

Limba literară, limba populară – graiurile ei – și limba literaturii artistice

După apariția primelor tipărituri, cultura românească s-a dezvoltat din ce în ce mai puternic. Cu timpul a apărut un anumit mod de a vorbi și de a scrie despre problemele de stat, despre viața în societate, despre filozofie și știință. Acestui mod de a exprima ideile culturii și ale științei îi spunem *limbă literară.*

Limba literară se deosebește de limba sau vorbirea populară prin aceea că nu îngăduie folosirea unor rostiri sau forme locale ca *pă*, în loc de *pe, dă*, în locul lui *de, ghine* sau *bini*, în loc de *bine, o spus* sau *a zisără*, în loc de *a spus* și de *au zis* etc. Ea nu îngăduie nici întrebuințarea unor cuvinte cu răspândire regională, ca *oghial* „plapumă", *prostire* „cearșaf", *batăr* „măcar" și altele ca acestea, nici a unor expresii familiare sau de mahala, ca *a feștelit iacaua, gagiu, mișto* etc.

Vorbirea sau limba populară este mai întotdeauna plină de rostiri, de forme și de cuvinte cu aspect *regional* de grai oltenesc, muntenesc, bănățenesc, maramureșenesc, moldovenesc. În unele părți din țară auzim *chept, chiatră* ori *chișior*, în loc de *piept, piatră, picior*, iar în altele *ghinte* sau *frunche*, în loc de *dinte* și de *frunte*. Acolo unde se zice *chiatră*, se zice și *chiper* „piper", și *chersică* „piersică", și orice cuvânt care începe cu *pi* sau are în el un *pi* (câteodată și *pe*) se pronunță cu *chi*. Prin urmare, *chi* din acele graiuri este *pi* în altele. Același lucru se poate spune și despre celelalte pronunțări, după sunetele care sunt rostite altfel. Deosebirile sunt numai de pronunțare și de vocabular. Gramatica este însă peste tot aceeași.

Pe lângă forma literară și forma populară regională, limba română națională mai este și *limbă a literaturii artistice.*

În literatura artistică, baza este limba literară ca limbă a culturii. Literatura artistică nu se scrie în graiurile locale. În graiurile locale există literatură populară sau folclorică, dar aceasta se ține minte. Numai când o culeg cercetătorii de la oameni ea se scrie, dar atunci este scrisă chiar așa cum a fost auzită. Spre deosebire de limba literară, limba literaturii artistice poate să întrebuințeze orice forme, orice cuvinte și orice expresii, atât din limba populară, cât și din graiuri. Singura condiție este ca aceste forme, cuvinte sau expresii să se încadreze cum se cuvine în operă și să fie folosite cu măsură, numai atât cât trebuie ca să se vadă, de exemplu, că un personaj vorbește de obicei în graiul său, că altul vorbește ca la mahala etc. Introducerea acestor particularități depinde de arta scriitorului.

Scanned with OKEN Scanner

M. Sadoveanu, de exemplu, are puține forme și cuvinte moldovenești în opera lui, dar atât ajunge ca să simțim că întâmplările se petrec în Moldova. Tot astfel se procedează și când scriitorii pun în operele lor cuvinte și expresii vechi, arhaice.

Prin urmare, limba literaturii artistice utilizează toate posibilitățile limbii cu scopul de a sugera ceea ce dorește scriitorul. Limba literară folosită în literatură devine astfel artă.

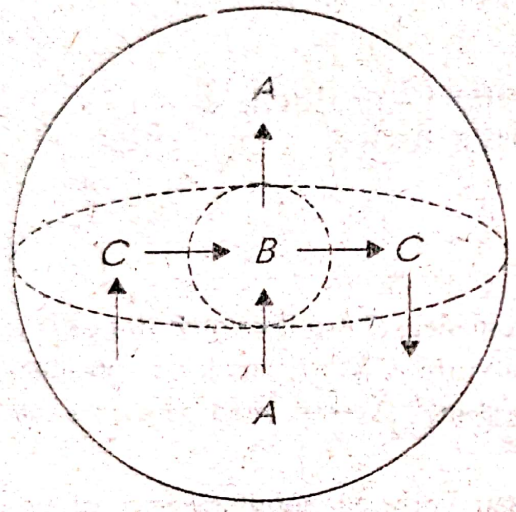

Limba română ca limbă națională

A = Limba populară și graiurile ei

B = Limba literară

C = Limba literaturii artistice

Scanned with OKEN Scanner

7

Dezvoltarea limbii române în ansamblul culturii naționale

În măsura în care cultura și civilizația evoluează și se îmbogățesc cu idei și cu opere spirituale și materiale noi, în aceeași măsură se schimbă și modul de a vorbi sau a scrie despre aceste lucruri, adică limba. E ușor de înțeles de ce, de îndată ce ne gândim la faptul că invențiile, teoriile, descoperirile geografice, ieșirea omului în cosmos, marile succese ale matematicii, fizicii, biologiei, chimiei, informaticii și altor științe trebuie numite. Într-o formă sau alta, ele se oglindesc în limbă, căci le comunicăm unii altora, le învățăm, le studiem. Paralel cu dezvoltarea științelor, prin care mintea omenească pătrunde mai adânc în cunoașterea vieții și a lumii înconjurătoare, se transformă și artele. Creatorii de literatură, de muzică, pictorii, sculptorii, arhitecții și alți artiști își reprezintă și își imaginează lumea în funcție de cultura și civilizația epocii în care trăiesc, chiar dacă tratează un subiect din vremuri mai vechi.

Literatura este o artă, arta cuvântului. Ea trebuie să spună ceva despre lume în așa fel, încât să ne atragă prin însuși felul în care o spune. Literatura folosește în acest scop tot ce generațiile de oameni de cultură, artiști și savanți, au adus nou în limba națională. Ea prelucrează datele acestea din punctul de vedere al exprimării lor artistice. Toți scriitorii români s-au străduit s-o facă, fiecare după puteri și după talent. Poeții, prozatorii și dramaturgii care au reușit cel mai bine sunt cei care au creat opere de sinteză, adică au îmbinat frumusețile de exprimare obținute de înaintași cu ceea ce era în limba română a vremii lor, le-au legat într-o unitate nouă, dându-le o formă personală. Când sunt citiți cu atenție, marii creatori de opere literare apar atât ca urmași ai tradiției, cât și ca înnoitori. Trebuie numai să știm să-i citim, să nu uităm *când* au scris și *cum* era atunci limba română. Numai așa vom înțelege de ce I. Budai-Deleanu, poeții Văcărești, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cârlova și alții au scris cum au scris. Când îi comparăm cu Vasile Alecsandri, de exemplu, și observăm că acesta a adus în poezia românească foarte multe noutăți de exprimare artistică, ținem seama de momentul creației lui, de faptul că și el a sintetizat exprimarea poetică dinainte și a înnoit-o pornind de la ea, dar că el s-a întemeiat și pe o înțelegere nouă a limbii poeziei populare. Alegând din această poezie partea cea mai frumoasă, Vasile Alecsandri a făcut din ea un element component al sintezei sale și, în felul acesta, a adus o înnoire de mare preț în poezia românească. El i-a dat o putere nouă, ieșită din folclor, la care se opriseră, dar cu mai puțin succes, și unii din înaintașii săi. La fel trebuie să facem și când comparăm pe Vasile Alecsandri cu Mihai Eminescu. Mihai Eminescu a îmbinat expresia din folclor nu numai cu cea din poezia din vremea sa, ci și cu o înțelegere filozofică mai adâncă a lumii. De aceea, poezii ca *Mai am un singur dor* sau *Ce te legeni...* nu trebuie privite doar ca forme influențate de poezia populară, pentru că ele și altele ca ele conțin idei și imagini noi spuse într-o formă voit asemănătoare cu cea din poezia populară. În același timp, Mihai Eminescu, dezvoltând

Scanned with OKEN Scanner

părțile cele mai reușite ale poeziei dinaintea sa, a găsit și a transmis urmașilor soluții noi de scriere poetică. Multe s-au păstrat în esență și în poezia de astăzi.

Pe același fir de sinteză mereu înnoită se află și opera lui G. Coșbuc, apoi a lui Tudor Arghezi, a lui Ion Barbu sau a lui Nichita Stănescu și, firește, a multor poeți contemporani.

În proză, de asemenea, exprimarea a fost mereu modernizată, s-a utilizat în ea tot ce limba română a cuprins în sine din evoluția culturii și civilizației, de la cronicari, de la Antim Ivireanul sau D. Cantemir, dè la C. Negruzzi și N. Filimon până la proza lui M. Sadoveanu, a lui L. Rebreanu și la cea din zilele noastre.

Dezvoltarea în modul arătat a literaturii ca artă, dezvoltarea științelor prin ce au adus ele mai bun în formularea ideilor și sentimentelor noastre o putem numi *cultivarea* limbii naționale pe treapta cea mai înaltă a culturii și civilizației. La baza ei stau cercetarea și valorificarea vocabularului, a fiecărui cuvânt, a fiecărui termen științific sau tehnic nou, strădania celui care scrie sau exprimă idei prin viu grai de a pătrunde în înțelesul adânc al cuvintelor. La baza ei stă totodată și pătrunderea în secretele gramaticii, în folosirea marilor posibilități de a spune cât mai aproape de intențiile noastre ce știm și ce gândim. Nu e de ajuns să se învețe regulile gramaticii. Acesta e doar unul din primii pași. Regulile trebuie să fie atât de bine cunoscute, încât să acționeze de la sine, fără să le mai numim. Ele trebuie să fie deprinse ca mersul, ca alergatul și ca orice gest pe care-l facem ca ceva de la sine înțeles. Regulile gramaticale, ortografia, dicțiunea clară împing înainte exprimarea ideilor și sentimentelor noastre, dar numai dacă și numai atunci când au fost perfect deprinse.

Nu există idee, nu există obiect ori fenomen din cultura și civilizația de astăzi a lumii care să nu se poată exprima românește. Uneori e nevoie de un efort mai mare ori mai mic, după împrejurări, ca să ajungem la forma cea mai clară, mai precisă ori la una într-adevăr artistică. Așa a fost totdeauna pentru cei ce nu s-au mulțumit să repete cu aceleași vorbe și în aceeași formă ce au auzit de la alții, ci au vrut să treacă totul prin mintea lor. Aceștia au îmbogățit și au perfecționat limba română de la începuturile ei până astăzi și tot aceștia o vor face și de aici înainte.

Limba noastră națională este rezultatul unei evoluții de mai bine de 1 300 de ani. Prin ea s-au dezvoltat gândirea și simțirea sutelor de generații care au trăit, au visat și au creat națiunea română. Prin ea s-au exprimat toate marile idei ale națiunii, prin ea s-au transmis experiența de viață, literatura populară, cultura. Respectându-ne limba, ne respectăm națiunea, suferințele, străduințele și succesele ei. Trebuie deci s-o cultivăm.

A o cultiva înseamnă a o cunoaște bine, a ști cât mai multe despre ea, a învăța cât mai multe cuvinte cu înțelesul lor și a vedea când și unde e mai potrivit să le întrebuințăm.

A o cultiva înseamnă a-i cunoaște bine graiurile și a le prețui, căci sunt părți ale limbii noastre, și unitatea ei nu împiedică varietatea.

A o cultiva înseamnă a ști când și unde avem dreptul să vorbim popular, când și unde avem datoria să vorbim și să scriem literar și, lucrul cel mai greu dintre toate, când și unde putem încerca să scriem ca prozatorii și poeții. Dacă nu reușim, mai bine e să vorbim simplu și să scriem corect și limpede. Nu e atât de ușor cum pare, dar acesta este cel mai frumos omagiu pe care-l putem aduce limbii naționale. El stă în puterea fiecăruia dintre noi. Nu toată lumea ajunge să fie poet sau prozator, dar, cu atenție și grijă, oricine ajunge să spună și să scrie bine, precis și clar ce are de spus.

Scanned with OKEN Scanner

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE!

1. Arătați ce se înțelege prin *evoluția (dezvoltarea)* limbii române și dați exemple care să ilustreze această evoluție.

2. Dați exemplele cele mai edificatoare din care să se vadă că limba română este o limbă romanică.

3. Ce se înțelege prin: a) limba națională; b) limba populară; c) limba literară; d) limba literaturii artistice?

4. Interpretați părerile despre limbă din textele de mai jos:

„Limba unui popor se confundă și se identifică cu naționalitatea lui, cu memoria părinților, cu leagănul, cu mama, de unde ea se și numește *limbă maternă*, expresiune sublimă, născută în Italia din veacul de mijloc și pe care de la gintea latină au împrumutat-o apoi germanii."

(B.P. Hasdeu)

„Nu noi suntem stăpânii limbei, ci limba e stăpâna noastră... este însăși floarea sufletului etnic al românimii."

„Limba și legile ei dezvoltă cugetarea."

„Limba noastră e singura în Europa care se vorbește în același chip în toate părțile locuite de români."

(M. Eminescu)

Nu avem să ne facem limba, ci să ne-o iubim și să cinstim pe cei ce ni-au plăsmuit-o atât de frumoasă și de înțeleaptă, cum o avem."

(I. Slavici)

„Limba de toate zilele este o unealtă și o formă a spiritului."

„Limba este întâiul mare poem al unui popor."

„Limba poetică nu întrebuințează cuvintele numai pentru darul lor expresiv conceptual, ci pentru unele virtuți latente ale lor, pe care tocmai poetul știe să le actualizeze."

(L. Blaga)

5. Arătați cum înțelegeți să contribuiți la cultivarea limbii noastre naționale.

Scanned with OKEN Scanner

II. NOȚIUNI DE TEORIE A LITERATURII

DESPRE LITERATURĂ

ARTA ȘI ȘTIINȚA CA MODALITĂȚI DE CUNOAȘTERE A REALITĂȚII

OPERA ARTISTICĂ ȘI LUCRAREA ȘTIINȚIFICĂ

Arta ne ajută să simțim și să cunoaștem realitatea într-un mod specific; să ne închipuim locuri îndepărtate sau timpuri trecute, să anticipăm viitorul, dar și să privim sub o lumină nouă locuri care ni se păreau familiare, să descoperim aspecte noi ale unor realități pe care le credeam pe deplin cunoscute, să pătrundem mai adânc în cunoașterea oamenilor. Literatura istorică, opera lui M. Sadoveanu, de exemplu, ne transpune înapoi în timp, ne face să trăim intens suferințele și bucuriile înaintașilor noștri, dragostea lor de țară, neînfricarea lor în lupta pentru libertate. Literatura de călătorii ne face să vedem meleaguri de pe alte continente, să-i însoțim pe îndrăzneții exploratori în jungla neumblată, pe crestele înzăpezite ale munților, sub soarele torid al deșerturilor sau în adâncul oceanelor. Literatura științifico-fantastică ne propune să ne imaginăm viitorul și să ne pregătim să muncim în așa fel, încât să-l facem cât mai frumos.

Deci arta, așadar și literatura, are o funcție de cunoaștere a realității.

Care este însă diferența dintre cunoașterea științifică și cunoașterea artistică?

În timp ce omul de știință descrie cauzele și legile fundamentale ale fenomenelor realității cu obiectivitate, prin intermediul generalităților, al formulelor exacte și al termenilor abstracți, implicându-se mai puțin din punct de vedere afectiv în realitatea prezentată, artistul construiește imaginea sa (subiectivă) asupra realității prin intermediul unor situații concrete, adresându-se nu numai intelectului, ci și sentimentelor celui care îi receptează opera și participând el însuși afectiv la cele prezentate. Știința se bazează pe **demonstrații riguroase,** verificate în practică, arta **evocă imaginativ,** antrenând în cunoaștere sentimente.

Rețineți:

Cunoașterea științifică	Cunoașterea artistică
- obiectivă - general - formule exacte termeni abstracți se adresează intelectului în primul rând	subiectivă particular - imagini artistice situații concrete - se adresează imaginației, sentimentelor și intelectului

Scanned with OKEN Scanner

Gradul în care apare fiecare dintre aceste elemente diferă de la un artist la altul. Întrucât toți creatorii pornesc de la realitate, nici unul nu este exclusiv subiectiv, raportul dintre obiectivitate și subiectivitate variind în funcție de structură psihică și de concepția despre artă a fiecăruia.

Să comparăm un text științific cu un text literar având același subiect: descrierea Bărăganului.

„*Bărăganul*, care apare ca cea mai tipică câmpie, cu foarte puține variații de relief, ce constau din văi rare, crovuri și dune, este considerat unul din ținuturile cu mare valoare economică agricolă. Vegetația naturală este reprezentată prin o serie de elemente pontice: peliniță (Artemisia austriaca), firuța cu bulbi (Poa bulbosa), pirul gros (Cynodon dactylon), părușca (Festuca vallesiaca), colilia (Stipa Lessingiana) și alte specii, acestea dominând mai ales în partea estică a ținutului." (Prof. dr. Mihai Iancu, *Geografia fizică* [...]. Partea I. Centrul de multiplicare al Universității București, 1971, p. 203)

„Dar însă și eu am crescut pe câmpul Bărăganului! *Et in Arcadia ego!*[1] Și eu am văzut cârdurile de dropii, cutrierând cu pas măsurat și cu capul ațintit la pază acele șesuri fără margine, prin care aerul, răsfirat în unde diafane subt arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare și le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăți cu mii de minarele, în palate cu mii de încântări."

(A. I. Odobescu, *Pseudo-kynegetikos*, din *Scrieri alese*, II, Editura Albatros, București, 1970)

În domeniul vocabularului, textul literar nu conține termeni de specialitate, precum cel științific (elemente pontice, Poa bulbosa). Propozițiile textului științific sunt exclusiv enunțiative, în timp ce propozițiile exclamative ale textului literar indică participarea afectivă a scriitorului, faptul că el nu percepe realitatea ca un observator absolut obiectiv, ci se bucură de frumusețea peisajului descris, își exprimă dragostea față de Câmpia Bărăganului. Mirajul care ia naștere sub razele de foc ale soarelui este o viziune subiectivă asupra realității și o expresie superlativă a încântării pe care aceasta i-o provoacă autorului.

IMAGINEA ARTISTICĂ

Principala modalitate prin care arta își exercită funcția de cunoaștere este **imaginea artistică.**

Produs al fanteziei creatoare a artistului, imaginea conferă specificitate artei, deosebind-o de știință, care operează cu concepte și teorii. Imaginea artistică particularizează generalul și este purtătoarea atitudinilor și sentimentelor autorului față de realitatea prezentată. De exemplu, o caracteristică omenească negativă, zgârcenia, este particularizată de Delavrancea prin personajul Hagi-Tudose, om cu o anumită biografie, cu ocupații proprii, cu un anumit fizic și cu un limbaj specific. În același timp, imaginea artistică îl ajută pe cel care o receptează, în cazul nostru cititorul, să parcurgă și procesul invers, de la particular la general,

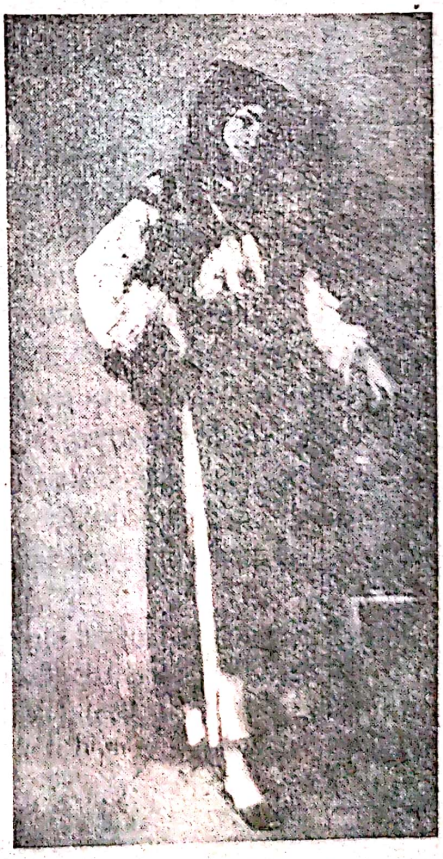

Tablou de N. Grigorescu – Imaginea artistică în pictură

[1] *Et in Arcadia ego!* (lat.) – Și eu am fost în Arcadia. (Se folosește cu sensul de „Și eu am cunoscut fericirea!")

Scanned with OKEN Scanner

el văzând în Hagi-Tudose un prototip al zgârcitului de totdeauna și de oriunde.

Imaginea artistică reprezintă o importantă cale de transmitere a **mesajului artistic**. Mesajul este constituit din ideile și sentimentele, din semnificațiile și atitudinile pe care le comunică opera de artă. Condiție și cerință fundamentală a oricărei creații artistice, mesajul exprimă și transmite idei și sentimente.

LITERATURA ȘI CELELALTE ARTE

(lectură)

CLASIFICĂRI ALE ARTELOR

Artele diferă între ele prin materialele pe care le folosesc, prin simțurile cărora se adresează, prin legi specifice, dar, dincolo de aceste deosebiri, între ele există multiple legături.

La începuturile lor, artele nu erau diferențiate una de alta. Forma lor de existență era **sincretismul**, adică îmbinarea mai multor arte în același timp. Forme de sincretism întâlnim și în prezent, în cazul dansului asociat cu muzica, în cazul spectacolului teatral care valorifică textul dramatic cu ajutorul interpretării actorilor, regiei, scenografiei etc. și în folclor, unde, de exemplu, poeziile sunt cântate sau recitate cu acompaniament muzical.

Legăturile, dar și diferențele dintre arte se vădesc și în tratarea unor teme comune, cum este aceea a vânătorii, pe care A.I. Odobescu o urmărește în literatură, muzică și arte plastice în eseul *Pseudo-kynegetikos*.

A. LITERATURA ȘI ARTELE PLASTICE

Istoria culturii a cunoscut perioade în care literatura și-a luat ca model artele plastice, vrând să realizeze prin cuvinte sugestia picturală. Poetul latin Horațiu compara poezia cu pictura din punctul de vedere al criteriilor de apreciere. Pentru V. Alecsandri, natura descrisă în *Pasteluri*[1] este un „tablou", iar poetul Mihai Codreanu găsea în sculptură echivalențe pentru versurile sale turnate în forma riguroasă a sonetului: „Statui aș vrea sonetele să-mi fie".

Referințele la arta plastică reprezintă, pentru anumiți scriitori, surse de comparații și metafore. În *Scrisoarea IV*, Eminescu a comparat frumusețea feminină cu „o marmură de Paros[2] sau cu o pânză de Correggio[3]".

Alteori o operă de artă plastică este pentru poet **o sursă de inspirație.** „Măiastra" sculptată de Brâncuși antrenează în zborul său fantezia poetică a lui L. Blaga:

„Pasăre ești? Sau un clopot prin lume purtat?
Făptură ți-am zice, potir fără toarte
cântec de aur rotind"[...]

(Pasărea sfântă. Întruchipată în aur de sculptorul C. Brâncuși)

---

[1] Chiar termenul provine din fr. *pastel*, it. *pastello* = procedeu de pictură bazat pe efectele de culoare ale unor creioane moi.

[2] Din marmură provenită din localitatea grecească Paros erau făcute capodoperele sculpturii antice.

[3] *Antonio Allegri*, zis *il Correggio* (cca 1489–1534), pictor al Renașterii italiene.

Scanned with OKEN Scanner

O altă ipostază a interferențelor literaturii cu artele plastice o constituie cazul creatorilor **multiplu dotați,** care cultivă și un domeniu, și altul. Sonetele lui Michelangelo, desenele lui Victor Hugo sau ale lui Barbu Delavrancea sunt numai câteva dovezi în acest sens.

Delavrancea – *Autoportret*

B. LITERATURA ȘI MUZICA

În timp ce unii scriitori voiau să apropie literatura de pictură, alții își propuneau să valorifice sonoritățile poeziei, cultivând muzicalitatea versurilor.

Punând pe muzică textele unor mari poeți (Eminescu, Pușkin, Heine etc.), compozitorii au fost inspirați și de valorile sonore ale versurilor acestora. Semnificativă în acest sens este specia muzicală a **liedului** (cuvânt însemnând în limba germană „cântec")[1], pe care au ilustrat-o compozitori ca Schubert, Liszt, Schumann, Brahms, Enescu. *Oda bucuriei* de Schiller dobândește o valoare superioară prin integrarea ei în finalul *Simfoniei a IX-a* de Beethoven.

Creațiile literare de mai mari dimensiuni (drame, tragedii, romane) au fost **transpuse în muzică sub forma operei,** prin intermediul unor librete scrise special pentru ele.

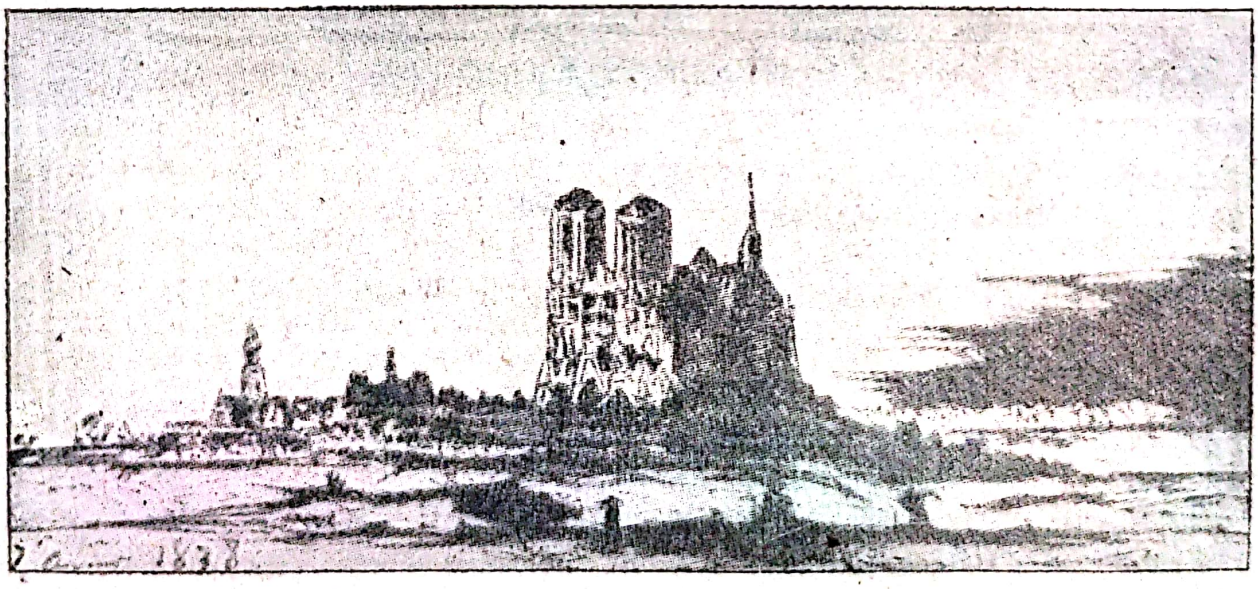

Desen de Victor Hugo

[1] *Lied* mai înseamnă:
- un poem cu destinația de a fi cântat;
- melodia scrisă pe textul acestui poem;
- numai textul poetic.

Scanned with OKEN Scanner

Sunt celebre, de exemplu, operele lui Verdi – *Hernani, Rigoletto* (după dramele *Hernani* și *Regele petrece* de V. Hugo), *Othello* (după Shakespeare).

Există creații muzicale și literare care, fără a fi inspirate una din alta, se apropie printr-o **temă comună.** Astfel, atmosfera selenară, propice visării și meditației, din poezia eminesciană *(Melancolie, Scrisoarea I, Împărat și proletar)* poate fi pusă în legătură cu tulburătoarele armonii din *Sonata lunii* de Beethoven.

C. LITERATURA ȘI ARTA FILMULUI

Relația dintre cele două arte se stabilește fie prin intermediul ecranizărilor, fie prin procedee cinematografice împrumutate de literatură.

Ecranizările după opere literare celebre reprezintă un domeniu important în arta filmului. Cele mai valoroase nu sunt însă totdeauna cele mai fidele, ci cele care păstrează esența creației beletristice, adaptând-o exigențelor ecranului. Multe opere fundamentale ale literaturii române au fost ecranizate; amintim, dintre realizările cele mai însemnate, *Moara cu Noroc, Pădurea spânzuraților* și *Morometii.*

Printre procedeele pe care literatura contemporană le are în comun cu arta filmului se numără „flash-back-ul", adică reconstituirea unor episoade din trecut în cadrul unei narațiuni la timpul prezent, sau „transfocarea", modalitate de apropiere sau depărtare a obiectivului de personajul sau scena urmărită. Asemenea procedee se întâlnesc, de exemplu, în nuvela lui M. Preda *O oră din august*, ecranizată, de altfel, sub titlul *Porțile albastre ale orașului.*

OPERA LITERARĂ – REALITATE ȘI FICȚIUNE

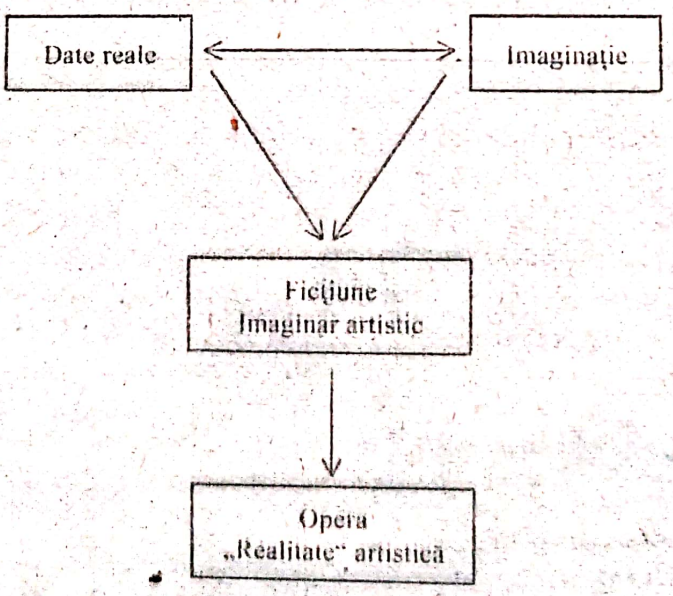

În elaborarea unei opere literare autorul pornește în general de la **realitate,** dar nu o copiază cu exactitate, ci o **transfigurează,** trecând-o prin concepțiile și sensibilitatea sa. Fiecare aspect din realitate este receptat și re-creat de personalitatea artistului, dobândind o nouă formă, în funcție de gândirea, de imaginația, de sentimentele, temperamentul, experiența de viață, cultura, gustul, atitudinile, convingerile și creativitatea fiecărui scriitor în parte. Autorul transfigurează realitatea în **ficțiune,** în rodul imaginației sale, reordonând-o pentru a-i da un anumit sens.

Scanned with OKEN Scanner

Un exemplu îl constituie romanul lui Mihail Sadoveanu *Neamul Șoimăreștilor*. Scriitorul s-a inspirat din evenimentele istorice de la începutul secolului al XVII-lea, evocând personaje reale: Ștefan Tomșa sau Simeon Bârnovă, viitorul domnitor Miron Barnovski.

Chiar personajele care au model în realitate sunt imagini fictive: comportamentul în anumite situații, felul de a vorbi etc. nu pot fi decât imaginate de autor. Dar, spre deosebire de o scriere istorică, în care nu sunt menționate decât persoane a căror prezență este consemnată de documente, romanul sadovenian ilustrează epoca prin personaje ca Tudor Șoimaru, Magda și Stroe Orheianu, Mihu, Anița, care nu au existat în realitate, fiind deci creații ale imaginației autorului, dar care au trăsăturile unor răzeși și ale unor boieri din acea vreme, opuși unii altora de interese sociale diferite și fiind individualizați prin caracteristici fizice și morale.

Scriitorul schimbă adesea ordinea unor evenimente reale, atribuie unui personaj acțiuni observate la persoane diferite toate acestea pentru a le conferi un sens mai profund și mai evident.

Completați-vă cunoștințele!

Citiți următorul fragment în care Liviu Rebreanu pune problema raportului dintre realitate și ficțiune în opera literară:

„E de prisos să arăt ce greșeală ar face cine ar crede că niște creații artistice sunt identice cu lăpturi din viața de toate zilele. Artistul nu copiază realitatea niciodată. Realitatea pentru mine a fost numai un pretext pentru a-mi putea crea o altă lume, nouă, cu legile ei, cu întâmplările ei... Un personagiu al meu, chiar cel mai neînsemnat, are trăsături din cine știe câte persoane văzute sau observate de mine, plus altele pe care a trebuit să i le adaog pentru a motiva anumite gesturi sau fapte ale sale."

(Liviu Rebreanu, *Mărturisiri*, în volumul *Jurnal*, I, Editura Minerva, București, 1984, p. 313)

STRUCTURA OPEREI LITERARE

Prin structura operei literare înțelegem alcătuirea (ordinea, forma, organizarea) ei din părți sau elemente constitutive aflate în relații de interdependență unele cu altele și cu întregul. Discutând despre structură, ținem seama de: temă, motiv, subiect, conflict, moduri de expunere, elemente de compoziție, personaj, figuri de stil, elemente de prozodie, de sintaxă poetică, în funcție de specificul genurilor.

Problema care reflectă un aspect dintre cele mai generale ale realității surprins artistic în opera literară constituie **tema** acesteia.

Dragostea, natura, patriotismul, lupta de eliberare națională și socială, geniul, destinul, războiul și altele sunt teme importante ale literaturii române și universale, corespunzând problemelor fundamentale ale omului și societății. Faptul că temele majore ale literaturii reflectă problemele cele mai profund și mai general umane dovedește că în centrul creației literare se află omul.

Aceeași temă este diferit tratată de scriitori, în funcție de epoca în care trăiesc, de genul și specia în cadrul cărora creează și, în primul rând, de personalitatea artistică a fiecăruia. De exemplu, tema patriotismului apare în opere atât de deosebite între ele cum sunt *Vlaicu-Vodă* de Al. Davila și *O oră din august* de Marin Preda; tema naturii în *Vara* de G. Coșbuc și *Rapsodii de toamnă* de G. Topîrceanu; tema morții în *Moriția* și *Mai am un singur dor*.

Scanned with OKEN Scanner

Subordonat temei, **motivul** reprezintă o situație cu caracter de generalitate, un personaj, un obiect sau un număr simbolic ori o maximă sau formulă care se repetă în momente variate ale aceleiași opere sau în creații diferite, îmbogățindu-se de fiecare dată cu noi sensuri. Motivul își schimbă coloratura în funcție de gen, specie sau temă. De exemplu: o situație repetabilă o constituie încercările prin care trebuie să treacă personajele basmelor. Un personaj devenit motiv literar este Prometeu, titanul din mitologie care a înfruntat mânia zeilor spre a dărui oamenilor focul și care a inspirat multe opere literare. Un obiect simbolic este mărul de aur din basme. Cifre simbolice sunt trei, șapte, douăsprezece, întâlnite frecvent în basme.

Motivul central care se repetă într-o anumită operă, fiind purtătorul unui sens fundamental al creației respective, se numește **laitmotiv,** termen preluat din muzică. Un laitmotiv este, de pildă, în drama *Vlaicu-Vodă,* „legea" ca simbol al tradiției și spiritualității românești.

Subiectul este o succesiune de evenimente reflectate artistic, pe parcursul cărora personajele sunt antrenate într-unul sau mai multe conflicte. Subiectul reprezintă un ansamblu de motive. El este specific operelor epice și dramatice, fiind inexistent în lirică. De aceea este o greșeală să vorbim despre „subiectul" unei poezii lirice. Este necesar să cunoaștem bine subiectul unei opere epice sau dramatice pentru a înțelege creația respectivă, dar rămânând exclusiv la el nu surprindem valoarea literară.

Complexitatea subiectului este determinată de specia literară și de tehnica de creație a scriitorului. Astfel, într-o schiță subiectul este simplu, linear, în timp ce într-un roman el poate fi ramificat, cuprinzând diferite planuri. În romanele de aventuri sau polițiste subiectul deține o importanță deosebită. Subiectul se întemeiază pe un conflict, pe o luptă între forțe sau atitudini diferite. În funcție de complexitatea lui, un subiect poate cuprinde unul sau mai multe conflicte. Așa, de exemplu, în romanul *Neamul Șoimărești*lor există un conflict social, între răzeși și boieri, și unul psihologic, între dragostea lui Tudor pentru Magda și datoria față de neamul lui.

Majoritatea operelor epice și dramatice sunt organizate într-o gradație a tensiunii, conținând următoarele momente sau părți ale subiectului:

expoziția – prezentarea cadrului și a momentului în care începe acțiunea, precum și a unor personaje și evenimente petrecute în trecut, dar cu rol determinant pentru subiectul operei respective;
intriga – marchează apariția sau intensificarea conflictului, înnodarea firelor epice, cuprinzând premisele deznodământului;
desfășurarea acțiunii – dezvoltarea conflictului schițat în intrigă;
punctul culminant – reprezintă maxima intensitate a conflictului;
deznodământul – reprezintă rezolvarea conflictului.

Prin **ideea** unei opere literare înțelegem semnificația ei profundă, care include atitudinea scriitorului față de tema abordată. De exemplu, pornind de la tema morții, din balada folclorică *Miorița,* se desprinde ideea comuniunii supreme cu natura, dominantă a psihologiei poporului nostru.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți noțiunile de temă, motiv și subiect. Exemplificați.
2. Identificați tema, motivele și subiectul din romanul *Neamul Șoimăreștilor.*

Completați-vă cunoștințele!

Un motiv frecvent în literatura lumii, reprezentat printr-o formulă, este motivul „fortuna labilis", expresie, în limba latină, care înseamnă „soarta schimbătoare" și se referă la transformările pe care le aduce cu

Scanned with OKEN Scanner

sine trecerea timpului. Acest motiv apare, printre alții, la poetul medieval francez Fr. Villon *(Balada doamnelor de altădată)*, la Mihai Eminescu *(Trecut-au anii..., Veneția)*, O. Goga *(Casa noastră)* sau I. Pillat *(Aci sosi pe vremuri)*. Citiți operele literare menționate.

LITERATURA – ARTĂ A CUVÂNTULUI

Printre sistemele de comunicare ce contribuie în mod determinant la existența individului în cadrul unui grup, limba este un mijloc de comunicare superior. Strâns legată de dezvoltarea gândirii, dezvoltarea limbajului a reprezentat, alături de apariția muncii, un factor hotărâtor în procesul de evoluție a speciei umane.

Perfecționată prin utilizarea ei curentă de către vorbitori, limba ajunge la formele sale superioare de expresie în cadrul literaturii.

Fiecare artă folosește un material specific: piatra, lutul și bronzul în sculptură, culoarea în pictură, sunetul în muzică etc. Literatura fiind o artă a cuvântului, scriitorul are la dispoziție sistemul fonetic, lexical, morfologic și sintactic al limbii în care se exprimă și în care operează un proces de selecție în funcție de realitatea pe care o reprezintă, de personalitatea sa artistică și de cititorul căruia i se adresează. Un scriitor se deosebește de altul prin stil, adică prin mijloacele de exprimare pe care le selecționează din sistemul limbii, prin modalitatea proprie de a le combina. Stilul este determinat de factori complecși, obiectivi și subiectivi, de ordin lingvistic, psihologic și social.

Termenul de stil derivă (prin intermediul limbii franceze) din latinescul „stylus", care desemna condeiul de metal cu care se scria pe tăblițele cerate. Totalitatea mijloacelor lingvistice proprii unui scriitor constituie stilul lui.

Stilul literaturii artistice se diferențiază de celelalte stiluri funcționale ale limbii printr-o mai mare subiectivitate și prin funcția estetică.

Stilul diferă nu numai în funcție de personalitatea scriitorului, ci și în funcție de tema operei, de genul și specia cărora aceasta le aparține. De exemplu, o scriere de inspirație istorică utilizează, de obicei, arhaisme, o creație inspirată din viața satului folosește forme populare de limbă, în timp ce într-o piesă de teatru limbajul se modifică în funcție de caracteristicile fiecărui personaj.

Denotația reprezintă sensul de bază al unui cuvânt, denumirea obiectului, ființei sau fenomenului respectiv. Limbajul denotativ denumește obiectele în conținutul lor, reliefând ceea ce este general și esențial. Stilul științific tinde să fie exclusiv denotativ; el exprimă idei sau legi, descrie fenomene sau relațiile dintre ele într-un mod cât mai clar, precis, exact, corect. El nu lasă loc altor înțelesuri sau interpretări, se adresează rațiunii și logicii și exclude orice intervenție personală, subiectivă.

Conotația reprezintă sensul colateral, secundar al unui cuvânt sau al unei expresii, diferit de semnificația lui de bază. Conotația privește ansamblul asocierilor (din domeniul cunoașterii sau al sentimentelor) pe care le trezește un cuvânt sau un enunț la un cititor sau ascultător în funcție de cultura acestuia și în general de experiența pe care a avut-o în legătură cu cuvântul respectiv. O astfel de experiență poate fi: individuală (de exemplu, asocierea unui prenume cu o anumită

Sculptură de C. Brâncuși

Scanned with OKEN Scanner

persoană); de grup (pentru toate persoanele care cunosc literatura română, Luceafărul este – datorită poemului eminescian – simbolul geniului); general-umană (de exemplu, conotația cuvintelor „mamă", „patrie" etc.) și legată de proprietățile unui obiect sau de însușirile unei ființe (conotația cuvântului „piatră" este duritatea, a cuvântului „vulpe", șiretenia etc.). Stilul beletristic se bazează într-o măsură importantă pe conotație, deși din el nu lipsește nici denotația.

PROBLEME ALE STILULUI ARTISTIC

FUNCȚIA STILISTICĂ A ELEMENTELOR LEXICALE ȘI GRAMATICALE

(lectură)

După cum cuvintele nu au, în general, valoare estetică în sine, nici elementele morfologice și sintactice nu dispun de valențe stilistice decât atunci când sunt situate într-un anumit context și când sunt adecvate temei, operei și tipului de mesaj transmis de ea (de exemplu, exprimarea unui personaj trebuie să corespundă personalității lui, rolului său în operă).

Atunci când autorul vrea să dea o nuanță afectivă comunicării, el se abate adesea de la exprimarea comună, utilizând anumite forme fonetice, lexicale sau gramaticale mai puțin obișnuite. O asemenea abatere poate consta în utilizarea de arhaisme, regionalisme sau termeni argotici, în poziția adjectivului față de determinat, în nuanța cu care sunt utilizate formele pronominale, în variația modurilor și timpurilor verbale, în structura sintactică etc. De exemplu, superlativul absolut dobândește expresivitate sporită atunci când scriitorul recurge la adverbe echivalente cu „foarte", dar mai expresive, cum ar fi: *strașnic, grozav, extraordinar, teribil; uluitor, minunat, nemaiauzit* (de). O formă de superlativ cu valoare estetică, metaforică, o constituie superlativul de forma: *„frumoasă nevoie mare", „necăjit foc", „catran de supărare"* etc.

Pronumele personal poate căpăta o nuanță stilistică prin **schimbarea persoanei** în cursul vorbirii. În locul persoanei I singular apare persoana a II-a: vorbitorul, după ce relatează întâmplări al căror erou este el însuși, ajunge cu povestirea la un moment emoționant și trece la persoana a II-a, adresându-se sieși, cum procedează Ion Creangă în *Amintirile* sale: „Ei, ei! Ce-i de făcut, Ioane!"

Schimbarea valorii gramaticale poate fi o sursă de expresivitate prin substantivizarea adjectivului, de exemplu: „frumosul din artă", „deșteptul de Ion".

Forma populară a **pronumelui demonstrativ** *(ăla, aia)* capătă o nuanță peiorativă (de dispreț) atunci când, precedată de articolul nehotărât, se substantivizează: *„Un ăla,* ...un prăpădit de amploiat[1] n-are chioară în pungă..." (I.L. Caragiale, *O noapte furtunoasă).*

O formă de îmbogățire stilistică a expresiei literare o constituie **dativul etic,** adică forma neaccentuată a pronumelui personal în dativ, care nu este necesară din punct de vedere logic, dar sugerează, pe plan afectiv, interesul cu care vorbitorul participă la acțiune: „Ei, că bine *mi* te-am căptușit!"; „– Hei, hei! zise Spânul în sine, tremurând de ciudă: nu te-am știut eu că-*mi* ești de aceștia, că de mult îți făceam felul!" (Ion Creangă, *Povestea lui Harap-Alb).*

Frecventă în creația folclorică, **forma populară** de viitor dobândește valoare expresivă în opera scriitorilor culți prin faptul că dă stilului pitoresc și caracter de oralitate. Același efect stilistic se obține și prin prezența **locuțiunilor verbale sau a interjecțiilor cu valoare predicativă,** care, în plus, conferă textului vioiciune și dinamism.

Prezența **inversiunii verbale** în operele literare dă frazei o nuanță arhaică și un ton ceremonios:

„Deci timpul *sosit-a*...Semne s-au ivit pe ceriu..."

(A. Russo, *Cântarea României)*

---

[1] *Amploiat* (fr. *employé*) – funcționar.

Scanned with OKEN Scanner

„– Murgule, murgulețul meu,
Datu-mi-te-a taică-tău..."

(Toma Alimoș)

Aspectele stilistice de natură sintactică sunt numeroase. Cele mai frecvente fenomene cu valoare stilistică rezultă din construcția propoziției și a frazei: schimbarea topicii, elipsa, repetiția etc.

Inversiunea topicii, cu valoare stilistică, se realizează atât la nivelul propoziției, cât și la nivelul frazei:

„*Mare* foc și potop a căzut pe capul nostru!"
„*Sărmane* omule, *rău* drum ai apucat!"

(Ion Creangă)

La nivelul frazei, una din formele modificate ale topicii constă în **plasarea subordonatelor înaintea propoziției principale.**

„*Că te-am zărit* e a mea vină
Și vecinic n-o să mi-o mai iert."

(M. Eminescu – *Atât de fragedă...*)

Stilistica reprezintă legătura dintre literatură și lingvistică, reliefând resursele bogate ale limbii, care dobândesc valoare estetică.

Analiza stilistică face parte integrantă din comentariul literar, referindu-se la forma care conferă conținutului specificitate artistică, lărgind și aprofundând înțelegerea operei, îmbogățind emoția estetică, definind nota de originalitate a scriitorului studiat în contextul literaturii române și universale.

Verificați-vă cunoștințele!

Subliniați în textele de mai jos formele populare de viitor, expresiile verbale și interjecțiile cu valoare predicativă, explicând rolul lor stilistic în context:

„«Taci, leliță, că te-am căptușit eu! îi mai pupa tu și pe dracul de-acum!» [...] Apoi mă dau jos, caut o lespede potrivită, mă sui cu dânsa iar în tei, îmi ieu căciula și în locul ei pun lespedea, cu gând c-a ieși ea pupăza de undeva până m-oi întoarce eu din țarină. [...]."

„Pupăza, zbrr! pe-o dugheană și, după ce se mai odihnește puțin, își iè apoi drumul în zbor spre Humulești și mă lasă mare și devreme cu lacrimile pe obraz, uitându-mă după dânsa!... Eu atunci, haț! de sumanul moșneagului, să-mi plătească paserea..."

FIGURILE DE STIL

După cum știți, figurile de stil sunt procedee prin care se modifică înțelesul propriu al unui cuvânt sau construcția gramaticală uzuală pentru a da mai multă forță unei imagini sau expuneri. În prezentarea celor mai importante figuri de stil vom ține seama de gradul lor de complexitate și de relațiile care se stabilesc între ele.

Comparația

Comparația este una dintre cele mai frecvente figuri de stil și constă în alăturarea a doi termeni cu scopul de a li se releva trăsăturile asemănătoare, care trebuie să fie noi și surprinzătoare, spre a asigura originalitatea și puterea sugestivă a acestei figuri de stil.

Originalitatea, care devine criteriul principal de apreciere a acestei figuri de stil în operele literare, poate fi realizată în următoarele tipuri de comparații, determinate de natura termenilor care se compară:

– un termen concret cu altul tot concret:

„Pe un deal răsare *luna*, ca *o vatră de țărănic*"

(M. Eminescu, *Călin – file din poveste*)

Scanned with OKEN Scanner

– un termen abstract cu altul concret:

„Trecut-au *anii* ca *nori lungi pe șesuri*"

(M. Eminescu, *Trecut-au anii...*)

– un termen concret cu unul abstract:

„*Soarele* rotund și palid se prevede pintre nori
Ca *un vis de tinerețe pintre anii trecători.*"

(V. Alecsandri, *Iarna*)

– un termen abstract cu altul abstract:

„*Anii* tăi se par ca *clipe.*
Clipe dulci se par ca *veacuri.*"

(M. Eminescu, *O, rămâi*)

Expresivitatea unei comparații este și în funcție de caracterul cât mai diferit al domeniilor din care provin termenii ei. O asociere între uman și vegetal întâlnim în poezia lui T. Arghezi *Dar ochii tăi?:*

„Prin ce minuni ciudate și zămisliri încete
S-a săvârșit în sâmburi asemenea scumpete?
În *pleoape*, ca *petala de floare de gutui.*"

Metafora

Metafora este figura de stil prin care se trece de la sensul obișnuit al unui cuvânt la alt sens, prin intermediul unei comparații subînțelese.

Procesul de realizare a metaforei constă în „punerea semnului identității între două obiecte diferite (lucruri, ființe, persoane) prin numele lor, pe baza unei analogii[1]".

Să urmărim exemplul metaforei din poezia eminesciană *Melancolie*:

„Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,
Prin care trece albă *regina nopții moartă.*"

Această metaforă presupune o comparație inițială: *luna ca o regină moartă a nopții*, comparație bazată pe două similitudini: paloarea astrului și a unei ființe moarte, unicitatea lunii pe cerul nopții și prezența ei dominantă față de celelalte corpuri cerești, însușire care apare și în alte poezii ale lui M. Eminescu:

„Lună tu, stăpân-a mării, pe a lumii boltă luneci." *(Scrisoarea I)*

În cazul imaginii artistice din poezia *Melancolie*, comparația apare prescurtată, prin lipsa adverbului de comparație (cu valoare de prepoziție) *ca* și a termenului *lună*, în acest mod realizându-se concentrarea prin metaforă, care conferă o expresivitate sporită textului poetic. Contextul ne ajută să intuim primul termen al presupusei comparații chiar în absența lui, cea ce demonstrează că, în înțelegerea metaforei, nu putem face abstracție de suportul contextului.

Metafora este o figură de stil esențială, întrucât ea stă la baza altor figuri, cum sunt: personificarea, alegoria, metonimia, sinecdoca, epitetul.

Epitetul

Epitetul este figura de stil constând în determinarea unui substantiv sau verb printr-un adjectiv, adverb etc., menit să exprime acele însușiri ale obiectului care înfățișează imaginea lui așa cum se reflectă în simțirea și fantezia scriitorului.

„Epitetul nu este o figură de stil în sine, ci numai un purtător de figuri de stil. Orice atribut, nume predicativ sau circumstanțial de mod este numit epitet când conține în

[1] I. Coteanu – *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Albatros, București, 1982, p. 375.

Scanned with OKEN Scanner

același timp o metaforă, o metonimie, o sinecdocă, o hiperbolă etc. sau când face el însuși să apară o asemenea figură. Dacă nu cuprinde așa ceva, atunci el nu este epitet."[1]

Nu orice element determinant (adjectiv sau adverb) este epitet. În situații ca cele din textele de mai jos determinarea este neutră din punct de vedere stilistic, fără să implice participarea imaginației sau afectivității scriitorului:

„(...) și părinții, și frații, și surorile îmi erau *sănătoși*."

(I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)

„Atâta obidă se abătu asupra lui, încât sub pleoapele *închise* închipuirea-i dădu buzna [...]."

(Ionel Teodoreanu, *La Medeleni*)

Dacă în cazul exemplului de mai sus reprodus din opera lui I. Teodoreanu, adjectivul „închise" ar fi înlocuit cu altul, care să presupună o metaforă, cum ar fi „zăvorâte", atunci termenul câștigă în expresivitate și devine epitet.

În versurile lui T. Arghezi din poezia *Testament*:

„În seara *răzvrătită* care vine
De la străbunii mei până la tine
[.....]
Durerea noastră *surdă* și *amară*",

epitetul „răzvrătită" presupune la bază o personificare, iar epitetele „surdă" și „amară" sunt rezultatul unei metonimii în care s-a înlocuit efectul prin cauză.

Epitetele au un important rol de plasticizare a imaginii artistice.

Verificați-vă cunoștințele!

Identificați figurile de stil din textul următor și arătați rolul lor în potențarea sensurilor poeziei respective:

„Turma viselor mele eu le pasc ca oi de aur,
Când a nopții întunerec înstelatul rege maur
Lasă norii lui molateci înfoiați în pat ceresc,
Iară luna argintie, ca un palid dulce soare,
Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare,
Când în straturi luminoase basmele copile cresc".

Mihai Eminescu, *Memento mori (Panorama deșertăciunilor)*

Completați-vă cunoștințele!

Metonimia și sinecdoca

Metonimia și sinecdoca sunt două figuri de stil foarte asemănătoare. La baza lor stă înlocuirea unui termen prin altul, dar nu prin asemănare, ca în cazul metaforei, ci pe baza următoarelor raporturi:

În **metonimie** se substituie:

1) cauza prin efect:

„ Ia, eu fac ce fac de mult,
Iarna viscolu-l ascult,
Crengile-mi rupându-le,

[1] I. Coteanu, *op. cit.*, p. 407.

Scanned with OKEN Scanner

Apele-astupându-le,
Troienind cărările
Și gonind *cântările*,

(M. Eminescu, *Revedere*)

(„cântările" pentru „păsările")

2) efectul prin cauză:

„Codrul clocoti de zgomot și *de arme* și *de bucium*."

(M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

(Armele și buciumul sunt cauza zgomotului)

3) opera prin numele autorului:

În vorbirea curentă apare frecvent acest tip de metonimie în construcții ca:
„Am admirat *un Grigorescu* autentic." (în loc de „un tablou de Grigorescu")

4) conținutul prin obiectul care îl conține:

„Eu la joc,
Mândra la joc,
Și *oala* curge în foc."
(„oala" în loc de conținutul ei)

5) produsul prin numele locului din care provine:

„Am lucrat o față de masă *de olandă*."

6) fenomenul psihic prin numele părții corpului implicate:

„Este un om *cu cap*." (inteligent)

7) numele unui lucru prin simbolul lui:

„Să dea piept cu uraganul ridicat *de semilună*.

(M. Eminescu, *Scrisoarea III*)

(„Semiluna" ca simbol al Imperiului Otoman)

8) concretul prin abstract:

„Sătul să-l văd cerșind pe omul pur,
Nemernicia-n purpuri și-n huzur."

(W. Shakespeare, *Sonetul LXVI*)

(„Nemernicia" semnifică aici „oamenii nemernici")

În sinecdocă se substituie:

1) întregul prin parte:

„Zvârli lui Hades *suflete* viteze, fără de număr."

(Homer, *Iliada*)

(„suflete" în loc de „oameni")

2) pluralul prin singular:

„Bolliac cânta *iobagul* și-a lui lanțuri de aramă."

(M. Eminescu, *Epigonii*)

(„iobagul" în loc de „iobagii")

„*Românul* e născut poet"

(V. Alecsandri)

3) obiectul prin materialul din care este confecționat:

„Și-acum, bărbați, un *fier* și-un scut!"

(G. Coșbuc, *Decebal către popor*)

(„fier" în loc de „sabie")

Scanned with OKEN Scanner

Figura de stil	Definiție	Exemple	Observații
Antiteza	Figură de stil care constă în opoziția dintre două cuvinte, fapte, personaje, idei, situații menite să se reliefeze reciproc.	„Căci *voi* murind în sânge, *ei* pot să fie mari." (M. Eminescu, *Împărat și proletar*) „*Bun* și *rău*, *sceptic* și *cucernic*, *milos* și *crud*, *temerar* și *fricos* [...]". (A. Vlahuță)	Antiteza poate să apară la nivelul celei mai mici unități poetice (versul), la nivelul unei fraze sau la nivelul unei opere întregi (*Înger și demon*, *Venere și Madonă*, *Scrisoarea III*).
Personificarea	Figură de stil prin care se atribuie ființelor necuvântătoare, lucrurilor, elementelor naturii, unor elemente abstracte, însușiri sau manifestări ale omului.	„Bătrânul Dan ascultă grăind doi vechi stejari [.....] „O! frate, zice unul, un vânt în miez de noapte/ Adusu-mi-au din vale lung vaiet, triste șoapte! [...]." (V. Alecsandri, *Dan, căpitan de plai*).	În fabule întâlnim personificări extinse asupra întregii opere.
Alegoria	Figură de stil alcătuită dintr-o înșiruire de metafore, comparații, personificări, formând o *imagine unitară* în care poetul sugerează noțiuni abstracte prin intermediul concretului.	„Într-o grădină, Lângo tulpină, Zării o floare ca o lumină. S-o tai, să strică! S-o las, mi-e frică Că vine altul și mi-o rădică:" (Ienăchiță Văcărescu)	În balada *Miorița*, de exemplu, portretul ciobănașului este realizat printr-o succesiune de metafore care formează o imagine unitară, dar nu constituie o alegorie, întrucât nu concretizează o noțiune abstractă, ci se menține la nivelul concretului. În schimb, moartea prezentată ca nuntă e o amplă alegorie, deoarece reprezintă o trecere de la un nivel abstract (ideea integrării în univers) la altul concret (nunta) prin intermediul unui șir de metafore și personificări.

Scanned with OKEN Scanner

Figura de stil	Definiție	Exemple	Observații
Hiperbola	Figură de stil care exagerează, mărind sau micșorând trăsăturile unei ființe, ale unui lucru, fenomen sau eveniment, pentru a-i impresiona pe cititori.	„Sălbatecul vodă e-n zale și-n fier, Și zalele-i zuruie crunte, Gigantică poart-o cupolă pe frunte, Și vorba-i e tunet, răsufletul ger, Iar barda-i din stânga ajunge la cer, Și vodă-i un munte." (G. Coșbuc, *Pașa Hassan*)	
Inversiunea	Figură de stil care constă în schimbarea topicii obișnuite a cuvintelor în propoziție sau frază, în scopul de a scoate în evidență un obiect, o însușire, o idee etc.	„Și din a chaosului văi Un mândru chip se-ncheagă." (M. Eminescu, *Lucea-fărul*)	
Enumerația	Figură de stil care constă în înșiruirea unor termeni de același fel sau purtători ai unor sensuri apropiate în context, înșiruire care conduce la amplificarea ideii exprimate.	„Eram așa de obosit de primăveri, de trandafiri, de tinerețe și de râs." (L. Blaga, *Leagănul*)	
Repetiția	Figură de stil constând în folosirea de mai multe ori a aceluiași cuvânt sau a mai multor cuvinte, spre a întări o idee sau o impresie.	„Flori de tei deasupra noastră Or să cadă *rânduri-rânduri*." (M. Eminescu, *Dorința*) „*Copacii albi, copacii negri* Stau goi în parcul solitar; Decor de doliu funerar... *Copacii albi, copacii negri*." (G. Bacovia, *Decor*)	Refrenul este un grup de cuvinte, uneori un cuvânt, de obicei un vers sau un grup de versuri (chiar o strofă) care se repetă într-o poezie la intervale egale.
Onomatopeea	Figură de stil care imită, prin elementele sonore ale unui cuvânt, anumite sunete din natură, în scopul de a da impresia de naturalețe.	„Noi atunci am pârlit-o la fugă. Iar el, *zvârr!* cu o scurtătură în urma noastră." (I. Creangă, *Amintiri din copilărie*)	
Aliterația	Figură de stil care constă în repetarea unui sunet sau a unui grup de sunete, de obicei din rădăcina cuvintelor, cu efect eufonic imitativ și expresiv.	„Prin vulturi vântul viu vuia." (G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*)	

Scanned with OKEN Scanner

Figura de stil	Definiție	Exemple	Observații
Interogația poetică	Figură de stil constând într-o întrebare sau un șir de întrebări adresate unui auditoriu din partea căruia nu se așteaptă niciodată un răspuns, deoarece acesta este subînțeles.	„Spuneți-mi ce-i dreptatea?" (M. Eminescu, *Împărat și proletar)*	
Invocația	Reprezintă cererea de sprijin și ruga poetului, pentru ca o divinitate, de obicei muza, să-i dezvăluie lucruri necunoscute. Invocația folosită pentru interpelarea unui personaj imaginat sau absent se numește *invocație retorică.*	„Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul" (Homer, *Iliada,* în traducerea lui G. Murnu) „Cum nu vii tu, Țepeș doamne [...]" (M. Eminescu, *Scrisoarea III)*	

ELEMENTE DE PROZODIE

Prozodia sau metrica este știința grupării cuvintelor în unități ritmice, o parte a poeticii care se ocupă cu studiul versificației.

Versul – rând dintr-o poezie cu unitate ritmică și de sens – este elementul de bază al prozodiei. Alături de versurile tradiționale, poezia modernă a creat, pentru o mai mare libertate de expresie artistică, **versurile albe** (lipsite de rimă) și **versurile libere** (lipsite de rimă, scrise în metru diferit în cadrul aceleiași poezii, adesea lipsite și de ritm).

Versurile sunt de obicei grupate în strofe. După numărul versurilor pe care le conțin, strofele sunt:

– monovers (1 vers) (exemplu: *Poeme într-un vers* de Ion Pillat);
– distih (2 versuri);
– terțină sau terțet (3 versuri);
– catren (4 versuri);
– cvinarie (5 versuri);
– sextină (6 versuri);
– polimorfe (de 7, 8, 9, 10, 11 sau 12 versuri).

Ritmul. Succesiunea valurilor care se lovesc de țărm, fluxul și refluxul, bătăile inimii, unduirea holdelor, inspirația și expirația sunt doar cele mai evidente și mai bine cunoscute ritmuri din natură. Această alternanță regulată introduce ordine în univers. Omul a preluat ritmul ca element de ordine, făcând din el un factor determinant al activității sale. Ritmurile muncii, tinzând spre coordonarea mișcărilor mai multor oameni spre economie de efort, au necesitat anumite strigăte, anumite îndemnuri. În ele pare a se găsi originea ritmului poetic.

La începuturile creației artistice, dominată de sincretism, de îmbinarea strânsă dintre mai multe arte, poezia a fost legată de muzică și dans. Sincretismul există și astăzi în folclor. Baladele populare, ca și vechile epopei homerice, sunt recitate într-un mod specific, cu acompaniament instrumental.

Dar dacă ritmurile muzicale au un caracter universal, ritmul poetic este determinat de specificul limbii în care este creată poezia.

Scanned with OKEN Scanner

Fiecare unitate de silabe accentuate și neaccentuate, care se numește *picior metric*, are anumite trăsături afective, sugerează anumite stări sufletești. De aceea, există cazuri în care unor poeți ritmul le-a dat imboldul de a crea: „De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?" se întreba în *Scrisoarea II* M. Eminescu.

Totuși, elementul hotărâtor în atmosfera afectivă a unei poezii nu este piciorul metric în sine, ci adecvarea lui la sensul cuvintelor și al poeziei în întregul ei.

În limba română, cele mai frecvente picioare metrice sunt: troheul, iambul, dactilul, amfibrahul și anapestul.

Rima reprezintă identitatea acustică a silabelor finale a două cuvinte.

PICIORUL METRIC

Piciorul metric	Componența și schema	Exemple	Observații
Troheu	1 silabă accentuată și 1 neaccentuată /	„Doină, doină, cântic dulce" *(Doina)*	Este ritmul poeziei populare.
Iamb	1 silabă neaccentuată și 1 accentuată /	„Un cânt pribeag îmbrățișează firea." (O. Goga, *Dăscălița)*	M. Eminescu i-a dedicat poezia *Iambul.*
Dactil	1 silabă accentuată și 2 neaccentuate /	„Mihnea încalecă, calul său tropotă." (D. Bolintineanu, *Mihnea și baba)*	„săltăreţele dactile" (M. Eminescu)
Amfibrah	1 silabă neaccentuată 1 silabă accentuată 1 silabă neaccentuată /	„Pe vodă-l zărește călare trecând / Prin șiruri, cu fulgeru-n mână." (G. Coșbuc, *Paşa Hassan)*	Este adesea ritmul invocației (ex. M. Eminescu, *Mortua est,* G. Coșbuc, *Poetul).*
Anapest	2 silabe neaccentuate 1 silabă accentuată	„Ale turnurilor umbre (anapest) peste unde stau culcate" (anapest) (Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia)*	Ritm solemn.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Faceți schema următoarelor picioare metrice: iamb, dactil, amfibrah, anapest.
2. Arătați ce picioare metrice apar în următoarele versuri:

„Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul."
(Homer, *Iliada,* traducere de G. Murnu)

„Șade Toma Alimoș,
Haiduc din Țara de Jos."

(Toma Alimoș)

„Acolo, departe, spre soare-răsare,
În freamăt de foi din dumbravă."

(O. Goga, *De la noi)*

„A fost odată ca-n povești."

(M. Eminescu, *Luceafărul)*

Scanned with OKEN Scanner

CURENTE CULTURALE ȘI LITERARE

(lectură)

Cultura cuprinde creațiile spirituale ale omenirii, operele care au drept scop cunoașterea, înțelegerea, frumosul. Culturii îi aparțin datinile și obiceiurile, știința, filozofia și artele.

Literatura este o artă și face parte din sfera culturii.

Literatura universală reprezintă creațiile de valoare deosebită ale popoarelor în domeniul artei cuvântului, operele care, prin importanța conținutului lor și prin calitățile formei artistice, sunt apreciate nu numai în locul și timpul în care au apărut, ci și de alte popoare și în alte perioade istorice. Literatura universală reunește, așadar, valorile superioare ale literaturilor naționale.

Fiind orale și anonime, începuturile literaturii sunt greu de delimitat cu precizie în timp. Cea mai veche operă literară fixată în scris și care a fost descoperită până acum, *Epopeea lui Ghilgameș,* creație a sumero-babilonienilor, datează de la începutul mileniului al III-lea î.d.Cr.

Pentru perioadele vechi, în literatura universală predomină criteriul de clasificare geografic; vorbim despre literaturile orientale (sumero-babiloniană, egipteană, ebraică, indiană, chineză, persană, arabă) și despre literatura europeană (greacă și latină).

În cadrul lor deosebim perioadele istorice.

Astfel, în literatura europeană, antichitatea este dominată de literaturile greacă și latină, evul mediu se caracterizează prin predilecția pentru vastele poeme epice și pentru poezia trubadurilor[1], iar în literatura modernă și contemporană putem utiliza drept criterii integratoare curentele culturale și literare, școlile literare cu orientări și tendințe specifice.

Dincolo de diferențele de viziune și stil dintre scriitori, există în fiecare epocă unele trăsături comune operelor mai multor creatori. Scriitorii dintr-o anumită perioadă care împărtășesc aceleași principii estetice (aceleași concepții despre artă) preferă anumite genuri și specii literare și utilizează în opera lor modalități artistice similare formează un **curent literar**[2] **.**

Un concept mai larg decât acela de curent literar este **curentul cultural,** care se referă la oamenii de cultură (filozofi, savanți, scriitori, artiști) dintr-o epocă, uniți de o ideologie și de scopuri social-politice și culturale comune. Scriitorii care fac parte dintr-un curent cultural nu au întotdeauna aceleași principii estetice.

Printre cele mai importante curente culturale ale epocii moderne amintim **umanismul** și **iluminismul,** iar dintre curentele literare: **clasicismul, romantismul, realismul** etc.[3]

Umanismul – este curentul dezvoltat în acea magnifică epocă a culturii numită **Renaștere.** Termenul de „umanism" are două sensuri: unul larg, de dragoste față de oameni, și unul restrâns, de interes față de valorile antichității greco-romane. În legătură cu Renașterea, termenul de „umanism" se folosește în ambele sensuri.

Pentru scriitorii și artiștii umaniști din Renaștere creațiile antice devin modele, surse de inspirație.

Renașterea își făurește un ideal de „om universal", multilateral, un om căruia, ca și personajului antic, „nimic din ceea ce este omenesc nu-i este străin": armonios dezvoltat fizic și cultivat ca intelect, pasionat iubitor de cunoaștere și de frumos, om de cultură și de acțiune în același timp. Umanismul pune accentul pe rațiune, pe libertatea și demnitatea omului, opunându-se dogmatismului și fanatismului medieval.

---

[1] Poeți care au cultivat cu deosebire lirica erotică și care își recitau creațiile cu acompaniament muzical.

[2] Principiile estetice ale unui curent sunt de obicei cristalizate într-un manifest literar, într-un program al curentului respectiv, cum ar fi, pentru clasicism, *Arta poetică* a lui Boileau, pentru romantism, prefața la drama *Cromwell* de V. Hugo.

[3] În clasele următoare se vor studia și curente precum naturalismul, simbolismul, expresionismul etc.

Scanned with OKEN Scanner

Clasicismul – a apărut în Franța secolului al XVII-lea, fiind un curent raționalist, iubitor de echilibru, ordine și rigoare. Clasiciștii respectă în mod deosebit modelele antichității, pe care o consideră epocă de supremă înflorire a artelor. Pentru ei, frumosul se confundă cu adevărul, esteticul cu eticul.

Clasicismul acordă o maximă importanță regulilor, normelor estetice cum ar fi regula celor trei unități, conform căreia acțiunea unei tragedii trebuie să fie unitară, să se desfășoare într-un timp dat (maximum 24 de ore) și în același loc.

Reprezentanții clasicismului sunt adepții genurilor și speciilor literare pure, condamnând amestecul lor. Preferă tragedia, comedia, epistola, satira și fabula, ilustrate de scriitori precum Corneille, Racine, Molière, Boileau și La Fontaine.

Iluminismul – caracterizează pe plan ideologic și cultural secolul al XVIII-lea. Iluminiștii pun un accent deosebit pe cunoașterea științifică. Iluminismul se afirmă ca o puternică mișcare cu caracter laic, anticlerical.

Concepțiile iluministe în domeniul social și politic au influențat Revoluția Franceză, care s-a revendicat în mare parte de la ideile lui Voltaire și J.J. Rousseau. Iluminismul preconizează emanciparea poporului prin cultură și acordă un interes deosebit răspândirii ei prin școli și lucrări de popularizare.

Romantismul – a apărut la începutul secolului al XIX-lea ca un curent anticlasicist, respinge orice fel de norme, susținând libertatea inspirației. În timp ce clasicismul este un curent al rațiunii, romantismul exaltă sentimentul și fantezia. Natura pătrunde masiv în creațiile romantice, pe când clasiciștii se interesau numai de caracterele umane.

Visul și exotismul, interesul pentru tărâmuri îndepărtate reprezintă teme ale romantismului.

Acest curent îndeamnă scriitorii să se inspire din istoria națională și din creațiile folclorice ale țărilor lor.

Personajele romantice sunt eroi excepționali în împrejurări excepționale, construite adesea pe principiul antitezei și putând evolua pe parcursul operei în ceea ce privește trăsăturile lor de caracter.

Realismul – tinde să dea o reprezentare veridică realității, să înfățișeze cu obiectivitate adevărul, să observe existența reală. Impresia deosebită produsă la jumătatea secolului al XIX-lea de progresul științelor naturii îi îndeamnă pe scriitori să încerce aplicarea, în creația literară, a unor metode impuse de dezvoltarea științei.

Scriitorii realiști se îndreaptă către viața socială, prezentând omul ca produs al mediului în care trăiește.

În realism personajele sunt tipice, reprezentative pentru o întreagă categorie umană și socială.

Între curentele literare apar frecvente interferențe. Astfel, în opera unor mari scriitori realiști, ca Balzac sau Stendhal, se întâlnesc multe elemente romantice.

În cultura și literatura română curentele din plan universal pe care le-am prezentat în ordine cronologică au cunoscut forme specifice de manifestare. Să amintim caracterul profund național al operei iluminiștilor aparținând Școlii Ardelene sau coexistența dintre clasicism și romantism în creația unui anumit scriitor, așa cum se întâmplă în cazul lui C. Negruzzi sau Gr. Alexandrescu.

În literatura secolului al XX-lea se manifestă o mare varietate de curente, printre care expresionismul și curentele de avangardă (dadaism, suprarealism, constructivism etc.)

Verificați-vă cunoștințele!

1. Explicați diferența dintre curentul cultural și curentul literar.
2. Enunțați notele definitorii ale clasicismului, romantismului și realismului, folosind schemele următoare:

Scanned with OKEN Scanner

SCHEME PENTRU FIXAREA CUNOȘTINȚELOR

Curente culturale	Caracteristici	Reprezentanți*
Umanismul	– Încrederea în libertatea, demnitatea și perfectibilitatea ființei umane. – Încrederea în rațiune. – Omul universal (multilateral). – Armonia dintre om și natură. – Admirația față de antichitate.	– F. Petrarca – G. Boccaccio – L. Ariosto – F. Rabelais – P. Ronsard – T. Tasso – Th. Morus – Erasmus din Rotterdam – W. Shakespeare – D. Cantemir
Iluminismul	– Promovează raționalismul. – Caracter laic, anticlerical. – Combaterea fanatismului și dogmelor. – Ideea emancipării poporului prin cultură. – Răspândirea culturii în popor	– J. Swift – Montesquieu – Voltaire – D. Diderot – J.J. Rousseau – G.E. Lessing – S. Micu – Gh. Șincai – P. Maior – I. Budai-Deleanu – Dinicu Golescu
Curente literare	**Caracteristici**	**Reprezentanți**
Clasicismul	– Curent raționalist. – Interesul acordat naturii umane (caracterelor). – Ordine, armonie, echilibru și rigoare. – Puritatea genurilor. – Sobrietatea stilului. – Regula celor trei unități (de timp, de loc, de acțiune).	– N. Boileau – P. Corneille – J. Racine – Molière – La Bruyère – La Fontaine – C. Negruzzi – Gr. Alexandrescu
Romantismul	– Cultivarea sensibilității și fanteziei creatoare. – Complexitatea personalității umane. – Evaziunea în trecut, istorie, vis. – Contemplarea naturii; culoarea locală – Interes pentru folclor. – Personaje din toate mediile sociale. – Eroi excepționali în împrejurări excepționale. – Libertate totală în creație.	– Novalis – J.L. Tieck – E.T.A. Hoffmann – G.G. Byron – P.B. Shelley – A. Lamartine – A. de Vigny – V. Hugo – G. Leopardi – A. Puşkin – M. Lermontov – E.A. Poe – S. Petöfi – A. Mickiewicz – C. Negruzzi – Gr. Alexandrescu – M. Eminescu

* Numele scriitorilor din literatura universală figurează în aceste scheme nu în scopul învățării lor pe dinafară, ci pentru a vă orienta lecturile viitoare și pentru a vă oferi sugestii în privința încadrării literaturii române în literatura universală.

Scanned with OKEN Scanner

Curente literare	Caracteristici	Reprezentanți
Realismul	- Reprezentarea veridică a realității. - Obiectivitatea scriitorului. - Personaje tipice în împrejurări tipice. - Preocuparea pentru social. Lipsa idealizării. - Atitudinea critică față de societate - Stil sobru și impersonal.	- Stendhal - H. Balzac - Ch. Dickens - N. Gogol - G. Flaubert - L. Tolstoi H. Ibsen - I.L. Caragiale - I. Slavici - L. Rebreanu - G. Călinescu

Verificați-vă cunoștințele[1]

1. Citiți următoarele fragmente din *Arta poetică* a lui Boileau[1] și extrageți din ele câteva principii ale clasicismului:

„Ideile la unii-s atât de-ntunecate,
Că par de-o pâclă deasă mereu îngreunate;
Lumina rațiunii nu-i poate lămuri.
Nainte de a scrie, învață-te-a gândi.
De-i limpede ideea sau nu-i destul de clară
Așa va fi și versul ce-n urmă-i va s-apară,
Când prinzi un lucru bine, exprimă-l desluşit.
Cuvântul, să-l îmbrace, răsare negreşit."

„Lucrați încet chiar dacă imboldul vă zorește,
Să nu vă-ncânte stilul ce-aleargă nebunește;"

„Ai grijă orice lucru la locul lui să fie;
Sfârşitul şi-nceputul să-şi aibă armonie;"

„Iubiți deci rațiunea și pentru-a voastre lire
Din ea luați și frumosul, și-a artei strălucire."

„Dar noi ce ne supunem la legea rațiunii,
Vrem arta să îndrepte și mersul acțiunii;
Un loc, o zi anume și-un singur fapt deplin
Vor ține pân' la urmă tot teatrul arhiplin."

„Un nou erou pe scenă de-nchipui în prezent,
În tot cu sine însuși să fie consecvent
Și pân' la finea dramei, privit și priceput,
Același să rămână ca și la început."

„Fii clar, concis și sprinten în orice povestire.

(B o i l e a u, *Arta poetică*. În românește de Ion Marinescu. E.S.P L A (B.P T), 1957)

[1] *Nicolas Boileau-Despréaux* (1636–1711), poet și critic literar francez, teoretician al clasicismului

Scanned with OKEN Scanner

2. Reformulaţi principiile romantice expuse în textul următor:

„Să dăm cu ciocanul în teorii, în «poetici» şi în sisteme. Să aruncăm jos vechea tencuială care ascunde faţada artei. Nu există reguli, nici modele; sau, mai bine zis, nu există alte reguli, decât legile generale ale naturii care domină arta în întregul ei şi legile speciale care, pentru fiecare compoziţie în parte, rezultă din caracteristicile proprii fiecărui subiect. [...]

Poetul şi trebuie să stăruim asupra acestui punct – nu are de primit sfaturi decât de la natură, de la adevăr şi de la inspiraţie, care este şi ea natură şi adevăr.

(V. Hugo[1])

3. Identificaţi în următorul text principiile realismului:

„Romanul este o oglindă purtată de-a lungul unui drum. Câteodată ea reflectă cerul albastru, altă dată noroiul din băltoacele de la picioarele dumneavoastră. Vreţi să acuzaţi de imoralitate omul care poartă oglinda? Acuzaţi mai bine drumul pe care se află băltoacele sau, şi mai bine, inspectorul de drumuri, care permite ca apa să se adune şi băltoacele să se formeze."

(Stendhal[2])

---

[1] *Victor Hugo* (1802–1885), poet, dramaturg şi prozator francez, teoretician şi principal reprezentant al romantismului.

[2] *Stendhal* (pseudonimul lui *Henri Beyle*) (1783–1842), prozator şi eseist francez.

Scanned with OKEN Scanner

GENURILE ȘI SPECIILE LITERARE

Genul este un concept fundamental al teoriei literare, referindu-se la opere similare prin modul de structurare a conținutului printr-o sumă de procedee estetice comune și prin modalitatea în care scriitorul se comunică pe sine, afirmându-și prezența în operă. În **genul liric** prezența scriitorului este în general directă, nemijlocită, în **epic** prezența directă alternează cu cea indirectă (prin intermediul personajelor), iar în cel **dramatic** autorul se retrage, lăsând în scenă doar personajele. Există excepții de la aceste situații, ca în cazul unui lirism al rolurilor, precum în *Luceafărul*.

În **epic,** prezența autorului este parțial înlocuită de aceea a personajelor, într-o exprimare indirectă. Narațiunea, presupunând o acțiune, alternează cu descrierea. În ciuda varietății modurilor de expresie, se poate spune că epicul este, preponderent, genul persoanei a treia și al timpului trecut.

Etimologic, termenul de **dramă** provine din cuvântul elin care însemna „acțiune", trăsătură pe care filozoful antic Aristotel o considera definitorie pentru **genul dramatic.** Personajele iau cu totul locul autorului, a cărui intervenție directă se manifestă doar în indicațiile de regie, a căror amploare este sporită în dramaturgia modernă.

Liricul este genul cel mai subiectiv, care exprimă nemijlocit sentimentele prin metafore și simboluri. Din punct de vedere gramatical, caracteristica genului liric o constituie persoana întâi.

Versificația nu este un element definitoriu pentru acest gen, întrucât o întâlnim și în **epic** (balada, epopeea) ori în **dramatic** (tragedia clasică sau drama romantică). De asemenea, există și proză lirică.

Specia literară este o clasă de opere literare grupate după un criteriu unitar, subordonată genului literar.

GENUL EPIC

- **Genul epic**
  - *oral* (popular)
    - în versuri
      - balada
      - legenda
    - în proză
      - legenda
      - basmul
      - snoava
  - *scris* (cult)
    - în versuri
      - balada
      - poemul
      - epopeea
      - legenda
      - fabula
    - în proză
      - anecdota
      - schița
      - nuvela
      - romanul
      - reportajul
      - eseul
      - memoriile, jurnalul

Caracteristicile generale:

– amploare;
– presupune, de regulă, o acțiune;
– utilizează preponderent narațiunea (relatarea unor întâmplări, într-o succesiune de momente) și descrierea, dar nu exclude nici un mod de expunere;
– prezența scriitorului alternează cu cea a personajelor;
– este un gen „obiectiv", în care – oricât de intensă ar fi transfigurarea și interpretarea autorului – elementele realității rămân ușor de recunoscut.

EPICA ÎN VERSURI

POEMUL EROIC

DUMBRAVA ROȘIE

(Poem istoric – 1497)

de Vasile Alecsandri

În urma unui vis, Albert, „craiul Lehiei", hotărăște să invadeze Moldova. Românii se pregătesc să-și apere patria. În fruntea lor se află Ștefan cel Mare.

V

Ștefan cel Mare

.....

Pregătirea apariției lui Ștefan.

Deodată o lumină fantastic izbucnește
Din zece nalți mesteacăni cu fruntea-nflacarată.
Coliba se deschide, umbra se scoală, crește
Și splendid maiestuoasă la oaste se arată!
Un lung fior pătrunde mulțimea-n admirare.

Reacția mulțimii la apariția voievodului. Portretul.

Toți zic: „E Ștefan! Ștefan!
Dar! Ștefan e cel Mare!"
Iată-l cărunt, dar încă barbat între barbați,
Ca muntele Ceahlăul prin munții din Carpați!
El întrunește-n sine o triplă maiestate:
Acea care-o dau anii la conștiințî curate,
Acea care răsfrânge a tronului splendoare,
Ș-acea întipărită de faima-nvingătoare.

Observați gradația ascendentă

Timpul i-au pus coroană de-argint, țara, de aur,
Și gloria măreață i-au pus cununi de laur.
Pe falnicii săi umeri, cu anii, sunt clădite
Neperitoare sarcini de fapte strălucite,

Portretul moral.

Dar, ani și fapte, Ștefan nu simte-a lor povară,
Căci dragostea moșiei[1], ca sfântă primavară,
În sânu-i înflorește și îl întinerește
Pentru salvarea țării, când țara pătimește.
Erou plin de lumină, el e menit în lume
Pe seculul ce-l vede să sape al său nume
Și să răspândă[2] raze pe seculi viitori,

---

[1] *Moșie* – (în text, *înv.)* pământ strămoșesc; patrie.
[2] *Să răspândă* – licență poetică pentru „să răspândească".

Scanned with OKEN Scanner

Comparație.

Hiperbolă.

Precum un soare splendid ce sparge deșii nori.
Ființă de-o natură gigantică, divină,
El e de-acei la care istoria se-nchina,
De-acei carii prin lume, sub pașii lor, cât merg,
Las' urme uriește ce-n veci nu se mai șterg,
A cărora legendă departe mult se-ntinde
Și-nchipuirea lumei fantastic o aprinde.
Măreț, în a sa umbră un timp întreg dispare,
Căci Dumnezeu pe frunte-i au scris: *Tu vei fi mar*

Discursul: lupta lui Ștefan pentru independența țării.

În mijlocul poienei el se înaintează[1],
Se urcă pe-o movilă și astfel cuvintează:
„Români din toată țara! Boieri, vechi căpitani,
Și voi, feciori de oaste!... Sunt patruzeci de ani,
Moldova, la *Dreptate,* pe'soarta ei stăpână[2],
Mi-au pus pe cap corona și buzduganu-n mână,
Prin cel Atotputernic ce apele încheagă
Păstrat-am până astăzi corona mea întreagă
Și buzduganul teafăr, deși pe mulți dușmani
I-au doborât, lovindu-i, în patruzeci de ani!
Dușmani din fundul lumei, păgâni, dușmani vecini,
Și, cine-ar putea crede!... chiar dușmani frați, creștini!
Trufași cu toți, sălbatici, lacomi, vicleni și orbi,
Care-mpregiurul țării, precum un cârd de corbi,
Stă gata s-o sfâșie... dar n-au vrut Dumnezeu,
N-au vrut Moldova, țara viteză, n-am vrut eu!..
Pe Radu, Aron Petru și Țepeluș hainul
I-am frânt!... Maniac tatarul și Matias Corvinul
I-am frânt!... Chiar pe sultanul Mehmet-Fatih I-am frânt!
Și-alți mulți carii perit-au ca pulberea în vânt.
Voi îi cunoașteți bine, vitejii mei oșteni,
Voi, pardoși[3] de la Lipnet, vultani din Războieni,
Zimbri fioroși din codrii Racovii, aprigi zmei
Din Soci, din Catlabuga, din Baia, de la Șchei.
Apărători a[4] crucei, voi îi cunoașteți bine,
Căci pentru-a lor risipă ați războit cu mine
Prin șesuri, munți și codri, pe iarnă, toamnă, vară,
Făcând din peptul vostru un zid, hotar de țară,
Roșind cu-a vostru sânge fierbinte, plin de viață,
Siretul, Prutul, Nistrul și Dunărea măreață;
Stând veșnic în picioare, în veci neodihniți,
De arma, sora voastră, în veci nedezlipiți,
Fără copii, soție, o! dragii mei vultani,
Și-n luptă, tot în luptă, de patruzeci de ani!
Ș-acum când armăsarii Osmanului mărit
Aruncă largi nechezuri din mândrul Răsărit,
Când Mohamed pe ceruri și-au azvârlit hamgerul
Ce, ca o semilună, cutrieră tot cerul;
Când noi oprim cu peptul furtuna păgânească,
Ferind de-a sale valuri amvona creștinească;

---

[1] *Se înaintează* – forma reflexivă este o licență poetică.
[2] „Moldova, la *Dreptate,* pe soarta ei stăpână" – locul pe care Ștefan a fost proclamat Domn Moldovei purta numele de *Dreptate* (n.a.).
[3] *Pardos* (înv.) – panteră; *(fig.)* om viteaz, curajos.
[4] *A* – articol posesiv (sau genitival) utilizat invariabil.

Scanned with OKEN Scanner

Acum, când toți creștinii, regi, domnitori, popoare,
Ar fi, ca frați de cruce, să-mpartă-același soare,
Priviți!... Pe cerul negru se-ntinde-un roș de sânge,
Din depărtare suflă un vânt ce geme, plânge
Și spune că în zare ard sate și orașe,
Că feare fără nume ucid copii în fașe,
Că țara e-n nevoie, că mor români sub chinuri,
Că fete mor sub silă, că pruncii mor în sânuri!...

Personificare.

Interogație poetică.

Și cine oare face această fărdelege?
Un domn vecin, prietin, un domn creștin, un rege!
Albert, craiul Lehiei[1]!...
Albert, de cap ușor,
Făcut-au un vis mare de rege-nvingător,
Dar n-are el, sărmanul, așa de largă mână,
Să poată-n ea cuprinde o patrie română!
Nici au ajuns Moldova de râsul mișeliei
Ca s-o răpească-n gheare-i un vultur d-a Lehiei!

Jurământul lui Ștefan.

Cât va fi-n cer o cruce și-un Ștefan pe pământ,
Nime nu va deschide Moldovei un mormânt!
Cât vor calca dușmanii în țara de români,
Ei robi vor fi în țară, dar vecinic nu stăpâni!

Sentințe.

Decât Moldova-n lanțuri, mai bine ștearsă fie!
Decât o viață moartă, mai bine-o moarte vie!
.....

(V. Alecsandri, *Opere*, II, Editura pentru Literatură, București 1966)

STUDIUL TEXTULUI

1. Prin conținut, *Dumbrava Roșie* este o legendă, întrucât explică originea și numele unei păduri de stejari. Aceasta a crescut – conform tradiției relatate și de I. Neculce în *O samă de cuvinte* – din ghinda sădită pe locul arat de leșii luați prizonieri în urma victoriei lui Ștefan cel Mare asupra regelui polon, Ioan Albert. Finalul poemului explică transmiterea legendei, patru sute de ani mai târziu:

„Trecut-au patru seculi din ziua cea fatală
Când se-ngropă-n țărână a dușmanilor fală!
Și faptul cel istoric, sub formă legendară,
Din neam în neam românii îl povestesc în țară."

Legenda este pentru V. Alecsandri un pretext pentru a evoca o pagină glorioasă din istoria Moldovei, dominată de figura impunătoare a marelui Ștefan.

2. *Dumbrava Roșie* este alcătuită din opt părți, purtând fiecare câte un titlu: *Visul lui Albert, Țara în picioare, Tabăra leșească, Tabăra română, Ștefan cel Mare, Asaltul, Lupta, Aratul.*

Dominantă este antiteza, pe care se bazează și simetria primelor cânturi. Astfel, îngâmfarea regelui Ioan Albert contrastează cu demnitatea calmă a lui Ștefan cel Mare, iar petrecerea zgomotoasă din tabăra leșească se opune sobrietății cu care ostașii moldoveni așteaptă ziua luptei. Următoarele versuri din cântul III, *Tabăra leșească:*

„Un zgomot lung se-nalță din culmea luminată,
Unindu-se în aer cu tunete cerești.

[1] *Lehia* (înv.) – Polonia.

Scanned with OKEN Scanner

E zgomotul orgiei!..."

contrastează cu cele care în cântul IV evocă tabăra română:

„O tânără pădure de ulmi și de stejari
Ascunde-oastea română prin junii săi tufari.
Misterul și tăcerea în sânul ei domnesc."

Ca un laitmotiv apare antiteza între imaginea focurilor de petrecere ale leșilor și cea a întunericului care apasă ținuturile românești pustiite:

„Pe-o culme prelungită ard mii și mii de focuri
Ca stele sămănate în numeroase locuri.
Se pare că tot cerul căzut e pre pământ
Și c-au rămas în urmă-i un haos, un mormânt,
Atâta întristare, ș-atâta-ntunecime
Împrăștie pe boltă-i a norilor desime."

Semnele rău prevestitoare contrastează, la rândul lor, cu lipsa de grijă și exagerata încredere a leșilor.

3. Arătați contribuția imaginilor vizuale și auditive la ...rearea tabloului sumbru reprezentând populația care se retrage din fața invadatorilor:

„Ce vuiet lung de care, ce tropot surd de vite,
Ce freamăt de suspinuri, de glasuri nădușite
S-aud în sânul nopții prin neagra-ntunecime
Și către munți se-ndreaptă l-a codrilor desime?
Din când în când sub nouri, trecând ca o săgeată,
Clipește o lumină și ca prin vis arată
Bătrâni cu fruntea goală plecată spre pământ,
Femei cu prunci în brațe și pletele în vânt,
Copile spăimântate mânând turme de oi
Și flăcăoași în fugă mânând cârduri de boi."

4. În centrul poemului se află figura lui Ștefan cel Mare. Apariția viteazului domnitor, în cântul V, care îi poartă numele, este pregătită de vechiul cântec popular care îi este dedicat și pe care îl amintesc voinicii din tabăra română: „Ștefan, Ștefan, domn cel mare,/ Seamăn pe lume nu are/ Decât numai mândrul soare!"

În cântul V, portretul propriu-zis este precedat de reacția pe care apariția domnitorului o provoacă în rândurile oștenilor săi; lungul fior admirativ care cuprinde mulțimea sugerează figura maiestuoasă a lui Ștefan înainte ca acesta să fie descris.

Caracterul hiperbolic al portretului pe care Alecsandri i-l face lui Ștefan este accentuat de comparația cu Ceahlăul, care scoate în evidență personalitatea voievodului dintre vitejii care îl înconjură.

Hiperbola se îmbogățește cu atribuirea unei naturi divine și unei meniri providențiale în istorie. Portretul cumulează în persoana lui Ștefan faptele de eroism din îndelungata și glorioasa lui domnie. Aceste fapte sunt reluate în cuvântarea pe care voievodul o adresează oștirii, enumerând, în versuri care cad ca un tăiș de paloș, pe dușmanii înfrânți și locurile biruințelor. Discursul domnului, realizat într-un solemn stil oratoric, este marcat de interogații poetice și de afirmații sentențioase, cu caracter de maxime:

„Decât o viață moartă, mai bine-o moarte vie!"

5. Portretul voievodului se conturează din mijlocul vrednicilor săi tovarăși de luptă, enumerați în cântul II și reapărând în scenele de bătălie. Ca și pe cavalerii polonezi, poetul îi enumeră pe vitejii moldoveni, asociind fiecărui nume câte o succintă caracterizare care face din aceste personaje figuri legendare:

„Coman de la Comana, un urieș de munte
Ce intră prin bârloage și prinde urșii vii,
Aduce după dânsul mulți vânători de frunte,
Născuți pe plaiuri nalte, trăiți în vijelii.

Scanned with OKEN Scanner

Balaur de la Galu, Ciolpan din Pipirig
Râd și de frigul morții cum râd de-al iernei frig."

Vitejia și generozitatea lor devin evidente în luptă: Negrea nu-l lovește pe Zbaloș, adversarul său căzut, iar Cârjă refuză să-l ia în robie pe Toporski, pe care îl învinsese, dar a cărui vitejie o prețuia.

Alături de Ștefan, acești eroi completează pagina de glorie pe care i-a inspirat-o lui Alecsandri trecutul Moldovei.

6. Ca specie literară, *Dumbrava Roșie* aparține poemului eroic. În sens larg, **poemul** este o specie literară în versuri, de obicei de mari proporții, în care liricul se îmbină cu epicul. În terminologia actuală, poemul a ajuns să denumească și creații exclusiv lirice.

Definiție. Poemul eroic este o specie a genului epic, în versuri, de proporții mai mari decât balada, dar mai mici decât epopeea. Poemul eroic evocă fapte istorice sau legendare din trecutul unui popor, punând în centrul atenției figura unui erou excepțional, care se detașează dintre alte personaje cu însușiri deosebite, pe care acesta le domină. Între poem eroic și epopee se situează creațiile evului mediu: *Cântecul Nibelungilor* (literatura germană), *Cântecul lui Roland* (literatura franceză), *Cântecul Cidului* (literatura spaniolă), *Cântec despre oastea lui Igor* (literatura rusă).

Probleme de limbă

Analizați sintactic următoarele versuri și explicați ce elemente gramaticale conferă dinamism acestui fragment:

„Așa, cu mic, cu mare, apărătorii țării,
Ieșiți ca frunza-n codri la vântul primăverii,
Din văi adânci se urcă, din piscuri se cobor,
Trec râpile în salturi, trec râurile-not
Ș-aleargă-n neodihnă, voinicii, cât ce pot
La glasul țării scumpe ce-i cheamă-n ajutor."

Exerciții de redactare și expunere orală

1. Arătați într-o compunere care parte a poemului v-a impresionat mai mult și motivați de ce.
2. Faceți portretul lui Ștefan cel Mare, folosind și expresiile artistice ale lui V. Alecsandri.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți poemul eroic.
2. Identificați interogațiile poetice și enumerările din discursul lui Ștefan și arătați în ce constă valoarea lor artistică.

Completați-vă cunoștințele!

Citiți, din *O samă de cuvinte* de I. Neculce, următorul fragment din legenda care a constituit una dintre sursele de inspirație ale poemului lui Alecsandri:

„Ștefan-Vodă cel Bun și cu fiiul său Bogdan-Vodă de multe ori au avut războaie cu leșii. Și multe robii au făcut în Țara Leșască, cât au pus pe leși în plug de au și arat cu dânșii, de au sămănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu să mai acolisască de Moldova: Dumbrava Roșiie la Botășeni și Dumbrava Roșiie la Cotnari și Dumbrava Roșiie mai gios de Roman [...]."

Scanned with OKEN Scanner

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale poemului eroic
- specie epică în versuri, de mari dimensiuni;
- episoade istorice sau legendare din trecutul unui popor, cristalizat în jurul unei personalități impunătoare care se detașează din rândurile altor eroi.

Opere reprezentative din literatura universală
- *Cântecul Nibelungilor*
- *Cântecul lui Roland*
- *Cântecul Cidului*
- *Cântec despre oastea lui Igor*
- Poeme din *Legenda secolelor* de Victor Hugo

Opere reprezentative din literatura română
- C. Negruzzi, *Aprodul Purice*
- V. Alecsandri, *Dumbrava Rosie*

EPOPEEA

ILIADA

de Homer

Iliada povestește războiul legendar dus în antichitate de grecii conduși de Agamemnon și Menelau pentru cucerirea cetății Troia sau Ilion (nume care a dat și titlul epopeii), spre a pedepsi răpirea Elenei, soția lui Menelau, de către Paris, fiul regelui Priam. Asediul, la care au participat cei mai de seamă eroi legendari ai Greciei, a durat zece ani. În *Iliada,* narațiunea se concentrează asupra câtorva evenimente din ultimul an de război, provocate de mânia lui Ahile. Conflictul este schițat în primele versuri ale invocației către muză (zeiță a memoriei și poeziei):

Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul[1],
Patima crudă ce-aheilor[2] mii de amaruri aduse;
Suflete multe viteze trimise pe lumea cealaltă,
Trupul făcându-le hrană la câni și feluri de pasări
Și împlinită fu voia lui Zeus, de când Agamemnon,
Craiul născut din Atreu, și dumnezeiescul Ahile
S-au dezbinat după cearta ce fuse-ntre dânșii iscată.
(I, 1–7)

Scenă din *Iliada* (pictură pe un vas grecesc)

[1] *Ahile* era numit *Peleianul*, după numele tatălui său, Peleu.
[2] *Ahei* – denumire generală a vechilor triburi grecești la Homer.

Scanned with OKEN Scanner

Supărat de nedreptatea comisă de Agamemnon, care, abuzând de calitatea lui de comandant, îi luase o sclavă, Ahile refuză să mai participe la lupte, fapt ce favorizează succesele troienilor. Iată un fragment din descrierea unei bătălii:

Formulă fixă.
Imagine auditivă.

Zice și sare din car[1] Diomede-narmat, și în saltu-i,
Zornăie groaznic arama ce pieptu-i și spatele-ncinge.

Comparație dezvoltată.

Și-ncremeneai auzind, oricât ai fi tare la suflet,
Cum răscolite de vântul de-apus ale mării talazuri
Repezi și dese spre mal cu vuiet pornesc dup-olaltă;
Ele-nainte se-ncreastă venind și apoi cu putere
Gem sfărâmate de stânci și se-ncovăie-nalte de maluri
Și pe uscat risipindu-se-mproaşcă săratele spume;
Astfel în dese șiraguri pe rând se mișcau și aheii
Gata fiind de război, căci tot îi zoreau căpitanii.

(IV, 410–419)

Hector, cel mai viteaz dintre fiii lui Priam, îl ucide pe Patrocle, prietenul lui Ahile, ceea ce îl determină pe acesta să reintre în bătălie, animat de dorința de răzbunare.

Citiți următorul fragment care descrie înfruntarea dintre Ahile și Hector:

Hector îndată ce vede pe fratele său Polidoros
Cu mâruntaiele-n pumni, aplecat spre pământ de durere,
Ceață-i se lasă pe ochi și-și iese din minte, nu-l rabdă
Inima mult să mai deie târcoale departe. De-aceea,
Lancea rotind, la Ahile sări repezit ca văpaia.
Cum îns-Ahile-l văzu, tresări și în sinea lui zise:
„Iată-l, aci e dușmanul meu ce mă zdrobi sufletește

Hector îl omorâse pe Patrocle.

El îmi ucise prietenul scump. Să nu mai stăm dară
Unul departe de altul ferindu-ne aci-ntre rânduri."

Zeus punând în balanță sorții lui Ahile și Hector **(pictură pe un vas grecesc)**

[1] Car de luptă pe două roți, tras de cai.

Scanned with OKEN Scanner

Crunt pe sub gene privind, așa-l amenință pe Hector:
„Vin' mai încoa, dacă vrei ca năpasta pe loc să te-ajungă."
Clatină Hector din coif și nesperiat îi răspunde:
„Nu socoti, Peleiene, că ai să mă sperii cu gura
Ca pe-un copil, că și eu mă pricep îndestul de la mine
Să iscodesc și să-ndrug la ocări și la necuviințe.
Știu că ești mare viteaz și eu mai puțin decât tine.
Dar stă în mâinile zeilor ca să te zdrumic cu arma,
Chiar dacă tu mă întreci, că și sulița mea-i ascuțită."
Zice și arma rotind o zboară, dar Palas Atena
Lin a suflat-o și dinspre Ahile a-ntors-o la Hector,
Unde-a căzut la picioarele lui. Aprins după asta
S-a năpustit să-l omoare pe el Peleianul, dând chiot
Îngrozitor, ci Apolon răpi pe feciorul lui Priam
Lesne de tot ca un zeu și-n negură deasă-l ascunse.
Dar năvăli după el de trei ori șoimanul Ahile,
Lancea de-aramă zvârlind, de trei ori el ceața străpunse.
Când mai pe urmă de-a patra sări ca un zeu de puternic,
Dete un strigăt avan și astfel lui Hector îi zise:
„Iar de la moarte scăpatu-mi-ai, câne. Și-acolo pe-aproape
Prăpăstuirea ți-a fost. Păzit ai fost iar de Apolon,
Căruia poți să te rogi la plecarea ta-n lupta cu suliți.
Las' că noi iar ne vedem și atunci isprăvi-voi cu tine,
Dacă mi-ajută și mie vreun zeu. Dar acuma-mpotriva
Altora o să pornesc și spulber pe cine brodi-voi."

(XX, 405–438)

(H o m e r, *Iliada*, I, II. Traducere de G. Murnu, Editura Albatros, București, 1973)

Formulă fixă. Intervenția zeilor

Remarcați epitetul!

Ahile îl ucide în luptă pe Hector, târându-i trupul în urma carului său de luptă. După ce refuzase, mai întâi, să dea troienilor corpul neînsuflețit al eroului lor, Ahile cedează rugăminților lui Priam și epopeea se încheie cu funeraliile lui Hector.

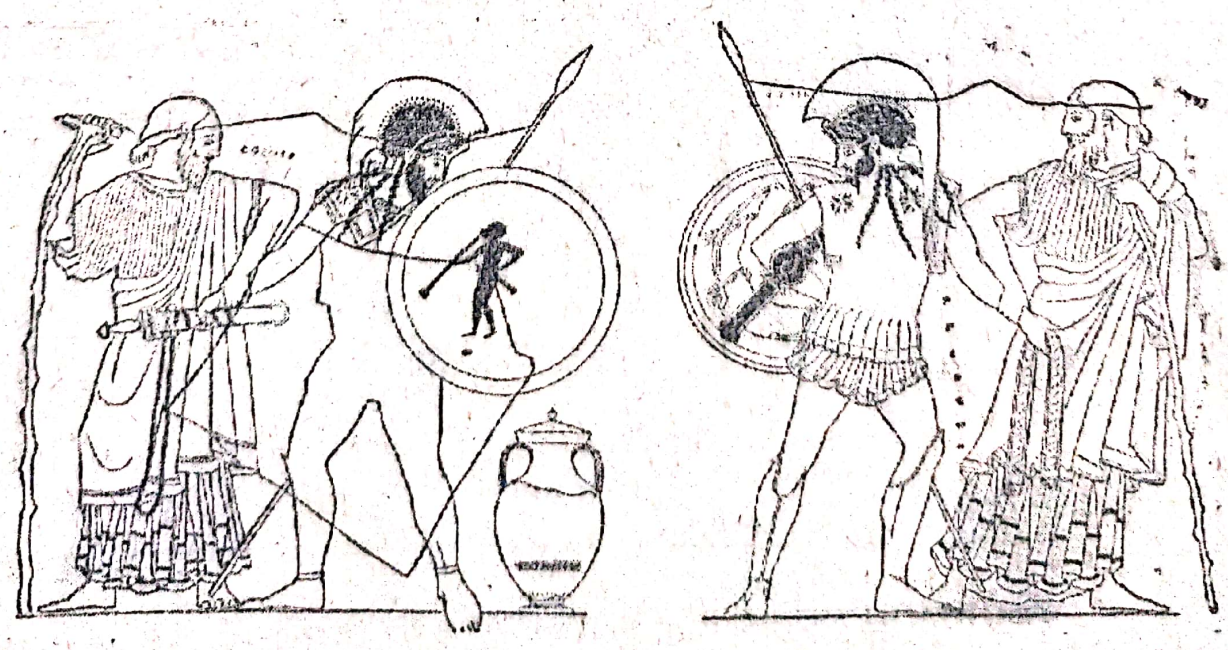

Scenă din *Iliada* (pictură pe un vas grecesc)

Scanned with OKEN Scanner

1. **Iliada** este atribuită lui Homer, care pare a fi fost un *aed*[1] din Ionia[2], din a doua jumătate a secolului al VIII-lea î.d. Cr., și care a preluat în epopeile sale, *Iliada* și *Odiseea*, tradiții, fragmente și motive din vechi mituri și cântece populare.

În cele 24 de cânturi ale ei, însumând circa 15 000 de versuri, *Iliada* relatează fapte de vitejie excepțională făcute de eroi neînfricați, dintre care se detașează Ahile. Acesta nu cunoaște teama și preferă o moarte glorioasă unei vieți tihnite, dar este neîndurător, refuzând familiei dușmanului său până și consolarea de a-i preda corpul acestuia. Îl umanizează însă prietenia pentru Patrocle.

2. Ahile întruchipează virtuțile eroului războinic. Spre deosebire de el, Hector detestă războiul și nu luptă pentru glorie, ci pentru a-și apăra cetatea; este iubitor de pace și de rațiune.

Figurile celor doi eroi reies și din cuvintele pe care și le adresează unul altuia înainte de luptă – procedeu des folosit de Homer pentru caracterizarea personajelor; cuvintele lui Ahile sunt mânioase și jignitoare, în timp ce Hector vorbește calm și măsurat.

Poetul își caracterizează eroii și prin câte un epitet frecvent legat de numele personajului respectiv, de exemplu „șoimanul Ahile".

3. Personajele sunt prezentate în mișcare, dinamismul fiind amplificat de imagini auditive referitoare la zgomotul bătăliei sau la zornăitul înfricoșător al armelor unui erou, ca în cazul lui Diomede, din fragmentul de mai sus.

La prezentarea sugestivă a unei situații contribuie și comparația, care la Homer este dezvoltată pe mai multe versuri.

4. În epopee, alături de eroi intervin și zeii, conferind operei un caracter miraculos. Astfel, Atena îl apără pe Ahile de sulița lui Hector, iar Apolo îl ascunde pe fiul lui Priam într-o ceață deasă spre a-l feri de mânia Peleianului.

Scurt istoric. În literatura universală, epopeea este una dintre cele mai vechi specii, ea apărând încă din mileniul al III-lea î.d.Cr. în literatura sumero-babiloniană o dată cu *Epopeea lui Ghilgameș*. Epopeile constituiau în antichitate o adevărată sinteză literară a culturii și civilizației popoarelor care le-au creat, de exemplu *Iliada* în Grecia sau *Mahābhārata* în India.

Definiție. Epopeea este o specie a genului epic, în versuri, de mari dimensiuni, care narează episoade istorice sau legendare cruciale pentru existența unui popor, antrenând un mare număr de personaje, eroi cu însușiri deosebite și ființe supranaturale (zei) care intervin în acțiunile oamenilor. O caracteristică a epopeii o constituie monumentalitatea. Stilul este înalt, solemn, conținând frecvente comparații, epitete, repetiții și formule fixe (de exemplu: „Zice și...").

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți epopeea.
2. Exemplificați caracteristici ale epopeii cu fragmentele din manual.
3. Care sunt principalele procedee artistice utilizate de Homer?

Completați-vă cunoștințele!

Știați că, dacă *Iliada* are circa 15 000 de versuri, *Mahābhārata* are aproape 120 000?

---

[1] *Aed* – poet și cântăreț în Grecia antică; recita acompaniindu-se cu un instrument cu coarde poemele epice compuse de el.

[2] *Ionia* – regiune din Asia Mică, în antichitate colonie grecească.

Scanned with OKEN Scanner

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristicile epopeii

- specie epică, în versuri, de mari dimensiuni;
- narează episoade istorice sau legendare;
- număr mare de personaje;
- intervenția personajelor supranaturale;
- stil înalt, solemn.

Opere reprezentative din literatura universală

- *Epopeea lui Ghilgameș*
- Homer, *Iliada, Odiseea*
- Vergiliu, *Eneida*
- *Mahābhārata, Rāmāyana*
- P. Ronsard, *Franciada*
- Camões, *Lusiadele*
- T. Tasso, *Ierusalimul eliberat*
- Voltaire, *Henriada*

Opere reprezentative din literatura română

- I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*
- I. Heliade Rădulescu, *Mihaida* (fragmente)
- C. Negruzzi, *Ștefaniada* (fragmente)
- D. Bolintineanu, *Traianida* (fragmente)

EPICA ÎN PROZĂ

SCHIȚA

BACALAUREAT

de I.L. Caragiale

Expoziția este redusă la minimum.

Când ies de dimineață din casă, o trăsură din trap mare intră pe strada mea; în trăsură, madam Caliopi Georgescu, o bună prietină. O salut respectuos. Cum mă vede, oprește trăsura, înfigând cu putere vârful umbreluței în spinarea birjarului.

Sărut mâna, madam Georgescu, zic eu, apropiindu-mă.

La dumneata veneam! răspunde cucoana emoționată.

Observați predominarea dialogului.

– La mine?

– Da... Te rog să nu mă lași!

– ?!

– Să nu mă lași! Trebuie să-mi faci un mare serviciu amical... La nevoie se arată amiciția! Să vedem cât ne ești de prietin!

– Cu cea mai mare plăcere, madam Georgescu, dacă pot...

– Poți!... să nu zici că nu poți... știu că poți... trebuie să poți!

– În sfârșit, ce e? de ce e vorba?

Dumneata cunoști pe... Știu că-l cunoști!

Pe cine?

Ți-este prietin... știu că ți-e prietin! să nu zici că nu ți-e prietin!...

– Cine?

– Popescu, profesorul de filozofie.

– Suntem cunoscuți, ce e drept; dar iar așa de buni prietini, nu pot să zic.

– Las' că știu eu...

Ei?

Ei! trebuie numaidecât să te sui în birje cu mine, să mergem la el, să-i vorbești pentru Ovidiu.

Scanned with OKEN Scanner

Cititorul trebuie să știe că madam Caliopi Georgescu are trei copii — Virgiliu, Horațiu și Ovidiu Georgescu. Virgiliu este în anul al treilea la Facultatea de Drept; Horațiu în al doilea, și Ovidiu vrea să intre în anul întâi, la aceeași facultate. Ovidiu trece acuma examenul sumar de șapte clase liceale[1], și, cu toată bravura lui, pe cât spune cocoana Caliopi, după ce a biruit toate obiectele, s-a înțepenit la Morală.

Frecvența întreruperilor marcate prin puncte de suspensie sugerează autenticitatea stilului oral.

Închipuiește-ți, zice mama emoționată. Să-l persecute pe băiat! să-i zdrobească băiatului cariera!... Cum este el simțitor, e în stare să se prăpădească... Știi ce mi-a zis? „Mămițo, dacă pierz un an, mă omor!..." E în stare, cum e el ambițios... Închipuiește-ți, să-i dea nota 3, și lui îi trebuie 6... Și la ce? tocmai la Morală... Acu, dumneata îl cunoști pe Ovidiu de când era mic. Știi ce creștere i-am dat!...

- Ei! bravo!...

Auzi, tocmai la Morală!... Suie-te, te rog.

Și, zicând acestea, cucoana îmi face loc lângă dumneaei în trăsură.

N-ar fi fost mai bine, madam Georgescu — zic eu — să fi mers d. Georgescu în persoană la profesor?... Știți..., d. Georgescu, om cu greutate... ca tată, altfel... Eu... de... străin...

- Aș! ți-ai găsit! Georgescu! nu-l știi pe Georgescu ce indiferent e cu copiii? Daca ar fi fost după Georgescu, nici Virgiliu, nici Horațiu n-ar fi fost în facultate... Despre partea lui Georgescu, rămâneau băieții fără bacaloriat... Suie-te, te rog.

Dar nu e nevoie de trăsură, madam Georgescu, mă duc pe jos.

- Vai de mine! Dacă avem trăsură... Suie-te, [te] rog...

A trebuit să mă sui, și am plecat.

- Unde mergem? întreb eu pe cucoana Calioni.
- La profesorul...
- Nu știu unde șade...

Știu eu... ce-ți pasă! La dreapta, birjar:

Și cucoana lovește tare cu umbreluța peste brațul drept al birjarului.

Mână mai iute!

Lovește la stânga, lovește la dreapta, apoi iar la dreapta, apoi la stânga; în fine, înfige iar vârful în spinarea birjarului, care oprește.

Uite — zice madam Georgescu — căsuțele alea galbene de lângă băcănie; intri în curte, casele din fund, la dreapta... Acolo șade... Eu te aștept aici.

Mă dau jos din birjă și pornesc, ridicând rugi călduroase la cer, să dea Dumnezeu să nu fie acasă d. profesor de filozofie. Intru, ajung la locuința lui, bat. Cerul n-a voit s-asculte rugile mele: d. profesor este acasă... Cum să încep? Să-l iau pe departe... zic:

Satirizarea stilului demagogic

Frate Popescule, ciudate sunt și programele și regulamentele școalelor noastre: prea se dă o importanță egală tuturor obiectelor de studiu, și asta e dăunător mersului, adică, vreau să zic, progresului; căci, în definitiv, ce vrea să facă școala din tinerile generațiuni, cari vin și caută, mă-nțelegi, o cultură sistematică, pentru a deveni cetățeni utili, fiecare în ramura sa de activitate socială?

Profesorul se uită la mine aiurit, fără să-nțeleagă. Eu urmez:

Bunioară, am văzut absurdități în școalele noastre; am văzut copii cu excelente aptitudini la studii, condamnați a sta un an repetenți, fiindcă n-au avut notă suficientă la muzică sau la gimnastică. Înțelegi bine că un an de întârziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică!... Dar asta, trebuie să convii și dumneata, e tot atât de absurd ca și când ai împiedica pe un tânăr dispus să învețe

[1] În vechiul învățământ, cl. a VII-a de liceu corespundea actualei clase a XI-a, numărătoarea claselor de liceu începând după cele patru clase primare.

Scanned with OKEN Scanner

Dreptul, să piarză un an, fiindcă nu e tare la Morală... Ce are a face Morala cu cariera de avocat, pe care tânărul vrea să o îmbrățișeze?... Ba nu, spune dumneata!

Profesorul holbează ochii la mine și mai aiurit... Văzându-l așa, îmi zic: „nu merge! nu merge cu sistema mea pe departe! trebuie apucat boul de coarne!"

- Uite, frate Popescule, să lăsăm chestiile de principiu. Știi de ce am venit la dumneata?

- Ba!

- Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu pe care l-ai examinat ieri la Morală și i-ai dat nota 3 - să-i dai nota 6...

Semnul exclamării sugerează mirarea profesorului.

- !

- Să nu zici că nu poți!... știu că poți! trebuie să poți!

- Atunci trebuie să le dau la toți...

- Să le dai la toți!

- Bine, dar...

- Să nu zici că nu poți! Știu că poți! trebuie să poți! să le dai la toți! Sunt toți copii de familie bună!

Profesorul e și el de familie bună zice:

– Bine! daca sunt de familie bună, vom căuta să le dăm la toti nota 6.

- Îmi promiți?

- Pe onoarea mea de profesor!

Am plecat încântat. Madam Georgescu mă aștepta foarte nerăbdătoare:

- Ei?

– Ei, le dă la toți.

- Cum, la toți?

– Firește... fiindcă toți sunt de familie bună.

– Cum, de familie bună?

– Ca Ovidiu.

- Nu-nțeleg.

– Le dă, zic eu, notă bună la toți băieții.

– Și lui Ovidiu?

- Mai ales... Le dă nota 6 la Morală, pentru că toți sunt de familie bună.

După-amiazi, primesc de la madam Georgescu o scrisorică, prin care mă anunța că Ovidiu a obținut nota dorită și mă roagă să iau prânzul deseară la dumnealor. Se-nțelege că n-am lipsit a profita de grațioasa invitațiune.

A fost o masă splendidă. S-a băut șampanie în sănătatea lui Ovidiu Georgescu, urându-i-se o strălucită carieră. Cocoana Caliopi, în culmea fericirei, a sărutat cu toată căldura pe iubitul ei prâslea, cu examenul căruia s-a încheiat deocamdată palpitațiile ei de mamă.

– Uf! mi-a zis nordcita matroană română, oferindu-mi un pahar de șampanie: am scăpat! Am dat și bacaloriatul ăsta!

(I. L. Caragiale, *Momente*, Editura Minerva, București, 1978)

STUDIUL TEXTULUI

1. Ca și alte schițe ale lui I.L. Caragiale *(Triumful talentului, Lanțul slăbiciunilor), Bacalaureat* satirizează favoritismul.

Prin motivul ales (intervenția unei mame pe lângă un cunoscut, prieten cu profesorul, pentru a se modifica nota dată copilului ei) este pusă în evidență o temă preferată a satirei lui Caragiale: contrastul dintre pretențiile unor personaje, dintre ceea ce vor ele să pară (aparența) și ceea ce sunt în realitate (esența). Doamna Georgescu, mama

Scanned with OKEN Scanner

lui Ovidiu, apreciază că este normal ca fiul ei, fiind de familie „bună", să promoveze prin intervenții și nu vede nici o nepotrivire între faptul de a fi nul la Morală și acela de a îmbrățișa cariera juridică, de a deveni, așadar, un om al dreptății.

Efectul comic este generat și de contrastul dintre nume și esența personajelor Astfel, cei trei fii ai doamnei Georgescu poartă numele a trei mari poeți latini (Virgiliu, Horațiu și Ovidiu), deși înzestrarea lor intelectuală este cu totul redusă.

Observați că satira este potențată de ironia naratorului. Prefăcându-se a da dreptate doamnei Georgescu, el subliniază, de fapt, aspectul ridicol al atitudinii acesteia. Spunându-i profesorului: „Ce are a face Morala cu cariera de avocat, pe care tânărul vrea să o îmbrățișeze?...", naratorul relevă, aparent în glumă, adevăratul sens al intervenției mamei lui Ovidiu.

2. Caracterizarea personajului feminin se desprinde, succint, din cuvintele și gesturile sale. Astfel, doamna Caliopi Georgescu se vădește insistentă, energică, hotărâtă. Echivalentul îngroșării liniilor dintr-o caricatură îl reprezintă în schiță ticurile verbale, expresiile stereotipe. Ticul doamnei Georgescu este de a înlătura dinainte orice încercare de ripostă din partea preopinentului său: „Poți!... să nu zici că nu poți... știu că poți... trebuie să poți!"

3. Găsiți alte replici prin care doamna Georgescu îl împiedică pe narator să riposteze.

Gestul care trădează energia și nerăbdarea este dirijarea birjarului cu umbreluța. Prin acest gest este sugerat tot drumul parcurs: „Lovește la stânga, lovește la dreapta, apoi iar la dreapta, apoi la stânga; în fine, înfige iar vârful în spinarea birjarului, care oprește" Acest pasaj este semnificativ și pentru concizia stilului.

4. Rețineți unele particularități ale speciei literare.

Apărută în secolul al XIX-lea, **schița** răspunde necesităților de concizie și concentrare impuse de dezvoltarea jurnalismului în veacul trecut, ziarele și revistele impunând opere de mici dimensiuni, adecvate spațiului redus pe care îl au la dispoziție.

Definiție. Schița este o specie a genului epic, de dimensiuni reduse, cu acțiune limitată la un singur episod caracteristic din viața unuia sau a câtorva personaje.

Suprema calitate a schiței constă în concentrare, un episod relatat pe numai câteva pagini trebuind adesea să rezume o întreagă existență. Sunt preferate, de aceea, personajele tipice și evenimentele veridice. Acțiunea este lineară, strânsă într-o compoziție riguros orientată spre dez-nodământ.

În literatura română schița a fost strălucit ilustrată de I.L. Caragiale, care i-a creat și o variantă, „momentul" (titlul volumului fiind *Momente și schițe*), accentuând apropierea schiței de sceneta din genul dramatic.

Scenă din dramatizarea schiței *Petiție* de I.L. Caragiale

Scanned with OKEN Scanner

Exerciții de redactare și expunere orală

Elaborați o schiță în care să relatați un episod din viața voastră sau din viața unei persoane cunoscute. Utilizați dialogul! Citiți expresiv în clasă sau acasă schița elaborată.

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale schiței

- prezintă, într-un interval restrâns de timp, un fapt semnificativ pentru viața sau caracterul personajului;
- preferă personajele tipice;
- prezintă evenimente veridice;
- compoziție riguros orientată spre deznodământ;
- acțiune lineară;
- stil concis.

Opere reprezentative din literatura universală

- Ch. Dickens, *Schițele lui Boz*
- M. Twain, *Schițe*
- G. de Maupassant, *Casa Tellier*
- O'Henry, *Schițe*
- A.P. Cehov, *Cameleonul*
- E. Hemingway, *Câștigătorul nu ia nimic*

Opere reprezentative din literatura română

- I.L. Caragiale, *Momente și schițe*
- E. Gârleanu, *Din lumea celor cari nu cuvântă*
- I.A. Brătescu-Voinești, *În lumea dreptății*
- I. Băiețu, *Sufereau împreună*

POVESTIREA

CEALALTĂ ANCUȚĂ

de Mihail Sadoveanu

Legătura cu povestirea anterioară.

Într-adevăr, în vremea veche s-au întâmplat lucruri care astăzi nu se mai văd, a grăit încet, în întunecimea înserării, meșterul Ienache coropcarul[1].

Atmosfera povestirii. Remarcați construcția!

Încă părea cuprins de sfială după istorisirea căpitanului Neculai Isac. Totuși glasul lui ne-a deșteptat la viața acelui ceas. Și așteptând pe Ancuța, cu oale nouă și vin proaspăt, am prins a ne apropia cu vorbe unii de alții. Un fior de vânt sosi între noi din valea Moldovei. M-am dat lângă vatră, am împuns și-am zădărit cu vreascuri focul ațipit în blănița-i de spuză. Când se răsuciră flacări și ne văzurăm iarăși, fiorul de vânt stătu și se așeză peste noi și peste han o negură ușoară de toamnă.

Cadrul natural.

– Acum nici nu mai sunt oamenii care au fost, urmă meșterul Ienache; și comisul Ioniță încuviință din cap, cu putere, asemenea cuvânt. Acuma trăiește o lume nouă și becisnică[2].

– Așa este! mormăi întărâtat răzeșul de la Drăgănești.

---

[1] *Coropcar* (reg.) – negustor ambulant.

[2] *Becisnic* (pop.) – a) om vrednic de compătimire, lipsit de personalitate, de inteligență, de energie, ricâit. b) (om) debil, slăbănog, neputincios, bolnăvicios.

Scanned with OKEN Scanner

Trecutul, timpul povestirii.

– Și iernile pe-atunci erau mai tari, hotări coropcarul, apropiindu-și de foc luleaua de lut cu căpăcel de alamă. Dulama care o am pe mine e de pe-atunci; și eu acuma n-am ce face cu dânsa în vremea iernii. O port așa între umeri, ca să mă fudulesc cu dânsa. Asemenea să știți dumneavoastră, căpitane Neculai și comise Ioniță, că și verile erau mai îmbielșugate. Și nici prin târguri nu erau atâția venetici[1] cu dugheni nouă; și noi coropcarii eram îmbrățișați prin sate ca niște prietini[2] buni. Acuma trebuie să-mi plec grumazul mai tare și să-mi port marfa sus, în munte. Numai acolo se mai găsesc oameni care n-au văzut încă târgurile; și fetele înfloresc de bucurie când le deschid lădițele. [...].

Adresarea către ascultători.

S-a întâmplat ca eu să fiu tânăr, să trăiesc pe-atuncea și să mă bucur altfel de viață. Hălăduiam fără grijă și eram cu chimirul bine căptușit. Iar într-un rând, pe când îmi pregăteam lăzile ca să mă duc la iarmaroc, la Baia, în Țara de Sus, s-a întâmplat în târgul nostru la Ieși mare bocluc.

Ceremonialul spunerii povestirii.

Vă rog numai oleacă să îngăduiți până ce-oi potrivi în lulea o frunză de tutun, căci atâta pacat am înaintea lui Dumnezeu, pe lângă altele. Și să desfund ciubucul, pentru că Satana atâta grijă are: să-l înfunde. Dar cel mai mare peste ceruri, peste pământuri și peste mări s-a milostivit și ne-a învățat să facem suvac[3]. Ș-apoi să vă spun că, pe când mă aflam în uliță la Carvasară și mă tocmeam pentru marfă cu doi negustori armeni, iaca s-arată dinspre Beilic, cu mare zvoană, o roată[4] de arnăuți, având în mijloc pe-un om legat. Lume multă după dânșii, mai ales muieri și copii. Și ieșeau câțeii de sub gangurile și boltile negustorilor, hămăiau și urlau.

Reluarea povestirii.

Negustorii de pe la toate tărâbile s-au bulucit barbă lângă barbă și-au prins a se-ntreba boldindu-se[5]. Arnăuții umblau toți cu hamgerele și șușanelele[6] gata, parcă s-ar fi temut ca omul legat să nu rupă funia și să-i deie la pământ cu dosul palmelor. Cel prins era într-adevăr om nalt și voinic – subțire în mijloc, lat în spate. Avea mustăți bălăi și ochii negri și se uita fudul în juru-i. Era îmbrăcat cu mintean și cu ciubote roșii cu tureatca răsfrântă, ca un răzăș cuprins[7]. Era cu capul gol și cu buzele sângerate sub mustăți.

Imagine sugestivă.

Se afla între arnăuți unul Costea Căruntu, slujitor la agie[8]. Când a trecut pe dinaintea negustorilor, s-a întors cu fală și-a bătut iarăși pe cel prins cu pumnul peste fălci.

Portret.

Am întrebat:

– Cine-i omu ista[9] și cum îl chiamă, jupâne Coste?

– Aista-i un rău și-un mișel, a răspuns slujitorul agiesc.

– Mă rog dumitale, cum îl chiamă și ce vină are?

– Îl chiamă Todiriță Catană, un răzăș nebun și netrebnic din ținutul Vasluiului. Și fiind slujbaș la Luminăția sa vornicul Bobeică, a avut așa neobrăzare, încât și-a ridicat ochii asupra surorii Luminăției sale. Și a cutezat să se-nțeleagă cu sora Luminăției sale, duduca Varvara, - și-au fugit astă-noapte. Dar Luminăția sa oblicise[10] ceva și pusese străji. Așa că i-au ajuns și l-au prins la Moara de Vânt. A fost mâncă și bătălie. Pân-acolo n-a fost chip. Câți țigani și slujbași

---

[1] *Venetic* – persoană venită undeva din alte locuri și considerată străină în locul unde s-a stabilit

[2] Fonetism regional.

[3] *Suvac* – instrument pentru curățat lulelua.

[4] *Roată* – (în text, *înv.*) grup, pâlc.

[5] *A se boldi* (reg.) – a privi cu încordare, a holba, a zgâi ochii.

[6] *Șușanea* (înv.) – pușcă lungă arnăutească.

[7] *Cuprins* – (în text, *pop.*) înstărit, bogat.

[8] *Agie* (înv.) – organ administrativ din secolele XVIII și XIX din Moldova și Țara Românească însărcinat cu menținerea ordinii publice.

[9] Fonetisme regionale.

[10] *A oblici* (înv. și pop.) – a afla, a prinde de veste, a auzi.

Scanned with OKEN Scanner

boiereşti îl ajungeau, pe toţi îi stâlcea şi-i dobora. Pân' ce nu l-au înconjurat arnăuţii domneşti cu hamgerele n-a fost chip să-l supunem. Răcnea că el pentru duduca Varvara poate să-şi deie şi viaţa. Apoi l-am legat cum vedeţi şi l-am bătut peste fălci cum se cuvine - de are să-şi stupească limba şi măselele; ca să înţeleagă asemenea ticălos ce nu se cade să îndrăznească! [...] (Todiriţă Catană evadează.)

Costea, cu capul gol, îndemna cu harapnicu-n mână:

- Acu, băieţi! trebuie să fi apucat pe la cişmeaua Păcurarului! Să nu-l lasaţi! Cum l-ajungeţi, îl străpungeţi şi mi-l aduceţi mort!

- Jupâne Coste, a răspuns atunci un arnăut bătrân, cine poate să ştie drumul pe care a apucat blăstămatul acela? Cât a fost legat, am avut stăpânire şi putere asupra lui; dar acuma, dacă-i i-s slobode braţele şi are în pumnul lui fier, s-a încălicat cal, nu se găseşte voinic care să-l poată ajunge şi să-l poată răpune.

- Ce grăieşti tu, moşnege? - a răcnit slujbaşul agiei.

- Nu te supăra dumneata, căci grăiesc adevărat, jupâne Coste. Căci noi îl cunoaştem de mai multă vreme pentru alte isprăvi ale lui. Aista-i un zălud[1] care a făcut slujbă şi-n oastea nemţască, - şi i-a spăriat şi pe nemţi. Şi s-a oştit şi-n războaie adevărate şi are pe el creştături de gloanţe şi de sabie. Calul fuge în goană şi el stă în picioare în şa. Ridică sacul de orz în mâna dreaptă. Bate ca un berbec cu capul, şi pe cine-l păleşte îl dă jos fără suflare. Ştiindu-l aşa, l-am cetluit[2] bine, l-am lepădat pe duşamea şi i-am pus proptea la uşă. Şi numai nebun ca el a fost vrednic să roadă funia, s-o lege după aceea de-o gratie, să-şi facă loc prin fereastră şi să pogoare în lungul turnului. A sărit la strajă şi i-a luat iataganul şi pistoalele – a găsit undeva un cal, s-a dus; – unde să-l aflăm noi acuma, jupâne Coste, şi ce-i putem face?

(Mihail Sadoveanu, *Hanu Ancuţei. Baltagul*, Editura Minerva, Bucureşti, 1987)

Personaj excepţional, de o forţă şi o vitejie legendare.

(Cu ajutorul Ancuţei celei de demult, Todiriţă Catană îi înşală pe oamenii stăpânirii, o răpeşte pe duduca Varvara şi îl pedepseşte pe Costea.)

STUDIUL TEXTULUI

1. *Cealaltă Ancuţă* face parte din volumul *Hanu Ancuţei*, capodoperă a lui M. Sadoveanu, strălucită dovadă a artei sale de povestitor. Povestirile din acest volum sunt legate între ele prin **cadru:** personajele se întâlnesc într-o toamnă la Hanu Ancuţei de pe Valea Moldovei, la întretăierea drumurilor spre Roman şi Iaşi. Aici se opresc şi cei nouă povestitori: Ioniţă comisul din Drăgăneşti, călugărul Gherman de la Durău, moş Leonte Zodierul, căpitanul Neculai Isac, Ienache coropcarul, ciobanul Costandin Moţoc, un negustor lipscan, un cerşetor orb şi Zaharia fântânarul. Autorul, cel care îi prezintă pe aceşti povestitori, se amestecă printre ascultători: „La aceste vorbe, noi, răzăşii şi cărăuşii din Ţara de Sus, ne-am uitat unii la alţii prea bucuroşi[...]."

Personajele lui Sadoveanu au o deosebită plăcere să spună şi să asculte poveşti când vin nou şi ospătându-se cu pui la frigare şi plăcinte. Cheful lor era mai mult un prilej de vorbă, de întâlnire între oameni. Cercul povestitorilor şi ascultătorilor este deschis oricui şi criteriul de apreciere a membrilor săi este îndemânarea în a spune poveşti: „Astfel şi lumea asta de-aici, adunată la lucrarea care se vede, are plăcere s-asculte istorisiri; şi cine le spune mai frumos, acela are laudă mai mare."

Povestitorii nu sunt prezentaţi de la început, ci introduşi pe rând. Unii ies din rândurile ascultătorilor, iar la terminarea poveştii se retrag în tăcerea lor, ca „părintele

[1] *Zălud* – nebun.
[2] *A cetlui* (reg.) a lega strâns, a lega fedeleş.

Scanned with OKEN Scanner

Gherman, care s-a învăluit întru întristarea sa și tace". Alții sosesc de pe drum și curiozitatea stârnită de apariția lor îi îndeamnă să se prezinte și să-și depene povestea.

2. Narator, în *Cealaltă Ancuță*, este Ienache coropcarul, adică negustătorul ambulant. Ascultarea poveștii spuse mai înainte de căpitanul Neculai Isac îl face pe Ienache să-și amintească vremurile de demult cu nostalgie: „Într-adevăr, în vremea veche s-au întâmplat lucruri care astăzi nu se mai văd" și „Acum nici nu mai sunt oamenii care au fost [...]".

Naratorul îi introduce astfel pe ascultători într-un **timp** specific povestirii, care nu este acel fabulos „a fost odată" din basme, dar care, prin distanța față de prezent, lasă posibilitatea unor întâmplări extraordinare.

3. Este creată mai întâi **atmosfera** povestirii: întunecimea înserării străpunsă de flăcările focului, apropierea sufletească stabilită între povestitori și ascultători. Natura participă și ea la crearea unei atmosfere de liniște tainică, favorabilă poveștilor: „[...] fiorul de vânt stătu și se așeză peste noi și peste han o negură ușoară de toamnă."

Spunerea poveștilor necesită, atât din partea povestitorului, cât și din partea ascultătorilor, o intrare în atmosferă, crearea unor condiții prielnice, un **ceremonial:** „Vă rog numai oleacă să îngăduiți până ce-oi potrivi în lulea o frunză de tutun [...]." Acest ceremonial, introdus între anunțarea istorisirii („s-a întâmplat în târgul nostru la Ieși mare bocluc") și narațiunea propriu-zisă, are și rolul de a stimula curiozitatea ascultătorilor, de a crea **suspansul**[1].

Naratorul povestește o întâmplare la care a fost el însuși **martor** și apoi **participant** fără voie: evadarea lui Todiriță Catană, care răpește cu ajutorul Ancuței pe duduca Varvara, sora unui mare vornic, trimisă de acesta la călugărie. Interesul ascultătorilor este cu atât mai mare cu cât participarea povestitorului este mai directă. Anumite informații le deține naratorul de la alte personaje. Astfel, despre evadarea și despre personalitatea lui Todiriță află Ienache de la Costea Căruntu și de la un alt slujitor al agiei.

Răzeșul este un personaj excepțional prin forța și vitejia sa: „Calul fuge în goană și el stă în picioare în șa. Ridică sacul de orz în mâna dreaptă. Bate ca un berbec cu capul, și pe cine-l pălește îl dă jos fără suflare." Povestitorul este interesat mai puțin de psihologia personajului; aflăm despre el doar că este dârz și stăpânit de patimă: „Pentru o dragoste pot să-mi dau viața și tinerețele mele." Interesează mai mult aventurile prin care trece, emoția ascultătorilor fiind întreținută de situații precum recunoașterea de către Ienache a lui Todiriță în persoana omului care l-a luat în căruță.

4. Identificați și alte momente de suspans din povestire.

5. Între narator și ascultător se stabilește o relație strânsă, accentuată prin **formulele de adresare,** care, alături de alte aspecte ale **oralității stilului,** îi dau cititorului impresia că este el însuși unul dintre ascultătorii strânși în jurul focului la Hanu Ancuței. Formulele de adresare stimulează participarea afectivă a ascultătorilor și cititorilor la cele povestite, făcând în același timp legătura între prezentul narațiunii și faptele relatate: „Ș-apoi să vă spun că [...]", „după cum le vedeți și-n ziua de azi". Alteori, adresarea este mai precisă: „Așa – cinstite căpitane Neculai și comise Ioniță [...]."

6. Dați exemple de alte formule de adresare din textul povestirii.

7. Naratorul nu se identifică cu scriitorul. Sadoveanu adoptă modalitatea relatării de către un alt narator pentru a da mai multă culoare povestirii, dar Ienache coropcarul este el însuși un personaj de ficțiune. Diferența dintre scriitor și narator este vizibilă și în ceea ce privește atitudinea față de faptele relatate și față de eroul povestirii. Coropcarul dezaprobă faptele lui Todiriță Catană (pe care îl ajută numai de frică) și este un apărător al ordinii stabilite: „Și nădăjduiam așa, în mine, că și de data asta tot stăpânirea are să biruiască pe cel viclean." Dar, în ciuda atitudinii naratorului, din întreaga povestire se desprinde o puternică simpatie (care este aceea a scriitorului) față de erou, un **mesaj** de revoltă

[1] *Suspans (suspens)* – moment într-un film sau într-o operă literară când acțiunea se întrerupe pentru scurt timp, creând o stare de tensiune, de emoție amestecată cu teamă, incertitudine și curiozitate, de așteptare încordată.

Scanned with OKEN Scanner

împotriva a tot ceea ce îngrădește libera afirmare a ființei umane, a sentimentelor care nu cunosc bariere sociale.

Prin cuvintele naratorului transpare arta de povestitor a lui M. Sadoveanu, care evocă imagini de mare poezie din natură („apa rupea și fărma în solzi lumina"), conferă dinamism unei scene cum este aceea a mulțimii care însoțește alaiul celor care îl păzesc pe Todiriță Catană sau surprinde un gest: „Negustorii de pe la toate tărăbile s-au bulucit barbă lângă barbă [...]."

Definiție. În sens larg, povestirea se confundă cu narațiunea. Într-o accepție mai restrânsă (la care ne referim în acest manual), povestirea este o specie a genului epic relatând faptele din punctul de vedere al unui narator care este martor sau participant la evenimentul povestit.

Povestirea se limitează la relatarea unui singur fapt, interesul concentrându-se asupra situației.

Relația dintre narator și cititor (ascultător) este mai directă și mai strânsă decât în cazul altor specii. Această relație se realizează prin oralitate (ceremonial care cuprinde prezentarea și apariția povestitorului, motivarea împrejurărilor care declanșează povestirea, formulele de adresare) și prin atmosfera povestirii (stimulând atenția și emoția cititorilor, menținând suspansul).

Timpul faptelor relatate este situat în trecut, iar sensul poate să fie transmis de narator sau să fie dat la iveală de însăși desfășurarea evenimentelor.

Probleme de limbă

1. Explicați rolul pe care îl au în text substantivele la vocativ pentru sugerarea oralității.

2. Copiați din povestire verbele care introduc o replică și observați varietatea, bogăția și caracterul expresiv al acestora.

Exerciții de redactare și expunere orală

Povestiți în scris o întâmplare folosind formulele de adresare și conferind oralitate stilului. Expuneți oral povestirea.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Arătați prin ce se deosebește povestirea de schiță
2. Faceți comentariul povestirii *Cealaltă Ancuță*.

Completați-vă cunoștințele!

1. Citiți o povestire de Vasile Voiculescu și arătați prin ce se încadrează în caracteristicile speciei.

2. Urmăriți oralitatea și formulele de adresare în poveștile lui I. Creangă.

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale povestirii

- faptele sunt relatate din unghiul povestitorului;
- narează un singur fapt;
- interesul se concentrează asupra situației.

Opere reprezentative din literatura universală

- E.A. Poe, *Povestiri ale grotescului și arabescului*
- N. Gogol, *Serile în cătunul de lângă Dikanka*
- I. Turgheniev, *Povestirile unui vânător*
- G. Flaubert, *Trei povestiri*
- E. Zola, *Povestiri pentru Ninon*
- A. Daudet, *Povestiri din moara mea*

Opere reprezentative din literatura română

- I.L. Caragiale, *La Hanul lui Mânjoală*
- G. Galaction, *Moara lui Călifar**
- M. Sadoveanu, *Povestiri*, *Hanu Ancuței*
- I. Agârbiceanu, *Mistrețul*, *Bunica**
- M. Eliade, *La țigănci**
- V. Voiculescu, *Pescarul Amin*, *Ultimul Bezevoi*, *Lostrița*
- Șt. Bănulescu, *Dropia**

* Unii autori le consideră și nuvele.

Scanned with OKEN Scanner

NUVELA

ALEXANDRU LĂPUȘNEANUL
(1564-1569)

de Costache Negruzzi

Venit cu ajutor turcesc la a doua domnie, Lăpușneanul este întâmpinat de o delegație alcătuită din boierii Moțoc, Veveriță, Spancioc și Stroici, care îi cer să se întoarcă. Lăpușneanul refuză și ia domnia, iar Moțoc îi devine sfetnic apropiat. Lăpușneanul este împotriva boierilor, pe care îi omoară la cea mai mică vină. La intervenția doamnei Ruxanda, voievodul îi promite acesteia că îi va da un „leac de frică".

III

Capul lui Moțoc vrem...

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru-Vodă, sfânta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împrotiva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească.

Purta corona Paleologilor[1] și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabaniță[2] turcească. Nici o armă nu avea alta decât un mic junghi[3] cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii[4] se zărea o zea de sârmă.

Caracterizarea prin aspectul fetei.
Procedeu romantic: semnul prevestitor.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborât din strană[5], s-a închinat pe la icoane și, apropiindu-se de racla[6] sf. Ioan cel Nou, s-a plecat cu mare smerenie și a sărutat moaștele[7] sfântului. Spun[8] că în minutul acela el era foarte galben la față și că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăși în strană, se întoarnă către boieri și zise:

„Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți ; m-am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea contenind gâlcevirile și vânzările unora și altora, care țințeau la răsipa țării și la peirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mântuitorul; «Bate-voi păstorul, și se vor împrăștia oile».

Disimulare, prefăcătorie.

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubești pre aproapele tău ca insuși pre tine și să ne iertăm unii pre alții, pentru că suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos - își făcu cruce - să ne ierte nouă greșalele, precum iertăm și noi greșiților noștri."

Comentariul autorului îi trădează atitudinea față de personaj.

Sfârșind această deșănțată cuvântare, merse în mijlocul bisericii și, după ce se închină iarăși, se întoarnă spre norod în față, în dreapta și în stânga, zicând:

– Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră.

- Dumnezeu să te ierte, Măria ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, răzămați de un mormânt lângă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

---

[1] *Paleologii* – dinastie de împărați bizantini.
[2] *Cabaniță* (înv.) – manta scumpă, purtată de domnitor în ocazii solemne
[3] *Junghi = jungher* (înv.) – pumnal.
[4] *Dulamă* – haină lungă îmblănită.
[5] *Strană* – scaun cu spătar înalt, în biserică, lângă perete.
[6] *Raclă* (pop.) – sicriu, coșciug.
[7] *Moaște* – osemințe mumificate sau obiecte ale unei persoane considerate ca sfântă.
[8] *Spun ... (în text)* se spune.

Scanned with OKEN Scanner

Lăpuşneanul ieşi din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; şi încălecând, se înturnă la palat. Toţi se împrăştiară.

– Cum îţi pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-Vodă.

– Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celalalt; şi se amestecară în norod. Aceştii erau Spancioc şi Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospăţul acesta. Vestea se împrăştiase că domnul se împăcase cu boierii; şi boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor putea ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului. Cât pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aştepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-Vodă; cârtea numai asupra ministrului său Moţoc, care întrebuinţa creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deşi era necontenite jalobele obştiei pentru jăfuirile lui Moţoc, Lăpuşneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Aspecte rău prevestitoare.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărăşiţi fieştecare de câte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii[1] înarmaţi şi că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sunt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că şi prepuneau vreo cursă, dar o dată intrând, nu se mai puteau înturna; căci porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesii, având în dreapta pre logofătul Trotuşan şi în stânga pre vornicul Moţoc.

Evocarea obiceiurilor epocii.

Începură *a zice*[2] din surle; şi bucatele se aduseră pe masă. [...]

În curte, pe lângă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mâncau şi beau; boierii mâncau şi beau.

Acum capetele începuseră a se înferbânta: vinul îşi făcea lucrare. Boierii închinau şi urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefeciii prin chiote şi tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, când Veveriţă ridică paharul şi închinând zise:

– Să trăieşti întru mulţi ani, Măria ta! să stăpâneşti ţara în pace şi milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri şi a bântui norodul...

N-apucă să sfârşească, căci buzduganul armaşului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pământ.

– A! voi ocărâţi pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

Atitudinea scriitorului.

În minut, toţi slujitorii de pe la spatele boierilor, scoţând junghiurile, îi loviră ; şi alţi ostaşi, aduşi de căpitanul de lefecii, întrară şi năpustiră cu sabiile în ei. Cât pentru Lăpuşneanul, el luasă pre Moţoc de mână şi se trăsesă lângă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moţoc, silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simţea părul zburlindu-i-se pe cap şi dinţii săi clănţăind. Şi cu adevărat era groază a privi această scenă sângeroasă.

Vălmăşagul luptei.

– Închipuiască-şi cineva într-o sală de cinci stânjini lungă şi de patru lată, o sută şi mai mulţi oameni ucigaşi şi hotărâţi spre ucidere, calăi şi osândiţi, luptându-se unii cu furia deznădejdei şi alţii cu aprinderea beţiei. Boierii, neavând nici o grijă, surprinşi mişăleşte pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împrotivi. Cei mai bătrâni mureau

[1] *Lefeciu (lefegiu)* (înv.) – nume dat mercenarilor din ţările române în evul mediu.
[2] *A cânta* – cuvânt vechi (n.a.)

făcându-şi cruce; mulţi însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesii se făceau arme în mâna lor; unii, deşi răniţi, se încleştau cu furie de gâtul ucigaşilor şi, nesocotind ranele ce primeau, îi strângeau pân-îi înăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii periră, dar în sfârşit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci şi şepte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta şi trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărsesără şi vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile sălei.

O dată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldaţi, plecară de fugă. Puţini care scapară cu viaţă, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; şi învitând pre alte slugi şi oameni boiereşti, burzuluiseră norodul şi tot oraşul alergase la poarta curţii, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostaşii ameţiţi de beţie făceau numai o slabă împrotivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpuşneanul, pre care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pre armaşul să-i întrebe ce vror şi ce cer? Armaşul ieşi.

- Ei, vornice Moţoace, zice apoi înturnându-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mântuit de răii aceştii şi am scăpat ţara de o aşa râie?

- Măria ta, ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mârşavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pre M. ta la aceasta, dar văd că înţelepciunea Măriei tale au apucat mai nainte şi ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... fiindcă... era să...

- Văd că armaşul întârzie, zise Lăpuşneanul curmând pre Moţoc, care se învălmăşea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoţi şi dumneata?

- Aşa, aşa, să-i împroaşte cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au perit atâţa boieri. Da, să-i omoare de istov[1].

- M-aşteptam s-aud asemene răspuns, zise cu oţărâre Lăpuşneanul, dar să vedem întâi ce vror.

În vremea aceasta, armaşul se suise pe poarta curţii şi, făcând semn, strigă:

- Oameni buni! Măria sa vodă întreabă ce vreţi şi ce ceriţi? şi pentru ce aţi venit aşa cu *zurba*[2].

Personajul colectiv. Psihologia mulţimii.

Prostimea[3] rămasă cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare. Venise fără să ştie pentru ce au venit şi ce vrea. Începu a se strânge în cete, cete, şi a se întreba unii pe alţii ce să ceară. În sfârşit începură a striga:

– Să micşureze dăjdiile[4]! – Să nu ne zapciască[5] !

– Să nu ne mai împlinească[6]! Să nu ne mai jăfuiască!

- Am rămas săraci! - N-avem bani! – Ne-i-au luat toţi Moţoc!

- Moţoc! Moţoc! – El ne beleşte şi ne prădă!

– El sfătuieşte pre vodă! – Să moară!

– Moţoc să moară! Capul lui Moţoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsând un eho[7] în toate inimile fu ca o schinteie electrică[8]. Toate glasurile se făcură un glas şi acest glas striga: „Capul lui Moţoc vrem".

(C. N e g r u z z i, *Opere*, 1, Editura Minerva, Bucureşti, 1974)

---

[1] *De istov* (pop.) cu totul.
[2] *Zurba* (înv.) revoltă, răscoală; gălăgie, zarvă, ceartă, bătaie.
[3] *Prostime* – (în text, *înv.*) oameni de rând; mulţime; norod; sărăcime.
[4] *Dajdie* (înv.) - impozit, dare, bir.
[5] *A zapcii* (înv.) a încasa cu forţa dările sau datoriile de la cineva.
[6] *A împlini* - (în text, *înv.* şi *reg.)* a obliga pe un datornic să plătească.
[7] *Eho* – ecou.
[8] *Schinteie electrică* - neologism la vremea apariţiei nuvelei.

Scanned with OKEN Scanner

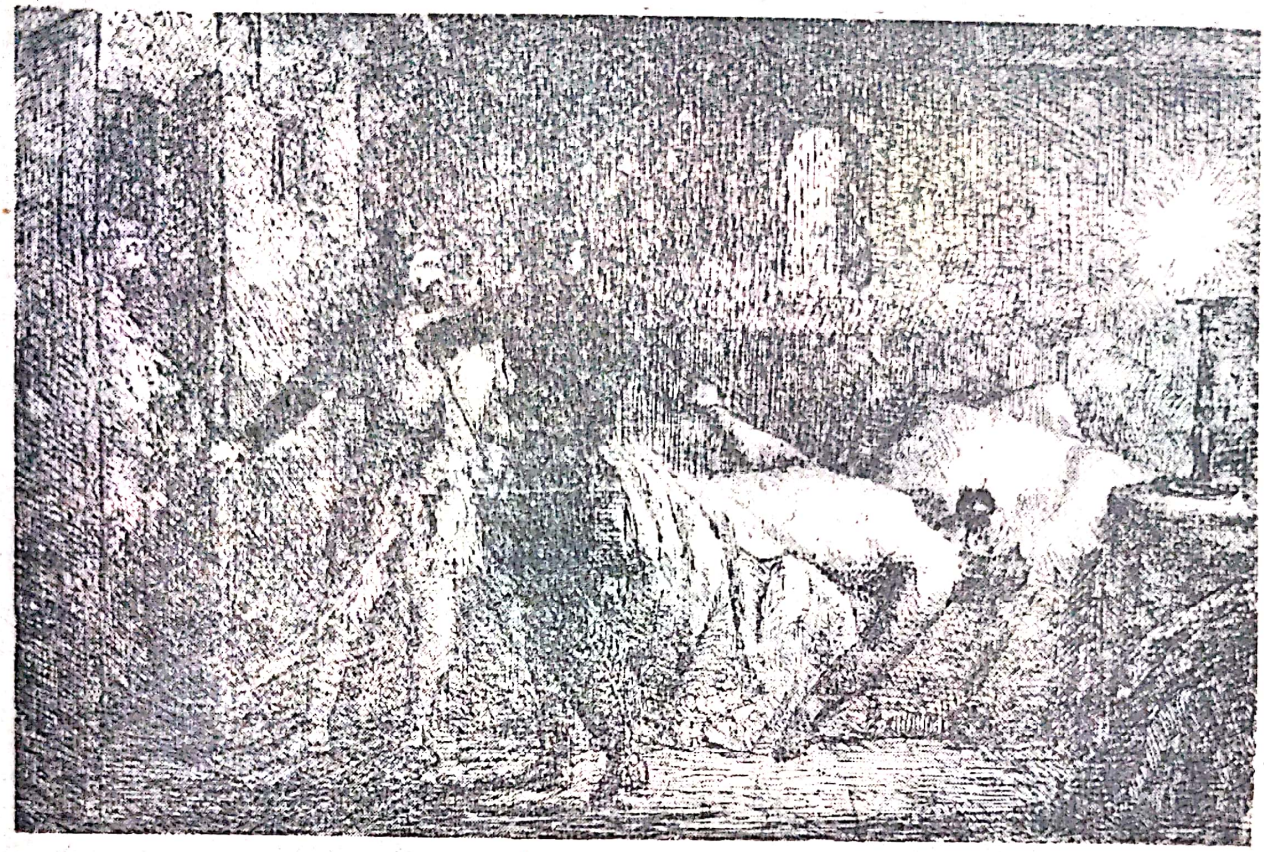

Moartea Lăpușneanului **(acvaforte de Theodor Aman)**

(Patru ani mai târziu, Lăpușneanul se îmbolnăvește la Hotin și, crezându-se pe moarte, cere să fie călugărit.

Revenindu-și, îi amenință pe cei care îi îndepliniseră rugămintea. La îndemnul lui Spancioc și Stroici, reîntorși din exil, doamna Ruxanda îl otrăvește pe Lăpușneanul.)

STUDIUL TEXTULUI

„Numele lui C. Negruzzi este legat de obicei de nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanul*, care ar fi devenit o scriere celebră ca și *Hamlet* dacă literatura română ar fi avut în ajutor prestigiul unei limbi universale."

(G. Călinescu)

1. Apărută în 1840, în primul număr al revistei „Dacia literară", *Alexandru Lăpușneanul* este cea mai valoroasă nuvelă istorică din literatura română, neîntrecută până astăzi, deși este una dintre primele încercări în acest sens.

Nuvela concentrează în câteva pagini cei cinci ani ai celei de a doua domnii a lui Alexandru Lăpușneanul (1564–1569), scoțând cu vigoare în relief figura acestui domnitor. Sursa istorică a constituit-o, pentru C. Negruzzi, *Letopisețul Țării Moldovei* de Grigore Ureche.

Din această cronică scriitorul a preluat principalele evenimente ale domniei, precum și replicile memorabile ale voievodului: „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu [...] și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră" și „De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu..." C. Negruzzi modifică însă unele dintre datele cronicii lui Grigore Ureche în sensul sublinierii unor trăsături ale personajelor.

2. **Structura nuvelei.** Nuvela *Alexandru Lăpușneanul* este riguros construită, fiind alcătuită din patru părți , precedate de câte un moto:

I. „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu..."

II. „Ai să dai samă, Doamnă!"

Scanned with OKEN Scanner

III. „Capul lui Moţoc vrem..."

IV. „De mă voi scula, pre mulţi am să popesc şi cu..."

Cele patru părţi ale nuvelei au fost asemănate cu cele patru acte ale unei drame, întrucât fiecare parte marchează clar câte unul dintre momentele subiectului:

I. **Expoziţia:** sosirea lui Lăpuşneanu în Moldova, respingerea soliei boierilor şi afirmarea voinţei noului domnitor de a limita puterea acestora.

II. **Intriga**[1]**:** acţiunile întreprinse de Lăpuşneanul împotriva boierilor şi intervenţia doamnei Ruxanda.

III. **Punctul culminant:** uciderea celor 47 de boieri şi a lui Moţoc.

IV. **Deznodământul:** moartea lui Lăpuşneanu.

3. **Caracterizarea personajelor.** Nuvela urmăreşte ultimii ani de viaţă ai personajului al cărui nume îl poartă, concentrându-se asupra schiţării caracterului său. Deşi Alexandru Lăpuşneanul apare ca întruchipare a tiranului crud şi sângeros, totuşi figura lui nu este lipsită de complexitate, întrucât sunt prezentate motivaţiile de ordin istoric şi psihologic ale comportamentului personajului. Scopul politicii lui Lăpuşneanu este de a spori autoritatea domnitorului prin îngrădirea puterii marilor feudali, a boierilor. De asemenea, el îşi pierduse încrederea în boieri de când fusese trădat de ei în prima lui domnie: „[...] eu îi cunosc pre boierii noştri, căci am trăit cu dânşii", îi spune Lăpuşneanul vornicului Bogdan la intrarea în ţară, iar boierilor trimişi de Tomşa în solie le replică: „Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi."

Pentru a-şi realiza obiectivul, Lăpuşneanul se comportă machiavelic[2]: se căsătorise cu Ruxanda, fiica lui Petru Rareş, nu din dragoste, ci „ca să tragă inimile norodului", în amintirea căruia stăruia figura luminoasă a fiului lui Ştefan cel Mare; se foloseşte de Moţoc spre a atrage asupra acestuia nemulţumirea poporului; le promite boierilor împăcare şi îi invită la masă cu gândul de a-i ucide.

Justificate până la un punct de condiţiile istorice şi de politica sa, violenţa şi cruzimea lui Lăpuşneanu depăşesc totuşi limitele normalului, personajul fiind prezentat ca un sadic. El are o fire impulsivă: vrea să-l lovească pe Spancioc cu măciuca, duce mâna la jungher atunci când doamna Ruxanda îi reproşează crimele. Viclean şi abil, personajul ştie însă să-şi stăpânească aceste impulsuri, modificându-şi comportamentul şi inducându-i în eroare pe ceilalţi.

Este semnificativă în acest sens scena dintre Lăpuşneanul şi doamna Ruxanda de la sfârşitul părţii a doua a nuvelei.

4. Citiţi acest fragment şi observaţi cum se schimbă comportarea lui Lăpuşneanu, domnitorul ascunzându-şi adevăratele intenţii.

În **caracterizarea** personajului, C. Negruzzi dă dovadă de **obiectivitate.** Personajul ni se înfăţişează prin faptele, gesturile şi cuvintele sale, intervenţiile directe ale autorului fiind minime. Predomină naraţiunea şi dialogul. Excepţie de la obiectivitate fac doar câteva intervenţii în care autorul îşi exprimă atitudinea sau citeşte în gândul personajului mai mult decât s-ar putea ghici din comportarea sa: când caracterizează scurtul discurs din biserică „această deşănţată cuvântare", când ghiceşte că Lăpuşneanul „meditează vreo nouă moarte", când, în faţa măcelului, nu se poate opri să exclame că „era groază a privi această scenă sângeroasă" şi când îl califică pe Lăpuşneanul drept „tiran". În rest stilul este obiectiv, iar personajul se caracterizează singur ori prin intermediul altor personaje. Astfel, de exemplu, se spune că doamna Ruxanda nu-l iubeşte întrucât el nu are „simţire omenească".

5. Identificaţi pasaje prin care puteţi releva şi alte aspecte ale caracterizării lui Lăpuşneanu de către alte personaje.

6. Gesturile şi mimica au o contribuţie însemnată la caracterizarea personajului:

„Bine-aţi venit, boieri! zise acesta *sfîlindu-se a zâmbi.*"

---

[1] În acest caz desfăşurarea acţiunii poate fi identificată cu intriga şi cu punctul culminant.

[2] După numele lui *Niccolò Machiavelli* (1469–1527), om politic florentin din timpul Renaşterii, autorul lucrării *Principel*.

Scanned with OKEN Scanner

„Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu, răspunse Lăpușneanul, *a cărui ochi scânteră ca un fulger* [...]."

„Râdea; mușchii i se suceau în râsul acesta, și ochii lui hojma clipeau."

7. Identificați, la începutul părții a treia a nuvelei, referința la un aspect al fizionomiei lui Lăpușneanu care arată lipsa lui de sinceritate în ceea ce privește împăcarea cu boierii.

8. *Alte personaje.* Arta lui C. Negruzzi se vădește nu numai în portretizarea personajului principal, ci și în schițarea unor personaje secundare sau chiar episodice. Măiestria sa este evidentă în caracterizarea, printr-o singură replică, a șireteniei mitropolitului Teofan, care îi sugerează doamnei Ruxanda să-și otrăvească soțul fără a se implica el însuși și lăsând să cadă toată vina asupra ei:

„Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă."

Pentru prima dată în literatura română, C. Negruzzi caracterizează în mod magistral **personajul colectiv.** Mulțimea adunată sub zidurile palatului nu reușește la început să-și formuleze revendicările decât într-un mod vag, dar, în momentul în care cineva pronunță numele lui Moțoc, toate nemulțumirile individuale se cristalizează în jurul acestui nume.

Definiție. Nuvela este o specie a genului epic în proză[1] cu un singur fir epic, cu un conflict concentrat, cu personaje puține și construită de obicei în jurul unui personaj principal. Ca dimensiuni, nuvela se situează între schiță și roman.

Opera lui C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*, este reprezentativă pentru specia nuvelei.

Probleme de limbă

1. Explicați următoarele arhaisme subliniate mai jos, folosind un dicționar al limbii române
„Pânza mesei și șervetele erau de *filaliu* țesute în casă."
„(...) la spatele fieștecăruia boier *dvorea* câte o slugă, care *dregea*."

2. Recitiți fragmentul uciderii celor 47 de boieri. Observați ce timpuri verbale predomină și care este rolul lor în realizarea acestei scene.

Exerciții de redactare și expunere orală

1. Caracterizați personajul principal al nuvelei și prezentați oral în clasă caracterizarea.
2. Comentați nuvela, implicând noțiunile de teorie literară specifice (subiect, personaj, stil etc.).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Faceți rezumatul nuvelei.
2. Caracterizați personajul principal și personajul colectiv
3. Arătați care sunt deosebirile dintre nuvelă și schiță.
4. Amintiți-vă o nuvelă studiată în clasa a VIII-a și explicați de ce se încadrează în această specie.

Completați-vă cunoștințele!

1. Deși știa, din cronica lui Grigore Ureche, că Moțoc nu a fost alături de Lăpușneanul în a doua domnie a acestuia, ci a fugit în Polonia, unde a fost decapitat, C. Negruzzi nu respectă adevărul istoric, atribuindu-i marelui boier un sfârșit similar aceluia descris de Miron Costin în cazul lui Bațiște Veveli, vistiernicul domnitorului Alexandru Iliaș. Explicați în acest caz raportul dintre realitate și ficțiune, arătând de ce credeți că Negruzzi a considerat necesar să modifice faptele.

2. Interpretați acțiunile lui Alexandru Lăpușneanul în lumina următoarelor considerații pe care le face C. Negruzzi în *Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă)* din ciclul *Negru pe alb:*

[1] *La Fontaine* (poet francez, cunoscut fabulist) a scris și nuvele în versuri, dar acestea reprezintă excepții.

Scanned with OKEN Scanner

„Un veac era de când aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzând-o bătrână și slutită de nelegiuiri, tinde mâna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost[1] și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia războinării în mână.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise[2] într-atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decât niște sclavi îngroșiți a unei boierimi desfrânate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele[3] creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta, faptă lui fu judecată de crudă, și el de tiran."

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale nuvelei

- prezintă, cel mai adesea, fapte verosimile;
- un singur fir epic;
- conflict concentrat;
- intrigă riguros construită;
- pune accentul mai mult pe personaj decât pe acțiune;
- stil obiectiv.

Opere reprezentative din literatura universală

- Aristide din Milet, *Văduva din Efes*
- G. Boccaccio, *Decameronul*
- M. Bandello, *Nuvele*
- M. Cervantes, *Nuvele exemplare*
- Stendhal, *Vanina Vanini*
- P. Mérimée, *Colomba*, *Carmen*
- G. de Maupassant, *Bulgăre de seu*
- A.P. Cehov, *Doamna cu cățelul*
- Th. Mann, *Moartea la Veneția*, *Tonio Bröger*, *Tristan*
- L. Pirandello, *Nuvele pentru un an*

Opere reprezentative din literatura română

- C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*
- A.I. Odobescu, *Mihnea-Vodă cel Rău*, *Doamna Chiajna*
- I. Slavici, *Moara cu Noroc*, *Pădureanca*, *Budulea Taichii*
- I.L. Caragiale, *Păcat*, *O făclie de Paște*
- G. Galaction, *Lângă apa Vodislavei*, *De la noi*, *la Cladova*, *Gloria Constantini*
- M. Preda, *Întâlnirea din pământuri*
- T. Popovici, *Moartea lui Ipu*
- D.R. Popescu, *Căruța cu mere*

ROMANUL

VIAȚA LA ȚARĂ

de Duiliu Zamfirescu

Acest fragment de la începutul romanului reprezintă scena vizitei lui Tănase Scatiu, arendaș și apoi moșier, proaspăt îmbogățit, și a mamei sale, Profira, la boierul Dinu Murguleț și la soția acestuia, Sofița. Cei doi soți încearcă să evite subiectul discuției începute de Profira: măritișul Tincuței, fiica lui Dinu Murguleț, pe care Tănase Scatiu venise s-o peteească.

– Așa e, îngână coana Sofița, dar avem greutăți: fata la pension, nepotu-meu în străinătate...

– Aracan de mine, maică, da' tot învață? Ce-a mai ieșit și moda asta cu învățătura până la adânci bătrânețe!... Uite, eu pe

---

[1] *Prost* – (în text, *înv.* și *pop.*) (om) simplu, fără rang înalt.
[2] *A ovili* – a ofili.
[3] *Odraslă* – (în text, *înv.* și *pop.*) ramură tânără, lăstar, mlădiță, vlăstar.

Tănase al meu l-am pus la treabă de mic copil și, slavă lui Dumnezeu, băiatul a ieșit bun, treaba treabă, plimbarea plimbare. Acu să-i găsesc o nevastă cumsecade și m-am liniștit. Anu ăsta trebuie să-l însor, că mi-e c-oi închide ochii fără să apuc să-mi văd nepoții... Ce zici, coane Dinule?...

Conu Dinu dete din cap, parcă ar fi zis că așa e, dar că asta nu-i treaba lui.

Gesturi care arată lipsa de bună creștere.

După ce-și isprăviră cafeaua, Tănase Scatiu scoase o pană de gâscă din buzunar, mătură o enormă țigaretă de chihlimbar cu care fuma, puse pana murdară pe farfuriuță, iar țigareta în toc, și se sculară să plece.

Coana Profira dori să vază pe Tinca la plecare, dar fata nu se găsi nicăierea. Cam înfiptă, bătrâna sărută pe Conu Dinu pe frunte, zicându-i:

– Așa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zici, vecine, ne-ncuscrim?

Dinu Murguleț se preface a nu fi înțeles aluzia Profirei.

– Drum bun, coană Profiro. Ia să ridice coșul de la trăsură. Vătașe Taftă, pune mâna, să nu se dea vizitiul jos.

În sfârșit, plecară.

În urma lor, coana Sofița umbla domol în jurul lui bărbatu-său, și, cu sfioasă supunere, căuta să-i ghicească gândurile. Dânsul își răsuci o țigară, fără a zice nimic, și intră s-o aprindă. Fumul din salon îl luă de cap.

– Ah! Zi, te rog, să deschidă geamurile.

Nevastă-sa stete un moment la îndoială.

– Au să intre toate muștele, omule.

Murguleț se îndreptă spre masă să găsească chibriturile și dete cu ochii de pana de gâscă lăsată de tânărul Scatiu.

Intenția boierului va fi contrazisă de desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

– Deschideți ușile, să iasă mirosul de mitocani! Ia poftim de vezi, zise el făcând explozie, cu brațele încrucișate înaintea penei, cine-mi cere fata. Eu să-mi dau fata la asemenea mojici?...

Doar dacă mi-o lua Dumnezeu mințile! Bă-dă-rani!..."

Fragmentul următor prezintă ultima întâlnire dintre Tincuța și iubitul ei, Mihai, înainte de plecarea acestuia pentru studii la Paris. Cei doi se află într-o barcă pe baltă.

Schimbarea planului acțiunii.

„Nu se mai auzea nici o mișcare. Un sunet răgușit de talangă răsuna a spart la gâtul unui bou, pe care-l gonea departe, pe deal, un văcar, strigând cât ce putea: «Nea, haram, mânca-te-ar lupchii!». O încântătoare tăcere se întindea peste întreaga vale. Aerul era străveziu. Cerul se vedea până în straturile sale albastre cele mai depărtate. Fire albe pluteau prin aer și cădeau pe vârfurile roșite ale trestiilor.

– Cine știe când mai văd eu toate astea, zise băiatul, uitându-se fără scop înainte.

Tincuța plecase ochii în jos, răsucind între degete un fir de papură.

– Poate chiar te găsesc măritată când m-oi întoarce...

Ea dete din cap că nu.

După câteva minute de nouă tăcere, el oftă din adânc.

– Așa e viața! zise cu un accent de nespusă durere, parcă ar fi trăit de ani și ar fi cunoscut toate amărăciunile ei. În același timp ochii lui înotau în lacrimi, pe când de pe obrajii fetei cădeau picături mari pe firul de papură.

Mihai încearcă să pară mai matur.

El tuși într-aiuri, aducându-și aminte de demnitatea lui de vânător și căutând să-și stăpânească nodul de emoțiune ce i se urca în piept.

– Uite un fir alb ți se lasă pe frunte.

Fata ridică mâna domol, netezindu-și părul. Capătul firului se opri de pălăria lui.

Scanned with OKEN Scanner

– A ajuns și la dumneata, zise ea încet.

Mihai își luă pălăria și se uită la firul ce se aninase de ea.

– Ce subțire și moale e: parcă-i de mătase.

Apoi, desprinzându-l cu mâna de pe pălărie, și-l lipi de frunte, zâmbind și uitându-se la Tincuța.

Ea prinse a surâde, uitându-se la el pe sub genele plânse.

După aceea căută să înnoade firul ce se rupsese și se apropie de el așa de mult încât barca era gata să se răstoarne. El se mișcă de unde era și rezemat de bancă, în lungul luntrei, se lăsă să-i scarmene tot părul, ca să înnoade firul.

– Șezi ici lângă mine, zise el, cuprinzând-o cu brațul de mijloc.

Ea șezu lângă dânsul, lipindu-și capul de umărul lui.

– De ce nu vii și dumneata la Paris, zău așa?

– Ba viu, dacă m-o lăsa de acasă.

– Ce bine am petrece!... Ne-am vedea în toate duminicile.

– Da' Victoria și Mary[1] vin?

– La anul viitor... Eu aș fi corespondentul[2] d-tale... Am ieși împreună să ne plimbăm.

Ea găsi foarte firesc ca un om care ia pasărea din zbor să-i fie corespondent. Se uita înainte fără scop, și parcă se vedea la plimbare în mijlocul Parisului, rezemată de brațul lui, cum sta acuma. Și cum se uita, pierdută pe gânduri, văzu ieșind dintre trestii o găinușă de baltă, neagră la pene, cu niște picioare arămii, subțiri, mișcându-se așa de elegant că părea o femeie cochetă. În partea aceea nomolul se ridica până la fața apei. Tincuța îl atinse ușor pe mână, ca să-i atragă luarea-aminte. El o văzuse, dar părea că nu vrea să tragă în biata pasăre. Se apropie de urechea fetei și-i zise încet:

– E păcat s-o omor... mai bine să ne uităm la dânsa.

Apoi rămase cu obrazul lipit de obrazul ei, și, șiret din instinct, urmă a-i vorbi de găinușă, ca să nu prindă de veste că o sărutase:

– Vezi ce frumos se mișcă?... Parcă ești dumneata câteodată...

Fata începu a râde cu hohot. El îi astupă gura cu mâna, râzând și el:

– Sst!... Na! ai gonit găinușa cu râsul d-tale.

– Cum să nu râd dacă zici că seamănă cu mine.

În același timp se desfăcu ușor din brațul lui și vru să se dea mai la o parte: dar soarele ajungea tocmai acolo. El întinse umbreluța ei și o rugă să vină din nou lângă dânsul." (Cap. XVIII)

(Duiliu Zamfirescu, *Viața la țară. Tănase Scatiu.* Editura Minerva, București, 1980)

STUDIUL TEXTULUI

1. *Viața la țară*, primul roman din ciclul Comăneștenilor – în cadrul căruia este urmat de *Tănase Scatiu*, *În război*, *Îndreptări* și *Anna* –, înfățișează dragostea matură dintre Matei Damian și Sașa Comănesteanu și iubirea adolescentină dintre Mihai, fratele Sașei, și Tincuța, verișoara lui Matei. Romanul evocă și conflictul dintre Dinu Murguleț, tatăl Tincuței, boier care se bucură de respectul sătenilor, și Tănase Scatiu, un arendaș brutal, vulgar, dornic de a pătrunde în aristocrație. În acest scop, Tănase Scatiu cere mâna Tincuței. La început, Dinu Murguleț îl respinge, dar în cele din urmă este nevoit să cedeze, constrâns de situația sa financiară precară. Căsătorită cu Tănase Scatiu, deși purta în suflet dragostea pentru Mihai, plecat la Paris, Tincuța va deveni, în volumul următor, *Tănase Scatiu*, victima brutalității soțului ei.

[1] Surorile mai mici ale Sașei și ale lui Mihai.

[2] *Corespondent* – persoană matură care, în absența părinților unui elev, ținea legătura cu școala la care învăța acesta.

Scanned with OKEN Scanner

După moartea Tincuței, acesta îl sechestrează pe Dinu Murguleț, pentru a-i administra moșia, dar în cele din urmă arendașul este ucis, într-un moment de revoltă, de către țăranii pe care îi asuprise.

2. Cele două fragmente reproduse mai sus prezintă două aspecte ale talentului romancierului: cel satiric, în creionarea vulgarității lui Tănase Scatiu și a mamei sale, și cel liric, în scena idilică de mare poezie a sentimentelor și gesturilor, dintre Tincuța și Mihai, desfășurată într-un cadru natural evocat cu deosebită artă.

Care sunt elementele care dau fiecăruia dintre aceste două fragmente valoarea sa proprie?

D. Zamfirescu împărtășește ideea că boierii adevărați, de viță veche, ar fi ca niște părinți ai țăranilor, toate nenorocirile acestora fiind provocate numai de ciocoi, de arendași. Este o viziune care îi idealizează pe boieri, dar îi oferă romancierului prilejul de a evoca personaje pregnante: pe de o parte Dinu Murguleț, bun și cam naiv, pe de altă parte Tănase Scatiu, lipsit de orice scrupul în ambiția sa, ilustrând, alături de personajele altor scriitori, tipul arivistului[1] în romanul românesc.

Într-un cadru natural fermecător, pe care îl evocă cu o deosebită acuitate a senzațiilor, romancierul plasează scena de dragoste dintre cei doi adolescenți, notând cu pătrundere psihologică înduioșătoarele încercări ale lui Mihai de a părea mai matur decât este, reacțiile fetei între veselie și întristare, visurile pe care și le făuresc cei doi.

3. Relevați mijloacele artistice prin care autorul realizează cadrul natural.

Definiție. Romanul este o specie a genului epic, în proză, cu acțiune mai complicată și de mai mare întindere decât a celorlalte specii epice în proză, desfășurată pe mai multe planuri, cu personaje numeroase.

Probleme de limbă

Identificați epitetele din fragmentul următor. Efectuați analiza sintactică și morfologică a cuvintelor prin care sunt exprimate epitetele și arătați gradul lor de expresivitate:

„Un sunet răgușit de talangă răsuna spart la gâtul unui bou, pe care-l gonea departe, pe deal, un văcar [...]. O încântătoare tăcere se întindea peste întreaga vale. Aerul era străveziu. Cerul se vedea până în straturile sale albastre cele mai depărtate. Fire albe pluteau prin aer și cădeau pe vârfurile roșite ale trestiilor."

Exerciții de redactare și expunere orală

1. Realizați oral comentariul romanului, cu implicarea structurilor specifice genului și speciei literare.
2. Descrieți o întâmplare din timpul vacanței, de preferință legată de șederea la țară.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Prin ce se deosebește romanul, ca structură, de celelalte specii ale genului epic în proză?
2. Prezentați un roman citit de voi, arătând în ce măsură corespunde trăsăturilor generale ale speciei.

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale romanului

- acțiune complexă și de mare întindere;
- mai multe planuri ale acțiunii;
- personaje numeroase;
- urmărește destinul unor personalități bine individualizate sau al unor grupuri;
- cunoaște o mare varietate de forme.

[1] *Arivist* (de la verbul din lb. franceză *arriver* = a ajunge) – persoană lipsită de scrupule, care vrea cu orice preț să dobândească o situație socială și materială superioară.

Scanned with OKEN Scanner

Opere reprezentative din literatura universală

- M. Cervantes, *Don Quijote*
- H. Fielding, *Tom Jones*
- J.W. Goethe, *Suferințele tânărului Werther*
- W. Scott, *Ivanhoe*
- Stendhal, *Roșu și negru, Mănăstirea din Parma*
- H. Balzac, *Comedia umană* (ciclu de romane)
- W.M. Thackeray, *Bâlciul deșertăciunilor*
- Ch. Dickens, *David Copperfield*
- G. Flaubert, *Doamna Bovary*
- F.M. Dostoevski, *Crimă și pedeapsă*
- L.N. Tolstoi, *Război și pace, Anna Karenina*
- E. Zola, *Germinal*
- Th. Mann, *Muntele vrăjit*
- E. Hemingway, *Pentru cine bat clopotele*

Opere reprezentative din literatura română

- D. Bolintineanu, *Manoil, Elena*
- N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*
- D. Zamfirescu, *Viața la țară, Tănase Scatiu*
- I. Slavici, *Mara*
- L. Rebreanu, *Ion, Pădurea spânzuraților, Răscoala*
- Cezar Petrescu, *Întunecare*
- H. Papadat-Bengescu, *Concert din muzică de Bach*
- Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război, Patul lui Procust*
- M. Sadoveanu, *Neamul Șoimăreștilor, Baltagul, Frații Jderi, Nicoară Potcoavă*
- Marin Preda, *Moromeții*
- Eugen Barbu, *Groapa*
- A. Ivasiuc, *Păsările*
- D.R. Popescu, *Vânătoarea regală*
- A. Buzura, *Orgolii*

GENUL DRAMATIC

SUMARUL CAPITOLULUI (*schemă*)

Specii

- tragedia (Sofocle, *Antigona*);
- comedia (V. Alecsandri, *Chirița în provincie*);
- drama (B. P. Hasdeu, *Răzvan și Vidra*).

Alte specii ale genului dramatic

- melodrama;
- vodevilul.

Caracteristici ale genului dramatic

- prezența autorului – indirectă, prin personaje;
- dialogul;
- textul literar este, de cele mai multe ori, gândit pentru a fi reprezentat pe scenă.

SPECIILE GENULUI DRAMATIC

Criterii de comparație	Tragedia	Comedia	Drama
1. Apariția speciei	– În Grecia antică, cca sec. VII–VI i.d.Cr.	În Grecia antică, cca sec. VI i.d.Cr.	În Franța și Germania sec. XVIII cu precursori în Anglia epocii elisabetane (sec. XVI–XVII).

Scanned with OKEN Scanner

Criterii de comparație	Tragedia	Comedia	Drama
2. Protagonistul (personajul principal)	– Om superior, cu însușiri deosebite. Ideal uman.	– Om mediocru, având defecte morale, care sunt satirizate. Contra-exemplu uman. Adesea tipic.	– Om complex, îmbinând trăsăturile pozitive cu cele negative, mai aproape de realitate decât personajele tragediei și comediei.
3. Conflictul	– Puternic; protagonistul se confruntă cu forțe superioare (zeii, destinul etc.) ori conflictul este psihologic (de exemplu, între datorie și pasiune).	– Derizoriu; protagonistul este confruntat cu false probleme (confuzii, neînțelegeri etc.). Conflict între aparență și esență (ce par și ce sunt personajele).	– Între forțe adesea egale (social, psihologic etc.)
4. Deznodământul	– Trist; eroul este învins (de obicei moare), dar valorile pentru care luptă el învinge.	– Vesel; final fericit, împăcarea celor antrenați într-un conflict aparent de nerezolvat, dar în fond derizoriu.	– Mai apropiat de realitate.
5. Stilul	– „Înalt", solemn.	– Parodic, șarjând (exagerând) ridicolul din vorbirea personajelor.	– Conform mediului social și cultural în care se situează acțiunea.

TRAGEDIA

ANTIGONA

de Sofocle[1]

Subiectul. În luptele purtate pentru stăpânirea Tebei, au murit ca dușmani cei doi fii ai lui Edip, Eteocle și Polinice. Creon, regele Tebei, porunci ca acesta din urmă, care venise cu oști împotriva cetății sale, să nu fie îngropat.

Înfruntând pedeapsa cu moartea ce amenință pe oricine ar fi încercat să nesocotească această poruncă, Antigona, fiica lui Edip, își înmormântează fratele. Fragmentul prezintă înfruntarea dintre ea și Creon.

CREON *(către Antigona)*
Hei, tu, mironosițo, tu cu ochii-n jos,
Isprava-ți spovedești, ori vrei s-o tăinuiești?
ANTIGONA *(înfruntându-l cu privirea)*
Păptașa-s eu, nu mă codesc deloc s-o spun.
CREON *(către paznic)*
Tu slobod ești acum și unde vrei te du,
Că nici o vină-apasă-asupra ta!
(către Antigona)
Iar tu
Vorbește scurt și fără-ntortocheri: știai,
Ori nu, de-oprelișteа ce-o porunciserm eu?
ANTIGONA
Știam! că doar porunca-ți auzit-au toți.
CREON
Și-atunci cum de-ndrăznișI tu legile să-mi calci?

[1] *Sofocle* (cca 495–cca 405 î.d.Cr.), dramaturg antic grec, autor de tragedii: *Electra*, *Edip rege*, *Edip la Colona*.

Scanned with OKEN Scanner

Scenă din *Antigona* (pictură pe un vas grecesc)

Porunca lui Creon nu are, pentru Antigona, importanța legilor divine.

ANTIGONA

Nu Zeus mi-a dat așa porunci! Nici Dike – ea,
Ce stă cu zeii din Infern[1] – atare legi
Nu a dat omului. Iar eu porunca ta
N-o socotesc atât de tare-ncât pe om
Să-l facă-a-nfrânge chiar și legile zeiești,
C-aceste legi nu sunt în slove scrise, nu!
Dar pe vecie-s legi și nu-s de azi, de ieri.
De când or dăinui, n-o știe nici un om.[2]
Și să le calc de frica vrunuia, oricât
De tare-ar fi? Să mă-osândească zeii?...
Nu!
Că Moartea tot nu pot – chiar făr' porunca ta –
S-o ocolesc, știam... Și de mi-e dat să mor
Nainte de soroc, mai bine-o fi! Să mori
Când nu mai prididești de-atâtea mari dureri,
Ce azi mă copleșesc, nu-i oare un folos?
Vezi dar că soarta ce-mi gătești nu-i nicidecum
Un rău, dar groaznic chinu-mi va fi fost să-l văd
Pe-al maicăi-mii vlăstar cum după moartea lui
Ar fi rămas fără mormânt. Fă dar ce vrei!
Iar de socoți că fac un lucru nebunesc,
Nebun e cel ce că-s nebună-ar socoti!

CORIFEUL[3]

Ce dârză fire are ea! Ca tatăl ei,
Nu știe-n fața suferinții-a se-nclina.

---

[1] *Dike*, dreptatea personificată, apare aici ca divinitatea care pedepsește crimele. Este asimilată aici Furiilor (n. tr.).

[2] În aceste versuri, socotite a fi dintre cele mai vestite ale lui Sofocle, se cântă cu iinn legilor nescrise, legilor veșnice, cărora Antigona se pleacă, trecând peste legile și poruncile oamenilor (n.tr.).

[3] În tragedia antică greacă acest personaj era conducătorul corului.

Scanned with OKEN Scanner

Observați rolul comparațiilor!

CREON
Să știi că cei ce-s dârji din firea lor sunt cei
Mai lesne prăbușiți... Și fierul e vârtos,
Dar cum se-nmoaie-n jar și ce ușor îl frângi!
Și unii cai își iau avânt, dar ce ușor
Cu o zăbală-i poți strunì! Acel ce nu-ı
De capul lui, ci e supus al altora,
Se cade-a nu fi prea trufaș; dar ea prea mult
S-a semețit când legile mi le-a-nfruntat;
Și-obrăzniciei-i pune vârf când și în slăvi
Isprava-i să-și ridice vrea. Și ce de sus
Surâde ea! N-aș fi bărbat, ci ea ar fi,
Neosândită de-am s-o las din mâna mea
Pe-aceea ce porunca mi-a călcat... O, nu!
O fi ea fiică-a soră-mii[1] și chiar de-ar fi
Mai rudă cu acei ce în al meu cămin
Pe Zeus[2] îl proslăvim, nici ea, nici soră-sa,
De-o soartă-amară n-or scăpa, că soră-sa-i
De vină ca și ea la cale de-a fi pus
Îngropăciunea lui... Chemați-o! E-n palat!
(privind spre Antigona)
Acum chiar o văzui. Pe fața-i zbuciumu-i
Citeai... Acei ce-n umbră mârșăvii urzesc
Nici nu le-au săvârșit măcar și s-au și dat
De gol... Dar îi urăsc pe-acei cari, mârșăvii
Tot săvârșind, cu ele se mai și fălesc!

Iertând-o pe Antigona pentru că îi este rudă, Creon și-ar știrbi autoritatea.

ANTIGONA
Hei, da, m-ai prins! Mai mult ca moartea-mi ce mai vrei?

CREON
Atâta doar! Eu moartea-ți vreau și mi-e de-ajuns.

ANTIGONA
Și-atunci de ce mai zăbovești? Ah, scârbă mi-e
De tot ce spui! Și fie-ntotdeauna-așa!
Că vorba-mi tu cu scârbă mi-o asculți – o știu!
Dar ce mai mare slavă-mi pot râvni decât
Că mi-am putut eu fratele-ngropa?
(privind spre bătrâni)
Și toți
De-aici, din jur, toți ne-ar mărturisi că drag
Li-e ce-am făcut, dar toți de frică-au amuțit.
Și tac chitic, că tiraniei-i este dat
Să facă tot, să spună tot – și doar ce vrea.

Antigona înfruntă tirania în numele valorilor în care crede.

CREON
Din toți tebanii, tu, doar tu gândești așa.

ANTIGONA
Ba toți gândesc, dar tac, că... de, ești tu pe-aici.

CREON
Și oare nu roșești să nu gândești ca ei?

ANTIGONA
Cinstire unui frate-a-i da, rușine nu-i!

CREON
Nu frate ți-e și cel ce i s-a-mpotrivit?

ANTIGONA
Ba da! De-o mamă și de-un tată-s amândoi.

După ce fiecare dintre cele două personaje și-a expus punctul de vedere în câte o tiradă, înfruntarea continuă într-un duel de replici scurte.

---

[1] Antigona era fiica lui Edip și a Iocastei, sora lui Creon.
[2] Zeus simbolizează aici însuși căminul (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

CREON
Slăvind pe unul doar, nu-i pângărit cellalt?
ANTIGONA
Cel care e-n mormânt nu ar vorbi așa!
CREON
Ba da, de-l pui la rând cu cel nelegiuit.
ANTIGONA
Dar el nu i-a fost rob, ci frate el i-a fost
CREON
El țara-și apăra; cellalt și-o răvășea!
ANTIGONA
La Hades, jos, o lege-i – una – pentru toți.
CREON
La el, cei drepți nu-s la un loc cu cei mârșavi.
ANTIGONA
Dar cine-o știi că-aceasta-i legea printre morți?
CREON
Chiar și-n mormânt de-ar fi, dușmanul mi-e dușman.
ANTIGONA
Iubirea opusă urii. Iubirea-i rostul vieții mele: Ura, nu![1] (v. 441-523)
Sofocle, *Oedip rege, Oedip la Colonos, Antigona* (Teatrk. II). Editura pentru Literatură, București, 1965)

(În cele din urmă Antigona va fi condamnată, dar o dată cu ea va muri și iubitul său, Hemon, fiul lui Creon, iar mama lui Hemon se va sinucide.)

STUDIUL TEXTULUI

Dialogul dintre Creon și Antigona din textul de mai sus formează principala scenă a tragediei. Prin cele două personaje se înfruntă de fapt două idei, credințele în două valori: Antigona reprezintă legile arhaice, nescrise, împământenite prin obiceiuri din vremi imemoriale, în timp ce Creon simbolizează autoritatea omenească, puterea de stat care tinde să ia locul legilor divine.

Tragedia se desfășoară pe plan uman, caracterele celor două personaje evidențiindu-se pregnant în înfruntarea de mai sus. Astfel, Antigona este sinceră, demnă, curajoasă, înfruntând moartea în numele unei convingeri, în timp ce Creon, tiranic, nu se poate stăpâni în fața celei care i-a încălcat porunca.

Definiție. Tragedia este o specie a genului dramatic, în versuri sau în proză, prezentând personaje puternice angajate în luptă cu destinul potrivnic, cu ordinea existentă a lumii sau cu propriile lor sentimente, acest conflict soluționându-se cu înfrângerea sau moartea eroului.

În tragedie sunt implicate puternice elemente contrare, iar înfruntarea lor generează sentimente patetice, de măreție, de sublim. Deși tragediile se încheie cu înfrângerea eroului, din ele se degajă sentimentul măreției și demnității umane.

Scurt istoric. Originea tragediei se află în antichitatea greacă, iar capodoperele ei sunt legate de numele marilor poeți tragici, Eschil, Sofocle și Euripide.

[1] Acest vers, care este o expresivă replică dată lui Creon, reprezinta credința în iubirea față de cei de-un ânge. Referindu-se la acest vers, Goethe a numit-o pe Antigona „sufletul cu cele mai fraterne sentimente" (n. tr.).

Scanned with OKEN Scanner

Monologul lui Hamlet

Tragediile grecești formau cicluri de câte trei și se inspirau dintr-un fond mitologic comun. Lupta dintre personaj și destin este semnificativă pentru tragediile antichității. Alte momente de seamă în evoluția tragediei le reprezintă opera lui W. Shakespeare și clasicismul francez din secolul al XVII-lea, care, prin P. Corneille și J. Racine, a creat tragedii bazate pe conflictul dintre datorie și pasiune.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Caracterizați cele două personaje, Antigona și Creon, citind replicile semnificative.
2. Identificați replicile care exprimă curajul și demnitatea Antigonei.

Completați-vă cunoștințele!

Discutați tragedia *Antigona*, pornind de la afirmația lui Albert Camus[1] conform căreia „forțele care se înfruntă în tragedie sunt deopotrivă de legitime, au deopotrivă dreptate".

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale tragediei

- personaje puternice;
- conflict între personaj și destin sau conflict psihologic;
- conflictul se soluționează cu înfrângerea sau moartea eroului;
- puternice forțe contrare;
- măreție, sublim, patetism;
- sentimentul demnității umane.

Opere reprezentative din literatura universală

- Eschil, *Orestia*, *Perșii*, *Prometeu înlănțuit*
- Sofocle, *Antigona*, *Edip rege*
- Euripide, *Troienele*, *Hecuba*, *Andromaca*
- W. Shakespeare, *Hamlet*, *Regele Lear*, *Macbeth*
- P. Corneille, *Cidul*, *Horațiu*
- J. Racine, *Andromaca*, *Fedra*
- Voltaire, *Meropa*

COMEDIA

CHIRIȚA ÎN PROVINȚIE

de Vasile Alecsandri

Subiectul. Comedia *Chirița în provincie*, reprezentată pentru prima oară în 1852, continuă piesa *Chirița în Iași*, care datează din 1850. Succesul în epocă al celor două comedii s-a datorat atât calităților textului, cât și interpretării rolului principal, în travesti, de către marele actor Matei Millo.

În *Chirița în Iași sau Două fete și-o neneacă*[2], eroina dorește să-și căsătorească fiicele cu doi pretinși aristocrați, care se dovedesc a fi pungașii Bondici și Pungescu. În final, fetele se vor mărita, după dorința tatălui lor, cu doi boieri de țară, lipsiți de strălucire, dar cinstiți.

[1] *Albert Camus* (1913–1960), romancier, nuvelist, dramaturg și eseist francez (*Străinul*, *Ciuma*, *Caligula*, *Mitul lui Sisif*, *Omul revoltat*).

[2] *Neneacă* (arh.) – mamă.

Scanned with OKEN Scanner

În *Chiriţa în provinţie*, personajul principal îşi vede îndeplinit visul de a deveni isprăvniceasă prin numirea ca ispravnic (vechiul echivalent al funcţiei de prefect) a soţului ei, Grigore Bârzoi. Proaspăta parvenită doreşte să-şi însoare fiul, pe ridicolul Guliţă, cu Luluţa, o orfană pe care Chiriţa o primise în casa ei cu gândul la zestrea considerabilă a fetei. Luluţa îl iubeşte însă pe Leonaş, prietenul ei din copilărie, care, alungat de coana Chiriţa, încearcă să se apropie de iubita lui deghizându-se, succesiv, în ofiţer, bricicar[1] şi actriţă. Simulând nebunia, Luluţa îi determină pe Chiriţa şi pe Bârzoi să accepte logodna ei cu actriţa, care se dovedeşte a fi însuşi Leonaş. Acesta devine şi înlocuitorul în funcţia de ispravnic al lui Bârzoi, a cărui corupţie o demascase.

ACTUL I

SCENA III

CHIRIŢA, GULIŢĂ, ŞARL, SAFTA, ION

[Chiriţa discută cu domnul Şarl, un francez, profesorul particular al lui Guliţă.]

[.....]

CHIRIŢA: Tacă-ţi gura, plodule... Monsiu Şarlă,... ian *dites-moi je vous prie: est-ce que vous êtes*[2]... mulţămit de Guliţă?

ŞARL: *Comme çi, comme ça*... mulţămit *et pas trop*[3]...

CHIRIŢA: *C'est qu'il est très*... zburdatic... *mais avec le temps je suis sûre qu'il deviendra un tambour d'instruction*[4].

ŞARL (cu mirare): *Tambour?...*

CHIRIŢA. *Oui.* adică, dobă de carte ... *tambour... nous disons comme ça en moldave*[5].

[.....]

ŞARL. *C'est convenu... en moldave... Vous parlez comme un livre*[6].

CHIRIŢA: *Merci... j'ai apprendé*[7] *toute seulette le français*[8]... pre legea mea.

ŞARL. *Est-ce possible!.. C'est extraordinaire... Hé bien, votre fils vous ressemble... il a une facilité! dans quelques années il parlera aussi bien que vous*[9].

CHIRIŢA. *Quel bonheur!*[10] Gugulea nineacăi... Auzi ce spune monsiu Şarlă... zice că ai să vorbeşti franţuzeşte ca apa

N'est-ce pas, monsieur Charles, qu'il parlera comme l'eau?[11]

ŞARL. *Comme?. Ah oui, oui... vous dites comme ça en moldave. Oui... oui*[12].

CHIRIŢA. Da ian să-i fac eu un examen... Guliţă, spune nineacăi, cum se cheamă franţuzeşte furculiţa?

GULIŢĂ. *Furculision.*

CHIRIŢA. Frumos... dar friptura?

GULIŢĂ *Fripturision.*

CHIRIŢA. Prea frumos... dar învârtita?

GULIŢĂ. *Învârtision.*

CHIRIŢA: Bravo... Guliţă... bravo Guguliţă... *(Îl sărută.)*

ŞARL *(În parte). Gogomanition, va!...*

[.....]

---

[1] *Bricicar (brişcar)* (înv.) – vizitiu, surugiu.
[2] Spuneţi-mi, vă rog, sunteţi...
[3] Aşa şi aşa... mulţămit şi nu prea.
[4] Asta pentru că este foarte... zburdatic..., dar cu timpul sunt sigură că va deveni „tobă de carte" (expresia nu există în franceză).
[5] Aşa se spune pe moldoveneşte.
[6] De acord... pe moldoveneşte... Vorbiţi ca din carte.
[7] Corect: „j'ai appris".
[8] Mulţumesc... am învăţat franceza singură singurică.
[9] E posibil!?... Este extraordinar... Ei bine, fiul dumneavoastră vă seamănă... are o uşurinţă [de a învăţa]! În câţiva ani va vorbi tot atât de bine ca dumneavoastră. [Ironie.]
[10] Ce fericire!
[11] Nu-i aşa, domnule Charles, că va vorbi „ca pe apă"? (expresia nu există în franceză).
[12] Cum?... A, da, da... aşa se spune pe moldoveneşte. Da... da.

Scanned with OKEN Scanner

ACTUL II
SCENA XI

ION, LEONAȘ *(îmbrăcat în costum de bricicar)*
ION *(intră pe ușa din dreapta în fund):* Întră, întră... nu-ți fie frică
LEONAȘ: Da oare cuconu ispravnic acasă-i?
ION Acasă... ai vro treabă cu d-lui?
LEONAȘ: Am, logofete Ioane... Am venit să mă jăluiesc.
ION: Bine-ai făcut... că boieriu-i om drept și cu frica lui Dumnezeu; dar... adus-ai vrun peșcheș[1]?
LEONAȘ. Ba nu... n-am știut că-i plac peșcheșurile.
ION: Nu?... apoi cară-te... N-are vreme să te primească boieriu.
LEONAȘ: Da bine, logofete Ioane... unde să caut eu acu peșcheș?... păcatele mele!... Dă!... că cu toată sărăcia mea...
ION. N-ai nimică?... nici hârzob[2] de păstrăvi?... nici caș de munte? nici căprioară? nici vro căpățină[3] de zahăr?. .
LEONAȘ: Doar nu-s băcal[4].
ION *(la ureche):* Nici bătuți[5]?
LEONAȘ. Da bine... boieriu metaherisăște[6] și?... *(Face semn de numărat bani.)*
ION Huf.. Ian caută bine-n pungă, că-i găsi poate vro carboanță[7] ruginită.
LEONAȘ: O carboanță am... *(Scoate o carboavă din pungă.)* Unde-i ispravnicu să i-o dau îndată?
ION. Nu așa, că-i prea puțin ca să primească... almintere.
LEONAȘ: Cum?
ION Așteaptă că-i vide... avem alte tertipuri pe-aici... Așteaptă.
(Iesă pe unde a întrat.)
LEONAȘ *(singur):* Aferim[8] ispravnic! adună și cu carboanța... Bir e c-am aflat-o și asta.
ION *(întră serios aducând un curcanu).* Vezi d-ta curcanu ista?

Acest curcan bătrân
În țară e vestit.
Din el al meu stăpân
Își trage bun venit.
Curcan plin de noroc,
El, ca nealți curcani,
Scăpând de orice foc...
A fript mulți gogomani.

LEONAȘ: Cum asta, logofete?
ION. L-am vândut pân-acum de 57 de ori pe la împricinați și o slujit pân-acum de 57 de ori ca peșcheș.
LEONAȘ: Nu te pricep bine.
ION: Iaca: când vine cineva cu jalobă și cu mânile goale... de pildă ca d-ta... eu, din poronca boieriului, mă aț̦in la ușă cu curcanu, îl vând o carboanță... și pe urmă duc carboanța ispravnicului, și ieu iar curcanu înapoi de la jăluitor... ca poclon... înțălegi?
LEONAȘ: Care vrea să zică curcanu ista ține[9] până acum 696 lei?
ION În capăt.
LEONAȘ: Bună moșie.
[.....]

(V. Alecsandri, *Opere*, V. *Teatru*, Editura Minerva, București, 1977)

---

[1] *Peșcheș* – plocon, dar, cadou.
[2] *Hârzob* – (aici) coșuleț de cetină de brad în care se păstrează păstrăvi afumați.
[3] În trecut, zahărul se vindea cristalizat în forme conice, numite „căpățâni".
[4] *Băcal* (pop. și înv.) – băcan.
[5] *Bătuți* – (aici) bani.
[6] *Metaherisăște* (de la infinitivul „a metahirisi") (înv.) – obișnuiește, este deprins cu..., folosește
Carboanță (carboavă) (înv.) – monedă veche de argint sau bancnotă, care circula în secolul al XIX-lea în Țările Române.
[8] *Aferim* (înv.) – bravo!
[9] *Ține* – (aici) valorează.

Scanned with OKEN Scanner

Conflictul piesei constă în încercarea Chiriței de a se opune, din motive egoiste, căsătoriei celor doi tineri, Luluța și Leonaș, care se iubesc și care triumfă în final, ridiculizând-o pe isprăvniceasă, ca și pe Bârzoi și Guliță, soțul și fiul ei. În *comedie* conflictul stârnește *râsul* și *deznodământul este vesel:* binele triumfă, iar pedepsirea binemeritată a personajelor negative nu atinge forme atât de grave încât să împiedice împăcarea finală.

2. **Comedia „Chirița în provincie" ca reflectare a concepției lui V. Alecsandri asupra rolului teatrului.** În cele mai realizate comedii ale sale, *Chirița în Iași* și *Chirița în provincie*, ca și în întreaga lui creație dramatică prin care a contribuit în mod esențial la crearea unui repertoriu pentru începuturile teatrului românesc, V. Alecsandri a materializat concepția generației pașoptiste. Conform acesteia, teatrul trebuia să fie o tribună de afirmare a ideilor noi, un mijloc de educare a moravurilor societății și o modalitate de cultivare a limbii române.

Referindu-se la succesul comediilor sale care o aveau ca personaj principal pe Chirița, Alecsandri nota într-o scrisoare: „Astfel am avut fericirea să distrug multe prejudecăți înrădăcinate, să biciuiesc multe defecte, să îndrum teatrul nostru pe adevărata cale națională și să dovedesc că limba noastră se potrivește admirabil și pentru comedie, și pentru muzică".[1]

În perioada de după reprezentarea comediei *Chirița în Iași*, Alecsandri îi scria lui Ion Ghica afirmând că teatrul este „singura tribună ce ne mai rămâne și profit de ea ca să întreținem unele sentimente care se caută a fi înăbușite".[2]

În acest scop, scriitorul a creat personajul Chirița, întruchipare a provincialei inculte și grosolane, animată de parvenitism și de snobism, care imită moda în chip ridicol.

„Chirița este o contesă d'Escarbagnas[3] și, după cum s-a dovedit, o madame Angot, personaj popular în teatrul bulevardier de la începutul veacului al XIX-lea. Tipurile comediei clasice, tânărul neghiob, fata care vrea să se mărite, valetul nătâng sunt evidente și inevitabile. Chirița e o cochetă bătrână și totodată o bună mamă, o burgheză cu dor de parvenire dar și o inteligență deschisă pentru ideea de progres, o bonjuristă. Amestecul de anteree și fracuri, de moldovenească grecizantă și jargon franco-român, de tabieturi patriarhale și de inovații de lux occidental dă un tablou inedit, încântător pentru ochiul de azi."[4]

3. Chirița este un **personaj comic** prin **contrastul dintre esența și aparența** ei. Mărginită și vulgară, ea dorește să pătrundă în protipendada[5] capitalei și să impresioneze chiar străinătatea obținând ca pe pașaportul ei să scrie „baroana Chiriță". Pentru a fi acceptată de lumea bună pe care, din snobism, o admiră fără rezerve, eroina comediei încearcă să imite aristocrația în ceea ce are ea exterior, moda. Ca atare, Chirița încearcă să învețe limba franceză, pe care pretinde că o vorbește „comme l'eau" (încercare de a traduce expresia românească intraductibilă „ca pe apă"), pe când ea se exprimă, de fapt, într-un jargon de neînțeles, într-o limbă inventată de ea și constând în false traduceri ale unor expresii specific românești. Acestui jargon care stârnește râsul i se adaugă, tot ca semne ale inculturii personajelor, pronunțarea greșită a unor neologisme („flacornul", în loc de „flaconul"; „armazoancă", în loc de „amazoană"[6]), utilizarea lor eronată (crearea,

---

[1] Apud V. Alecsandri, *Opere*. V. *Teatru*, Editura Minerva, București, 1977, p. 841.
[2] Idem, *ibid.*
[3] Contesa d'Escarbagnas – Personaj al comediei cu același nume de Molière.
[4] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p. 314.
[5] *Protipendadă* (înv.) – totalitatea boierilor de rangul întâi, aristocrație.
[6] *Amazoană* – (aici) femeie care practică sportul călăriei.

Scanned with OKEN Scanner

de la expresia franceză „bon ton“[1], a pluralului „bontonuri“) ori confuzii între cuvinte („ipocondră“[2], în loc de „ipocrită“; „conțerturi“, în loc de „corseturi“, de fapt „corsete“). Toate acestea constituie *comicul de limbaj*.

Snobismul o îndeamnă pe Chirița să călărească, să fumeze, să se așeze târziu la masă (spre disperarea flămândului Bârzoi), pentru că așa este moda, sau să-l îmbrace pe Ion, slujitorul, în livrea și să-l oblige să-i aducă scrisorile pe tavă, ceea ce generează o scenă comică datorată nepriceperii servitorului.

Contrastul dintre aparență și esență are, în cazul Chiriței, mai multe manifestări. Astfel, ea dorește să devină isprăvnicească atât pentru plocoanele de care ar urma să se bucure, cât și dintr-un orgoliu legat de formele exterioare ale postului râvnit de soțul ei: „Ah! cumnățică, să mă fac isprăvniceasă!... alta nu dorese pe lume!... Isprăvniceasă cu jăndari[3] la poartă și-n coadă.“ (actul I, scena III)

Prin argumentele rizibile pe care le aduce Chirița spre a demonstra că ea și soțul ei merită isprăvnicia, Alecsandri satirizează pretențiile neîntemeiate ale celor care aspiră pe nedrept la funcții înalte:

„CHIRIȚA: [...] Dumnezeu știe câte-am pătimit la '48... ca patrioți... Las' că ne-o perit vro zece capete de vite. Dar apoi îți aduci aminte ce friguri o avut Bârzoi... și cum m-o durut măseua care am scos-o!...
SAFTA: Așa... așa...
CHIRIȚA: De aceea l-am silit pe bărbatu-meu să meargă la leș ca să cerce a căpăta isprăvnicia de aice din ținut... Doară și el are drituri[4]... ca patriot... ca pătimit... Nu-i vezi, acu, care de care are pretenții să între în slujbă... sub cuvânt că i-o fost frică la '48?... Helbet[5]! dacă-i pe-aceea... apoi și noi avem temeiuri... Adă-ți aminte ce groază-l apucase pe Bârzoi... că striga și pin somn c-o venit zavera...“ (actul I, scena III)

Tot contrastul dintre aparență și esență generează comicul și în scena în care Chirița, mamă a trei copii mari, răspunde cu grații ridicole la curtea pe care i-o face în bătaie de joc Leonaș deghizat în ofițer.

Portretul moral al Chiriței se întregește prin răutatea acesteia față de țărani („Cu biciul pe spate / V-oi da. / V-oi da eu dreptate / Așa“.) și față de Luluța, de ale cărei sentimente nu ține seama atâta vreme cât îi râvnește zestrea.

Întruchipând tipul parvenitei, personajul Chiriței realizează *comicul de caracter*.

Comicul de situație rezidă cu deosebire în travestiurile lui Leonaș și în modul în care acesta își bate joc de familia Bârzoi.

Comicul de situație și cel de limbaj contribuie la realizarea *comicului de moravuri*, care vizează atitudini, obiceiuri și defecte omenești caracteristice pentru societatea de la mijlocul secolului al XIX-lea, pentru perioada de trecere de la vechi la nou în procesul de făurire a României moderne. Din această perspectivă, Alecsandri satirizează atât exagerările în adoptarea noului, primit de un personaj precum Chirița numai în formele lui exterioare, ca modă, cât și pe conservatorii reprezentați de personajul Grigore Bârzoi. Dificultatea acestuia de a accepta civilizația modernă, după model apusean, se vădește în acceptarea cu greu a „straielor nemțești“[6] și în imposibilitatea de a înlocui arbitrariul puterii, caracteristic pentru epoca fanariotă, cu legalitatea. Reprezentativă pentru moravurile vremii este și corupția, pe care Bârzoi încearcă s-o ascundă sub forma – doar

---

[1] *Bonton* – Atitudine, ansamblu de reguli de purtare care trebuiau respectate de cineva care dorea să fie pe placul bunei societăți; bun gust.
[2] Prin contaminare cu cuvântul „ipohondră“ (masc. „ipohondru“), persoană care își închipuie că are tot felul de boli și își exagerează suferințele.
[3] *Jăndari* (pop.) – jandarmi.
[4] *Drituri* (inv.) – drepturi.
[5] *Helbet!* (reg.) (interj.) – desigur!, se înțelege!, las' pe mine!, fii fără grijă!
[6] Denumire dată în trecut de popor veșmintelor realizate după moda occidentală.

Scanned with OKEN Scanner

aparent mai puțin vinovată – a peșchesului pe care îl oferă împricinații sub forma curcanului bătrân vândut în mod repetat de slujitorul ispravnicului.

Satira moravurilor dobândește expresie sintetică în cupletul final construit pe ideea „Astfel e lumea... o comedie!", variantă a motivului de largă circulație în literatura universală: lumea ca teatru.

4. **Definiție.** Comedia este specia genului dramatic, în proză sau în versuri, care evocă personaje, întâmplări, moravuri sociale, caractere într-un mod care stârnește râsul, având un sfârșit vesel și, deseori, un sens moralizator.

Problemă de limbă

Identificați în text formele regionale caracteristice graiului moldovenesc.

Verificați-vă cunoștințele!

1. În ce constă conflictul comic în piesa *Chiriția în provincie?*
2. Enumerați tipurile de comic și dați pentru fiecare exemple din *Chiriția în provincie.*
3. Caracterizați personajul Chiriția și relevați mijloacele artistice prin care îl caracterizează autorul.

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale comediei

- stârnește râsul;
- conflict uneori derizoriu;
- personajul este confruntat, în unele comedii, cu false probleme;
- conflict între aparență și esență;
- deznodământ vesel;
- stil parodic, exagerând ridicolul.

Opere reprezentative din literatura universală

- Aristofan, *Păsările, Norii, Broaștele*
- Plaut, *Soldatul fanfaron, Ulcica*
- Terențiu, *Fata din Andros*
- N. Machiavelli, *Mătrăguna*
- W. Shakespeare, *Visul unei nopți de vară, Comedia erorilor, Cum vă place*
- Lope de Vega, *Câinele grădinarului*
- Molière, *Avarul, Burghezul gentilom, Prețioasele ridicole*
- P. Beaumarchais, *Bărbierul din Sevilla, Nunta lui Figaro*
- C. Goldoni, *Hangița, Slugă la doi stăpâni*
- N.V. Gogol, *Revizorul*
- G.B. Shaw, *Pygmalion*

Opere reprezentative din literatura română

- C. Faca, *Comodia vremii*
- V. Alecsandri, *Chiriția în Iași, Chiriția în provincie*
- I.L. Caragiale, *O noapte furtunoasă, O scrisoare pierdută, D-ale carnavalului*
- V. Eftimiu, *Omul care a văzut moartea*
- V.I. Popa, *Take, Ianke și Cadâr*
- G. Ciprian, *Omul cu mărțoaga*
- T. Mușatescu, *Titanic-vals*
- M. Sebastian, *Jocul de-a vacanța, Steaua fără nume, Ultima oră*
- A. Baranga, *Mielul turbat, Siciliana, Opinia Publică*
- T. Mazilu, *Proștii sub clar de lună*

Scanned with OKEN Scanner

DRAMA

RĂZVAN ȘI VIDRA

Poemă dramatică în cinci cânturi

(de Bogdan-Petriceicu Hasdeu)

(fragmente)

CÂNTUL I

UN ROB PENTRU UN GALBEN

[Răzvan, rob eliberat, fiul unui țigan și al unei romînce, găsește o pungă pierdută de zgârcitul boier Sbierea. Din această pungă dă un galben cerșetorului Tănase. Arestat de marele vătaf Bașotă pentru că a scris un pamflet în versuri împotriva domnitorului, Răzvan este luat în robie de Sbierea pentru galbenul care lipsea din pungă.]

CÂNTUL II

RĂZBUNAREA

[Scăpat din robia lui Sbierea, Răzvan ajunge căpitan de haiduci în codru, unde îl întâlnește pe Tănase.]

RĂZVAN

Stăi!... Tu ești... Mi-aduc aminte... Ești acel nenorocit
Carele la Iași pe poduri[1] oboseai strigând „jupâne",
Pân' să capeți o lescaie sau o fărâmă de pâne!...
Te cunosc, deși de-atuncea trecut-a un veac întreg:
Trei ani cumpliți de robie...

TĂNASE

Robie? Nu te-nțeleg:
Te știam slobod, băiete: sprinten ca o rândunică;
Bătându-ți joc de necazuri... Zău! nu mai pricep nemică...

RĂZVAN

Da! O robie de spaimă, cum numai duhul cel rău,
De-ar putea să biruiască, ar robi pe Dumnezeu!
Fost-am șerb, fost-am în lanțuri, și-acum inima-mi suspină
Întâlnindu-te pe tine, căci tu, tu ai fost pricină!

TĂNASE

Eu?

RĂZVAN

Tu, moșule! Tu singur! Asta-n veci eu n-oi uita...
Și-apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta;
Și mâini de-mi va fi ursita să mor de spânzurătoare,
Ți-o voi datora tot ție...

TĂNASE

(făcând semnul crucii)

Poznă!... Nu glumești tu oare?..
Să știu c-așa-i adevărul, o clipă n-aș zăbovi
Dându-ți pieptul meu drept țintă, să te poftesc a lovi!

[1] *Poduri* = (în text, *înv.*) uliță podite (pavate) cu lemn.

Scanned with OKEN Scanner

Motivul destinului amintește de tragedia greacă antică.

RĂZVAN

Tu! Da, tu ești o unealtă a puterii fără nume,
Care țese nevăzută toate lucrurile-n lume,
Astfel c-ades muritorul, bun ca blândul mieluşel,
Face rele peste rele, făr' s-o știe singur el!

TĂNASE

Dar ce spui?...

RĂZVAN

Ți-aduci aminte nenorocita de pungă,
Din care luași un galbăn, zicându-mi c-o să-ți ajungă,
Că sunt mulți sărmani în țară, că nu-ți place de prisos,
Pe când se zbuciumă frații, simțind cuțitul la os?...
Moșule! Făcând aceasta, puteai să prevezi tu oare
C-o să mă cufunzi pe mine în robia-ngrozitoare?...
Ei bine! căzut în fiare pentr-un galbăn ce-a lipsit,
De primeai tu punga-ntreagă, eu scăpam nepedepsit! ..
Ha, ha, ha! Ș-apoi mai strige căpățânele-nțelepte
C-omul știe tot ce face, știe tot ce-o să-l aștepte,
Uitând c-un flutur de seară, ce trece repede-n zbor,
Este-n stare să răstoarne toată prevederea lor!...
Comparație romantică.
O faptă cât de frumoasă, ca o floare cu otravă,
Tăinuiește câteodată pieirea cea mai grozavă!...
În sfârșit, tu ești pricină!...

TĂNASE

Dar de ce, copilul meu,
Să nu mă vestești în clipă, lăsându-mă-n locul tău
Însuși eu să-ncerc robia pe cărunțețele mele,
Și scăpându-te pe tine, să port lanțuri cât de grele?...
Un țigan ce miluiește pe-un neputincios bătrân,
Zică tot ce-i place lumea, este chiar ca ș-un român...

RĂZVAN

Haide! Ce-a fost se trecuse... Spune-mi acuma, iubite
De ce-ți târăști tu la codru oasele cele-nvechite?
Cum de ți-ai lăsat copiii?

TĂNASE

Ba copiii m-au lăsat.

RĂZVAN

Te-au lăsat? Nu-mi vine-a crede!...

TĂNASE

Săracii au răposat.
În țara noastră cea mare și bogată, mă băiete,
Sunt români ce pier în foame! sunt români ce mor de sete!...
Astfel în toată Moldova, păcătosului Tănas
Nici un sprijin, nici un razăm, nici un scut n-a mai rămas,
Decât numai să-și însemne pieptul cu cea sfântă cruce
Și zicându-și „Doamne-ajută"! calea codrului s-apuce;
Căci de-o bucată de vreme, cerșitorind pe maidan,
Auzeam mereu tot vorbe de căpitanul Răzvan...

RĂZVAN

Cum? La Iași?...

TĂNASE

La Iași, băiete, se vorbește despre tine
Felurite verzi și-useate, câte nici în cap nu-ți vine!
[.....]

[Sbierea a căzut în mâna haiducilor. La solicitarea boierului Ganea, Răzvan o răpește pe Vidra, trimisă la mănăstire de unchiul ei, vornicul Motoc. Îndrăgostindu-se de ea, Răzvan refuză să i-o dea lui Ganea, pe care îl provoacă la duel.]

Scanned with OKEN Scanner

RĂZVAN

Boierule, scoală!... Nu-i frumos și nu-i cu cale
Să-ngenunchezi dinaintea unui rob al dumitale.
Jupânului, ce-i cu dreptul d-a ședea chiar în Divan,
Nu se cade să se plece de frica unui țigan...
Scoală dar ca ș-altă dată, scuipă-mă și pălmuiește,
Că Vodă nu-ți cere sama, și pravila nu te-oprește!
Scoală dar ca ș-altă dată, și pune pe-argații tăi
Ca să-mi dea și dânșii palme, ca să mă scuipe și ei!
Țara-ntreagă nu-i a voastră?... Codru sau oraș, ce-ți pasă?
Oricând ș-oriunde, jupâne, sunteți tot la voi acasă!

(Sosesc Vidra, Ganea, Răzașul și ceilalți hoți.)

RĂZAȘUL

Căpitane! Îți aducem pe nepoata lui Moțoc.
E cam cu năravi ciocoaica: n-o auzi vorbind deloc...

VULPOIU

Bre! Ce de mai boierime! Doi jupâni ș-o jupânească!

HOȚUL[1] I

Parcă-i la curtea dumnească!

Umor popular

HOȚUL II

O adunare aleasă!

RĂZAȘUL

(privind la Sbierea)

Haida-de! Dar ăsta cine-i?... De când maica m-a făcut
N-am întâlnit niciodată om mai pocit și mai slut!

HOȚUL I

O gadină[2].

HOȚUL II

O șopârlă.

HOȚUL III

O năpârcă-nveninată.

RĂZVAN

Tăcere! Să fiți cu toții martori la o judecată:
Ăst boier, pe care-acuma îl vedeți îngenunchiat
Și care la Iași se plimbă mândru ca un împărat...

SBIEREA

Nu, Nu, Nu...

VULPOIU

Taci, caracudă!

RĂZVAN

Ăst boier prin răutate
Întrece gadini, șopârle și năpârci înveninate...
Ca painjinul ce țese pe furiș vicleanu-i ciur,
Și-l întinde, și-l anină, și-l acață pe-mpregiur,
Și drept din mijloc pândește, pironit în neclintire,
Așteptând să-i intre gâza în capcana-i cea subțire,
Apoi lacom, se repede, bucuros c-a înșelat,
Ș-o tot rumpe, ș-o tot vâră în stomahu-i desfundat,
Și iar își cârpește ciurul; și iar la pândă s-așază,
Și iar ochește-n tăcere, nouă pradă să-i mai cază –
Astfel și boierul ăsta e painjinul sătul,
Gata să-și mai dreagă cursa, tot strigând că nu-i destul!

Comparație dezvoltată.

Versuri cu valoare de pamflet social.

SBIEREA

Nu, nu...

VULPOIU

Taci, că te ia naiba!

---

[1] *Hoțul* – (în text, cu sens arhaic) haiduc.
[2] *Gadină* (pop.) – animal sălbatic, jivină, dihanie.

Scanned with OKEN Scanner

HOȚUL I

Nici iadul n-o să-l primească!

RĂZVAN

Însă din jertfele sale nu-i alta, ca să-l urască
Cu furie mai cumplită, cu foc mai înverșunat,
De cum Răzvan îl urăște, setos de-a fi răzbunat!
Pentru-un galben, ce pe drumuri l-am găsit pe neașteptate,
El cu pravila-i în mână și pe buză-i cu dreptate,
Mă ia rob... rob pentru-un galben, și mă face nevăzut
Într-un beci, de mucezeală în mocirlă prefăcut,
Unde mă legase-n zgardă ca pe-un câine-n bătătură...
Îl urăsc cu cea mai cruntă și nepovestită ură!...

(Vidra face o mișcare de groază.)

TĂNASE

Răzbunare! Răzbunare!

HOȚII

Furcă!

RĂZVAN

Da! Voiesc și eu
Să-mi răzbun; dar moartea-n furcă i-ar fi prea puțin...

SBIEREA

(căzând jos)

Valeu!

RĂZVAN

Enumerarea sporește tensiunea așteptării,

Cruce, țeapă, glonț, săgeată... Nu-i destulă răzbunare!
Vreau o altfel de pedeapsă; o pedeapsă și mai mare...

RĂZAȘUL

Căpitane! Ian sfârșește! Că decât să mă aștept,
Mai bine-acum dintr-o dată să-i înfig măciuca în piept!

RĂZVAN

Măi Vulpoiule, rădică-l!...

SBIEREA

(când îl scoală Vulpoiu)

Vai mie! Răzvane frate!
Mă jur c-am lăsat acasă catastișe ne-ncheiate...
Iartă-mă!... Tocmai pe tocmai!... Fost-ai rob, te iert și eu..
De vrei, îți voi da și-un zapis. Martur mi-este Dumnezeu!...

RĂZVAN

Vulpoiule, du-l din codru! Scoate-mi-l pân' la răspânte,
Arată-i drumul cel mare, și zi-i aceste cuvinte:
Iată dreapta, iată stânga, iată jos și iată sus:
Alege la deal, la vale, la răsărit, la apus;
Răzvan te-avusese-n palmă, și numai c-un semn de mână
Ar fi putut să te facă praf, pulbere și țărână...
Totuși uite! nu-ți lipsește nici un fir din perii tăi...
Să trăiască codrul verde!... Pleacă slobod unde vrei...

Generozitatea lui Răzvan.

(Vidra e foarte mișcată.)

TĂNASE

Cum? Îl ierți? Îl lași să scape?...

RĂZAȘUL

Căpitane! Mi se pare
Că tu-ți cam petreci cu glume, ș-ai uitat de răzbunare!

RĂZVAN

Versuri cu valoare aforistică.

Răzbunarea cea mai crudă este când dușmanul tău
E silit a recunoaște că ești bun și dânsu-i rău!...

[.....]

Scanned with OKEN Scanner

CÂNTUL III

NEPOATA LUI MOȚOC

[Însoțit de Vidra, îmbrăcată bărbătește și prezentată drept sora lui, Răzvan se angajează în armata polonă, unde ajunge căpitan, apoi polcovnic (colonel). Vidra se străduiește să-i insufle patima de a urca tot mai sus treptele măririi.]

CÂNTUL IV

ÎNCĂ UN PAS

[În oastea leșească (polonă), Răzvan și credincioșii săi, Răzașul și Vulpoiu, suferă de dorul țării. Hatmanul îi cere lui Răzvan să lupte împotriva Moldovei.]

[.....]

HATMANUL

Polcovnice[1]! Bagă seama că, mai mult ca orișicând,
Ești dator tocmai acuma să te jertfești chiar nevrând
Ajutorul dumitale, decât altul orișicare,
Ni-i cu totul de nevoie în această-mprejurare.
Dumneata cunoști Moldova; țara ș-oamenii cunoști,
Locurile, rânduiala, tot ce trebui pentru oști...
Războaiele se câștigă nu numai prin vitejie;
Ades mai mult ca prin brațe se face prin dibăcie...

RĂZVAN

(posomorându-se)

Am înțeles! Prin urmare, vouă vi-i trebu tor
Un om vândut, o iscoadă, un mișel, un trădător...

HATMANUL

A, polcovnice! Se poate să-mi faci astfel de dojene?
Dumneata ești leah acuma, căci *patria ubi bene*[2],
După cum zice latinul și nu mai ești moldovean:
Poți să te bați cu Moldova, tăr-a te numi viclean...

RĂZVAN

Hatmane, latinul zice... dar fii bun de-mi tălmăcește,
În cuibul meu, în Moldova, nu se-nvață latinește...

HATMANUL

Confruntarea a două concepții despre patrie.

Țara este unde-i bine...

RĂZVAN

Așa?... Păcătos latin
Cine iubea deopotrivă pe-un frate și pe-un străin,
Zicând că țara-i o turtă, încât să poată stomahul
Leah a mă face pe mine, sau muscal să facă leahul!

Proverb popular care caracterizează în această situație patriotismul lui Răzvan.

Nu hatmane! Niciodată!... Fie pâinea cât de rea,
Tot mai dulce mi se pare, când o știu din țara mea...

HATMANUL

(sculându-se)

Vrea să zică, ești statornic în hotărârea luată
De-a ieși din sânul nostru?

RĂZVAN

Da! Și-o mai spun înc-o dată,
Dar mă jur că de nevoie și cu părere de rău:
Dumneata singur ai face tot așa la locul meu...

[.....]

---

[1] *Polcovnic* (înv.) - colonel.
[2] *Patria ubi bene* (lat.) - patria este acolo unde este bine.

Scanned with OKEN Scanner

[Faima de viteaz a lui Răzvan ajungând până în Moldova, Aron-Vodă îi oferă prin Başotă rangul de hatman. Vidra îl sfătuieşte să se folosească de puterea pe care o va avea în calitate de comandant al oştirii pentru a lua tronul Moldovei.]

CÂNTUL V

MĂRIREA

[Deşi Vidra ezită acum, înspăimântată de un vis rău prevestitor, Răzvan îl înlătură pe Aron-Vodă, luându-i tronul.]

[.....]

VULPOIU

(intră cu spaimă)

Pierduţi!...

TOŢI

Ce veste!

VULPOIU

Vatavul...

TOŢI

Ce-i?

VULPOIU

Başotă...

TOŢI

Zi!

VULPOIU

Trădare!

Scăpă din mâinile mele, deschise poarta cea mare,
Leşii au umplut cetatea!...

(Sbierea cade mort, fulgerat de apoplexie.)

RĂZAŞUL

(clătind din cap)

Poticneala!...

TĂNASE

Prejudecata lui Tănase apare ca un laitmotiv.

Eu ştiam
Că nu se cadea s-apuce scaunul ţării orice neam.

VIDRA

(luând pe Răzvan de mână)

Iubite! Nu sta pe gânduri... Când soarta te prigoneşte,
Fii mândru chiar în cădere!...

CĂPITANII

Măria ta! Porunceşte!...

VIDRA

Şi ce s-aşteptaţi voi [illegible]re de la viteazul Răzvan,
Decât paloşul în mână, şi-nainte la duşman?

RĂZVAN

(scoţând sabia)

Să trăiască neagra moarte! Ne cunoaştem foarte bine!...
Cine vrea s-o strângă-n braţe, iată calea! După mine!...

Versuri de factură populară.

Moartea-i mireasă,
Mormântu-i casă,
Viermii sunt naşi,
Hai la vrăjmaşi!...

(Ies urmat de căpitani.)

Scanned with OKEN Scanner

VIDRA

Moarte!... Moarte!... Dar se poate? Moară oamenii cei mici,
Precum călcâiul turtește mușuroiul de furnici;
Omul însă, care lumea pe palmă-i ar vrea s-o poarte,
Zodia-i scrisă pe frunte, respinge pizmașa moarte!...
(Se gândește.)
Dumnezeule puternic! De ce mai faci uriași,
Dacă-n rând cu toți piticii pradă morții vrei să-i lași?
Cum? Cerească ta dreptate se pogoară pân' la fiară:
Vulturul trăiește veacuri, iar musca d-abia o vară.
Și numai omul cel mare, stăpâne, tu-l osândești
Ca să moară dopotrivă cu muștele omenești!...
(Se cutremură.)
O, nu, nu! Răzvan nu moare!... Orice pai în astă lume
Trebui s-aibă vro ursită, o țintă, vrun scop anume,
La care-i dator să meargă de vântul sorții împins,
Și cade numai atunce când este semnul atins!...
Calea lui Răzvan e lungă și d-abia se desfășoară:
Pân' la capăt e departe... Răzvan nu poate să moară;
Nici chiar Dumnezeu el însuși nu schimbă ceea ce-i scris!..
(iute)
În genunchi, Vidro!...
(Îngenunchează și ridică ochii în sus.)
Iertare!...
(Cu spaimă, punând mâna la ochi)
Visul meu!... Grozavul vis!...
(sculându-se cu tărie)
Și de ce eu stau aici, când Răzvan înfrunta focul?...
Dați-mi armă! Lângă dânsul, în primejdie mi-e locul...
(Se repede la armătura de pe perete și se oprește.)
Dar copilul meu, o Doamne!
(Se cutremură.)
Ce-aud?
(Din spațiu răsună o voce ca un ecou:)
Dar copilul meu?
(Vidra cu groază își întoarce fața spre ușă, ca și când ar vedea pe cineva acolo.)
Muma lui Răzvan!... Mă-ntreabă... Și ce-i pot răspunde eu?
(făcând semnul crucii)
Piei, nălucă, pieri! Sunt mamă!
(Face un pas înapoi.)
Nu te-apropia,
(Răsună iarăși ecoul)
Sunt mamă!...
(Vidra, zdrobită de emoțiune, se aruncă pe divan.)
Ea vrea dinte pentru dinte! Muma mumei cere samă!...
(Face o mișcare și se scoală cu energie.)
Oare nu mai sunt eu Vidra?
(Abătută.)
E cumplit al mumei dor!
(Pe prag Răzvan, greu rănit, ținut de Vulpoiu și de Răzaș. Vidra se repede înaintea-i.)
A! Scăpat! Ce fericire! Tu!
RĂZVAN
(cu glas slab, pe când Vulpoiu și Răzașul îl pun pe divan.)
Am biruit și mor!...
(arătând la cadavrul lui Sbierea)
Nu-mi ziceai tu oare, Vidro, să fiu întocmai ca Sbierea?

Întreruperile (marcate grafic prin puncte de suspensie), exclamațiile, gesturile descrise în indicațiile regizorale din paranteze exprimă frământarea lăuntrică a Vidrei.

Motivul romantic al visului rău prevestitor.

Scanned with OKEN Scanner

Antiteză romantică.

Eu cu cinstea și mărirea, el cu prada și averea!
(Vidra îngenunchează și-și ascunde fața în mâini.)
Dar ce-i mai trebuie acuma mii de galbeni în grămezi?
Ce-mi folosește domnia? Pe-amândoi aci ne vezi
Praf, pulbere și cenușă!... Nebuni, ce din lăcomie,
El pentru-o biată leșcaie, eu pentru un ceas de mândrie,

Motivul sorții schimbătoare.

Necruțând nimica-n lume, neștiind nimica sfânt,
Uitam că viața-i o punte dintre leagăn și mormânt!
(cu durere)
Mi se-ntunecă vederea, dar văd ceva de departe...
O jumătate din mine de cealaltă se despa...
Ah, veniți, veniți cu toții!... Unde-i bătrânu' Tănas?
RĂZAȘUL
Apărându-te pe tine, mort în luptă a rămas!
(Vulpoiu plânge.)
RĂZVAN
(în agonie)
Țigan!... Țigan!... Apă... Apă!...
(Cade mort peste Sbierea.)
RĂZAȘUL
Decât o așa domnie
Mii de tunete, mai bine-i un petec de răzășie!
Zmeul zmeilor să-ncapă într-o șchioapă de mormânt!...
[.....].
(B.P. Hasdeu, *Teatru*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982)

Răzvan și Vidra este cea dintâi piesă de valoare a teatrului istoric românesc. A fost publicată de Hasdeu în 1867 sub titlul *Răzvan-Vodă* și se intitulează *Răzvan și Vidra* începând cu ediția din 1869. Pornind de la cronica lui Miron Costin și de la un studiu istoric consacrat lui Răzvan de Nicolae Bălcescu, Hasdeu reînvie, în cele cinci cânturi care amintesc structura unei opere epice, ascensiunea excepțională a unui erou deosebit, născut rob și aparținând unui neam urgisit, dar care reușește, datorită calităților sale și impulsurilor date de Vidra, să devină domnitor.

Conflictul principal al piesei se desfășoară între calitățile remarcabile ale lui Răzvan și prejudecata generală, obtuză, întruchipată de Tănase, care, în ciuda evidenței, nu acceptă că un țigan poate fi un om superior. Recunoscând meritele eroului, Tănase nu-i poate uita originea:

„Dumnezeu să mi-te-ajute, precum tu m-ajuți pe mine;
Zilele tale să curgă tot zile lungi și senine;
Iar nevoia să doboare pe orieme-ți va fi dușman!...
Rămâi sănătos, băiete!... Ce păcat că ești țigan!..."
(Cântul I)

Răzvan este, așadar, un damnat, adică un personaj apăsat de blestemul unui destin potrivnic, și anume de faptul că se născuse dintr-un neam disprețuit. G. Călinescu afirma: „În primul rând *Răzvan și Vidra* este drama individului apăsat de prejudecata publică"[1], Răzvan fiind „un paria[2] îmbrăcat în hainele efemere ale puterii, în luptă cu un factor monstruos de nedefinit"[3]. Lupta eroului cu propriul său destin conferă dramatism piesei și amintește de tragedia antică.

---

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 325–326.

[2] *Paria* – 1. (În India) Om care nu face parte din nici o castă și care este lipsit de orice drepturi. 2. Om disprețuit, care nu are nici un drept.

[3] G. Călinescu, *op. cit.*, p. 326.

Și Vidra este marcată de un destin, acela al neamului lui Moțoc, a cărui nepoată este. De la acest mare boier intrigant (care apare ca personaj și în nuvela *Alexandru Lăpușneanul* de C. Negruzzi) a moștenit Vidra patima măririi. Fiind femeie, într-o epocă dominată de bărbați, ea nu-și poate împlini visul decât alături de Răzvan, de ale cărui calități fusese de la început impresionată și căruia vrea să-i stimuleze ambiția, pentru ca acesta să se străduiască a ajunge pe treapta socială cea mai înaltă.

RĂZVAN

[.....]
Nu sunt un copil, de care să-și bată joc o muiere!

VIDRA

Da! O muiere din neamul acelui groaznic bărbat,
Care numai c-o-mbrânceire patru domni a răsturnat
Și-al cărui falnic sânge clocotește cu putere,
Ca talazurile mării, în pieptul meu de muiere!"

(Cântul III)

Pentru a-l îmboldi pe Răzvan, Vidra i-l dă ca exemplu pe Sbierea, care preferă să fie prizonier și amenințat cu moartea decât să se despartă de banii cu care s-ar putea răscumpăra. Patima avariției, dusă de Sbierea până la paroxism, este prezentată de Vidra lui Răzvan ca un model de pasiune extremă, ca o pildă pentru patima măririi care ar trebui să-l anime pe alesul ei:

VIDRA

(luând pe Răzvan la o parte)

„Vezi! Învață de la dânsul patima ce vrea să zică!
Acest om pentr-o lescaie, acest om pentr-o nemică
Va suferi cu plăcere, fără să scoată un suspin,
Robie, lanțuri, rușine, bătăi, închisoare, chin...
[.....]
O! dacă și tu, Răzvane, ai simți așa de tare
Mândra patimă de-a crește tot mai mare și mai mare
Precum Sbierea mii de galbeni din nemic a secerat
Tu dintr-o căpitănie ai ajunge împărat!..."

(Cântul III)

Conflictul piesei se dezvoltă deci și între dorința de mărire a Vidrei și inerția lui Răzvan, care, contaminându-se în cele din urmă de patima puterii, face pasul fatal care îl desparte de tronul de pe care se va prăbuși imediat în mormânt.

Răzvan și Vidra se dezvăluie astfel și ca o dramă a pasiunilor mistuitoare, fapt anunțat încă de moto-ul ei, luat de Hasdeu din textul unei vechi cărți bisericești:

„Mărirea deșartă și iubirea de argint, acestea sunt niște neputințe iuți ale sufletului". (Mitrop. Teofil, *Cazania* 44)

Deși integrează tema destinului, drama *Răzvan și Vidra* se deosebește din multe puncte de vedere de tragedia antică. Inspirată din istoria națională și din folclor, elogiind frumusețile patriei în spiritul programului romantic al „Daciei literare", piesa nu respectă, ca tragedia, regula celor trei unități: de timp, de loc și de acțiune. Astfel, acțiunea dramei nu se petrece într-o singură zi, ca în tragedie, ci în câțiva ani. Locul ei de desfășurare se schimbă de mai multe ori (o piață din Iași, o poiană în codru, tabăra leșească, palatul domnesc din capitala Moldovei), permițând prezentarea unor medii diferite și a unor personaje aparținând unor variate pături sociale. De asemenea, amestecul de epic și dramatic, de stil serios și comic contravine purității unei tragedii, fiind caracteristice dramei.

Prin încercarea de a reda culoarea locală și atmosfera epocii, prin alegerea unor personaje care întruchipează caractere puternice, dominate de câte o pasiune devoratoare, care îi susține pe parcursul devenirii lor, dar le pricinuiește în final înfrângerea și chiar moartea (mândria la Răzvan, ambiția la Vidra, lăcomia la Sbierea etc.), prin chiar tendința de a amesteca solemnitatea tragicului cu omenescul, cu trăsăturile individuale

Scanned with OKEN Scanner

care umanizează personajele, *Răzvan și Vidra* este o piesă romantică, deși apare într-un moment când curentul romantic își încheiase, practic, existența. Piesa apelează la o serie de convenții și teme cunoscute cititorului (spectatorului) din literatura romantică anterioară, pe care autorul le dispune în cadrul unei existențe istorice reale, coincizând – în liniile ei generale – cu datele personajelor lui Hasdeu; găsim astfel, în piesă, tema săracului îmbogățit din întâmplare care refuză bogăția, a stăpânului devenit robul robului său, a celui umil și disprețuit care se ridică datorită meritelor sale proprii, a răzbunării prin bunătate (superioritate morală) ș.c.l. Toate acestea sunt teme „romantice" prin faptul că includ elementul caracteristic al antitezei, al contrastului dintre două situații (trecut și prezent, situație meritată și situație nemeritată, realitate și aparență etc.).

Aristide Demetriad în rolul lui Răzvan din drama *Răzvan și Vidra* de B.P. Hasdeu

Pentru descrierea și realizarea scenică a acestor situații dramatice romantice, autorul utilizează frecvent procedee retorice, în general declamative și bazate pe exagerări, pe o viziune hiperbolică a realității, toate acestea fiind caracteristice teatrului romantic. Unul dintre cele mai frecvente procedee este *repetiția*, cu diversele ei variante: repetiția unui cuvânt („căci *tu, tu* ai fost pricină..."), a unui cuvânt sau grup de cuvinte la începutul unei sintagme sau al unei propoziții dintr-un șir de același fel (*„Nici un* sprijin, *nici un* razăm, *nici un* scut..."), repetiția unui cuvânt prin unul sau mai multe sinonime („Și-l *întinde,* și-l *anină,* și-l *acață")* sau reluarea cuvântului de la sfârșitul unui vers la începutul versului următor („Ba copiii m-*au lăsat,*/ Te-*au lăsat?).*

În sens larg, termenul de **dramă** (provine de la cuvântul care în greaca veche înseamnă „acțiune") desemnează orice creație a genului dramatic. Ca specie, drama a apărut în secolul al XVIII-lea, mai târziu decât cele două specii dramatice fundamentale, tragedia și comedia, prin intermediul unei combinații între ele: tragicomedia.

Definiție. Drama este o operă dramatică ce poate îmbina episoadele triste cu cele vesele. Tinzând să exprime întreaga complexitate a vieții reale, drama este mult mai puțin supusă convențiilor decât tragedia. De aici diversitatea formelor ei și dificultatea de a o defini. Drama conține tipuri diferite de personaje, sentimente, tonalități. Partea ei componentă esențială o constituie conflictul.

Dintre multiplele forme ale dramei (dramă socială, psihologică etc.), în literatura română a fost frecvent cultivată drama istorică, ilustrată de scriitori ca B.P. Hasdeu, V. Alecsandri, Al. Davila, Barbu Delavrancea.

Probleme de limbă

Identificați formele populare și regionale. Arătați care sunt echivalentele lor în limba literară

Exerciții de redactare

Faceți, în scris, caracterizarea personajului Răzvan.

Verificați-vă cunoștințele

1. Enunțați subiectul dramei *Răzvan și Vidra*
2. Urmăriți evoluția personajului Răzvan și rolul Vidrei.
3. Căutați, în textul din carte, *repetiții, interogații poetice, hiperbole, antiteze,* care să susțină ideea viziunii romantice a piesei.

Scanned with OKEN Scanner

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale dramei

- amestec de comic și tragic;
- mare varietate de forme;
- conflict puternic;
- specia dramatică cea mai apropiată de complexitatea vieții;
- amestec de specii.

Opere reprezentative din literatura universală

- G.E. Lessing, *Minna von Barnhelm, Nathan înțeleptul*
- J.W. Goethe, *Götz von Berlichingen*
- Fr. Schiller, *Hoții, Intrigă și iubire, Don Carlos*
- V. Hugo, *Hernani, Ruy Blas*
- A. de Musset, *Lorenzaccio*
- H. Ibsen, *Stâlpii societății, Nora, Rața sălbatică*
- L.N. Tolstoi, *Puterea întunericului*
- L. Pirandello, *Șase personaje în căutarea unui autor, Să-i îmbrăcăm pe cei goi*
- J.P. Sartre, *Cu ușile închise, Mușteleo*

Opere reprezentative din literatura română

- B.P. Hasdeu, *Răzvan și Vidra*
- V. Alecsandri, *Despot-Vodă*
- I.L. Caragiale, *Năpasta*
- Al. Davila, *Vlaicu-Vodă*
- B. Delavrancea, *Apus de soare, Viforul, Luceafărul*
- M. Sorbul, *Patima roșie*
- Camil Petrescu, *Jocul ielelor, Suflete tari*
- L. Blaga, *Meșterul Manole, Tulburarea apelor*
- G.M. Zamfirescu, *Domnișoara Nastasia*
- H. Lovinescu, *Moartea unui artist*

GENUL LIRIC

SUMARUL CAPITOLULUI (schemă)

Genul liric → specii

- oda: V. Alecsandri, *Odă ostașilor români;*
- satira: Gr. Alexandrescu, *Satiră. Duhului meu;*
- pastelul: V. Alecsandri, *Mezul iernei;*
- meditația: M. Eminescu, *La steaua...;*
- elegia: M. Eminescu, *Trecut-au anii...;*
- poezia cu formă fixă;
  - sonetul: M. Eminescu, *Când însuși glasul;*
  - rondelul: Al. Macedonski, *Rondelul rozelor de august;*
  - gazelul: G. Coșbuc, *Lupta vieții.*

ODA

ODĂ OSTAȘILOR ROMÂNI

Invocație. Metafore.

Juni ostași ai țării mele, însemnați cu stea în frunte!
Dragii mei vultani de câmpuri, dragii mei șoimani de munte!
Am cântat în tinerețe strămoșească vitejie,
Vitejie fără seamăn pe-acel timp de grea urgie
Ce la vechiul nostru nume au adaos un renume
Dus pe Dunărea în Marea și din Marea dus în lume!

Ton plin de venerație.

Vin acum, la rândul vostru, să v-aduc o închinare,
Vin cu inima crescută și cu sufletul mai tare,
Ca eroi de mari legende, vin să vă privesc în față,
Voi, nepăsători de moarte, disprețuitori de viață,
Ce-ați probat cu-avântul vostru lumei pusă în mirare,
Că din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare!

Scanned with OKEN Scanner

Nicolae Grigorescu – Studiu pentru tabloul *În Valea Rahovei*

Reînvierea vechilor tradiții eroice.

De la domn până' la opincă, duși de-o soartă norocoasă,
V-ați legat în logodire cu izbânda glorioasă
Ș-ați făcut ca să pricepem a trecutului mărime,
Măsurându-vă de-o seamă cu-a strămoșilor nălțime
Ș-arătând, precum prin nouri mândrul soare se arată,
Cine-am fost odinioară, cine iar vom fi odată!

Antiteză.

Să trăiți, feciori de oaste! Domnul sfânt să vă ajute
A străbate triumfalnic în cetăți și în redute,
Ca la Rahova cu tunul, ca la Grivița cu zborul,
Ca la Plevna, unde astăzi cei întâi ați pus piciorul,
Înfruntând pe-Osman-Gaziul, și prin fapt de bărbăție
Ridicând o țară mică peste-o mare-mpărăție!

Hiperbolă.

O, viteji de viță veche! Auziți în depărtare
Acel vuiet fără nume ce răsună ca o mare?...
Sunt bătăile de inimi al întregui neam al nostru
Ce adună zi și noapte dorul lui cu dorul vostru,
Sunt vărsările de lacrimi pentru-acel care se stânge,
Sunt urările voioase pentru-acel care învinge!

Alegorie.

O! români, în fața voastră, colo-n tainica cea zare,
Vedeți voi o rază vie care-ncet, încet răsare,
Străbătând prin umbra deasă de lungi secuii adunată?
E voiosul fapt de ziuă mult dorită, mult visată,
E lumina re-nvierei, e luceafărul speranței,
E triumful luptei voastre, soarele neatârnării!

Repetiție.

Scanned with OKEN Scanner

Dragii mei! din focul luptei oţeliţi când vă-ţi întoarce
La cămin, unde românca, aşteptând, suspină, toarce,
Tot poporul: rudă, frate, soră, mamă şi părinte,
Ca la domni, cu pâni şi sare, vor ieşi voua-nainte
Căci din voi fiecştecare poartă-n frunte o cunună
Şi de gloria de astăzi, şi de gloria străbună!

Îndemn.

Pas dar! pas tot înainte! timpul vechi din nou zioreşte!
Viitorul României dat-au mugur ce-ncolţeşte!
O, copii! de voi sunt mândru, simt acea mândrie mare
Care creşte cu mărirea unui neam în deşteptare.
Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice!
Astăzi lumea ne cunoaşte: *Român* zice, *Viteaz* zice.

(1877)

(V. Alecsandri, *Ostaşii noştri. Poezii*, II, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967)

STUDIUL TEXTULUI

Oda ostaşilor români face parte din ciclul *Ostaşii noştri*, consacrat de Vasile Alecsandri vitejilor care au cucerit pe câmpul de luptă al războiului din 1877 independenţa României.

Poezia îi slăveşte pe tinerii ale căror fapte de eroism îi aşază, în viziunea poetului, alături de personajele legendare („cu stea în frunte"), în perspectiva unor metafore exprimând vitejia, curajul şi îndrăzneala, precum „vultani" sau „şoimani". În ei Alecsandri vede împlinirea unui vechi vis de libertate şi demnitate naţională pe care opera lui poetică i-a reflectat de-a lungul a trei decenii. Reeditând eroismul înaintaşilor, luptătorii Războiului pentru Independenţă au recucerit pentru români admiraţia lumii întregi. În poezia *Deşteptarea României*[1], scrisă în 1848, V. Alecsandri făcea să răsune îndemnul: „[...] faceţi lumea să privească/ Pe câmpia românească/ Cete mândre de români!" *Oda ostaşilor români* se face ecoul mândriei trăite la realizarea acestei vechi aspiraţii: „Astăzi lumea ne cunoaşte: *Român* zice, *Viteaz* zice."

Această apoteoză, acest triumf suprem cu care culminează poezia, este pregătită pe parcursul ei de tonul de veneraţie („Vin [...] să v-aduc o închinare"), de admiraţie faţă de eroicii ostaşi români. Stilul retoric susţine ideea poeziei prin exclamaţii („Juni ostaşi [...]! Dragii mei vultani de câmpuri [...]"!), amplificarea prin repetiţie („E lumina re-nvierei, e luceafărul sperării,/E triumful luptei voastre [...]") ori hiperbola ce concentrează într-un sunet unic, răsunător ca marea, bătăile inimii unui întreg neam însetat de libertate.

Definiţie. Oda este o specie a genului liric în care se exprimă sentimentele de admiraţie, de preamărire faţă de patrie, faţă de un ideal, de o personalitate anumită etc.

Scurt istoric. Deşi oda pare să aibă o origine mai veche, poeţii Greciei antice sunt aceia care i-au dat o formă specifică şi au asociat-o cu cântecul. De fapt, termenul de **odă** provine dintr-un cuvânt din greaca veche care înseamnă **cântec**. Din literatura greacă îşi păstrează oda caracterul de sublim sărbătoresc, de meditaţie avântată. Cu timpul, această specie lirică a încetat să mai fie însoţită de cântec. În literatura latină, cel mai ilustru reprezentant al odei a fost Horaţiu.

Particularităţi. Oda are în general un caracter de adresare şi începe cu (sau în orice caz conţine) o invocaţie retorică. Odele celebre sunt închinate: patriei, naturii, artei adevărului, bucuriei, prieteniei, iubirii, faimei etc.

[1] Vezi prezentul manual, p. 219–220.

Scanned with OKEN Scanner

Exerciții de redactare și expunere orală

Alcătuiți o compunere cu titlul: *Omagiu limbii române.*
Citiți expresiv sau expuneți oral compunerea alcătuită.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Enumerați caracteristicile odei.
2. Ilustrați-le cu versuri din poezia *Odă ostașilor români* de V. Alecsandri.
3. Dați exemple și de alte ode din literatura română sau universală.
4. Memorați poezia studiată.
5. Citiți *Laudă limbii române* de Petre Ghelmez și ilustrați particularitățile speciei.

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale odei

- sentimente de admirație, de preamărire;
- închinată patriei, unui ideal, unei personalități, naturii, artei, iubirii etc.;
- caracter de adresare;
- începe de obicei cu o invocație retorică.

Opere reprezentative din literatura universală

- Pindar, *Ode triumfale*
- Horațiu, *Ode*
- P. Ronsard, *Ode*
- Fr. Schiller, *Către bucurie*
- J. Keats, *Odă la o urnă grecească*
- P.B. Shelley, *Oda vântului din apus*
- A.S. Pușkin, *Libertatea*

Opere reprezentative din literatura română

- Gh. Asachi, *La patrie*
- Iancu Văcărescu, *La pravila țării*
- V. Alecsandri, *Odă ostașilor români*
- M. Eminescu, *La Heliade*
- A. Vlahuță, *Iubire. Lui Eminescu*
- L. Blaga, *Odă simplissimei flori*
- P. Ghelmez, *Laudă limbii române*

LAUDĂ LIMBII ROMÂNE[1]

(lectură)

de Petre Ghelmez

Lasă-mă, în patria de cuvinte,
Acum să colind,
În patria de cânturi, de șoapte, de murmure...
Cerul și pământul,
Într-o rostire de gând,
Cu brâu de aur dulce să le cuprind,
Înțelesuri din veac,
Și de-acum,
Pe crestele-albite-ale timpului,
Neostenite să drumure.

Lasă-mă, dragostei mele de tine
De țară, de mumă, de frate, de zbor să-i zic dor...
Lasă-mă, răzimat în ușile graiului,
Să plutesc ca pe-un nor,

[1] Poemul a fost premiat la Avignon, în 1978, cu prilejul ediției jubiliare a „Jocurilor latinității".
Vasile Alecsandri primește în 1878 premiul poeziei latine, la Montpellier, cu *Cântecul gintei latine*, câștigând „un nou drept la simpatiile marilor popoare de viță latină".

Scanned with OKEN Scanner

Dealuri de sunete să urc, să cobor.
Din gura pădurii,
Până la gura câmpului, muntelui, râului.
Lasă-mă, focul ideii,
Pe plaiul acesta-nstelat, să-l ridic spre cuprindere...
Necuprinsului
Margini să-i fac!
Cuprinsului
Nemărginire şi martor să-i fiu!
O, cât de bogat, cât de sărac
Este sufletul meu în învăpăiata aprindere...
Ce aproape – adevărul din lumea vorbită, ce viu!

Piară munţii, piară câmpiile,
Piară stejarii şi apele...
Piară, de vor, ele însele, pietrele!
Nimic, încă, de-ar fi,
Sub privire să nu ne rămână,
Ne-am înălţa, iarăşi – turnuri spre soare – vetrele,
Din puterea aceasta, pururea nouă stăpână,
Preacurata, biruitoarea-ntru cântec,
Patria din laptele mumei – limba română.

(Petre Ghelmez, *Coborârea în cuvânt*. Colecţia *Cele mai frumoase poezii*. Editura Albatros, Bucureşti, 1987)

„...limba românească, studiată în mod ştiinţific şi în legătură cu istoria, poate lămuri trecutul românesc şi nici nu poate fi altfel, pentru că limba poporului român, în genere a oricărui popor, se naşte o dată cu el, creşte şi se vesteşeşte, îmbătrâneşte şi moare deodată cu poporul. Toate evenimentele câte trec prin viaţa unui popor, toate îmbunătăţirile, calamităţile ce le întâmpină o naţiune, toate fazele prin care trece se revarsă asupra limbii acelui popor, acelei naţiuni."

(Timotei Cipariu)

„A vorbi despre limba în care gândeşti, – a gândi-gândire nu se poate face decât numai într-o limbă, - în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică.

Frumuseţea lucrurilor concrete nu poate fi decât exprimată în limba română. Pentru mine iarba se numeşte iarbă, pentru mine arborele se numeşte arbore, malul se numeşte mal, iar norul se numeşte nor. Ce patrie minunată este această limbă [...].

Noi, de fapt, avem două patrii coincidente: o dată este patria de pământ şi de piatră şi încă o dată este numele patriei de pământ şi de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. *Limba română este patria mea.*"

(Nichita Stănescu)

SATIRA

SATIRĂ. DUHULUI MEU

de Grigore Alexandrescu

Satira începe direct, cu replica unui personaj.

Trageţi toţi câte o carte: domnule, eşti cu mine.
Şezi mă rog împotrivă[1], şi vezi de joacă bine.
– Dar ţi-am spus, coconiţă, că eu din întâmplare,
Nici bine, nici nebine nu poci să fac cercare:
Am cuvintele[2] mele: aste jocuri plăcute,
Cu voia dumitale, îmi sunt necunoscute.

[1] *Împotrivă* - (aici sensul) de cealaltă parte a mesei.
[2] Aici cu sensul popular şi arhaic "motivele".

Scanned with OKEN Scanner

Dialog care face din aceste prime versuri o adevărată scenetă.

– Nebun cine te-o crede; vrei să te rugăm poate:
Astăzi chiar şi copiii ştiu jocurile toate,
Veacul înaintează; Caro; vezi că ţi-e rândul;
Dar ce făcuşi acolo! unde îţi este gândul?
Când eu am dat pe riga, baţi cu alta mai mare?
Astfel de neştiinţă e lucru de mirare!

Aşa-mi zicea deunăzi, cu totul supărată,
O damă ce la jocuri e foarte învăţată,
Apoi şoptind pe taină cu câteva vecine:
Vedeţi, zise, ce soartă, şi ce păcat pe mine?
Două greşeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot,
A! ce nenorocire! *ma chère*[1], ce idiot!

După dialogul cu care începe satira, poetul se adresează duhului său.

Vino acum de faţă şi stăi la judecată,
Tu care le faci astea, duh, fiinţă ciudată,
Ce vrei să joci o rolă[2] în lumea trecătoare:
De ce treabă mi-eşti bună, putere gânditoare,
Când nu poci la nimica să mă ajut cu tine,
Când nu te-ai deprins încă nici vistu[3] să-l joci bine?

Elemente autobiografice.

Nu mai eşti tu acela care-n copilărie
Ştiai pe dinafară vestit-Alexăndrie,[4]
Şi viaţa ciudată a unui crai cuminte
Care lăsă pe dracu fără încălţăminte?[5]
Tu care mai în urmă, râzând d-acestea toate,
De rost puteai a spune tragedii însemnate,
Meropa[6], Atalia[7], şi altele mai multe,
Declamându-le toate cui vrea să le asculte?

Poetul imaginează răspunsul duhului său. Aspecte satirizate.

Negreşit, îmi vei zice, ţiu minte ce îmi place,
Dar cărţile cu mine e greu să se împace.
Mai lesne poci a spune hoţiile urmate
La zece tribunaluri subt nume de dreptate,
Mai lesne poci să număr pe degetele mele,
Câţi sfinţi avem pe lună şi câte versuri rele,
Decât să bag de seamă ce carte nu e dată,
A cui este mai mică şi cine o să bată.
Când sunt în adunare, n-am altă mulţumire,
Decât să se deschidă sujeturi[8] de vorbire:
Atunci sunt gata, slobod, ascult, şi cu plăcere
Tuşesc, zâmbesc, mă leagăn şi-mi dau a mea părere.
– Frumos răspuns! Ascultă: pe cât mie îmi pare,
De lume, de năravuri ai slabă încercare.
Trebuie să ştii jocul şi danţul ce-ţi lipseşte,
Şi nişte mici petreceri, ce se zic româneşte
Jocuri nevinovate. Nevinovate fie,
Măcar că vini destule din ele pot să vie;
Trebuie să faci pasuri şi complimente bune;

---

[1] Draga mea (în limba franceză).
[2] În limba română a secolului al XIX-lea neologismul „rol" pătrunde din limba franceză cu formă de feminin.
[3] Joc de cărţi.
[4] Romanul popular *Alexandria*, poveste fantastică a vieţii lui Alexandru Macedon.
[5] Arghir, eroul poemei ce poartă numele lui, a furat de la dracu o pereche de papuci care slujeau drept aripi acelui ce se încălţa cu dânşii (nota autorului). Poemul este al lui Ion Barac. Episodul citat se deosebeşte, întrucâtva, de relatarea lui Alexandrescu: Arghir păcăleşte pe trei fii ai diavolului care se certau pentru o manta şi nişte papuci înzestraţi cu însuşiri miraculoase (n. ed.).
[6] Tragedie de Voltaire, tradusă de Gr. Alexandrescu.
[7] Tragedie de Racine.
[8] *Subiecte* (neologism din francezul „sujet – sujets").

Scanned with OKEN Scanner

Este criticată superficialitatea societății timpului.

La vorbe serioase când alții se vor pune,
Să n-asculți, să spui glume, să scoți la jucării,
Și până-a râde alții, să râzi tu mai întâi.

Vezi domnișoru-acela care toate le știe,
Căruia vorbă, duhul, îi stă în pălărie,
În chipul d-a o scoate cu grații prefăcute?
Hainele după[1] dânsul sunt la Paris cusute:
Singur ne-ncredințează. Lorneta[2] atârnată
Este și mai streină, d-o formă minunată;
Vrea s-o cumpere prințul, dar ca un om cu minte
Dumnealui o tocmise ceva mai înainte.
Când le-a spus astea toate, o ia la ochi, privește
Chiar pe dama aceea cu care-atunci vorbește:
I-o dă în nas, se pleacă, și în sfârșit o lasă,
Zicându-i: Ce lornetă! te-arată mai frumoasă.

Lipsa de educație a tânărului.

Fiescine cunoaște ce cap tânărul are;
Dar pentru că dă bine din mâini și din picioare,
Și trântește la vorbe fără să se gândească,
Am văzut multă lume cu duh să-l socotească;

Ironic.

Iată de ce talente avem noi trebuință.

Dar tu care uiți lesne, duh fără de știință,
Socotești că poți oare, prin altfel de mijloace,
Arătându-te-n lume vreo figură-a face?
Pretenția aceasta mi s-ar părea ciudată.

Când pe la nunte, baluri, ne ducem vreodată
(Căci din nenorocire puternica natură
Ne-a unit împreună c-o strânsă legătură),
Râz văzându-te singur, și într-un colț doparte,
Parc-ai fi mers acolo ca să compui o carte,
Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.

Satirizarea superficialității.

Dacă vro coconiță, frumoasă, dulce, bună,
Crezând că ne prefacem, ne-ndeamnă, ne poftește,
Ne ia la joc, greșala-i îndată și-o plătește:
Rar să se afle damă de mijloc așa tare,
Ca să n-o fac să cază la cea dintâi mișcare.
Asta îți e talentul și darurile toate.

Cât despre darul vorbei, ce crezi că îl ai poate,
E numai o părere: îți cei și iertăciune.
Că nici pentru prieteni minciuni nu voi a spune.
Adevărat se-ntâmplă să zici pe la soroace
Câte o vorbă-două, care la unii place;
În câte rânduri însă distracțiile tale
Te fac să scoți cuvinte ce nu ar fi cu cale,
Să superi din greșală persoane însemnate,
Ba încă câteodată și dame delicate,
Râzând d-acele două, statornică pereche,
Care își petrec seara șoptindu-și la ureche,
De celelalte patru contese ideale,

Aspecte satirizate.

Umflate de pretenții și vrednice de jale,
Pe care dacă prințul le ia la bal de mână,
Nu mai vorbesc cu nimeni câte o săptămână.
Astăzi râzi d-o pedantă[3], mâine d-o prețioasă;[4]

---

[1] În limba literară actuală: *de pe.*
[2] Ochelari cu mâner.
[3] Persoană cu pretenții de erudiție și de maniere elegante.
[4] *Prețios, prețioasă* (sens figurat) – de un rafinament exagerat, lipsit de naturalețe, afectat.

Scanned with OKEN Scanner

Zici de una ajunsă în vârstă cuvioasă
Că atestatul vremei nu va să-l priimească[1]
Şi d-alta ce iubeşte de cinste să vorbească,
Ce laudă virtutea şi-n veci ţi-o pomeneşte,
Zici că e virtuoasă cât ştim noi evreieşte

Greşelile acestea îţi fac un urât nume
Tu ştii ce se întâmplă când se aude-n lume
Că cinevaşi s-apucă defecturi să arate:
Mulţi scot subt al lui nume minciuni nenumărate[2].
S-a vorbit într-o casă de un fanfaron mare,
Declamând simţimente ce sigur nu le are,
Care la lot ar pune suflarea omenească,
Când cineva cu dânsul ar vrea să o tocmească;
S-a zis ceva de Iancu, de Stan, de Lăurescu;
Cine le-a scos acestea? – Le-a scos Alexandrescu.
Făr-a zice nimica, singura ta zâmbire,
De te-i afla de faţă, e o-nvinovăţire.
În zadar te porţi bine şi lauzi câteodată,
Chiar lauda în gură-ţi de satiră e luată.

Aşa, în loc să critici greşalele streine,
În loc să râzi de alţii, mai bine râzi de tine;
Învaţă dantul, vistul şi multe d-alde alea;
Iar de vrei să faci versuri, ia pildă de la Pralea.[3]

(Gr. Alexandrescu, *Opere*, ESPLA, Bucureşti, 1957)

Satirizarea demagogiei:

Ironie.

STUDIUL TEXTULUI

1. Publicată pentru prima oară în 1842, *Satiră. Duhului meu* reprezintă modalitatea ironică de a satiriza unele aspecte ale societăţii. Scriitorul se dedublează, adresându-se „duhului", spiritului său. În realitate, convins de faptul că cititorii aderă la aceleaşi valori morale ca şi el, Gr. Alexandrescu critică societatea care pune accentul pe forme, pe aparenţe de modernitate, ce ascund superficialitatea, satirizând snobismul celor „patru contese ideale", pe doamna „ce la jocuri e foarte învăţată", lipsa de talent a unui versificator ori eleganţa superficială a unui tânăr încrezut şi ridicolul celor care îl apreciază pe acesta: „Dar pentru că dă bine din mâini şi din picioare, / Şi trânteşte la vorbe fără să se gândească, / Am văzut multă lume cu duh să-l socotească; / Iată de ce talente avem noi trebuinţă." Întreaga ironie a poetului este evidentă în acest ultim vers: după ce mecanismul succesului în societate a fost demontat şi expus ridicolului în adevărata sa lumină, cititorul nu mai poate împărtăşi entuziasmul pe care îl manifestă faţă de aparenţe o lume lipsită de conştiinţa adevăratelor valori.

Prin aceeaşi artă a ironiei se apără Gr. Alexandrescu împotriva celor nemulţumiţi de satirele lui, poetul lăsând să se înţeleagă că vina nu este a lui, ci a societăţii care îi oferă astfel de subiecte.

2. Arta lui Gr. Alexandrescu se vădeşte şi în vivacitatea dialogului, pe alocuri cu virtuţi dramatice, în sugerarea atmosferei unui salon de la 1840.

Definiţie. Satira este o specie a genului liric în care se ridiculizează sau se condamnă cu dispreţ şi indignare aspecte negative ale caracterului omenesc sau ale societăţii (moravuri, concepţii, evenimente, persoane, opere literare etc.).

Precizare. Prin extensiune, numim satiră orice operă sau referire cu caracter critic, demascator, indiferent de gen sau specie.

---

[1] Adică refuză dovada vârstei sale.
[2] Îi atribuie afirmaţii pe care nu le-a făcut.
[3] *Ioan Pralea* (1769–1847), poet, autor de versuri silite, adesea absurde. În *Epigonii*, M. Eminescu îl numeşte „Prale, firea cea întoarsă".

Satira presupune ca autorul ei să fie apărătorul unor valori morale, în numele cărora condamnă moravuri și trăsături negative de caracter, în scopul de a le îndrepta, încrezător fiind în faptul că ființa umană este perfectibilă. Se evidențiază rolul social al literaturii.

Probleme de limbă

1. Explicați semnificația cuvântului „duh".
2. Identificați expresiile ironice în versurile lui Gr. Alexandrescu.
3. Alcătuiți fraze sau propoziții în care să utilizați cuvintele „pedant", „prețios", „atestat", „fanfaron".

Verificați-vă cunoștințele!

Enumerați aspectele din societatea vremii satirizate de Gr. Alexandrescu și citați pasajele respective din *Satiră. Duhului meu.*

Completați-vă cunoștințele!

Citiți *Scrisoarea II* de M. Eminescu și relevați elementele de satiră.

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale satirei
- ridiculizează aspecte negative ale caracterului sau ale societății;
- sentimente: dispreț, indignare;
- atitudine: ironică sau sarcastică;
- scrisă în numele unor înalte valori morale,
- încredere în perfectibilitatea ființei umane.

Opere reprezentative din literatura universală
- Horațiu, *Satire*
- Iuvenal, *Satire*
- P. Ronsard, *Imnul aurului*
- J.W. Goethe, Fr. Schiller, *Xeniile*
- H. Heine, *Germania. O poveste de iarnă*

Opere reprezentative din literatura română
- Gr. Alexandrescu, *Satiră. Duhului meu*
- D. Bolintineanu, *Nemesis, Eumenidele*
- M. Eminescu, *Scrisorile*
- A. Vlahuță, *Liniște*
- D. Anghel și St. O. Iosif, *Caleidoscopul lui A. Mirea*
- Al. Macedonski, *Noaptea de noiembrie*
- T. Arghezi, *Duduia*

PASTELUL

MEZUL IERNEI

de Vasile Alecsandri

În păduri trăsnesc stejarii! E un ger amar cumplit!
Stelele par înghețate, cerul pare oțelit,
Iar zăpada cristalină pe câmpii strălucitoare
Pare-un lan de diamanturi ce scârție sub picioare.

Fumuri albe se ridică în văzduhul scânteios
Ca înaltele coloane unui templu maiestos,
Și pe ele se așază bolta cerului senină,
Unde luna își aprinde farul tainic de lumină.

O! tablou măreț, fantastic!... Mii de stele argintii
În nemărginitul templu ard ca veșnice făclii.
Munții sunt a lui altare, codrii – organe* sonoare
Unde crivățul pătrunde, scoțând note-ngrozitoare.

* Aici cu sensul de „orgi".

Scanned with OKEN Scanner

Totul e în neclintire, fără viață, fără glas;
Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă – nici un pas;
Dar ce văd?... în raza lunei o fantasmă se arată...
Prezența vieții. E un lup ce se alungă după prada-i spăimântată!

(V. Alecsandri, *Opere*, I, Editura pentru Literatură, București, 1966)

STUDIUL TEXTULUI

1. Tabloul unei nopți de iarnă îi inspiră poetului sentimente de admirație în fața măreției și nemișcării naturii. Exclamația „O! tablou măreț, fantastic!...“ este expresia uimirii admirative a privitorului. Datorită gerului, natura s-a transformat complet; înghețul a cuprins înseși astrele, orice urmă a vegetalului a dispărut, lăsând totul pradă regnului mineral, solidificându-se sub aspectul oțelului („cerul pare oțelit“), cristalului („zăpada cristalină“), diamantelor și argintului („mii de stele argintii“). De fapt, și alte pasteluri ale lui V. Alecsandri vădesc predilecția poetului pentru pietrele și metalele prețioase:

„Revarsă-un *val* **de aur** ce curge pintre flori.“
(Serile la Mircești)
„Prin *raze* **aurite** și vesele cântări!“
(Oaspeții primăverii)
„În curând și el [soarele] apare *pe-orizonul* **aurit.**“
(Dimineața)
„Râul luciu se-ncovoaie sub copaci ca un balaur
Ce în raza dimineții mișcă *solzii* lui **de aur.**“
„Lunca-n giuru-mi clocotește; *o șopârlă* **de smarald**
Cată țintă, lung la mine, părăsind năsipul cald.“
(Malul Siretului)

Prin strălucirea lor, metalele și pietrele prețioase sunt o dovadă a faptului că V. Alecsandri este un poet al luminii; în absența soarelui pe care îl adoră, el conferă luminozitate și unei nopți de iarnă, dominată de stele și de „farul tainic“ al lunii.

2. Sentimentul de venerație față de măreția tabloului, precum și senzația de imobilitate a peisajului sunt accentuate de compararea naturii cu un templu. Se revine cu insistență asupra impresiei de nemișcare:

„Totul e în neclintire, fără viață, fără glas“, impresie accentuată și de o construcție simetrică precum:

„Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă – nici un pas.“

Prezența poetului ca spectator se ghicește într-un colț al tabloului descris de el: verbul copulativ „a părea“ („Stelele par înghețate, cerul pare oțelit“) sugerează existența unui privitor care are aceste impresii. De asemenea, întrebarea din ultima strofă („Dar ce văd?...“) presupune prezența poetului între peisaj și cititor.

3. **Citiți cu atenție pastelul** și urmăriți dacă această impresie de nemișcare persistă, și dacă nu, în ce moment al poeziei este contrazisă.

4. Citiți alte pasteluri ale lui Vasile Alecsandri și constatați dacă acest procedeu se repetă.

5. Cuvântul **pastel** a fost mai întâi utilizat în artele plastice, unde desemnează culoarea realizată cu creioane alcătuite dintr-o pastă solidificată. Întrucât cu ajutorul acestora se obțin pe hârtie niște tonuri catifelate, lipsite de stridență, asemenea culori au fost numite ele însele „pastelate“.

V. Alecsandri a fost acela care a aplicat termenul de „pastel“ din artele plastice în domeniul liricii, numind *pasteluri* poeziile de natură pe care le-a publicat, în cea mai mare parte, între anii 1868 și 1869 în revista „Convorbiri literare“.

Scanned with OKEN Scanner

Definiție. În accepția pe care i-a dat-o V. Alecsandri, pastelul este o specie a genului liric, o poezie descriptivă, care reprezintă un peisaj, prin intermediul căruia sunt exprimate, cu discreție, sentimentele poetului.

Scurt istoric. În poezia română cultă, elementele de pastel apar încă înainte de V. Alecsandri (fără a li se da această denumire), în creația lui V. Cârlova *(Înserare)* și a lui I. Heliade Rădulescu în balada *Zburătorul* (unde pastelul înserării formează doar una dintre părți). Vasile Alecsandri este însă creatorul speciei în literatura noastră. După el, au mai scris pasteluri: G. Coșbuc, St. O. Iosif, Dăiliu Zamfirescu, I. Pillat și alții.

Probleme de limbă

1. Notați forma din limba literară actuală a următoarelor cuvinte din textul lui Alecsandri: „scânteios" „diamanturi".
2. Care sunt propozițiile subordonate din acest pastel?
3. Arătați care este felul lor și cum contribuie ele la realizarea unei simetrii sintactice.
4. Construiți o propoziție sau o frază care să conțină substantivul *fantasmă*.

Exerciții de redactare și expunere orală

În excursiile voastre ați întâlnit vreun peisaj în fața căruia să puteți exclamă: „O! tablou măreț, fantastic!"? Descrieți-l!

Verificați-vă cunoștințele!

1. Enunțați tema și ideea poetică a pastelului.
2. Identificați în textul pastelului imagini vizuale și imagini auditive și grupați-le în coloanele de mai jos:

Imagini auditive	Imagini vizuale

3. Imaginile vizuale dau pastelului caracterul său descriptiv. Dar imaginile auditive ce notă dau peisajului?
4. Care sunt elementele care contribuie la realizarea comparației dezvoltate între natură și templu?
5. Ce îl determină pe poet să compare codrii cu niște orgi?
6. Notați epitetele care fac pastelul să fie dominat de culoarea albă.
7. Recitați pastelul *Iarna* de V. Alecsandri și comparați finalul lui cu finalul din *Mezul iernei* în ceea ce privește prezența vieții.
8. În ce constă valoarea artistică a pastelului?
9. Recitiți poezii pe care le-ați studiat în clasele V–VIII. Subliniați titlul acelora dintre ele care corespund definiției de pastel, așa cum a fost ea formulată mai sus:

Mama de G. Coșbuc, *Sergentul* de V. Alecsandri, *Iarna* de V. Alecsandri, *Cântec sfânt* de St. O. Iosif, *Pașa Hassan* de G. Coșbuc, *Vara* de St. O. Iosif.

Completați-vă cunoștințele!

Citiți pastelurile lui Alecsandri dedicate primăverii: *Oaspeții primăverii*, *Cucoarele*, *Dimineața*, *Plugurile*, *Semănătorii*.

„*Pastelurile* sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri [...], toate însuflețite de o simțire așa de curată și de puternică a naturei, scrise într-o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturii române îndeobște."

(Titu Maiorescu)

Scanned with OKEN Scanner

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale pastelului

- specie a genului liric;
- în versuri;
- descrie un peisaj;
- exprimă sentimentele poetului prin intermediul peisajului prezentat.

Opere reprezentative din literatura universală

- Charles d'Orléans, *Rondelul primăverii*
- H. Heine, *În amurg, Târzia rază*
- E. Verhaeren, *Octombrie*
- P. Verlaine, *Marină*

Opere reprezentative dir literatura român..

- V. Cârlova, *Înserare*
- I. Heliade Rădulescu, *Zburătorul* (balada conține pastelul înserării)
- V. Alecsandri, *Pasteluri*
- G. Coșbuc, *Noapte de vară, Vara, În miezul verii*
- St. O. Iosif, *Pastel*
- Duiliu Zamfirescu, *Vara*
- O. Goga, *Dimineața*
- G. Bacovia, *Pastel, Amurg violet*
- I. Pillat, *Toamnă, Amurgul, Iarnă*
- L. Blaga, *Toamnă de cristal*

MEDITAȚIA

LA STEAUA...

de Mihai Eminescu

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem și nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmărește încă.

(M. Eminescu, *Poezii*, III, Editura Minerva, București, 1982)

STUDIUL TEXTULUI

Primele strofe ale poeziei se referă la o realitate constatată de fizică: imensele distanțe cosmice măsurate în ani-lumină. Poetică este în acest caz uluitoarea senzație a depărtării, a unui complex spațiu-timp în care percepțiile noastre ne arată ca prezente astre de mult dispărute. Ultima strofă compară fenomenul cosmic cu trăirile sufletești: iubirea pierdută este resimțită cu aceeași intensitate ca la începuturile ei.

Aparținând maturității lui M. Eminescu, poezia *La steaua...* este scrisă într-un limbaj de o tulburătoare claritate și simplitate. Un cuvânt utilizat cu sens arhaic și popular

Scanned with OKEN Scanner

„icoana" pentru „imaginea", epitetele „albastre" („depărtări albastre"), „stinsului" („stinsului amor") și „adâncă" („noapte-adâncă"), o inversiune („al nostru dor") sunt cele câteva ornamente (reduse la strictul necesar) ale acestei poezii de profundă gândire și vibrație emoțională.

Definiție. Apărută încă din antichitate, dar cunoscând o maximă dezvoltare în romantism și o nouă strălucire în poezia modernă, meditația aparține liricii filozofice, dând expresie poetică unor experiențe intelectuale fundamentale în legătură cu teme majore ale universului și ale vieții umane.

Meditația începe de obicei cu evocarea unui fenomen al naturii, a unui peisaj, a unui personaj istoric sau are ca pretext un anumit eveniment. Astfel, V. Cârlova, I. Heliade Rădulescu sau Gr. Alexandrescu au ca motiv de meditație ruinele Târgoviștei, martore ale trecutului glorios; M. Eminescu pornește de la evocarea distanțelor astrale. A doua parte a meditației evocă gândurile și sentimentele poetului și, uneori, compară fenomenele naturale cu aspecte ale vieții morale.

Probleme de limbă

Analizați sintactic fraza din prima strofă, relevând simplitatea de mare efect artistic a expresiei.

Verificați-vă cunoștințele!

1. De ce credeți că a folosit poetul cuvântul „dor", și nu un posibil sinonim?
2. Ce sentiment vă sugerează versul „Era pe când nu s-a zărit, / Azi o vedem și nu e"?

Completați-vă cunoștințele!

Comentați următoarea poezie aplicând cele învățate în legătură cu meditația:

ÎN PEȘTERĂ

de Panait Cerna

De pe tavane-ntunecate,
Tăcute lacrimi cad mereu,
Și parcă tot sporesc din greu,
Din mari izvoare depărtate.

Șuviță tainice de apă
Spre peșteri drum de ani străbat –
Întruna se preling și sapă
Tavanul șubred și-nnoptat.

Dar după ani de picurare
S-au închegat coloane pline:
Eterna bolții lăcrămare,
În loc s-o surpe, – o susține.

Tot astfel, lacrămi nesecate
În suflete ne-au picurat,
Și de furtuni nenumărate
Viața noastră-a tremurat...

Dar azi, când stau vârtejuri grele
Să ne răpună-orice avânt,
Noi trecem fără pas prin ele
Și-aproape izbucnim în cânt.

Un suflet tânăr ne străbate
Și ne îndeamnă către cer –
Din suferințe abia-ndurate
Ne-am făurit armuri de fier.

(Panait Cerna, *Poezii*, Editura pentru Literatură, București, 1963)

Scanned with OKEN Scanner

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale meditației

- specie a liricii filozofice;
- exprimă experiențe intelectuale esențiale;
- presupune o puternică participare afectivă;
- s-a dezvoltat în romantism.

Opere reprezentative din literatura universală

- A. de Lamartine, *Meditații poetice*
- A. de Vigny, *Moartea lupului*
- M. Lermontov, *Meditație*
- R. M. Rilke, *Amintire*
- P. Valéry, *Cimitirul marin*

Opere reprezentative din literatura română

- V. Cârlova, *Ruinurile Târgoviștei*
- I. Heliade Rădulescu, *O noapte pe ruinele Târgoviștei*
- Gr. Alexandrescu, *Meditație. Anul 1840*
- M. Eminescu, *Mortua est!*, *La steaua...*
- P. Cerna, *În peșteră*
- T. Arghezi, *De ce-aș fi trist...*
- I. Pillat, *Aci sosi pe vremuri*
- L. Blaga, *Cântec pentru anul 2000*

ELEGIA

TRECUT-AU ANII...

de Mihai Eminescu

Trecut-au anii ca nori lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mișcară
Povești și doine; ghicitori, eresuri[1],

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară.
Abia-nțelese, pline de-nțelesuri.
Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri,
O, ceas al tainei, asfințit de sară.

Să smulg un sunet din trecutul vieții,
Să fac, o, suflet, ca din nou să tremuri
Cu mâna mea în van pe lră lunec;

Pierdut e totu-n zarea tinereții
Și mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul crește-n urma mea... mă-ntunec!

(M. Eminescu, *Poezii*, II, Editura Minerva, București, 1982)

STUDIUL TEXTULUI

Tema poeziei – întâlnită și în alte creații eminesciene, precum *Ce te legeni...*, *Revedere*, *Glossă* – este trecerea de neoprit a timpului, iar sentimentul dominant, tristețea de a nu mai putea trăi bucuriile simple și pure ale copilăriei și tinereții.

Început cu o minunată comparație menită a sugera inconsistența timpului care trece primul catren subliniază caracterul ireversibil al *scurgerii anilor care duc cu ei bucuriile copilăriei*.

[1] *Eres* (pl. *eresuri*) – superstiție, credință în forțe miraculoase, supranaturale.

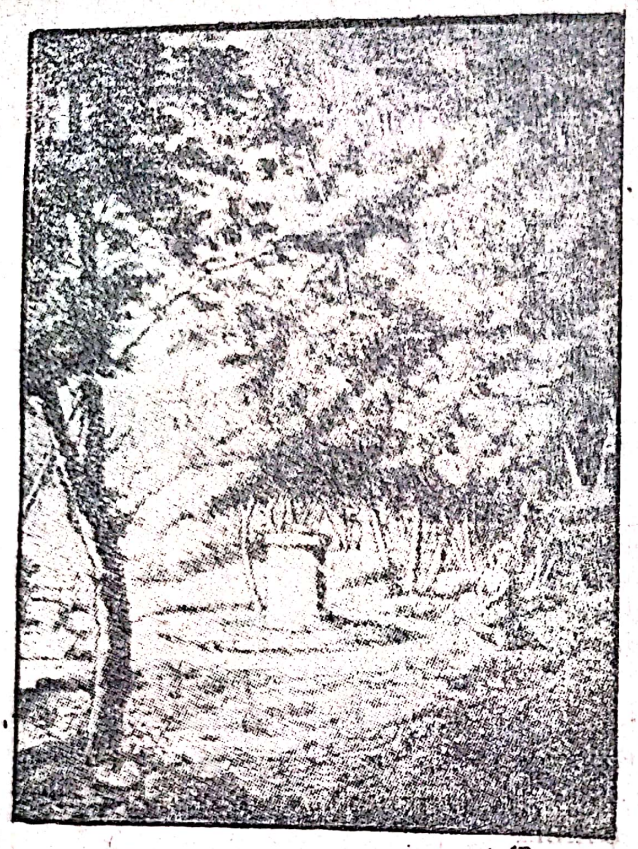

Peisaj specific elegiei romantice

Contrastul dintre adverbele *niciodată* și *iară* accentuează acest sentiment. Sufletul copilului a fost „înseninat" de creația folclorică („Povești și doine, ghicitori, eresuri"), care a vorbit imaginației sale prin intuirea unor sensuri profunde, deși nu pe deplin înțelese („Abia-nțelese, pline de-nțelesuri"). Tristețea se naște din imposibilitatea omului matur de a se înfiora din nou la ecoul bogățiilor spirituale care i-au încântat copilăria.

Nici farmecul naturii, evocat în finalul celui de-al doilea catren („O, ceas al tainei, asfințit de sară"), nu mai emoționează sufletul blazat al poetului.

Zadarnică este (ne-o spune primul terțet) încercarea de a reînvia puterea vechilor sentimente pentru a reînnoi inspirația poetică secătuită. Între trecut și prezent se deschide o prăpastie de netrecut, iar elegia se încheie cu sugerarea unei lumi sufletești pustiite, din care sunetele și lumina au dispărut: „Și mută-i gura dulce-a altor vremuri"; „mă-ntunec". Contrastul dintre imaginile vizuale („zarea tinereții" – presupunând lumina – și întunecarea sfârșitului) încheie poezia, subliniind contrastul dintre cele două vârste.

Definiție. Elegia este (în accepția modernă a termenului) o specie lirică în care poetul își exprimă sentimentele de tristețe într-o gamă mergând de la melancolie la durere.

Precizare. În lirica secolului al XX-lea, elegia se depărtează adesea de exprimarea unui sentiment, tinzând să dobândească un caracter filozofic, ca în creația poetului austriac R.M. Rilke sau a poetului român Nichita Stănescu.

Probleme de limbă

1. Găsiți un sinonim al locuțiunii adverbiale „în van" și folosiți-l într-o propoziție.
2. Imaginați alte comparații în locul celei din primul vers:
„Trecut-au anii ca".....
.....
.....

Verificați-vă cunoștințele!

1. De ce comparația anilor cu norii care trec pe deasupra șesurilor sugerează impresionant trecerea timpului?
2. Explicați rolul repetării locuțiunii adverbiale „în van", în adâncirea sentimentului de regret.
3. Urmăriți raportul dintre timpurile verbale (trecut, prezent și viitor) și rolul lui în crearea impresiei de trecere a timpului.
4. Analizați din punct de vedere morfologic forma verbală „n-or să vie".

Scanned with OKEN Scanner

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale elegiei

- exprimă un sentiment de tristețe;
- cuprinde, deseori, elemente filozofice, sociale, de natură, de iubire, în funcție de aspectul de viață care determină sentimentul fundamental;
- uneori are un pronunțat caracter meditativ.

Opere reprezentative din literatura universală

- Ovidiu, *Tristele*
- F. Petrarca, *Cancionierul*
- J. W. Goethe, *Elegia de la Marienbad*
- A. de Lamartine, *Lacul*
- G. Leopardi, *Amintirile*
- A.S. Puşkin, *Elegie*
- R.M. Rilke, *Elegiile din Duino*

Opere reprezentative din literatura română

- Ienăchiță Văcărescu, *Amărâtă turturea*
- Gr. Alexandrescu, *Adio. La Târgoviște*
- D. Bolintineanu, *O fată tânără pe patul morții*
- V. Alecsandri, *Steluța*
- M. Eminescu, *Melancolie, O, mamă..., Despărțire*
- G. Coșbuc, *Mama*
- D. Anghel, *Melancolie*
- T. Arghezi, *Cenușa viselor*
- G. Bacovia, *Elegie*
- L. Blaga, *Elegie*
- V. Voiculescu, *Elegie*
- Nichita Stănescu, *11 elegii*

POEZIA CU FORMĂ FIXĂ

De-a lungul timpului au apărut, în diferite literaturi ale lumii, creații poetice construite după anumite formule în ceea ce privește structura: numărul strofelor, numărul versurilor dintr-o strofă, numărul silabelor dintr-un vers, raportul dintre un vers și întreaga poezie, dispunerea strofelor și a versurilor, ritmul, tipul de rimă etc. Sonetul a apărut în literatura italiană, rondelul în literatura franceză, gazelul în literatura arabă.

Mulți dintre marii poeți ai lumii s-au supus constrângerilor poeziei cu formă fixă, dovedindu-și măiestria prin exprimarea unor idei profunde, cu modalități de exprimare originale, în tonuri de neconfundat.

Deși anumite specii de poezie cu formă fixă s-au bucurat de mai mult succes într-o epocă determinată, totuși specii precum sonetul sau rondelul și-au dovedit viabilitatea, atrăgându-i pe poeți din veacuri diferite.

Rețineți: Dacă specii precum oda, satira, elegia, pastelul, meditația se constituie, în primul rând, datorită unui criteriu tematic, clasificarea poeziilor cu formă fixă are la bază un criteriu de structură.

SONETUL

Cea mai cunoscută, mai importantă și mai răspândită specie de poezie cu formă fixă, **sonetul,** își are originea în literatura italiană, unde a fost ilustrat, în secolul al XIV-lea, de poeți ca Dante și Petrarca.

Definiție. Sonetul este compus din 14 versuri grupate în două catrene (strofe de câte patru versuri) și două terțete (strofe de câte trei versuri), ultimul vers fiind o concluzie a întregului conținut al poeziei.

Scanned with OKEN Scanner

Particularități. Forma de sonet utilizată în literaturile italiană și română are, de regulă, versurile de câte 11 silabe, iar ritmul iambic.

Rima este, de obicei, îmbrățișată.

Sonetul englez, ilustrat de Shakespeare, este alcătuit din trei catrene și două versuri finale, drept concluzie.

CÂND ÎNSUȘI GLASUL

de Mihai Eminescu

Când însuși glasul gândurilor tace,	a
Mă-ngână cântul unei dulci evlavii,	b
Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei?	b
Din neguri reci plutind te vei desface?	a
Puterea nopții blând însenina-vei	b
Cu ochii mari și purtători de pace?	a
Răsai din umbra vremilor încoace,	a
Ca să te văd venind – ca-n vis, așa vii!	b
Cobori încet... aproape, mai aproape,	c
Te pleacă iar zâmbind peste-a mea față,	d
A ta iubire c-un suspin arat-o,	e
Cu geana ta m-atinge pe pleoape,	c
Să simt fiorii strângerii în brațe –	d
Pe veci pierduto, vecinic adorato!	e

(M. Eminescu, *Poezii*, II, Editura Minervă, București, 1982)

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale sonetului

- compus din 14 versuri
  - a) sonetul de tip italian:
    - 2 catrene și 2 terțete;
    - versuri de 11 silabe;
    - ritm iambic.
  - b) sonetul de tip englez:
    - 3 catrene și 2 versuri finale.
- ultimul vers conține o concluzie a întregului sonet.

Reprezentanți în literatura universală

- Dante Alighieri
- F. Petrarca
- P. Ronsard
- W. Shakespeare
- J. Milton
- J. Keats
- Ch. Baudelaire
- P. Verlaine

Reprezentanți în literatura română

- Gh. Asachi
- Iancu Văcărescu
- M. Eminescu
- Al. Macedonski
- A. Vlahuță
- M. Codreanu
- V. Eftimiu

Scanned with OKEN Scanner

RONDELUL

Definiție. Apărut în literatura medievală franceză și desemnând la origine un cântec și un dans, rondelul este în accepția lui modernă o poezie cu formă fixă, având numai două rime și un refren (de unul, două până la opt versuri) care deschide poezia și care este reluat, parțial sau integral, la mijlocul și la sfârșitul ei.

RONDELUL ROZELOR DE AUGUST

de Alexandru Macedonski

Mai sunt încă roze – mai sunt,
Și tot parfumate și ele
Așa cum au fost și acele
Când ceru-l credeam pe pământ.

Pe-atunci eram falnic avânt...
Priveam, dintre oameni, spre stele; –
Mai sunt încă roze – mai sunt,
Și tot parfumate și ele.

Zadarnic al vieței cuvânt
A stins bucuriile mele,
Mereu când zâmbesc uit, și cânt,
În ciuda cercărilor grele,
Mai sunt încă roze, – mai sunt.

(Al. Macedonski, *Opere*, II, *Poezii*, Editura pentru Literatură, București, 1966)

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale rondelului
- două rime;
- un refren (de 1, 2 sau 8 versuri)
  - la început;
  - la mijloc;
  - la sfârșit;
- rondelurile cele mai importante din literatura noastră au 13 versuri.

Reprezentanți:

a) În literatura universală: Charles d'Orléans, F. Villon, Clément Marot, Th. de Banville, G. D'Annunzio.

b) În literatura română: Al. Macedonski.

GAZELUL

LUPTA VIEȚII

Gazel

de George Coșbuc

Copiii nu-nțeleg ce vor: a
A plânge-i cuminția lor. a

Dar lucrul cel mai laș în lume b
E un bărbat tânguitor. a

Nimic nu-i mai de râs ca plânsul c
În ochii unui luptător. a

Scanned with OKEN Scanner

Versuri cu caracter de maximă.	O luptă-i viața; deci te luptă Cu dragoste de ea, cu dor.	d a
Necesitatea de a avea un ideal	Pe seama cui? Ești un nemernic Când n-ai un țel hotărâtor.	e a
	Tu ai pe-ai tăi! De n-ai pe nimeni, Te lupți pe seama tuturor.	f a
	E tragedie-nălțătoare Când, biruiți, oștenii mor.	g a
	Dar sunt eroi de epopee Când brațul li-e biruitor.	h a
	Comediant e cel ce plânge Și-i un neom, că-i dezertor.	i a
	Oricare-ar fi sfârșitul luptei, Să stai luptând, căci ești dator.	j a
Antiteză.	Trăiesc acei ce vreau să lupte, Iar cei fricoși se plâng și mor.	k a
	De-i vezi murind, să-i lași să moară, Căci moartea e menirea lor.	l a

Prin însuși subtitlul său, poezia *Lupta vieții* indică apartenența la gazel, specie de proveniență orientală a poeziei cu formă fixă. În limba arabă, cuvântul **gazel** desemnează o poezie erotică, lirică. Originar din literatura indiană, persană, arabă, preluat de literaturile europene, gazelul este format dintr-un număr variabil de distihuri (de obicei între 5 și 15), fiecare al doilea vers al distihurilor având aceeași rimă cu cele două versuri ale distihului inițial.

Lupta vieții corespunde ca formă speciei gazelului, mai puțin însă în ceea ce privește conținutul, întrucât nu este o poezie erotică. Totuși, această creație a lui G. Coșbuc demonstrează posibilitățile structurii de gazel de a se adapta și altui conținut.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Definiți gazelul.
2. Reprezentați grafic schema rimelor unui gazel.
3. Prin ce aparține *Lupta vieții* speciei gazelului și prin ce se distanțează de ea?

Schemă pentru fixarea și completarea cunoștințelor

Caracteristici ale gazelului
- alcătuit din distihuri;
- fiecare al doilea vers al distihului are aceeași rimă cu versurile distihului inițial.

Reprezentanți:
a) În literatura universală: Saadi Hafez (literatura persană), Goethe.
b) În literatura română: M. Eminescu, G. Coșbuc.

Scanned with OKEN Scanner

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE!

1. Explicați de ce literatura este o formă specifică a artei; dați exemple semnificative și din alte arte.

2. Explicați raporturile (asemănări, deosebiri, interferențe) dintre literatură – muzică; literatură – pictură; literatură – sculptură; literatură – coregrafie; literatură – cinematografie.

3. Explicați raporturile dintre literatură și știință (asemănări și deosebiri).

4. Definiți noțiunile: temă, motiv, laimotiv, gen, specie literară, figuri de stil, versificație. Dați exemple adecvate pentru fiecare din noțiunile definite.

5. Caracterizați genul epic, ilustrând cu opere studiate sau cunoscute din lecturi individuale.

6. Caracterizați genul dramatic, ilustrând cu opere studiate sau cunoscute din lecturi individuale.

7. Caracterizați genul liric, ilustrând cu opere studiate sau cunoscute din lecturi individuale.

8. Alegeți un text din genul liric și relevați particularitățile speciei literare căreia îi aparține.

9. Vizionați un spectacol de teatru și definiți din punctul de vedere al speciei respective opera literară care i-a stat la bază.

10. Încadrați o operă literară în gen și specie, aducând argumentele necesare.

Scanned with OKEN Scanner

III. LITERATURA POPULARĂ – PARTE INTEGRANTĂ A LITERATURII NAȚIONALE

DEFINIREA, TRĂSĂTURILE ȘI CLASIFICAREA LITERATURII POPULARE

Folclorul se constituie ca parte integrantă a culturii naționale. Prin folclor înțelegem totalitatea faptelor de cultură populară, transmise prin cuvânt și practici. Tot ceea ce, în aceste manifestări ale culturii populare, se organizează în text – cântat, scandat sau, pur și simplu, spus – alcătuiește *literatura populară* sau *folclorul literar*. În folclorul literar finalitatea este precumpănitor estetică. Când textul e întovărășit de practici și rituri integrate, de regulă, unui ceremonial, vorbim despre *folclorul obiceiurilor*, în ansamblul căruia scopul urmărit este în primul rând practic. Împreună cu literatura cultă, folclorul relevă particularitățile psiho-spirituale ale unui popor.

Folclorul se distinge prin câteva trăsături specifice aflate în relații de intercondiționare și determinare reciprocă.

Caracterul oral pare să fie cel mai important și reprezintă trăsătura specifică fundamentală a literaturii populare, care constă în faptul că aceasta este creată, păstrată și transmisă prin viu grai, pe cale orală deci, din generație în generație, spre deosebire de literatura cultă, care se creează, se difuzează și se păstrează prin intermediul scrisului (și al tipăritului). Va fi deci întotdeauna profund greșit să afirmăm: cutare doină (baladă, basm, legendă etc.) „a fost scrisă" de un poet anonim.

Caracterul tradițional are în vedere existența, în cadrul literaturii folclorice, a unui sistem prestabilit de mijloace de expresie artistică (motive, imagini, metafore, grupuri de rime, reprezentări mitice, formule magice, versuri de 5–6 sau 7–8 silabe în ritm trohaic, cu rimă împerecheată sau monorima), care se combină într-o diversitate nesfârșită de variante, tipuri de variante, opere folclorice noi. Crearea unor noi variante sau opere literare folclorice noi are loc în cadrul relației dintre tradiție și inovație.

Caracterul colectiv reprezintă particularitatea operei literare folclorice de a fi expresia artistică a unei conștiințe colective, spre deosebire de opera literară cultă, definită ca expresie a conștiinței individuale (a autorului acelei opere literare). Colectivitatea dă drept de circulație unui bun folcloric creat de un individ talentat aparținând ei. Fără acest gir, creația individului respectiv nu circulă în variante, ceea ce are drept urmare dispariția ei. Legătura dintre individul talentat și colectivitatea din care acesta face parte este, așadar, foarte strânsă.

Caracterul anonim este direct determinat de oralitatea folclorului. Dacă o operă literară scrisă (cultă) nu poate fi concepută în afara autorilor cunoscuți, opera literară folclorică nu e însoțită de identitatea vreunui autor individual decât în puține și nesemnificative situații și pentru foarte scurtă vreme.

Prin *caracter sincretic* înțelegem contribuția mai multor modalități artistice (a mai multor arte) la realizarea unor opere folclorice: poezia se cântă (cu excepția plugușorului și a orațiilor de nuntă, a descântecelor și a proverbelor, a zicătorilor și ghicitorilor) sau se scandează în ritmul jocului (strigăturile); narațiunea (basmul, legenda, snoava) beneficiază de mimica și gestica povestitorului popular anume înzestrat; teatrul popular folosește arta măștilor, arta mimei și pantomimei, gestica, declamația, muzica.

Scanned with OKEN Scanner

Toate aceste trăsături specifice se află în relații de intercondiționare și determinare reciprocă. Ele pot fi reprezentate grafic în felul următor:

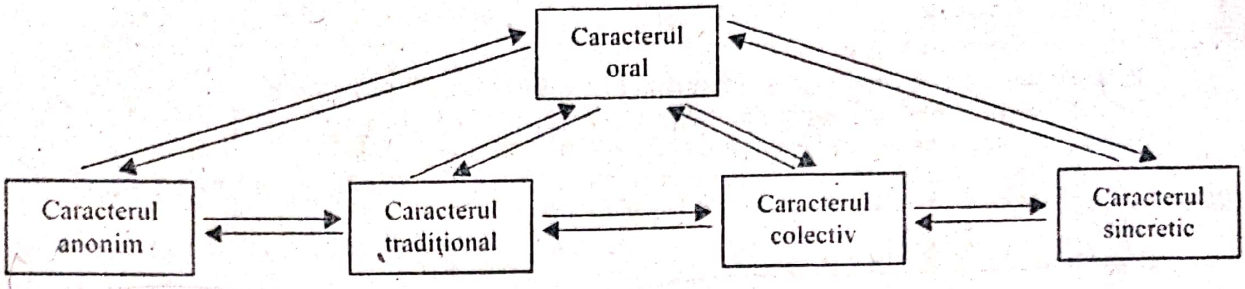

O clasificare a literaturii folclorice pe categorii funcționale, tematice, expresive, pe genuri și specii împarte literatura populară, în primul rând, în două mari grupe:

1) creația literară cu funcție rituală sau ceremonială;

2) creația literară fără funcție rituală sau ceremonială.

Prima grupă se subîmparte în alte trei categorii:

a) **poezia obiceiurilor:** *obiceiuri de Crăciun și de Anul Nou (colinde, Plugușorul, Capra, Ursul); obiceiuri de primăvară (Vergelul, Junii, Sâmbra oilor); rituri de invocare a ploii (Paparudele, Scaloianul); obiceiuri de seceriș (Cununa, Drăgaica);*

b) **poezia ceremonialurilor de trecere** (obiceiuri legate de momentele cruciale din viața omului); *nașterea; nunta (orațiile, Cântecul miresei); moartea (Cântecul bradului, Zorile, Cântecul mare de petrecut, bocetele);*

c) **poezia descântecelor.**

A doua grupă, aceea a literaturii folclorice fără funcție rituală sau ceremonială, cuprinde creații ce se pot clasifica pe genuri și specii, ca în literatura cultă, și le putem urmări în schema de mai jos.

Lirice – în versuri:
- *doina:* de dor, de jale, de haiducie, de cătănie, de înstrăinare etc.
- *cântecul propriu-zis:* cântece despre cântec, despre relațiile de familie, de iubire, dragoste și dor, cu temă socială, de înstrăinare, de muncă
- *strigătura*

Epice
- în versuri – *balada:* fantastică, vitejească, pastorală, despre curtea feudală, familială (nuvelistică), jurnale orale
- în proză:
  - *basmul*
  - *legenda*
  - *snoava*

Aforistice și enigmatice
- *proverbe și zicători*
- *ghicitori*

Una dintre primele clasificări a fost făcută de V. Alecsandri în *Poezia poporală*, prefața la colecția sa din 1852:

Românul e născut poet!

Înzestrat de natură cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, el își revarsă tainele sufletului în melodii armonioase și în poezii improvizate.

De-l munceşte dorul, de-l coprinde veselia, de-l minunează vreo faptă măreață, el își cântă durerile și mulțămirile, își cântă eroii, își cântă istoria, și astfel sufletul său e un izvor nesfârșit de frumoasă poezie.

Nimic dar nu poate fi mai interesant decât a studia caracterul acestui popor în cuprinsul **cânticelor** sale, căci ele coprind toate pornirile mimei și toate razele geniului său.

Comori nepreţuite de simțiri duioase, de idei înalte, de notițe istorice, de crezări superstiționse, de datini strămoșești și mai cu seamă de frumuseți poetice pline de originalitate și fără seamăn în literaturile străine,

Scanned with OKEN Scanner

poeziile noastre poporale compun o avere națională, demnă de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru națiia română.

Aceste poezii se împart în trei clase deosebite:

1. Cânticele bătrânești sau Balade;
2. Doine;
3. Hore.

Baladele sunt mici poemuri asupra întâmplărilor istorice și asupra faptelor măreție.

Doinele coprind toate cânticele de doruri, de iubire și jale.

Horele sunt cântecele de veselie ale poporului.

Pe lângă aceste se mai află unile cântice numite *Colinde*, carele au un caracter religios, precum *Nașterea lui Hristos*, *Florile dalbe*, *Plugul* etc. ce se cântă în agiunurile Crăciunului și al Anului Nou.

Toate aceste poezii, fără dată sigură și fără nume de autori, sunt ascunse de secoli întregi, ca niște petre scumpe, în sânul poporului. Ele sunt expuse a se perde; prin urmare e o sfântă datorie de a le căuta și a le feri de noianul timpului și al uitării.

Datoria aceasta am cercat să o îndeplinesc. Agiutat de câteva persoane, iar mai cu seamă de d. A. Russo, am adunat, în deosebite călătorii prin munții și prin câmpiile înflorite ale țărei noastre, o mare parte din poeziile poporale, și acum, săvârșind coordonarea lor, le închin patriei mele ca cea mai dreaptă avere a ei.

(V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, Editura Minerva, București, 1973)

MITURILE

1. Citiți considerațiile despre miturile românești ale lui G. Călinescu, din pasajul de mai jos:

Patru mituri sunt nutrite din ce în ce mai mult de mediile literare, tinzând a deveni pilonii unei tradiții autohtone. Întâiul, Traian și Dochia, simbolizează constituirea însăși a poporului român. El a fost formulat propriu-zis de Asachi (Dochia care împietrește cu oile sale fugind de Traian), însă cu elemente populare și cu o legendă cantemiriană. Miorița, istoria ciobanului care voiește a fi înmormântat lângă oile sale, simbolizează existența pastorală a poporului român și exprimă viziunea franciscan-panteistică a morții la individul român. Acest mit a ajuns să fie socotit de unii Divina noastră Comedie.

Meșterul Manole (povestea zidarului de mănăstire care își zidește soția ca să oprească surparea clădirii) e mitul estetic, indicând concepția noastră despre creație, care e rod al suferinței.

În sfârșit, Zburătorul e mitul erotic, personificarea invaziei instinctului puberal.

Poezia română, prin Eminescu îndeosebi, a arătat înclinări de a socoti iubirea ca o forță implacabilă, fără vreo participare a conștiinței. Pe lângă aceste patru mituri încearcă să se ridice și altele îmbrățișând mai cu seamă domeniul religiosului.

(G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Compendiu, Editura Minerva, 1968)

2. Ca să putem pătrunde sensul celor afirmate de G. Călinescu în textul de mai sus, e nevoie să știm ce se înțelege prin mit. Așadar, **ce sunt miturile?**

După orice dicționar explicativ, mitul este o povestire fabuloasă care cuprinde credințele popoarelor (antice) despre originea universului și a fenomenelor naturii, despre zei și eroi legendari etc. Dar definiția din dicționar nu acoperă în întregime complexitatea noțiunii de mit. Ca s-o înțelegem mai bine, ne vom opri asupra câtorva dintre trăsăturile ei definitorii:

a) Mitul este o *povestire* al cărei subiect se referă de obicei la un eveniment creator (al întregului Univers sau al unei părți din el: un teritoriu geografic, o stea, o specie vegetală sau animală, un sentiment etc.) petrecut la începutul lumii.

b) Faptele (sau semnificația lor) relatate de o astfel de povestire mitică se caracterizează prin *permanență* și *repetabilitate*, motiv pentru care se vorbește despre *timpul mitic* spre deosebire de *timpul istoric*, în sensul că dacă ultimul se

Scanned with OKEN Scanner

referă numai la trecut, fiind ireversibil, primul conține, deopotrivă, trecutul, prezentul și viitorul, fiind, așadar, reversibil.

c) Personajele mitice sunt *făpturi supranaturale cu caracter simbolic:* zei, semizei, eroi (Făt-Frumos, Ileana Cosânzeana, Balaurul, Muma-Pădurii, Zmeul, Zburătorul etc., Prometeu – în mitologia greacă, Meșterul Manole – la noi). Deși socotite ființe sacre, personajele mitice își găsesc corespondențe printre oameni, generalizează caractere, întâmplări, sentimente umane.

d) Miturile au *valoare explicativă* și *valoarea unui model moral și comportamental peren.* Ele reprezintă prima treaptă a cunoașterii, efortul dintâi al omului de a stabili, prin intuiție, marile adevăruri ale lumii pe care a luat-o, astfel, în stăpânire. Multe adevăruri mitice se pot explica științific. Nimeni nu poate, de exemplu, contesta adevărul exprimat de filozofia din *Miorița,* care transmite ideea că, murind, omul reintră în circuitul cel mare al elementelor materiale ale universului.

e) Fiind o povestire, mitul *se înrudește* strâns *cu literatura* și de aceea vorbim adesea despre substratul mitic al unei opere literare oarecare.

În concluzie, prin mit înțelegem o *narațiune* care are în centru *un eveniment creator-plasat la începuturi,* dar rămânând totuși fără o determinare temporală precisă (e *atemporal*) datorită marii lui puteri de *generalizare* și *repetare.*

CREAȚII LIRICE

SUGESTII PENTRU COMENTAREA UNUI TEXT LIRIC FOLCLORIC

(CÂTE PASERI SUNT PE LUME)

Textul asupra căruia ne propunem a zăbovi cu un comentariu se individualizează prin bogăție lirică și complexitate artistică. Sunt multe asemenea poezii în lirica orală, și *Doina* din culegerea lui Vasile Alecsandri, numită doină a doinelor, cântec al cântecelor, poate sta mărturie. Plecând de la astfel de texte, George Coșbuc a putut crea un remarcabil poem, intitulat *Doina,* în care surprinde, în cvasitotalitatea ei, tematica liricii folclorice.

I
- 1
  - a
    1. Câte paseri sunt pe lume
    2. Toate cină și s-alină,
  - b
    3. Numai eu n-am ce cina
    4. Și n-am unde m-alina,
- 2
  - a
    5. Că mi-i cuibul lângă drum
    6. Sub o tufă de alun.
  - b
    7. Câți oameni pe drum treceau
    8. Toți în cuibul meu zvârleau.

II
- 3
  - a
    9. Deci eu rău m-am supărat
    10. Și cuibuțul mi-am mutat
  - b
    11. În vârful muncelului,
    12. Sub crengile bradului,
    13. Unde-i drag voinicului.
- 4
  - a
    14. Dar și-aicea nu-i alin,
    15. Nici scăpare de-al meu chin,
  - b
    16. Căci brazii se clătina
    17. Și mereu se legăna.

Scanned with OKEN Scanner

III
- 5
  - a
    18. De ce voi vă clătinați
    19. Și mereu vă legănați,
  - b
    20. Cu vânt și fără de vânt,
    21. Cu crengile la pământ?
- 6
  - a
    22. Cum să nu ne clătinăm
    23. Și să nu ne legănăm,
  - b
    24. Când vin meșteri de la țară
    25. Cu securi și cu topoară
    26. Ca pe noi să ne doboare,
    27. Să ne-ncarce pe trei care,
    28. Să ne ducă jos la țară
    29. Să ne facă temnicioară,
  - c
    30. Temnicioara robilor,
    31. Lacrima mândruțelor
    32. Și blestem măicuțelor.*

Privită global, tema cântecului ales de noi este aceea a înstrăinării, realizată artistic printr-o foarte măiestrită țesătură de motive poetice. Cercetarea textului sub raport compozițional va pune în evidență acest lucru.

Prima parte (versurile 1–8) conține o meditație filozofică pe *motivul singurătății* omului în lume, realizată prin metafora pasăre-om și susținută de o serie de opoziții: *toate / eu; lume / unde,* adverb relativ care lasă în suspensie locul în colectivitate al omului izolat. Secvența a doua a acestei prime părți (versurile 5–8, distihurile 2 a și 2 b) cuprinde tocmai elementele descriptive ale metaforei de care vorbeam (dezvoltată aici prin *motivul cuibului)* punând totodată premisele evoluției ulterioare a logicii poetice a textului. Astfel, distihul 2 a va intra în opoziție cu secvența 3 (versurile 9–13: un distih și o terțină) aparținând *părții a doua* (versurile 9–17): *cuibul lângă drum / în vârful muncelului* – lume robită / lume liberă, amintind *motivul haiduciei:* „Unde-i drag voinicului". Secvența 4 (versurile 14–17) introduce un nou motiv *(ce te legeni),* dezvoltat pe deplin abia în *partea a treia* (versurile 18–32), motiv poetic devenit celebru prin semnificația profund filozofică conferită de elegia eminesciană.

Partea a treia dezvoltă motivul *ce te legeni* în modul consacrat, uzând adică de schema compozițională întrebare-răspuns, dar pe un conținut ideatic pregnant social. Secvența 5 (versurile 18–21), alcătuită din două distihuri, reprezintă întrebarea, fiind oarecum un loc comun al acestui motiv. Mult mai interesantă, mai bogată artistic, este secvența 6 (versurile 22–32), reprezentând răspunsul, alcătuită din trei grupaje de versuri: un distih (6 a), șase versuri la monorimă (6 b) și o terțină (6 c). Între aceste trei grupaje, dacă 6 a constituie începutul motivării fenomenului legănării, expresie poetică elegiacă a unui destin tragic, subsecvența 6 b are un conținut epico-descriptiv, detaliind faptic perspectiva sumbră a brazilor predestinați să devină temniță. O formidabilă împletire de motive care scapă unei lecturi grăbite, se produce în această a treia parte: motivele *înstrăinării* și *haiduciei* (de fapt al înstrăinării prin haiducie) antrenează motivul *ce te legeni,* a cărui cauzalitate e reprezentată tocmai de haiducie, de unde deducem nota elegiac-tragică a individului care, negăsindu-și loc în colectivitate, se haiducește, asumându-și un șir de rigori, inclusiv pe cele – posibile – ale detenției *(motivul temniței),* toate datorate strâmbei alcătuiri a unei societăți în care e nevoit să trăiască lipsit de posibilitățile împlinirii sale umane.

---

* *Flori alese din poezia populară – poezia lirică,* vol. I, B.P.T., Editura pentru Literatură, 1967, p. 107, text 121.

Scanned with OKEN Scanner

Însă cea mai mare bogăție lirică se concentrează în terțina finală (6 c). Folosindu-se, pentru trecerea de la un conținut epico-descriptiv (6 b) la unul elegiac-metaforic (6 c), de reluarea la începutul versului următor – versul 30 – a aceluiași cuvânt de la sfârșitul versului anterior – versul 29 – *temnicioară*, intuiția artistică a poetului anonim concentrează, în ultimele două versuri, un dureros conținut liric vizând consecințele înstrăinării prin haiducie. Aceste consecințe dramatice sunt comunicate prin două admirabile apoziții metaforice: temnicioara robilor e *lacrimă* pentru fata iubită și *blestem* pentru măicuță.

Funcția poetică a părții a treia este și mai bogată. Aici, prin motivul *ce te legeni*, se ambiguizează motivele poetice din primele două părți. În plus, sub raport structural, această ultimă parte reprezintă trecerea de la un plan de referință la altul. În primele două părți, acesta este planul eului poetic; în ultima, planul de referință este cel al naturii. Trecerea dintr-un plan în altul se realizează prin *transferul liric* de la om la natură, procedeu atât de frecvent în lirica și, în general, în literatura populară. E satisfăcută astfel nevoia transfigurării poetice, act atât de necesar oricărui fapt artistic, atât de necesar încât, în absența lui, nici nu poate fi imaginată arta în general. Prin terțina finală se revine însă în planul uman *(Lacrimă mândruțelor / Și blestem măicuțelor)*, astfel că structura textului se încheagă pe acest joc de planuri referențiale: de la om la natură și, de aici, înapoi la om.

Se impun câteva concluzii care să limpezească mai ales felul în care se realizează țesătura de motive care contribuie la constituirea complexului de sentimente comunicat de cântec.

Prima observație ce se cere reținută este că realitatea lirică nu se circumscrie unui plan de referință unic, ci se dezvoltă pe un ingenios joc de planuri referențiale, după cum am precizat.

În al doilea rând, trecerea de la un plan la altul este facilitată de motivele poetice folosite de creatorul anonim. Suntem în preajma unei probleme cardinale a procesului de creație și variație în folclor, mai precis problema închegării unui cântec nou din motive care mai apar și în alte cântece. Or, această strânsă, organică relație între diferitele planuri pe care poetul popular își desfășoară expresia lingvistică a sentimentului său se sprijină solid pe structura atât de diversă a motivelor ce intră în alcătuirea și realcătuirea unui cântec, proces cunoscut în folcloristică sub denumirea de *contaminare*. Ce ne-a arătat, în acest sens, analiza compoziției textului nostru? Întâi, că limita unui motiv poetic nu coincide cu sfârșitul unei părți a poeziei. Dimpotrivă, joncțiunea motivului *cuibului* cu motivul *ce te legeni* are loc în chiar miezul părții a doua, acolo unde se consumă ultimele versuri ale primului motiv (secvența 3) și unde apar primele versuri ale celui de al doilea motiv (subsecvența 4 b): *Căci brazii se clătina / Și mereu se legăna*. Secvența 4 (versurile 14–17) ține deci, prin apartenența la ideea poetică și la construcția sintactică (o singură frază), de partea a doua și, prin conținutul ei referențial, de partea a treia. Așadar, cele două motive nu se separă, ci se corelează în cadrul unei aceleiași părți. (Aceeași „tehnică" poate fi ușor sesizată în vehicularea laitmotivului *cuibului* care apare în secvența 2 din prima parte și în secvența 3 din partea a doua.) În același timp, simpla evidențiere a structurii textului ne-a relevat secretul contaminării, care, așa cum am putut vedea, nu înseamnă o îmbinare hazardată de motive. Pledează pentru aceasta nu numai arhitectonica textului, ci și sintaxa lui, cele două motive aflându-se într-un raport de coordonare stabilit de conjuncția *dar*, care, prin valența ei adversativă, strămută meditația pe o altă fațetă a aceleiași teme: soarta omului înstrăinat cu neliniștile lui rău-prevestitoare. În fine, legătura indestructibilă dintre cele două motive este pregătită și susținută și de o relație de opoziție lexicală-semantică: cuvintele *alin /chin* nu au doar rostul de a rezolva problema rimei, ci îndeplinesc funcția unui semn care anunță ceva grav, în speță povestea tristă (ca metaforă) a brazilor ce vor ajunge temniță pentru individul înstrăinat prin haiducie.

Scanned with OKEN Scanner

CREAȚII EPICE

A. BALADA

MIORIȚA

Mioriţa, capodopera absolută a literaturii noastre populare, este rezultatul unui proces de creaţie seculară, textul baladei armonizând un număr variabil de motive poetice cu existenţă independentă în folclor. Varianta publicată de Vasile Alecsandri în 1852, în cunoscuta sa culegere de literatură folclorică, are următoarea structură de motive:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.
Unu-i Moldovan,
Unu-i Ungurean
Şi unu-i Vrancean.

Iar cel Ungurean
Şi cu cel Vrancean,
Mări, se vorbiră,
Ei se sfătuiră
Pe l-apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel Moldovan
Că-i mai ortoman
Ş-are oi mai multe,
Mândre şi cornute,
Şi cai învăţaţi
Şi câni mai bărbaţi!...

Dar cea Mioriţă
Cu lână plăviţă
De trei zile-ncoace
Gura nu-i mai tace,
Iarba nu-i mai place.
„Mioriţă laie,
Laie, bucălaie,
De trei zile-ncoace
Gura nu-ţi mai tace!
Ori iarba nu-ţi place,
Ori eşti bolnăvioară,
Drăguţă Mioară?"
„Drăguţule bace!
Dă-ţi oile-ncoace
La negru zăvoi,
Că-i iarbă de noi
Şi umbră de voi.
Stăpâne, stăpâne,
Îţi cheamă ş-un câne,
Cel mai bărbătesc
Şi cel mai frăţesc,
Că l-apus de soare
Vreau să mi te-omoare
Baciul Ungurean
Şi cu cel Vrancean!"

Motivul transhumanţei

Evocă o atmosferă calmă, luminoasă, un acord deplin între om şi natură, comunicate prin cele două metafore cu valoare simbolică de la început, dar şi prin simetriile realizate de folosirea numeralului cardinal *trei* şi de enumerarea *ciobăneilor*

Iar

Motivul complotului

Echilibrul se strică: contrast puternic între atmosfera senină cu natură feerică din primul motiv şi gândurile sumbre, cu motivaţie meschină, ale complotiştilor

Dar

Motivul mioarei năzdrăvane

În desfăşurarea epică intervine elementul fabulos prin personificarea mioarei, care e neliniştită şi, în cele din urmă, vorbeşte. Este sugerată o perfectă armonie între om şi natură (păstor şi animal), între om şi profesiunea sa. Sub raport compoziţional (e folosit dialogul) şi psihologic, motivul oii năzdrăvane este dramatic. Muzicalitatea versurilor *(Mioriţă laie, / Laie, bucălaie... Ori eşti bolnăvioară, / Drăguţă Mioară?),* laolaltă cu numeroasele diminutive şi cu dativul etic pus în replica oiţei *(Că l-apus de soare / Vreau să mi te-omoare...)* sporesc acordul dintre cele două personaje, dar şi substanţa dramatică a motivului.

Cu motivul mioarei năzdrăvane se epuizează partea epică a baladei, de aici încolo aceasta având o evoluţie precumpănitor lirică, cu atât mai semnificativă cu cât pretextul lirismului este *ipotetic:* „Şi de-a fi să mor."

Scanned with OKEN Scanner

Ilustrații de Nicolae Brana la volumul *Miorița*

„Oiță bârsană,
De ești năzdrăvană
Și de-a fi să mor
În câmp de mohor,
Să spui lui Vrancean
Și lui Ungurean
Ca să mă îngroape
Aice pe-aproape,
În strunga de oi,
Să fiu tot cu voi;
În dosul stânii,
Să-mi aud cânii.
Aste să le spui,
Iar la cap să-mi pui
Fluieraș de fag,
Mult zice cu drag!
Fluieraș de os,
Mult zice duios!
Fluieraș de soc,
Mult zice cu foc!
Vântul când a bate
Prin ele-a răzbate,
Ș-oile s-or strânge
Pe mine m-or plânge
Cu lacrimi de sânge!

Motivul testamentului

Dramatismul crește pe fondul unei seninătăți a confruntării omului cu moartea – seninătate izvorâtă din înțelegerea profundă a resorturilor alcătuirii universului, din experiența mitică retrăită de baciul moldovean –, atingând culmile tragismului în metafora *Ș-oile s-or strânge / Pe mine m-or plânge / Cu lacrimi de sânge!* (Rămâne de demonstrat de ce este tragică totuși condiția eroului mioritic. Iată o temă de meditație și de concretizat sub formă de compunere.)

Se înmulțesc, o dată cu acest motiv, și procedeele artistice. Ar fi de reținut, de pildă, ca o caracteristică a întregii poezii folclorice de altfel, folosirea paralelismului, evidentă în pasajul fluierelor.

Scanned with OKEN Scanner

Iar tu de omor
Să nu le spui lor.
Să le spui curat
Că m-am însurat
Cu-o mândră crăiasă,
A lumei mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea;
Soarele şi luna
Mi-au ţinut cununa;
Brazi şi paltinaşi
I-am avut nuntaşi;
Preoţi, munţii mari,
Paseri, lăutari,
Păsărele mii
Şi stele făclii!

Iar dacă-i zări,
Dacă-i întâlni
Măicuţă bătrână
Cu brâul de lână,
Din ochi lăcrimând,
Pe câmpi alergând,
De toţi întrebând
Şi la toţi zicând:
Cine-au cunoscut,
Cine mi-au văzut
Mândru ciobănel
Tras printr-un inel?
Feţişoara lui,
Spuma laptelui;
Musteţioara lui,
Spicul grâului;
Perişorul lui,
Pana corbului;
Ochişorii lui,
Mura câmpului!...
Tu, Mioara mea,
Să te-nduri de ea
Şi-i spune curat
Că m-am însurat
Cu-o fată de crai,
Pe-o gură de rai.
Iar la cea măicuţă
Să nu-i spui, drăguţă,
Că la nunta mea
A căzut o stea,
C-am avut nuntaşi
Brazi şi paltinaşi,
Preoţi, munţii mari,
Paseri, lăutari,
Păsărele mii
Şi stele făclii!..."

(V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor, adunate şi întocmite de...*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965)

Iar

Motivul alegoriei moarte-nuntă

Încărcătură poetică maximă, constând în încifrarea alegorică a unei realităţi etnografice: morţilor tineri necăsătoriţi (neluminţi) li se organizează înmormântarea ca un ceremonial de nuntă. Motivul conţine sensurile filozofice cele mai profunde: *nu dispărem în neființă, ci ne contopim cu ființa cea mare a naturii*, ceea ce reprezintă, de fapt, **tema fundamentală a baladei.** Impresionanta imagine poetică a acestei contopiri se organizează printr-o enumeraţie de elemente naturale – în cadrul alegoriei – aflate la diferite grade ale metaforizării: metafore totale *(o mândră crăiasă, / A lumei mireasă)*; personificări: soarele, luna, brazii, paltinaşii, munţii, paserile devin, laolaltă personaje ale ceremonialului nupţial.

Iar

Motivul măicuţei bătrâne

Motiv cu o pronunţată funcţie estetică, menit să sensibilizeze şi mai mult pe ascultător (cititor), să accentueze tragismul. Totul capătă semnificaţia unui protest împotriva morţii premature, nedrepte. Sub raport artistic, motivul se alcătuieşte foarte subtil sub forma celor două portrete: al măicuţei bătrâne şi al ciobanului tânăr. Portretul ciobanului, închegat de imaginaţia arsă de dor a măicuţei bătrâne şi comunicat în text prin intermediul stilului direct, este, ca modalitate compoziţională, un paralelism enumerativ, în care metafora descifrată este o figură de stil folosită abil de către poetul anonim: *Feţişoara lui, / Spuma laptelui...* etc. De mare efect stilistic-eufonic se vădeşte enumeraţia din versurile: *Din ochi lăcrimând, / Pe câmpi alergând, / De toţi întrebând / Şi la toţi zicând*, în care cele patru gerunzii din rimă terminate în grupul sonor *-ând* sugerează un lung geamăt dureros.

Verificaţi-vă cunoştinţele!

Urmăriţi structura de motive a baladei *Miorița* şi demonstraţi că, prin această structură, balada este reprezentativă pentru folclorul românesc. Comentaţi, totodată, realizarea artistică a două motive poetice, la alegere.

Scanned with OKEN Scanner

MONASTIREA ARGEȘULUI

Jertfa zidirii sau jertfa pentru creație: cu aceste sintagme ne-am obișnuit să denumim tema baladei *Monastirea Argeșului (Meșterul Manole* sau *Zidirea Mănăstirii Argeșului).*

Structura de motive a acestei capodopere folclorice se sprijină pe un număr evasiconstant de motive, dezvoltate însă în mod diferit de anonimii ei șlefuitori. Varianta Alecsandri, pe care o reproducem, conține toate cele opt motive.

Neagoe Basarab, doamna Despina și copiii lor.
Frescă de la Mănăstirea Curtea de Argeș

I

Pe Argeș în gios,
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă trece
Cu tovarăși zece:
Noă meșteri mari,
Calfe și zidari
Și Manoli, zece,
Care-i și întrece.
Merg cu toți pe cale
Să aleagă-n vale
Loc de monastire
Și de pomenire.
Iată, cum mergea,
Că-n drum agiungea
Pe-un biet ciobănaș,
Din fluier doinaș.
Și cum îl videa,
Domnul îi zicea:
„Mândre ciobănaș,
Din fluier doinaș!
Pe Argeș în sus
Cu turma te-ai dus,
Pe Argeș în gios
Cu turma ai fost.
Nu cumva-ai văzut,
Pe unde-ai trecut,
Un zid părăsit
Și neisprăvit,
La loc de grindiș,
La verde-aluniș?"
„Ba, doamne,-am văzut
Pe unde-am trecut
Un zid părăsit
Și neisprăvit.
Câtiî cum îl văd
La el se răped
Și latră-a pustiu
Și urlă-a morțiu."
Cât îl auzea
Domnu-nveselea
Și curând pleca,
Spre zid apuca
Cu noă zidari,
Noă meșteri mari,
Și Manoli, zece,
Care-i și întrece.
„Iată zidul meu!
Aici aleg eu
Loc de monastire
Și de pomenire.
Deci, voi, meșteri mari,
Calfe și zidari,
Curând vă siliți,
Lucrul de-l porniți,
Ca să-mi rădicați
Aici să-mi duratî
Monastire naltă
Cum n-a mai fost altă,
Că v-oi da averi,
V-oi face boieri;
Iar de nu, apoi
V-oi zidi pe voi,
V-oi zidi de vii
Chiar în temelii!"

Motivul zidului părăsit

Vodă și cei zece meșteri caută *Un zid părăsit / Și neisprăvit,* ceea ce poate semnifica tenacitatea cu care omul se consacră ideii constructive într-o succesiune nesfârșită de generații. Isprăvind zidirea mănăstirii, meșterii vor răspunde, la rândul lor, lui Vodă: *Află că noi știm / Oricând să zidim / Altă monastire, / Pentru pomenire, / Mult mai luminoasă / Și mult mai frumoasă.* Prin răspunsul lor, meșterii demonstrează că au preluat, au dus mai departe și proiectează în viitor idealul constructiv, creator, al omului, în general. Sub raport compozițional, motivul zidului părăsit funcționează ca o expoziție.

Scanned with OKEN Scanner

II

Meşterii grăbea,
Sforile-ntindea,
Locu-l măsura,
Şanţuri largi săpa,
Şi mereu lucra,
Zidul rădica.
Dar orice lucra
Noaptea se surpa!
A doa zi iar,
A treia zi iar,
A patra zi iar,
Lucra în zadar!

Domnul se mira
Ş-apoi îi mustra,
Ş-apoi se-ncrunta
Şi-i ameninţa
Să-i puie de vii
Chiar în temelii!
Meşterii cei mari,
Calfe şi zidari
Tremura lucrând,
Lucra tremurând,
Zi lungă de vară,
Zioa până-n seară;

Iar Manoli sta,
Nici că mai lucra,
Ci mi se culca
Şi un vis visa,
Apoi se scula
Ş-astfel cuvânta:
„Noă meşteri mari,
Calfe şi zidari!
Ştiţi ce am visat
De când m-am culcat?
O şoaptă de sus
Aievea mi-a spus
Că orice-am lucra
Noaptea s-a surpa
Pân-om hotărî
În zid de-a zidi
Cea-ntâi soţioară,
Cea-ntâi sorioară

Care s-a ivi
Mâni în zori de zi
Aducând bucate
La soţ ori la frate.
Deci daca vroiţi
Ca să isprăviţi
Sfânta monastire
Pentru pomenire,
Noi să ne-apucăm
Cu toţi să giurăm
Şi să ne legăm
Taina s-o păstrăm:
Ş-orice soţioară,
Orice sorioară
Mâni în zori de zi
Întâi s-a ivi,
Pe ea s-o jertfim
În zid s-o zidim!"

III

Iată-n zori de zi
Manea se trezi,
Ş-apoi se sui
Pe gard de nuiele,
Şi mai sus, pe schele,
Şi-n câmp se uita,
Drumul cerceta.
Când, vai! ce zărea?
Cine că venea?
Soţioara lui,
Floarea câmpului!
Ea s-apropia
Şi îi aducea
Prânz de mâncătură,
Vin de beutură.
Cât el o zărea
Inima-i sărea,
În genunchi cădea
Şi plângând zicea:
„Dă, Doamne, pe lume

O ploaie cu spume,
Să facă pâraie,
Să curgă şiroaie,
Apele să crească,
Mândra să-mi oprească,
S-o oprească-n vale,
S-o-ntoarcă din cale!"
Domnul se-ndura,
Ruga-i asculta,
Norii aduna,
Ceriu-ntuneca,
Şi curgea deodată
Ploaie spumegată
Ce face pâraie
Şi umflă şiroaie.
Dar, oricât cădea,
Mândra n-o oprea,
Ci ea tot venea
Şi s-apropia,
Manea mi-o videa,

Motivul surpării zidurilor

Reprezintă intriga conflictului principal al baladei. Variantele româneşti ale temei merg în direcţia conflictului psihologic: nu atât asupra faptelor cade accentul, cât mai ales asupra suferinţelor sufleteşti ale lui Manole, care, pentru a zidi, e constrâns să jertfească şi să se jertfească.

Motivul visului

Aduce, în potenţarea şi evoluţia conflictului, remediul eşecului, impunând condiţia zidirii în temelii a unei fiinţe omeneşti.

Motivul femeii destinate zidirii

Este motivul cu cele mai profunde implicaţii estetice. Prin el sunt puse faţă în faţă două personaje a căror evoluţie în baladă dinamizează întreaga mişcare sufletească a cititorului (ascultătorului): versurile se opresc îndelung asupra vieţii interioare a marelui meşter, rezistenţa lui bărbătească fiind pusă la grea încercare; faptele pun însă în relief două personaje puternic conturate, cu trăsături omeneşti de mare forţă generalizatoare. Procedeele artistice, de mare simplitate (două invocaţii patetice, două tablouri zugrăvind dezlănţuirea uşor hiperbolizată a stihiilor, în care enumeraţia – ca procedeu compoziţional – ocupă locul central, o metaforă – *Floarea câmpului* –, ici-colo câte un epitet), transmit în modul cel mai firesc toată această bogăţie de fapte, de însuşiri, de sensuri.

Scanned with OKEN Scanner

Inima-i plângea,
Şi iar se-nchina,
Şi iar se ruga:
„Suflă, Doamne,-un vânt,
Suflă-l pe pământ,
Brazii să-i despoaie,
Paltini să îndoaie,
Munţii să răstoarne,
Mândra să-mi întoarne,
Să mi-o-ntoarne-n cale,
S-o ducă 'devale!"
Domnul se-ndura,
Ruga-i asculta
Şi sufla un vânt,
Un vânt pre pământ,
Paltini că-ndoia,
Brazi că despoia,
Munţii răsturna,
Iară pe Ana
Nici c-o întorna!
Ea mereu venea,
Pe drum şovăia
Şi s-apropia,
Şi amar de ea,
Iată c-agiungea!

IV

Meşterii cei mari,
Calfe şi zidari,
Mult înveselea
Dacă o videa;
Iar Manea turba,
Mândra-şi săruta,
În braţe-o lua,
Pe schele-o urca,
Pe zid o punea
Şi, glumind, zicea:
„Stăi, mândruţa mea,
Nu te spăria,
Că vrem să glumim
Şi să te zidim!"
Ana se-ncredea
Şi vesel râdea.
Iar Manea oftа
Şi se apuca
Zidul de zidit,
Visul de-mplinit.
Zidul se suia
Şi o cuprindea
Pân'la gleznişoare,
Pân'la pulpişoare.
Iar ea, vai de ea!
Nici că mai rădea,
Ci mereu zicea:
„Manoli, Manoli,
Meştere Manoli!
Agiungă-ţi de şagă,
Că nu-i bună, dragă.
Manoli, Manoli,
Meştere Manoli!
Zidul rău mă strânge,
Trupuşoru-mi frânge!"
Iar Manea tăcea
Şi mereu zidea,
Zidul se suia
Şi o cuprindea
Pân'la gleznişoare,
Pân'la pulpişoare,
Pân'la costişoare,
Pân'la ţâţişoare.
Dar ea, vai de ea,
Tot mereu plângea
Şi mereu zicea:
„Manoli, Manoli,
Meştere Manoli!
Zidul rău mă strânge,
Ţâţişoara-mi plânge,
Copilaşu-mi frânge."
Manoli turba
Şi mereu lucra,
Zidul se suia
Şi o cuprindea
Pân'la costişoare,
Pân'la ţâţişoare,
Pân'la buzişoare,
Pân'la ochişori,
Încât, vai de ea,
Nu se mai videa,
Ci se auzea
Din zid că zicea:
„Manoli, Manoli,
Meştere Manoli!
Zidul rău mă strânge,
Viaţa mi se stinge!"

V

Pe Argeş în gios,
Pe un mal frumos,
Negru-Vodă vine
Ca să se închine
La cea monastire,
Falnică zidire,
Monastire naltă
Cum n-a mai fost altă.
Domnul o privea
Şi se-nvesela

Motivul zidirii treptate

Dezvăluie întregul zbucium sufletesc al lui Manole şi suferinţele Anei. În timpul zidirii – nu întâmplător treptate – profilurile morale ale celor doi se desăvârşesc: delicateţea sufletească a Anei, o oarecare naivitate izvorâtă din abnegaţia ei pentru Manole şi pentru idealul artistic al acestuia; tăria de caracter şi stăpânirea de sine ale lui Manole. Zidirea treptată urcă gradat suferinţa pe culmile tragismului, atingând, în planul tensiunii emoţionale a cititorului (ascultătorului), un punct maxim de intensitate. Sensibilitatea artistică a poetului anonim, umanitarismul popular sunt susţinute în text de o versificaţie în care diminutivul şi interjecţia cu încărcătură afectivă de compasiune au rol precumpănitor. Tragismul situaţiei e, de asemenea, transmis de invocaţia Anei către Manole, reluată de trei ori în alternanţă cu pasajele care marchează dispariţia treptată sub zid a femeii.

Scanned with OKEN Scanner

Și astfel grăia:
„Voi, meșteri zidari,
Zece meșteri mari!
Spuneți-mi cu drept,
Cu mâna la pept,
De-aveți meșterie
Ca să-mi faceți mie
Altă monastire,
Pentru pomenire,
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă?"
Iar cei meșteri mari,
Calfe și zidari,
Cum sta pe grindiș,
Sus pe coperiș,
Veseli se mândrea
Ș-apoi răspundea:
„Ca noi, meșteri mari,
Calfe și zidari,
Alții nici că sunt
Pe acest pământ!
Află că noi știm
Oricând să zidim
Altă monastire,
Pentru pomenire,
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă!
Domnu-i asculta
Și pe gânduri sta,
Apoi poroncea
Schelele să strice,
Scări să le rădice,
Iar pe cei zidari,
Zece meșteri mari,
Să mi-i părăsească,
Ca să putrezească,
Colo pe grindiș,
Sus pe coperiș.

Meșterii gândea
Și ei își făcea
Aripi zburătoare
De șindrili ușoare.
Apoi le-ntindea
Și-n văzduh sărea,
Dar pe loc cădea,
Și unde pica
Trupu-și despica.
Iar bietul Manoli,
Meșterul Manoli,
Când se încerca
De-a se arunca,
Iată c-auzea
Din zid că ieșea
Un glas nădușit,
Un glas mult iubit,
Care greu gemea
Și mereu zicea:
„Manoli, Manoli, .
Meștere Manoli!
Zidul rău mă strânge,
Țâțișoara-mi plânge,
Copilașu-mi frânge,
Viața mi se stinge!"
Cum o auzea,
Manea se perdea,
Ochii-i se-nvelea,
Lumea se-ntorcea,
Norii se-nvârtea,
Și de pe grindiș,
De pe coperiș,
Mort bietul cădea!

Iar unde cădea
Ce se mai făcea?
O fântână lină,
Cu apă puțină,
Cu apă sărată
Cu lacrimi udată!

(V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor, adunate și întocmite de...*, Editura pentru Literatură, București, 1965)

Motivul conflictului feudal

Are, în structura baladei, două funcții principale: una *compozițională*, pentru că leagă motivul zidului părăsit, care marchează începutul construcției, cu finalul baladei, când opera e desăvârșită; alta *etică*, subliniind opoziția dintre idealul artistului de vocație și egoismul îngust al conducătorului medieval. La nivel estetic, motivul potențează emoția artistică în vederea încheierii baladei.

Motivul lui Icar

Nu trebuie interpretat ca un deznodământ oarecare, pentru că are înțelesuri proprii derivate din desfășurarea generală a întâmplărilor: mărește coeficientul de sacrificiu suprem cerut de orice capodoperă, prin moartea tuturor meșterilor; dă o rezolvare mitică dragostei celor doi soți care, prin moarte, „trec în nemurire, copărtași în grade diferite la înălțarea edificiului, fiind astfel uniți în eternitate" (George Muntean).

Motivul fântânii

Subliniază încă o dată, la modul simbolic, personalitatea marelui meșter, fântâna (izvorul) putând fi interpretată ca simbol al creației eterne, inepuizabile.

Verificați-vă cunoștințele!

Realizați o compunere a cărei temă să fie comentarea ideii sacrificiului pentru creație, așa cum se desprinde ea din balada *Monastirea Argeșului*.

Scanned with OKEN Scanner

B. BASMUL

TINEREȚE FĂRĂ BĂTRÂNEȚE ȘI VIAȚĂ FĂRĂ DE MOARTE

A fost odată ca niciodată; că de n-ar fi, nu s-ar mai povesti; de când făcea plopșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau urșii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești;

De când se scria musca pe părete,
Mai mincinos cine nu crede.

A fost odată un împărat mare și o împărăteasă, amândoi tineri și frumoși, și, voind să aibă copii, a făcut de mai multe ori tot ce trebuia să facă pentru aceasta; a îmblat pe la vraci și filozofi, ca să caute la stele și să le ghicească dacă or să facă copii; dar în zadar. În sfârșit, auzind împăratul că este la un sat, aproape, un unchiaș dibaci, a trimis să-l cheme; dar el răspunse trimișilor că: cine are trebuință, să vie la dânsul. S-au sculat deci împăratul și împărăteasa și, luând cu dânșii vro câțiva boieri mari, ostași și slujitori, s-au dus la unchiaș acasă. Unchiașul, cum i-a văzut de departe, a ieșit să-i întâmpine și totodată le-a zis:

– Bine ați venit sănătoși; dar ce îmbli, împărate, să afli? Dorința ce ai o să-ți aducă întristare.

– Eu nu am venit să te întreb asta, zise împăratul, ci, dacă ai ceva leacuri care să ne facă să avem copii, să-mi dai.

– Am, răspunse unchiașul; dar numai un copil o să faceți. El o să fie Făt-Frumos și drăgăstos, și parte n-o să aveți de el.

Luând împăratul și împărăteasa leacurile, s-au întors veseli la palat și peste câteva zile împărăteasa s-a simțit însărcinată. Toată împărăția și toată curtea și toți slujitorii s-au veselit de această întâmplare. Mai-nainte însă de a veni ceasul nașterii, copilul se puse pe un plâns, de n-a putut nici un vraci să-l împace. Atunci împăratul a început să-i făgăduiască toate bunurile din lume, dar nici așa n-a fost cu putință să-l facă să tacă.

– Taci, dragul tatei, zicea împăratul, că ți-oi da împărăția cutare sau cutare; taci fiule, că ți-oi da de soție pe cutare sau cutare fată de împărat, și alte multe d-alde astea; în sfârșit, dacă văzu și văzu că nu tace, îi mai zise: taci, fătul meu, că ți-oi da *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte.*

Atunci, copilul tăcu și se născu; iar slujitorii deteră în timpine și în surle și în toată împărăția se ținu veselie mare o săptămână întreagă.

De ce creștea copilul, d-aceea se făcea mai isteț și mai îndrăzneț. Îl deteră pe la școli și filozofi, și toate învățăturile pe care alți copii le învăța într-un an, el le învăța într-o lună, astfel încât împăratul murea și învia de bucurie. Toată împărăția se fălea că o să aibă un împărat înțelept și procopsit ca Solomon-Împărat. De la o vreme încoace însă, nu știu ce avea, că era tot galeș, trist și dus pe gânduri. Iar când fuse într-o zi, tocmai când copilul împlinea cincisprezece ani și împăratul se afla la masă cu toți boierii și slujbașii împărăției și se chefuiau, se sculă Făt-Frumos și zise:

– Tată, a venit vremea să-mi dai ceea ce mi-ai făgăduit la naștere.

Auzind aceasta, împăratul s-a întristat foarte și i-a zis:

– Dar bine, fiule, de unde pot eu să-ți dau un astfel de lucru nemaiauzit? Și dacă ți-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.

– Dacă tu, tată, nu poți să-mi dai, apoi sunt nevoit să cutreier toată lumea până voi găsi făgăduința pentru care m-am născut.

Atunci toți boierii și împăratul deteră în genunchi, cu rugăciune să nu părăsească împărăția; fiindcă, ziceau boierii:

– Tatăl tău de aci înainte e bătrân, și o să te ridicăm pe tine în scaun, și avem să-ți aducem cea mai frumoasă împărătească de sub soare de soție.

Dar n-a fost cu putință să-l întoarcă din hotărârea sa, rămâind statornic ca o piatră în vorbele lui; iar tată-său, dacă văzu și văzu, îi dete voie și puse la cale să-i gătească de drum merinde și tot ce-i trebuia.

Apoi, Făt-Frumos se duse în grajdurile împărătești unde erau cei mai frumoși armăsari din toată împărăția, ca să-și aleagă unul; dar, cum punea mâna și apuca pe câte unul de coadă, îi trântea, și astfel toți caii căzură. În sfârșit, tocmai când era să iasă, își mai aruncă ochii o dată prin grajd și, zărind într-un colț un cal răpciugos și bubos și slab, se duse și la dânsul; iar când puse mâna pe coada lui, el își întoarse capul și zise:

Ce poruncești, stăpâne? Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a ajutat să ajung ca să mai pui mâna pe mine un voinic

Scanned with OKEN Scanner

Ilustrație de Val Munteanu la volumul
Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte

Și înțepenindu-și picioarele, rămase drept ca lumânarea. Atunci Făt-Frumos îi spuse ce avea de gând să facă și calul îi zise:

– Ca să ajungi la dorința ta, trebuie să ceri de la tată-tău paloșul, sulița, arcul, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el când era flăcău; iar pe mine să mă îngrijești cu însuți mâna ta șase săptămâni și orzul să mi-l dai fiert în lapte.

Cerând împăratului lucrurile ce-l povățuise calul, el a chemat pre vătaful curții și i-a dat poruncă ca să-i deschiză toate tronurile cu haine spre a-și alege fiul său pe acelea care îi va plăcea. Făt-Frumos, după ce răscoli trei zile și trei nopți, găsi în sfârșit, în fundul unui tron vechi, armele și hainele tătâne-său de când era flăcău, dar foarte ruginite. Se apucă însuși cu mâna lui să le curețe de rugină și, după șase săptămâni, izbuti a face să lucească armele ca oglinda. Totodată îngriji și de cal, precum îi zisese el. Destulă muncă avu; dar fie, că izbuti.

Când auzi calul de la Făt-Frumos că hainele și armele sunt bine curățate și pregătite, odată se scutură și el, și toate bubele și răpciuga căzură de pe dânsul și rămase întocmai cum îl fătase mă-sa, un cal gras, trupeș și cu patru aripi; văzându-l Făt-Frumos astfel, îi zise:

– De azi în trei zile plecăm.

– Să trăiești, stăpâne; sunt gata chiar azi, de poruncești, îi răspunse calul.

A treia zi de dimineață, toată curtea și toată împărăția era plină de jale. Făt-Frumos, îmbrăcat ca un viteaz, cu paloșul în mână, călare pe calul ce-și alesese, își luă ziua bună de la împăratul, de la împărăteasa, de la toți boierii cei mari și cei mici, de la ostași și de la toți slujitorii curții, carii, cu lacrămile în ochi, îl rugau să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său; dar el, dând pinteni calului, ieși pe poartă ca vântul, și după dânsul carăle cu merinde, cu bani și vreo două sute de ostași, pe care-i orânduise împăratul ca să-l însoțească.

După ce trecu afară de împărăția tatălui său și ajunse în pustietate, Făt-Frumos își împărți toată avuția pe la ostași și, luându-și ziua bună, îi trimise înapoi, oprindu-și pentru dânsul merinde numai cât a putut duce calul. Și apucând calea către răsărit, s-a dus, s-a dus, s-a dus, trei zile și trei nopți, până ce ajunse la o câmpie întinsă, unde era o mulțime de oase de oameni.

Stând să se odihnească, îi zise calul:

– Să știi, stăpâne, că aici suntem pe moșia unei Gheonoaie, care e atât de rea, încât nimeni nu calcă pe moșia ei, fără să fie omorât. A fost și ea femeie ca toate femeile, dar blestemul părinților pe care nu-i asculta, ci îi tot necăjea, a făcut-o să fie Gheonoaie; în clipa aceasta este cu copiii ei, dar mâine, în pădurea ce o vezi, o s-o

întâlnim venind să te prăpădească; e grozavă de mare: dară să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul ca să o săgetezi, iar paloşul şi sulița să le ţii la îndemână, ca să te slujeşti cu dânsele când va fi de trebuinţă.

Se deteră spre odihnă; dar păndea când unul, când altul.

A doua zi, când se revărsa ziorile, ei se pregăteau să treacă pădurea. Făt-Frumos înşelă şi înfrână calul, şi chinga o strânse mai mult decât altă dată, şi porni; când, auzi o ciocănitură groaznică. Atunci calul îi zise:

– Ţine-te, stăpâne, gata, că iată se apropie Gheonoaia.

Şi când venea ea, nene, dobora copacii: aşa de iute mergea; iar calul se urcă ca vântul până cam dasupra ei şi Făt-Frumos îi luă un picior cu săgeata şi, când era gata a o lovi cu a doua săgeată, strigă ea:

– Stăi, Făt-Frumos, că nu-ţi fac nimic!

Şi văzând că nu o crede, îi dete înscris cu sângele său.

– Să-ţi trăiască calul, Făt-Frumos, îi mai zise ea, ca un năzdrăvan ce este, căci de nu era el, te mâncam fript; acum însă m-ai mâncat tu pe mine; să ştii că până azi nici un muritor n-a cutezat să calce hotarele mele până aicea; câţiva nebuni carii s-au încumes a o face d-abia au ajuns până în câmpia unde ai văzut oasele cele multe.

Se duseră acasă la dânsa, unde Gheonoaia ospătă pe Făt-Frumos şi-l omeni ca p-un călător. Dar pe când se aflau la masă şi se chefuiau, iară Gheonoaia gemea de durere, deodată el îi scoase piciorul pe care îl păstra în traistă, i-l puse la loc şi îndată se vindecă. Gheonoaia, de bucurie, ţinu masă trei zile d-a rândul şi rugă pe Făt-Frumos să-şi aleagă de soţie pe una din cele trei fete ce avea, frumoase ca nişte zâne; el însă nu voi, ci îi spuse curat ce căuta; atunci ea îi zise:

– Cu calul care îl ai şi cu vitejia ta, crez că ai să izbuteşti.

După trei zile, se pregătiră de drum şi porni. Merse Făt-Frumos, merse şi iar merse, cale lungă şi mai lungă; dară când fu de trecu peste hotarele Gheonoaiei, dete de o câmpie frumoasă, pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte pârlită. Atunci el întrebă pe cal:

– De ce este iarba pârlită?

Şi calul îi răspunse:

– Aici suntem pe moşia unei Scorpii, soră cu Gheonoaia; de rele ce sunt, nu pot să trăiască la un loc; blestemul părinţilor le-a ajuns, şi d-aia s-au făcut lighioi, aşa precum le vezi; vrăjmăşia lor e groaznică, nevoie de cap, vor să-şi răpească una de la alta pământ; când Scorpia este necăjită rău, varsă foc şi smoală; se vede că a avut vro ceartă cu soră-sa şi, viind s-o gonească de pe tărâmul ei, a pârlit iarba pe unde a trecut; ea este mai rea decât soră-sa şi are trei capete. Să ne odihnim puţin, stăpâne, şi mâine dis-de-dimineaţă să fim gata.

A doua zi se pregătiră, ca şi când ajunsese la Gheonoaie, şi porniră. Când, auziră un urlet şi o vâjietură, cum nu mai auziseră ei până atunci:

– Fii gata, stăpâne, că iată se apropie zgripsoroaica de Scorpie.

Scorpia, cu o falcă în cer şi cu alta în pământ şi vărsând flacări, se apropia ca vântul de iute; iară calul se urcă repede ca săgeata până cam deasupra şi se lăsă asupra ei cam pe de o parte. Făt-Frumos o săgetă şi îi zbură un cap; când era să-i mai ia un cap, Scorpia se rugă cu lacrămi ca să o ierte, că nu-i face nimic, şi ca să-l încredinţeze, îi dete înscris cu sângele ei. Scorpia ospătă pe Făt-Frumos şi mai şi decât Gheonoaia; iară el îi dete şi dânsei înapoi capul ce i-l luase cu săgeata, carele se lipi îndată cum îl puse la loc, şi după trei zile plecară mai departe.

Trecând şi peste hotarele Scorpiei, se duseră, se duseră şi iară se mai duseră, până ce ajunseră la un câmp numai de flori şi unde era numai primăvară; fiecare floare era cu deosebire de mândră şi cu un miros dulce, de te îmbăta; trăgea un vântişor care abia adia. Aicea stătură ei să se odihnească, iară calul îi zise:

– Trecurăm cum trecurăm până aci, stăpâne; mai avem un hop: avem să dăm peste o primejdie mare; şi, dacă ne-o ajuta Dumnezeu să scăpăm şi de dânsa, apoi suntem voinici. Mai-nainte de aci este palatul unde locuieşte *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte*. Această casă este încongiurată cu o pădure deasă şi înaltă, unde stau toate fiarele cele mai sălbatice din lume; ziua şi noaptea păzesc cu neadormire şi sunt multe foarte; cu dânsele nu este chip de a te bate; şi ca să trecem prin pădure e peste poate; noi însă să ne silim, dac-om putea, să sărim pe dasupra.

După ce se odihniră vreo două zile, se pregătiră iarăşi; atunci calul, ţinându-şi răsuflarea, zise:

– Stăpâne, strânge chinga cât poţi de mult, şi, încălecând, să te ţii bine şi în scări, şi de coama mea; picioarele să le ţii lipite pe lângă supţioara mea, ca să nu mă zăticneşti în zborul meu.

Se urcă, făcu probă, şi într-un minut fu aproape de pădure.

– Stăpâne, mai zise calul, acum e timpul când se dă de mâncare fiarălor pădurei şi sunt adunate toate în curte; să trecem.

– Să trecem, răspunse Făt-Frumos, şi Dumnezeu să se îndure de noi.

Se urcară în sus şi văzură palatul strălucind astfel, de la soare te puteai uita, dar la dânsul ba. Trecură pe dasupra pădurii şi, tocmai când erau să se lase în jos la scara palatului, d-abia, d-abia atinse cu piciorul vârful unui copaci şi dodată toată pădurea se puse în mişcare; urlau dobitoacele, de ţi se făcea părul măciucă pe cap.

Scanned with OKEN Scanner

Se grăbiră de se lăsară în jos; şi de nu era doamna palatului afară, dând demâncare puilor ei (căci aşa numea ea lighionile din pădure), îi prăpădea negreşit.

Mai mult de bucurie că au venit, îi scăpă ea; căci nu mai văzuse până atunci suflet de om pe la dânsa. Opri pe dobitoace, le îmblânzi şi le trimise la locul lor. Stăpâna era o zână naltă, supţirică şi drăgălaşă şi frumoasă, nevoie mare! Cum o văzu Făt-Frumos, rămase încremenit. Dară ea, uitându-se cu milă la dânsul, îi zise:

– Bine ai venit, Făt-Frumos! Ce cauţi pe aici?

– Căutăm, zise el, *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte.*

– Dacă căutaţi ceea ce ziseşi, aci este.

Atunci descălică şi intră în palat. Acolo găsi încă două femei, una ca alta de tinere; erau surorile cele mai mari. El începu să mulţumească zânei pentru că l-a scăpat de primejdie, iară ele, de bucurie, gătiră o cină plăcută şi numai în vase de aur. Calului îi dete drumul să pască pe unde va voi dânsul; pe urmă îi făcură cunoscuţi tutulor lighioanelor, de puteau îmbla în tihnă prin pădure.

Femeile îl rugară să locuiască de aci înainte cu dânsele, căci ziceau că li se urâse, şezând tot singurele; iară el nu aşteptă să-i mai zică o dată, ci priimi cu toată mulţumirea, ca unul ce aceea şi căuta.

Încet, încet, se deprinseră unii cu alţii, îşi spuse istoria şi ce păţi până să ajungă la dânsele, şi nu după multă vreme se şi însoţi cu fata cea mai mică. La însoţirea lor, stăpânele casei îi deteră voie să meargă prin toate locurile de primprejur, pe unde va voi; numai pe o vale, pe care i-o şi arătară, îi ziseră să nu meargă, căci nu va fi bine de el; şi-i şi spuseră că acea vale se numea *Valea Plângerii.*

Petrecu acolo vreme uitată, fără a prinde de veste, fiindcă rămăsese tot aşa de tânăr, ca şi când venise. Trecea prin pădure, fără să-l doară măcar capul. Se desfăta în palaturile cele aurite, trăia în pace şi în linişte cu soţia şi cumnatele sale, se bucura de frumuseţea florilor şi de dulceaţa şi curăţenia aerului, ca un fericit. Ieşea adesea la vânătoare; dar, într-o zi, se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două şi nu-l nimeri; supărat, alergă după el şi dete şi cu a treia săgeată, cu care îl şi nimeri; dară nefericitul, în învălmăşeală, nu băgase de seamă că, alergând după iepure, trecuse în Valea Plângerii.

Luând iepurile, se întorcea acasă; când, ce să vezi d-ta? deodată îl apucă un dor de tată-său şi de mumă-sa. Nu cuteză să spuie femeilor măiestre; dară ele îl cunoscură după întristarea şi neodihna ce vedea într-însul.

– Ai trecut, nefericitule, în Valea Plângerii! îi ziseră ele, cu totul speriate.

– Am trecut, dragele mele, fără ca să fi voit să fac astă neghiobie; şi acum mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinţilor mei, însă şi de voi nu mă îndur ca să vă părăsesc. Sunt de mai multe zile cu voi şi n-am să mă plâng de nici o mâhnire. Mă voi duce dară să-mi mai văz o dată părinţii şi apoi m-oi întoarce, ca să nu mă mai duc niciodată.

– Nu ne părăsi, iubitule; părinţii tăi nu mai trăiesc de sute de ani, şi chiar tu, ducându-te, ne temem că nu te vei mai întoarce; rămâi cu noi; căci ne zice gândul că vei pieri.

Toate rugăciunile celor trei femei, precum şi ale calului, n-au fost în stare să-i potolească dorul părinţilor, care-l usca pe d-a-ntregul. În cele mai de pe urmă, calul îi zise:

– Daca nu vrei să mă asculţi, stăpâne, orice ţi se va întâmpla, să ştii că numai tu eşti de vină. Am să-ţi spui o vorbă, şi daca vei priimi tocmeala mea, te duc înapoi.

– Primesc, zise el cu toată mulţumirea, spune-o!

– Cum vom ajunge la palatul tatălui tău, să te las jos şi eu să mă întorc, de vei voi să rămâi măcar un ceas.

– Aşa să fie, zise el.

Se pregătiră de plecare, se îmbrăţişară cu femeile şi, după ce-şi luară ziua bună unul de la altul, porni, lăsându-le suspinând şi cu lacrămile în ochi. Ajunseră în locurile unde era moşia Scorpiei; acolo găsiră oraşe; pădurile se schimbaseră în câmpii; întrebă pre unii şi pre alţii despre Scorpie şi locuinţa ei; dar îi răspunseră că bunii lor auziseră de la strămunii lor povestindu-se de asemenea fleacuri.

– Cum se poate una ca asta? le zicea Făt-Frumos, mai alaltăieri am trecut pe aici; şi spunea tot ce ştia.

Locuitorii râdea de dânsul, ca de unul ce aiurează sau visează deştept, iară el, supărat, plecă înainte, fără a băga de seamă că barba şi părul îi albise.

Ajungând la moşia Gheonoaiei, făcu întrebări ca şi la moşia Scorpiei, şi primi asemenea răspunsuri. Nu se putea domiri el: cum de în câteva zile s-au schimbat astfel locurile? Şi iarăşi supărat, plecă cu barba albă până la brâu, simţind că îi cam tremurau picioarele, şi ajunse la împărăţia tătâne-său. Aici alţi oameni, alte oraşe, şi cele vechi erau schimbate de nu le mai cunoştea. În cele mai de pe urmă, ajunse la palaturile în care se născuse. Cum se dete jos, calul îi sărută mâna şi îi zise:

Scanned with OKEN Scanner

– Rămâi sănătos, stăpâne, că eu mă întorc de unde am plecat. Daca poftești să mergi și d-ta, încalecă îndată și aidem!

– Du-te sănătos, că și eu nădăjduiesc să mă întorc peste curând.

Calul plecă ca săgeata de iute.

Văzând palaturile dărâmate și cu buruieni crescute pe dânsele, ofta și, cu lacrămi în ochi, căta să-și aducă aminte cât erau odată de luminate aste palaturi și cum și-a petrecut copilăria în ele: ocoli de vreo două-trei ori, cercetând fiecare cămară, fiecare colțuleț ce-i aducea aminte cele trecute; grajdul în care găsise calul; se pogorî apoi în pivniță, gârliciul căreia se astupase de dărămăturile căzute.

Căutând într-o parte și în alta, cu barba albă până la genunchi, ridicându-și pleoapele ochilor cu mâinele și abia umblând, nu găsi decât un tron odorogit; îl deschise, dară în el nimic nu găsi; ridică capacul chichiței, și un glas slăbănogit îi zise:

– Bine ai venit, că de mai întârziai, și eu mă prăpădeam.

O palmă îi trase Moartea lui, care se uscase de se făcuse cârlig în chichiță, și căzu mort, și îndată se și făcu țărână.

Iar eu încălecai p-o șa și vă spusei dumnea-voastră așa.

(Petre Ispirescu, *Opere*, I, Editura pentru Literatură, București, 1969)

Ilustrație de Val Munteanu la volumul *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*

STUDIUL TEXTULUI

Basmul este o narațiune în care întâmplările sunt fantastice și personajele fabuloase. În asemenea narațiuni, eroii se grupează în două categorii, după cum se află în slujba binelui sau a răului. Făt-Frumos, animale năzdrăvane, zâne etc. se confruntă cu forțele nefaste ale naturii sau societății, reprezentate de zmei, balauri, vrăjitoare etc., pe care le învinge, făcând să triumfe binele. După o expresie a lui G. Călinescu, basmele sunt opere literare în care ne întâmpină „oglindirea... vieții în moduri fabuloase". Într-un basm „eroii nu sunt numai oameni, ci și anume ființe himerice"; atunci „când dintr-o narațiune lipsesc acești eroi himerici, n-avem de a face cu un basm" *(Estetica basmului*, 1965, p. 9).

Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte e un basm mai bogat în semnificații decât altele, în structura lui fiind vizibile unele elemente de filozofie folclorică românească. Ceva din filozofia mioritică se transmite acestui basm, sensurile lui integrându-se concepției despre rostul omului pe pământ, despre locul lui în univers, altfel spus, despre viață și moarte. Omul e născut pentru a fi fericit, dar fericirea nu vine de la sine, ci trebuie cucerită. Oricât de înalte ar fi idealurile către care aspiră omul, acestea pot fi atinse prin cutezanță și perseverență. Omul nu poate însă deroga de la statutul său de ființă muritoare. Încercarea de a eluda moartea echivalează cu depășirea omenescului; doar prin capacitatea sa de a dărui semenilor săi fericire și de a fi, prin aceasta, el însuși fericit, omul devine nemuritor. Acestea sunt câteva înțelesuri care pot fi desprinse din fondul de idei și simboluri al basmului *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, ceea ce ne conduce la substratul lui mitologic. Asemenea semnificații pot deveni mai limpezi dacă urmărim evoluția narativă a basmului.

Scanned with OKEN Scanner

Delimitarea secvenței	SEMNIFICAȚIA MOTIVULUI NARATIV
Secvența 1: „A fost odată ca niciodată... ca Solomon-Împărat."	**Motivul împăratului fără urmaș** Un împărat dobândește în chip miraculos urmaș la tron. E un motiv larg răspândit în basmele fantastice. Copilul se dovedește năzdrăvan încă înainte de naștere, refuzând să vină pe lume. O face doar când i se promite *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte.*
Secvența 2: „De la o vreme încoace... cea mai frumoasă împărătească de sub soare de soție."	**Motivul dorinței imposibile** Ceea ce înainte de naștere fusese crezut doar un capriciu se dovedește a fi o dorință imposibil de îndeplinit în lumea obișnuită. Împăratul nu-i poate oferi *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* și Făt-Frumos se hotărăște s-o caute și s-o găsească singur. Intuim aici simbolul idealului, al aspirației către ceva deosebit, ceea ce este în firea și chiar în puterea omului.
Secvența 3: „Dar n-a fost cu putință să-l întoarcă... îi prăpădea negreșit."	**Motivul probelor depășite** Întotdeauna, în basmele fantastice, Făt-Frumos trebuie să-și dovedească însușirile excepționale de tânăr candidat la însurătoare. De aceea, el depășește anumite probe (piedici) care se ivesc în drumul său spre dobândirea soției. Și în acest basm, Făt-Frumos, ajutat de cal, învinge opreliștile simbolizate de Gheonoaie, Scorpie și fiare sălbatice. Mai totdeauna aceste piedici sunt în număr de trei.
Secvența 4: „Mai mult de bucurie... ca un fericit."	**Motivul dorinței împlinite** Depășind piedicile, Făr-Frumos găsește locul unde se află *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, este primit cu mare bucurie, semn că în tărâmul în care a pătruns există forme ale omenescului: cele trei surori tânjesc după „suflet de om". Dar tărâmul acesta se abate de la ceea ce e propriu omului: aici nu există timp, nici memorie, există doar fericire, care trebuie păstrată prin respectarea unei interdicții: a nu pătrunde în *Valea Plângerii*. E o lume unilaterală, fără contrastele știute, în care Făt-Frumos pătrunde din dorința de a fi fericit și de a aduce fericire. Bănuim că o astfel de lume e monotonă și lipsită de relief, o lume la care Făt-Frumos, comportându-se ca pe tărâmul din care venise, nu se va putea adapta.
Secvența 5: „Ieșea adesea la vânătoare... căci ne zice gândul că vei pieri."	**Motivul dorului de părinți** Vânând, Făt-Frumos încalcă interdicția și-și recapătă brusc memoria. Își aduce aminte de lumea din care venise și mai ales de părinți, pe care dorește să-i vadă. Revenirea memoriei și a dorului echivalează cu un proces de reumanizare, de reintrare în limitele omenescului, cu tot ce presupune el, inclusiv moartea. Motivul are o oarecare răspândire în sfera basmelor, dar nu întotdeauna are și această profundă semnificație de revenire la statutul inițial.
Secvența 6: „Toate rugăciunile celor trei femei... Iar eu încălecai p-o șa și vă spusei dumneavoastră așa."	**Motivul reîntoarcerii la condiția umană** Făt-Frumos se reîntoarce, nu mai recunoaște locurile pe unde trecuse, semn al efectului transformator al timpului scurs ireversibil, pe care eroul nu-l mai percepuse, îmbătrânește pe măsură ce se apropie de locurile natale, găsește palatul în paragină, își descoperă moartea într-o ladă veche și moare. Omul – înțelegem – poate năzui oricât de mult și oricât de sus, poate atinge cote nebănuite de iscusință, perseverență și curaj, poate atinge forme nebănuite de fericire pentru el și semenii lui, dar toate acestea trebuie să se realizeze – nu se poate altfel – în deplină cunoștință a condiției sale de ființă muritoare. Înțeles astfel, basmul devine o pledoarie strălucită, rostită în limbajul fabulos-simbolic al basmului folcloric, pentru acceptarea deliberată a locului ocupat de om în lume și în univers, încetând adică să mai fie doar o poveste de divertisment și conținând un substrat didactic-moralizator de mare profunzime filozofică, perfect „absorbit în fapte, fără nici o intervenție discursivă" (G. Călinescu, *Op. cit.*, p. 317).

Delimitarea secvenței	SEMNIFICAȚIA MOTIVULUI NARATIV
Secvența 1: „A fost odată ca niciodată... ca Solomon-Împărat."	**Motivul împăratului fără urmaș** Un împărat dobândește în chip miraculos urmaș la tron. E un motiv larg răspândit în basmele fantastice. Copilul se dovedește năzdrăvan încă înainte de naștere, refuzând să vină pe lume. O face doar când i se promite *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte.*
Secvența 2: „De la o vreme încoace... cea mai frumoasă împărăteasă de sub soare de soție."	**Motivul dorinței imposibile** Ceea ce înainte de naștere fusese crezut doar un capriciu se dovedește a fi o dorință imposibil de îndeplinit în lumea obișnuită. Împăratul nu-i poate oferi *Tinerețe fără bătrânețe și viața fără de moarte* și Făt-Frumos se hotărăște s-o caute și s-o găsească singur. Intuim aici simbolul idealului, al aspirației către ceva deosebit, ceea ce este în firea și chiar în puterea omului.
Secvența 3: „Dar n-a fost cu putință să-l întoarcă... îi prăpădea negreșit."	**Motivul probelor depășite** Întotdeauna, în basmele fantastice, Făt-Frumos trebuie să-și dovedească însușirile excepționale de tânăr candidat la însurătoare. De aceea, el depășește anumite probe (piedici) care se ivesc în drumul său spre dobândirea soției. Și în acest basm, Făt-Frumos, ajutat de cal, învinge opreliștile simbolizate de Gheonoaie, Scorpie și fiare sălbatice. Mai totdeauna aceste piedici sunt în număr de trei.
Secvența 4: „Mai mult de bucurie... ca un fericit."	**Motivul dorinței împlinite** Depășind piedicile, Făr-Frumos găsește locul unde se află *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*, este primit cu mare bucurie, semn că în tărâmul în care a pătruns există forme ale omenescului: cele trei surori tânjesc după „suflet de om". Dar tărâmul acesta se abate de la ceea ce e propriu omului: aici nu există timp, nici memorie, există doar fericire, care trebuie păstrată prin respectarea unei interdicții: a nu pătrunde în *Valea Plângerii*. E o lume unilaterală, fără contrastele știute, în care Făt-Frumos pătrunde din dorința de a fi fericit și de a aduce fericire. Bănuim că o astfel de lume e monotonă și lipsită de relief, o lume la care Făt-Frumos, comportându-se ca pe tărâmul din care venise, nu se va putea adapta.
Secvența 5: „Ieșea adesea la vânătoare... căci ne zice gândul că vei pieri."	**Motivul dorului de părinți** Vânând, Făt-Frumos încalcă interdicția și-și recapătă brusc memoria. Își aduce aminte de lumea din care venise și mai ales de părinți, pe care dorește să-i vadă. Revenirea memoriei și a dorului echivalează cu un proces de reumanizare, de reintrare în limitele omenescului, cu tot ce presupune el, inclusiv moartea. Motivul are o oarecare răspândire în sfera basmelor, dar nu întotdeauna are și această profundă semnificație de revenire la statutul inițial.
Secvența 6: „Toate rugăciunile celor trei femei... Iar eu încălecai p-o șa și vă spusei dumneavoastră așa."	**Motivul reîntoarcerii la condiția umană** Făt-Frumos se reîntoarce, nu mai recunoaște locurile pe unde trecuse, semn al efectului transformator al timpului scurs ireversibil, pe care eroul nu-l mai percepuse, îmbătrânește pe măsură ce se apropie de locurile natale, găsește palatul în paragină, își descoperă moartea într-o ladă veche și moare. Omul – înțelegem – poate năzui oricât de mult și oricât de sus, poate atinge cote nebănuite de iscusință, perseverență și curaj, poate atinge forme nebănuite de fericire pentru el și semenii lui, dar toate acestea trebuie să se realizeze – nu se poate altfel – în deplină cunoștință a condiției sale de ființă muritoare. Înțeles astfel, basmul devine o pledoarie strălucită, rostită în limbajul fabulos-simbolic al basmului folcloric, pentru acceptarea deliberată a locului ocupat de om în lume și în univers, încetând adică să mai fie doar o poveste de divertisment și conținând un substrat didactic-moralizator de mare profunzime filozofică, perfect „absorbit în fapte, fără nici o intervenție discursivă" (G. Călinescu, *Op. cit.*, p. 317).

Scanned with OKEN Scanner

Verificați-vă cunoștințele!

Citiți și alte basme și identificați în structura lor motive narative întâlnite în *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte.*

EXPRESII DIN POVEȘTI

– Și-a vindecat ochii de arșița plânsului cu apa de la Fântâna Zânei-Zorilor.
– A perit fără de urmă.
– Zorile crăpară.
– Feri din cale! strigă Făt-Frumos către balaur. El mai strigă o dată și-nc-o dată.
– Neagră-ți fie lumina, și calea încurcată.
– Își repezi murgul, dar își află voinicul.
– Merseră nici prea tare, să nu obosească, nici prea încet, să nu întârzie...
– Vâlva pădurii – Mama-Pădurii.
– Abia-și vorbi vorba.
– Uriașul a luat lumea-n spate și a împuns fuga cu ea.
– El își întări inima, deși îl furnica în spinare fiorii de spaimă.
– Văzând că nu o scoate la capăt cu iuțeala, începu a se purta mai cu cale și treabă.
– Când el o văzu așa de frumoasă și de luminoasă, își ascunse ochii cu palma ca să nu-și piardă vederile.
– „N-aveți frică, nici eu n-am". Astfel grăi și a făcut făcuta, căci nu-l răbda firea de a o face.
– El văzu că nu mai vede nimic, începu a simți că nu mai simte nimic, și dete a pricepe că nu mai are ce pricepe... Apoi când se trezi, i se părea că se născuse din nou, căci zmeul peri ca în palmă.
– Dihania zbura pe picioare și umbla pe aripi, era cu capul dinapoi, cu coada dinainte, cu ochii în piept și cu pieptul în frunte.
– Viteazului îi tremura fiori o dată din sus în jos, o dată din jos în sus, o dată cruciș și o dată curmeziș.
– Ce e, frate? – Nu e bine. – Pentru ce să nu fie bine? – Pentru că un balaur vine.
– E frig de se sleește măduva-n oase, de înghează răsuflarea în gură și vițelul în vacă... Crapă stâncele de ger și plesnesc stejarii codrului și ouăle corbului.
– Împărăția zmeului nu e de o azvârlită, de două, dar de nouă mii nouă sute nouăzeci și nouă.
– Se duse cum se duse năluca când umblă vântoasele și gonesc tricolicii în miezul nopții.
– E cald de se topește măduva-n oase și potcoavele cailor. Cald de seacă inima și se usucă limba.
– Du-te și-i zi: „sănătate și voe bună de la mine".
– Măsurat-au pustiul cu ochii și mare lungă i-a părut măsura.
– Nici cald, nici frig. Cum e mai bine, între amândouă... ca primăvara când se înțarcă mieii.
– Fetele vântoaselor se dau în dragoste cu vârcolacii.
– Purta opinci de oțel cu curele de viței.
– Oftează cu greu ca omul care ar vrea și n-ar vrea să facă ce face.
– Îi dete dreptate la toate, oum se cade omului care șade la masa altuia.
– El ascultă tăcut și nu pierdu o vorbă din gura ei; apoi se sui în podul casei de dormi dus.
– A doua zi, pe când Luceafărul-Boului se urca pe cer, el își hrăni calul cu jar.
– Zâna-Zorilor are ochi care vrăjesc și priviri care răpesc mințile.
– Acolo nu urma zilei noaptea, și nopții zioa... era pururea zioă cu vânt moale și răcoros, cu soare ascuns și lumina pe jumătate.
– După mult mers el a ajuns, după o cale ca de trei azvârlite.
– Nu era luna la răsărit așa de mare cât era ochiul balaurului în mijlocul frunței.
– Pe iarbă răsăreau tot flori de flori, iar pe flori dormea zâne de zâne.
– Voinicul nu era de ieri de alaltăieri; era om pe sine.
– Părea că acolo ar fi stat lumea locului; tot primăvară și tinerețe.
– El cânta, ea îl asculta când cu dulce, când cu amar, când cu drag, când cu necaz
– Calea e lungă, lumea e rea... Să te feri de lume, să nu-ți ieși din cale.
– O năframă de pânză nesădită, cu dinaintea vrăjită. Cine o poartă, scapă de soartă.
– Nu merse mult și zări nourii din țara lui, simți suflarea vântului de-acasă.
– Voi, zmei! porniți, goniți, ajungeți, prindeți și aduceți sau ucideți!
– Zmeii fugiră după Făt-Frumos; însă Făt-Frumos fugea de nici razele soarelui nu-l ajungea, astfel încât noaptea se prelungea treptat în calea lui.

Scanned with OKEN Scanner

– Zioa trimise pe sfântul soare să caute pe Făt-Frumos, zicând să facă din şapte zile una şi să se obosească tusnouă cai ai lui în goana voinicului.

– Se mişcă a străin.

– Du-te; şi fii c-un picior aicea şi cu unul unde te trimit.

– Când viteazul se opri, toată lumea se opri ca să vadă ce-o să facă.

– Atât era de frumoasă încât lupii păzeau turma când o videau pe dânsa păstoriţă.

– Voinic crescut pe şaua calului. – El suci frâul şi opri fugarul.

– Multe se petrec în lume, şi dintre toate multe bune, multe rele.

– Aşa e lumea!... chiar şi acolo e rea unde o poartă gândul cel bun.

– Cu vorbe şi iscusinţă omul priceput află cale şi chip.

– Vremea trecea, zioa nunţii era aproape; era mâne-poimâne.

– Una bună şi cea din urmă.

– Zioa nu-i lăsa odihnă şi noaptea îl ţinea treaz.

– Minţile muiereşti stoarce zăr din piatră. Vicleşugul muierilor dezbracă voinicii. Ce puterea nu poate, poate dulceaţa vorbelor, şi ce nici asta nu poate, poate lăcrămile mincinoase.

– Mult a ţinut până la ruptul firului.

– Fost-am cale îndelungată şi am grăit cu suflare vânturilor, şi am vorbit cu limba fearelor, şi am cântat cu valurile de apă, iar acum cu graiu de om îţi spun că...

– El sări pe fereastră şi peste fereastră, în casă, şi în casă la masă, şi la masă în frunte unde şedea împăratul când era mire.

– Poţi tu să faci din brustur trandafir, şi liliacul să cânte cu glas frumos, şi să rodească măr pe iarba lupului?

– Rău e gândul tău, dar parte să ai de el.

– El era pe pragul morţii şi nu mai avea în el decât trei răsuflări.

– El începu a răsufla aburi de moarte.

– Priveşte, iubite, în paharul meu că să-mi îndulceşti vinul.

– Muierea dă în stânga, dă în dreapta, sparge, drege, curăţeşte, se sucеşte, desucеşte.

– Eşti de toate, numai aşa nu, precum ar trebui să fii.

– Singur şi trist ca frunza acătată de un painjen.

– Sora cea mai mare era atât de frumoasă, încât, dacă-i vedeai faţa oglindită în faţa vinului, ţi se părea cum că vinul e mai tare şi mai înfocat; iar sora cea mai mică atât era de frumoasă, încât, dacă-i vedeai faţa oglindită în faţa vinului, ţi se părea cum că vinul e mai dulce şi mai moale.

– Război, suveică, urzeală, năsădeală, crâmpiţă.

– Venia aşa de iute că nu făceau colb copitele cailor.

– Nu ţi-e portul ca lauda, nici faţa ca vestea.

– După multă vorbă şi îndelungată sfătuire, ei apucară prin gudurоaiele întunecoase a pădurei.

– Deodată, ca din puşcă, sări o căprioară.

– Nici trăsnetul nu-l putea trezi din somn.

– Iar când privi şi văzu ce vede... se înfioră în cruciş şi curmeziş, căci baba avea gura ca grapa, ochii ca ceapa, nasul cârlig şi părul pârlit.

– Ca să nu-l cuprindă somnul se culcă pe un pat de spini, cu jăratec dedesupt.

– Atât de subţirel, că nici cu vârful limbei nu-l puteai simţi.

– Descurcându-i părul, şi-a încurcat ochii, atât de frumos era părul Ilenii.

– I-a-mpletit în păr firul morţii.

– A luat lumea de-a lungul ca un om fără ţară şi fără căpătâi.

– În cosiţe floarea-i cântă, nouă-mpărăţii ascultă (Ileana Cosânzeana).

– Mama ciumii din marginea lumii.

– Ce-ţi poartă cioarele picioarele, vântul părul, orbii ochii, de te-ai abătut pe la casa mea?

– Se izbia valul în sus de părea că vrea s-apuce luna din cer.

– Rămân cu cuiul în inimă.

– Vorba vorbă aduce.

– N-ai grijă: „Tacu-mă" mă chiama.

– Rumână de răceala vântului şi de căldura gândului.

– A trăit viaţă albă, a văzut zile bune.

(Reproduse după V. Alecsandri)

Scanned with OKEN Scanner

VERIFICAȚI-VĂ ȘI COMPLETAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE!

1. Definiți folclorul în general și literatura populară în special, folosind manualul școlar, *Dicționarul explicativ al limbii române* sau un dicționar de terminologie literară.

2. Enumerați trăsăturile literaturii populare și explicați relațiile dintre ele.

3. Clasificați creațiile populare cunoscute: a) după criteriul funcțional; b) după criteriul tematic; c) după genul literar; d) după specia literară.

4. Reproduceți, din memorie, cel puțin 10 versuri dintr-o poezie populară care v-a plăcut mai mult și comentați-le, precizând elementele de prozodie (ritm, rimă).

5. Alcătuiți planul unei compuneri, alegând singuri un titlu care să pună în valoare și idei cuprinse în următoarele texte:

„Comori nepreţuite de simţiri duioase, de idei înalte, de notiţe istorice, de crezări superstiţioase, de datini strămoşeşti şi mai cu seamă de frumuseţi poetice pline de originalitate şi fără seamăn în literaturile străine, poeziile noastre poporale compun o avere naţională, demnă de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru naţia română."

(V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*)

„Farmecul poeziei populare îl găsesc în faptul că ea este expresia cea mai scurtă a simțământului și a gândirei. Lăsând la o parte tot ce e nenatural, ea nu este decât limba simțământului și pentru ca această limbă să fie totdeauna curată, adeseori se renunță și la rimă și, căutându-se cuvântul cel mai apropiat, nu se impune nici o silă la construirea versului. Și să sperăm că tot se vor mai găsi suflete care să nu fie jignite de rima neîndemânatică sau de simplitatea unui cuvânt vechi, ci vor preferi de a se adăpa mai bine la izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare, decât să bea din izvorul de apă de zahăr cu portocale."

(Mihai Eminescu)

„Coborând văile, suind dealurile, săltând Carpații, creațiunile anonime s-au dus de aici dincolo și de dincolo dincoace, ca fluxul și refluxul oceanului, răscolite de puterea uriașe a instinctului nostru, pururea năzuind să ne simțim o singură ființă cu același dor, cu aceleași dureri, cu aceeași limbă fără dialecte și cu aceiași tropi pe care au curs inspirațiile bătrânești."

„Opera noastră universală va fi aceea care ne va reprezenta în concertul lumii cu aspectul, cu sentimentalitatea, cu ideațiunea și cu năzuințele noastre, deosebite de ale celorlalți. Știința n-are patrie. Globul pământesc, patria adevărului. Arta – dar adevărata artă – este țărmuită în granițele etnice ale unui popor, și este unica graniță a sufletului unui popor."

(Barbu Delavrancea, *Din estetica poeziei populare*, discurs de recepție la intrarea în Academia Română, 1913)

„Ce este *doina*? S-au făcut deosebite presupuneri. Înainte însă de a alerga la ipoteze, disciplina științifică impune etnografului altă cale: să privească fenomenul în legătură cu mediul său social. Și, mai întâi, în ce împrejurare se cântă doina?

Ea nu e cântec de salon, nici de cusătoreasă, nici la meliţatul cânepei sau la moară, la piuă ori la alte munci obișnuite. Ci e un cântec legat de viața ciobanilor. Cine a trăit măcar câteva săptămâni la stână și a ascultat cântecul din fluier al păstorilor; cine a văzut mânatul în strungă, mulsul oilor, *porneala* lor în urma ciobanului, ieșirea în *cină*, după anume chemări ale cântecului, pentru acela nu mai rămâne nici o îndoială că doina este cel mai autentic reflex al lungii noastre vieți pastorale, începând încă din vremea strămoșilor daci."

„Păstori au fost și sunt încă mulți pe fața pământului, începând din stepele Asiei până în colțul de miazăzi al Africei și în pampele Americei, dar o *Mioriță* și o *Doină* n-a produs nimeni afară de poporul român. De n-am fi făcut nimic în istoria omenirii, e de ajuns și atâta, spre a se vedea că n-am ținut degeaba umbră pământului."

(Simion Mehedinți, *Caracterizarea etnografică a unui popor prin munca și uneltele sale*, discurs de recepție la intrarea în Academia Română, 1920)

„Trebuie să fac mărturisirea de credință că poporul este părintele meu literar; că trecutul pulsează în mine ca un sânge al celor dispăruți; că mă simt ca un stejar de la Orhei cu mii și mii de rădăcini înfipte în pământul neamului meu.[...]

De aceea artiștii, cu fața în lumină nouă de aurora, trebuie să-și plece urechea spre trecut și spre popor."

Scanned with OKEN Scanner

„Istoria noastră mai veche, cea dinainte de Negru-Vodă și Bogdan, este ca și necunoscută. Singurul document străvechi care o luminează întrucâtva este cântecul popular, și din el se vede că strămoșii noștri au trăit într-un lung și aspru amurg de suferință. Puține popoare au fost așa de crud încercate ca poporul nostru. Asta a ajuns acum o banalitate și parcă nu ne mai mișcă."

„Năcăjiții noștri strămoși au suferit, au luptat și au murit. Iar cântecele bătrânești și doinele s-au ridicat din inimile lor ca flori pe morminte.[...]

Prin aceasta literatura noastră populară are ceva al său propriu, deosebit de al altor neamuri și asta e îndestulător ca să poată porni de la ea o literatură cultă originală și a noastră."

„Cugetarea ascuțită și puțintel sceptică, pe care o găsim în proverbe, expresia colorată și plastică, alternanța de zâmbet și tristețe, tot sufletul poporului, variat ca o primăvară de la noi, le găsim în cel dintâi povestitor artist al nostru, Ion Neculce [...]"

„Alecsandri a înțeles și valorificat cel dintâi frumusețile literaturii noastre populare. Poporul nostru nu s-a bucurat de viață intensă și de cultură aici, la hotarul lumii barbarilor; în sufletul său însă mai stăruia lumina altei vieți și răsfrângerea unei culturi de odinioară."

„În sufletele acelor ciobani care priveau cu ochi de poet zările și murmurau cântece era ceva care-i deosebia de neamurile barbare – o artă și o finețe deosebită.

În poezia lor plină de contraste, acești vechi poeți anonimi cântau când suferința în doină, când amorul c-o delicatețe deseori surprinzătoare, când zâmbeau în strigături, când se avântau spre zări fantastice în cântecele bătrânești."

„În ce privește doina, în plângerea căreia plutesc negurile veacurilor, ce aș mai putea adăuga? Răspunsul ei e în inimile tuturor celor care se pot întoarce îndărăt, în țintirimul jalnicului odinioară."

„Între toate aceste rămășiți ale trecutului, însă, este una care se ridică prin arta ei fină și prin simțământul ei pătrunzător așa de sus, încât, cu drept cuvânt, ne putem întreba dacă i se poate găsi pereche în alte literaturi populare, și dacă chiar literatura cultă, în infinitele-i variații, a realizat vreodată un mic poem așa de armonic și de artistic. E vorba de acel minunat cântec bătrânesc, publicat în veacul trecut de Vasile Alecsandri, și care se cheamă *Miorița*."

„În toată structura ei, această baladă unică este așa de artistică, plină de o simțire așa de înaltă pentru natura eternă, încât eu o socotesc drept cea mai nobilă manifestare poetică a neamului nostru."

„«O, cântece populare! – zicea cândva un mare poet al Poloniei – voi, sicriu sfânt al credinței, care legați vremurile vechi cu cele nouă, în voi își depune un neam trofeele eroilor, nădejdea cugetării și floarea simțirii!».

În durerile și furtunile negurosului nostru trecut, Doina și Cântecul bătrânesc au fost izvoare de viață și energie. Cât, suferind, acest popor a cântat, el dădea dovadă că trăiește și va răzbi. De atunci încă pregătea vremurile mari de azi. De la aceste fermecate izvoare de apă vie cată să se adape toți cei care cântă și se simt ai acestui popor și ai acestui pământ."

(M i h a i l S a d o v e a n u, *Poezia populară*, discurs de recepție la intrarea în Academia Română, 1923)

„Acel cărui graiul românesc îi datorește atât de mult are astăzi aici de urmaș pe cel mai umil slujitor al muzicii, al unui grai izvorât din inimă și menit să aducă dragoste și-nfrățire printre cei pe care îi despart credințe și obiceiuri deosebite. Muzica este un grai în care se oglindesc, fără posibilitate de prefăcătorie, însușirile psihice ale omului, ale popoarelor.

Prin ea sufletul blajin și visător al românului a devenit cunoscut lumii, făcând pe străini să exclameze: «Un popor care cântă doina atât de duios trebuie să fie nobil și bun la inimă!»."

(G e o r g e E n e s c u, *Despre Iacob Negruzzi și despre intrarea muzicei la Academia Română*, discurs de recepție la intrarea în Academia Română, 1933)

„Prin ceea ce a fost și a reprezentat în viața neamului, țăranul român nu putea să nu devină îndreptarul culturii naționale, mai cu seamă în ce privește literatura și artele."

„O caracteristică tot atât de importantă a unui neam ca și comunitatea de sânge este limba. La noi și aceasta e opera țăranului. Limba românească e o limbă țărănească. Farmecul și expresivitatea specifică le-a căpătat de la făuritorul ei originar, care a fost țăranul. Toată dezvoltarea ei, până în timpurile mai noui, se datorește țăranului, singurul care a vorbit-o totdeauna. Limbile prea cultivate, ajunse la completă maturitate, devin rigide, abstractizante, mecanice. Pierzând sau disprețuind contactul direct cu poporul, în cele din urmă îmbătrânesc, se artificializează, ajung a fi organisme moarte – limba latină, greacă, ebraică... Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pământul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare. Limba aceasta, ca toate

Scanned with OKEN Scanner

operele țărănești, e conservatoare și-și apără cu îndărătnicie conformația, rămânând refractară încercărilor de violentare."

„Până la Eminescu totuși limba literară românească a mai avut destule șovăiri. Numai geniul eminescian a știut să integreze organic comoara limbii țăranului în limba uzuală a tuturor. Prin Eminescu, țăranul român a dăruit elementul cel mai necesar literaturii noastre: limba curată, bogată, mlădioasă, mereu nouă, cu posibilitatea de eternă înnoire, cu un dinamism etern, dinamismul eternului duh neaoș românesc. Colaborarea dintre românul cel mai modest și poetul cel mai mare a fixat linia generală a originalității literare românești."

(Liviu Rebreanu, *Laudă țăranului român*, discurs de recepție la intrarea în Academia Română, 1940)

6. Citiți și comentați, în scris, poezia *Doina*.

DOINA

Doină, doină, cântic dulce!
Când te-aud nu m-aș mai duce.
Doină, doină, viers cu foc!
Când răsuni eu stau în loc.
Bate vânt de primăvară,
Eu cânt doina pe afară,
De mă-ngân cu florile
Și privighetorile.
Vine iarna viscoloasă,
Eu cânt doina-nchis în casă,
De-mi mai mângâi zilele,
Zilele și nopțile.
Frunza-n codru cât învie,
Doina cânt de voinicie.
Cade frunza gios în vale,
Eu cânt doina cea de jale.
Doina zic, doina suspin,
Tot cu doina mă mai țin.
Doina cânt, doina șoptesc,
Tot cu doina viețuiesc.

(V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, Editura Minerva, București, 1973)

7. Elaborați o compunere despre literatura populară, încercând să relevați particularitățile artistice și de limbă.

8. Cereți părinților, bunicilor, altor rude (sau – în cadrul unor excursii ce le organizați – cetățenilor pe care-i cunoașteți cu acest prilej) să vă comunice creații populare: doine, cântece, strigături, ghicitori, obiceiuri etc., și notați-le, pentru a le folosi la lecții, în compunerile ce le alcătuiți sau în discuțiile voastre despre folclor.

9. Vizitați muzee de etnografie și folclor (Muzeul Satului din București) și încercați o „călătorie" în civilizațiile străvechi ale poporului nostru, urmărind elementele de unitate, continuitate și originalitate artistică.

10. Argumentați, pe baza cunoștințelor pe care le aveți și a lecturilor realizate, importanța literaturii populare în ansamblul literaturii noastre naționale.

Scanned with OKEN Scanner

IV. CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ VECHE

Începuturile culturii scrise pe teritoriul țării noastre

După cum atestă documentele, paralel cu cultura populară de circulație orală, aspecte ale vieții oamenilor pe teritoriul țării noastre au fost consemnate din cele mai vechi timpuri și în scris. Pentru aceasta, dacii au folosit alfabetul grecesc sau cel latinesc. Pe niște blocuri de piatră, provenind de la o construcție din epoca lui Burebista, scoase la lumină de săpăturile arheologice efectuate pe locul străvechii cetăți dace Sarmisegetuza, au fost identificate rudimente de scriere cu litere grecești. Nu de mult a fost descoperit la Ocnița (jud. Vâlcea) un fragment de inscripție provenind din timpul împăratului roman Augustus (27 î.d.Cr.–14 d.Cr.). În vremea acestui împărat, care cucerise Scythia Minor (Dobrogea de azi), a fost exilat la Tomis (azi Constanța) poetul latin Ovidiu. Acesta ne-a lăsat mărturii sigure despre băștinașii locurilor de aici, scriind în limba lor și un poem („Am scris în graiul getic, / Cuvintele barbare le-am pus în vers latin!"). Alte documente istorice atestă folosirea, la curtea regelui Decebal, a limbii latine ca limbă diplomatică. Dar singurul text dacic ce ni s-a păstrat, dinainte de cucerirea Daciei de către romani, este cel al inscripției de la Sarmisegetuza: *Decebalus per Scorilo (Decebal, fiul lui Scorilo).*

După cucerirea Daciei de către romani, limba și scrierea acestora devin treptat instrumente de comunicare colectivă. Mii de inscripții latinești, descoperite pe teritoriul țării noastre, atestă răspândirea largă a scrisului în perioada romanizării Daciei.

În perioada următoare – cea a migrării popoarelor –, pe teritoriul vechii Dacii, timp de câteva secole, cultura scrisă a scăzut în intensitate. Cu toate acestea, nu lipsesc nici în această perioadă inscripțiile în latină și greacă, atestând evenimente importante. Dar documentul cu cea mai mare valoare este răspunsul în limba latină trimis regelui ungur Arpad, la începutul secolului al X-lea, de Menumorut, duce al Bihareі (Țara Crișurilor). Textul acestui răspuns, pe care îl aflăm inserat în *Cronica Notarului Anonim*, este străbătut, de la un capăt la altul, de o atitudine patriotică dârză[1]. El deschide, în istoria gândirii politice românești, seria documentelor diplomatice.

Limbile de cultură folosite în evul mediu pe teritoriul românesc

Datorită migrațiunii slavilor, care în evul mediu formează în sudul Dunării primul stat slavo-bulgar, legăturile directe ale țărilor române cu Imperiul Roman scad. În aceste condiții, limbile latină și greacă vor fi mai puțin utilizate în scris pe teritoriul românesc. Ca limbă oficială, mai întâi a cultului catolic, iar apoi și a cancelariilor voievodale și orășenești, **latina** este reintrodusă în Transilvania în secolul al XI-lea. Ea s-a extins apoi și

[1] Iată un fragment în traducere românească:

„Spuneți lui Arpad, ducele Hungariei, domnului vostru. Datori îi suntem ca un amic unui amic, cu toate ce-i sunt necesare, fiindcă e om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul însă ce l-a cerut bunei voințe a noastre nu i-l vom ceda niciodată, câtă vreme vom fi în viață. Și ne-a părut rău că ducele Salanus i-a cedat un foarte mare teritoriu, fie din dragoste, cum se spune, fie de frică, ceea ce se tăgăduiește.

Noi însă, nici din dragoste, nici de frică nu-i cedăm din pământ nici cât un deget, deși a spus că are un drept asupra lui. Și vorbele lui nu ne turbură inima, că ne-a arătat că descinde din neamul regelui Attila, care se numea biciul lui Dumnezeu. Și chiar dacă acela a răpit prin violență această țară de la strămoșul meu, acuma însă, grație stăpânului meu, împăratul din Constantinopol, nimeni nu poate să mi-o mai smulgă din mâinile mele."

Scanned with OKEN Scanner

în Muntenia și Moldova, dar numai ca limbă a relațiilor diplomatice cu țările catolice. Documentele care atestă o asemenea utilizare a latinei sunt numeroase. De exemplu, *Memoriul lui Vlad Țepeș către Matei Corvin* a fost redactat de Radu Grămăticul în latinește. Despot-Vodă înființează, pe la mijlocul secolului al XVI-lea, *Școala latină de la Cotnari*. Dar cele mai importante opere de cultură în limba latină, din prima jumătate a secolului al XVI-lea, aparțin lui Nicolaus Olahus (Nicolae Valahul sau Românul), umanist de renume european, care intră în contact cu renumiți cărturari ai timpului. Cea mai valoroasă dintre operele sale este *Hungaria*, care cuprinde, între altele, și o descriere a Țării Românești, Moldovei, Transilvaniei, Țării Someșului, Țării Crișurilor și a Țării Timișului. În această lucrare se formulează ideea originii romane a poporului nostru, precum și ideea unității și a originii latine a limbii române: „Românii se spune că sunt colonii romane. Dovadă de acest lucru e faptul că au multe cuvinte comune cu limba romană. Monede romane se găsesc multe în acest loc și ele constituie un neîndoielnic semn al vechimii stăpânirii romane prin părțile acestea... Moldovenii au aceeași limbă, religie și obiceiuri ca și muntenii... Limba lor și a celorlalți români a fost cândva romană, ca unii ce sunt colonii de romani".

Limba greacă a fost folosită în cultura românească din evul mediu mai mult accidental. Spre exemplu, Stavrinos, vistiernicul lui Mihai Viteazul, închis la Bistrița după moartea acestuia, a compus în grecește un avântat poem intitulat *Poveste preafrumoasă a lui Mihai Viteazul*.

Dacă împrejurările date au fost mai puțin favorabile utilizării în activitatea administrativă și culturală a limbilor latină și greacă, ele au favorizat, în schimb, pătrunderea la noi, prin intermediul organizării bisericești, a unei noi limbi de cultură, **slavona.** Datorită influenței pe care biserica o exercita asupra conducerii administrative, slavona este adoptată în țările române nu numai ca limbă a cultului ortodox, ci și ca limbă oficială de stat. Dar, cu toate că ea avea cea mai mare pondere, nu era singura limbă folosită în relațiile diplomatice și nici în activitatea culturală. Din acest punct de vedere românii au procedat, în evul mediu, ca mai toate țările europene, recurgând la mai multe limbi. În afară de slavonă, latină și greacă – așa cum s-a arătat mai sus –, ei mai foloseau, în funcție de mediul cultural în care se formaseră unele personalități ale vieții oficiale sau religioase, și alte limbi: *polonă, germană, italiană, rusă*.

Limba română – ca limbă a relațiilor politice și a culturii scrise – capătă preponderență începând cu secolul al XVI-lea.

Literatura română în limba slavonă

Slavona începe să pătrundă la noi din prima jumătate a secolului al X-lea, așa cum o dovedesc inscripțiile de pe teritoriul Dobrogei și Munteniei. Cele mai vechi manuscrise care s-au păstrat (copii ale unor cărți de cult religios făcute în mănăstiri bulgărești sau sârbești) sunt însă din secolul al XII-lea.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea se întemeiază primele mănăstiri românești cunoscute (Vodița și Tismana în Țara Românească, Neamț în Moldova, Peri în Maramureș), care devin cu timpul puternice centre culturale. Aici se copiază și se răspândesc, în țară și peste hotare, numeroase scrieri cu caracter moral-religios în limba slavonă. Cel mai cunoscut copist și miniaturist al acestei perioade este Gavriil Uric de la Neamț (prima jumătate a secolului al XV-lea). Spre sfârșitul secolului al XIV-lea apar și primele scrieri originale în limba slavonă: scrisorile – cu conținut religios – ale egumenului Nicodim de la Tismana, imnurile religioase ale lui Filotei, fostul logofăt al lui Mircea cel Bătrân (începutul secolului al XV-lea), sau *Mucenicia Sfântului Ioan cel Nou* de Grigorie Țamblac, fostul predicator al lui Alexandru cel Bun la Suceava.

Scanned with OKEN Scanner

Paralel cu scrierile religioase *se dezvoltă și o literatură istorică originală* în limba slavonă, mult mai importantă prin conținut. Menționăm, în primul rând, scrisoarea lui Ștefan cel Mare trimisă principiilor creștini după victoria de la Vaslui. Ea ne atrage atenția în mod deosebit prin arta compoziției. Aceasta l-a făcut pe marele istoric și critic literar Nicolae Iorga să o propună ca pagină de antologie. Din aceeași perioadă datează și prima cronică domnească – *Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei* –, scrisă de diecii din cancelaria gloriosului Ștefan. Autorul sau autorii (anonimi) consacră cea mai mare parte a *Letopisețului* întinsei domnii a lui Ștefan cel Mare, glorificând mai ales luptele de apărare a țării.

Îmbinând relatarea faptelor văzute și trăite cu exprimarea nuanțată și dramatizarea situațiilor, cronicarii curților domnești pun bazele narațiunii, care a făcut din cronică genul major al literaturii noastre vechi.

Macarie scrie, din porunca lui Petru Rareș, *Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei*, „pentru ca să nu fie acoperite în mormântul uitării lucrurile ce s-au întâmplat în vremile și în stăpânirile trecute și care au ajuns până la noi". Creator de școală, Macarie nu face numai narațiune istorică, ci și memorialistică, relatând evenimente la care a fost martor ocular. Stilul lui, fiind însă imitat după cronicari străini, este cam greoi.

Eftimie, ucenic al lui Macarie, continuă cronica acestuia, scriind din porunca lui Lăpușneanu, pentru a-i justifica cruzimea față de boieri. Stilul lui este mai simplu și mai accesibil.

Azarie, ultimul cronicar român de limbă slavonă, un alt ucenic al episcopului Macarie, continuă și el *Cronica Moldovei* în aceeași manieră părtinitoare. El acuză vehement pe Despot-Vodă și Ion-Vodă Armeanul, care, în dorința de a instaura o domnie autoritară, își atrăsese ura boierilor.

Literatura română în limba slavonă atinge, în secolul al XVI-lea, o culme a dezvoltării sale cu *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*. Aceasta nu mai este opera unui cleric, ci chiar a renumitului domnitor, personalitate politică remarcabilă prin tendința de centralizare a puterii în statul feudal și prin întinsa cultură pe care o acumulase. Scrise pentru a servi la educația fiului său, *Învățăturile* constituie o adevărată enciclopedie a cunoștințelor moral-politice, filozofice și pedagogice, o sinteză românească a gândirii și experienței avansate a evului mediu. Lucrarea este o capodoperă a literaturii noastre vechi, nu numai prin conținutul ei, ci și prin maniera în care a fost scrisă. Aceasta îi conferă o mare valoare artistică. Capitolele finale, spre exemplu, consacrate mamei, soției și copiilor, impresionează în mod deosebit prin sensibilitatea, duioșia și lirismul autorului. Dată fiind însemnătatea practică și valoarea lor literară, *Învățăturile* au fost traduse în românește încă din secolul al XVII-lea.

Literatura în limba română

Dezvoltarea literaturilor naționale originale necesita însă înlocuirea limbilor convenționale ale evului mediu european (latina, greaca veche și slavona), care nu se mai vorbeau nicăieri, cu limbile vii ale popoarelor. Prilejul acesta l-a oferit Reforma lui Huss, Luther și Calvin, care, în lupta lor împotriva bisericii catolice, a cărei limbă de cult era latina, au proclamat dreptul fiecărui popor de a avea cărți în limba lui. Receptând această idee a Reformei, care corespundea cu aspirațiile mai vechi ale maselor populare, cele trei țări române au trecut cam în același timp la înlocuirea slavonei, că limbă a culturii românești vechi, cu limba poporului.

a) Primul document scris în limba română – *Scrisoarea lui Neacșu* – datează din anul 1521. Dar claritatea și siguranța cu care este scris, adaptarea destul de bună a

Scanned with OKEN Scanner

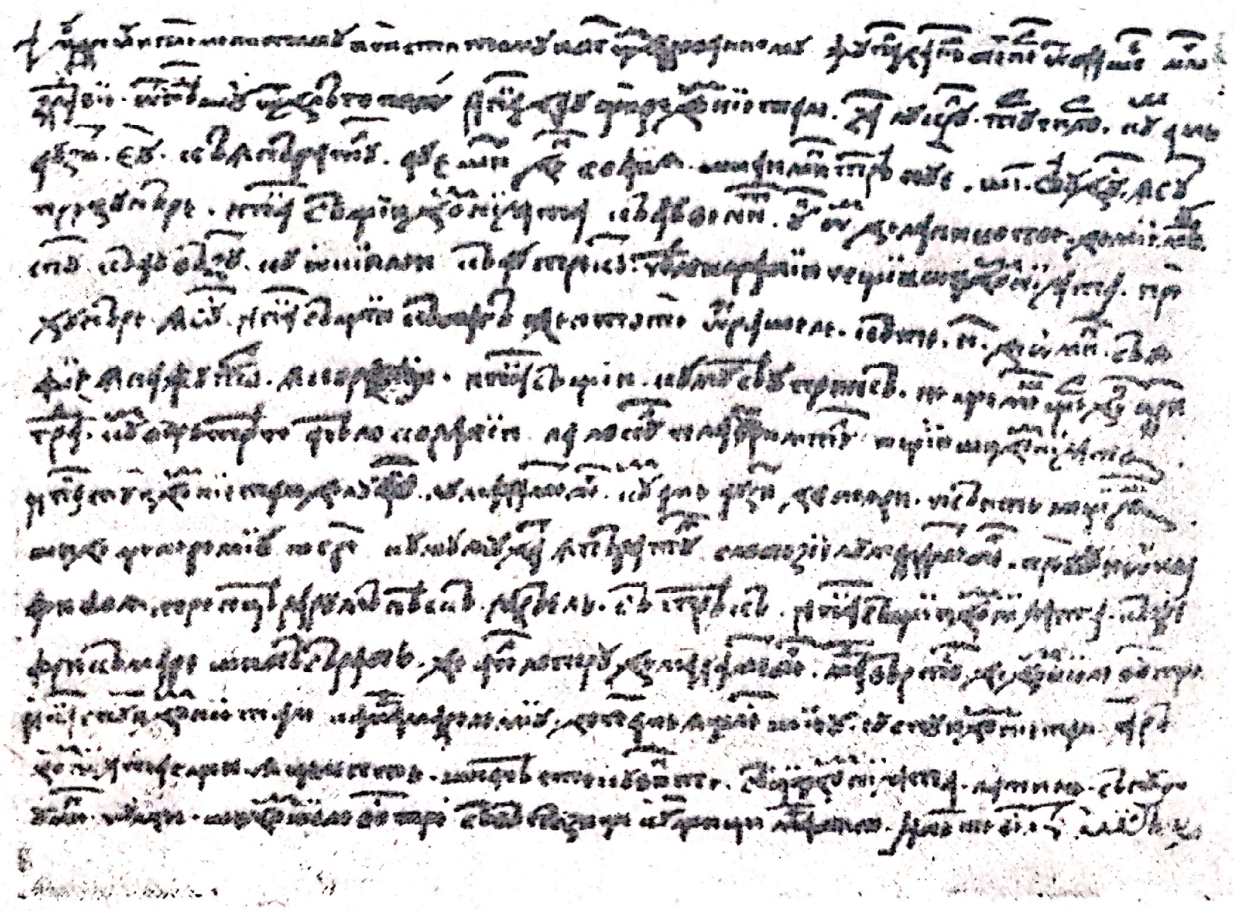

Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung

semnelor alfabetului chirilic la redarea sunetelor limbii noastre presupun o experiență anterioară, ce ne face să credem că încă de pe la sfârșitul secolului al XV-lea corespondența particulară se scria în limba română.

Era însă necesar un efort mare pentru a ajunge de la simpla fixare în scris a graiului popular vorbit la făurirea unei limbi literare, capabile să exprime precis ideile și sentimentele.

În această activitate s-au angajat cărturari, cunoscuți sau anonimi, din toate provinciile românești.

b) Traducerea cărților religioase[1] păstrate în manuscris *(Psaltirea scheiană, Psaltirea voronețeană, Psaltirea Hurmuzachi* și *Codicele voronețean)* constituie prima etapă a acestui proces dificil, care a început la confluența dintre secolele al XV-lea și al XVI-lea. Aceste traduceri au fost determinate de necesitatea preoților și a călugărilor de a

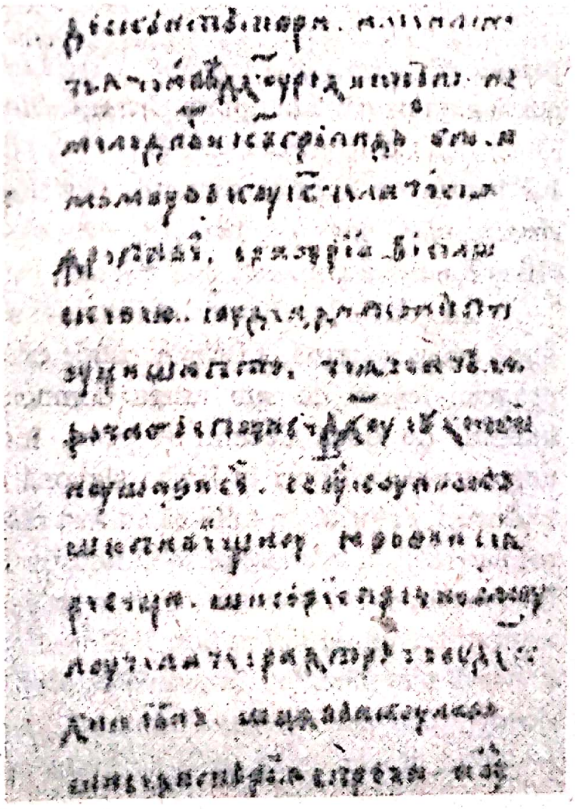

– Pagină din *Codicele voronețean*

[1] Vezi p. 284: *Explicarea titlurilor unor cărți religioase cuprinse în manual*.

Scanned with OKEN Scanner

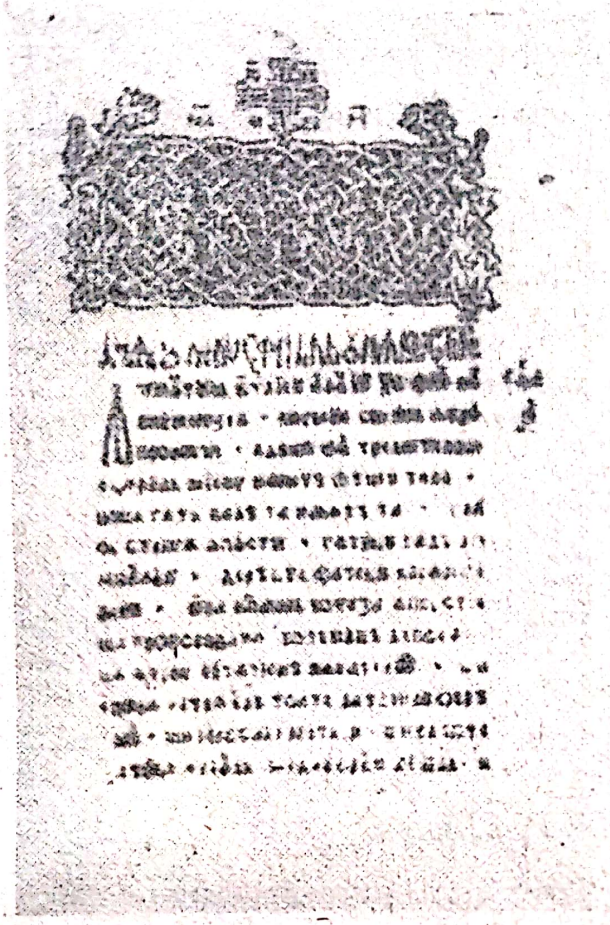

Pagină din *Evangheliarul lui Coresi*

avea cărți în limba română, pentru a nu se mai adresa oamenilor într-o limbă pe care nu o înțelegeau.

Dacă sintaxa folosită în aceste traduceri este greoaie, imitând pe cea a limbii din care se făcea traducerea, lexicul este uimitor de apropiat de cel de azi, mai ales gândindu-ne că e vorba de traduceri făcute cu peste 450 de ani în urmă.

c) O altă etapă importantă în făurirea și impunerea limbii române literare o constituie tipăriturile.

Ștefan cel Mare înzestrase bisericile pe care le-a zidit cu cărți de cult în manuscris. Radu cel Mare, contemporan cu el, înființează, în același scop, în Țara Românească o tipografie cu litere chirilice. Aici apare, sub mâna meșterului Macarie, în 1508, prima tipăritură românească – *Liturghierul* –, urmată la doi ani de un *Octoih*, iar la alți doi de un *Evangheliar* – toate în limba slavonă. Peste câteva decenii, activitatea tipografică se extinde în Transilvania. La Sibiu ia ființă în 1529 o altă tipografie. Aici, Filip Moldoveanul începe la 1544 tipărirea primei cărți în limba română – un *Catehism luteran* –, care nu s-a păstrat. Din aceeași sursă a ajuns până la noi un *Evangheliar* cu text paralel în slavonă și română.

În Țara Românească, Dimitrie Liubavici continuă opera acestuia. La școala lui lucrau ca ucenici românii: Oprea și Petre, care l-au ajutat să tipărească, în 1547, *Apostolul*. O parte din tirajul acestei cărți, tipărită „din porunca domnului Iliașcu-Voievod (Iliaș Rareș) și a mamei sale, Elena", este destinată bisericilor moldovene.

La școala lui Dimitrie Liubavici se formează ca tipograf și diaconul Coresi, care după aceea se mută la Brașov (unde exista și o fabrică de hârtie) și înființează o tipografie proprie. Ieșind de sub tutela domnească, activitatea tipografică ia amploare. Într-un interval de două decenii și ceva, începând din 1557, în tipografia lui Coresi apar unsprezece tipărituri în limba slavonă și nouă în limba română. Acestea din urmă, deși traduceri, datorită faptului că au fost răspândite în toate cele trei țări românești, au jucat un rol deosebit în formarea limbii noastre literare. Dar, lucru și mai important, cuvântul scris începe să devină de acum înainte un instrument de exprimare și susținere a intereselor și aspirațiilor întregului popor. Epilogul *Psaltirii românești*, tipărit de Coresi, este în această privință semnificativ. Tipărirea de cărți religioase în limba română, sprijinită nu numai de domnitori și de boierimea luminată, ci și de clerici mărunți, de negustori ș.a., ca o reacție la faptul că secole în șir li se impusese o limbă și o cultură străină, – limba și cultura slavonă, – depășește în această epocă limitele preocupărilor religioase. Ea devine un factor puternic de influențare și orientare a dezvoltării unei culturi proprii în limba națională.

Curentul de opinie în favoarea scrierii în limba română devine, din ce în ce mai puternic. El continuă, după tipăriturile lui Coresi, cu traducerea de cărți populare apocrife

Scanned with OKEN Scanner

și legende hagiografice, menite să cultive respectul față de cler, să stimuleze donațiile către biserici și să răspândească plăcerea lecturii. *Codex Sturdzanus* este cel mai vechi manuscris de acest fel care ni s-a păstrat. Treptat, treptat, traducerile și tipăriturile în limba română depășesc sfera preocupărilor religioase. Apar cărți care urmăresc desfătarea cititorului (spre exemplu, *Alexandria*, care povestește faptele de vitejie ale lui Alexandru Macedon). Dar cea mai importantă scriere în limba română, de la sfârșitul secolului al XVI-lea, este *Istoria lui Mihai-Vodă, sin Pătrașcu-Vodă, carele au făcut multe războaie cu turcii pentru creștinătate*. Această cronică, alcătuită de Teodosie Rudeanu, mare logofăt al lui Mihai, nu s-a păstrat în original, ci într-o prelucrare latină scrisă într-un limbaj simplu, foarte apropiat de graiul poporului.

Se va compara, din acest punct de vedere, limba textului din *Istoria lui Mihai-Vodă*, reprodus în manual, cu cea din *Scrisoarea lui Neacșu*.

Epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu dă un nou și puternic avânt culturii în limba română. Se tipăresc acum primele cărți de legi: *Pravila de la Govora*, cu un tiraj special pentru Transilvania, iar în Moldova, *Pravila aleasă*. Aceasta însemna de fapt recunoașterea limbii române ca limbă a statului feudal.

Dar monumentul cultural al epocii, de o însemnătate excepțională pentru dezvoltarea limbii literare, l-a constituit *Cazania* sau *Carte românească de învățătură* (1643) a mitropolitului Varlaam. Marele cărturar a dat în această lucrare nu o simplă traducere, ci o operă de cultură într-o compilație originală, prin care limba română scrisă dobândește, pe baza limbii populare, un stil propriu, complet emancipat de schemele și modelele limbii slavone. Această carte, tipărită în numeroase ediții și difuzată pe întreg teritoriul țării, este așa de cursiv scrisă, încât a putut fi citită ca un roman. Limba ei, ascultată de-a lungul a trei secole în biserică, a putut exercita o influență apreciabilă asupra limbii populare, pe care se întemeiase la rându-i. Mitropolitului Varlaam îi datorăm și primele versuri scrise în limba română. Este vorba de acele *Stihuri în stema domniei Moldovei*, așezate în fruntea *Cazaniei*.

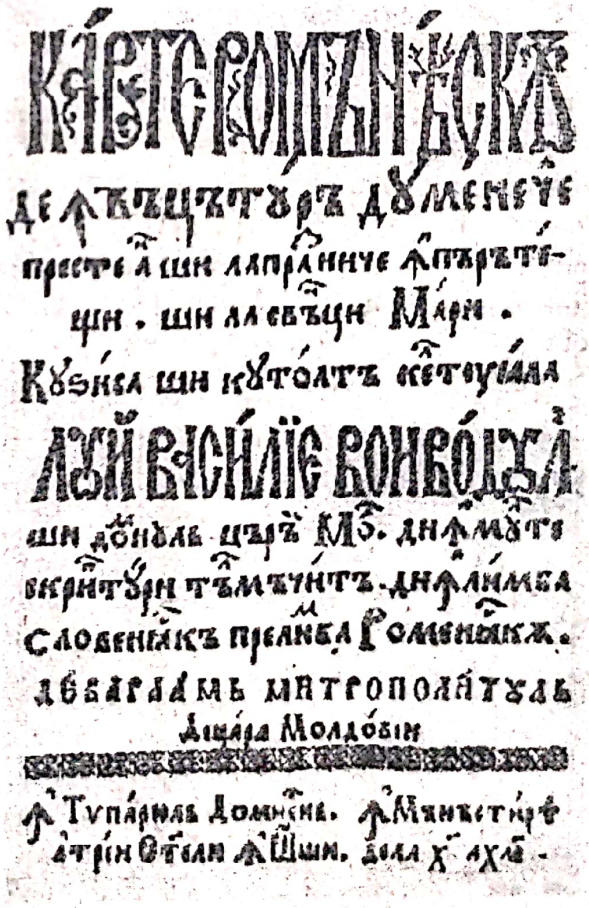
КЪ́РТЕ РОМЪНЕ́ЩЪ
ДЕ ЛЪКЪЦЪТО́РЪ ДОМЕНЕ́Ъ
ПРЕСТЕ А́ШИ ЛАПРА́ДНИЧЕ А́ПЪРЕТЕ-
ЩИ . ШИ ЛА СЪЪЦИ МА́РИ .
КОЗНИ́СА ШИ КЪТО́ЛТЪ КЕТЕУИ́ЛА
АСЪЙ ВАСИ́ЛІЄ ВОНЕ́ВОДЪ А
ШИ ДОМНЪЛЪ ЦЕ́РЪ МЪ. ДНА́МЪТЪ
ВКРЪТЪ́ЦИ ТЪМЪНИ́ТЪ. ДНА́ЛИМЕА
СЛОВЕНЕ́ЩЪКЪ ПРЕЛЪНЕА́ РОМЪНЕ́ЩЪКЪ.
ЛЪВАРДА́МЪ МИТРОПОЛИ́ТЪЛЪ
ДИ́НЪА МОЛДО́ВИ
А́ТЪ ТУПА́РНЪЛЪ ДОМНЕ́Ъ. А́МИНЪТЪ
А́ТЪРИ ОЧЕ́ЛИ А́ШИ. ДЕЛА Х А́ХЪ .

Varlaam – *Cazania. Carte românească de învățătură*

În același timp cu Varlaam, mitropolitul Simion Ștefan aducea, în Transilvania, o nouă contribuție remarcabilă la dezvoltarea limbii literare, prin cea dintâi traducere integrală a *Noului Testament*[1], făcută cu o deosebită grijă de a evita regionalismele, pentru că, așa cum el însuși spunea, „...cuvintele acele sunt bune, carele le înțeleg toți...".

Efortul celorlalți cărturari de a introduce limba română în biserică a fost continuat, prin traduceri și tipărituri de cărți religioase, de către Dosoftei,

[1] Tipărit la Bălgrad în 1648.

Scanned with OKEN Scanner

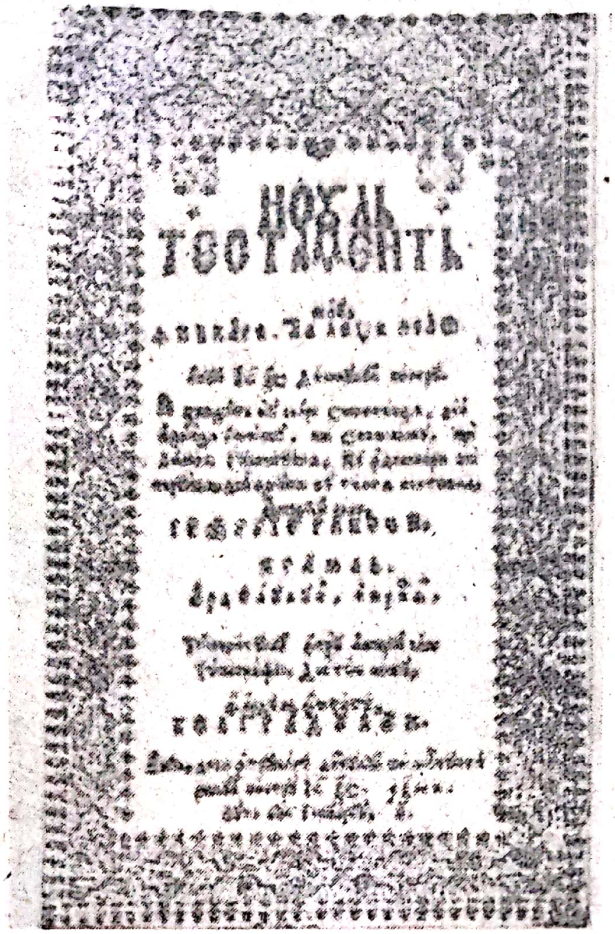

Noul Testament de la Bălgrad

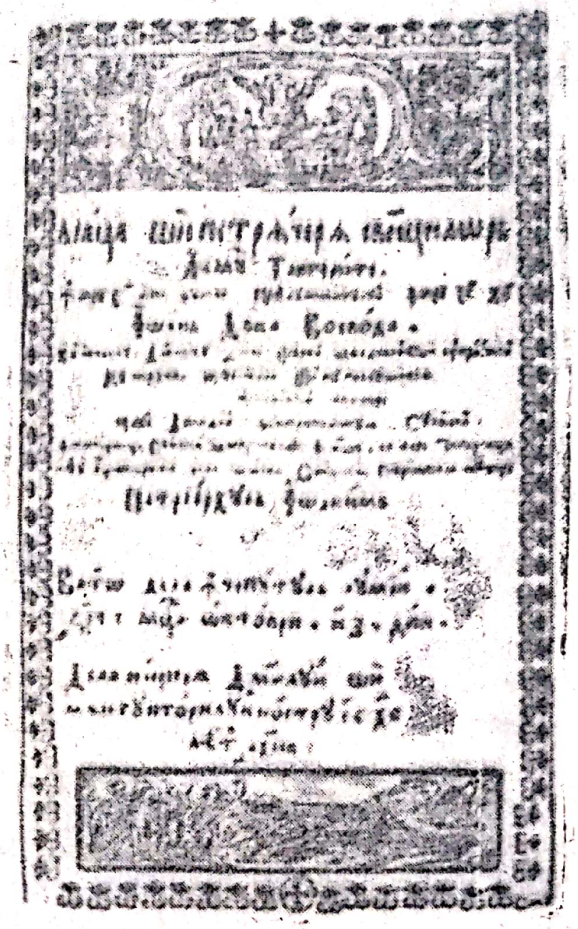

Dosoftei – *Viața și petrecerea sfinților*

mitropolitul Moldovei, care, ca și Coresi și Varlaam, arată că: „în biserică mai voia mi-i cinci cuvinte cu mintea să grăiesc ca și pre alții să-nvăț, decât dzeace mii de cuvinte într-altă limbă". Dar opera principală a lui Dosoftei este și piatră de temelie a poeziei românești, el fiind primul poet cult care... „în cinci ai [ani] foarte cu osârdie mare...", după cum singur mărturisește, a tradus în versuri *Psaltirea*[1], folosind modalități de exprimare poetică neexperimentate până atunci.

Dacă mitropolitul Dosoftei, în secolul al XVII-lea, pătrunde în istoria literaturii române prin meșteșugul versificației, în secolul următor, un alt cleric, Antim Ivireanul, se integrează mai adânc în sfera literaturii propriu-zise prin arta oratorică pe care a folosit-o în predicile sale. Istoria literaturii și a limbii noastre literare înregistrează cu aceste predici, cunoscute sun numele de *Didahii* (învățături), primele modele de discursuri, alcătuite după arta elocinței. Tematica lor, circumscrisă, în bună parte, problemelor religioase, relevă adesea aspecte sociale de interes general:

„Nu să cuvine – desprinde el o învățătură – cinstea și lauda numai oamenilor celor mari și bogați, că sunt vrednici acestui dar și cei mici și smeriți; că măcar că cei mari strălucesc cu hainele cele de mult preț și cei mici n-au cu ce să-și acopere trupul, cei mari să odihnesc pre așternuturi moi și frumoase, și cei mici se culcă pre pământul gol și pre paie; aceia însoțiți cu mulțime de slugi, iar aceștia lipsiți, pustii și de ajutor, și de prieteni; aceia între răsfățări și între bogății, și aceștia între primejdii și între întristăciuni. Însă, cu toate aceste măriri despărțite, nu să cuvine celor mici mai puțintică cinste și dragoste, decât aceea ce să cuvine celor mari și bogați, nici este cu dreptate celor mari să li se închine lumea, și pe cei mici să-i batjocorească; de aceia să să teamă și pre aceștia să-i

[1] Ea a fost tipărită pe cheltuiala domnitorului Ștefan Petriceicu, la Uniev, în Polonia, în anul 1673.

obidească, de aceia să să rușineze și pre aceștia să-i înfrunteze; pentru căci măcar că cei mari cu sila și puterea răsplătesc sudalmele, iar cei mici au îngeri sprijinitori în ceriu, de pedepsesc pe cei ce obidesc."

Apariția în 1688 a primei ediții românești integrale a *Bibliei* – cunoscută sub titlul de *Biblia de la București* – este apreciată drept momentul biruinței depline a limbii române, ca limbă a cultului ortodox. Încununarea eforturilor depuse pe întinderea a peste un secol de numeroși cărturari, clerici și mireni, din țările române, pentru traducerea și tipărirea în limba română a principalelor texte religioase, *Biblia de la București*, prin claritatea textului, acuratețea frazei, consecvența folosirii acelorași termeni (neaoși sau de împrumut) cu aceleași înțelesuri, este considerată actul de consacrare a limbii române ca limbă literară. Ea a avut ca efect impunerea graiului muntenesc ca bază a evoluției ulterioare a limbii literare.

După caracterul scrierilor dintre secolele XVI și XVIII, limba română făcuse, în acest răstimp, progrese însemnate în dezvoltarea capacității sale de exprimare a ideilor, a atitudinilor și sentimentelor.

*

Prealuminaților, preaputernicilor și aleșilor domni a toată creștinătatea, cărora această scrisoare a noastră va fi arătată sau de cari ea va fi auzită. Noi Ștefan-Voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei, mă închin cu prietenie vouă tuturor cărora vă scriu și vă doresc tot binele și vă spun domniilor voastre că necredinciosul împărat al turcilor a fost de multă vreme și este încă pierzătorul întregii creștinătăți, și în fiece zi se gândește cum ar putea să supuie și să nimicească toată creștinătatea. De aceea facem cunoscut domniilor voastre că pe la Bobotează trecută, mai sus-numitul turc a trimes în țara noastră și împotriva noastră o mare oștire în număr de 120 000 de oameni, al cărei căpitan de frunte era Solimân-Pașa beglerbegul; împreună cu acesta se aflau toți curtenii sus-numitului turc și toate popoarele din Romania și Domnul Țării Muntenești, cu toată puterea lui, și Assan-Beg, și Ali-Beg și Schender-Beg și Grana-Beg și Oșu-Beg și Valtival-Beg și Serefaga-Beg, domnul din Sofia, și Cusenra-Beg și Piri-Beg, fiul lui Isac-Pașa, cu toată puterea lui de ieniceri. Acești mai sus numiți erau toți căpitanii cei mari, cu oștile lor. Auzind și văzând noi acestea, am luat sabia în mână și cu ajutorul Domnului Dumnezeului nostru atotputernic, am mers împotriva dușmanilor creștinătății, i-am biruit și i-am călcat în picioare, și pe toți i-am trecut sub ascuțișul săbiei noastre...

Fragment tradus din scrisoarea trimisă de Ștefan cel Mare prinicipilor creștini, după victoria de la Vaslui.

*

În anul 6983 (1475), ianuarie 10, marți, a fost razboi la Vaslui cu puterile turcești și a biruit atunci Ștefan-Voievod; ...și au căzut atunci mulțime mare nenumărată și au fost prinși de vii mulți fără de număr, care de asemenea au fost tăiați, numai pe unul l-au lăsat viu, pe fiul lui Sac-Pașa. Și steagurile lor împreună cu schiptrele cele mari au fost luate, mai mult de 40 de schiptre. Iar Ștefan-Voievod s-a întors cu toți oștenii săi ca un purtător de biruință în cetatea sa de scaun, Suceava, și i-au ieșit în întâmpinare mitropolitii și preoții, binecuvântând pe domn: „Să trăiască domnul!" Și a fost atunci bucurie între oameni și între toți domnii dimprejur și la toți domnii drepteredincioși, pentru că a biruit Domnul limbile păgâne cu mâna robului său, Ioan Ștefan-Voievod.

Fragment tradus din *Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei.*

*

Nu fiți ca pasărea aceea care se numește cuc, care-și dă ouăle ei altor păsări care scot puii ei, ci fiți ca șoimul și păziți cuibul vostru.

Pentru că, dacă ei sunt mulți, Dumnezeu i-a înmulțit, iar pentru nesmerenia lor, Dumnezeu îi va smeri și va da pe dușmanii noștri sub picioarele noastre.

Pentru că, cel ce este domn adevărat, nu i se cuvine să aibă rude, ci numai slugi drepte.

Să nu iubiți vremile de răzmiriță și să nu săriți la fapte de trufie.

Să-ți strângi mintea cea bărbătească în cap, să nu ți se clătească mintea ca trestia când o bate vântul.

Scanned with OKEN Scanner

Că mintea este steagul trupului, şi pân'stă steagul la războiu tot este războiul acela nebirnit şi nepierdut, iar dacă cade steagul, războiul este biruit şi nu ştie unul pre altul cum piere.

.....

Iar tu, cu trupul tău şi cu oamenii tăi, să pornești drept, faţă la faţă, fără nici o teamă, împotriva duşmanilor tăi, oricât de mulţi ar fi. Şi să nu te temi de fel de dânşii, chiar dacă sunt mulţi, pentru că oşteanul viteaz nu se înspăimântă de mulţimea oamenilor, precum un singur leu risipeşte o mulţime de cerbi şi un singur lup omoară o mulţime de turme de oi şi o piatră dintr-un tun risipeşte şi învălmăşeşte multe cete de oameni, nu după cum este piatra mică, ci după cum fuge cu străşnicie, de aceea risipeşte mulţime de cete de oameni. De asemenea oşteanul cumplit şi viteaz nu se înspăimântă de mulţimea oamenilor, pentru că omului bun toţi oamenii îi vin în ajutor, iar omului fricos oamenii îi sunt împotrivă, chiar şi de ai lui este gonit şi ocărât.

.....

Pe cei săraci, care se trudesc cu slujba voastră, pe aceştia să nu-i puneţi mai jos de fiii de boieri, ci să fie alături de dânşii, pentru că şi de aceştia veţi avea nevoie cândva... Şi dacă va păzi dregătoria cu cinste, se cuvine să fie în mare cinste cel sărac şi să aibă cinste mai mare decât cei dintre boieri, dar nedestoinici.

Fragmente din *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, traduse în limba română după originalul slavon.

*

Iliaş, cu îndemnul mamei sale, doamna Elena, s-a făcut chinuitor şi pierzător de oameni şi chinuia pe boieri şi multora le-a scos ochii, pe alţii i-a dat cu totul morţii, pe alţii i-a sugrumat în închisori şi alte chinuri deosebite au pătimit amarnic şi şi-au aflat sfârşitul. Boierii deci, dacă au văzut atâta rău, o mare spaimă i-a cuprins pe toţi şi au început să fugă în Ţara Leşască şi s-au făcut pribegi. Iliaş, care se numea şi Mahmet, nu a putut să rabde mai mult, ci şi-a vărsat tot veninul ascuns înăuntru inimii sale fătarnice şi a scris pe toţi boierii mari şi mici la birul cel mare, şi tot sfatul, dar şi vătafilor toţi în toată ţara de la cei dintâi până la cei din urmă le-a poruncit să dea, şi mitropolitului, şi episcopilor, a scris încă şi toate mănăstirile câte sunt în Moldovlahia la haraciul cel mare şi câţi popi şi diaconi sunt în graniţele moldoveneşti. Şi ce să spunem multe, toate cele creştineşti şi bisericeşti erau într-o mare turburare, .

Fragment tradus din cronica lui Eftimie.

*

Mudromu i plemenitomu i cistitomu i b[o]gom darovannomu jupan Hanăş Begner ot Braşov, mnog [o] zdravie ot Neacşul ot Dlăgopole.

I pak dau ştire domnietale *za* lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au eşit den Sofiia, şi aimintrea nu e, şi se-au dus în sus pre Dunăre. *I pak* să ştii domniiata că au venit un om de la Nicopoe de mie me-au spus că au văzut cu ochii loi că au trecut ceale corabii ce ştii şi domniiata pre Dunăre în sus. *I pak* să ştii că bagă den tote oraşele câte 50 de omin să fie în ajutor în corabii. *I pak* să ştii cumu se-au prins neşte meşter den Ţ[a]rigrad cum vor treace aceale corabii la locul cela strimtul ce ştii şi domniiata. *I pak* spui domnietale de lucrul lu Mahamet-Beg, cum am auzit de boiari ce sunt megiiaş şi de genere-miu Negre, cumu i-au dat împăratul slobozie lu Mahamet-Beg pre io-i va fi voia pren Ţeara Românească iară el să treacă. *I pak* să ştii domniiata că are frică mare şi Băsărab de acel lotru de Mahamet-Beg, mai vârtos de domniele vostre. *I pak* spui domnietale, ca mai marele miu, de ce am înţeles şi eu. Eu spui domnietale, iară domniiata eşti înţelept, şi aceste cuvinte să ţii domniiata la tine, să nu ştie umin mulţi, şi domniele vostre să vă păziţi cum ştiţi mai bine.

Primul document de limbă românească (1521): *Scrisoarea lui Neacşu, din Câmpulung, către Hans Benkner, judele Braşovului.*

*

Cu mila lui Dumnezeu, eu diaconul Coresi, dacă văzuiu că mai toate limbile [popoarele] au cuvântul lui Dumnezeu în limba [lor] numai noi rumânii n-avăm, şi Hristos zise, Matei 109, cine cetéşte să înţeleagă: şi Pavel Apostolul încă scrie la Corinthu 155, că întru beserică mai vrătos cinci cuvinte cu înţelesulu mieu să grăescu ca şi alalţi să învăţu, decâtu întunerecu de cuvinte neînţelese într-alte limbi; începutu-s-au a se scrie

Scanned with OKEN Scanner

aceste sfinte psaltiri în luna lui fevruarie 6 zile și s-éu sfârșit în luna lui mai 27 în cetate în Brașovu. Vă leato 7078 (1570).

Epilogul *Psaltirii românești*, tipărită de Coresi în 1570.

*

Iar până a venit ajutor de la Batăr Jecmon craiu, vrăjmașii de turci pripiră de trecură Dunărea și începură a robi și a prăda Țara Muntenească. Și-ș puse tabăra la sat la Călugăreni. Iar Batăr Jecmon craiu nu-i mai trimise ajutor. Iar Mihai-Vodă, deaca văzu că-i zăbovește ajutoriul, el își strânse oastea câtă avu lângă dânsul și pripi de să lovi cu turcii de față, în apa Neajlovului, în vad, la podul Călugărenilor. Și fu război mare, avgust 13 deni, într-o zi miercuri. Și au fost război mare de dimineața până seara. Și atâta s-au vărsat sânge mult, cât era apa îndoită cu sânge. Și deacă văzu Sinan-Pașa că nu biruiaște, ci va să să-ntoarcă rușinat, el îș strânse toți pașii și voievozii capetele de oaste și făcură năvală mare asupra lui Mihai-Vodă ca să îzbândească într-un fel. Și luară câteva tunuri. Iar Mihai-Vodă încă își strânse toți căpitanii și toți boiarii și eșiră de față întru întâmpinarea lor. Și aici au eșit întâi Mihai-Vodă și cu mâna lui au prins un pașă anume Caraiman-Pașa și să înfrânseră turcii. Deci toți boiarii și căpitanii năvălia asupra turcilor de-i tăiară și-i goniră până la Dunăre. Cu câtă fală veniia Sinan-Pașa la acel război cu mai multă rușine se întoarce și mult ă nevoie pățiră că-și pierdură voinicii și pașii. Și luo Mihai-Vodă toate tunurile și multe steaguri turcești și luo și steagul lor cel de lege care zic turcii al lui Mahamet.

Fragment din *Istoria lui Mihai-Vodă, sin Pătrașcu-Vodă, carele au făcut multe războaie cu turcii pentru creștinătate.*

*

Deși vedzi cândva sămn groaznic,
să nu te miri când să arată puternic,
Că putearnicul putearea-l închipuiaște
și slăvitul podoaba-l schizmeaște.
Cap de buăr și la domnii moldovenești
ca puteria aceii hieri să o socotești.
De unde mari domni spre laudă ș-au făcut cale,
de acolo și Vasilie-Vodă au ceput lucrurile sale.
Cu învățături ce în țara sa temeliuiaște
nemuritoriu nume pre lume șie zideaște.

Cea dintâi poezie în lin.ba română, publicată în fruntea *Cazaniei* lui Varlaam (1643).

*

La părintele meu, la Spiridon.

Scriu închinăciune și multă sănătate părintelui meu Spiridon și maicei mele Costandeei, și dup-aceia vă dau știre că simtul *(= sunt)* viu până acmu, nu-s pierit ce am scăpat de la Bălgrad *(= Alba-Iulia)*, când au bătut Mihai-Vodă război cu ungurie. Deci m-au prins nește sași; deci a vrut să mă taie; eu m-am rugat și am spus că simt *(= sunt)* fecior Mogâldei; deci nu m-au pierdut *(= omorât)*. Deci eu am trimes carte la Andriaș din Bistrița, el au trimis la sași de m-au cerșit *(= cerut)*. Ei au cerșiut 300 taleri *(= monedă)*, iar Andriaș m-au scos derept 100 taleri, și m-au adus la Bistrița. Eu am spus că m-a prins Mihai-Vodă la Hotin, și m-au dus în țara ungurească *(= Transilvania)*. Deci mă rog domnilor voastre ca lui Dumnezeu din cer, să nevoiți să mă scoateți lângă voi în țară creștină, și să nevoiți să dați știre părintelui meu Mogâldei vornicului, că eu zac în temniță de mă mănâncă lutul și păduchii. Și eu am spus către Andriaș că simt *(= sunt)* nepot de frate și fecior de suflet, jurat în biserică. Deci iar mă rog domnilor voastre să nu mă zăbăviți aici, ce să mă scoateți, măcar numai d-aș presi cu trupul, încă să ies în țară, că eu mor de dorul vostru. Și îmbătrânesc, și am făcut o barbă până la brâu. Și să afle aiastă scrisoare a mea sănătoși pre dumneavoastră, amin.

Fecioru vostru Cocrișel; și simt *(= sunt)* numai cu cămașa.

Scrisoarea lui Cocrișel, din 1600, oștean al lui Mihai Viteazul, căzut prizonier la sași în lupta de la Alba-Iulia.

Scanned with OKEN Scanner

Când petreace omul în fum, atunci-i lăcrămadză ochii și de iuțimea fumului doru-l ochii și orbăse; iară deaca iase la văzduh curat și la vreame cu senin, de să prinblă pre lângă izvoară de ape curătoare, atunce sâmtu mai veseli ochii și mai curați, și sănătate dobândesc din văzduh curat...

Cumu-s iarna vicole și vânturi răci și vremi geroase, de carile să îngreuiadză oamenii și sâmtu supărați în vremea ernei, iară deaca vine primăvara ei să iușureadză de acealea de toate și să veselesc, căce e-au trecut iarna cu gerul și s-au ivit primăvara cu caldul și cu seninul, așea și în vremea de demult au fost vicole și vânturi de scârbe și de dosădzi pre oameni ca și într-o vreame de iarnă. În care vreame împărații cei necredincioși, carii strică sventele icoane și le lepăda din besearică, în multe chipuri dosădlia și munciia pre creștini pentru să nu se închine sventelor icoane.

Fragment din *Carte românească de învățătură* (1643) a mitropolitului Varlaam.

*

Văz că-i făcut cerul de mânule tale,
Cu toată podoaba, și-i pornit cu cale.
Ai tocmit și luna să creaseă, să scază,
Să-și ia de la soare lucoare *(= lumină)* și ază.

Stele luminate, ce lucesc pre noapte
De dau cuviință, tu le-ai urzit toate.
Ce poate fi omul, de-l aduci aminte,
De cerci pentru dânsul folos înainte?...
L-ai pusu-l mai mare, toate să-l asculte,
Câte sunt pre lume, cuvânt să nu-i mute,
Și i-ai supus toate supt a lui picioare:
Oile și boii, și tot de supt soare,
Dobitoc sălbatec, de câmp și de luncă,
Jigănii sireape, ce strică ș-apucă,
Păsările toate, ce sunt zburătoare,
De vânt și de apă ce-s înotătoare...

(Psalmul 8)

Am mâncat pâine de zgură
Și lacrimi în băutură.
Mi-s dzâlele trecătoare
De fug ca umbra de soare.
Tu trimiț ape prin tăuri
De cură printre munți râuri,
De să toate heri *(= fiare)* adapă
Și le prisosește apă,
Și colunii când li-i seate
Tu-i adăpi fără scumpeate.
Tu strângi pasările-n ghoarbă *(= sfat)*
La părău ce vin să soarbă;
De prin pietri, de prin gauri
Slobod cântece și glasuri.
Preste luciu de genune
Trec corabii cu minune,
Acolo le vine toană
De fac chiții *(= balenele)* gioc și goană.

(Psalmul 5)

Scanned with OKEN Scanner

Ascultaţ aceastea toate.
Noroade, neamuri şi gloate:
Să-mi înţăleagă cuvântul
Omul de pre tot pământul.
Bogătaşii depreună
Cu meşeii când s-adună...

(Psalmul 48)

Fragmente din *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei.

VERIFICAŢI-VĂ CUNOŞTINŢELE!

1. Enumeraţi limbile de cultură folosite în evul mediu pe teritoriul românesc.

2. Identificaţi trăsăturile scrierilor în limba slavonă din secolele al XV-lea şi al XVI-lea.

3. Relevaţi interesul *Învăţăturilor lui Neagoe Basarab* pentru istoria culturii şi literaturii române.

4. Ce însemnătate are pentru istoria culturii noastre *Scrisoarea lui Neacşu?*

5. Care este contribuţia textelor în limba română din secolele al XVI-lea, al XVII-lea şi al XVIII-lea la dezvoltarea limbii şi literaturii române?

Scanned with OKEN Scanner

ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ

Începuturile umanismului și ale Renașterii în țările române

1. În Europa se dezvoltă, între secolele al XIV-lea și al XVI-lea, o amplă mișcare culturală, cunoscută sub numele de Renaștere. Redescoperind valorile culturale ale antichității greco-latine, Europa intră în aceste secole într-un proces activ de *renaștere*, care s-a caracterizat prin *mari invenții și descoperiri geografice*, prin *înflorirea științelor* și *a artelor*.

Renașterea *a promovat o concepție socială și filozofică umanistă*, adică a pus în centrul preocupărilor omul, ideea încrederii în valoarea și în posibilitățile lui de perfecționare, a militat pentru egalitatea în drepturi a oamenilor. Din această cauză s-a vorbit despre Renaștere ca despre un *curent umanist*[1].

2. În țările române, datorită unor condiții istorice vitrege, curentul umanist se dezvoltă începând cu secolul al XVII-lea, când apar primii cărturari cunoscători al culturii clasice și ai limbilor greacă și latină. În ciuda acestei întârzieri, se poate vorbi totuși de o circulație a ideilor și realizărilor Renașterii încă din secolele al XV-lea și al XVI-lea, prin contactul permanent al țărilor române cu țările Europei Centrale și Apusene.

Există unele manifestări tipice Renașterii, cum ar fi tendința unor voievozi (Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Neagoe Basarab) de a edifica o cultură românească, de a dezvolta arhitectura, pictura, istoriografia etc. În același sens trebuie subliniat și faptul că Țara Românească se numără printre cele dintâi centre ale tiparului din Europa Răsăriteană: la șase decenii după celebra invenție a lui Gutenberg (1440) încep să se tipărească la Târgoviște primele cărți de cult în limba slavonă, atât pentru români, cât și pentru popoarele slave vecine, ceea ce a avut profunde urmări asupra culturii est-europene.

Specificul umanismului românesc se cristalizează însă în secolul al XVII-lea prin activitatea și scrierile unor cărturari ca Udriște Năsturel, Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei, Nicolae Milescu, apoi ale marilor cronicari Grigore Ureche și Miron Costin, ale Stolnicului Constantin Cantacuzino și ale altora, urmați de personalități ca Ion Neculce și Dimitrie Cantemir, acesta din urmă fiind cel mai important umanist român. Ei au determinat apariția unui umanism specific românesc, în care se regăsesc și însușiri ale celui general european (folosirea scrierilor vechi ca principal izvor de cultură sau intensificarea conștiinței originii romanice), dar și însușiri caracteristice, cum ar fi elogiul luptei țărilor române împotriva expansionismului otoman.

---

[1] Mișcare social-culturală, inspirată de concepția că omul, fiind o ființă superioară, se poate perfecționa prin cultură, prin artă. Militând pentru dezvoltarea maximă și multilaterală a personalității, umaniștii îndemnau la luptă împotriva a tot ceea ce apasă și oprimă, împotriva a tot ceea ce înjosește demnitatea omului. Socotind că idealul dezvoltării armonioase a omului a fost atins în cultura antică, umaniștii au studiat cu pasiune culturile și limbile greacă și latină. În cadrul acestei mișcări s-au format numeroși cărturari de mare erudiție filozofică, istorică, filologică, literară și în alte discipline, denumite și astăzi umaniste. Centrul mișcării umaniste a fost Italia. De aici ideile s-au răspândit repede în aproape toate țările Europei.

Scanned with OKEN Scanner

Istoriografia

1. În istoria noastră, principalele forme de cultură au fost: traducerea și tipărirea de texte religioase, publicarea de cărți populare (ca *Esopia* sau *Alexandria),* scrierea de cronici. Această ultimă activitate se întinde de la sfârșitul secolului al XV-lea până la începutul secolului al XIX-lea.

Primele forme ale istoriografiei au fost: inscripțiile în limba slavonă de pe pietrele de mormânt așezate de Ștefan cel Mare, în amintirea strămoșilor săi, în bisericile din Rădăuți și Putna. Cu aceste pietre s-a născut ideea de a se consemna în scris anumite fapte istorice

Ștefan poate fi considerat chiar inițiator al istoriografiei noastre, întrucât în timpul domniei lui a fost scrisă și prima cronică propriu-zisă *(Cronica lui Ștefan cel Mare),* continuată în secolul al XVI-lea de *letopisețele slavone ale lui Macarie, Eftimie* și *Azarie.*

Activitatea cronicărească ajunge la strălucire în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea prin câteva personalități ca: Grigore Ureche, Miron Costin, Radu Greceanu, Radu Popescu sau Ion Neculce și se încheie după 1800 prin *Hronograful Țării Românești* de Dionisie Eclesiarhul și *Hronologia domnilor Țării Românești* de Naum Râmniceanu.

Cronicile realizează cea dintâi imagine scrisă a istoriei noastre. Textele care compun această imagine sunt numeroase. S-au scris cronici în toate provinciile românești, dar cele mai valoroase sunt ale cronicarilor moldoveni și munteni. În seria celor moldovenești intră *Letopisețul Țării Moldovei,* scris, în ordine, de Grigore Ureche de la 1359 la 1594, de Miron Costin de la 1594 la 1661, de Ion Neculce de la 1661 la 1743 și continuat de alți câțiva cronicari de mai mică valoare. În seria muntenească intră *Letopisețul cantacuzinesc* și *Cronica Bălenilor,* cu autori necunoscuți, cuprinzând intervalul 1290–1688, continuate de Radu Greceanu de la 1688 la 1714, de un anonim și de Radu Popescu, prelungind narațiunea evenimentelor până în 1729.

Din enumerarea acestor ani, se poate observa cum au fost salvate de uitare câteva secole din istoria românilor și numai vitregia timpurilor i-a împiedicat pe unii să nu-și înceapă relatarea de la „descălecatul cel dintâi". („Veniră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri" – mărturisește Miron Costin.)

2. Apariția și dezvoltarea scrisului cronicăresc se explică printr-o necesitate adâncă. Țările române parcurseseră un drum lung în timp, aveau o istorie, care risca să fie înecată în uitare. Prima intenție a cronicarilor a fost deci aceea a recuperării trecutului. Ureche mărturisește că a scris „ca să nu să înece a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să să asemene fierălor și dobitoacelor celor mute și fără minte", iar Costin, „ca să nu se uite lucrurile și cursul țării".

În concepția cronicarilor, istoria era purtătoarea unor valori educative. Ureche vrea ca lucrarea lui „să rămâie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să să ferească și să să socotească, iară dupre cele bune să urmeze și să să învețe și să să îndirepteze". În același sens gândesc și Miron Costin și Neculce.

Scrierea cronicilor este un mare act patriotic prin reflectarea năzuinței generale de eliberare de sub jugul otoman, prin aspirația spre independență și suveranitate națională, sentimente care au trecut din viață în istorie, iar din istorie în cronici și pe care vechii noștri cărturari le-au trăit cu intensitate și dramatism.

Scanned with OKEN Scanner

GRIGORE URECHE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

(fragment)

De moartea lui Ștefan-Vodă cel Bun, vă leato 7012.

Nu multă vreme, deaca s-au întorsu Ștefan-Vodă de la Pocutiia la scaunul său la Suceavă, fiind bolnav și slab de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie, și osteneală, și neodihnă, în 47 de ani, [...] cu mare laudă au murit, marți, iulie 2 zile.

Fost-au acest Ștefan-Vodă om nu mare de stat, mânios și de grabă a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospețe omorâia fără giudeț. Amintrelea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter: unde era nevoie, însuși să vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu îndărăpteze, și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut gios, să rădica de-asupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui, și ficiorul său, Bogdan-Vodă, urma lui luase, de lucruri vitejăști, cum să tâmplă: den pom bun, roadă bună op să iase.

Iar pre Ștefan-Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, carea era de dânsul zidită. Atâta jale era, de plângea toți, ca după un părinte al său, că cunoștea toți că s-au scăpat de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui până astăzi îi zicu sveti Ștefan-Vodă, nu pentru suflet, ce iaste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejăști, carele nimea den domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au agiunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ștefan-Vodă, întru același anu, iarnă grea și geroasă, cât n-au fost așa nici odinioară, și decii preste vară au fost ploi grele și povoae de ape, și multă înecare de ape s-au făcut.

Au domnit Ștefan-Vodă 47 de ani și 2 luni și 3 săptămâni și au făcut 44 de mănăstiri, și singur țiitoriu preste toată tara

(Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Științifică, București, 1967)

Letopisețul lui Grigore Ureche narează fapte din istoria Moldovei de la „descălecatul cel de al doilea", adică de la Dragoș-Vodă (1359), până la domnia lui Aron-Vodă (1594). Este o epocă de mari frământări, care îl fac pe cronicar să vorbească despre Moldova ca despre „o țară mișcătoare și neașezată", aflată în „calea răotăților", din cauza cărora „de multe ori să făcea războaie ca să să apere țara și pământul său", prădată și arsă de tătari și turci, bântuită „de foamete mare și lăcuste multe", de ierni „cu omet mare și ger", „de cutremur de pământ" și „stea cu coadă sau cumu-i zic unii comethă", de „cazne groaznice și de revărsări de sânge", cu rare vremuri de bucurie și liniște.

În aceste condiții, principala atitudine a oamenilor este lupta, trăsătura morală definitorie este vitejia, iar modelul eroic este Ștefan cel Mare. Prin el, Grigore Ureche urmărește să trezească în contemporani sentimentul patriotic și ideea că jugul turcesc poate fi înlăturat. Rândurile dedicate morții marelui voievod sunt un prilej de glorificare a unui erou care a dat Moldovei maximă stabilitate și independență. *Ureche își concepe povestirea împărțind-o în câteva momente: împrejurarea morții lui Ștefan, portretul lui, sentimentele poporului la moartea domnitorului și intrarea lui în legendă, starea vremii în acel an și o scurtă și precisă însemnare istoriografică.*

Rezumați conținutul fragmentului.
Argumentați cu exemple caracterul arhaic al limbii și stilului.

Scanned with OKEN Scanner

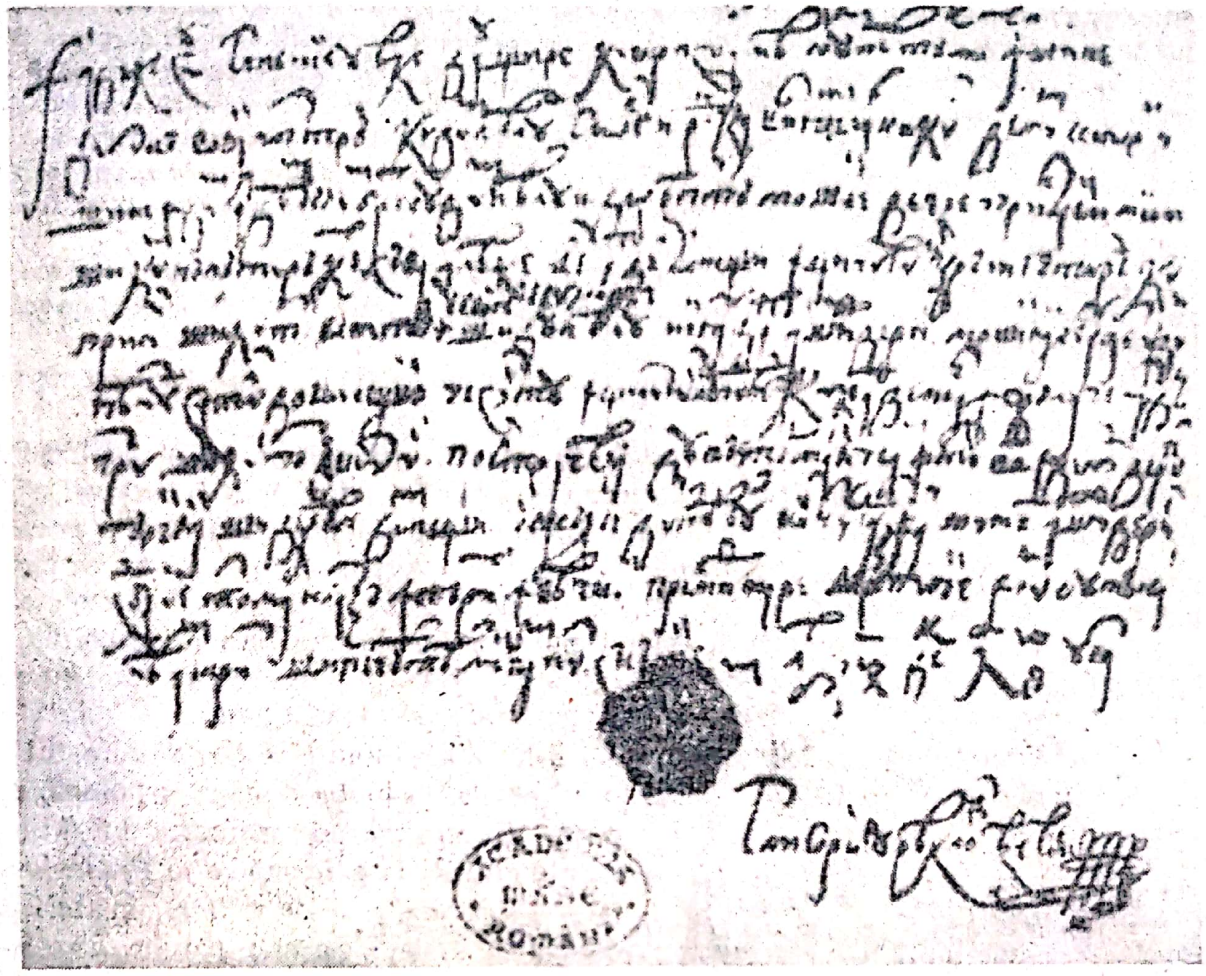

Pagină cu semnătura lui Grigore Ureche

Darul de povestitor se întregește cu acela de talentat portretist, Ureche putând fi socotit, pe drept cuvânt, întemeietor al portretisticii în literatura noastră veche. El prezintă oamenii evidențiind particularitățile lor definitorii, trăsătura lor morală dominantă și ecourile faptelor lor.

Analizați portretul lui Ștefan cel Mare, urmărind elementele care fac din portretul lui Ștefan un model al domnitorului exemplar.

MIRON COSTIN

DE NEAMUL MOLDOVÉNILOR, DIN CE ȚARĂ AU IEȘIT STRĂMOȘII LOR

PREDOSLOVIE [...]

(fragment)

Începutul țărilor acestora și neamului moldovenescu și muntenescu și câți sunt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde sùntu și de ce seminție, de când și cum au dăscălecat aceste părți de pământu, a scrie multă vréme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta véci de la dăscălecatul țărilor cel dintâi de Traian, împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăș nescris cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, ieste inimii durére. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scoț lumii la vedére felul neamului, din ce izvor și seminție sùntu lăcuitorii țărâi noastre [...].

Scanned with OKEN Scanner

Îndemnatu-m-au mai multă lipsa de știința începutului acestii țări, de descălicatul ei cel dintâi, toate alte țări știindu începuturile sale. Laud osârdiia răposatului Urechie-vornicul, carile au făcut de dragostea țării letopisețul său, însă acela de la Dragoș-Vodă, de discălicatul cel al doilea al țării aceștiia din Maramoroșu scrie. Iară de discălicatul cel dintâi cu românii, adecă cu rămlénii, nimica nu pomenește, numai amelită la un loc, cum că au mai fostu țara o dată discălicată și s-au pustiit de tătari. Ori că n-au avut cărți, ori că i-au fostu destul a scrie de mai scurte vacuri, destul de dânsul și atâta, câtu poate să zică fieștecine că numai lui de această țară i-au fostu milă, să nu rămâie întru întunérecul neștiinței, că célelalte ce mai sântu scrise adăosături de un Simeon Dascalul și al doilea, un Misail Călugărul, nu létopisețe, ce ocări sântu [...].

De acéste basne să dea seama ei și de această ocară. Niei ieste șagă a scrie ocară vécinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vécinicu. Cându ocărăsc într-o zi pre cineva, este greu a răbda; dară în véci? Eu voi da seama de ale mêle, câte scriu.

(Miron Costin, *Opere*, II, Editura pentru Literatură, București, 1965)

Nereușind să vorbească în *Letopisețul* său, care îl continuă pe cel al lui Ureche, despre istoria poporului român de la „descălecatul cel dintâi", adică de la cucerirea Daciei de către romani, Miron Costin își realizează intenția spre sfârșitul vieții în *De neamul moldovénilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, lucrare neterminată însă, pentru că într-o țară care „hierbea" în greutăți și netocmele, iar „oamenii îmbla în tot ceasul cu dzilele în mână", adică în primejdie de moarte, chiar capul marelui cărturar, împotriva căruia au uneltit „neprietenii", cade într-o zi de iarnă la Roman sub sabia unui călău grăbit, „om rău și de nimic, căruia nu i-au fost milă de sufletul stăpânului său" (Ion Neculce).

Cea mai luminată minte a secolului al XVII-lea a lăsat totuși, în ciuda „cumplitelor vremi", un număr însemnat de lucrări istorice și poeme în limba română și polonă, dar poate că nicăieri personalitatea lui Miron Costin nu iese în evidență ca în *Predoslovia* la *De neamul moldovénilor*, mărturisire dramatică a unui cărturar patriot, care n-a putut suporta „ocările" aduse acestui neam „de o seamă de scriitori". Indignarea lui se îndreaptă împotriva unor copiști ai cronicii lui Ureche, mai ales împotriva lui Simion Dascălul, „om de multă neștiință și minte puțină", care afirmase că moldovenii ar proveni, chipurile, din tâlharii de la Roma exilați pe teritoriul Daciei.

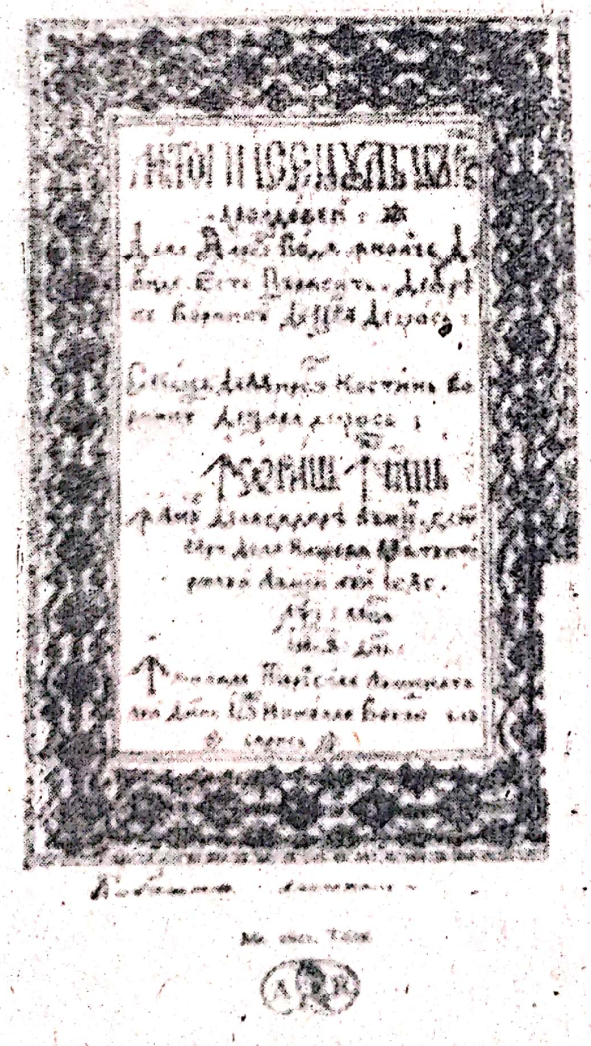

Miron Costin *Letopisețul Țării Moldovei*

Miron Costin este atât de îndârjit împotriva acestor „basne", încât textul *Predosloviei*, care are în mod fundamental un caracter polemic, capătă pe alocuri accente pamfletare. Ideile, remarcabile, dezvoltate într-o gradație logică, au în primul rând calitatea de a se fi născut dintr-un sentiment. În consecință, *Predoslovia* nu este numai o însăilare rece de argumente care să justifice o atitudine științifică. Ea este mai mult decât atât. Este zbuciumul unei conștiințe care cunoaște îndoiala și teama, mâhnirea și durerea, hotărârea, admirația, indignarea și disprețul.

Subliniați, în text, construcțiile sintactice care exprimă aceste sentimente.

Scanned with OKEN Scanner

Miron Costin nu e deloc un om indiferent, el transmite culoare și căldură sufletească scrierilor sale. „A scrie ocară vécinică unui neam", deci a leza demnitatea unui popor, „nici ieste șagă", „că scrisoarea ieste un lucru vécinicŭ". Cel care scrie trebuie să răspundă în fața viitorului: „eu voi da seama de ale méle, câte scriu". În *Predoslovie* găsim câteva atitudini și trăsături care aparțin nu numai lui Miron Costin, ci tuturor cronicarilor. Sintetizându-le, ele ar fi următoarele: patriotismul, preocuparea pentru originea noastră romanică, convingerea că românii trebuie să iasă din întunericul neștiinței, conștiința că scrisul e dator să slujească adevărul, fiind un act de responsabilitate istorică, încrederea în forța educativă a istoriei, sentimentul unei continuități a efortului de „a scoate la știrea tuturor" istoria poporului român.

Căutați, în text, sintagmele care exprimă aceste caracteristici.

ION NECULCE

O SAMĂ DE CUVINTE

(fragment)

Era un boier, anume Neculai Milescul Spătariul, de la Vaslui de moșia lui, prè învățat și cărturar, și știè multe limbi: elinește, slovenește, grecește și turcește. Și era mândru și bogat, și umbla cu povodnici înainte domnești, cu buzdugané și cu paloșe, cu soltare tot sârmă la cai. Și lui Ștefăniță-Vodă îi era prè drag, și-l ținè prè bine, și tot la masă îl punè, și să giuca în cărți cu dânsul, și la sfaturi, că era atunce grammatic la dânsul. Iar când au fost odată, nu s-au săturat de bine și de cinstea ce avè la Ștefăniță-Vodă, ce au ședzut și au scris niște cărți viclene și le-au pus într-un băț sfredelit și le-au trimis la Constantin-Vodă cel Bătrân Băsărabă în Țara Leșască, ca să să rădice de acolo cu oști, să vie să scoată pre Ștefăniță-Vodă din domnie. Iar Constantin-Vodă n-au vrut să să apuce de acele lucruri ce-i scriè, ce s-au sculat și au trimis bățul acel sfredelit cu cărți cu tot înapoi la Ștefăniță-Vodă, de le-au dat. Deci Ștefăniță-Vodă, cum au vădzut bățul cu cărțile, s-au pre mânie și l-au și adus pre acel Nicolai Milescul înaintea lui, în casa cè mică, și au pus pre calău de i-au tăiat nasul. [...] Și n-au vrut să-l lasă pe calău să-i taie nasul cu cuțitul lui [de] calău, ce cu hamgeriul lui Ștefăniță-Vodă i-au tăiat nasul. După aceè, Nicolai Cârnul au fugit în Țara Nemțască și au găsit acolo un doftor, de-i tot slobodzie sângeli din obraz și-l botiè la nas, și așè din dzi în dzi sângele să închega de i-au crescut nasŭl la locŭ, de s-au tămăduit. Iară când au venit aice în țară, la domnia lui Iliieș-Vodă, numai de abiè s-au fost cunoscut nasul că-i tăiat. Numai tot n-au ședzut în țară mult, de rușine, ce s-au dus la Moscu, la mareli împărat, la Alecsii Mihailovici [...]. Și pentru învățătura lui au fost terzîman împăratului și învăța și pre fiiul împăratului, pre Petru Alecsievici, carte. Și era la mare cinste și bogăție. Și l-au trimis împăratul Alecsii Mihailovici sol la mareli împărat al chitailor, de au zăbăvit la Chitai vreo doi, trii ani. Și au avut acolo multă cinste și dar de la mareli împărat al chitailor, și multe lucruri de mirat au vădzut. [...] Și i-áu dăruit un blid plin de pietri scumpe și un diiamant ca un ou de porumbu. Și întorcându-să pe drum înapoi, s-au tâmplat de au murit împăratul Moscului, pre anume Alecsu Mihailovici, iar senatorii de la Moscu i-au ieșit întru întâmpinare și i-au luat aceli daruri și tot ce au avut și l-au făcut surgun la Sibir. Și au ședzut câțiva ani surgun la Sibir. Iară mai pre urmă, rădicându-să Petru împărat, fiiul lui Alecsii Mihailovici, carele au venit aice în țară, în Moldova, de s-au bătut cu turcii la Prut, la Stănilești, din gios de Huși, în ținutul Fălciului, agiuns-au Cârnul din Sibir cu cărți la dânsul, la împăratul Petru Alecsievici, de i-au făcut știre de toate ce-au făcut și cum este surgun.

Atunce Petru Alecsievici împărat îndată au chemat senatorii și au întrebat dzicând: „Unde este dascălul mieu cel ce m-au învățat carte? Acum curund să-l aduceți". Și îndată au răpedzit de olac și l-au adus la Petru Alecsievici, împăratul Moscului, în stolniță [...]. Și l-au luat iară în dragoste și în milă și l-au pus iar sfetnic.

Și când au ras barbeli, împăratul, a moscalilor, atunce când s-au schimbat portul, atunce sângur împăratul i-au ras barba cu mâna lui. Și au trăit Cârnul până la a doa domnie a lui Mihai-Vodă Racoviță, și atunce au murit. Care mare cinste i-au făcut împăratul la moartea lui și mare părere de rău au avut după dânsul, că era trebuitoriu la acele vremi...

(Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei precedat de O samă de cuvinte*, Editura pentru Literatură, București, 1963)

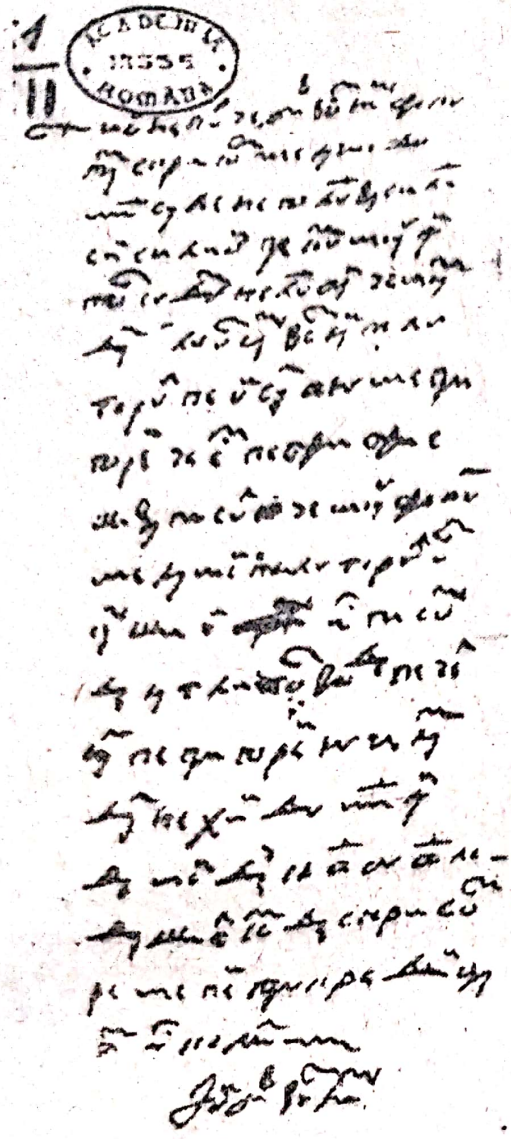

Scrisoare autografă a lui Ion Neculce

La realizarea letopiseţelor, cronicarii şi-au cules informaţiile din izvoare scrise, româneşti sau străine, dar pentru perioade istorice mai apropiate au folosit şi ştirile provenite din tradiţia orală sau din propria amintire. Dintre ei, cel mai preocupat de tradiţiile populare a fost Ion Neculce, care aşază în faţa *Letopiseţului* său „o samă de cuvinte", adică un număr de legende despre voievozi, boieri sau ţărani, „ce suntu audzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni, şi în letopiseţu nu suntu scrise".

În ceea ce priveşte adevărul faptelor evocate în legende, Neculce s-a convins că acestea au un temei real, că nu sunt doar închipuiri. De aceea le acordă o anumită valoare documentară, dar lasă pe cititor să le aprecieze după cum doreşte: „cine va ceti şi le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară bine va fi; cine precum îi va fi voia, aşa va face".

Legenda despre Nicolae Milescu Spătarul este penultima în şirul celor 42 de „istorii mai alese" care precedă letopiseţul. În ea se povesteşte destinul senzaţional al unui mare boier şi cărturar român, care, complotând împotriva lui Ştefăniţă-Vodă, a pribegit prin mai multe ţări ale lumii. Prezentându-şi personajul, cronicarul se opreşte, în treacăt, asupra unor amănunte care îl individualizează şi-i dau identitate (boier de la Vaslui, „mândru şi bogat, prè învăţat şi cărturar, şi ştiè multe limbi" etc.). După aceea urmează o înşiruire de episoade, anecdote, incidente din viaţa spătarului, prin care se completează treptat schiţa de portret de la început.

Identificaţi aceste episoade, observând că ele sunt marcate prin anumite formule introductive (iar când, deci, după aceea, numai tot, iară mai pre urmă, atunce, şi îndată, şi când etc.), care dau naraţiunii o mare cursivitate, producând în acelaşi timp şi impresia de oralitate, de povestire spusă, nu scrisă.

Creşterea fabuloasă a faimei lui Milescu este sugerată de Neculce cu un remarcabil simţ al compoziţiei. Cronicarul ţine treaz interesul cititorului prin felul cum alternează scenele de bucurie şi amărăciune, de ruşine şi speranţă, de întuneric şi lumină, care au toate ca erou principal un singur om, cărturar şi aventurier deopotrivă, prin voia lui şi mai ales a altora. Prin această desfăşurare a subiectului, Neculce se manifestă mai puţin ca un istoric interesat de autenticitatea izvoarelor şi mai mult ca un artist care scrie el însuşi povestea spătarului, prelucrând şi transfigurând fondul legendar popular.

Dar Neculce este scriitor nu numai prin arta naraţiunii şi a organizării ei, ci şi prin arta portretului. El conturează perfect un personaj prin notele sale particulare, morale sau fizice, insistând asupra amănuntelor specifice ce caracterizează firea sau purtarea lui.

Subliniaţi detaliile prin care Neculce alcătuieşte portretul lui Nicolae Milescu.

Scanned with OKEN Scanner

Legenda lui Milescu este, de fapt, o schiță a vieții unui om, un portret biografic, în care detaliile de caracterizare morală sau psihologică izvorăsc din întâmplări, trădând preferința lui Neculce pentru portretul anecdotic. Dar ceea ce particularizează în mod deosebit această legendă este atmosfera de basm, de „a fost odată ca niciodată", care învăluie treptat amintirea spătarului. Prin aceasta, Neculce se dovedește încă o dată un mare artist, intuind că oamenii își supraviețuiesc în legendă.

Povestitor înnăscut, Ion Neculce a creat o operă durabilă, a cărei forță artistică se datorează și limbajului, mereu proaspăt și surprinzător, având toată seva vorbirii populare. Neculce scrie cum se vorbea în Moldova vremii sale, stilul său e bogat în pilde, proverbe și expresii tipice, impresia de oralitate este puternică, așa că, pe drept cuvânt, se poate considera că el are, între cronicari, originalitatea pe care o are Creangă între prozatorii moderni.

Contribuția istoriografiei la dezvoltarea limbii și literaturii române

1. Contribuția cronicarilor la dezvoltarea culturii române este în primul rând de ordin istoriografic. Ei au pus bazele unui proces de constituire a istoriografiei românești, la capătul căruia apar, în perioada pașoptistă, primii istorici în accepția modernă a cuvântului: Kogălniceanu și Bălcescu. La fel de importantă este și valoarea documentară a cronicilor, în ele găsindu-se cele mai bogate informații din istoria noastră medievală.

În sfârșit, cronicile au transmis urmașilor, în afara faptelor propriu-zise, câteva probleme esențiale, cu largi implicații culturale și politice. Una dintre ele, și cea mai importantă, este cea referitoare la originea poporului român. Ea apare încă la Ureche într-o celebră frază: „Rumânii, câți să află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc suntu cu moldovénii și toți de la Râm să trag". Afirmația e reluată de Miron Costin în câteva stihuri așezate în fruntea letopisețului său și apoi dezvoltată în *De neamul moldovénilor*. Argumente serioase în sprijinul aceleiași probleme vor aduce mai târziu Constantin Cantacuzino și Dimitrie Cantemir.

Punând în circulație idei ca romanitatea poporului român, latinitatea limbii române, continuitatea elementului roman în Dacia, unitatea tuturor românilor, cronicarii au contribuit în mod substanțial la formarea conștiinței naționale.

Contribuția cronicarilor nu are numai o valoare istorică, ea se înscrie și în alte sfere ale culturii, interesând în mod deosebit istoria limbii și a literaturii.

2. Rămase în manuscris și tipărite de Kogălniceanu și Bălcescu după 1840, cronicile n-au putut imprima în conștiința publică un model de limbă scrisă, cum făcuseră textele religioase. De aceea, de o influență directă a limbii cronicarilor asupra limbii literare nu se poate vorbi decât de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când unii scriitori s-au inspirat din stilul cronicăresc. Pentru istoria limbii române, cronicile sunt însă dovezi mai concludente asupra fizionomiei limbii române vechi decât textele religioase, pentru că, nestingheriți de lexicul și sintaxa textului străin, ca traducătorii de cărți bisericești, cronicarii au utilizat un limbaj mai apropiat de cel real, vorbit, mai autentic pentru stadiul de evoluție a limbii române din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Dincolo de acest aspect, opera cronicarilor e o mărturie a eforturilor de cultivare a posibilităților de expresie ale limbii române, de transformare a ei din mijloc al comunicării directe într-unul de creație și transmitere a culturii.

Scanned with OKEN Scanner

3. Cronicile conțin primele exerciții de compunere în limba națională, în ele găsindu-se astfel cele dintâi forme ale literaturii române originale. Deși letopisețele nu erau scrieri literare, ci istoriografice, ele au și o valoare artistică, uneori cu totul remarcabilă. Ea rezultă întâi din subiectivitatea relatării, din faptul că autorii participă la judecarea oamenilor și evenimentelor, se destăinuie, se plâng sau se bucură. Această atitudine are efecte asupra expresiei, care nu mai rămâne o seacă notare de date și fapte, ci trădează o puternică participare afectivă, ca în această jelanie a lui Neculce: „Oh! Oh! Oh! săracă țară a Moldovei, ce nărocire de stăpâni ca aceștia ai avut! Ce sorți de viață ți-au căzdut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mirare este, cu atâtea spureăciuni de obiceiuri ce să trag până astădzi în tine, Moldovă!... Oh! Oh! Oh! săracă Țară Moldovă și Țară Muntenească, cum vă pitreceți și vă dezmierdați cu aceste supărări la aceste vremi cumplite...".

Valoarea literară derivă și din faptul că letopisețele consemnează unele evenimente trăite de autori, fiind primele noastre scrieri memorialistice.

În sfârșit, în cronici găsim, în formă rudimentară, procedee ale prozei artistice: narațiunea, caracterizarea, portretul, descrierea, dialogul etc. Cronicarii știu să povestească o întâmplare, să fixeze în imagini un peisaj, o scenă de viață sau personalitatea cuiva. Portrete, ca cele făcute de Ureche lui Ștefan cel Mare și Alexandru Lăpușneanu sau de Neculce lui Dimitrie Cantemir, descrieri, ca cea a unei invazii de lăcuste, făcută de Miron Costin etc., sunt pagini de adevărată literatură, în care creația covârșește evenimentul.

Dar pasajele de interes literar diferă, ca valoare artistică, de la o cronică la alta, uneori lipsesc complet, alteori sunt de o frumusețe deosebită, ca în cazul lui Ion Neculce, a cărui lucrare este preponderent memorialistică. Înzestrat cu mare talent literar, Neculce a selectat din memorie faptele sau amănuntele care pot fixa sugestiv scene, portrete, devenind un neîntrecut evocator al trecutului. Cronica lui conține nuclee epice, care oricând, prin dezvoltare, ar putea sta la baza unor opere narative.

4. **Concluzii.** Influența cronicilor asupra literaturii române moderne este indiscutabilă. O dată descoperite, ele au fost pentru scriitori un rezervor prețios de teme, de personaje, de subiecte. Din Grigore Ureche s-au inspirat Costache Negruzzi în nuvela *Alexandru Lăpușneanul*, Vasile Alecsandri în poemul *Dumbrava Roșie* și în drama *Despot-Vodă*, Delavrancea în trilogia Moldovei, iar Sadoveanu în romanele istorice *Frații Jderi* și *Nicoară Potcoavă*. Cronica lui Miron Costin a servit ca izvor lui Hasdeu, N. Gane, Sadoveanu (în *Neamul Șoimărești*lor și *Nunta domniței Ruxanda)* etc. De la Neculce au pornit în realizarea unor opere mulți scriitori (Alecsandri, Bolintineanu etc.), Sadoveanu luându-l chiar ca model stilistic.

Cronicarii munteni, cu tonul lor vehement polemic, cu tendința de satiră și caricaturizare, au influențat dezvoltarea pamfletului românesc, ilustrat de I.H. Rădulescu, N.D. Cocea, Tudor Arghezi etc.

Scriitorii au descoperit în cronici temeliile culturii noastre, punctul de la care se poate vorbi de o conștiință culturală românească. Cronicarii nu au lăsat urmașilor doar o imagine a trecutului, câteva forme esențiale ale expresiei literare sau un număr de idei generale asupra ființei noastre naționale, ci și o anumită înțelegere a scopului creației culturale, ca act de responsabilitate pus în slujba binelui, frumosului și adevărului, „că scrisoarea ieste un lucru vécinicŭ" și „voi da seama de ale méle, câte scriu", cum afirmă Miron Costin. Această înțelegere reprezintă manifestarea cea mai înaltă a umanismului și patriotismului cronicarilor români, trăsături transmise și literaturii noastre moderne.

Scanned with OKEN Scanner

Schiță recapitulativă.
Contribuția cronicarilor la dezvoltarea culturii române

1. A istoriei:
cronicile au pus bazele istoriografiei românești
reprezintă contribuția documentară cea mai bogată pentru istoria noastră medievală
au transmis urmașilor un număr de idei fundamentale în legătură cu etnogeneza românilor (romanitatea poporului, latinitatea limbii, continuitatea, unitatea)

2. A limbii române:
- cronicile reprezintă un nivel superior de folosire a limbii române vechi față de textele religioase
- reprezintă o mărturie a efortului de transformare a limbii din mijloc al comunicării directe, într-unul de creație și transmitere a culturii

3. A literaturii române:
cronicile conțin primele exerciții de compunere în limba poporului; în ele găsim cele dintâi forme ale literaturii române originale
- deși sunt scrieri istorice, au și o valoare literară, care rezultă din:
  a) participarea autorilor la judecarea oamenilor și a evenimentelor (deci, din caracterul subiectiv al relatării)
  b) caracterul memorialistic al multor pagini
  c) prezența unor procedee ale prozei artistice (narațiunea, caracterizarea, descrierea, portretul, dialogul etc.)
  d) stilul supravegheat

Tabel sinoptic al istoriografiei românești

1. Perioada în care s-au scris cronici:
- de la sfârșitul sec. al XV-lea – până la începutul sec. al XIX-lea

2. Principalele limbi în care s-au redactat:
- slavonă (sec. XV–XVI): Cronica lui Ștefan cel Mare, letopisețele lui Macarie, Eftimie, Azarie
- română (sec. XVII-XVIII): Grigore Ureche, Miron Costin, Radu Greceanu, Radu Popescu, Ion Neculce ș.a.

3. Cele mai importante cronici:
- în Moldova: *Letopisețul Țării Moldovei*, scris, în ordine, de
  Grigore Ureche, de la 1359 la 1594
  Miron Costin, de la 1594 la 1661
  Ion Neculce, de la 1661 la 1743
- în Țara Românească:
  Letopisețul cantacuzinesc } de la 1290 – la 1688
  Cronica Bălenilor }
  Autorii anonimi, continuați de
  Radu Greceanu, de la 1688 la 1714, și
  Radu Popescu, până la 1729

4. Cei mai mari cronicari:

Grigore Ureche (cca 1590–1647)
- format la școlile din Polonia, unde a învățat slavona, latina, polona
- a scris *Letopisețul Țării Moldovei*
- e cel dintâi cronicar care a formulat cu claritate unitatea de origine, de neam și de limbă a tuturor românilor (*„...toți de la Rânesă trag"*)
- e cel dintâi evocator al personalității lui Ștefan cel Mare
- letopisețul său reprezintă începutul marii istoriografii naționale și a avut o mare influență în dezvoltarea literaturii române vechi și a prozei artistice din epoca modernă

Scanned with OKEN Scanner

Miron Costin (1633–1691)
- a învățat la școlile umaniste din Polonia; este cel mai erudit cronicar român
- principalele lucrări:
  Letopisețul Țării Moldovei
  De neamul moldovenilor
  Viața lumii (poem filozofic)
- a scris și în limba polonă
- continuă ideile formulate de Grigore Ureche în legătură cu etnogeneza românilor printr-o argumentare științifică, bazată pe autori antici și umaniști
- a dat primele noțiuni de versificație și de teorie literară

Ion Neculce (cca 1672–1745)
- a scris *Letopisețul* în cea mai mare parte după propriile amintiri
- a așezat în fața Letopisețului 42 de legende cunoscute sub numele *O samă de cuvinte*
- este întemeietor, alături de ceilalți doi cronicari, al artei narative, descriptive și portretistice românești
- a creat, pornind de la limba vorbită, un stil artistic, pe care, ulterior, scriitori moderni ca Ion Creangă și Mihail Sadoveanu l-au luat ca model

5. Importanță:
- cronicile sunt lucrări fundamentale ale începutului culturii române
- au contribuit la dezvoltarea istoriografiei, a limbii și literaturii române
- sunt roadele curentului umanist românesc
- au modelat conștiința națională, prin formularea principalelor idei ale etnogenezei românești, precum și prin reflectarea aspirației generale a poporului român spre independență și suveranitate

Scanned with OKEN Scanner

DIMITRIE CANTEMIR, PERSONALITATE MULTILATERALĂ A CULTURII ȘI LITERATURII ROMÂNE

Dimitrie Cantemir este, în cultura noastră, unul dintre cei mai eruditi umanişti. Prin vasta şi remarcabila sa operă ştiinţifică şi literară, s-a situat cu mult deasupra cărturarilor vremii.

Lucrările lui, cele mai multe scrise în limba latină, atestă o bogată documentare în domeniul ştiinţelor umaniste şi o mare pasiune pentru cercetare. „Sufletul odihnă nu poate afla – spune el – până nu găseşte adevărul, carile îl cearcă oricât de departe şi oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimeri."

Cele mai valoroase lucrări ale sale sunt cele cu caracter istoric. Între lucrările de istorie a românilor *(Viaţa lui Constantin Cantemir, Evenimentele Cantacuzinilor şi Brâncovenilor), Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, scrisă în limba română, este o operă concepută după un plan vast şi cu o largă informaţie extrasă din lucrări ale istoricilor din cele mai vechi timpuri. Reluând o temă a cronicarilor moldoveni, lucrarea înfăţişează trecutul îndepărtat al poporului nostru, originea comună a tuturor românilor. Romanii, afirmă Cantemir, „sunt moşii şi strămoşii noştri, a moldovenilor, muntenilor, a ardelenilor şi a tuturor oriunde se află a românilor, precum şi singur numele de moşie ne arată... şi limba cea părintească... nebiruit martor ne este".

Cu toate că scriitorul exagerează susţinând originea pur romană a poporului român, lucrarea este valoroasă pentru vasta ei documentare, în care se demonstrează existenţa unui vechi stat independent.

Întreaga operă a lui Dimitrie Cantemir exprimă o concepţie superioară despre istorie faţă de cea a cronicarilor. În timp ce cronicarii explicau fenomenul istoric prin voinţa forţei divine, Dimitrie Cantemir interpretează istoria dând atenţie cauzalităţii: „Nici un lucru fără pricină să se facă nu poate". El prezintă originea romană a poporului nostru în spiritul ideilor umanismului, afirmând că „suntem urmaşii unui popor care a creat o civilizaţie şi o cultură clasică".

Descriptio Moldaviae (Descrierea Moldovei) este scrisă în 1716, în limba latină, la cererea Academiei din Berlin. Ea cuprinde trei părţi. Prima parte este consacrată descrierii geografice a Moldovei, a munţilor, apelor şi câmpiilor. Dimitrie Cantemir elaborează prima hartă a Moldovei. Sunt prezentate, de asemenea, flora şi fauna, târgurile şi capitalele ţării de-a lungul timpului. În partea a II-a a lucrării este înfăţişată organizarea politică şi administrativă a ţării, cu referiri detaliate la forma de stat, alegerea sau scoaterea din scaun a domnilor, la obiceiurile prilejuite de în-

Scanned with OKEN Scanner

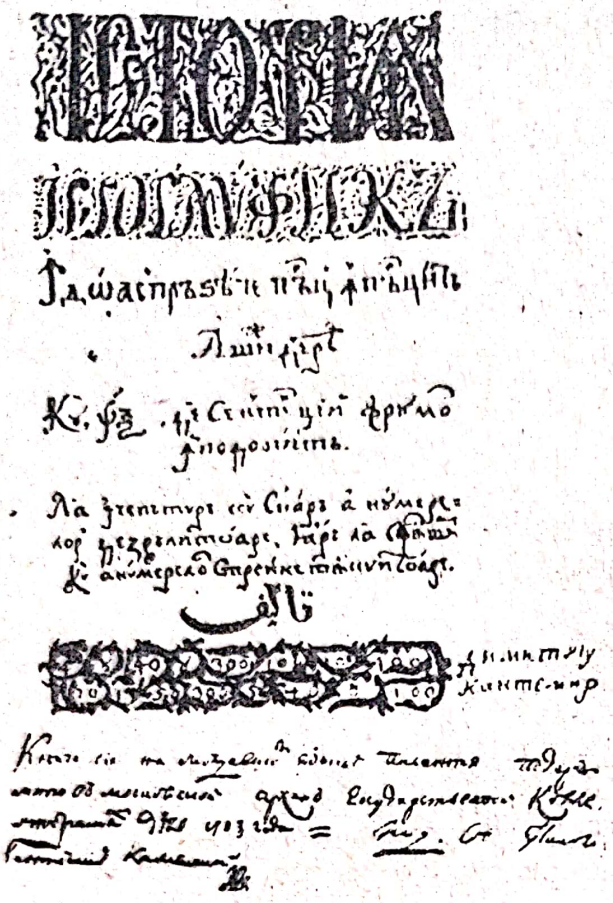

Dimitrie Cantemir – *Istoria ieroglifică*

scăunarea domnilor sau de mazilirea lor, de logodnă, nunți, înmormântări etc. În partea ultimă a lucrării găsim bogate informații despre graiul moldovenilor, despre slovele folosite, care la început au fost latinești, „după pilda tuturor celorlalte popoare a căror limbă încă e alcătuită din limba cea romană, iar apoi înlocuite cu cele slavonești".

Lucrarea prezintă interes nu numai pentru documentata descriere geografică sau politică, ci și pentru observațiile etnografice și folclorice. D. Cantemir fiind primul nostru cărturar care cuprinde în sfera cercetărilor sale *etnografia* și *folclorul*.

Descrierea Moldovei este o operă străbătută de o vibrantă dragoste de patrie și are pe alocuri deosebite virtuți literare.

Ideile filozofice ale marelui cărturar pot fi întâlnite cu deosebire în *Imaginea științei sacre*, *Logică*, *Sistema religiei mahomedane* și mai ales în opera de tinerețe *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul*, scrisă în românește și grecește. Ideea de bază a acestei lucrări subliniază superioritatea vieții spirituale asupra celei biologice, prozaică și robită poftelor de tot felul.

Istoria ieroglifică, lucrare alegorică de o valoare literară necontestată, prin concepțiile istorice și filozofice pe care le afirmă, se înscrie pe linia umanismului românesc. Scrisă sub forma unei fabule de vaste proporții, personajele *Istoriei ieroglifice* sunt animale și păsări, simbolizând rivalitatea dintre familia Brâncoveanu și cea a Cantemireștilor, una din Țara Românească și cealaltă din Moldova. Inspirată de realitatea politică a vremii sale, această lucrare poate fi socotită un roman social-filozofic cu caracter patriotic, apropiindu-se de pamfletul politic. După cum spunea Nicolae Iorga, ea poate fi considerată „cel dintâi roman românesc pe temeiuri de realitate istorică".

Toate lucrările lui Cantemir, fie că sunt scrise în limba latină, fie că sunt scrise în românește sau în alte limbi, au un stil erudit, în general retoric. Cu toate acestea, valoarea lor documentară rămâne incontestabilă.

Prin vasta operă pe care a creat-o, prin ideile progresiste și prin spiritul său enciclopedic, Dimitrie Cantemir este una dintre personalitățile remarcabile ale culturii europene. În cultura și literatura noastră el prefigurează iluminismul.

*

„Muntele cel mai înalt se numește Ceahlăul, despre care, dacă antici ar fi făcut vorbire în basmele lor, ar fi fost tot atât de vestit ca și Olimpul, Pindul sau Pelias. Este așezat în ținutu Neamțului, în apropiere de izvoarele Tazlăului, și pe la mijlocul lui, acoperit de zăpezi. Pe vârf nu se găsește un pic de nea, încât pare a fi deasupra norilor. De pe culmea cea mai ascuțită, care se ridică sub forma unui turn, izvorăște un pârâu alb care se rostogolește printre stânci abrupte și se varsă în Tazlău cu mare zgomot."

.....

„Strămunii, părinții strămunilor au descoperit țara pe care o locuim acum, pe când mergeau la vânătoare în păduri și în aceasta trăim noi acum și suntem hrăniți și întăriți cu laptele și mierea ei. Îndemnat de exemplul

Scanned with OKEN Scanner

lor, ilustrul domn a întâlnit în timp ce căuta vânat pe câmp, în păduri și prin munți, o cerboaică, care, fiind rușinoasă, nu a îngăduit acestuia să-i vadă fața ei, ci a luat-o la fugă și s-a ascuns. Noi am venit pe urmele lăsate de copitele ei și am fost conduși de aceste urme în această casă; de aceea voi trebuie sau să ne predați, sau să ne arătați unde a fugit acest vânat pe care noi l-am scotocit cu osteneală și sudoare prin pustietăți."

.....

„Primirea lor de oaspeți, care o arată către cei nemernici și drumeți, este foarte vrednică de laudă, căci măcar că sunt prea săraci din pricină că se află megieși cu tătarii, însă niciodată nu este să nu dee ospățului sălaș și mâncare. Ținându-l în dar trei zile împreună cu dobitocul său, și pe cel nemernic îl primește cu fețe vesele, ca când ar fi frate sau altă rudenie a lor și unii așteaptă cu masa până la 7 ceasuri din zi și, ca să nu mănânce singur, trimit pe slugi pe la căi, ca să cheme la masă pe câți drumeți îi vor întâmpina."

.....

„Înălțimile sunt acoperite cu copaci și cu pomi cu roade care cresc peste tot de la sine și care, în alte țări, trebuie sădiți de mâna omului; printre înălțimi curg pâraiele cele mai limpezi, ce se rostogolesc, ici și colo, din vârful munților cu un murmur plăcut. Aceste locuri par niște grădini dintre cele mai frumoase; câmpiile dau din belșug roade, pe care aerul răcoros de munte nu le lasă să crească în pădurea muntoasă."

.....

„Dansurile sunt la moldoveni cu totul altfel decât la celelalte popoare. Căci nu dansează împreună doi sau patru inși ca la francezi și poloni, ci mai multe persoane împreună, care formează un cerc sau un șir lung. De altfel, ei nu dansează lesne decât la nunți. Dacă se iau toți unul cu altul de mână dansează într-un cerc și merg la dreapta la stânga cu aceiași pași făcuți în tact, atunci spun că joacă hora; dacă stau însă, într-un lung șir, se prind de mâini între ei, totuși așa că sfârșitul rămâne liber, și merg împrejur în diferite ocoluri, atunci acesta este numit cu un cuvânt luat de la polonezi «danț»."

.....

„În genere toți se adună în fiecare sâmbătă la mormânt timp de un an întreg și plâng pe răposatul lor. Cei bogați plătesc femei bocitoare, care zic diferite bocete în care sunt descrise mizeria și deșertăciunea vieții, după cum se poate vedea din următoarele versuri care fac de obicei începutul:

A lumii cânt cu jale
Cumplită viață,
Cum se rupe și se taie
Ca cum ar fi o ață."

Fragmente traduse din *Descriptio Moldaviae*

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE!

1. Ce reprezintă umanismul în cultura română? Enumerați trăsăturile umanismului românesc.

2. Ce elemente de artă literară apar în scrierile cronicarilor? Exemplificați cu citate.

3. Comentați arta portretului la cronicari. Relevați modalitățile de realizare a portretului lui Ștefan cel Mare, de către Grigore Ureche.

4. Ce domenii ale științei și ale artei a ilustrat D. Cantemir prin creația sa? Dați câteva exemple de opere.

5. Expuneți, în scris, pe scurt, concepția cronicarilor despre originea poporului și a limbii române.

Scanned with OKEN Scanner

V. CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎNTRE 1780 ȘI 1830

ILUMINISMUL

ILUMINISMUL ÎN CULTURA EUROPEANĂ

În mai multe țări europene, secolul al XVIII-lea a fost numit secolul luminilor, pentru a se defini specificul unei epoci în care s-a pus accent deosebit pe dezvoltarea și răspândirea cunoștințelor culturale, pe ideea „luminării" maselor.

Iluminismul sau *luminismul* este un curent de gândire, cu multiple consecințe pe plan politic, istoric și artistic, care tinde să emancipeze omul din poziția rigidă în care îl fixase filozofia tradițională, pentru a-l face obiectul propriei sale activități: prin muncă și cultură, omul este perfectibil ca și societatea pe care el o construiește. Înlocuind concepția statică despre om cu una dinamică, iluminismul este susținut de ideologii claselor dinamice ale societății, de burghezie în primul rând. De aceea a apărut mai devreme în țările în care burghezia a evoluat mai repede (Anglia și Franța) și s-a configurat mai târziu acolo unde forțele feudale erau mai puternice, iar cele burgheze încă foarte reduse (în sud-estul Europei, de exemplu).

Lupta de emancipare a acestei clase revoluționare în epoca ei de ascensiune s-a sprijinit pe un număr de idei orientate în întregime pe o direcție antifeudală. Astfel, încă din 1688, în cadrul Revoluției burgheze din Anglia, când parlamentul a votat *Declarația drepturilor,* proclamând suveranitatea poporului, începe să fie pus sub semnul întrebării tot ceea ce era specific epocii feudale. Treptat, se cristalizează o ideologie iluministă, care va pregăti Marea Revoluție Franceză din 1789.

Iluminismul a avut câteva trăsături specifice. În primul rând trebuie subliniat *caracterul său antifeudal și antidespotic.* Toate instituțiile feudale erau supuse unei critici severe: monarhia absolută, bazată pe ideea dreptului divin, biserica, justiția, școala. Gânditorii iluminiști, ca englezul John Locke și francezii Montesquieu, Voltaire și Jean-Jacques Rousseau, cer anularea privilegiilor feudale, limitarea puterii monarhului și acordarea de libertăți sociale și politice întregului popor. Argumentele fundamentale pentru justificarea acestor revendicări se bazau pe *principiile de egalitate și libertate,* de *suveranitate a poporului,* pe *ideea dreptului natural și a contractului social,* principii tipic iluministe, conform cărora oamenii se nasc cu aceste drepturi și trăiesc pe baza unei înțelegeri cu monarhul, pe care îl pot alunga dacă nu se dovedește un om „luminat".

A doua trăsătură esențială a iluminismului a fost *spiritul* său *raționalist, materialist* și *laic.* Secolul al XVIII-lea este prin excelență o perioadă istorică în care s-a afirmat cu putere rațiunea, în care fenomenele vieții au cunoscut o interpretare materialistă și s-a cristalizat tendința de emancipare a științelor umaniste (filozofie, drept, istorie) de sub tutela religiei.

În acest *climat de gândire social-politică antifeudală și de filozofie materialistă* evoluează literatura iluministă. Spiritul iluminist este propagat prin specii literare noi, ca romanul filozofic, teatrul de idei, comedia satirică, drama burgheză. Prin alegorie, satiră, parabolă sau fabulă se satirizează fanatismul religios, se denunță abuzurile tiraniei feudale, se promovează ideea de toleranță și egalitatea între oameni.

Scanned with OKEN Scanner

Printre cei mai importanți scriitori aparținând literaturii iluministe se numără: în Franța – Montesquieu *(Scrisori persane)*, Voltaire *(Candid)*, Diderot *(Nepotul lui Rameau)*, Jean-Jacques Rousseau *(Emil)*, Beaumarchais *(Bărbierul din Sevilla, Nunta lui Figaro)*; în Germania – Lessing *(Nathan înțeleptul)*; în Italia – Carlo Goldoni *(Bădăranii, Hangița)*; în Rusia – N.M. Karamzin *(Scrisorile unui călător rus)*.

ILUMINISMUL ÎN CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

A. ȘCOALA ARDELEANĂ

Țările române nu rămân nici ele izolate de efervescența acestei epoci, deși pătrunderea la noi a marilor idei iluministe a fost întârziată atât de dominația străină, cât și de feudalismul autohton.

Cel dintâi nucleu iluminist din cultura română l-a constituit *Școala Ardeleană*, mișcare a intelectualității din Transilvania de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Burghezia românească din Transilvania, mai dezvoltată decât în Țara Românească și Moldova, era nemulțumită de lipsa de drepturi sociale și politice ale poporului român din Transilvania, inechitate care dura de secole, încă din 1437, când se semnase actul cunoscut sub numele *Unio trium nationum*, înțelegere ce excludea participarea românilor la viața social-politică.

Programul politic al Școlii Ardelene este prezentat în memoriul din 1791, intitulat *Supplex libellus valachorum Transsilvaniae*, trimis împăratului Leopold II, prin care se cerea recunoașterea românilor din Transilvania ca națiune egală în drepturi cu celelalte.

Școala Ardeleană este deci, în primul rând, o mișcare de eliberare națională și socială, care a găsit în patrimoniul de gândire al iluminismului european *principii, argumente, idei* ce slujeau năzuințele poporului român în acel moment istoric.

Din punct de vedere cultural, Școala Ardeleană a avut un rol important în stimularea studiului istoriei și limbii române, a dezvoltării științelor naturii și a învățământului.

Acțiunea politică și culturală a Școlii Ardelene este îndrumată de operele istorice și filologice ale lui Samuil Micu (1745–1806), Gheorghe Șincai (1754–1816), Petru Maior (1761–1821), Ion Budai-Deleanu (1760–1820). Toți patru au făcut studii superioare la Viena sau Roma.

În ansamblu, activitatea Școlii Ardelene cunoaște două direcții fundamentale. *Prima are un pronunțat caracter iluminist*, urmărind emanciparea poporului,

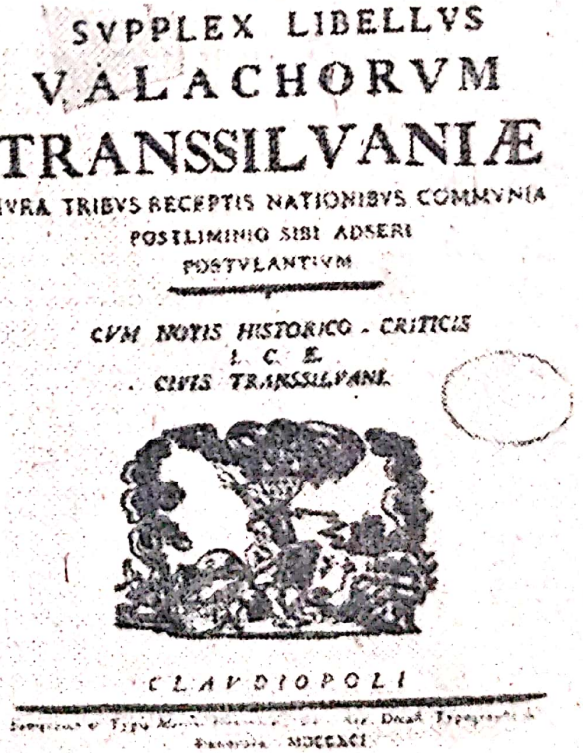
SVPPLEX LIBELLVS
VALACHORVM
TRANSSILVANIÆ
IVRA TRIBVS RECEPTIS NATIONIBVS COMMVNIA
POSTLIMINIO SIBI ADSERI
POSTVLANTIVM
CVM NOTIS HISTORICO - CRITICIS
CIVIS TRANSSILVANI
CLAVDIOPOLI

Supplex libellus valachorum Transsilvaniae
(foaie de titlu)

Scanned with OKEN Scanner

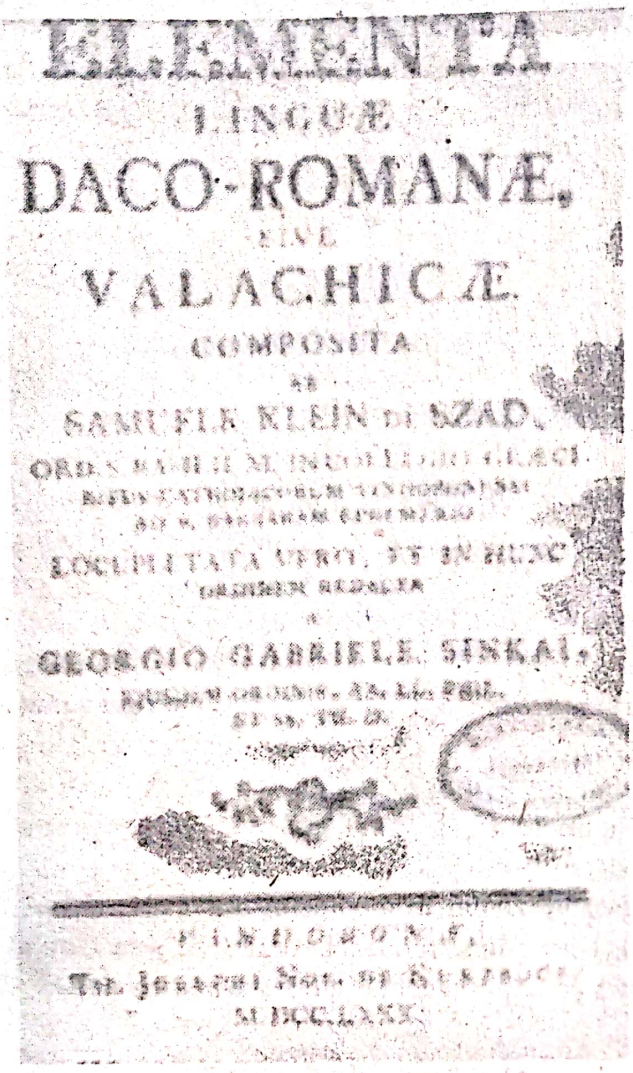
ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD.
GEORGIO GABRIELE SINKAI.
M. DCC. LXXX.

Elementa linguae daco-romanice sive valachicae
(foaie de titlu)

mai ales a țăranilor. În acest scop, s-au înființat numeroase școli în limba română (numit director al școlilor române, Gheorghe Șincai a inițiat înființarea a nu mai puțin de 300 de școli), s-au scris abecedare, aritmetici, catehisme, cărți de popularizare științifică, manuale de economie practică, s-au publicat calendare și cărți populare etc.

Cealaltă direcție este erudită și cuprinde tratatele de istorie și filologie. Cele mai importante lucrări sunt: *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor* de Samuil Micu, *Hronica românilor și a mai multor neamuri* de Gheorghe Șincai, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* de Petru Maior, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, *Disertație pentru începutul limbii române* de Petru Maior și *Lexiconul de la Buda,* primul dicționar etimologic al limbii române.

Studiile de istorie, prin care se continuă activitatea cronicarilor, acordă un interes deosebit mai ales procesului formării poporului român, contestându-se afirmațiile tendențioase ale celor care falsificau istoria pentru a justifica inechitatea care se făcea românilor. Reprezentanții Școlii Ardelene au adus argumente istorice, filologice și demografice privind originea latină a limbii și a poporului român, continuitatea și unitatea sa etnică. În același scop – al dobândirii libertății naționale – erau folosite și argumente de factură iluministă (principiile libertății, egalității, ale dreptului natural și ale contractului social). Istoricii Școlii Ardelene au jucat un rol esențial în acumularea dovezilor și argumentelor pentru susținerea egalității în drepturi a românilor din Transilvania cu celelalte naționalități ale Imperiului Habsburgic.

Studiile de limbă urmăresc să dovedească latinitatea limbii române, ca argument fundamental al romanității poporului român. În plan strict științific, lui Petru Maior îi revine meritul de a fi afirmat primul că limba română derivă din latina populară, adică din latina vorbită de marile mase, și nu din cea clasică, limbă a culturii și științei antice:

> .....se știe că mulțimea cea nemărginită a romanilor, a cărora rămășițe sunt românii, pre la începutul sutei a doao de la Hs., în zilele împăratului Traian, au venit din Italia în Dachia; și au venit cu acea limbă lătinească carea în vremea aceaia stăpânea în Italia. Așa dară, limba românească e acea limbă lătinească comună, carea pre la începutul sutei a doao era în gura romanilor și a tuturor italianilor."

Aportul Școlii Ardelene la dezvoltarea limbii este deosebit de prețios. În această epocă s-a pus problema adoptării alfabetului latin în locul celui chirilic, a fixării normelor gramaticale ale limbii, a îmbogățirii vocabularului cu neologisme luate din limbile

Scanned with OKEN Scanner

romanice. În ciuda unor idei exagerate (se propunea o ortografie etimologică și se cerea eliminarea elementelor nelatine din limbă) – care vor fi reluate în secolul următor de curentul latinist –, Școala Ardeleană are meritul de a fi pus bazele cercetării științifice a limbii române.

Idei exagerate au apărut și în lucrările istorice, cum ar fi, de exemplu, avansarea unei ipoteze pur romane a originii poporului român, dar exagerările Școlii Ardelene se explică prin caracterul polemic al activității ei științifice, care a continuat – în alt scop, dar în același spirit – procesul formării conștiinței naționale început de cronicari.

Reprezentanții Școlii Ardelene au fost mai ales istorici și filologi, cărturari străluciți și animatori ai culturii. Ei nu pot fi însă socotiți și scriitori. Sub raport strict literar, operele lor nu ating decât pe alocuri nivelul cronicarilor.

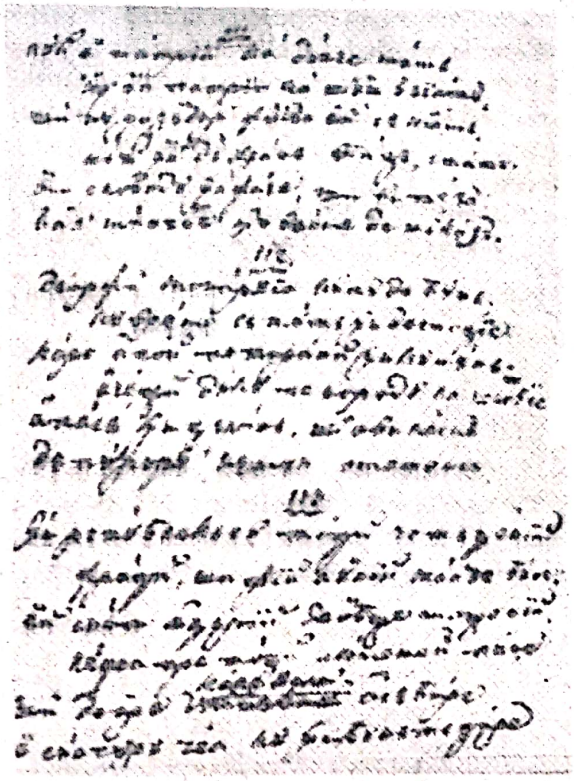

Țiganiada (pagină de manuscris)

Totuși, Școala Ardeleană a creat un climat favorabil literaturii și a dat, prin *Ion Budai-Deleanu*, pe *cel dintâi mare poet român de talie europeană*. Opera literară fundamentală a acestuia – *Țiganiada* – este o sinteză artistică a ideilor iluministe ale epocii și reprezintă prima demonstrație de valoare a posibilităților poetice ale limbii române, fiind sub acest aspect o neașteptată capodoperă.

Iluminismul Școlii Ardelene – animat de ideea propășirii prin cultură, acordând textului scris o pronunțată funcție socială, preocupat de formarea temeliilor moderne ale civilizației românești – reprezintă prima etapă de modernizare a culturii noastre, înscriindu-se în felul acesta, prin aspectele lui specifice, în iluminismul european.

*

„Socotind cu mintea mea zisa aceaia a filosofului aceluia carele au zis că urât lucru iaste elinului să nu știe elinește, adevărat și românului să poată zice că urât lucru iaste românului să nu știe istoriia neamului său, că vedem cum toate neamurile au scris lucrurile mai-marilor săi, și se cuvine acestea omului carele are minte, că istoriia iaste dascălul tuturor lucrurilor, și bisericești și politicești, că ia nu numai cu cuvinte, ci și cu pilde adeverează cele ce învață."

Samuil Micu: *Scurtă cunoștință a istoriii românilor (Către rumâni)*

*

„Națiunea română[1] este mai veche decât toate națiunile, cu mult mai înainte de aceste vremuri, din moment ce este sigur și dovedit prin documente istorice, prin tradiția neîntreruptă, prin asemănările de limbă și obiceiuri, că ea își trage originea de la coloniile romane duse de împăratul Traian, la începutul secolului al II-lea, ca să apere provincia Dacia cu un număr foarte mare de veterani..."

Supplex libellus valachorum Transsilvaniae (traducere din limba latină)

*

[1] După istoriografii Școlii Ardelene, poporul român = poporul roman din Dacia. Elementele alogene de diferite naturi nu schimbă calitatea de roman a românilor.

Scanned with OKEN Scanner

romanice. În ciuda unor idei exagerate (se propunea o ortografie etimologică și se cerea eliminarea elementelor nelatine din limbă) – care vor fi reluate în secolul următor de curentul latinist –, Școala Ardeleană are meritul de a fi pus bazele cercetării științifice a limbii române.

Idei exagerate au apărut și în lucrările istorice, cum ar fi, de exemplu, avansarea unei ipoteze pur romane a originii poporului român, dar exagerările Școlii Ardelene se explică prin caracterul polemic al activității ei științifice, care a continuat – în alt scop, dar în același spirit – procesul formării conștiinței naționale început de cronicari.

Reprezentanții Școlii Ardelene au fost mai ales istorici și filologi, cărturari străluciți și animatori ai culturii. Ei nu pot fi însă socotiți și scriitori. Sub raport strict literar, operele lor nu ating decât pe alocuri nivelul cronicarilor.

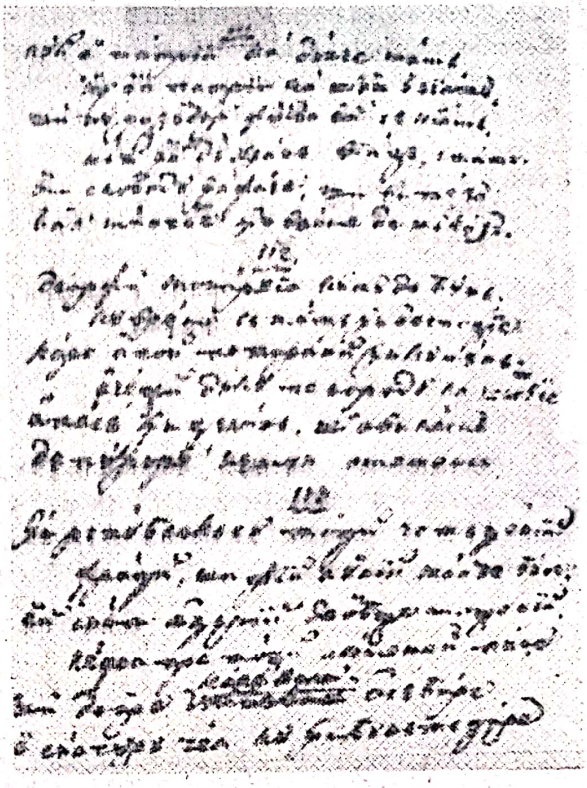

Țiganiada (pagină de manuscris)

Totuși, Școala Ardeleană a creat un climat favorabil literaturii și a dat, prin *Ion Budai-Deleanu*, pe *cel dintâi mare poet român de talie europeană*. Opera literară fundamentală a acestuia – *Țiganiada* – este o sinteză artistică a ideilor iluministe ale epocii și reprezintă prima demonstrație de valoare a posibilităților poetice ale limbii române, fiind sub acest aspect o neașteptată capodoperă.

Iluminismul Școlii Ardelene – animat de ideea propășirii prin cultură, acordând textului scris o pronunțată funcție socială, preocupat de formarea temeliilor moderne ale civilizației românești – reprezintă prima etapă de modernizare a culturii noastre, înscriindu-se în felul acesta, prin aspectele lui specifice, în iluminismul european.

*

„Socotind cu mintea mea zisa aceaia a filosofului aceluia carele au zis că urât lucru iaste elinului să nu știe elinește, adevărat și românului să poată zice că urât lucru iaste românului să nu știe istoriia neamului său, ca vedem cum toate neamurile au scris lucrurile mai-marilor săi, și se cuvine acestea omului carele are minte, că istoriia iaste dascălul tuturor lucrurilor, și bisericești și politicești, că ia nu numai cu cuvinte, ci și cu pilde adeverează cele ce învață."

Samuil Micu: *Scurtă cunoștință a istoriii românilor (Către rumâni)*

*

„Națiunea română[1] este mai veche decât toate națiunile, cu mult mai înainte de aceste vremuri, din moment ce este sigur și dovedit prin documente istorice, prin tradiția neîntreruptă, prin asemănările de limbă și obiceiuri, că ea își trage originea de la coloniile romane duse de împăratul Traian, la începutul secolului al II-lea, ca să apere provincia Dacia cu un număr foarte mare de veterani..."

Supplex libellus valachorum Transsilvaniae (traducere din limba latină)

*

[1] După istoriografii Școlii Ardelene, poporul român = poporul roman din Dacia. Elementele alogene de diferite naturi nu schimbă calitatea de roman a românilor.

Scanned with OKEN Scanner

„Zburdare așa nedumerită în mulți din cei streini scriitori iaste de a vomi cu condeiul asupra românilor, strănepoților romanilor celor vechi, ori ce le șoptește lor duhul acela carele mai de mult spre aceaia îi întărâtă pre varvari, ca pre romani sau ca pre domnii lor să-i urască sau lor, ca prea vitejilor biruitori a toată lumea, să le pismuiască cât, și când fără nici o dovadă iscodesc ceva sau și minciuni apriate spun asupra românilor, încă socotesc că lumea toată e detoare să creadă năluciriile lor; ba, de o bucată de vreme, pre cum măgariu pre măgariu scarpină, așa, unii de la alții împrumutând defăimările, fără de nici o cercare a adevărului, de iznóv le dau la stampă; și cu cât românii mai adânc tac, nemica răspunzând nedrepților defăimători, cu atâta mai vârtos se împulpă pre români a-i micșora și cu volnicie a-i batjocori."

Petru Maior: *Istoria pentru începutul românilor în Dachia (Cuvânt înainte)*

*

„Din partea coloniei carea au rămas în Dachia Veche [...] s-au prăsit toți românii câți sunt de-a stânga Dunării, cum cură în Marea Neagră, iară din partea coloniei care s-au trecut Dunărea... s-au prăsit românii cei ce sunt de-a dreapta Dunării [...]; oricum s-au numit sau se numesc și acum, tot de o viță și porodiță sunt, adecă romani de sânge, precum firea și virtutea îi mărturisește..."

Gheorghe Șincai: *Hronica românilor și a mai multor neamuri*

*

ION BUDAI-DELEANU: Țiganiada

(fragmente)

Răspunsul demn al lui Vlad Țepeș către trimisul sultanului.

„Spune celui care te trimeasă
Că într-acest chip Vlad-Vodă-i răspunde:
«Haracii sunt gata, supt aleasă
Încuietoare; dar a pătrunde
Nu póate – acolo poftă străină
Într-alt chip făr' cu sabia în mână.

De sultanului de dânși îi pasă,
Vie să și-i ducă, de să încrede!
Dară nici tinerii vor de-acasă
De voie bună a merge în obede,
Zicând că cu patria împreună
Vreu s-aibă soartea: rea sau bună»,

Iar în cât e despre a mea persoană,
Să merg să mă închin năltatei Poarte,
Spune că atunci când iepurii în goană
Vor lua pe ogari...! lupilor moarte
Mieii vor da, poate că atunci doară
M-oi închina; iar nu de-astă oară!"

*

O imagine comică a raiului în viziunea țiganilor.

În locul de arburi și copace
Cresc rodii, năranciuri ș-alămâi
Și tot feliu dă pom ce la gust place
Cum și rodite cu struguri vii,
Iar în loc dă năsip și țărână,
Tot grăunță de aur iai în mână.
Râuri dă lapte dulce pă vale
Curg acolo și dă unt păraie,

Scanned with OKEN Scanner

Țărmuri-s dă mămăligă moale,
Dă pogăci, dă pite[1] și mălaie!
O, ce sfântă și bună tocmeală!
Mănci cât vrei și bei fără-osteneală.

Colea vezi un șipot dă rachie,
Iei dă proaspătă mursă[2] un izvor,
Dincolea balta dă vin te îmbie,
Iară căuș, păhar sau urcior,
Zăcând afli îndată lângă tine,
Oricând chieful dă băut îți vine.

Dealurile și coastele toate
Sunt dă caș, dă brânză, dă slănină,
Iar munții și stânce gurguiate,
Tot dă zahăr, stafide, smochine!
De pe ramurile dă copaci,
Spânzură covrigi, turte, colaci.

Gardurile acolo-s împletite
Tot cu fripți cârnăciori lungi, aioși[3],
Cu plăcinte calde streșinite,
Iar în loc dă pari tot cârtaboși:
Dară spetele, dragile mele,
Sunt la garduri în loc de proptele.

B. ILUMINISMUL ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI MOLDOVA

În timp ce cărturarii Școlii Ardelene au cunoscut principiile iluministe la școlile Vienei și Romei, cei din Țara Românească și din Moldova le datorează lecturilor din raționaliștii francezi ai veacului și, în primul rând, celebrei *Enciclopedii* îngrijite de Diderot și D'Alembert, pe care o aveau în biblioteca lor și o utilizau atât Chesarie Râmniceanu, la Râmnicu-Vâlcea, cât și Leon Gheuca, la Roman și apoi la Iași.

Chesarie Râmniceanu (1735(?)–1780) este un filozof al istoriei și un gânditor cu o expresie poetică surprinzătoare, de la care ne-au rămas numai câteva prefețe la *Mineiele* apărute în 1780, la Râmnicu-Vâlcea; ele conțin meditații cu caracter general asupra istoriei, asupra perioadelor de flux și reflux, și în special asupra istoriei țării sale, a originii latine a poporului, a unor obiceiuri și datini. El împarte istoria țării în trei mari perioade, trei „epoci", după criteriile noi ale propriei sale deveniri: prima ar fi cea a etnogenezei, a colonizării Daciei, de când datează vestigii arheologice precum ruinele Podului de peste Dunăre, adică de când „ne-au rămas semne pline de întristăciune... picioarele podului de piatră și cu sfărâmarea turnului care până acum stau în marginile Dunării..."; a doua ar fi timpul legendarului „Radu-Vodă ce-i zic Negrul", adică epoca creării instituțiilor, a întemeierii principatului, iar a treia ar fi aceea de renaștere a culturii românești, deci a ființei naționale, pe timpul lui Matei Basarab, vreme „întru care s-au început tălmăcirea cărților dupre slovenie pre limba românească". Gândirea sa ia adesea forma unei meditații poetice pe marginea unor teme preromantice. Obiceiul țării de a reînnoi dregătoriile în luna ianuarie, zice Chesarie, este o moștenire de la strămoșii noștri romani și el strălucește ca un reflex îndepărtat al înseși originii noastre nobile, „iaste ca o planiță care poartă în

[1] *Pită* (reg.) – pâine.
[2] *Mursă* (reg.) – băutură fermentată preparată din miere amestecată cu apă sau cu lapte; (înv.) suc, must (de fructe, de flori etc.).
[3] *Ai* (reg.) – usturoi (*aioși* = usturoiați, cu usturoi).

Scanned with OKEN Scanner

sine pohvalele[1] patriei noastre, iaste ca un sfeșnic carele, și pus sub obroc, prin crăpături și prin margini, ivește lumina întru care să slăvea odată cele vechi veacuri ale Patriei. O, veacuri, veacuri ce învechești lucrurile și prefaci stările..." etc. Ca un veritabil iluminist, Chesarie militează pentru cultură și pentru gloria pe care o aduce știința, „căci această slavă nu să supune vremii, precum zidurile mănăstirești stricăciunii, ci aduce vremea și stă împreună cu curgerea soarelui, înnoindu-să cu tipariul carele, stricăcios[2] fiind din fire și după alcătuire, dă nestricăciune la lucrurile lumii cele stricăcioase".

Contemporanul său Leon Gheuca (1735–1789), cititor și el al filozofilor raționaliști francezi, încercase să introducă limba română în școală în locul celei grecești. El încurajează traducerile în limba română și răspândește o culegere de meditații și cugetări din filozofii antici și moderni cu caracter iluminist, militând pentru răspândirea învățăturilor, a culturii și pentru o interpretare raționalistă a unor fenomene naturale.

ILUMINISMUL

(curent ideologic și cultural cu puternice răsfrângeri în literatură)

I. În cultura și literatura universală

- promovează gândirea raționalistă, cercetarea științifică experimentală, descrierea obiectivă a faptelor în știință, în literatură, în istorie;
- are un caracter laic, separând problemele culturii și ale științei de cele ale religiei, și mai ales anticlerical, combătând fanatismul și misticismul;
- militează pentru emanciparea poporului prin cultură;
- încurajează tratarea problemelor sociale în literatură, arătând simpatie pentru elementele active, productive ale societății, nedreptățite de ordinea stabilită;
- generează o literatură cu caracter moralist, educativ, didactic.

II. În cultura și literatura română

- afirmă drepturile naționale ale românilor, invocând și argumentând ideea latinității și a continuității poporului și a limbii române;
- luptă împotriva misticismului, superstițiilor și a abuzurilor clericale;
- sprijină dezvoltarea unei literaturi cu caracter moral, educativ;
- militează pentru ridicarea poporului prin cultură, pentru răspândirea școlilor naționale.

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE!

1. Enumerați câteva dintre trăsăturile caracteristice ale iluminismului; identificați trăsăturile specifice ale iluminismului românesc față de cele generale ale curentului european.

2. Ilustrați caracterul național al activității iluminiștilor români prin referiri la tipul de activitate și la conținutul principalelor opere.

3. Enumerați câteva trăsături artistice ale epopeii *Țiganiada* de Ion Budai-Deleanu, pe baza fragmentelor citate în manual.

4. Redactați o compunere cu tema *Problema latinității, a unității naționale a tuturor românilor în scrierile cronicarilor și ale iluminiștilor români.*

---

[1] *Pohvală* (înv.) – laudă, slavă, preamărire.
[2] *Stricăcios* – *(în text)* pieritor, efemer.

Scanned with OKEN Scanner

Continuând idealurile culturale și patriotice caracteristice iluminiștilor din generația precedentă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul celui de-al XIX-lea se dezvoltă o literatură reflectând schimbările petrecute într-o societate care, fără să aibă conștiința clară a acestui fapt, intrase pe calea unei rapide modernizări. Este o literatură de tranziție, care reflectă o epocă de tranziție, cu destule trăsături contradictorii.

Deși păstrează în general mijloacele clasice de expresie și o structură retorică a textului, noua literatură reflectă – încă timid – nu numai treptata schimbare de gust petrecută în societate (preferința arătată situațiilor de tip sentimental, interes pentru viața interioară a omului, dezvoltarea cadrului natural ș.a.), ci și o schimbare mai profundă în felul de a gândi: ca într-o nouă Renaștere, omul – omul concret, omul social, cu drepturile sale înnăscute, cu trăsăturile lui individuale – devine centrul de interes al artei. Păstrând deci caracterul moral în esență al literaturii clasice, adesea chiar didactic, noua literatură caută să impună cititorului ideile prin mijloace mai variate, să-l convingă nu numai pe calea rațiunii, ci și prin apelul la sentimente.

Poeții Văcărești (Ienăchiță, Alecu, Nicolae, Iancu)

POEȚII VĂCĂREȘTI

IENĂCHIȚĂ VĂCĂRESCU
1740(?) – 1797

Personalitate proeminentă a vieții politice și culturale din Țara Românească, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Ienăchiță Văcărescu este un erudit care cunoaște lucrările înaintașilor săi, un iluminist care a depus, din „iubirea patriei", cum spune el, un efort considerabil pentru redactarea unor lucrări de filologie și istorie de o însemnătate deosebită. În 1787, el a publicat (la Râmnicu-Vâlcea; în același an o nouă ediție la Viena) o gramatică cu titlul *Observații sau băgări dă seamă asupra regulelor și orânduielelor gramaticii rumânești*, care i-a servit în unele privințe drept model și lui I. Heliade Rădulescu, pentru gramatica sa din 1828; lucrarea cuprinde și un capitol intitulat „păntru poetică", prima lucrare tipărită în românește despre versificație. Tot Ienăchiță Văcărescu mai adunase un vast material pentru redactarea unor dicționare bilingve (german-român, turc-român,

Scanned with OKEN Scanner

roman-german etc.) și a scris o *Istorie a preaputernicilor împărați otomani,* cu însemnări privitoare la domnii din Țara Românească (se gândea, probabil, și la o istorie a țării sale), tipărită după moartea sa.

Ca orice poet clasic, Ienăchiță Văcărescu închină versuri unor evenimente ocazionale, sărbătorești (în cinstea domnului, la inaugurarea unei opere de binefacere, de exemplu o cișmea publică), în care utilizează retorica obișnuită a genului, cu invocațiile ei patetice înlocuind însă arsenalul mitologic obișnuit cu modele de tip folcloric („Amărâtă turturea, / Când rămâne singurea" sau „Spune, inimioară, spune / Ce durere te răpune..."). Rezultatul e uneori sugestiv și grațios, ca în aceste versuri asemănătoare cu cele scrise de Goethe, mult însă după moartea lui Ienăchiță Văcărescu și, desigur, independent unul de altul:

Într-o grădină,
Lâng-o tulpină,
Zării o floare ca o lumină.
S-o tai, să strică!
S-o las, mi-e frică
Că vine altul și mi-o rădică.

Expresia concentrată a patriotismului său este cunoscutul catren cu îndemnul lăsat urmașilor:

Urmașilor mei Văcărești!
Las vouă moștenire:
Creșterea limbei românești
Și-a patriei cinstire.

ALECU VĂCĂRESCU
1769(?) – 1799

Fiul cel mai mare al lui Ienăchiță, Alecu Văcărescu, este un liric autentic; în pofida manierismului[1] – care e al epocii – versurile sale pun în evidență caracterul excesiv al sentimentului, vibrația violentă care dă sens metaforelor grandilocvente:

Oglinda când ți-ar arăta!
Întreagă frumusețea ta!
Atunci și tu, ca mine,
Te-ai închina la tine.

N-ar fi mijloc să te privești
Asemenea după cum ești
Și idololatrie[2]
Să nu-ți aduci tu ție.

[1] *Manierism* – folosirea repetată, mecanică, a unor procedee artistice.
[2] *Idololatrie* (înv.) – idolatrie, admirație fără margini.

Scanned with OKEN Scanner

Ochii în ea când ți-i arunci
Dă tot să-ntunecă atunci
Și dă te și arată
Iar nu adevărată.

Oglinda nu reflectă – din gelozie – întreaga frumusețe a iubitei.

D-aceea nu da crezământ
Oglinzii, ce cu scăzământ
Îți face-nșălăciune
Și tot minciuni îți spune.

Ci câtă ești să știi, dă vrei,
Dă crezământ ochilor miei,
Fiindcă nu te-nșală
Nici fac vreo greșală.

(Poeții Văcărești, *Opere*, Editura Minerva, București, 1982)

NICOLAE VĂCĂRESCU
1785–1825

Fiul mai mic al lui Ienăchiță Văcărescu, Nicolae Văcărescu, ne-a lăsat un mic număr de poezii în maniera lirică a fratelui său. Îl individualizează numai accentele folclorice neobișnuite pe care le aduce un cântec haiducesc de tipul celui pe care îl vom găsi și la Alecsandri, peste o jumătate de secol:

Evocarea naturii reînviate.

Primăvara se iveşte,
Ia vezi muguru-nfrunzeşte,
Şi iarba cum încolţeşte,
Inima-mi zburdă şi creşte!

Exclamație populară.

Cucul a-nceput să cânte,
Nu pe crăci uscate, frânte;
Micşuneaua, cam plăpândă,
Altor flori miros comândă,
Daleo, Doamne, ce orândă!

Roibul meu, iarna mai toată,
N-a văzut vifor, nici zloată,
Că-l ţineam tot pe cătare,
Pe bere şi pe mâncare,
Vai de draga lui spinare!

Scanned with OKEN Scanner

Invocație obișnuită în cântecele haiducești.

Roibule, mi te gătește,
Șalele-ți întepenește,
Să mă duci peste pripoare,
Văi și coaste la strimtoare,
Pre potecă făr' de soare.

(Poeții Văcărești, *Opere*, Editura Minerva, București, 1982)

IANCU VĂCĂRESCU
1792–1863

Fiul lui Alecu Văcărescu, Iancu Văcărescu, este un sprijinitor al tuturor inițiativelor culturale și literare de la începutul perioadei moderne; a fost membru al Societății Literare din 1827, al Societății Filarmonice în 1833, al Asociației Literare din 1845, a sprijinit teatrul (pentru care a tradus câteva piese din repertoriul universal – între care *Britannicus*, de Racine – și a scris un prolog la inaugurarea spectacolelor în 1819), precum și pe tinerii poeți din generația care i-a urmat, pe I. Heliade Rădulescu, căruia i-a îndreptat primele versuri, pe Grigore Alexandrescu ș.a.

Poezia sa, ca și a celorlalți Văcărești, păstrează ecouri puternice din lirica manieristă a secolului precedent, acrostihuri, idile cu personaje alegorice, înscenări mitologizante etc., dar introduce totodată cu timiditate structuri lirice noi, anunțând pastelul sau meditația pe ruinele trecutului (în poemul *Primăvara amorului)*:

Se întinde o câmpie
De subt poale de Carpați,
Câmp deschis de vitejie
La românii lăudați;

Motive preromantice: ruinele.

Surpături sunt de o parte,
D-un oraș ce a domnit;

Peisajul natural.

O gârliță-ncoaci desparte
Un crâng foarte-nveselit.

Remarcați utilizarea diminutivelor.

Acolo am eu căsciioară
Pe un vârf de delișor;
Curge-n vale-i o apșoară
Murmurând încetișor.

În potrivă, zmăltuite,
Dealuri altele se văd,
Și-în văicelile-nflorite

Succesiune dinamică de verbe.

Miei pasc, alerg, se joc, șăd.

(Iancu Văcărescu, *Opere*, Editura Minerva, București, 1985)

Însuflețit în toate activitățile sale de un sincer patriotism, Iancu Văcărescu a fost un simpatizant al Revoluției lui Tudor Vladimirescu, în timpul căreia a scris pateticul îndemn cu titlul *Glasul poporului subt despotism*.

Scanned with OKEN Scanner

COSTACHE CONACHI
1778–1849

Logofătul Costache Conachi este o figură contradictorie, tipică pentru epoca de tranziție de la începutul secolului al XIX-lea. Mare boier și mare proprietar, el este totuși un gânditor raționalist, un voltaire-ian care pledează pentru luminarea poporului, căci știința „nu aduce pe cel adevărat folos dacă nu este întemeiată pe folosul noroadelor"; într-un proiect de reformă a învățământului din Moldova, el arată că studiul trebuie să aibă un scop moral: „Ce ar folosi să știm câte sunt în văzduh, în cer, pe pământ și în mări când am înstrâmbătăți[1], am jefui, am prigoni, am învrăjbi, adică ne-am face mai răi decât am fost?" Jurist, el a luat parte la redactarea Regulamentului organic și a formulat unele articole care aveau în vedere unirea celor două Principate.

Ca poet, Conachi oferă de asemenea o imagine contradictorie. El cultivă încă o sensibilitate declarativă, într-un limbaj poetic zgomotos, făcând uz de alegorii mitologice, de acrostihuri, punând în evidență un ritual exterior al sentimentului erotic, chiar în cazul – destul de frecvent – când utilizează modele folclorice. Nou în poezia sa este sentimentul naturii, poetul descoperind în anumite cazuri consonanța peisajului cu starea sa de spirit („locul acel de pustietate, / Dătător de liniștire inimilor întristate"), precum și o anumită autenticitate a sentimentului care sparge sistemul convențional de expresie cu îmbinări de cuvinte sau versuri fericite ce par să anunțe, de departe, pe Eminescu: „dulce lumină", „Pătimire, tu ești numai hrana sufletului meu, / Cu durerea și năcazul de-acum a petrece vreu" etc.

[CINE ARE GUST, SĂ-MI CREADĂ]
(fragment)

Superioritatea calităților naturale față de ierarhia titlurilor moștenite.

Cine are gust, să-mi creadă că amoriul l-am slăvit
Nu în ranguri, nu în neamuri, ce în omul iscusit.
Adevăr, ce au a face titlurile omenești
Pe lângă o rază numai a podoabelor firești?
Un aer măcar asupră, o pică, ură de nuri
Nu le dobândește omul din rang sau de-nvățături.
Maica firea, ca s-arăte că nimiç nu poate fi
Mai presus de-a sale daruri acolo unde-a voi,
De multe ori să coboară păn' la cei mai proști[2] vecini
Și sădește viorele și toporași lângă spini.

(C. Conachi, *Scrieri alese*, Editura pentru Literatură, București, 1963)

---

[1] *A înstrâmbătăți* (inv. și reg.) – a face strâmbătăți.
[2] *Prost* – (în text, *înv.* și *pop.*) (om) simplu.

Scanned with OKEN Scanner

DINICU GOLESCU
1777–1830

Dinicu Golescu este unul dintre cei mai importanți îndrumători culturali ai vremii sale. Inițiator și participant activ la toate societățile literare ale vremii (din 1822, din 1827), el este totodată un sprijin de nădejde al presei românești, ajutând material și cu toată influența la apariția gazetei „Fama Lipschii pentru Dația" (1827) și a „Curierului românesc" al lui Heliade Rădulescu (1829). A sprijinit dezvoltarea învățământului și a creat o școală gratuită pentru săteni pe moșia sa, la Goleşti.

Singura sa operă literară, descrierea călătoriei făcute în Occident, publicată în 1826 sub titlul *Însemnare a călătoriii mele, Costandin Radovici din Goleşti, făcută în anul 1824, 1825, 1826,* este o scriere iluministă în esență, oglindind mai mult procesul de conștiință și revelațiile prilejuite unui boier de la noi de bunăstarea și fericirea pe care o pot aduce oamenilor civilizația și munca liberă, și mai puțin impresiile lăsate de monumentele și peisajele țărilor prin care a trecut. Dinicu Golescu este mai sensibil la aspectele civilizației decât la cele artistice (deși nu le ignoră nici pe acestea), pentru că vede în primele exemplul practic pentru emanciparea poporului și pentru progresul țării sale; el îndeamnă pe toți „frații compatrioți" să contribuie la propășirea nației prin instaurarea unui climat de justiție și echitate, prin desființarea practicilor inumane împotriva țăranilor, care vor munci mai bine dacă vor ști că nu li se ia totul cu forța, pledând totodată pentru luminarea poporului prin școli, traduceri și bune exemple.

Naivă și limitată în reformele propuse, cartea lui Dinicu Golescu este totuși primul program complex cu caracter social și cultural pe care un influent membru al păturii conducătoare, un mare boier, îl propune contemporanilor; prevederile sale vor fi de altfel preluate atât de Societatea Literară din 1827, cât și de acțiunea lui Heliade Rădulescu (luminare prin şcoli, gazete care să formeze opinia publică, rolul educativ al teatrului național etc.).

ÎNSEMNARE A CĂLĂTORIII MELE [...]
(fragment)

Vedeți, fraților! fericirea oamenilor celor proști, aceștea mă silesc să arăt pricinile pentru care birnicul[1] Țării Românești, care lăcuiaște într-acel bogat și frumos pământ, este într-o sărăcie și într-o ticăloșie atât de mare, încât un strein este peste putință să crează această proastă stare. Și că pentru banii de bir s-au urmat și pedepse, ca să dea ceia ce nu are, și atâți câți nu poate agonisi. O! Să cutremură mintea omului, când îș va aduce aminte că făptura dumnezeirii, omenirea, frații noștri, au fost câte 10 așternuți pe pământ cu ochii în soare, și o bârnă mare și grea pusă pe pântecile lor, ca mușcându-i mușchii și țințarii, nici să poată a să feri.

[1] *Birnic* (înv.) – persoană care plătește un bir.

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta de nu s-au urmat de nimenea, împungă-mă pre mine cugetul, căci scriu o minciună; iar de au săvârşit-o un român către fraţii lui români, numai ca să să întoarcă cu bani mulţi strânşi, arătându-să cu slujbă către stăpânitor, acela, citind şi aducându-şi aminte, împungă-l pe el cugetul, şi de acum înainte părăsască-să de acelea urmări; căci condeile nu vor mai fi uscate, şi asemenea urmări nu vor mai fi cunoscute numai duhovnicilor şi suferite de pătimaşi[1], ci condeiul va da în veleagul obştii atât urmările cele spre folosul neamului, cât şi cele spre prăpădenia lui.

.....

Dar eu gândesc că toţi fraţii compatrioţi, sau asemenea de vor fi urmat, – rău, ca mine, – sau bine, vremea este ca toţi de obşte, de la cel mare şi până la cel mai mic, să hotărâm ca să ne dezbrăcăm de această streină haină şi să ne îmbrăcăm cu haina milostivirii, a unirii şi a virtuţii, hotărând fieşcare să slujească patriii, după cum slujesc în toată Evropa. Şi în locul lipsirii acestor câştiguri, puie-să gonirea lenevirii, strădaniia prin acareturile fieşcăruia, depărtarea de lux şi îmbrăţişarea iconomiii. Şi atunci şi noi, fieşcine, vom câştiga adevărată cinste şi fericire, şi norodul, peste puţini ani, negreşit va ajunge întru acea stare întru care să află noroadele a ceilanţi Evropii. Cum şi în lumina cea cuviincioasă va ajunge, când vom lua pildă de la alte neamuri şi vom înmulţi veniturile şcoalelor. Şi când să va hotărî să să facă din fiii nobleţii, ce cunosc limbi streine, o cât de mică soţietă[2], spre a face tălmăciri din cărţi streine folositoare în limba naţională. Al acestui lucru mare folos şi de nu ne vom învrednici chiar noi a-l simţi, a-l vedea învederat, negreşit îl vor cunoaşte următorii[3] noştri; căci săvârşire va lua, şi bună, după cum zic, căci începerea a fieşcăruia lucru este înjumătăţirea isprăvitului.*

(Dinicu Golescu, *Însemnare a călătoriii mele*, Editura Minerva, Bucureşti, 1977)

ANTON PANN
1796–1854

Anton Pann este un autodidact, ridicat din sărăcimea oraşelor: tatăl său era căldărar. Dotat cu un talent de expresie deosebit, bun cunoscător al poporului, al gusturilor şi al felului său de a fi, Pann s-a consacrat îndeletnicirii de a aduna, prelucra şi tipări un gen de literatură – atractivă în formă, dar morală în esenţă – constituind principala lectură a unei foarte largi pături de cititori, care nu trecuseră prin şcoli înalte şi rămăseseră legaţi de tradiţia folclorică, de poveştile şi de cărţile populare. Principala caracteristică a acestei literaturi este accesibilitatea, forma directă de expresie, ca şi de evidenţiere a acţiunii, intrigii, moralei, excluzând alte referiri decât cele la universul folcloric; sursele ei sunt însă foarte diverse, de la snoave şi poveşti populare (din folclorul românesc, dar şi balcanic) la scriitori contemporani şi chiar la scriitori celebri ai Renaşterii, precum Erasmus, pe care îl prelucrează prin intermediul unei traduceri greceşti. Scopul ultim al scrierilor sale a fost cel moral. „Ceea ce a urmărit Anton Pann în toate scrierile sale de seamă – arată Tudor Vianu – a fost să transmită o învăţătură, o maximă de viaţă, o îndrumare pentru buna întocmire a existenţei omeneşti."

[1] *Pătimaş* – (în text, *înv.* şi *reg.*) cel care pătimeşte, care suportă ceva.
[2] *Soţietă* (înv.) – societate.
[3] *Următor* – (în text, *înv.*) urmaş.
* Vezi proverbul: un lucru început este pe jumătate făcut.

Scanned with OKEN Scanner

Deși contemporan cu Revoluția lui Tudor Vladimirescu și, spre sfârșitul vieții, cu cea de la 1848 (pe care n-o înțelege), Anton Pann reprezintă într-un fel prelungirea unei epoci anterioare; tipologic vorbind, literatura lui – contemporană cu versurile lui Heliade, Gr. Alexandrescu sau Bolintineanu – întâlnește pe cea a epocii anterioare romantismului prin preponderența elementului moralizator, prin lipsa oricărei preocupări conștiente pentru originalitate, pentru natura înconjurătoare și pentru problematica sentimentală a omului. Pe de altă parte însă, prin oralitatea spumoasă, vioiciunea și umorul hâtru al lumii pestrițe pe care o descrie în operele sale *(Poezii deosebite sau Cântece de lume,* 1831; *Fabule și istorioare,* 1841; *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii,* 1847 etc.), el anticipează o nouă dimensiune a literaturii noastre și trezește interes și prețuire din partea unor mari creatori de mai târziu, precum Eminescu, Sadoveanu sau Ion Barbu.

DIN NĂZDRĂVĂNIILE LUI NASTRATIN HOGEA

Un nebun făgăduiește și-înțeleptul s-amăgește

Narațiune.

Într-o zi, Nastratin Hogea, ceartă c-un vecin având,
Fuse tras la judecată, pentru dânsul jalbă dând;
Nastratin plecând să meargă spre a se înfățișa,
Băgă-n sân un pietroi mare și se-nfățișe așa:
Când pârâtorul de dânsul spunea câte îi plăcea,
Nastratin pe taină sânul își arăta și tăcea.
Judecătorul văzându-l că își bătea sânul plin
Toată dreptatea o dete în partea lui Nastratin;
După ce jeluitorul fu d-aci afară dat,
Zise lui Nastratin Hogea: – „Scoate ce mi-ai arătat".
El scoțând îndată piatra, o puse cu cinste jos
Și se trase la o parte cu chip prea politicos;

Dialog.

„Dar ce este asta?", zise judecătorul bătrân;
„Este darul – el răspunse – ce ți-l arătam în sân".

(Anton Pann, *Povestea vorbii și alte scrieri,* Editura Tineretului, București, 1964)

DESPRE LENEȘI

Succesiune de proverbe și zicători organizată astfel ca să sugereze concluzia indicată în ultima din ele (valoarea educației).

Lenea e cucoană mare
Care n-are de mâncare.
Toți copacii înfrunzesc,
Dar mulți din ei nu rodesc.
Plopul e destul de mare,
Dar pe dânsul poame n-are
Pe nevoiașul și leneșul
Cu o funie să-i legi
Și p-amândoi să-i îneci.
Parcă-i e gura-ncleștată
Și de ielele luată.
De lene ochii-și închide
Și buzele își deschide.
I-e lene să și vorbească,
Dar încă să mai muncească!

Scanned with OKEN Scanner

După cum a fost sădit,
Astfel a şi răsărit.

Umblă drumurile-n rând,
Podinile[1] numărând.

DESPRE ÎNVĂŢĂTURĂ

Ce înveţi la tinereţe, aceea ştii la bătrâneţe.
Omul în copilărie lesne-nvaţă orice fie.
Meşteşugul la om e brăţară de aur.
Nici un meşteşug nu e rău, ci oamenii sunt răi.
Cine învaţă la tinereţe se odihneşte la bătrâneţe.
Calul bătrân nu se învaţă în buiestru.
Cine ştie carte are patru ochi.
Dar
Orce cu bătaie de cap să dobândeşte,
Pe drumuri nu să găseşte.
Procopseala nu să cumpără cu bani, ci să câştigă cu ani.
Banii nu aduc procopseala, ci procopseala aduce banii.
Omul cât trăieşte învaţă şi tot moare neînvăţat.
Nimenea nu poate să zică: acum le ştiu toate.
De aceea
La orce treabă, pe Stan păţitul întreabă.
Că
Cine întreabă nu greşeşte.
Orbul cu întrebarea a nimerit Brăila.
Dar
Nu cere de la prost învăţ şi de la bătrân băţ,
Că
Orb pe orb povăţuind, cad amândoi în groapă.
Orbul îşi caută acul în aria cu paiele şi surdul îl povăţuieşte unde sună.

(Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1982)

VERIFICAŢI-VĂ CUNOŞTINŢELE!

1. Explicaţi de ce numim epocă de tranziţie perioada din literatura română de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea.
2. Care au fost domeniile în care a creat Ienăchiţă Văcărescu?
3. Prin ce se caracterizează lirica poeţilor Văcăreşti şi a lui C. Conachi?
4. În ce constă importanţa operei lui Anton Pann?

[1] *Podină* – (în text, *înv.* şi *reg.*) scândură cu care se pavau drumurile odinioară.

Scanned with OKEN Scanner

VI. LITERATURA ROMÂNĂ DE LA 1848 (1830–1860)

CADRUL SOCIAL-POLITIC ȘI CULTURAL

Prima jumătate a secolului al XIX-lea este, în istoria modernă a românilor, o perioadă agitată și poate cea mai bogată în transformări, care au pregătit, printr-o mișcare social-culturală largă, evenimentele revoluționare de la 1848.

Rezultatele mișcării de eliberare națională s-au răsfrânt și în conținutul tratatului de la Adrianopol (1829), prin care Moldova și Țara Românească au căpătat autonomie administrativă și libertatea comerțului, intrând în circuitul economic european.

Înlăturarea domniilor fanariote și instalarea domnitorilor pământeni, apariția unor relații economice și politice inexistente până atunci constituiau premisele necesare pentru ridicarea societății românești pe o nouă treaptă de dezvoltare social-economică, pentru modernizarea vieții social-politice și culturale. Dar orânduirea feudală și formele despotice de guvernare deveniseră o frână puternică în calea acestor tendințe, făcând să crească nemulțumirile păturilor active ale societății și ale spiritelor înaintate ale vremii împotriva inegalităților și lipsei de libertăți. Revoluția lui Tudor Vladimirescu relevase însă slăbiciunea edificiului feudal, dăduse maselor populare conștiința forței lor și mai ales convingerea că, pentru rezolvarea problemelor sociale acute, există o cale mai sigură decât aceea a reformismului promovat de iluminiști. Așa se explică faptul că la sate apar acum răscoalele țărănimii pentru eliberarea din lanțurile iobăgiei, iar la orașe se organizează tot mai des mișcări subversive, sub forma unor comploturi și conspirații, împotriva dependenței economice și politice.

În ciuda tuturor represiunilor, se intensifică starea de spirit antifeudală, pretutindeni răsunând glasuri care cereau modernizarea sistemului de guvernământ, îngrădirea drepturilor abuzive ale marii boierimi. Lupta pentru emancipare socială și națională, în preajma anului revoluționar 1848, devine, în toate provinciile românești, un postulat al opiniei publice progresiste, o amplă manifestare a conștiinței naționale, marcând începuturile revoluției burghezo-democratice. Pentru înțelegerea rolului pe care îl avea ideologia pașoptistă în orientarea, îndrumarea și stimularea poporului într-o largă acțiune de transformare social-economică, de reorganizare burghezo-democratică a societății românești și de eliberare națională, este foarte semnificativ înțelesul cuprinzător pe care Mihail Kogălniceanu – acel arhitect al modernizării societății românești – îl dădea cuvântului „politică": „politica... a ajuns a fi astăzi sufletul lumii moderne; la dânsa țintesc și largile tendințe ale literaturii ce formulează și împrăștie ideile, și propășirea industrici, care asociază, organizează, produce și răspândește. Politica este puternica circulație ce atâță toată gândirea și toată ideea. Din ea izvorăsc toate acele valuri de teorii, de proiecte, de sisteme care bat necontenit în opinia publică și împing activitatea mulțimii spre căi nouă". Aceasta ne sugerează amploarea și profunzimea frământărilor revoluționare din prima jumătate a secolului al XIX-lea, claritatea țelurilor mișcării pașoptiste, care atrăgea gândirea revoluționarilor asupra relațiilor sociale, asupra necesității renovării structurilor învechite. Mișcarea revoluționară din prima jumătate a secolului al XIX-lea a dat o puternică lovitură regimului feudal, renăscând în conștiința maselor spiritul luptei pentru dreptate socială și libertate, intensificând mișcarea de idei în favoarea unirii țărilor române într-un stat puternic și independent. Ele au determinat, în același timp, o viguroasă activitate culturală, care avea la bază un amplu program de luptă politică. Această etapă, cuprinsă între 1830 și 1860, în mijlocul căreia s-a declanșat cea mai largă mișcare

Scanned with OKEN Scanner

populară de emancipare socială și națională – Revoluția de la 1848 –, este cunoscută în literatură sub denumirea de *perioada pașoptistă.*

În ultimele două decenii și jumătate ale perioadei pașoptiste, ca o reacție împotriva imitației și a influenței culturii occidentale, se dezvoltă, în mișcarea culturală, un puternic spirit național. Accentul se pune acum pe folosirea în scris a limbii române, pe creația originală și evidențierea valorilor naționale, pe marile inițiative culturale menite să sprijine această orientare. În perioada pașoptistă s-au pus bazele unei adevărate renașteri culturale românești. Învățământul, presa, teatrul, literatura, științele cunosc o dezvoltare fără precedent. Iau ființă societăți culturale și științifice, crește numărul revistelor și al altor periodice, al cărților tipărite în tiraje mari, se formează un public cititor, se organizează biblioteci de literatură beletristică, librării – comerțul cu cartea devenind o adevărată îndeletnicire –, se înfiripează o viață artistică specifică românească, bazată pe tradiția populară, ia amploare mișcarea de culturalizare a maselor.

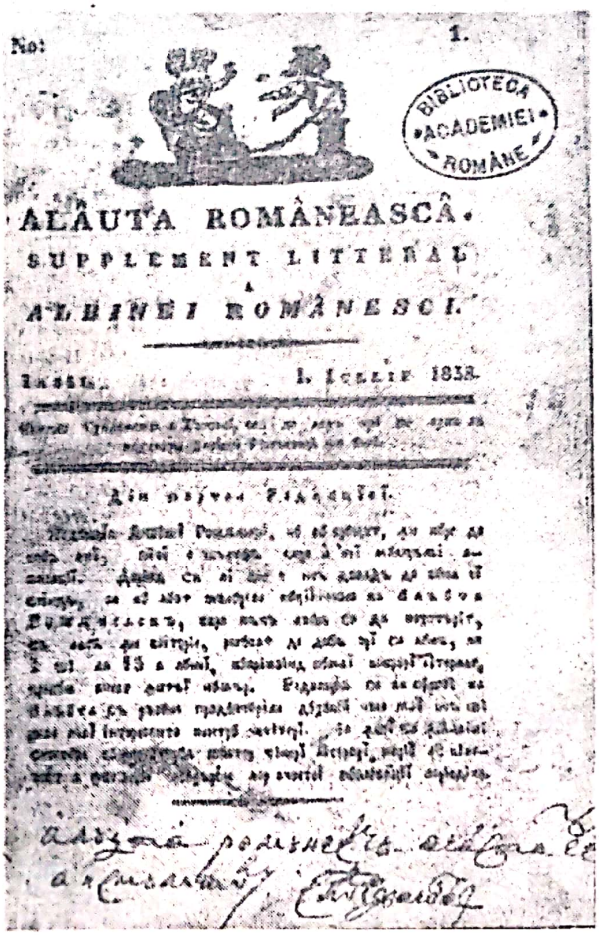

Alăuta românească

În primul deceniu al acestei perioade, utilizarea limbii grecești se restrânge la însemnări, scrisori și unele traduceri. Cultura românească deschizându-se acum mișcării de idei din Apus, locul limbii grecești îl ia franceza, limbă de largă circulație europeană. Intelectualii pașoptiști, preocupați de cultivarea valorilor universale, o folosesc curent, în scris și oral, publicând articole, studii și lucrări ce aduceau la cunoștința popoarelor europene problemele românilor. Numeroși străini vizitează țările române, scriu lucrări despre ele, poartă corespondență cu personalități românești pe probleme de actualitate sau le traduc lucrările în limbile lor.

Semnificativă pentru înțelegerea rolului culturii de către pașoptiști este opinia lui George Barițiu, exprimată în „Gazeta de Transilvania" din 1838: „Lățirea științelor și a cunoștințelor, împărtășirea ideilor la toate clasele de oameni! strigă astăzi toate națiile, toate stăpânirile cele înțelepte și părintești; mijloacele la acestea sunt cărțile, literatura, scrierile periodice lățite și propovăduite la toți". Această concepție, care era a tuturor pașoptiștilor, continuând și dezvoltând, în condiții noi, tendințe apărute în epoca iluministă, explică faptul că în perioada pașoptistă scrisul devine principalul instrument al activității culturale.

Presa. În aceste condiții de intens avânt cultural, în toate cele trei țări românești se dezvoltă o amplă activitate publicistică. Apar primele ziare: „Curierul românesc" la București, în 1829, sub conducerea lui Ion Heliade Rădulescu; „Albina românească" la Iași, din inițiativa lui Gheorghe Asachi, în același an; „Gazeta de Transilvania", la Brașov, în 1838, din inițiativa marelui cărturar ardelean George Barițiu.

Un moment deosebit de important în dezvoltarea publicisticii îl constituie apariția, la 1840, a revistei „Dacia literară", care se adresează întregului neam românesc, militând pentru ca „... românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți". În anul 1848 au apărut noi ziare purtătoare de cuvânt ale ideilor revoluției, promovând o publicistică agitatorică și combativă. Nici după înfrângerea revoluției activitatea publicistică nu a

Scanned with OKEN Scanner

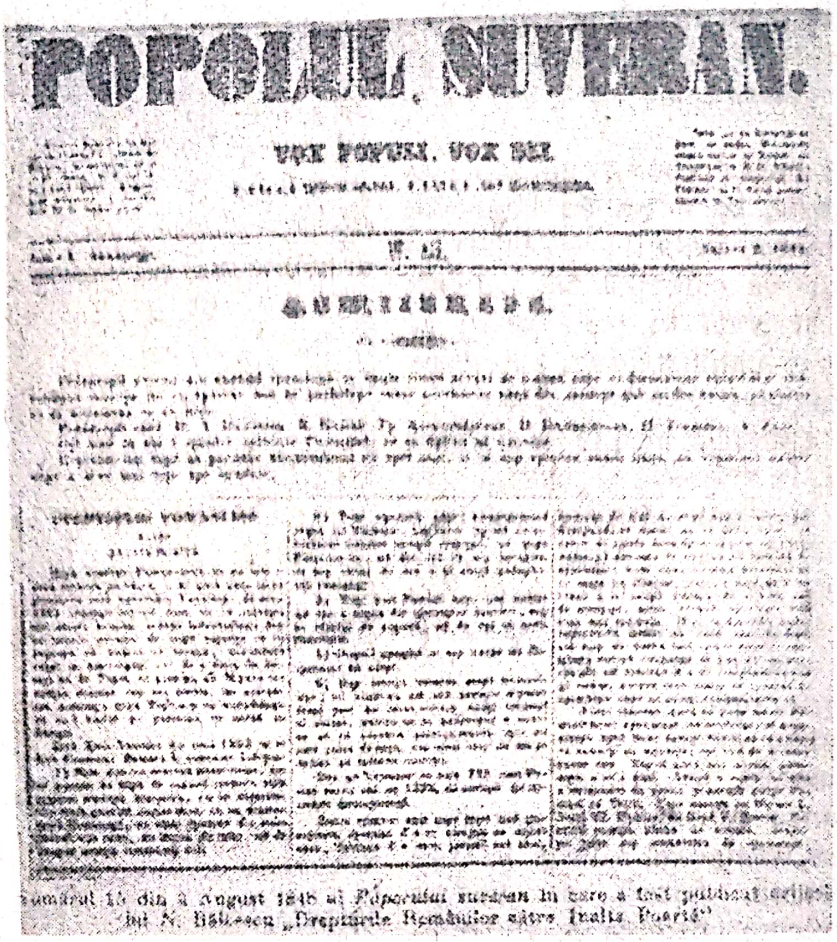
POPOLUL SUVERAN.

VOX POPULI, VOX DEI

Numărul 15 din 3 August 1848 al *Poporului suveran* în care a fost publicat articolul lui N. Bălcescu „Drepturile Românilor către Înalta Poartă"

încetat, revoluționarii scriind acum împotriva celor care au trădat cauza revoluției române sau făcând din presă o tribună în favoarea Unirii.

Numărul mare al ziarelor, revistelor literare și științifice[1], apărute în perioada pașoptistă, arată marea însemnătate ce se acorda acum cuvântului scris, sub influența intensei activități politice, orientată stărțuitor spre problematica prezentului.

Învățământul. Sub presiunea ideilor progresiste ale vremii și cu contribuția unor cărturari patrioți, se pun acum bazele învățământului în limba română[2], înființându-se primele școli primare în principalele centre ale țării, școli pentru fete, școli normale în capitalele județelor, primele școli superioare, conservatoare dramatice și muzicale. Conținutul învățământului este adaptat noilor cerințe ale societății. Dascălii dau dovadă de mult entuziasm, înfruntând cu succes greutățile începutului, lipsa de localuri școlare adecvate, de manuale și material didactic, sărăcia experienței în acest domeniu. Datorită legăturii strânse cu viața, cu nevoile ei, învățământul în limba națională, în special cel superior, dobândește prestigiu, depășind repede obiectivele de început, pe care și le propuseseră primele școli – cea a lui Lazăr și cea a lui Asachi. Astfel, învățarea tehnicii măsurătorilor evoluează în studiul matematicilor, însușirea gramaticii se prelungește cu cercetarea limbii, logica este abordată în cadrul larg al sistemelor filozofice. Numeroși tineri

---

[1] În 1840 apare, la Iași, „Dacia literară", condusă de Mihail Kogălniceanu, iar în 1845, la București, Nicolae Bălcescu și A. Treboniu-Laurian scot revista de orientare științifică „Magazin istoric pentru Dacia". La Iași, în 1840–1841 și 1845, apare culegerea de documente istorice „Arhiva românească", prin îngrijirea lui M. Kogălniceanu. În 1844, apar, la București, „Pruncul român" și „Poporul suveran", ca purtătoare de cuvânt ale revoluției. După revoluție, în 1850, apare, la Paris, revista „România viitoare", care reunea în jurul ei pe toți revoluționarii exilați, în frunte cu Nicolae Bălcescu. În 1855 apare, la Iași, „România literară" a lui Vasile Alecsandri, fiind cea mai valoroasă publicație a pașoptismului, cu orientare umanistă, iar în 1855–1856 apare „Steaua Dunării" a lui Mihail Kogălniceanu.

[2] La București, în 1818, Gheorghe Lazăr înființează „Școala de la Sfântul Sava"; în 1814, la Iași, Gheorghe Asachi deschide un curs de inginerie hotarnică, iar, în 1828, pune bazele „Școlii de la Trei Ierarhi". Mai târziu, în 1834, la Brașov, ia ființă prima școală comercială, având-l ca profesor (din 1836) pe George Barițiu, animatorul mișcării culturale din Transilvania.

Scanned with OKEN Scanner

își completează studiile în universități din Franța, Germania, Italia. Ei stabilesc acolo legături personale cu mari oameni de cultură și cu personalități politice influente ale vremii.

Știința. Între caracteristicile esențiale ale perioadei pașoptiste iese în evidență, în mod deosebit, avântul pe care îl iau științele. În contact cu mișcarea de idei europeană, pătrund la noi unele din progresele impresionante care fuseseră obținute în domeniile științei. Dar, spre deosebire de umaniști și iluminiști, pașoptiștii nu îndemnau numai la asimilarea și popularizarea noilor cunoștințe științifice, ci stimulau gândirea originală, având ca țel afirmarea forțelor naționale și în acest domeniu. Insistând asupra utilității practice a cuceririlor științei, Ion Ghica argumenta, spre exemplu, în primul număr al ziarului „Propășirea", că dezvoltarea industriei românești este imposibilă fără aplicarea noilor progrese ale științelor. În această epocă de avânt general se constituie și primele societăți științifice românești; începe să se contureze la noi știința economiei politice, mai ales prin zelul lui Ion Ionescu de la Brad; cu Eufrosin Poteca, Eftimie Murgu, Heliade Rădulescu, Ion Zalomit ia avânt gândirea filozofică, determinând apariția unor lucrări ce oferă o viziune originală asupra lumii.

În această atmosferă de puternică emulație științifică, istoriografia românească se concentrează asupra luptei maselor populare și a dreptului la „insurecție" al națiilor împilate – probleme pe care predecesorii umaniști și iluminiști le ignoraseră. „Până acum – scrie Kogălniceanu – toți acei ce s-au îndeletnicit cu istoria națională n-au avut în privire decât biografia domnilor, nepomenind nimică de popor, izvorul a tuturor mișcărilor și isprăvilor și fără care stăpânitorii n-ar fi nimică."

Literatura istorică anterioară este investigată acum nu numai pentru a afla în ea evocarea unui destin zbuciumat sau ideile și argumentele privind originea poporului și a limbii române. Interesul pe care i-l acordau pașoptiștii este mult mai mare. El se concentrează asupra a două aspecte. Unul rezidă în necesitatea de a crea o știință a istoriei, care să înfățișeze evoluția societății românești sub acțiunea legilor generale ale progresului, deschizând perspectiva încadrării istoriei naționale în istoria universală: „printr-atâtea stavili, războaie, vărsări de sânge, chinuri în șirul veacurilor – scria Bălcescu în *Mersul revoluției în istoria românilor* –, istoria ne arată revoluția ducând pe națiа română din prefaceri în prefaceri în calea acelei legi universale a dezvoltării istorice a națiilor".

Al doilea aspect al interesului pașoptiștilor pentru literatura istorică ține de transformarea ei în izvor de inspirație pentru literatura beletristică.

Societăți culturale. Un rol deosebit în desfășurarea activității culturale îl joacă, în perioada pașoptistă, societățile culturale[1] *(Societatea Literară, Societatea Filarmonică* etc.), care slujesc idealurile social-politice ale revoluției și răspund nevoii de progres în sfera culturii, acționând pentru extinderea școlilor primare la sate, dezvoltarea învățământului superior și a celui artistic în limba română, editarea de ziare și înființarea de teatre în limba națională, stimulează dezvoltarea literaturii originale și a celorlalte arte, cercetarea folclorului, publicarea documentelor istorice vechi, încurajează traducerile, prelucrările și adaptările din literatura universală. Societățile culturale încurajează, de asemenea, întrunirile publice și animă discuțiile politice, literare, științifice. În saloanele literare, înființate după moda occidentală, cum era cel al lui Iancu Văcărescu, în Țara Românească, și al lui Costache Conachi, în Moldova, unde se discutau probleme ale creației literare, conversația ajuta la primenirea ideilor. Mișcarea culturală nu mai depindea acum nici de curtea domnească, nici de centrele monahale. Prin inițiativele și activitatea lor culturală, dar și prin țelurile politice nemărturisite, aceste societăți exercitau o mare influență asupra populației urbane eterogene, angrenate în relații economice noi, care necesitau o reorganizare a societății.

[1] În 1827 se înființează „Societatea Literară", condusă de Dinicu Golescu și Ion Heliade Rădulescu, care va fi continuată, în 1833, de „Societatea Filarmonică", din inițiativa lui Ion Heliade Rădulescu și a lui Ion Câmpineanu. În 1845, Iancu Văcărescu creează „Asociația Literară a României", care acoperă activitatea conspirativă a societății secrete „Frăția".

Scanned with OKEN Scanner

Teatrul. O contribuție de seamă la promovarea spiritului național și la răspândirea culturii în rândul maselor populare a avut-o *dezvoltarea teatrului.* Din inițiativa acelorași neobosiți cărturari, Ion Heliade Rădulescu în Țara Românească și Gheorghe Asachi în Moldova, *s-au pus bazele teatrului în limba română*[1], la început prin traduceri, iar apoi prin scrieri originale.

Până la apariția și dezvoltarea teatrului în limba română ca instituție stabilă existau numeroase trupe de actori care dădeau reprezentații cu piese în limba franceză. În concurență cu aceste trupe, în perioada pașoptistă, teatrul românesc original a ieșit biruitor, devenind, mai ales după anul 1840, o instituție culturală durabilă, un mijloc eficace de luminare a poporului, de propagandă politică și ideologică. „Însoțit cu învățătura publică – spunea Ion Heliade Rădulescu –, teatrul este cel mai de-a dreptul și sigur mijloc de a dărăpăna obiceiurile cele urâte și a forma gustul unei nații."

În 1840, conducerea Teatrului Național din Iași este preluată de Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și Costache Negruzzi, care, văzând în această instituție „o școală de moral", preconizează un teatru dramatic cu un repertoriu național[2]. Încep să se reprezinte acum piese originale prin care se făcea educație cetățenească, se stimula spiritul satiric împotriva nedreptelor întocmiri ale societății feudale. În perioada pașoptistă, manifestări sporadice în domeniul teatrului au existat și în Transilvania, dar, aici, un teatru românesc pe baze profesionale nu a putut fi întemeiat decât mai târziu.

Iași – *Teatrul Național și statuia lui Vasile Alecsandri*

[1] În 1819, pe scena de la Cișmeaua Roșie din București, se prezintă piesa *Hecuba* de Euripide, în traducerea lui Iancu Văcărescu. La reprezentarea primului spectacol, acest mare animator cultural al vremii scrie un prolog în care își exprimă bucuria de a vedea împlinită o mare năzuință culturală națională:

„V-am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muze;
Cu el curând veți fi vestiți
Prin vești departe duse.
În el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiri la minte,
Podoabe limbii voastre dați
Cu românești cuvinte."

În 1816, la Iași, s-a jucat prima piesă în limba română, *Mirtil și Hloe.*

[2] Vasile Alecsandri scrie comediile *Chirița în Iași* și *Chirița în provincie*, iar Costache Negruzzi, comedia *Muza de la Burdujeni.*

Scanned with OKEN Scanner

În perioada pașoptistă, literatura – alături de școală, presă și teatru – a avut un rol important în procesul complex de promovare și de dezvoltare a spiritului național.

CONTRIBUȚIA „DACIEI LITERARE" LA ORIENTAREA LITERATURII ȘI ROLUL DE ÎNDRUMĂTOR CULTURAL AL LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

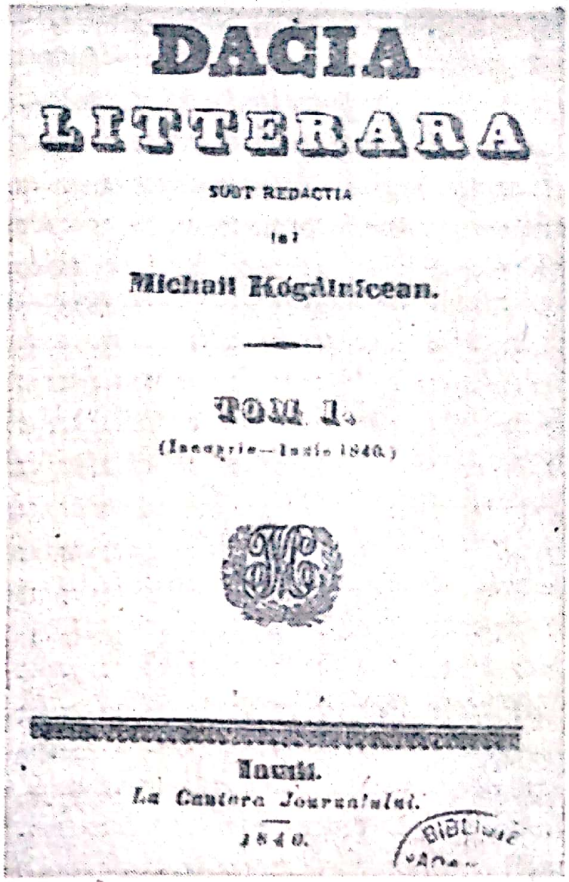
DACIA
LITTERARA
SUBT REDACTIA
lui
Michail Kogălnicean.
TOM. I.
Iași.
La Cantora Jurnalului.
1840.

Dacia literară

În perioada pașoptistă se afirmă primii noștri scriitori moderni în cadrul curentului național-popular de la „Dacia literară". Mihail Kogălniceanu, în articolul-program al acestei reviste, subliniază clar ideile care vor sta la baza orientării literaturii: combaterea imitației și a traducerilor mediocre; necesitatea creării unei literaturi naționale prin stimularea scrierilor originale, inspirate din istoria patriei, din frumusețea ei, din pitorescul obiceiurilor populare; realizarea unei limbi unitare și a unei literaturi specific naționale. Mihail Kogălniceanu arată că: „Dorul imitației s-au făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul național. Această manie este, mai ales, covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de sub teasc cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducții din alte limbi și încă și acele de ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom pute această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unii literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țări sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi la noi sujeturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații."

Apărând ideea de originalitate în literatură, mentorul generației pașoptiste dezvoltă în același timp și spiritul critic, exercitând, în acest fel, o influență hotărâtoare asupra fizionomiei culturii românești de la mijlocul secolului trecut. „Critica noastră – spunea Mihail Kogălniceanu – va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana."

TRĂSĂTURILE CARACTERISTICE ALE LITERATURII DE LA 1848

Scriitorii epocii respective au câteva trăsături caracteristice comune:

– cei mai mulți au început învățătura cu dascăli particulari, în limba greacă, și apoi au continuat studiile în Franța;

– majoritatea au participat la Revoluția de la 1848 și apoi au fost obligați să ia calea exilului;

– fiind participanți activi la viața social-politică, au scris opere literare cu un conținut patriotic și militant, exprimând idealurile luptei pentru emancipare socială și națională, pentru unitate națională – năzuințe de veacuri ale poporului român.

Trăsăturile esențiale ale literaturii promovate de prima generație de scriitori moderni pot fi sintetizate astfel:

– inspirația din trecutul istoric, din lupta pentru eliberare socială și unitate națională;

Scanned with OKEN Scanner

– prețuirea frumuseților patriei și ale creației folclorice, în care se reflectă bogăția și varietatea manifestărilor spiritului popular;
– reflectarea problemelor sociale ale epocii lor;
– satirizarea viciilor orânduirii feudale.

1. *Idealul eliberării și unității naționale* apare, aproape fără excepție, în creația artistică a scriitorilor epocii și în toate genurile literare. Majoritatea scriitorilor evocă momentele eroice ale luptei pentru independență de-a lungul istoriei zbuciumate a poporului nostru, preamărind domnitori sau căpitani de oști și oferind, în acest fel, prezentului modele de urmat sau pilde însuflețitoare.

Întoarcerea privirilor spre trecut nu era gratuită. Ea constituia o formulă artistică specifică vremii, pe care scriitorii o foloseau pentru a se adresa contemporanilor, dându-le pilde însuflețitoare prin faptele mărețe și prin momentele de glorie ale luptei poporului.

Sub influența curentului național-popular de la „Dacia literară", *proza*, ca și *poezia*, înregistrează succese apreciabile. Sunt abordate acum numeroase teme, într-o mare varietate de specii literare, aparținând clasicismului sau romantismului*. Apar primele modele de schiță și nuvelă, iar, ceva mai târziu, romanul.

* **Clasicism** – curent literar-artistic – având centrul de iradiere în Franța – ale cărui principii au orientat creația literar-artistică europeană între secolele al XVII-lea și al XIX-lea. Pornind de la modelele sculpturii, arhitecturii și literaturii Greciei antice, considerate ca întruchipări perfecte ale idealului de frumusețe armonioasă, echilibrată, clasicismul aspiră să reflecte realitatea în opere de artă desăvârșite ca realizare artistică, opere care să-l ajute pe om să atingă idealul frumuseții morale. Reluând subiectele și formele artei antice, scriitorii clasiciști le-au folosit pentru a exprima idealurile morale și sociale ale epocii lor, cum ar fi, spre exemplu, făurirea statului național unitar, prin lupta împotriva fărâmițării feudale. Abordând, în acest spirit, tema atitudinii patriotice, *clasicismul* pune la baza creației artistice supremația rațiunii asupra fanteziei și a pasiunilor, face ca interesele generale în literatură să primeze asupra celor individuale și pune mai presus datoria cetățenească față de sentimentele și opiniile personale.

Urmărind crearea unor opere ale căror personaje să fie animate de înalte idealuri eroice și de principii morale ferme, scriitorii clasiciști s-au preocupat în mod deosebit de crearea unor eroi ideali, legați indisolubil de soarta statului, înzestrați cu cele mai înalte virtuți cetățenești și capabili de fapte eroice. Aceste personaje, de regulă regi sau reprezentanți ai aristocrației, erau prezentați în odă, imn, poem epic, tablou istoric, tragedie – socotite specii superioare ale literaturii. Reflectarea vieții sociale în adevăratele ei conflicte, prin tipuri de oameni reprezentativi, era lăsată pe planul al doilea. Modul de viață al burgheziei și al claselor de jos, problemele oamenilor de rând erau înfățișate în comedie, satiră, fabulă – socotite specii inferioare ale literaturii.

Concepția care dusese la această ierarhizare a diverselor specii ale genurilor literare în creația clasicistă a determinat și formularea unui sistem de norme, cum ar fi, spre exemplu, respectarea în dramă a celor trei unități: de loc, de timp și de acțiune.

Ultima perioadă a clasicismului, sub influența ideilor revoluției burgheze, aduce și în creația literară, pe prim-plan, lupta împotriva despotismului, dragostea de libertate. În această perioadă se deschide drumul afirmării, în artă, a pasiunilor puternice și a sentimentelor clocotitoare, iar simplitatea și veridicitatea sunt ridicate la rang de principii ale creației artistice.

În literatura română, principiile clasicismului au acționat în strânsă întrepătrundere cu cele ale romantismului influențându-se reciproc; G. Călinescu considera că romantismul românesc a fost în bună măsură un romantism clasic.

Romantism – important curent artistic și literar, apărut în Anglia, Franța și Germania în prima parte a secolului trecut, ca opoziție la clasicism. Romanticii preconizau o literatură inspirată din realitățile naționale, din tradiții folclorice, din istorie și chiar din legendele și miturile unor popoare îndepărtate; susțineau valorile sensibilității, ale individului, ale naturii; încercau să elibereze creația artistică de rigiditatea canoanelor și a convențiilor clasice, dând totodată acces, în paginile romanelor ori ale pieselor de teatru, unor personaje și probleme ce reflectau epoca de după Marea Revoluție Franceză din 1789.

Romantismul s-a extins treptat în principalele țări europene, cuprinzând toate artele și chiar unele domenii ale vieții sociale (există un stil romantic, de exemplu, în mobilier, în îmbrăcăminte etc.).

Romantismul românesc are câteva trăsături specifice: curentul apare la noi cu o întârziere de un deceniu față de Franța; prima generație romantică (I.H. Rădulescu, V. Cârlova, Grigore Alexandrescu) se afirmă spre sfârșitul deceniului al treilea și începutul celui de-al patrulea ale secolului al XIX-lea; romantismul se prelungește, la noi, prin scriitorii pașoptiști (V. Alecsandri, N. Bălcescu, Alecu Russo și ceilalți) până la Eminescu, socotit îndeobște ultimul mare poet romantic european. În al doilea rând, epoca romantică se află, la noi, alături de numeroase influențe clasiciste. Niciodată estetica nouă, a romantismului, n-a fost în întregime

Scanned with OKEN Scanner

degrevată de elemente ale esteticii clasice. Specii literare clasice *(fabula)* coexistă cu specii romantice *(meditația, pastelul)* la Alexandrescu sau Heliade. Viziune clasică are și Alecsandri. În al treilea rând, la noi, ca și în Italia, romantismul înflorind în plină epocă a luptelor pentru eliberare socială și națională, curentul s-a colorat cu mult mai numeroase elemente patriotice și a avut un caracter mai net militant decât în țări ca Germania și Franța. Pentru noi, romantismul echivalează cu o redeșteptare a spiritului național în anii dintre 1829 și 1859

2. *Prețuirea frumuseților patriei și ale folclorului* constituie, poate, cel mai însemnat rezultat al activității tuturor scriitorilor vremii influențați de curentul național de la „Dacia literară", care îi îndrepta spre izvoarele vii ale literaturii populare. Generația de scriitori pașoptiști dezvăluia cu mândrie marea bogăție a creației folclorice, în care este reflectată viața spirituală a poporului român: „Ceea ce formează sâmburele poeziei noastre naționale sunt baladele și cântecele populare" afirma, în 1837, Mihail Kogălniceanu, iar Alecu Russo, în studiul său *Poezia poporală,* considera folclorul literar drept o oglindă realistă a vieții poporului și un admirabil izvor de inspirație pentru literatura cultă.

Un moment însemnat în valorificarea tradițiilor populare îl constituie apariția primei colecții de *Poezii poporale* (1852), culese de Vasile Alecsandri.

3. *Satirizarea viciilor orânduirii feudale și evocarea realităților sociale* constituie o altă trăsătură caracteristică a literaturii române pașoptiste. Scriitorii generației respective judecă acum cu severitate moravurile claselor exploatatoare, condamnând abuzurile și nedreptățile de tot felul. Participarea lor la lupta socială, la evenimentele politice ale vremii determină dezvoltarea literaturii ca expresie a trebuințelor societății, apariția unor noi modalități de reflectare a realității. Elementele romantice se împletesc cu puternice elemente clasice, în spiritul marilor moraliști ai literaturii universale.

În perioada pașoptistă, de plin avânt al culturii, literatura română cunoaște o dezvoltare apreciabilă prin contribuția, în Moldova, a scriitorilor: Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo; în Muntenia: Gheorghe Lazăr, Ion Heliade Rădulescu, Vasile Cârlova, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu; în Transilvania: Timotei Cipariu, George Barițiu, Andrei Mureșanu.

Scanned with OKEN Scanner

ION HELIADE RĂDULESCU
1802–1872

Se naşte la Târgovişte Ion Heliade Rădulescu.	1802	fiul lui Ilie Rădulescu, căpitan de poteră, polcovnic de târg, mic proprietar.
	↓	
	1820	Ajutor al lui Gh. Lazăr, predă la Sf. Sava limba română şi matematica.
	↓	
Citeşte primele traduceri din Lamartine	1827	în şedinţele Societăţii Literare, înfiinţată împreună cu Dimicu Golescu.
	↓	
Publică la Sibiu *Gramatica românească.*	1828	
	↓	
Primul ziar românesc din ţară: „Curierul românesc".	1829	
	↓	
Înfiinţează cu I. Câmpineanu Societatea Filarmonică, cu şcoala de declamaţie şi teatrul Societăţii.	1833	Societatea acoperea o grupare secretă cu scopul liberalizării vieţii politice.
	↓	
Apare volumul *Culegere din scrierile lui I. Eliad de proze şi de poezie.*	1836-1837	Înfiinţează revista „Curier de ambe sexe".
	↓	
Începe perioada italienizantă, marcată prin lucrarea *Paralelism între limba română şi italiană*, I–II; apare *Căderea dracilor.*	1840-1841	Critică monopolul politic al marii boierimi într-un articol apărut în „Foaie pentru minte, inimă şi literatură".
	↓	
Apare primul cânt din poemul istoric *Mihaida.*	1845	Lansează planul unei Biblioteci universale de traduceri din literatură, istorie, filozofie.
	1848	Membru al Comitetului revoluţionar; membru al Guvernului provizoriu, al Locotenenţei de trei.
	↓	
Publică în limba franceză lucrările *Amintiri şi impresii ale unui proscris* şi *Memorii asupra istoriei regenerării*	1849-1851	Trăieşte în exil, în Franţa; colaborează în presa franceză de stânga, apărând idealurile revoluţiei româneşti.
	↓	
Începe să scrie prima *Istorie universală* românească dintr-o perspectivă filozofică.	1852	Îşi continuă exilul în Turcia.
	↓	
Editează din nou „Curierul românesc", suspendat însă după numai trei numere.	1859	Revine din exil.
	↓	
Apare primul volum din *Curs întreg de poezie generală*, reelaborare a întregii sale opere poetice.	1867-1868	Ales preşedinte al Societăţii Academice Române
	↓	
	1872	Moare la Bucureşti, la 27 aprilie.

Scanned with OKEN Scanner

Ion Heliade Rădulescu, „a doua mare personalitate a literaturii române după D. Cantemir" (G. Călinescu), este primul dintre marii scriitori ai epocii moderne. Elev la Academia Domnească (grecească) din București, trece la Sf. Sava când Gh. Lazăr deschide aici (în 1818) prima școală superioară în limba română. Curând devine ajutorul și, mai târziu, înlocuitorul său, contribuind practic la ridicarea primei promoții de profesori români educați în Colegiul de la Sf. Sava, la dezvoltarea învățământului în general; *Gramatica românească* (1828) simplifică ortografia chirilică prin adoptarea strictă a principiului fonetic (o singură literă pentru fiecare sunet).

Într-o epocă de rapidă și substanțială modernizare a societății românești, Heliade Rădulescu este unul dintre principalii inițiatori în domeniul culturii. Ideile sale, care exprimă tendințele generale ale burgheziei în curs de emancipare, dezvoltă unele laturi ale iluminismului și sunt influențate parțial de teorii ale socialismului utopic; ele se concretizează într-o serie de inițiative și activități care fac din el un adevărat ctitor al culturii române moderne.

Fără a fi făcut parte din societățile secrete din 1840 sau 1845, Heliade a contribuit esențial la pregătirea Revoluției de la 1848 prin întreaga sa activitate culturală și politică, prin pledoariile sale pentru lărgirea drepturilor politice, acordate de Regulamentul organic numai boierimii, pentru denunțarea abuzurilor, în special a celor îndreptate împotriva țărănimii, pentru desființarea cenzurii, în favoarea răspândirii învățământului, mai ales a celui practic, și a culturii. La revoluție el ia parte ca membru al Comitetului revoluționar constituit în martie 1848; în această calitate, el (împreună cu Christian Tell, preotul Radu Șapcă și alți revoluționari) proclamă la Izlaz cele 22 de puncte ale *Constituției,* marcând astfel începutul revoluției și constituirea Guvernului provizoriu. Membru al guvernului și mai târziu al Locotenenței de trei, el are o poziție favorabilă progresului, liberalizării vieții politice și reformelor sociale (desființarea robiei țiganilor și a clăcii, a cenzurii, generalizarea învățământului, lărgirea dreptului de vot, întărirea autonomiei și demnității naționale), însă este potrivnic măsurilor radicale, violente, care ar fi putut duce – după aprecierea sa – la intervenția străină în țară.

După înăbușirea revoluției de către trupele de intervenție, la 13 septembrie 1848, el este exilat (o dată cu ceilalți conducători ai revoluției), plecând la Paris și apoi în Turcia; va reveni în țară abia în primele zile ale anului 1859

POEZIA

Poezia lui Heliade, destul de redusă cantitativ, este de o mare diversitate și ilustrează mai toate speciile. Poetului îi plăcea să deschidă drumuri, să ofere modele, asupra cărora nu insistă însă, din dorința de a pune pretutindeni piatra de temelie. El imaginează foarte devreme, încă în 1836 (an în care apare *Culegerea de proze și de poezie,* după ce debutase în 1830 cu o plachetă cuprinzând în majoritate traduceri din Lamartine), un plan general care să cuprindă toate poeziile sale, un cadru în care toată istoria umanității și toate aspectele vieții omului social sau individual, cu trăirile sale sentimentale, filozofice sau religioase, ar fi fost ilustrate prin viziuni poetice. Ideea (aceeași care stă și la baza *Legendei secolelor* a lui Hugo, de pildă) este romantică, pentru că vede în poet un adevărat creator de lumi. Romantice sunt și cele mai multe dintre temele poeziilor sale: trecutul ca izvor al mândriei naționale și ca izvor al regenerării morale a neamului *(O noapte pe ruinele Târgoviștei),* lupta tendințelor divergente în personalitatea morală a omului *(Serafimul și heruvimul, Visul),* surprinderea stărilor nehotărâte, a sentimentelor în zona incertă a începuturilor *(Zburătorul),* rolul deosebit al artistului în societate *(Destăinuirea, Poezia).* Heliade a scris și **fabule,** fără strălucire deosebită, și mai ales **satire,** care au cunoscut un mare succes în epocă datorită adresei directe, versului simplu, adesea în metru popular, capacității de a surprinde trăsăturile caracteristice ale adversarilor și a le îngroșa până la caricatură.

Scanned with OKEN Scanner

Ca la toți romanticii, punctul obișnuit de plecare al poeziei sale este experiența proprie de viață, care capătă o valoare simbolică în plan general-uman; este o poziție conștientă, pe care Heliade o și teoretizează: „În operile oricărui artist sau scriitor a trebuit să se vază și oarece asemănare cu viața lui, și când au fost lipsite de acea relație, de acea afinitate cu faptele, întâmplările și patimile autorului, atunci au fost reci și fără interes. Și pe urmă, ce poate cineva să descrie sau să zugrăvească mai bine decât aceea ce și cunoaște mai bine?“ Geniul său și puterea de a vedea în viitor, de a indica poporului său drumul adevărat pe care trebuie să meargă (similar capacității de a reconstitui trecutul în adevăratele lui semnificații) nu sunt însă un dar supranatural, ci o facultate rațională de tip special, o putere neobișnuită de anticipație și de sinteză care se bazează atât pe o cunoaștere adâncă a omului, cât și pe puritatea morală a artistului care i-o condiționează.

Sub influența unor modele (Dante, de pildă), pe care le-au urmat și alți romantici, Heliade plănuiește un mare poem istoric și alegoric, *Mihaida*, alegerea ca erou a domnitorului care a realizat unirea tuturor românilor având o însemnătate simbolică. Poemul îmbină cultul romantic pentru eroii excepționali din trecut (Napoleon, la Byron[1] și Lamartine, Boris Godunov, la Pușkin) cu voluptatea reconstituirii cadrului istoric, culoarea locală a epocii, Heliade fiind și primul nostru liric care intuiește valoarea poetică a decorului, a atmosferei care rezultă din descrierea interioarelor, hainelor, armelor ș.a. Heliade abandonează însă poemul după primele două cânturi, în 1847, pentru că aflase de actul prin care Mihai consfințea legarea țăranilor de pământ.

Spre sfârșitul vieții, Heliade scrie primele cânturi ale unui alt poem plănuit în dimensiuni grandioase, *Anatolida sau Omul și forțele,* care trebuia să înfățișeze nașterea universului și apariția primilor oameni. În pofida limbajului greoi și a unor inovații lexicale nefericite, cele cinci cânturi scrise impresionează prin capacitatea de a sugera dimensiunile nesfârșite ale lumii încă necreate, tensiunea materiei în-rotirea ei haotică dinaintea creației, splendoarea naturală a pământului pe care pășesc primii oameni și puritatea relațiilor care se înfiripă etc. Pe acest drum, Heliade îi premerge lui Eminescu, așa cum poezia obiectelor și a interioarelor încărcate de semnificații îl anunță pe Macedonski.

ZBURĂTORUL
(fragmente)

Confesiune romantică.

„Vezi, mamă, ce mă doare! și pieptul mi se bate,
Mulțimi de vinețele pe sân mi se ivesc;
Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau la spate,
Îmi ard buzele, mamă, obrajii-mi se pălesc!

Ah! inima-mi zvâcnește!... și zboară de la mine!
Îmi cere... nu-ș' ce-mi cere! și nu știu ce i-aș da;
Și cald, și rece, uite, că-mi furnică prin vine,
În brațe n-am nimica și parcă am ceva;

Că uite, mă vezi, mamă? așa se-nrucișează,
Și nici nu prinz de veste când singură mă strâng,
Și tremur de nesațiu, și ochii-mi văpăiază,
Pornesc dintr-înșii lacrămi, și plâng, măicuță, plâng.

Ia pune mâna, mamă – pe frunte, ce sudoare!
Obrajii... unul arde și altul mi-a răcit!
Un nod colea m-apucă, ici coasta rău mă doare:
În trup o piroteală[2] de tot m-a stăpânit.

Stări contradictorii.

---

[1] *George Gordon Byron* (1788–1824) = poet romantic englez, apărător al cauzei popoarelor oprimate din Balcani.

[2] *Piroteală* – somnolență.

Scanned with OKEN Scanner

Oar' ce să fie asta? Întreabă pe bunica:
O ști vrun leac ea doară... o fi vrun zburător!
Or aide l-alde baba Comana, or Sorica,
Or du-te la moș popa, or mergi la vrăjitor.

.....

Așa plângea Florica și, biet, își spunea dorul
Pe prispă lângă mă-sa, ș-obida[1] o neca;
Junicea[2]-n bătătură mugea, căta oborul[3],
Și mă-sa sta pe gânduri, și fata suspina.

Elemente de pastel.

Era în murgul serei și soarele sfințise;
A puțurilor cumpeni țipând parcă chema
A satului cireadă, ce greu, mereu sosise,
Și vitele muginde la zgheab[4] întins pășea.

Dar altele-adăpate trăgea în bătătură,
În gemete de mumă viteii lor striga;
Vibra al serei aer de tauri grea murmură;
Zglobii sărind viteii la uger alerga.

S-astâmpără ast zgomot, ș-a laptelui fântână
Începe să s-audă ca șoaptă în susur,
Când ugerul se lasă sub fecioreasca mână
Și prunca viteluță tot tremură-mpregiur.

Încep a luci stele rând una câte una
Și focuri în tot satul încep a se vedea;
Târzie astă-seară răsare-acum și luna,
Și, cobe, câteodată tot cade câte-o stea.

Dar câmpul și argeaua[5] câmpeanul ostenește
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit.
Tăcere pretutindeni acuma stăpânește,
Și lătrătorii numai s-aud necontenit.

Metonimie.

E noapte naltă, naltă; din mijlocul tăriei
Vesmântul său cel negru, de stele semănat,
Destins coprinde lumea, ce-n brațele somniei
Visează câte-aievea[6] deșteaptă n-a visat.

Tăcere este totul și nemișcare plină;
Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat;
Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină,
Și apele dorm duse, și morele au stat.

.....

„Dar ce lumină iute ca fulger trecătoare,
Din miazănoapte scapă cu urme de schintei?
Vro stea mai cade iară? vrun împărat mai moare?
Or e – să nu mai fie! – vro pacoste de zmei?

Limbaj popular.

---

[1] *Obidă* (pop.) – mâhnire, necaz.
[2] *Junică* – viteluță.
[3] *Obór* (pop.) – țarc, loc împrejmuit pentru vite.
[4] *Zgheab* – jgheab.
[5] *Argea* (pop.) – război de țesut; Heliade folosește cuvântul cu înțelesul de „lucru pe lângă casă", poate prin apropiere de *argat*.
[6] *Aievea* – pe trezie, în realitate.

Scanned with OKEN Scanner

Tot zmeu a fost, surato. Văzuși, împelițatu,
Că țintă l-alde Floarea în clipă străbătu!
Și drept pe coș, leicuță[1]! ce n-ai gândi, spurcatu,
Închină-te, surato! – Văzutu-l-ai și tu?

Balaur de lumină cu coada-nflăcărată,
Și pietre nestimate lucea pe el ca foc.
Spun, soro, c-ar fi june cu dragoste curată;
Dar lipsa d-a lui dragosti! departe de ast loc!

Pândește, bată-l crucea! și-n somn colea mi-ți vine
Ca brad de flăcăiandru, și tras ca prin inel.
Bălai, cu părul d-aur! dar slabele lui vine
N-au nici un pic de sânge, ș-un nas – ca vai de el!

O! biata fetișoară! mi-e milă de Florica
Cum o fi chinuind-o! vezi, d-aia a slăbit
Și s-a pălit copila! ce bine-a zis bunica:
Să fugă fata mare de focul de iubit!

Că-ncepe de visează, și visu-n lipitură[2]
Începe-a se preface, și lipitura-n zmeu,
Și ce-i mai faci pe urmă? că nici descântătură,
Nici rugi nu te mai scapă. Ferească Dumnezeu!"*

(I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I, *Poezii*, Editura pentru Literatură, București, 1967)

Personaj de basm.

Comparații populare.

STUDIUL TEXTULUI

Împărțiți poezia *Zburătorul* în segmente distincte, luând în considerație răspunsurile la următoarele întrebări:

– Cine vorbește?

– Ce spun personajele, care este „subiectul" fiecărui fragment?

– Care este cadrul, locul în care se desfășoară scena înfățișată?

Căutați să vedeți dacă părțile pe care le-ați izolat pe baza răspunsurilor de mai sus sunt diferențiate din punct de vedere stilistic, dacă fiecare dintre ele are o trăsătură dominantă, caracteristică din acest punct de vedere, urmărind răspunsurile la întrebările de mai jos:

– În ce parte a poeziei se găsesc numeroase expresii:

a. ale zbuciumului sufletesc;

b. ale nehotărârii, ale trecerii bruște de la o stare de spirit la alta?

Indicați în fiecare caz versurile sau expresiile.

– În ce parte a poeziei se identifică fraze largi și armonioase? Ce stare de spirit exprimă ele? În ce parte a poeziei găsiți procedee poetice mai numeroase, precum inversiunea, metafora, personificarea? Indicați câteva dintre ele.

– În ce parte sau părți ale poeziei se identifică:

a. elemente ale vorbirii populare (fonetice, lexicale);

b. elemente ale credințelor și superstițiilor populare? Indicați câteva.

---

[1] *Leică* (pop.) – formă de adresare pentru o soră mai mare, pentru o femeie mai în vârstă.

[2] *Lipitură* – (în text, *pop.*) boală, tulburare, nălucire, provocată de un șoc afectiv (în credințele populare).

* Credința populară în „zburător", în intervenția unei ființe supranaturale cu înfățișare strălucitoare, dar cu simțire de gheață, fără sânge în vine, care chinuie visele tinerelor fete, apare în folclorul european. Ea a constituit subiect de inspirație nu numai pentru poeți (Victor Hugo, *Le Sylphe;* Byron, *Manfred;* Goethe, *Die Braut von Korinth* – *Mireasa din Corint* – ș.a.), ci și pentru prozatori.

Scanned with OKEN Scanner

Probleme de limbă

Enumerați formele populare (lexicale și gramaticale) din poezia *Zburătorul*.

Verificați-vă cunoștințele!

Pe baza răspunsurilor la întrebările de mai jos, încercați să desprindeți câteva trăsături esențiale și caracteristice ale poeziei *Zburătorul:*

– Care este domeniul de inspirație al poeziei? (De pildă: trecutul istoric? mitologia antichității? viața obișnuită de la oraș? viața obișnuită de la țară? folclorul și credințele naționale?)

– Care este atitudinea poetului față de eroii săi? (Alegeți între perechile antagonice: subiectivitate/obiectivitate; simpatie/antipatie; domeniu cunoscut/domeniu necunoscut.)

– Cărei categorii stilistice aparține limba poeziei, ce fel de limbă folosește poetul (limbă literară/limbă cu trăsături populare)?

– Elementele stilistice (lexic, fonetică, expresii) individualizează sau nu un spațiu etnic și social al poeziei?

Pe baza acestor răspunsuri, încercați să precizați în ce curent literar poate fi cuprinsă poezia *Zburătorul*. Ce alte poezii mai cunoașteți care folosesc ca punct de plecare mituri sau credințe populare?

Exerciții de redactare

Scrieți o compunere având ca subiect înserarea. Utilizați imagini vizuale și auditive.

Completați-vă cunoștințele!

– Motivul Zburătorului l-a inspirat și pe Mihai Eminescu în poemul *Călin (File din poveste):*

„Ea a doua zi se miră, cum de firele sunt rupte,
Și-n oglind-ale ei buze vede vinete și supte –
Ea zâmbind și trist se uită, șopotește blând din gură:
«Zburător cu negre plete, vin' la noapte de mă fură».

.....

«Vis frumos avut-am noaptea. A venit un zburător
Și strângându-l tare-n brațe, era mai ca să-l omor...

.....

Și atunci de sfiiciune mi-iese sângele-n obraz –
Cum nu vine zburătorul, ca la pieptul lui să caz?»

.....

Astfel vine-n toată noaptea zburător la al ei pat.
Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat;
Și atuncea când spre ușă el se-ntoarce ca să fugă,
Ea-l oprește-n loc cu ochii și c-o mult smerită rugă:
«O rămâi, rămâi la mine, tu cu viers duios de foc,
Zburător cu plete negre, umbră fără de noroc [...]»"

PROZĂ

Spre deosebire de poezia lui Heliade, proza sa n-a fost scrisă cu un scop pur literar: satire, proză politică, povestiri și anecdote cu tâlc strecurate în cuprinsul unor lucrări cu alt subiect, memorii etc. Toate au însă ca numitor comun plăcerea povestirii, verva povestitorului, precum și faptul că personajele lor se conturează prin parodia limbajului, a gesturilor, a situațiilor celor mai caracteristice, îngroșând liniile și simplificând detaliile pentru a obține un desen adesea caricatural, reflectat într-o oglindă care deformează,

Scanned with OKEN Scanner

pentru că semnul lor tutelar nu e umorul, ci sarcasmul violent. Această revărsare nestânjenită a sentimentului, vorbirea liberă, cu nenumărate expresii orale, proverbe, citate în greceşte, parodii ale scliviselii franţuzite sau latinizante, aerul de conversaţie fără nici un fel de încorsetare în prescripţii rigide fac din aceste texte o lectură plăcută. Ele nu sunt propriu-zis opere de imaginaţie, literatură în sensul curent al termenului, dar devin literatură în perspectiva timpului prin puterea de generalizare a tipurilor şi prin culoarea limbajului lor.

Memoriile *(Amintiri şi impresii ale unui proscris* şi *Memorii asupra istoriei regenerării,* apărute în franţuzeşte la Paris, în 1850, respectiv 1851, *Dispoziţiile şi încercările mele de poezie* etc.) dezvăluie acelaşi povestitor agreabil, dispus să observe latura comică a lucrurilor, puţin sensibil la peisaj, dar foarte atent la oameni, la vorbirea şi gesturile lor.

Cea mai importantă scriere în proză a lui Heliade Rădulescu rămâne însă *Echilibru între antiteze,* publicată în fascicule între 1859 şi 1869. Este prima schiţă românească a unui sistem filozofic, în care amintiri, portrete satirice ale unor tipuri din vremea sa şi justificări ale acţiunilor sale anterioare se amestecă într-o viziune mitologizantă, cu unele elemente dialectice, a istoriei ţării şi a viitorului ei, căci – spune el la începutul cărţii – „misiunea acestei scrieri va fi spre a arăta durerile românului în genere, nevoile şi aspiraţiunile lui".

TEATRUL

Atras din tinereţe de teatru (copil fiind, încercase să scrie o tragedie şi jucase apoi, ca elev, în unele piese la Sf. Sava), Heliade este unul dintre cei mai hotărâţi sprijinitori ai activităţii dramatice în Ţara Românească încă din primul an de apariţie a „Curierului românesc", unde publică ştiri despre spectacolele de amatori şi articole despre rolul pedagogic al teatrului. În 1833, el înfiinţează Societatea Filarmonică şi şcoala de actorie, al cărei director devine, organizând cu clasele de elevi spectacole care au un mare răsunet în public. În 1835 înfiinţează şi prima revistă de specialitate, „Gazeta Teatrului Naţional", unde apar cronici dramatice şi articole de îndrumare. Pentru repertoriul şcolii Societăţii Filarmonice traduce piese din literatura universală *(Amfitrion* de Molière, *Mahomet* de Voltaire, *Hernani* de V. Hugo etc.) şi încurajează şi pe alţii să traducă. A scris însă puţin teatru şi mai mult cu ocazii festive: un *Prolog* la serbarea numelui domnului Alexandru D. Ghica, 1835, *Sărbătoare câmpenească* în 1837, iar spre sfârşitul vieţii a scris teatru ca formă a satirei politice. Cu zece ani înainte de M. Kogălniceanu, el este primul care îndeamnă pe scriitori să-şi caute izvoare de inspiraţie în istoria patriei[1]. Urmând propriile sale îndemnuri, el a încercat, prin 1834–1835, să scrie o dramă istorică din vremea lui Mircea cel Bătrân; aşa cum relatează el mai târziu subiectul (peste lupta lui Mircea şi a cneazului sârb Lazăr împotriva cotropitorilor otomani se suprapune o intrigă sentimentală), era vorba de o dramă romantică. Din acest proiect nu s-au păstrat însă decât câteva zeci de versuri.

[1] „Istoria noastră este plină de întâmplări şi fapte mari şi eroice şi este un izvor de unde să se adepe duhurile şi cu tragedii originale. Daţi dară ajutor tinerilor simţitori, începeţi a alcătui şi a tâlmăci ca să înzestraţi biblioteca teatrului cu faptele [operele] voastre."

Scanned with OKEN Scanner

POEZIA EPOCII DE LA 1848

Modificările produse în statutul social al literaturii au avut consecințe importante și pe plan literar, mai ales în ceea ce privește poezia. Lărgindu-se considerabil cercul cititorilor, una din condițiile ei esențiale devine accesibilitatea; scade deci numărul versurilor de tip enigmatic, lipsite de lirism, cultivate în epoca anterioară (acrostihul, șarada), în favoarea poeziei care se adresează direct, a retoricii sentimentului. Crește totodată grija autorului pentru cursivitatea exprimării și pentru frumusețea limbii. Sub influența lecturilor romantice, dar și a tradițiilor folclorice autohtone, se introduc specii noi precum **balada** și **cântecul,** care capătă o mare popularitate, iar unele din cele clasice, **fabula** de pildă, se colorează cu trăsături noi prin însușirea unor particularități ale limbajului contemporan, prin adaptarea unor personaje tradiționale la tiparele societății contemporane, iar **oda** – altă specie clasică – cunoaște o nouă răspândire ca mijloc de afirmare a idealurilor politice și culturale naționale: înființarea teatrului, inaugurarea unei tipografii, lansarea primei corăbii românești ș.a.

Orizontul tematic al liricii devine mult mai larg decât înainte, iar vechile teme (erotica, meditația asupra destinului omenesc, fericirea ș.a.) capătă și ele noi sensuri, pentru că poetul, cel care meditează pe marginea acestor subiecte etern umane, are acum sentimentul existenței sale sociale: „Nu sunt patimi mai nobili, mai mari, mai lăudate,/Mai vrednici să s-aprinză în inimi bărbătești?" (decât iubirea – se întreabă Gr. Alexandrescu în *Când dar o să guști pacea).* Fie că dorește să se rupă de societate („Scârbit peste măsură/De zgomotul cetății..." – Gr. Alexandrescu, *Întristarea),* fie că dorește să se identifice cu ea („Soarta-mi cu a mulțimii aș vrea să o unesc" – Gr. Alexandrescu, *Anul 1840),* poetul (și am ales într-adins exemplificări din opera aceluiași scriitor) e conștient de faptul că-i aparține acesteia; lirica epocii nu mai permite ignorarea statutului social, determinat istoric, al existenței umane.

Dezvoltarea unei conștiințe sociale a scriitorului în această epocă se întâlnește cu două tendințe de ordin cultural și literar: o deschidere firească spre cultura și literatura popoarelor lumii, de care dominația otomană încercase să ne țină izolați (Occidentul și mai ales Franța aminteau încă, pe atunci, idealurile egalitare ale Revoluției de la 1789), și o revenire tot atât de naturală spre valorile morale și artistice ale patrimoniului național. Cele două tendințe nu se opun, ci se completează. Crescuți într-un mediu modest, uneori rural (Heliade Rădulescu, A. Mureșanu ș.a.), acești scriitori cunosc din copilărie frumusețile folclorului nostru și îl îndrăgesc; lecturile romantice le întăresc pe de altă parte ideea că valoarea artei rezidă în capacitatea ei de a exprima nota specifică, individuală, a unei națiuni, spiritualitatea inconfundabilă a poporului său, a tradiției sale, pe care le putem regăsi numai în folclor și în istoria națională. Aceste două mari domenii ale culturii devin principalul izvor de inspirație, furnizor de teme, model de ordin etic și estetic pentru lirica epocii. Folclorul furnizează poeților un inepuizabil rezervor de teme și de subiecte (credințe populare, superstiții, eroi fabuloși sau istorici), modele de ordin formal (vers, rimă, ritm), de comparații și metafore specifice, legând totodată aceste structuri de elementele concrete ale peisajului românesc. Istoria națională, atât cea cuprinsă în cronici și cărți de istorie, cât și cea transmisă prin folclor, prin tradiții orale, oferă poeziei marile modele de ordin moral de care epoca avea nevoie, eroii din vechime venind să dea exemple de vitejie, de abnegație, de virtute și de patriotism unei societăți în curs de transformare, care își căuta un drum propriu într-o Europă în fierbere revoluționară.

Scanned with OKEN Scanner

Schematic, marile teme ale poeziei epocii se pot prezenta astfel:

1) *ideea națională*, exprimată prin:
   - dragostea pentru pământul, pentru poporul și pentru tradițiile naționale (Gh. Asachi, *La patrie;* C. Bolliac[1], *O dimineață pe Caraiman;* I. Heliade Rădulescu, *Zburătorul);*
   - elogiul înfăptuirilor și al progresului în patrie (Gh. Asachi, *La introducerea limbei naționale în publica învățătură;* C. Bolliac, *La cea întâi corabie românească;* Gr. Alexandrescu, *O impresie. Dedicată oștirei române);*
   - elogiul trecutului glorios, al valorilor de odinioară, care sunt propuse implicit ca model prezentului, prin:
     - meditația cu subiect istoric (I. Heliade Rădulescu, *O noapte pe ruinele Târgoviștei;* Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia;* A. Mureșanu, *O dimineață pe Surul);*
     - balada cu subiect istoric (D. Bolintineanu, *Muma lui Ștefan cel Mare;* Gh. Asachi, *Dochia și Traian*);

2) *critica societății contemporane*, exprimată:
   - direct, în
     - satira moravurilor (Gr. Alexandrescu, *Satiră. Duhului meu;* Gh. Asachi, *Soție de modă);*
     - condamnarea principiilor vechii societăți (C. Bolliac, *Clăcașul, Carnavalul);*
   - indirect, în fabule (Gr. Alexandrescu, *Câinele și cățelul;* Gh. Asachi, *Musca și carul;* I. Heliade Rădulescu, *Cumătria cioarei când s-a numit privighetoare);*

3) *afirmarea omului și a personalității sale:*
   - omul filozofic (D. Bolintineanu, *Scopul omului;* I. Heliade Rădulescu, *Visul;* Gr. Alexandrescu, *Rugăciunea);*
   - omul religios (I. Heliade Rădulescu, *Cântarea dimineței, În așteptarea lui 1848;* Gr. Alexandrescu, *Candela);*
   - omul sentimental (Gh. Asachi, *Dorul;* Gr. Alexandrescu, *Așteptarea;* D. Bolintineanu, *O fată tânără pe patul morții);*
   - cetățeanul (Gr. Alexandrescu, *Anul 1840;* A. Mureșanu, *Un răsunet).*

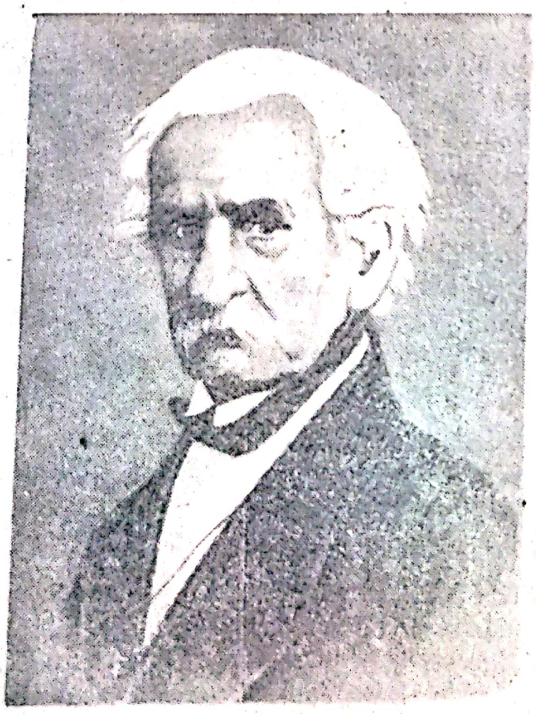

GHEORGHE ASACHI (1788–1869) își asumă, în Moldova, același rol de ctitor cultural și îndrumător al vieții literare pe care Ion Heliade Rădulescu îl are în Țara Românească. Inițiativele lui în domeniul presei, teatrului și învățământului au adus o contribuție esențială la reorganizarea structurală și modernizarea societății românești din Moldova. De numele său este legată apariția uneia dintre primele gazete în limba națională – „Albina românească" (1829). Însuflețit de principiile iluminismului privind răspândirea în popor a cunoștințelor științifice și culturale, el face din presă principalul instrument al acestei activități. În

[1] *Cezar Bolliac* (1813–1881) – poet romantic român; a scris meditații în proză și versuri cu conținut social, criticând nedreptățile societății vremii.

Scanned with OKEN Scanner

acest sens, el organizează o tipografie, înființează și conduce numeroase periodice literare sau științifice, la care desfășoară o îndelungată și fecundă activitate publicistică.

În sprijinul dezvoltării învățământului în limba națională, Gh. Asachi declanșează numeroase inițiative. Printre cele mai valoroase, menționăm: școala de ingineri hotarnici; o școală elementară, prima școală normală și un gimnaziu la Trei Ierarhi, Academia Mihăileană cu 3 facultăți (filozofie, drept și teologie) ș.a. Ca îndrumător oficial al învățământului din Moldova, el elaborează programe de învățământ și manuale.

Tot de numele lui Asachi este legată și organizarea vieții teatrale în Moldova. Pregătește prima reprezentare teatrală în limba română cu piesa *Mirtil și Hloe;* înființează un conservator filarmonic-dramatic pentru formarea actorilor (1836); organizează primul spectacol de operă în limba națională; îmbogățește repertoriul teatral cu numeroase traduceri, adaptări și piese originale. Acestea din urmă, inspirate din trecutul nostru istoric *(Petru Rareș-Vodă, Dragoș, întâiul domn suveran al Moldovei* etc.), deși fără valoare artistică deosebită, au contribuit esențial la dezvoltarea spiritului creator original.

Activității de scriitor, cu toate că a debutat din tinerețe cu sonete în italiană, i s-a dedicat în special în a doua parte a vieții, abordând mai toate speciile poeziei (sonet, elegie, odă, imn, fabulă, baladă, meditație, satiră etc.). Călăuzit de ideea că literatura are ca scop să cultive virtuțile morale ale omului, el a imprimat liricii sale un caracter predominant patriotic. Odele aduc elogii personalității active în sens pozitiv; meditațiile exprimă încrederea în viitorul patriei, baladele *(Dochia și Traian, Ștefan cel Mare înaintea Cetății Neamțu* etc.) versifică în spirit romantic legendele ce evocă momente cruciale din istoria poporului; fabulele și satirele critică moravurile societății din vremea sa. În proză, Gh. Asachi a abordat nuvela istorică, povestind, fără măiestrie literară deosebită, diferite legende *(Rucsanda Doamna, Dragoș, Petru Rareș* etc.).

Istoria culturii și a literaturii române îl situează pe Asachi printre deschizătorii de perspective și îndrumătorii cei mai zeloși din perioada modernizării sale.

LA PATRIE

Un viu dor mă-naripează și mă-ndeamnă din giunie
Ca să cerc pe alăută românească armonie.
Început solemn prin apelul la elemente mitologice.
Acest vers, ce sună-aice, lui Apolo nu-i străin,
Fiind gemine cu rostul ce-i urzit din cel latin.
Armonia-a strâns pe oameni în plăcuta societate,
Adunând pre ei din codruri în statornica cetate;
De cântarea lui Orfeos munții Traciei s-umpleau
Și de sunetul cel dulce crude fiare se-mblânzeau.
Însăși ruga de evlavie unei inimi credincioase
Către Domnul se înalță pe aripi armonioase,
Ș-o simțire legănată prin al muzelor organ,
Mângâietă, cursul trece pe al vieței ocean.
Rolul educativ al artei.
Spre virtute versu-mbie, despre rele face ură,
Fermecându-ni adapă d-o înalt-învățătură.
Invocația strămoșilor.
O, români, români ai Daciei, ce purtați un mândru semn
De-origină, istoria acum fie-ni îndemn!
În vechime maica Roma, ce-a fost doamnă-n toată lume,
Ni-a lăsat legi și pământuri, vorba sa și-naltul nume.
Oare darul ce de timpuri și de barbari s-a păstrat,
Când senină soarta luce, fi-va astăzi defăimat?
Nu, prin muze ș-a virtutei dorul dulce și fierbinte,
În noi lumea să cunoască strănepoți romanei ginte.

Scanned with OKEN Scanner

Îndemn.

Tu, Moldavio mănoasă, ce pre mine ai născut,
Adăpost dă giunei[1] muze care ist vers a țesut;
Pe-nverzit și tânăr laur, ce din țară-acum răsare,
Cu puternic scut să-l aperi de-a fortunelor turbare;
Cum va prinde rădăcină și în urmă va-nflori,
Din a sale frunzi, cunună muza ție va urzi;
O cunună cungiurată de-ale vântei line raze,
Ce de foc, de fier, de timpuri, trainic soarta o păstrează
Când atunce al tău nume, nemuririi consfințit,
Va luci la fiii patriei, chiar ca-n ceriu un nou planit!

Prevestirea unui viitor strălucit.

DOCHIA ȘI TRAIAN

Sub muntele Pion, în Moldova

I

Între Piatra Detunată
Ș-al Sahastrului Picior,
Vezi o stâncă ce-au fost fată
De un mare domnitor.
Acolo de rea furtună
E lacașul cel cumplit,
Unde vulturul răsună
Al său cântec amorțit.
Acea doamnă e Dochie,
Zece oi, a ei popor,
Ea domnează-n vizunie
Preste turme și păstori.

Legenda populară a Dochiei.

II

La frumseță și la minte
Nici o giună-i samana,
Vrednică de-a ei părinte,
De Deceval, ea era.
Dar când Dacia-au împilat-o
Fiiul Romei cel mărit,
Pre cel care-ar fi scapat-o
De-a jubi a giuruit.
Traian vede asta zână;
Deși e învingător,
Frumuseței ei se-nchină.
Se subgiugă de amor.

Simbolizarea etnogenezei românilor.

III

Împăratu-n van cată
Pe Dochia-mblânzi;
Văzând patria ferecată,
Ea se-ndeamnă a fugi.
Prin a codrului potică
Ea ascunde al ei trai,
Acea doamnă tinerică
Turma paște peste plai.
A ei haină aurită
O prefăce în șăiag[2],
Tronu-i iarba înverzită,
Schiptru-i este un toiag.

---

[1] *Giună* (reg.) – junâ, tânără.
[2] *Șăiag, șăiac* (înv.) = *șiac* – postav aspru de lână de culoare închisă, țesut de obicei în casă.

Scanned with OKEN Scanner

IV

Traian vine-n astă țară,
Și de-a birui deprins
Spre Dochia cea fugară
Acum mâna a întins.
Atunci ea, cu grai fierbinte,
„Zamolxis, o, zeu, striga,
Te giur pe al meu părinte,
Astăzi rog nu mă lăsa!"
Când întinde a sa mână
Ca s-o strângă-n braț Traian,
De-al ei zeu scutită, zâna
Se preface-n bolovan.

Caracterul de legendă: se explică originea unor stânci.

V

El pietroasa ei icoană
Nu-ncetează a iubi;
Pre ea punea-a sa coroană,
Nici se poate despărți.
Acea piatră chiar vioaie
De-aburi copere-a ei sin,
Din a ei plâns naște ploaie,
Tunet din al ei suspin.
O ursită-o priveghează
Și Dochia deseori
Preste nouri luminează
Ca o stea pentru păstori.

VASILE CÂRLOVA (1809-1831) este primul poet român modern. Cele cinci poezii – *Păstorul întristat, Înserare, Ruinurile Târgoviștii, Rugăciune* și *Marșul (Oștirii române)* –, publicate în „Curierul românesc", dovedesc o maturitate a tehnicii poetice surprinzătoare pentru o activitate literară atât de scurtă.

În primele două poezii menționate, Vasile Cârlova dă expresie unor momente de interiorizare și de pură meditație romantică într-un decor convențional, cu păstori, zeițe din mitologia greacă, ciripit de păsărele și foșnet de zefir.

Începând cu *Ruinurile Târgoviștii* însă, un timbru nou răsună în cântecul atât de proaspăt și pur al poetului: dragostea înflăcărată pentru pământul strămoșesc și durerea pentru vicisitudinile istoriei patriei. Vasile Cârlova creează cea dintâi poezie pe tema ruinelor, descifrând măreția trecutului în solemnitatea tăcută a vestigiilor evocatoare:

Nici muzelor cântare, nici milă voi din cer,
O Patrie a plânge cu multă jale cer.
La voi, la voi nădejde eu am de ajutor;
Voi sunteți de cuvinte și de idei izvor.

În *Rugăciune* poetul folosește un procedeu compozițional pe care-l vom regăsi peste trei sferturi de veac într-o poezie a lui Octavian Goga, purtând același titlu.

Ruga adresată de tânărul poet divinității izvorâte din același sentiment de fierbinte patriotism:

Nu cer prisoase sau nălucire,
Voiesc dreptate, cer mântuire
Patriii mele, jalnic pământ.

Marșul (Oștirii române), poezie impetuoasă dedicată oștirii române reînființate de curând, exaltă vechea strălucire a țării și înălțarea „corbului", stema evocatoare a gloriei de altădată:

Lacrămă de bucurie, curge, curge ne-ncetat!
Veacuri sunt de când ascunsă p-a' meu sân tu n-ai picat!
Arma iată că lucește,
Slava iată că zâmbește,
Corbul iată s-a-nălțat!

RUINURILE TÂRGOVIȘTII

Invocația.

O, ziduri întristate! O, monument slăvit!
În ce mărime naltă și voi ați strălucit,
Pă când un soare dulce și mult mai fericit
Își răvărsa lumina p-acest pământ robit!
Dar în sfârșit Saturnu, cum i s-a dat de sus,
În negura uitării îndată v-a supus.
Ce jale vă coprinde. Cum totul v-a pierit!
Subt osândirea soartei de tot ați înnegrit!
Din slava strămoșească nimic nu v-a rămas
Oriunde nu se vede nici urma unui pas.
Ș-în vreme ce odată oricare muritor
Privea la voi cu râvnă, cu ochiu-ațintător,

Antiteza trecut-prezent.

Acum de spaimă multă se trage înapoi
Îndată ce privirea îi cade drept pe voi...
Dar încă, ziduri triste, aveți un ce plăcut.
Când ochiul vă privește în liniștit minut;
De milă îl pătrundeți, de gânduri îl uimiți.
Voi încă în ființă drept pildă ne slujiți
Cum cele mai slăvite și cu temei de fer

Motivul timpului distrugător.

A omenirei fapte din fața lumei per;
Cum toate se răpune ca urma îndărăt,
Pe aripile vremii de nu se mai arăt;
Cum omul, cât să fie în toate săvârșite,
Pe negândite, cade sau piere în sfârșit.
Eu unul, în credință, mai mult mă mulțumesc
A voastră dărâmare pe gânduri să privesc,
Decât zidire naltă, decât palat frumos,
Cu strălucire multă, dar fără un folos,
Ș-întocmai cum păstorul ce umblă pre câmpii,

Comparație.

La adăpost aleargă, când vede vijălii,
Așa și eu acuma, în viscol de dureri,
La voi spre ușurință cu triste viu păreri.
Nici muzelor cântare, nici milă voi din cer,
O Patrie a plânge cu multă jale cer.
La voi, la voi nădejde eu am de ajutor;
Voi sunteți de cuvinte și de idei izvor.
Când zgomotul de ziuă înceată preste tot,
Când noaptea atmosfera întunecă de tot,
Când omul de necazuri, de trude ostenit
În liniștirea nopții se află adormit,

Scanned with OKEN Scanner

Eu nici atunci de gânduri odihnă neavând,
La voi fără sfială viu singur lăcrămând
Și de vederea voastră cea tristă însuflat
A noastră neagră soartă descopăr ne-ncetat
Mă văz lângă mormânt al slavei strămoșești
Și simț o tânguire de lucruri omenești;
Și mi se pare încă c-auz un jalnic glas
Zicând aceste vorbe: „Ce, vai! a mai rămas,
Când cea mai tare slavă ca umbra a trecut,
Când duhul cel mai slobod cu dânsa a căzut".
.....
.....
Acest trist glas, ruinuri, pă mine m-au pătruns
Și a huli viața în stare m-au adus.

Deci priimiți, ruinuri, cât voi vedea pământ,
Să viu spre mângâiere, să plâng p-acest mormânt,
Unde tiranul încă un pas n-a cutezat,
Căci la vederea voastră se simte spăimântat!

ANDREI MUREȘANU (1816–1863). Aparținând generației pașoptiste, institutorul și apoi profesorul Andrei Mureșanu a ajuns, prin studii și observație nemijlocită, la o bună cunoaștere a istoriei, în special a Transilvaniei. El a propagat, prin articole publicate în presa vremii, idei avansate și a participat activ la Revoluția de la 1848 din Transilvania.

Mureșanu a scris relativ puțin. Ca poet e debutat cu versuri romantice, evocând gloriile trecutului. A evoluat apoi spre poezia satirică, iar la maturitate și-a ilustrat vocația pentru versul cu mesaj patriotic. La 1848, poezia sa *Un răsunet*, răspândită repede sub titlul *Deșteaptă-te, române* și cântată pe o melodie de Anton Pann, a devenit marșul revoluționarilor români. Începând din ianuarie 1990, este Imnul de Stat al României.

Figura și activitatea lui Andrei Mureșanu, care, sub înfățișarea unui poet romantic, devine erou al unor poeme eminesciene din tinerețe, au inspirat, fără îndoială, și unele accente de critică socială în poezia lui Eminescu.

UN RĂSUNET

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adâncirâ barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Înalță-ți a ta frunte și cată-n giur de tine
Cum stau ca brazi în munte voinici sute de mii;
Un glas ei mai așteaptă și sar ca lupi în stâne,
Bătrâni, bărbați, juni, tineri, din munți și din câmpii!

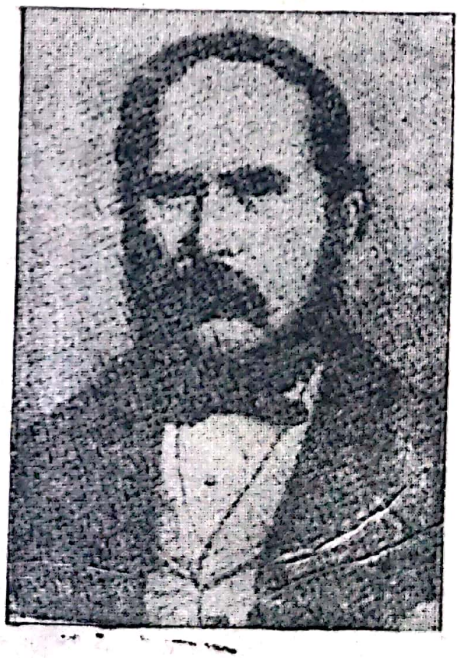

Scanned with OKEN Scanner

Simbol al unității: un muntean, un moldovean și un transilvănean.

Granițele dintre provinciile surori.

Imprecație.

Metonimie.

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viața-n libertate ori moarte!" strigă toți.

Pre voi vă nimiciră a pizmei răutate
Și oarba neunire la Milcov și Carpați!
Dar noi, pătrunși la suflet de sânta libertate,
Jurăm că vom da mâna, să fim pururea frați!

O mamă văduvită, de la Mihai cel Mare,
Pretinde de la fiii-și azi mână d-ajutori,
Și blastămă cu lacrami în ochi pe orișicare
În astfel de pericul s-ar face vânzători!

De fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă,
Oricare s-ar retrage din gloriosul loc,
Când Patria sau mama, cu inima duioasă,
Vă cere ca să trecem prin sabie și foc!

N-ajunse iataganul barbarei Semilune,
A cărui plăgi fatale și azi le mai simțim;
Acum se vâră cnuta în vetrele străbune,
Dar martor ne e Domnul că vii nu o primim!

N-ajunse despotismul cu-ntreaga lui orbie,
Al cărui jug din seculi ca vitele-l purtăm;
Acum se-ncearcă cruzii, în oarba lor trufie,
Să ne răpească limba, dar morți numai o dăm!

Români din patru unghiuri, acum ori niciodată
Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!
Strigați în lumea largă că Dunărea-i furată
Prin intrigă și silă, viclene uneltiri!

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost'pământ!

1848

DIMITRIE BOLINTINEANU (1825?–1872). Opera lui D. Bolintineanu este vastă și variată. Începând din 1842, când elegia *O fată tânără pe patul morții*, apărută în „Curierul de ambe sexe", îl impune ca poet de talent, scriitorul publică, până la sfârșitul vieții, peste 50 de volume de versuri și proză, elegii intime, poezii patriotice, balade, legende istorice, versuri satirice, poeme, drame, glorificând figuri de domnitori, jurnale de călătorie, în urma peregrinărilor prin Balcani și prin Orient, scrieri politice, biografii romanțate ale unor voievozi, romane.

Dând o atenție mai mare creației sale poetice, Bolintineanu selectează, în 1865, din tot ce publicase anterior în reviste și volume, o culegere antologică alcătuită din ciclurile: *Florile Bosforului*, *Legende istorice*, *Basme*, *Macedonele*, *Reverii*, *Diverse*. Dintre acestea,

legendele istorice (de exemplu, *Muma lui Ștefan cel Mare. Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Țepeș și solii* ș.a.) au făcut din Bolintineanu un poet foarte popular.

Operele în proză – *Manoil* (1855) și *Elena* (1862) –, de factură romantică, se înscriu printre încercările de pionierat în domeniul romanului românesc.

Ca participant entuziast la Revoluția din 1848, Bolintineanu a desfășurat o intensă activitate publicistică, pusă în slujba idealurilor generației sale și a țelului suprem: Unirea Principatelor. În timpul revoluției conduce ziarul „Poporul suveran", iar în exil, la Paris, colaborează la publicațiile editate de revoluționarii români emigrați în Franța. De asemenea, în timpul exilului tipărește cărți în limba franceză, pledând pentru ideile revoluției, pentru regim democratic în țările române și pentru Unire.

Sub domnia lui Cuza, a fost un timp ministru al instrucțiunii publice, remarcându-se prin strădania de a înființa un mare număr de școli primare și gimnazii. În timpul cât s-a aflat în fruntea ministerului, a luat ființă Facultatea de Litere și Filozofie din București.

Dintre scrierile politice ale lui D. Bolintineanu, redactate în ultima perioadă a vieții, merită a fi menționată *Cartea poporului român,* în care se întâlnesc reflecții cu rădăcini adânci în ideologia pașoptistă, cuprinzând idei care au însuflețit secole de-a rândul lupta popoarelor: „Cel mai prețios drept al unei națiuni este dreptul de a se guverna precum ea voiește, al doilea drept al unei națiuni este dreptul de a respinge prin putere orice agresiune nedreaptă de afară, al treilea drept este acela al dezvoltării libere și întregi a tuturor facultăților sale, pe cât aplicările lui nu vor fi stricătoare interesului celorlalte națiuni."

MUMA LUI ȘTEFAN CEL MARE

I

Expresie concentrată a unei viziuni romantice: cadrul medieval.

Pe o stâncă neagră, într-un vechi castel
Unde cură[1] -n poale un râu mititel,
Plânge și suspină tânăra domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță;
Căci în bătălie soțul ei dorit

Situație romantică: așteptarea.

A plecat cu oastea și n-a mai venit.
Ochii săi albaștri ard în lacrimele,
Cum lucesc în rouă două viorele;
Buclele-i de aur cad pe albu-i sân;
Rozele și crinii pe față-i se-ngân.
Însă doamna-soacră lângă ea veghează
Și cu dulci cuvinte o îmbărbătează.

II

Cadru romantic: noaptea.

Un orologiu sună noaptea jumătate.
În castel, în poartă oare cine bate?
– „Eu sunt, bună maică, fiul tău dorit;
Eu, și de la oaste mă întorc rănit.
Soarta noastră fuse crudă astă dată:

Situație romantică: eroul în primejdie.

Mica-mea oștire fuge sfărâmată.
Dar deschideți poarta... Turcii mă-ncongior...
Vântul suflă rece... ranele mă dor!"

Tânăra domniță la fereastră sare.
– „Ce faci tu, copilă?" zice doamna mare.
Apoi ea la poartă atunci a ieșit,
Și-n tăcerea nopții astfel i-a grăit:
– „Ce spui tu, streine? Ștefan e departe,
Brațul său prin taberi mii de morți împarte.
Eu sunt a sa mumă; el e fiul meu;
De ești tu acela, nu-ți sunt mumă eu!

[1] *A cura* (înv.) = a curge.

Scanned with OKEN Scanner

Motivul sacrificiului.

Însă dacă cerul, vrând să-ngreuieze
Anii vieței mele și să mă-ntristeze,
Nobilul său suflet astfel l-a schimbat;
Dacă tu ești Ștefan cu adevărat,
Apoi tu aice fără biruință
Nu poți ca să intri cu a mea voință.
Du-te la oștire! pentru țară mori!
Și-ți va fi mormântul coronat cu flori!"

III

Ștefan se întoarce și din cornu-i sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi adună.
Lupta iar începe... dușmanii zdrobiți
Cad ca niște spice, de securi loviți.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

GRIGORE ALEXANDRESCU
1810 (?) – 1885

Gr. Alexandrescu este poetul cel mai reprezentativ al epocii dinaintea Revoluției de la 1848. Timbrul meditativ, evocator, care implică cele mai profunde structuri ale sensibilității individuale și ale etosului național, inovațiile stilistice și prozodice care modernizează expresia lirică și anunță în unele direcții versul eminescian păstrează poeziei sale o valoare și o capacitate de emoționare care trec dincolo de semnificația ei istorică.

Elev al Colegiului Național de la Sf. Sava, unde se împrietenește cu I. Ghica și N. Bălcescu, el devine pentru scurt timp ofițer în recent înființata armată națională, dar cariera militară îl dezamăgește; va fi de altfel implicat nu numai în activitățile culturale ale Societății Filarmonice și ale Asociației Literare, ci și în cele politice, tânărul poet gravitând în jurul grupului reformist al colonelului I. Câmpineanu și apoi, în 1840, fiind arestat (fără dovezi însă) în legătură cu conspirația lui D. Filipescu, care își propusese reforme democrat-burgheze: eliberarea țăranilor, drepturi universale ș.a. Alexandrescu este însă un meditativ, mai înclinat să observe societatea decât să ia parte la schimbarea ei, ceea ce explică și rezerva sa în timpul Revoluției de la 1848, când este doar redactor al gazetei „Poporul suveran".

El debutează în 1832 cu un volumaș cuprinzând, pe lângă traduceri, poezii în care se pot identifica câteva din temele obișnuite ale preromantismului european: meditația nocturnă, invocația trecutului de glorie materializat în ruinele uitate, melancolia despărțirii de prieteni, de iubită, de locurile natale. Versurile sale capătă treptat accente sociale, înfățișând aspecte ridicole sau odioase ale lumii contemporane, în fabule *(Toporul și pădurea, Oglindele)* sau în satire *(Satiră. Duhului meu)*. În spiritul concepției romantice despre rolul profetic al poetului, versurile sale se fac ecoul marilor frământări ale epocii, prevestind schimbările adânci care nu mai pot întârzia: „A lumii temelie se mișcă, se clătește,/Vechile-i instituții se șterg, s-au ruginit;/Un duh fierbe în lume și omul ce gândește/Aleargă către tine, căci vremea a sosit!" *(Anul 1840)*. Călătoria la vechile mănăstiri din Oltenia, întreprinsă în 1842 împreună cu I. Ghica, stă la originea unui „memorial de călătorie", una din primele proze romantice descriptive din literatura noastră, și a unor celebre meditații în care tabloul locurilor încărcate de semnificații istorice (câmpia de la Drăgășani, cetatea domnească de la Târgoviște, biserica de la Cozia) este nu numai un prilej pentru o impresionantă reconstituire epică, ci și pentru definirea acelui înalt ideal moral care a susținut vechile virtuți naționale și care este opus decăderii prezentului. În această antiteză, procedeu romantic prin excelență, poetul găsește termenii necesari pentru a schița trăsăturile unei societăți viitoare, mai bune și mai luminoase: „Prin științe și prin arte națiile înfrățite/În gândire și în pace drumul slavei îl găsesc" *(Umbra lui Mircea. La Cozia)*. Alături de lirica unei inimi discrete, melancolice, de tabloul ironic al unei lumi în care nedreptatea, impostura, pretențiile deșarte copleșesc dreptatea și adevărul, meditația istorică și socială asupra omului alcătuiește una dintre cele mai pregnante expresii ale poeziei romantice românești de la mijlocul secolului trecut.

Gheorghe Tattarescu – *Mănăstirea Cozia* (creion)

UMBRA LUI MIRCEA. LA COZIA

I. Imaginea inițială, care declanșează incursiunea în trecut.

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate;
Către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc,
Și-ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechi al mănăstirei în cadență îl izbesc.

II. Imaginile asociate, simbolice, ale trecutului.

Dintr-o peșteră, din râpă, noaptea iese, mă-mpresoară:
De pe muche, de pe stâncă, chipuri negre se cobor;
Mușchiul zidului se mișcă... printre iarbă să strecoară
O suflare, care trece ca prin vine un fior.

Este ceasul nălucirei: un mormânt se dezvăleşte,
O fantomă-ncoronată din el iese... o zăresc...
Iese... vine către țărmuri... stă... în preajma ei privește...
Râul înapoi se trage... Munții vârful își clătesc[1].

Gradație.

Ascultați! marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oștiri, taberi fără număr împrejuru-i înviez...
Glasul ei se-ntinde, crește, repetat din stâncă-n stâncă,
Transilvania-l aude, ungurii se înarmez.

Interogație poetică.

Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute
Și puternici legioane p-a ta margine-ai privit,
Virtuți mari, fapte cumplite îți sunt ție cunoscute,
Cine oar' poate să fie omul care te-a-ngrozit?

[1] *A clăti* – (în text, *înv.* și *pop.*) a clătina

Scanned with OKEN Scanner

Mircea cel Bătrân în costum de cruciat.
Frescă de la Argeș, după modelul de la Cozia

Este el, cum îl arată sabia lui și armura,
Cavaler de ai credinței*, sau al Tibrului stăpân,
Traian, cinste a Romei ce se luptă cu Natura**,
Uriaș e al Daciei, sau e Mircea cel Bătrân?

Repetiție.

Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează.
Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc[1];

Personificare.

Unul altuia îl spune; Dunărea se-nștiințează,
Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc.

Sărutare, umbră veche! priimește-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit.

---

* În biserica de la Cozia, Mircea este zugrăvit în costum de cruciat (nota poetului).
** Pe malul drept al Oltului se vede drumul făcut de Traian (idem).
[1] *A priimi* – formă arhaică pentru *a primi*.

Scanned with OKEN Scanner

Metaforă.

Noi venim mirarea[1] noastră la mormântu-ți a depune:
Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au hrănit.

Râvna-ți fu neobosită, îndelung-a ta silință:
Până l-adânci bătrânețe pe români îmbărbătași;
Însă, vai! n-a iertat soarta să-ncununi a ta dorință,
Și-al tău nume moștenire libertății să îl lași.

Dar cu slabele-ți mijloace faptele-ți sunt de mirare:
Pricina[2], nu rezultatul, laude ți-a câștigat;
Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare,
De aceea al tău nume va fi scump și nepătat.

În acel locaș de piatră, drum ce duce la vecie,
Unde tu te gândești poate la norodul ce-ai iubit,
Câtă ai simțit plăcere când a lui Mihai soție*
A venit să-ți povestească fapte ce l-a strălucit!

Noi citim luptele voastre cum privim vechea armura
Ce un uriaș odată în războaie a purtat;
Greutatea ei ne-apasă, trece slaba-ne măsură,
Ne-ndoim dac-așa oameni întru adevăr au stat[3].

.....

III. Comparația prezent-trecut.

Au trecut vremile-acelea, vremi de fapte strălucite,
Însă triste și amare; legi, năravuri se-ndulcesc;
Prin științe și prin arte națiile înfrățite
În gândire și în pace drumul slavei îl găsesc.

Cununa de laur a învingătorului.
Pronunțați pă-dur'-le (pentru a respecta ritmul).

Căci războiul e bici groaznec, care moartea îl iubește,
Și ai lui sângerați dafini națiile îi plătesc;
E a cerului urgie, este foc care topește
Crângurile înflorite și pădurile ce-l hrănesc.

.....

.....

IV. Revenirea la tabloul inițial.

Dar a nopței neagră mantă peste dealuri se lățește,
La apus se adun norii, se întind ca un veșmânt;
Peste unde și-n tărie întunerecul domnește;
Tot e groază și tăcere... umbra intră în mormânt.

Lumea e în așteptare... turnurile cele-nalte
Ca fantome de mari veacuri pe eroii lor jălesc;
Și-ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechi al mănăstirei în cadență îl izbesc.

(Gr. Alexandrescu, *Poezii. Proză*, Editura Minerva, București, 1985)

---

* Doamna Florica, soția lui Mihai, este îngropată în același mormânt cu Mircea, după cum arată inscripția în piatră (idem). În realitate, Teodora, mama lui Mihai, este îngropată la Cozia. Florica nu e soția voievodului, ci fiica lui.

[1] *Mirarea* – (în text, *înv.*) admirația.
[2] *Pricină* – (în text, *înv.*) scop.
[3] *Au stat* – (în text, *înv.*) au existat.

Scanned with OKEN Scanner

Poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia* închide în ea două niveluri, două intenții principale, care se completează și se lămuresc reciproc:

1. o *evocare a trecutului* glorios, simbolizat în figura lui Mircea cel Bătrân;
2. o *meditație asupra războiului,* flagel al omenirii, care aduce lacrimi și sânge și pe care vremurile noastre civilizate trebuie să-l înlocuiască cu binefacerile păcii.

Grafic, succesiunea secvențelor principale se poate reprezenta printr-un lanț asociativ gradat care se desfășoară între prezent-trecut și înapoi:

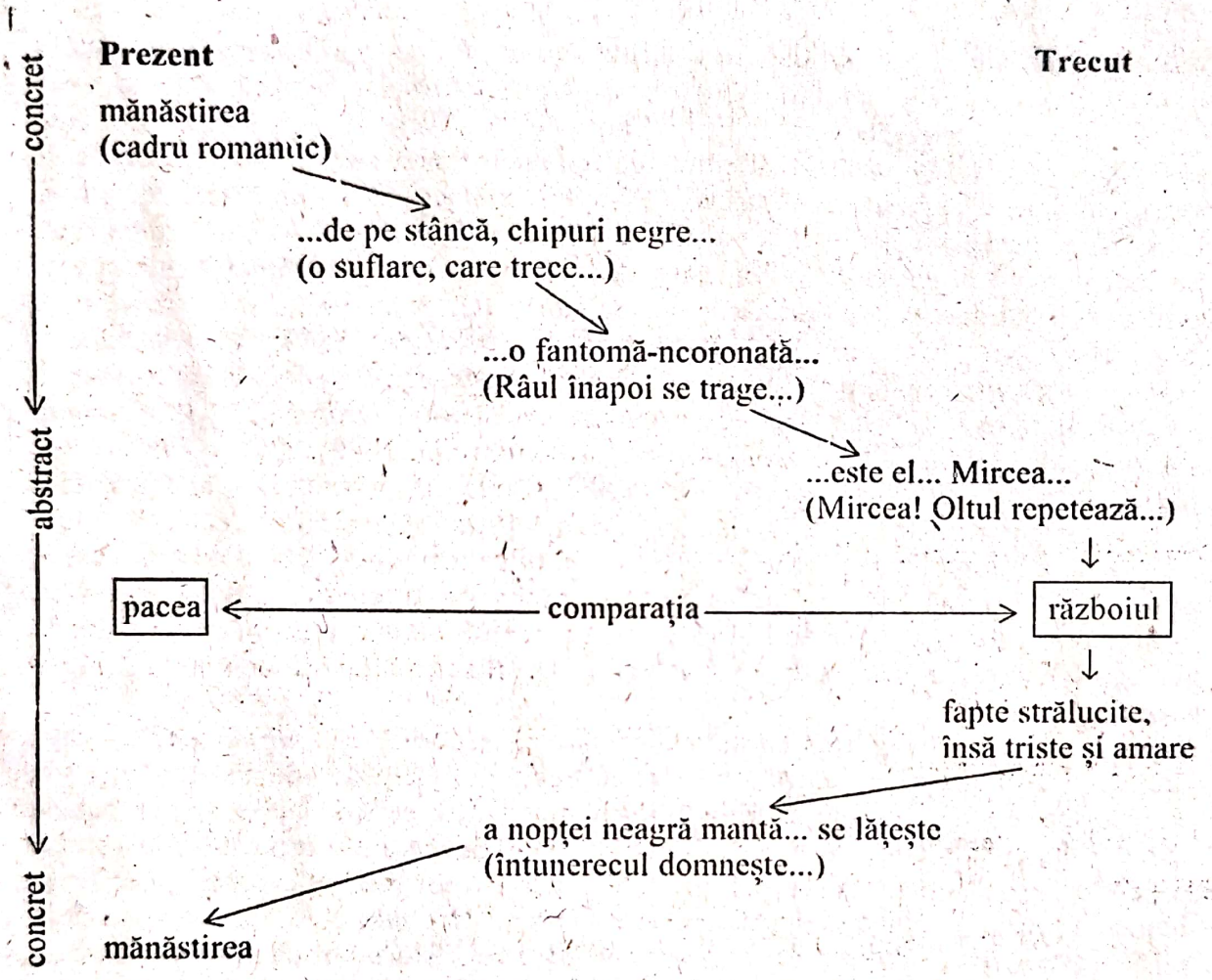

Verificați-vă cunoștințele!

1. Identificați în primul segment al poeziei trei trepte succesive de pregătire a apariției umbrei lui Mircea în domeniul vizualului, corespunzătoare celor auditive sugerate în schemă; exprimați în cuvinte proprii modul în care aspectul mănăstirii în atmosfera prielnică a serii îi inspiră poetului imaginile trecutului.

2. Poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia* evocă vremurile glorioase ale lui Mircea cel Bătrân și deplânge faptul că lupta lui n-a reușit până la urmă (strofa 9); el condamnă totuși războiul (strofa 14). Explicați aparența contradicției plecând de la versul „națiile înfrățite / În gândire și în pace drumul slavei îl găsesc".

Scanned with OKEN Scanner

PROZA EPOCII DE LA 1848

Deși scrierea vechilor cronici ale țării implica un exercițiu artistic conștient (descrierea, portretul, relatarea indirectă a dialogului, retorica partizană a faptelor în general), iar personalități precum Dimitrie Cantemir, Varlaam și alții scriau proză cu intenționalitate și cu calități artistice depline, ca fenomen literar caracteristic, proza nu se dezvoltă decât după începutul secolului al XIX-lea, stimulată atât de modelele romantice europene, cât și de apariția primelor publicații periodice românești. Acestea adăpostesc primele încercări de proză descriptivă, istorică și satirică, cele trei direcții cultivate la începutul epocii moderne, prin relatările de călătorie (C. Negruzzi, *Fragment dintr-o călătorie,* 1837; Gr. Alexandrescu, *Memorial de călătorie,* 1844; V. Alecsandri, *O primblare la munți,* 1844), prin nuvela istorică (C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul,* 1840) și prin fiziologia satirică (Heliade Rădulescu, *Coconița Drăgana,* 1839; *Domnul Sarsailă, autorul,* 1839; C. Negruzzi, *Fiziologia provincialului,* 1840).

– *Descrierea de călătorii,* atât în țară, implicând elogiul peisajului și al folclorului românesc, cât și peste hotare, va fi un gen îndrăgit de cititori și de scriitori, cărora le oferă posibilitatea de a atinge liber diferite subiecte cu implicații politice, culturale și artistice; el va fi continuat și după 1848 nu numai de autorii menționați, ci și de o nouă generație, care apropie genul de eseu, utilizându-l ca pretext pentru literatura propriu-zisă, schițe de moravuri și tablouri caracteristice (N. Filimon, D. Ralet, A.I. Odobescu, I. Codru-Drăgușanu ș.a.).

– *Proza istorică,* inaugurată cu nuvela romantică *Alexandru Lăpușneanul,* se leagă de interesul general al epocii pentru resuscitarea trecutului țării, de poezia ruinelor și de baladele istorice. Ea își propune să reînvie nu numai figura eroilor legendari, ca balada istorică de pildă, ci să reconstituie epoca în culorile ei adevărate, în aspectul documentar al interioarelor, al vestimentației, al limbii chiar, interesul lor romantic pentru specific și pentru culoare locală deschizând drumul observației realiste a cadrului. Din acest punct de vedere, literatura cu subiect istoric se apropie de istoria propriu-zisă, ambele propunându-și să însuflețească trecutul, prima în cadrul unei tipologii reprezentative, ultima în limitele documentului, ceea ce nu va exclude însă nici meditația lirică, nici portretul; genul inaugurat de Negruzzi va fi continuat de Asachi și mai târziu de Odobescu, în timp ce meditația lirică în proză, plecând de la același subiect, va căpăta o formă precisă în *Cântarea României* a lui Alecu Russo.

– *Fiziologia,* echivalentul în proză al satirei sau al fabulei, e un gen hibrid, derivând din schița de caracter clasică și din portretul șarjat romantic; ea încearcă să îmbine observația exterioară a unui personaj cu cea a tipului pe care îl reprezintă. Cedând repede locul prozei de observație realistă, nuvelei și chiar romanului cu subiecte contemporane, fiziologia le pregătește implicit drumul prin cultivarea spiritului de observație, a descrierilor semnificative, a portretului. Nicolae Filimon, de pildă, va rămâne marcat de tipologia fiziologiei nu numai în nuvela *Nenorocirile unui slujnicar,* ci chiar în romanul *Ciocoii vechi și noi.*

Pe lângă aceste tipuri de proză, dezvoltate înainte de revoluție, pot fi întâlnite și încercări de roman (I. Ghica), nuvele romantice (Negruzzi, Alecsandri, Alexandrescu), scrieri memorialistice, toate dovedind disponibilitățile pentru un tip de literatură pe care numai condițiile neprielnice îl făcuseră să întârzie atât.

Scanned with OKEN Scanner

COSTACHE NEGRUZZI (1808–1868) a fost un scriitor precoce. Cititor pasionat în mai multe limbi, pe la 13 ani el începe să traducă. Opera sa cuprinde versuri, proză, teatru. Ca poet, compune în spirit popular și face adaptări după poeți străini. Lui Negruzzi îi aparține primul proiect de epopee națională, *Ștefaniada*, din care a realizat un singur poem, *Aprodul Purice*, inspirat de cronica lui Grigore Ureche și de anecdota inserată de Neculce în *O samă de cuvinte*.

Opera sa respectă, în general, principiile promovate de „Dacia literară". Partea ei cea mai valoroasă este inspirată din realități social-istorice românești și din folclor. Adversar al purismului latinist și apoi al exagerărilor italienizante ale lui Heliade, Negruzzi se pronunță pentru o limbă literară unitară, fără regionalisme și fără neologisme de prisos, pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin și adoptarea unei ortografii fonetice.

Deși a desfășurat o activitate scriitoricească variată, Negruzzi rămâne în istoria literaturii noastre un deschizător de orizonturi pentru creația în proză. În volumul selectiv *Păcatele tinereților* (1857), el a grupat producțiile sale în proză în trei secțiuni: *Amintiri de junețe*, *Fragmente istorice* și *Negru pe alb – Scrisori la un prieten*, iar pe cele în versuri, într-o secțiune aparte, intitulată cu autoironie *Neghină și pălămidă*. Proza sa se distinge nu atât prin inventivitate artistică, cât prin caracterul ei evocator, memorialist sau anecdotic. Nuvelele din tinerețe (*Zoe*, *O alergare de cai* etc.) sunt scrise sub influența lecturii operelor romantice, relevând, în scene pitorești, tablouri din viața mondenă a societății moldovene. Proza memorialistică (*Cum am învățat românește*, *Au mai pățit-o și alții*) se remarcă prin nota de ironie și umor pe care a dat-o stilului, iar fragmentele istorice (*Regele Poloniei și Domnul Moldaviei*, *Sobieski și românii*, *Cântec vechi* etc.) sunt inspirate din cronici și alte documente. Evocarea domniei lui Alexandru Lăpușneanu, datorită remarcabilelor ei calități literar-artistice, l-a consacrat pe Negruzzi ca întemeietor al nuvelei istorice românești. Nuvela *Alexandru Lăpușneanul* rămâne până astăzi un model neîntrecut. Ea a constituit un izvor de inspirație pentru lucrări ale lui Bolintineanu, Odobescu, Hasdeu, Eminescu, Rebreanu ș.a.

Cu cele 32 de scrisori, republicate în secțiunea *Negru pe alb*, Negruzzi inaugurează în literatura română genul epistolar, anticipând pe memorialistul Ion Ghica

FIZIOLOGIA PROVINȚIALULUI

(fragment)

Provințialul îmblă[1] încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșci, înarmat cu un ciubuc încălțăfat[2] și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras; ar[illegible] ață înflorită, favoriți tufoși și mușteți răsucite, dar pre lângă aceste firești podoabe natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupră-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispitiți[3] decât orice altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să găcești din ce ținut sosește sau din ce bortă iese; un *nu știu ce*, în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăzniceșe prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți

[1] Pronunții regionale: *imblă*, *găcești*, *mânică* etc.
[2] *Încalțăfat* (înv. și reg.) – pus în toc (de la *călaf* (inv.) – toc).
[3] *Ispitit* – (în text, *inv.*) încercat, cu experiență.

Scanned with OKEN Scanner

COSTACHE NEGRUZZI (1808–1868) a fost un scriitor precoce. Cititor pasionat în mai multe limbi, pe la 13 ani el începe să traducă. Opera sa cuprinde versuri, proză, teatru. Ca poet, compune în spirit popular și face adaptări după poeți străini. Lui Negruzzi îi aparține primul proiect de epopee națională, *Ștefaniada*, din care a realizat un singur poem, *Aprodul Purice*, inspirat de cronica lui Grigore Ureche și de anecdota inserată de Neculce în *O samă de cuvinte*.

Opera sa respectă, în general, principiile promovate de „Dacia literară". Partea ei cea mai valoroasă este inspirată din realități social-istorice românești și din folclor. Adversar al purismului latinist și apoi al exagerărilor italienizante ale lui Heliade, Negruzzi se pronunță pentru o limbă literară unitară, fără regionalisme și fără neologisme de prisos, pentru înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin și adoptarea unei ortografii fonetice.

Deși a desfășurat o activitate scriitoricească variată, Negruzzi rămâne în istoria literaturii noastre un deschizător de orizonturi pentru creația în proză. În volumul selectiv *Păcatele tinereților* (1857), el a grupat producțiile sale în proză în trei secțiuni: *Amintiri de junețe, Fragmente istorice* și *Negru pe alb – Scrisori la un prieten*, iar pe cele în versuri, într-o secțiune aparte, intitulată cu autoironie *Neghină și pălămidă*. Proza sa se distinge nu atât prin inventivitate artistică, cât prin caracterul ei evocator, memorialist sau anecdotic. Nuvelele din tinerețe (*Zoe, O alergare de cai* etc.) sunt scrise sub influența lecturii operelor romantice, relevând, în scene pitorești, tablouri din viața mondenă a societății moldovene. Proza memorialistică *(Cum am învățat românește, Au mai pățit-o și alții)* se remarcă prin nota de ironie și umor pe care a dat-o stilului, iar fragmentele istorice *(Regele Poloniei și Domnul Moldaviei, Sobieski și românii, Cântec vechi* etc.) sunt inspirate din cronici și alte documente. Evocarea domniei lui Alexandru Lăpușneanu, datorită remarcabilelor ei calități literar-artistice, l-a consacrat pe Negruzzi ca întemeietor al nuvelei istorice românești. Nuvela *Alexandru Lăpușneanul* rămâne până astăzi un model neîntrecut. Ea a constituit un izvor de inspirație pentru lucrări ale lui Bolintineanu, Odobescu, Hasdeu, Eminescu, Rebreanu ș.a.

Cu cele 32 de scrisori, republicate în secțiunea *Negru pe alb*, Negruzzi inaugurează în literatura română genul epistolar, anticipând pe memorialistul Ion Ghica

FIZIOLOGIA PROVINȚIALULUI

(fragment)

Provințialul îmblă[1] încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșci, înarmat cu un ciubuc încălăfat[2] și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras; ar[illegible]ață înflorită, favoriți tufoși și mușteți răsucite, dar pre lângă aceste firești podoabe natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupră-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispitiți[3] decât orice altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să găcești din ce ținut sosește sau din ce bortă iese; un *nu știu ce*, în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întâia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți

[1] Pronunții regionale: *imblă, găcești, mânică* etc.
[2] *Încaiăfat* (înv. și reg.) – pus în toc (de la *călaf* (inv.) – toc).
[3] *Ispitit* – (în text, *înv.*) încercat, cu experiență.

Scanned with OKEN Scanner

spuie că s-a jucat comedia lui Vodevil*, care e foarte ghizdavă[1] și nostimă, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia astă din unghiul uliții, unde domnește M. Ortgies[2], vestit prin fasonul jiletcilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheieturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare sau să între-n slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decât dupre jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de bon ton să fie toate cele strimtorite.

NICOLAE BĂLCESCU (1819–1852) este, fără îndoială, una dintre personalitățile de prim-plan în procesul de renaștere spirituală și politică a României în secolul al XIX-lea. În pregătirea și desfășurarea Revoluției de la 1848 din Țara Românească, contribuția lui Nicolae Bălcescu a fost covârșitoare, întemeiată, cum era, pe o gândire politică profundă și o concepție socială democratică. Activitatea celui care a fost considerat, pe bună dreptate, sufletul revoluției, îmbină, în egală măsură, intransigența luptătorului cu viziunea istoricului și cu pasiunea cercetătorului în domeniul vieții sociale și economice. Rolul pe care l-a jucat în desfășurarea Revoluției de la 1848, ca și lucrările lăsate posterității atestă complexitatea spirituală a lui Bălcescu, devenit, cu timpul, o figură simbolică a vieții noastre culturale și a aspirațiilor naționale.

Cea dintâi lucrare pe care o publică este *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei până acum,* apărută în „Propășirea" și completată ulterior cu *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpul măririi lor.* Acest domeniu al faptelor istorice l-a preocupat pe Nicolae Bălcescu de-a lungul întregii sale vieți, el având convingerea că Țara Românească nu-și va redobândi strălucirea din trecut decât prin puterea armelor. Unul din articolele de adâncă semnificație privind concepția revoluționară a lui Bălcescu este *Mersul revoluției în istoria românilor*, în care autorul rezumă, pe un ton de adevărat manifest politic, profundele cauze ale Revoluției de la 1848: cele 18 veacuri de suferință a poporului.

Concepția lui Nicolae Bălcescu despre istorie poartă amprenta unei gândiri moderne, a cărei notă definitorie este democratismul. Pentru el, a scrie istorie nu înseamnă a face biografia domnitorilor, ci a înfățișa instituțiile, viața economică, moravurile, cultura, obiceiurile și modul de viață al poporului. În consecință, izvoarele istoriei trebuie să fie poeziile și tradițiile populare, legile și actele oficiale, cronicile, monumentele etc. În această lărgire a câmpului de investigație în care se mișcă istoricul, un loc însemnat revine poeziei populare, menită să înfățișeze ideile și sentimentele întregului popor.

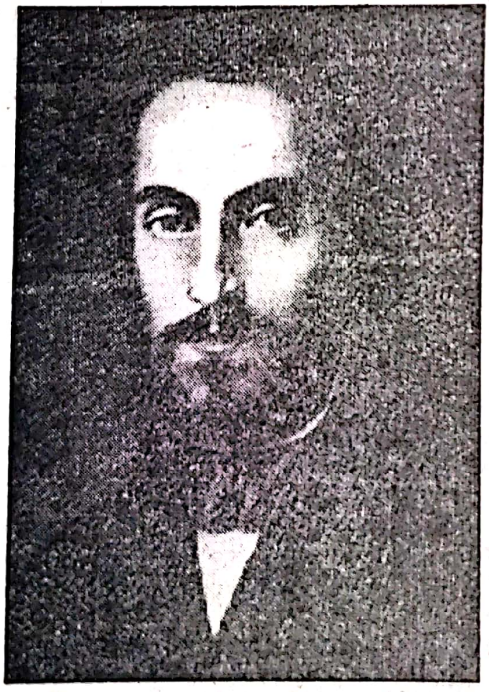

Opera cea mai de seamă a lui Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, își are geneza în crezul politic al revoluționarului de la 1848, care vedea, ca întregul neam românesc de altfel, în Mihai Viteazul un simbol al ideii de unire. În decursul elaborării, autorul scrierii a fost multă vreme nehotărât dacă să-i dea acesteia caracter de operă științifică sau de poem eroic. Complexitatea portretului lui Mihai, bogăția și expresivitatea limbajului, forța evocatoare a narațiunii, selectarea detaliilor semnificative, accentele de odă prezente în multe pasaje, patosul trăirilor afective ale autorului fac din *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* o veritabilă creație artistică, evocând fapte supuse însă unei minuțioase documentări științifice.

[1] *Ghizdav* (înv. și reg.) – frumos; plăcut.
[2] *Ortgies* – croitor vestit din Iași pe acea vreme.
* Din ignoranță, provincialul confundă specia literară *vodevil* cu numele unui presupus autor

Scanned with OKEN Scanner

CARTEA A PATRA

UNITATEA NAȚIONALĂ

(aprilie 1599 – iunie 1600)

I

Pe culmea cea mai naltă a munților Car ați se întinde o țară mândră și binecuvântată între toate țările semănate de Domnul pre pământ. Ea seamănă a fi un măreț și întins palat, cap d-operă de arhitectură, unde sunt adunate și așezate cu măiestrie toate frumusețile naturale ce împodobesc celelalte ținuturi ale Europei, pe care ea cu plăcere ni le aduce aminte. Un brâu de munți ocolesc, precum zidul o cetate, toată această țară, și dintr-însul, ici-colea, se disface, întinzându-se până în centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite, care varsă urnele lor de zăpadă peste văi și peste lunci. Mai presus de acel brâu muntos, se înalță două piramide mari de munți, cu creștetele încununate de o vecinică diademă de ninsoare, care, ca doi uriași, stau la ambele capete ale țării, cătând unul în fața altuia. Păduri stufoase, în care ursul se plimbă în voie, ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munți. Și nu departe de aceste locuri, care îți aduc aminte natura țărilor de miazănoapte, dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și văruite, unde bivolul dormitează alene. Astfel, miazănoapte și miazăzi trăiesc într-acest ținut alături una de alta și armonizând împreună. Aci stejarii, brazii și fagii trufași înalță capul lor spre cer; alături te afunzi într-o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul. Oriîncotro te-i uita, vezi colori feliurite ca un întins curcubeu, și tabloul cel mai încântător farmecă vederea. Stânci prăpăstioase, munți uriași, a căror vârfuri mângâie norii, păduri întunecoase, lunci înverzite, livezi mirositoare, văi răcoroase, gârle a căror limpede apă lin curge pintre câmpiile înflorite, păraie repezi, care mugind groaznic să prăvălesc în cataracte pintre acele amerințătoare stânci de piatră, care plac vederii și o spăimântează totdeodată. Apoi, în tot locul, dai de râuri mari, cu nume armonioase, a căror unde port aurul. În pântecele acestor munți zac comorile minerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercurul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tuteaua, teluriul și, în sfârșit, metalul cel mai îmbelșugat decât toate, aurul, pe care îl vezi strălucind până și prin noroiul drumurilor.

Astfel este țara Ardealului.

ION GHICA (1816–1897). Istoria literaturii noastre l-a reținut pe Ion Ghica în paginile sale mai ales pentru talentul cu care a abordat genul epistolar. *Scrisorile către V. Alecsandri,* scrise în ultima parte a vieții, reprezintă o operă valoroasă de literatură memorialistică. Deși nu toate au un caracter strict literar, ele se disting prin remarcabile calități beletristice, cuprinzând minunate tablouri de epocă, bogate în amănunte pitorești – descrise cu finețe –, narațiuni ale unor fapte și întâmplări presărate cu anecdote și portrete ale unor personalități *(Școala acum 50 de ani, Dascăli greci și dascăli români, Amintiri despre Grigorie Alexandrescu* etc.). Referirile la Nicolae Filimon, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu și atâția alții au, pe lângă valoarea literară, și una documentară.

Majoritatea *Scrisorilor* lui Ion Ghica au apărut în „Convorbiri literare". Ele sunt adresate lui Alecsandri, pentru că au fost scrise la îndemnul acestuia, care a intuit vocația epistolară a prietenului său.

Scumpe amice,

Iată câteva aduceri-aminte din tinerețe, în cari vei găsi multe despre viața unora din oamenii generațiunii noastre cu cari în tinerețe te-ai găsit în contact și pe aceeași cale, oameni ageri, a căror viață, deși scurtă în ani, dar a fost bogată în fapte; căci au

Scanned with OKEN Scanner

ştiut a suplini timpului printr-o activitate şi un devotament fără preget, aşa că au putut lăsa nu numai regrete în sufletele celor cari au avut norocirea de a-i cunoaşte de aproape şi a le aprecia cualităţile inimei şi ale inteligenţei, dar au lăsat urme neşterse în literatura şi în istoria ţărei noastre.

Armează-ţi dar răbdarea şi aşteaptă-te la o serie lungă de epistole.

Nr. 1

NICU BĂLCESCU

Odată, ieşind de la şcoală, apucasem drumul spre casă, luând prin scurta ulicioară care începea în poarta Colegiului „Sfântu Sava", între curtea Petrescului şi casa cu pridvor a egumenului grec al mănăstirii, şi se sfârşea în unghiul bulevardului şi a Stradei Academiei, unde era de o parte, la dreapta, casa Dobrotineanului, şi la stânga, casa Spahiului. Poarta şcoalei era la câţiva paşi de uşa bisericei, cam în locul unde s-a ridicat statua lui Lazăr. Acolo se aşezau pe vine în şir, unul lângă altul, merari, simigii şi bragagii cu tablalele şi panerele lor.

Un găligan de şcolar, cât un bivol de mare, tăbărâse pe un băiat slab şi pirpiriu, îl trântise la pământ şi-i căra la pumni, căutând să-i ia din mână o bucată de halviţă.

Goliatul, căruia toţi îi ziceam Sotea, pentru că era de o putere de care numai vărul meu Mavru îi venea de hac, îşi petrecea timpul mai mult la poarta şcoalei, între plăcintari şi salepcii, decât în clasă. Îndată ce cumpăra cineva un covrig sau un măr, el se repezea ca un erete şi i-l smulgea din mână; graţie puternicilor săi pumni, răspândise o aşa groază printre băieţi, încât mulţi îi plăteau tribut în natură sau în parale, ca să nu-i bată sau ca să-i protege în contra altor camarazi.

De astă dată însă, găsise împotrivire, băiatul, deşi trântit la pământ, dar nu lăsa să-i scape halviţa; o apăra din mâni şi din picioare, cu dinţii şi cu unghiile.

Fie din indignaţiune, fie că puteam conta pe camarazii care veneau în urmă, mi-am luat inima în dinţi şi m-am aruncat în ajutorul celui slab şi asuprit.

Cea dintâi grijă a băiatului când s-a ridicat de la pământ a fost să caute să-şi adune după jos foile caietului său, zdrenţuite şi risipite în luptă, operaţie lungă şi migăloasă, la care i-am dat şi eu o mână de ajutor.

A doua zi, când m-am dus la şcoală, l-am găsit în uşa clasei a IV-a de umanioare; cum m-a văzut, şi-a scos şapca, arătându-mi cu mulţumire caietul, zicându-mi:

„Uite cum l-am dres de bine; noroc, zău, cu dumneata, că mi se pierdea, păcat, o grămadă de muncă."

Foile rupte erau lipite şi cârpite fiecare la locul lor, cu o minuţioasă îngrijire. Dar ce m-a mirat mai mult a fost să văz pe unele pagine scris cu litere majuscule fraze ca acestea:

„Petru Maior spune..."

„Fotino zice..."

„Din Constantin Căpitanul..."

„După logof. Radu Greceanu..."

Aceasta m-a mirat cu atât mai mult că p-atunci nu se pomenea în şcoalele noastre de istorie naţională. D-abia de câteva luni Florian Aaron începuse un curs elementar de istorie generală, în care vorbea despre asirieni şi egipteni; nu ajunsese nici la greci, nici la romani.

ALECU RUSSO (1819–1859). Scriitor fără ambiţii de notorietate, Alecu Russo n-a scris mult (poate şi din cauza dispariţiei premature). Ciudat amestec de melancolie şi elanuri progresiste, el şi-a găsit adevărata vocaţie scriitoricească în proza memorialistică. În *Amintiri* evocă anii copilăriei cu o nostalgie ce ascunde sensibilităţi romantice. Dar naraţiunea, bogată în elemente descriptive, este adesea întreruptă de reflecţii filozofice, psihologice sau sociologice, care dezvăluie un scriitor cult, ce prefigurează în literatura noastră arta eseistului.

Majoritatea celorlalte lucrări au fost scrise în limba franceză şi au apărut postum în traducerea lui Alecsandri Odobescu. *Iaşii şi locuitorii lui în 1840* este un tablou de epocă al societăţii moldoveneşti, *Piatra Teiului* şi *Stânca Corbului* – însemnări de călătorie – sunt pretexte pentru a povesti două legende populare.

Poemul în proză *Cântarea României*, scris în limba franceză şi apărut mai întâi nesemnat, dar cu o precuvântare a lui Bălcescu, în „România viitoare", revista

Scanned with OKEN Scanner

revoluționarilor români exilați la Paris, iar apoi în românește, sub semnătura lui Russo, a avut mare ecou în epocă datorită mesajului său patriotic.

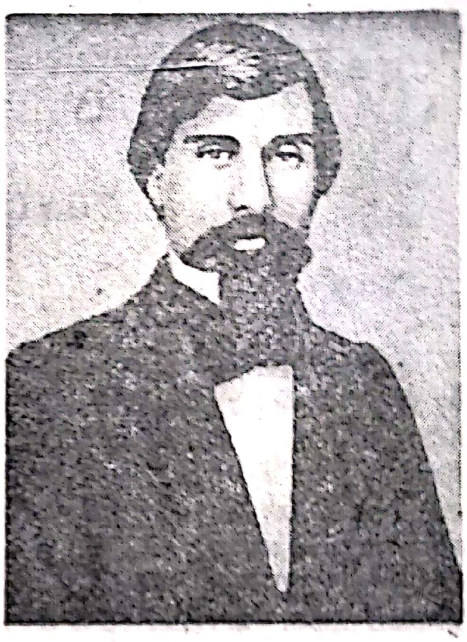

În *Critica criticii,* însușindu-și ideea că „literatura este expresia vieții unei nații", susține necesitatea unei literaturi inspirate din realitățile naționale, opunându-se, ca și Kogălniceanu, imitației și traducerilor proaste. Fiind unul dintre inițiatorii criticii literare la noi, Russo își definește poziția față de această îndeletnicire, arătând că, pentru a deosebi operele valoroase de cele false, un critic trebuie să aibă cultură, experiență personală de viață și obiectivitate. În studiul *Poezia poporală*, întemeiat pe o bogată culegere proprie de balade și doine, relevă valoarea estetică și documentară a folclorului. Alecu Russo avusese marele noroc să descopere o adevărată „minune poetică" – balada *Miorița.*

Scrierile teatrale ale lui Russo nu s-au păstrat, dar titlurile și conținutul lor sunt cunoscute din cronicile dramatice și din scrierile memorialistice.

Alecu Russo are meritul de a fi sintetizat în scrieri de atitudine ideile generației sale și de a fi ilustrat cu talent, în unele privințe, efortul scriitorilor pașoptiști pentru dezvoltarea unei literaturi române originale.

CÂNTAREA ROMÂNIEI

(fragmente)

4

Verzi sunt dealurile tale, frumoase pădurile și dumbrăvile spânzurate de coastele dealurilor, limpede și senin ceriul tău; munții se înalță trufași în văzduh; râurile, ca brâie pestrițe, ocolesc câmpurile; nopțile tale încântă auzul, ziua farmecă văzutul... Pentru ce zâmbetul tău e așa de amar, mândra mea țară?...

5

Pe câmpiile Tenechiei răsărit-au florile?... Nu au răsărit florile, sunt turmele multe și frumoase ce pasc văile tale; soarele înrodește brazda; mâna Domnului te-a bucurat cu bunuri felurite, cu pomete și cu flori, cu avuție și cu frumusețe... Pentru ce gemi și țipi, țară bogată?...

6

Dunărea bătrână, biruită de pârâiții tăi, îți sărută poala și îți aduce avuții din ținuturile de unde soarele răsare și de unde soarele apune; vulturul din văzduh caută la tine ca la pământul său de naștere; râurile cele frumoase și spumegoase, pâraiele cele răpede și sălbatice cântă neîncetat lauda ta... O, țară falnică ca nici una, pentru ce fața ți-e îmbrobodită?

7

Nu ești frumoasă, nu ești înavuțită?... N-ai ficiori mulți care te iubesc? N-ai cartea de vitejie a trecutului, și viitorul înaintea ta?... Pentru ce curg lacrămile tale?...

Scanned with OKEN Scanner

TEATRUL EPOCII DE LA 1848
(lectură)

Deşi literatura română n-a produs nici o lucrare dramatică importantă până la piesele de maturitate ale lui Vasile Alecsandri *(Chiriţa în Iaşi* e din 1850), teatrul are o tradiţie destul de veche în ţările române. Spectacole ocazionale au avut loc, se pare, încă din secolul al XVII-lea la curţile domneşti, dar prima reprezentaţie a unei piese în limba română despre care avem ştiri sigure datează de la mijlocul secolului al XVIII-lea, în mediul şcolăresc al Blajului. Există mai multe menţiuni ale unor spectacole de acest fel, ale unor trupe de amatori, elevi, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în Transilvania; din repertoriul lor ni s-au păstrat câteva fragmente, precum şi textul integral al unei piese anonime inspirate din evenimentul istoric al uciderii domnului moldovean Grigore Ghica de către turci, în 1777.

La începutul secolului al XIX-lea, teatrul românesc devine o năzuinţă permanentă, un simbol al emancipării culturale şi al independenţei. Au fost făcute numeroase încercări de organizare a unor trupe teatrale, cele mai multe de amatori, dintre care unele au şi prezentat spectacole:

1815: Braşov – o trupă germană (în limba română);
1816: Iaşi – tineri boieri: *Mirtil şi Hloe* (adaptarea lui Gh. Asachi după o pastorală franceză);
1819: Bucureşti – elevi de la Sf. Sava: *Hecuba* de Euripide[1];
1833-1837: Bucureşti – Societatea Filarmonică cu şcoala de declamaţie şi teatrul: *Mahomet* de Voltaire, *Căsătoria silită* de Molière etc. (Heliade şi Câmpineanu);
1833-1835: Blaj – teatru şcolar (organizat de G. Bariţiu şi T. Cipariu);
1836: Iaşi – Conservatorul Filarmonic Dramatic (Gh. Asachi, V. Alecsandri – tatăl etc.).

În acest cadru se simte, desigur, nevoia textelor în limba română. Ele sunt întâi traduceri, care apar încă de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Iancu Văcărescu şi alţii continuaseră această activitate încă înainte de 1821, dar principalul imbold pentru traducerile de piese din repertoriul universal, care se şi tipăresc acum, îl dă înfiinţarea Societăţii Filarmonice; acum se vor traduce, după 1830, atât autori clasici (Racine, Molière, Voltaire), cât şi moderni (Byron, Hugo), mulţi dintre ei reprezentaţi pe scena teatrului, cu elevii şcolii filarmonice.

Curând după începutul secolului se ivesc şi primele încercări originale de teatru în limba română: satirele politice ale lui Iordache Golescu[2], care critică jefuirea ţării de către domnul şi boierii fanarioţi, cumpărarea slujbelor cu bani, starea de mizerie a ţărănimii, sau o satiră a moravurilor, piesa *Sfatul familiii* a moldoveanului N. Dimachi. Scrise de autori

[1] *Euripide* (sec. V î.d.Cr.) – celebru poet tragic grec.
[2] *Iordache Golescu* (1776–1848) – fratele lui Dinicu Golescu, autor al unor piese de teatru, al unei gramatici tipărite în 1840 şi al unei vaste culegeri de proverbe. maxime, cugetări.

Scanned with OKEN Scanner

fără experiență, piesele respective nu au calități dramatice deosebite, fiind mai degrabă texte dialogate. Ele au rămas în manuscris și nu se știe dacă au fost reprezentate vreodată.

După 1830 încep să apară însă scenete scurte, fie cu caracter omagial, festiv (*Serbarea păstorilor moldoveni* de Gh. Asachi, 1834; *Prolog la serbarea numelui* de I. Heliade Rădulescu, 1835 ș.a.), fie cu caracter satiric, mai ușor de montat și gustate de public. Ele satirizează situații comice, atitudini ridicole, sentimente demne de dispreț ale unor tipuri din societatea vremii. Imitând uneori sau localizând elemente din unele modele străine, aceste scenete surprind totuși aspecte veridice ale vieții contemporane din țară, pun în scenă tipuri originale și deschid astfel drumul teatrului realist satiric al lui Alecsandri. Unele dintre aceste piese s-au bucurat de un mare succes la reprezentare: *Comodia vremii* sau *Franțuzitele* de Costache Facà (1833), care satirizează franțuzomania, obiceiul de a utiliza cuvinte franțuzești fără rost în vorbire, și pasiunea modei, *Un poet romantic* al lui Matei Millo (1835), ironie la adresa pozei romantice, *Fă-mă, tată, să-ți seamăn* de Costache Bălăcescu (1838), satiră generală a moravurilor societății, *O soarè la mahala* de Costache Caragiali (1845) și *Băcălia ambițioasă* de Alecu Russo (1846), critică a ambiției unor burghezi de a imita manierele și moravurile boierimii; din acești ani (1844) datează și prima comedie originală a lui Alecsandri, *Iorgu de la Sadagura*, șarjă la adresa cosmopolitismului și a maniei de a imita pe străini.

În aceeași vreme, alături de filonul comic al satirei sociale, teatrul românesc abordează tema generoasă a trecutului istoric, pe care poezia o ilustrase deja prin câteva opere importante. Urmând în general un model romantic, aceste încercări – din câte ne sunt cunoscute azi – aveau ca principal scop trezirea sentimentelor patriotice, a mândriei naționale, prin evocarea vremurilor de glorie de odinioară, oferind un exemplu contemporaneității. Nu este astfel întâmplător faptul că unele din încercările de teatru istoric provin din cercul Societății Filarmonice din București, care acoperea și o activitate politică secretă, cu scopuri patriotice. Din această perioadă (1834–1835) datează încercarea lui Heliade Rădulescu de a scrie o dramă istorică inspirată din lupta lui Mircea cel Bătrân pentru independența țării (din care ni s-a păstrat numai o scenă de câteva zeci de versuri), precum și tragedia lui Cezar Bolliac, *Tăierea a doisprezece boieri la Mănăstirea Dealului*, care s-a pierdut. Tot din acești ani datează și drama în proză, în două acte, *Petru Rareș* a lui Gh. Asachi, reprezentată de elevii Conservatorului Filarmonic-Dramatic din Iași în 1837. Asachi mai scrisese, se pare, și alte piese istorice (o dramă avându-l ca erou pe Mihai Viteazul și alta pe Dragoș), dar ele nu ni s-au păstrat.

Amândouă direcțiile inaugurate în aceștia ani: *critica moravurilor și a societății* în general, precum și *teatrul cu subiect istoric* (având în subtext înțelesuri mobilizatoare, patriotice) oferă o bază trainică pentru dezvoltarea dramaturgiei originale; ele vor fi continuate în anii următori de o întreagă pleiadă de autori dramatici, dintre care se detașează marii creatori: Alecsandri, Hasdeu, Caragiale, Delavrancea.

IONICĂ: [...] Acum n-am apucat să intru bine în sat, ci ca un ceas de departe auzii chiote, răcnete, strigări, alergături, plesnituri, eu gândeam că de mare bucurie și de mare veselie nu mai știu oamenii ce fac. Dar ce să vezi! Și ce să auzi! Bărbații legați cot la cot, nevestele închise pân coșare, slujitorii cu bicele asupra lor.

MARINICĂ BĂIATUL: Și de va fi fost bice cu gloanțe pân sfârcuri, ce le zic gârbace, cum era pe vremea noastră...

IONICĂ: Cum va fi fost nu știu, atâta știu că auzeai pe copii răcnind, fetele plângând smulgându-și părul din cap și toți, din toate părțile, se jeleau ca la moarte, iar zapciii strigau: Bani! Bani! ca clopotul de la biserica domnească, din Curtea-Veche, că un urlet numai se auzea din toate părțile...

(Iordache Golescu: *Starea Țării Românești*, 1818)

Scanned with OKEN Scanner

VASILE ALECSANDRI

1818(?)–1890

Se naște la Bacău Vasile Alecsandri,	1818(?)	fiul lui Vasile Alecsandri și al Elenei Cozoni.
Primele încercări literare în limba franceză.	1835–1839	Bacalaureatul la Paris; încercări de studiere a medicinei, apoi a dreptului, repede abandonate.
Debutează în „Dacia literară" cu nuvela *Buchetiera de la Florența*; în noiembrie, Teatrul Național îi joacă prima sa piesă: *Farmazonul din Hârlău.*	1840	Preia direcția Teatrului Național din Iași, împreună cu M. Kogălniceanu și C. Negruzzi.
Apare *Balta Albă* în *Călindariu... pe 1848*; februarie: se joacă „tabloul național" *O nuntă țărănească*; apare pe foi volante poezia *Către români*; iunie: publică *Hora Ardealului* în „Foaie pentru minte..."	1848	la parte la redactarea petițiunii din martie; după declanșarea represiunii, pleacă la Brașov, unde publică în mai broșura *Protestație în numele Moldovei, a omenirei și a lui Dumnezeu*, apoi în Bucovina; în noiembrie pleacă la Paris pentru a pleda cauza revoluției.
mai: premiera piesei *Chirița în provinție*; apar *Poezii poporale. Balade (Cântice bătrânești)*, vol. I–II; apare la Paris vol. *Doine și lăcrimioare*	1852–1853	
	1856–1859	la parte activă la luptele pentru Unire; face parte din Comitetul Unirii (1856), deputat în Divanul ad-hoc (1857); numit ministru de externe după indoita alegere a lui Cuza, pleacă la Paris pentru a obține recunoașterea Unirii; ulterior se va retrage din viața politică pentru un timp, dezgustat de intrigi.
Începe să publice în „Convorbiri literare" un ciclu de noi poezii: *Pasteluri.*	1868–1869	Ales membru al Societății Academice, ia poziție împotriva latiniștilor; ales deputat de Roman la insistența lui Kogălniceanu.

Scanned with OKEN Scanner

Publică volumul *Ostașii noștri*; scrie drama istorică *Despot-Vodă*.	1878–1879	*Cântecul gintei latine* e premiat la Montpellier și tradus în toate limbile romanice.
Premiera dramei *Ovidiu*; se gândește la „o nouă serie de poezii".	1885	Ministru al României la Paris.
	1890	august: se stinge la Mircești.

Istoria națională, marile evenimente politice ale epocii: Revoluția de la 1848, Unirea, Războiul de Independență:	Critica moravurilor sociale și politice ale societății contemporane:	Descoperirea creației populare, „tezaurul cel mai scump moștenit de la străbuni":	Frumusețea peisajului natural, lirismul naturii, iubirea:
Dumbrava Roșie *Despot-Vodă* *Deșteptarea României* *Hora Unirei* *Moldova în 1857*	*Chirița în Iași* *Chirița în provincie* *Istoria unui galbân și a unei parale* *Balta Albă* *Plugul blăstemat* *Eroii de la Plevna*	*Poezii poporale. Balade (Cântice bătrânești), Românii și poezia lor, Melodiile românești*	*Pasteluri*, *Doine și lăcrimioare*

OPERA LUI VASILE ALECSANDRI, sinteză a idealurilor epocii sale

Poezie
Deșteptarea României (1848)
Poezii poporale. Balade (Cântice bătrânești), vol. I–II (1852–1853)
Doine și lăcrimioare (1853)
Hora Unirei (1856)
Pasteluri (1868–1869; în volum: 1875)
Eroii de la Plevna (1878)
Legende (1875)
Plugul blăstemat (1888)

Proză
Buchetiera de la Florența (1840)
Istoria unui galbân și a unei parale (1844)
Călătorie în Africa (1855–1874)
Vasile Porojan (1880)

Teatru
Cântecele comice (1850–1864)
Chirița în Iași (1850)
Chirița în provincie (1852)
Arvinte și Pepelea (1866)
Despot-Vodă (1879)
Fântâna Blanduziei (1884)
Ovidiu (1885)

Despre Alecsandri, ca mai târziu despre Arghezi, cu greu s-ar putea spune că aparține unei singure epoci; el și-a început activitatea literară în anii de pregătire a Revoluției de la 1848, într-o perioadă de intensificare a luptei revoluționare, de ascensiune a romantismului, și o va încheia peste cinci decenii, într-un stat modern, independent, în care seculara aspirație a Unirii se înfăptuise pe jumătate. De la poetul romantios al începuturilor și de la observatorul satiric, dar limitat al lumii din jurul său până la autorul pieselor de bătrânețe, *Fântâna Blanduziei* și *Ovidiu*, care înfățișează veșnica aspirație a artistului spre perfecțiune, este un drum lung. Nu există o singură formulă capabilă să cuprindă, fie și sintetic, definiția literaturii sale, care a acoperit o diversitate încă neîntâlnită de genuri și specii, pentru că ea însăși nu este aceeași pe parcursul celor cinci decenii care o cuprind.

În evoluția literaturii sale se pot distinge cel puțin trei momente, trei vârste: prima, a unui romantism tipic, entuziast, liric (în *Buchetiera de la Florența*, *Doine și lăcrimioare*), dar necruțător critic al ridicolului social în piesele sale *Iorgu de la Sadagura*, ciclul „Chiriților" ș.a., care își dă cea mai înaltă măsură în *Balta Albă* și în *Deșteptarea României* și se prelungește prin unele texte până după Unire; a doua, de limpezire, de

Scanned with OKEN Scanner

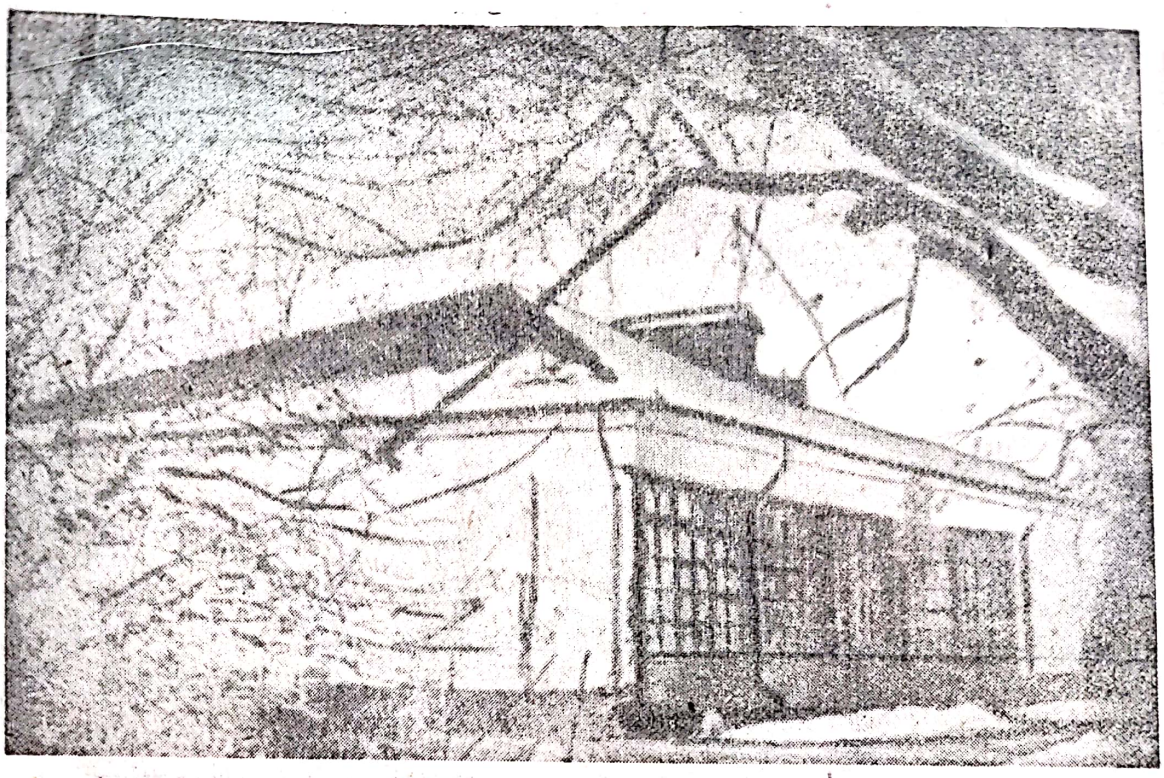

Casa poetului (Mircești)

Camera de lucru a poetului (Mircești)

Scanned with OKEN Scanner

obiectivare a viziunii și mijloacelor sale artistice, care se poate observa începând cu prozele călătoriei în Africa și atinge expresia sa plenară în pasteluri și în unele legende; a treia, în sfârșit, care îl face să revină spre teatru, redevine romantică într-un fel prin viziunea generală a pieselor sale, colorată însă în chip particular printr-un echilibru al sentimentelor și al situațiilor, printr-o seninătate a înțelegerii care o apropie de clasicism. Și nu era totul. Cu doi ani înainte de moarte, în 1888, îi scria soției că intenționează să încerce noi acorduri pe lira sa: „am o mulțime de planuri în cap".

A urmări creația lui Alecsandri, în câteva dintre cele mai reprezentative opere ale sale, înseamnă de fapt a arunca o privire asupra evoluției literaturii noastre în epoca deplinei ei maturizări, de la primele manifestări romantice până în vremea lui Eminescu.

DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI[1]

1848

Invocație retorică.

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se-nalță pân' la ceruri din a lumei deșteptare,
Ca o lungă salutare
Către-un falnic viitor?

Interogație poetică.

Nu simțiți inima voastră că tresare și se bate?
Nu simțiți în peptul vostru un dor sfânt și ron ânesc
La cel glas de înviere, la cel glas de libertate
Ce pătrunde și răzbate
Orice suflet omenesc?

Aluzie la trezirea conștiințelor în preajma Revoluției de la 1848.

Iată! lumea se deșteaptă din adânca-i letargie[2]
Ea pășește cu pas mare către-un țel de mult dorit.
Ah! treziți-vă ca dânsa, frații mei de Românie!
Sculați toți cu bărbăție,
Ziua vieței a sosit!

Libertatea-n fața lumei a aprins un mândru soare,
Ș-acum neamurile toate către dânsul ațintesc
Ca un cârd de vulturi ageri ce cu-aripi mântuitoare
Se cerc veseli ca să zboare
Către soarele ceresc!

Numai tu, popor române, să zaci vecinic în orbire?
Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?
Numai tu să nu iei parte la obștească înfrățire,
La obștească fericire,
La obștescul viitor?

Până când să creadă lumea, o! copii de Românie!
C-orice dor de libertate a perit, s-a stins din voi?
Până când să ne tot plece cruda, oarba tiranie
Și la caru-i de trufie
Să ne-njuge ea pe noi?

Până când în țara noastră tot străinul să domnească?
Nu sunteți sătui de rele, n-ați avut destui stăpâni?
La arme, viteji, la arme! faceți lumea să privească
Pe câmpia românească
Cete mândre de români!

---

[1] În prima formă, difuzată pe foi volante, poezia avea titlul *Către români.*
[2] *Letargie – (fig.)* apatie, amorțeală, inactivitate totală.

Scanned with OKEN Scanner

Idealul unității naționale.

Sculați, frați de-același nume, iată timpul de frăție!
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați
Aruncați brațele voastre cu-o puternică mândrie
Și de-acum pe vecinicie
Cu toți mânile vă dați!

Îndemn.

Hai, copii de-același sânge! hai cu toți într-o unire
Libertate-acum sau moarte să cătăm, să dobândim.
Pas[1], români! lumea ne vede... Pentru-a Patriei iubire,
Pentru-a mamei desrobire
Viața noastră să jertfim!

Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!
Care vede-n a lui țară libertatea re-nviind,
Fericit, măreț acela care sub un falnic soare
Pentru Patria sa moare,
Nemurire moștenind.

(V. Alecsandri, *Opere*, I, *Poezii*, Editura pentru Literatură, București, 1966)

STUDIUL TEXTULUI

Scrisă într-un moment de mare entuziasm patriotic, în preziua Revoluției de la 1848, poezia *Deșteptarea României* era destinată să zguduie conștiințele și să mobilizeze masele; acestui scop i se datorează caracterul retoric al poeziei, precum și compoziția sa. Se pot distinge în această poezie trei momente, trei părți cărora le corespund trei modalități stilistice principale:

1. **Expoziția motivelor**, enumerarea cauzelor care trebuie să ducă pe români la luptă, făcută sub forma unor întrebări (cu caracter retoric, al căror răspuns ne e bine cunoscut), a căror intensitate crește: „N-auziți... acel glas triumfător... Nu simțiți inima voastră... Numai tu, popor române, să zaci vecinic în orbire...?"

2. **Îndemnul** de a răspunde pozitiv chemării patriei, făcut sub forma unui șir de *propoziții exclamative*, crescând de asemenea în intensitate, ajungând până la a cere de la români jertfa supremă a vieții – dacă va fi nevoie – în lupta pentru libertate.

3. Încununarea acestei pledoarii cu **concluzia** în formă de *maximă* sau *sentință:* „fericit, măreț acela care... pentru Patria sa moare", punct culminant al întregului discurs retoric.

În această poezie, autorul utilizează mai multe figuri ale insistenței, care întăresc ideea exprimată și o gradează în intensitate:

– *repetiția*, cu scopul de a sublinia ideea exprimată în cuvintele care se repetă, cu diferitele ei variante: repetiția unor cuvinte în propoziție („...să nu iei parte *la obștească* înfrățire,/ *La obștească* fericire,/ *La obștescul* viitor"), repetiția cuvintelor la începutul unor propoziții de același fel („*Numai tu*, popor române, să zaci.../ *Numai tu* să fii nevrednic.../ *Numai tu* să nu iei parte...?") etc.;

– *interogația poetică* (întrebare adresată unui auditoriu din partea căruia nu se așteaptă răspuns): „Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?";

– utilizarea contrastantă a unor cuvinte cu rădăcină comună sau formă asemănătoare pentru a se obține un efect mai puternic: „Pentru Patria sa *moare, nemurire* moștenind".

Tonul poeziei este patetic, entuziast și solemn, cerut de subiect (libertatea țării), ca și de împrejurarea concretă: poetul se adresează compatrioților, îndemnându-i la luptă.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Ce idealuri ale Revoluției de la 1848 găsesc expresie poetică în *Deșteptarea României?* Amintiți alte poezii ale lui V. Alecsandri inspirate de aceleași idealuri!
2. În ce constă retorismul poeziei și în ce măsură este adecvat stilul retoric scopului în care ea a fost scrisă?
3. Dați exemple de repetiție, interogație poetică și metaforă din textul poeziei.

[1] *Pas* – (în text. *înv.*) a păși a trece (imperativ).

Scanned with OKEN Scanner

LECTURI

HORA UNIREI
1857

Hai să dăm mână cu mâna
Cei cu inima română,
Să-nvârtim hora frăției
Pe pământul României!

Iarba rea din holde pieră!
Piară dușmănia-n țară!
Între noi să nu mai fie
Decât flori și omenie!

Măi muntene, măi vecine,
Vină să te prinzi cu mine
Și la viață cu unire,
Și la moarte cu-nfrățire!

Unde-i unul, nu-i putere
La nevoi și la durere.
Unde-s doi, puterea crește
Și dușmanul nu sporește!

Amândoi suntem de-o mamă,
De-o făptură și de-o samă,
Ca doi brazi într-o tulpină,
Ca doi ochi într-o lumină.

Amândoi avem un nume,
Amândoi o soartă-n lume.
Eu ți-s frate, tu mi-ești frate,
În noi doi un suflet bate!

Vin' la Milcov cu grăbire
Să-l secăm dintr-o sorbire,
Ca să treacă drumul mare
Peste-a noastre vechi hotare.

Și să vadă sfântul soare
Într-o zi de sărbătoare
Hora noastră cea frățească
Pe câmpia românească!

ȚARA

Din umbra deasă-a norului
Intins pe țări străine
Cu aripele dorului
Voios revin la tine,

O! cuib al fericirilor,
O! țară luminoasă,
Comoară-a nălucirilor,
Grădina mea frumoasă!

Ș-avântul tinereților
Ce-n sânu-mi se trezește,
Prin lumile poeților
Zburând mă rătăcește.

Și-n farmecul avântului
Tot ce sub ochi răsare
În poalele pământului
Mai drăgălaș îmi pare;

Întinderea câmpiilor
În zări mai lin se perde,
Mai dulce-i rodul viilor,
Verdeața e mai verde.

Mai nalte sunt nălțimile,
Mai cald e mândrul soare,
Mai limpezi limpezimile
De râuri și izvoare.

Iar fetele cu florile
Mai viu râd între ele,
Și spun privighitorile
Mai tainic viers la stele.

Aice-i țara basmelor
Ce-ngână-a noastră minte
Prin freamătul fantasmelor
Din timpi de mai nainte.

Aice-i vestea Doamnelor
Din lumea legendară,
Ș-a prelungirii toamnelor
Sub cer de primăvară.

Aice-i țara țărilor
Ș-a doinelor de jale
Ce-n liniștirea serilor
Te țin uimit în cale.

Aici cu lăcrimioarele
Bujori se prind în horă.
Aice însuși soarele
Are-ntre flori o soră,

Și-n stâncele Carpaților
Cresc păseri năzdrăvane,
Și-n sufletul bărbaților,
Mândriile romane!

O! gură dulce-a raiului,
Tu dai prin o zâmbire
Și fericire traiului,
Și morții fericire.

Luceferii eterului
Râvnind privesc la tine,
Și toți îngerii cerului
Te-au îndrăgit ca mine!

Scanned with OKEN Scanner

PASTELURILE

Pastelurile sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însuflețite de o simțire așa de curată și de puternică a naturei, scrise într-o limbă așa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturei române îndeobște.

(T. Maiorescu, *Direcția nouă în poezia și proza română*, 1872)

Pastelul este o specie a genului liric cunoscută – în această formă – numai în literatura română, creată și dusă la celebritate de Alecsandri însuși într-un ciclu de versuri care i-a dat numele: *Pasteluri*, publicate în revista „Convorbiri literare", în cea mai mare parte, între 1868 și 1869. Pastelul preia de la poezia descriptivă a vechilor romantici nu numai ideea corespondenței dintre sentiment și tabloul de natură, ci și pe aceea a privirii unui peisaj sub unghiul mișcător al marilor cicluri naturale, al anotimpurilor, care îl luminează și-l însuflețesc mereu de altă viață, în alte nuanțe; pe de altă parte, pastelul supune descrierea unui proces de obiectivare caracteristic poeziei postromantice, încercând să o apropie de trăsăturile unei opere plastice. Legate de artele plastice, cum o indică chiar numele speciei (*pastelul* este un desen în creion moale, ușor colorat), aceste poezii manifestă preocupare pentru satisfacerea unor exigențe specifice: compoziție, colorit, echilibru.

Corespondența *sentiment / natură* este urmărită și subliniată de faptul că tabloul este aproape întotdeauna însuflețit de o prezență umană, care sprijină degajarea unui sens, o interpretare sensibilă convergentă cu aceea care se desprinde din atmosfera peisajului; obiectivarea este favorizată de împrejurarea că poetul se distanțează de această prezență, o definește cu ochii unui privitor din afară.

Alecsandri a dat formă concretă unei tendințe care preexista în poezia românească (găsim elemente de pastel la Asachi, Heliade, Alexandrescu ș.a.). El va fi urmat de mai toți poeții sensibili la elementul pictural, la peisaj, indiferent de orientarea estetică predominantă a fiecăruia: Macedonski, Coșbuc, Pillat, Voiculescu ș.a.

Din cele aproximativ treizeci de poezii care intră în definiția acceptată a pastelului, scrise de Alecsandri în perioada menționată, se pot desprinde toate fazele anotimpurilor în lunca Mircești.

Lunca de la Mircești. **Pictură de Maria Bogdan, fiica poetului**

Scanned with OKEN Scanner

MALUL SIRETULUI

Aburii uşori a nopţii ca fantasme se ridică
Şi, plutind deasupra luncii, pintre ramuri se despică.
Râul luciu se-ncovoaie sub copaci ca un balaur
Ce în raza dimineţii mişcă solzii lui de aur.

Eu mă duc în faptul zilei, mă aşez pe malu-i verde
Şi privesc cum apa curge şi la cotiri ea se perde,
Cum se schimbă-n vălurele pe prundişul lunecos,
Cum adoarme la bulboace, săpând malul năsipos.

Când o salcie pletoasă lin pe baltă se coboară,
Când o mreană saltă-n aer după-o viespe sprintioară,
Când sălbaticele rate se abat din zborul lor,
Bătând apa-ntunecată de un nour trecător.

Şi gândirea mea furată se tot duce-ncet la vale
Cu cel râu care-n veci curge, fără-a se opri din cale.
Lunca-n giuru-mi clocoteşte; o şopârlă de smarald
Cată ţintă, lung 'a mine, părăsind năsipul cald.

BALTA

Aerul e viu şi proaspăt!... el trezeşte şi învie
Peptul, inima şi ochii peste carii lin adie.
Balta-n aburi se ascunde sub un văl misterios,
Aşteptând voiosul soare ca pe-un mire luminos.

Ceru-n zare se roşeşte; mii de vrăbii deşteptate
Ciripesc şi se alungă pe girezi netrierate.
Balta vesel clocoteşte de-un concert asurzitor,
Şi din ochiuri se înalţă cârd de raţe ca un nor.

Pintre stuhul ce se mişcă iată-o luntre vânătoare!
Şerpii lungi se-ncolăcează sub a nufărilor floare;
Raţele prin moşunoaie după trestii se ascund,
Şi pe sus nagâţii ţipă, lişiţele dau în fund.

Răspândind fiori de moarte, luntrea cea de arme plină
Când la umbră se doseşte, când s-arată la lumină;
Iar pe mal, în liniştire, un bătlan, păşind încet,
Zice: „Nu-i pelrea lumei... vânătorul e poet!"

IARNA

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă;
Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi,
Răspândind fiori de gheaţă pe ai ţării umeri dalbi.

Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară!
Cu o zale argintie se îmbracă mândra ţară;
Soarele rotund şi palid se prevede pintre nori
Ca un vis de tinereţe pintre anii trecători.

Tot e alb pe câmp, pe dealuri, împregiur, în depărtare,
Ca fantasme albe plopii înşiraţi se perd în zare,
Şi pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum,
Se văd satele perdute sub clăbuci albii de fum.

Scanned with OKEN Scanner

Pronunță: o-ce-a-nul.

Dar ninsoarea încetează, norii fug, doritul soare
Strălucește și dismiardă oceanul de ninsoare.
Iată-o sanie ușoară care trece peste văi...
În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi

NOAPTEA

Noaptea-i dulce-n primăvară, liniștită, răcoroasă,
Ca-ntr-un suflet cu durere o gândire mângâioasă.
Ici, colò, cerul dispare sub mari insule de nori,
Scuturând din a lui poale lungi și răpizi meteori.

Personificare.

Pe un deal în depărtare un foc tainic strălucește
Ca un ochi roș de balaur care-adoarme și clipește.
Sunt păstori în șăzătoare sau vreo ceată de voinici?
E vreo tabără de care sau un rond de tricolici?

Comparație dezvoltată.
Interogație poetică.

Către munți pin întuneric un lung bucium se aude
Și aminte suvenirul celor timpuri negre, crude,
Când din culme-n culme noaptea buciumele răsunau
Și la lupte sângeroase pe români îi deșteptau.

Amînte = amintește.

Acum însă viața-i lină; țara doarme-n nepăsare!
Când și când, un câne latră la o umbră ce-i apare,
Și-ntr-o baltă mii de broaște în lung hor orăcăiesc,
Holbând ochii cu țintire la luceafărul ceresc!

Personificare.

(V. Alecsandri, *Opere*, I, *Poezii*, Editura pentru Literatură, București, 1966)

Observații

Cum e și firesc, pastelul utilizează cu predilecție figurile de stil caracteristice stilului descriptiv:

– *comparația:* „Aburii ușori a nopții ca fantasme se ridică...";
– *hiperbola:* „Tot e alb pe câmp...";
– *metafora:* „clăbuci albii de fum";
– *personificarea:* „apa... adoarme".

Caracteristic mai este și faptul că verbele sunt, în general, la prezent, sugerând eternitatea, „suspendarea" timpului pentru a apropia descrierea de trăsăturile plasticii: fulgii *zbor*, tot *e* alb, un foc tainic *strălucește, privesc* cum apa *curge* etc.

Din punct de vedere sintactic, pastelurile preferă coordonările care așază acțiunile sau elementele tabloului pe același plan, ca pe o pânză, deși logic vedem între ele o succesiune: Eu mă duc în faptul zilei, mă așez... / Și privesc..." *(Malul Siretului)*

Probleme de limbă

1. Căutați în dicționar sensul cuvintelor: *fantasmă, bulboacă, dalb.*
2. Enunțați forma din limba literară actuală a următoarelor cuvinte din textele de mai sus: *cotiri, năsipos, netrierate, se-ncolăcează, moșunoaie, răpizi, hor.*

Verificați-vă cunoștințele!

1. Citați din pastelurile de mai sus versurile care evocă prezența umană în mijlocul naturii.
2. Identificați comparațiile care se bazează pe personificări.
3. Caracterizați natura descrisă în aceste pasteluri (grandioasă, liniștită etc.) și atitudinea poetului față de ea.

Scanned with OKEN Scanner

LEGENDELE

Ca mulți dintre scriitorii romantici care l-au precedat (Asachi, Bolintineanu, C. Negruzzi ș.a.) și ca Eminescu mai târziu, Alecsandri a considerat necesar să contribuie la crearea unei mitologii autohtone prin câteva „fragmente de epopee națională", cum le numește G. Călinescu; acestea sunt legendele create în epoca de maturitate, între 1870 și 1880. Ciclul respectiv cuprinde atât legende mitologice, fantastice (legende *etiologice*, care explică cauzele unui fenomen sau apariția miraculoasă a unei ființe, a unei plante etc.), cât și legende istorice, inspirate din episoadele vechilor cronici ale țării.

LEGENDA RÂNDUNICĂI

Rândunică, rândunea,
Ce bați la fereasta mea?
Du-te-ți pune rochița,
Că te arde arșița,
Te suflă vântoaiele
Și te udă ploaiele.
Mergi în câmpul înverzit,
Că rochița a-nflorit
Și o calcă turmele
Și o pasc oițele.

(Cântic poporal)

I

Când se născu pe lume voioasa Rândunică,
Ea nu avea făptură și-aripi de păsărică,
Fiind al cununiei rod dulce, dismierdat,
Copilă dragalașă de mare împărat.
Dar fost-au o minune frumoasă, zâmbitoare,
Sosită pintre oameni ca zâmbetul de soare,
O gingașă comoară formată din senin,
Din raze, din parfumuri, din albul unui crin,
Și maica sa duioasă, privind-o, se temea
Să nu dispară-n aer sub forma de o stea.

O zână coborâtă din zodia cerească
Veni să o descânte, s-o legene, s-o crească,
Să-i deie farmec dulce, podoabe, scumpe darufi,
S-o apere-n viață de-a zilelor amaruri.
Ea-i puse-o scăldătoare cu apă ne-ncepută,
De ploaie neatinsă, de soare nevăzută,
Și-n apa încălzită cu lemn mirositor
O trestie, un fagur și-o floare de bujor,
Menind prin șoapte blânde copila să devie
Năltuță, mlădioasă ca trestia verzie,
La grai ca mierea dulce, la chip fărmecătoare
Și ca bujorul mândru de ochi atrăgătoare.

Apoi zâna-i adusă o dalbă de rochiță,
Din raze vii țesută, cu stele prin altiță,
Și-i zise: „De-ți e gândul să ai parte de bine,
Rochița niciodată să n-o scoți de pe tine,
Și cât vei fi al lumei frumos, iubit odor,
Să fugi în lumea-ntreagă de-al luncii sburător,
Căci el tinteşte ochii şi dorurile sale

Scanned with OKEN Scanner

Pe oricare ființă cu forme virginale,
Pe dalbele copile, a dragostei comori,
Ce-s giumatate fete și giumatate flori,
Pe zânele născute în atmosferă caldă,
Ce sub văpaia lunii în lacuri lin se scaldă,
Și chiar pe luna plină de o lumină moale,
Ce-atinge iarba verde cu albele ei poale".

II

Copila descântată de zână ei cea bună
Creștea-ntr-o zi numai cât alta într-o lună,
Ș-a sale brățișoare, ș-a sale mici picioare
Aveau, fiind în leagăn, mișcări de aripioare;
Iar când ieși din cuibul în care înflorise
Ca roza dintr-un mugur cu foile deschise,
Când umbra sa vioaie, plutind sub cer senin,
Putea să se măsoare pe umbra unui crin,
Mult îi plăcea copilei s-alunge rândunele
Ce lunecau prin aer și o chemau la ele,
S-alerge pe sub bolta bătrânilor arini,
Cercând să prindă-n iarbă a razelor lumini,
Să fugă rătăcită de-a lung, de-a lung pe maluri
Atrasă-n cursul apei de-a râurilor valuri,
Și-n cale-i să s-oprească, uimită, încântată
De dulcea armonie naturei deșteptată.

Atunci pe nesimțite un glas ce sosurător
Îi tot fura auzul șoptindu-i, plin de dor:
„Atât ești de frumoasă, la chip și la făptură,
Că nopței dai lumină, și iernii dai căldură,
Și orbilor din umbră dai ochi să te admire,
Și muților grai dulce să spuie-a lor simțire.
Ah! părul tău lung, negru, ca aripa corbie,
Cu-a lui întunecime ar face nopți o mie,
Și chipul tău ce fură chiar ochii de copile
Din alba lui splendoare ar face mii de zile!
Ah! buzele-ți rotunde, cu râs înveselite,
Se par două cireșe în soare pârguite,
Și mijlocu-ți de-albină sub vălul tău de aur
Se leagănă prin aer precum un verde laur;
Iar ochii tăi, luceferi cu tainice luciri,
Răsfrâng toată văpaia cerești lor iubiri
Ce ai aprins în inimi când te-ai ivit pe lume
Tu, zână fără seamăn, minune fără nume!"

Copila, cu uimire, îl asculta zâmbind...
Apoi, cătând în urmă-i, se depărta fugind
Lilie zburătoare, de fluturi alungată,
Care-i formau pe frunte o salbă-naripată.

III

Visează luna-n ceruri!... sub visul cel de lună
Flori, ape, cuiburi, inimi visează împreună.
Nici o mișcare-n frunze, și nici o adiere
Nu tulbură în treacăt a nopței dulci mistere.

Scanned with OKEN Scanner

Albina doarme-ascunsă în macul adormit,
Bătlanul pintre nuferi stă-n labă neclintit.
Și raza argintie din stele deslipită
Căzând, săgeată lungă, prin umbra tăinuită,
Se duce de aprinde văpăi tremurătoare
În albele șiraguri de rouă lucitoare.

Dar cine-acum, ca raza, în lumea nopței zboară?
Ce umbră, cu sfială, prin arbori se strecoară
Și merge drept la malul pârâului din vale?
Oprindu-se-ngrijită ades în a sa cale,
Ea vine lângă apă, cu drag la ea privește
Și, singură-n răcoare, de baie se gătește.
O! dalbă feerie! divină încântare!...
Rochița de pe umeri alunecă, dispare,
Și lumei se arată minunea cea mai rară,
Albind ca faptul zilei în zi de primavară!
Toți ochii de luceferi, de paseri și de flori,
Loviți ca de lumina rozatică din ziori,
S-aprind de-o scântiere ce-n inimă pătrunde...
Dar juna-mpărătească în apă se ascunde.
Ferice, dismierdată de unda răcoroasă,
Ea-noată cu-o mișcare alene, voluptoasă,
Lăsând ca să albească prin valul de cristal
Frumoasa rotunzime a sânu-i virginal.
Și iarba de pe maluri se pleacă s-o privească,
Și trestia se-ndoaie voind ca s-o oprească,
Și apa-n vălurele de aur se-ncrețește,
Și nuferii se mișcă, bătlanul se trezește,
Pădurea cântă imnuri, și luna amoroasă
Revarsă pe copilă o mantie-argintoasă.

Acum pe lângă trestii ea lunecă ușor
Și, vrând la mal să iasă, pătrunsă de-un fior,
Pe sânul ei ud încă ea părul își adună,
Se oglindește-n apă, se oglindește-n lună,
Și umbra-i diafană cu formele-i rotunde
În lină îngânare se clatină pe unde.

IV

Cucoșu-n depărtare intonă o fanfară!
Copila cu grăbire din valuri iese-afară.
Ah! unde-i e rochița și unde-al ei noroc?...
Ea vede sburătorul cu ochii mari de foc
Ce vine s-o cuprinde cu brațele-ntr-o clipă;
Dar grabnic se aude un freamăt de aripă,
Și dalba-mpărătească, din brațe-i dispărând,
Se schimbă-n rândunică și fuge-n cer zburând!

Atunci și-a ei rochiță, nălțându-se în vânt,
Topitu-s-au în ploaie de raze pre pământ,
Și pân-în faptul zilei crescut-au flori din ele,
Odoare-a primaverei: *Rochiți-de-rândunele!...*

Mircești, 1874

(V. Alecsandri, *Opere*, II, *Poezii*, Editura pentru Literatură, București 1966)

Scanned with OKEN Scanner

1. Scrisă în 1874, *Legenda rândunicăi* se bazează pe o povestire folclorică; după un procedeu pe care îl folosește adesea, poetul intervine însă în datele inițiale ale textului folcloric și îl combină cu o altă credință populară, cea în *zburător* – cunoscută și din poezia lui I. Heliade Rădulescu. Legenda în sine explică apariția rândunicii dintr-o tânără care s-a prefăcut în pasăre ca să scape de îmbrățișarea zburătorului, lăsându-i în mână haina ei subțire, transformată la rândul ei în floarea cunoscută sub numele de rochița-rândunicii.

2. Scriind într-o epocă târzie, poetul nu pare însă decât să urmeze o convenție; el surprinde și ilustrează mai ales aspectele grațioase, teatrale, ale metamorfozei, care este partea centrală a legendei propriu-zise, fără să-i acorde dramatismul cu care romanticii autentici învestesc aceste mituri. Alecsandri folosește prilejul și pentru a introduce câteva splendide tablouri de natură, îndeaproape înrudite cu peisajul pastelurilor sale; faptul este explicabil pentru că, în ambele cazuri, modelul fusese lunca din Mircești, descrisă aici sub farmecul unei nopți feerice de vară („Și iarba de pe maluri..." etc.).

3. Sursa directă a legendelor etiologice din ciclul legendelor lui Alecsandri este folclorul, fapt pe care îl subliniază acel *moto* pus de regulă în fruntea acestor legende și care este un fragment dintr-o poezie populară. Alecsandri depășește însă intenția explicativă care este nucleul legendei etiologice în folclor; el mută centrul de interes al poeziei de la cauza transformării la circumstanțele transformării, la descrierea locurilor și a personajelor, în acest caz a frumoasei fete de împărat. Legenda în sine pare să devină mai degrabă un pretext pentru o poveste de dragoste desfășurată într-un fermecător cadru natural.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Identificați în textul legendei descrierile de natură și reconstituiți, într-o descriere în proză, peisajul în care are loc scena povestită în legendă.
2. Explicați prin ce aparține această creație a lui Vasile Alecsandri legendei.
3. Comparați credința în zburător așa cum apare ea în legenda lui Alecsandri și în poezia lui Heliade Rădulescu.

PROZA

Opera în proză a lui V. Alecsandri nu este foarte întinsă; ea numără câteva încercări romantice (între care nuvela de debut *Buchetiera de la Florența*, precum și texte ulterioare care evocă aceeași atmosferă: *Mărgărita*, începutul de roman *Dridri)*, portrete și evocări ale unor scriitori (de exemplu Alecu Russo, Lamartine), memorii de călătorie *(Călătorie în Africa, Jurnal de călătorie în Italia)* și mai multe scrieri scurte, greu de clasificat, fiecare având câte ceva dintr-o povestire, scrisoare, fiziologie, memorii și însemnări de călătorie: *Iașii în 1844, Borsec, Balta Albă, Un episod din anul 1848* ș.a.

Scrierile din ultima categorie au un caracter ocazional și memorialistic; ele nu sunt opere de „invenție", ci pleacă de la un pretext real, descriu locuri, obiceiuri și împrejurări reale, iar personajele lor sunt și ele, adesea, reale, putând fi chiar identificate. Neîncorsetate în rigorile unui gen anume, ele pun în evidență principalele calități ale prozei lui Alecsandri: viu spirit de observație, un umor îngăduitor, care-l face să vadă partea comică a lucrurilor și a oamenilor din jurul său, construcția simplă și firească a frazei și a textului în întregul lui, talentul de povestitor. Deși însuși autorul lor nu le-a acordat multă importanță, aceste proze au crescut mereu în ochii cititorilor și astăzi se bucură de o prețuire deosebită. G. Călinescu le consideră chiar „cea mai durabilă parte a operei" sale.

Scanned with OKEN Scanner

BALTA ALBĂ
(fragmente)

.....

La consulat se afla adunaţi mai mulţi străini care vorbea cu mare entuziasm de o baltă făcătoare de minuni ce se descoperise în Valahia, de vro câţiva ani, şi care se numea Balta Albă.

După zisa acelor prietini a[i] domnului consul, peste zece mii de oamini se găsea acum împregiurul acelei bălţi şi se lecuia, văzându-i cu ochii, de tot soiul de patimi[1]. În acel izvor de tămăduire orbii căştiga vederile, surzii auzul, ologii picioarele, bătrânii puterile şi c[ele]l[alte].

Cum auzii pomenind de o asemine minune, rugai pe d. consul să-mi înlesnească vreun chip de a mă duce îndată la Balta Albă şi, peste o giumătate de ceas, un arnăut intră în salon vestindu-mi că trăsura era gata. Îmi luai un sac de drum şi mă coborâi iute în uliţă. Când acolo, ce să văd?... În loc de malpost[2] sau de diligenţă, o cutioară plină de fân, pe patru roţi de lemn cu schiţile[3] stricate. Patru cai mici, numai oasele şi pelea, pe care era săpate urme adânci de bici, şi un om sălbatic, bărbos, strenţeros şi înarmat cu un harapnic lung de un stânjin!... Acesta era echipajul meu! Rămăsei încremenit la o aşa de ciudată privelişte, dar consulul ce se coborâse după mine începu a râde şi, încredinţându-mă că acela era chipul de a călători în Valahia, mă îndemnă a mă sui în căruţă.

– N-ai grijă, adăugă el; cu trăsura aceasta primitivă şi cu caii aceştia care samănă mai mult a niste mâte postite, îi face un drum de care ţi-i aduce aminte cât îi trăi. Ţine-te bine însă!

Priimii aceste sfaturi ca o glumă din partea compatriotului meu şi, clătinând din cap drept sămn de îndoială, mă aruncai în cutie, strigând la postaş: *allons!*[4].

Deodată căruţa fugi de sub mine ca un şerpe! iar eu, făcând în aer o tumbă neaşteptată, mă trezii pe pavé. Ce se întâmplase? nu ştiu. Atâta numai îmi aduc aminte că, în vreme cât m-am sculat din colb, ameţit şi zdruncinat, echipajul meu se făcuse nevăzut.

Consulul îşi ţinea şoldurile de râs, şi oamenii din uliţă, care fuseseră faţă la această întâmplare comică, zicea hohotind: *neamţo dracoli.*

Peste zece minute căruţa veni înapoi ca să mă ieie de a doua oară. Postaşul se zbuciuma de râs pe cal; iar eu, astfel eram de tulburat, încât mi se părea că şi roţile rădea scârţâind de mine!

.....

Dimineaţa, pe la opt ceasuri, mă trezii într-un vuiet înfricoşat, într-o harhalaie infernală de sunete, de clopote de cai, de pocnite de bice şi de răcnite de oamini! Ce putea fi acel zgomot!... Casele ardea? Sau o bandă de sălbatici duşmani daseră năvală în sat?

Giumătate spăriet şi buimăcit de somn, ieşii iute afară, cu pistoalele în mâni; dar în loc de cele ce

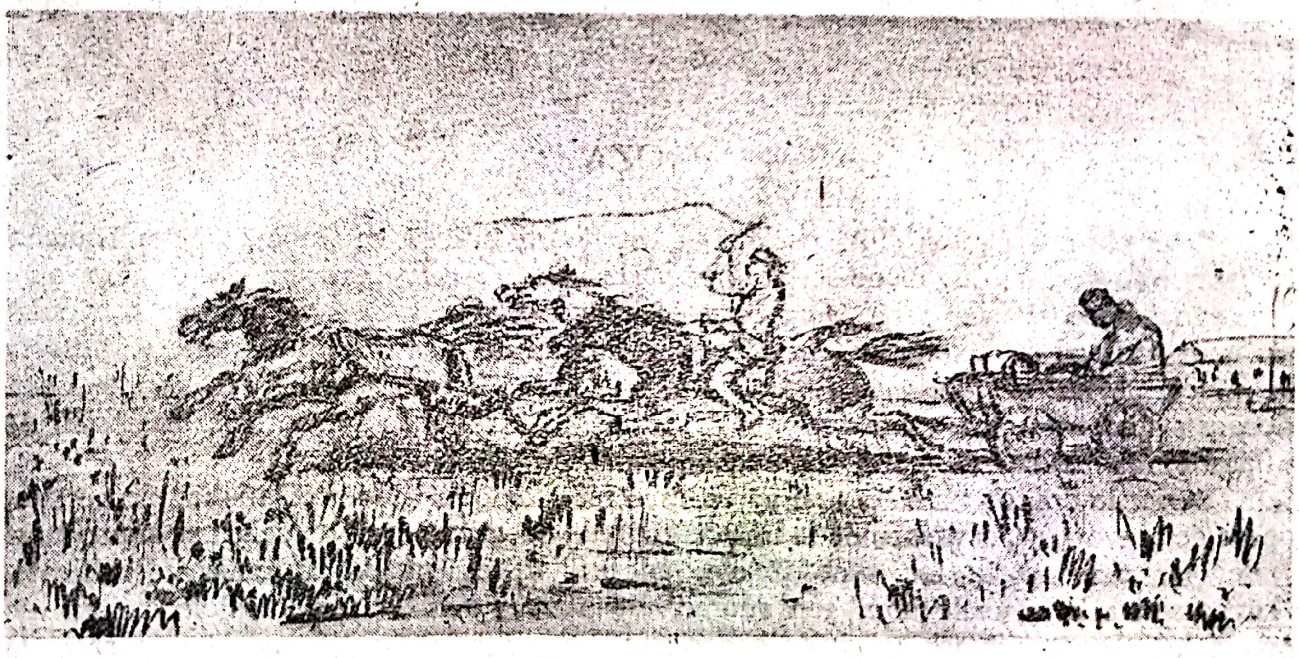

Carol Popp de Szathmáry – *Căruţa de poştă*

---

[1] *Patimă* – (în text, *înv.* şi *pop.*) suferinţă fizică; boală.
[2] *Malle-poste* (fr.) – căruţă de poştă.
[3] *Schiţe* – (în text, pronunţie regională) spiţe
[4] *Allons* (fr.) – haidem.

Scanned with OKEN Scanner

gândeam, văzui, plin de mirare, vro trăizeci de trăsuri de toată forma: brişte, braşovance, carete, caleşte, toate înhamate cu câte patru, şase sau opt cai, şi toate îndreptându-se, în fuga mare, către o baltă ce steclea departe la razele soarelui.

Acea baltă era izvorul minunilor de care auzisem vorbind la Brăila cu atâta entuziasm! Mă pornii şi eu îndată pe urma trăsurilor, fără a şti lămurit ce făceam, pentru că, de când pusesem piciorul pe pământu' Valahiei, îmi perdusem de tot şirul ideilor.

Şi asta nu trebuie să vă mire, domnilor, dacă vă veţi aduce aminte prin câte sămţiri deosebite şi împrotivitoare trecusem eu în vreme de câteva ceasuri. Giudecaţi chiar sânguri! Întru în Valahia ca într-o ţară pustie, şi deodată aud vorbind de o societate de zece mii de suflete adunate la nişte băi, aproape de Brăila. Această aflare mă sâleşte să-mi schimb ideea şi să cred că Valahia ar putea fi o ţară mai civilizată de vreme ce are băi carele trag atâta lume la dânsele. Însă căruţa poştii şi întâmplările neplăcute ce întâmpin pe drum şi în satul de la Balta Albă mă fac a mă întoarce iarăşi la ideea mea cea dintâi şi, în urmare, mă culc cu încredinţare că mă găsesc într-o ţară sălbatică. Închipuiţi-vă dar ce revoluţie s-au făcut în crierii mei când, a doua zi dimineaţă, am văzut o mulţime de caleşte evropieneşti pline de figuri evropieneşti şi de toalete evropieneşti! Nu puteam crede că eram treaz şi mă socoteam a fi faţă la vreo fantasmagorie nepricepută; fantasmagorie cu atât mai curioasă că îmi înfăţoşa tot soiul de contrasturi, precum: baloane[1] de Viena cu înhămături necunoscute pe la noi; pălării de Franţia cu şlice[2] orientale; frace cu anterie; toalete pariziane cu costumuri străine şi originale. Mai adăugiţi la aceste pocnitele şi răcnitele postaşilor, mişcarea a trăizeci de trăsuri ce se întreceau pe câmp, mulţimea cailor înhămaţi la dânsele, clopoţeii ce suna la gâtul lor şi, în sfârşit, efectul noutăţii acestor lucruri în ochii unui străin, şi aşa vă veţi putea lesne închipui expresia comică a figurei mele în faţa unui spectacul atât de neaşteptat.

Mă pornii precum v-am spus pe urma trăsurilor, cu presâmţire de a întâlni în drumul meu alte nouă minuni; şi, în adevăr, acea presâmţire nu mă înşală; căci lucrurile ce văzui mă aruncară într-o mirare şi mai adâncă!

Pe marginea unei bălţi late zării deodată un soi de târg ce nu era târg, un soi de bâlci ce nu era bâlci; o adunătură estraordinară, o înşirare neregulată de corturi, de căsuţi de scânduri, de vizunii, făcute în rogojini, de braşovence, de cai, de boi, de oameni, care informa de departe una din priveliştile cele mai originale de pe faţa pământului. Lângă o cutie de scânduri, unde bogatul trăgea ciubuc, se clătina de vânt o şatră de ţoluri rupte, în care săracul se pârlea la soare. Aproape de aceasta, se rădica o cuşcă de rogojini lipită de o braşovancă ce slujea de cameră de culcat. Mai încolo, un car mare, coperit de un lăicer, figura ca un palat cu două rânduri, căci la rândul de sus, adică în car, sta grămădiţi o femeie cu trii copii, iar la rândul de gios, adică sub car, găzduia bărbatul împreună cu un câne ş.c.l.

Ce să vă spun, domnilor, în sfârşit? Nu cred să fie alt spectacul în lume care să-mi poată face o impresie mai mare decât acea ce mi-au pricinuit privirea acelui târg nou, care la cel mai mic vânt era în primejdie de a se preface în ruine. Pe de o parte ticăloşia sa pitorească, pe de altă parte luxul echipajelor ce alerga pe malul bălţii; acel amestec de toate contrasturile mă silea să mă cred când într-o insulă din Oceania, când într-o capitalie a Evropei, şi prin urmare nu ştiam cu siguranţie dacă acele ce videam era un vis a închipuirei mele sau lucruri în fiinţă.

.....

Înspre sară ne duserăm călări iarăşi pe malul bălţii, cu gând de a face o primblare cu *vaporul!* Înţălegeţi prea bine, domnilor, că ideea unui vapor pe Balta Albă era în stare să-mi aducă o mirare nemărginită; dar când zării maşina ce purta un nume atât de falnic, începui a râde ca un nebun. Vaporul Bălţii Albe era o plută de grinzi, având un cort mare drept coperiş şi două roţi mici de moară aninate pe laturile ei. Acele roţi, care îi meritaseră numele de vapor, erau învârtite în apă de patru oamini şi, prin mişcarea lor, purta încet pluta pomenită pe faţa bălţii.

Ne suirăm pe dânsa vro trăizeci de persoane, dame şi cavaleri, precum şi o bandă de lăutari ţigani şi, până pe la opt ceasuri de sară, făcurăm o primblare sentimentală sub razele lunii ce se rădicase în cer. Damele se cam temea de furtuni şi alte întâmplări a navigărei, dar cavalerii care sta pe lângă dumnealor le făcură giurământ de a le scăpa înot de orice primejdie, şi aşa ne întoarsărăm la mal teferi, voioşi şi gata de a merge la balul ce se da în satul Balta Albă.

Acel bal, care era menit spre a-mi răsturna toate ideile mele asupra stării sălbatice a Valahiei, mă aduse într-o încântare neaşteptată! Peste două sute de persoane adunate într-o sală mare ce purta nume de Cazino alcătuia o soţietate cu totul evropienească, atât prin toaletele lor plăcute, cât şi prin a lor maniere civilizate. Vă las dar să gândiţi, domnilor, ce impresie îmi făcu acea adunare, mie care eram încă asurzit de strigările furioase

---

[1] *Balon* – (în text, *înv.*) trăsură cu acoperişul în formă sferică.
[2] *Şlic (înv.)* – acoperământ voluminos, de formă rotundă, purtat de boieri în epoca fanariotă

Scanned with OKEN Scanner

a postașului din Brăila, mie care eram încă stâlcit de patul casei străjerului, mie, în sfârșit, care asistasem la scenele din târgul așezat pe malul bălții! Dar, mai cu samă, când făcui cunoștință cu câteva dame române tinere și frumoase și când le auzii pe toate vorbind limba franțeză întocmai ca niște pariziane, credeți-mă că mă socoti în palatul încântat al unui vrăjitor.

(Vasile Alecsandri, *Opere*, IV, *Proză*, Editura Minerva, București, 1974)

STUDIUL TEXTULUI

1. *Balta Albă* a fost scrisă în 1847, în urma unei călătorii în stațiunea cu acest nume. Alecsandri inventează pretextul francezului care vizitează aceste băi pentru a putea dezvălui cu mai multă îndrăzneală contrastele și tarele pe care le observă în jurul său, uzând de motivul cunoscut al „străinului" sau al „persanului" (după numele *Scrisorilor persane* ale lui Montesquieu, 1721, care au făcut celebru acest procedeu literar).

2. În această proză, ficțiunea utilizată permite desfășurarea observațiilor la două niveluri, în două registre:

– obiceiuri, personaje și întâmplări pitorești, amuzante și interesante în ochii unui străin care ar vizita pentru prima dată țara; călătoria cu căruța de poștă, ospitalitatea oamenilor, caracterul deschis și vesel al românilor ș.a.;

– observații mai adânci, cu caracter critic, pe care autorul le disimulează sub primele, privind marile contraste, îmbinarea amețitoare de modern și arhaic, de civilizație și înapoiere, care trădează nedreptăți cu caracter social, bogăția echipajelor, mulțimea trăsurilor, frumusețea toaletelor și conversația franțuzească a protipendadei sunt puse în contrast cu sărăcia așezării, cu lipsa elementarelor amenajări în această stațiune, contrast reflectat în însăși alăturarea bogăției și a sărăciei în peisajul plajei („Lângă o cutie de scânduri, unde bogatul trăgea ciubuc, se clătina de vânt o șatră de țoluri rupte, în care săracul se pârlea la soare...").

3. Intenția critică a autorului este cuprinsă în viziunea comică a întregii povestiri, care se nutrește – la rândul ei – din contrastul dintre aparență și esență, dintre ceea ce pare și ceea ce este: ce se așteaptă tânărul francez să găsească și ce găsește (de pildă, episodul cu plecatul căruței de poștă), căutatul unui hotel, spaima sa la auzul trăsurilor dimineața etc. sau pretențiile de civilizație ale celor veniți la băi și realitatea tristă (nu există hotel, dar sunt două *marchande de mode*, vaporul de pe lac e o plută mișcată de oameni).

Verificați-vă cunoștințele!

1. Identifi ți enumerările și explicați rolul lor în text.

2. Plecând de la definiția propusă pentru tipul de comic utilizat de autor (contrastul dintre aparență și esență), dați exemple de situații din textul de mai sus care generează acest tip de comic.

3. Care este, în *Balta Albă*, avantajul de a utiliza motivul străinului față de o descriere directă din punctul de vedere al autorului însuși? Porniți de la cuvintele din text: „efectul noutății acestor lucruri în ochii unui străin"

OPERA DRAMATICĂ

Încă din tinerețe, Vasile Alecsandri a scris scenete, vodeviluri și comedii în care satirizează tipurile negative ale vremii, aceleași care apar și în fabulele, satirele și fiziologiile altor scriitori contemporani: parvenitul, cosmopolitul, boierul retrograd, provincialul ș.a. Cele mai cunoscute dintre acestea fac parte din ciclul „Chiriților", în care s-a afirmat marele actor Matei Millo (*Chirița în Iași*, 1850; *Chirița în provincie*, 1852 ș.a.). Unele dintre piesele cu tendințe de critică socială sunt construite și pe motive folclorice (*Crai-Nou*, 1851; *Arvinte și Pepelea*, 1866 ș.a.).

Scanned with OKEN Scanner

Deși Alecsandri scrie încă din 1856 o piesă istorică *(Cetatea Neamțului,* pe un subiect dezvoltat din cunoscuta nuvelă a lui C. Negruzzi *Sobieţki şi românii)*, el revine în teatru la tema istoriei țării abia după ciclul legendelor istorice scrise între 1864 și 1875 și după Războiul de Independență, proiectând chiar o trilogie cu subiect istoric, plasată în epoca lui Lăpușneanu, din care nu va realiza însă decât drama *Despot-Vodă.* Pe un subiect luat din cronicile moldovenești – din letopisețul lui Grigore Ureche –, autorul concepe o intrigă independentă, punând în conflict interesele pretendentului străin Despot, care vrea să acapareze tronul Moldovei prin înșelăciune, cu cele ale țării, reprezentate printr-un mare număr de personaje, de la boierul Tomșa, viitorul domn, până la simplii ostași, țăranii Limbă-Dulce și Jumătate. Piesa pune în mișcare mai multe caractere tragice, puternic marcate de destin: aventurierul Despot, „tipul acelor vântură-lume din secolul XVI, jumătate eroi, jumătate spadasini, cari trăiau într-o epocă de mari avânturi și de principii nepotrivite cu filozofia civilizației moderne", personaj excepțional, „afară din rând", care trăiește în împrejurări excepționale și care l-a atras pe Alecsandri prin „figura originală" și prin caracterul simbolic al sorții sale (aceste mărturisiri apar în prefața dramei, publicată în 1880), Ana, fiica lui Moțoc, boierul Moțoc însuși, tipul intrigantului care se prinde în propria sa cursă, nobilul Laski și soția sa Carmina etc. Scrisă în versuri ample, solemne, de 13–14 silabe (așa-zisul vers „alexandrin" românesc), pe un subiect istoric plin de noblețe cum este lupta pentru păstrarea libertății și a tradițiilor țării, *Despot-Vodă* are toate trăsăturile dramei romantice de tipul celor ale lui Hugo; ea prezintă înfruntări între personaje antitetice, opuse prin caracter, interese, scopuri și dominate de pasiuni neînfrânate, cărora li se sacrifică totul (patriotismul lui Tomșa, patriotismul și mândria lui Limbă-Dulce, iubirea devastatoare la Ana și Carmina, dorința de putere la Despot etc.). Drama pune în valoare și un anumit realism al limbajului, al situațiilor concrete, care temperează retorismul uneori excesiv al discursului.

Fragmentul care urmează provine din ultimul act și precedă scena finală, anunțând-o prin declarația poporului că nu-l mai suportă pe uzurpator:

DESPOT-VODĂ

(fragment din actul V, scena 10)

POPORUL

(navalind în sală)

Hai! Hai!

DESPOT

Ce vreți? Ce este?

LIMBĂ-DULCE

Măria ta! poporul
De nouăzeci de zile îl seceră omorul,
Încât a noastră grijă nu e cum să trăim,
Nu, Dumnezeu o știe, dar e cum să murim!
Răbdăm nenorocirea de nouăzeci de zile,
Văzând cum per de foame nevești, copii, copile
Și ne-au ajuns cuțitul... Nu vrem a mai răbda...
Poporul vrea lui Tomșa cetatea a preda.

DESPOT

Lui Tomșa, al meu dușman, să închinați cetatea?
Români! unde vă este credința și dreptatea?

LIMBĂ-DULCE

Credința ne-am plătit-o cu trei luni de dureri!
Dreptatea noi o cerem!... tu n-ai dreptul s-o ceri
Când țara-i chiar prin tine adusă la peire.

Scanned with OKEN Scanner

A. Asachi – *Moartea lui Despot-Vodă* **(litografie)**

DESPOT

Sumeție!

LIMBĂ-DULCE

Sumeția-mi e rod de suferire.
Destul amar!... destulă batjocoră pe noi...
Hai să deschidem poarta, români!

POPORUL

Hai!

DESPOT

Staţi!... O! voi,
Copiii acelor oameni giganți de altădată
Ce înfruntau sub Ștefan restriștea-nviforată,
Ei toți în locul vostru sub zid s-ar îngropa
Și poarta cu-a lor trupuri luptând ar astupa.
Și voi!... gândiți ce-ar zice eroii din vechime,
Găsindu-se azi față cu-a voastră micșorime?...
Dar ce-mi perd eu cuvântul?... strămoșii erau zmei,
Români de viță bună, și voi, niște mișei!...
Vă plângeți voi de lupte?

LIMBĂ-DULCE

Ba nu!... de sărăcie!

DESPOT

(aruncând o pungă cu galbini poporului)
Na!... puneți polială l-a voastră mișelie.

LIMBĂ-DULCE

Români! nu vă atingeți de banii cu păcat
Ce poartă al lui Despot chip mândru-ncoronat.
E aur de icoane, e aur de potire
Topit chiar de Satana cu a lui Despot știre!
E foc ce arde mâna!... Despot, suntem țărani,
Nu vindem țara noastră, nici cugetul pe bani.
Ca să-ți culeagă darul și-a ta pomană seacă
Ar fi ca să se plece românul... nu se pleacă!
(Respinge punga cu piciorul)
Opinca îți azvârle pomana înapoi.
Nici noi suntem de tine, nici tu nu ești de noi!

(V. Alecsandri, *Opere*, VI, *Teatru*, Editura Minerva, București, 1979)

Scanned with OKEN Scanner

Verificați-vă cunoștințele!

1. Comparați atitudinea trufașă a lui Despot cu demnitatea poporului întruchipată de Limbă-Dulce și Jumătate.

2. Identificați argumentele pe care le invocă Despot pentru a-i îndemna pe oamenii din popor să continue lupta.

3. Citiți drama în întregime și explicați în ce constă conflictul ei.

V. ALECSANDRI ȘI LITERATURA POPULARĂ

Alecsandri nu este primul nostru scriitor care manifestă interes pentru folclor. La începutul secolului al XVIII-lea, D. Cantemir realizase un amplu tablou etnografic al tradițiilor populare românești în *Descrierea Moldovei,* iar Budai-Deleanu va semnala apoi, în notele *Țiganiadei,* valoarea istorică a cântecelor populare. Preocuparea pentru valorificarea folclorului va fi destul de largă la începutul secolului al XIX-lea. Primele culegeri de texte populare rămase de la T. Cipariu datează din 1831, iar în 1838 G. Barițiu își îndemna cititorii „Foii pentru minte, inimă și literatură" să culeagă „obiceiuri vechi, povestiri..., cântece populare". Caracterul pitoresc și reprezentativ al folclorului național nu a fost doar proclamat în celebra *Introducție* a lui M. Kogălniceanu la „Dacia literară"; în aceeași revistă, C. Negruzzi atrage atenția asupra diversității cântecului popular și propune o primă clasificare generală a sa, în „cântul ostășesc sau istoric, cântul religios, cântecul dragostei și a nunței și cântecul codrului sau voinicesc" *(„Cântece populare a [le] Moldaviei,* 1840).

Alecsandri este însă primul scriitor important care manifestă o preocupare constantă pentru cunoașterea și valorificarea poeziei populare, a cărei frumusețe este argumentată cu întinse citate din categorii diferite de creații, atestând o cunoaștere largă a folclorului, în care găsește reflectate trăsăturile reprezentative ale poporului: „Mie mi-e drag românul și știu a prețui bunătățile cu care l-a dăruit natura. Mi-e drag să-l privesc și să-l ascult, căci el e simplu și frumos în înfățișarea lui; căci e curat, înțelept, vesel și poetic în graiul său... Am multă sperare într-acest neam a cărui adâncă cumințenie e tipărită într-o mulțime de proverburi, unele mai înțelepte decât altele; a cărui închipuire minunată e zugrăvită în povestele sale poetice și strălucite ca însăși acele orientale; al cărui spirit satiric se vădește în nenumăratele anecdote..., a cărui inimă bună și darnică se arată în obiceiul ospeției pe care l-a păstrat cu sfințenie de la strămoșii săi; al cărui geniu, în sfârșit, lucește atât de viu în poeziile sale alcătuite în onorul faptelor mărețe... " *(Românii și poezia lor,* 1848).

Pregătită încă înainte de revoluție, culegerea sa de poezii populare apare în 1852 – 1853, fiind prima tipăritură care adună un buchet de creații cu adevărat reprezentative (între ele, *Miorița, Toma Alimoș* și *Mihu Copilul).* Scurta prefață care deschidea culegerea afirmă cu hotărâre faptul că poezia populară este „o avere națională", un adevărat „titlu de glorie pentru națiа română". Tradusă de Alecsandri însuși în franțuzește, în 1855, tradusă apoi în englezește în 1856 și în germană în 1857, această primă culegere de poezii populare face cunoscută frumusețea folclorului nostru în toată Europa și determină un larg curent de interes pentru tradițiile populare românești. Începând de acum, poezia populară își capătă drepturi depline în conștiința publică și preocupările de folclor se răspândesc, alcătuind o temelie importantă pentru creația multor scriitori ai epocii.

Scanned with OKEN Scanner

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE!

1. Caracterizați momentul 1848 în literatura română (presa, învățământul, știința, teatrul, societățile culturale).

2. Enumerați câteva dintre speciile literare cultivate de scriitorii generației de la 1848 și ilustrați-le cu operele literare studiate.

3. Relevați contribuția „Daciei literare" la orientarea literaturii și rolul de îndrumător cultural al lui Mihail Kogălniceanu.

4. Alcătuiți o compunere cu tema: „Conceptul de unitate națională comun scriitorilor de la 1848, așa cum se desprinde din operele studiate, începând cu ideile afirmate de «Dacia literară»."

5. Enumerați câteva dintre trăsăturile caracteristice ale literaturii de la 1848 și exemplificați cu titluri ale operelor studiate.

6. Dați câteva exemple de curente culturale și literare care s-au manifestat în literatura română până la mijlocul secolului al XIX-lea. Caracterizați unul dintre acestea – la alegere – și exemplificați cu referiri la operele studiate.

7. Realizați comentarii literare la operele: *Umbra lui Mircea. La Cozia* de Grigore Alexandrescu și *Zburătorul* de Ion Heliade Rădulescu.

8. Revăzând în prealabil cunoștințele predate la „genul epic", realizați caracterizarea personajului principal din nuvela *Alexandru Lăpușneanul* de C. Negruzzi, încercând să faceți referiri și la următoarele puncte:

– asemănări sau deosebiri față de portretul domnitorilor la cronicari;

– interesul altor scriitori din epocă pentru figurile istorice;

– mijloacele artistice folosite de scriitor pentru realizarea portretului (de pildă: exagerarea sau echilibrul portretului?; el reiese indirect, din acțiune, sau autorul intervine pentru a-l ajuta pe cititor să-l cunoască?; trăsăturile eroului sunt realiste, par posibile la un singur om, sau cumulează o serie de trăsături pentru a contura mai puternic un *tip?)*.

9. Relevați personalitatea artistică a lui Vasile Alecsandri, marcând rolul lui de deschizător de drumuri în literatura română.

10. Explicați în ce constă caracterul patriotic al literaturii de la 1848.

Scanned with OKEN Scanner

VII. LITERATURA ROMÂNĂ DE DUPĂ 1848

Epoca de după Revoluția de la 1848 și în special de după realizarea Unirii, în 1859, este o epocă de mari și semnificative acumulări. Pe plan cultural și științific înregistrăm înființarea primelor instituții moderne de învățământ superior: Școala Națională de Medicină și Chirurgie (1857), Universitatea din Iași (1860), din București (1864) ș.a. În 1864 începe să funcționeze Școala Națională de Ponți, Șosele, Mine și Arhitectură, strămoșul Politehnicii de azi, iar în 1867 ia naștere Societatea Academică Română, devenită în 1879 Academia Română. Numărul ziarelor și al revistelor care apar în această perioadă este foarte mare și multe dintre ele acordă un spațiu considerabil literaturii; acum încep să apară și unele dintre cele mai importante reviste literare ale vremii: „România literară", editată de V. Alecsandri (1855), unde vor apărea *Cântarea României* a lui Alecu Russo și studiul lui Bălcescu despre Răzvan-Vodă, care-i va inspira lui Hasdeu drama *Răzvan și Vidra,* „Revista română" a lui A. I. Odobescu (1861–1863), care va publica romanul *Ciocoii vechi și noi* de N. Filimon, „Familia" lui Iosif Vulcan (din 1865), unde va debuta M. Eminescu în 1866, „Convorbiri literare" ale Junimii din Iași (din 1867) etc.

Alături de trăsăturile romantice, care continuă să marcheze literatura acestei epoci mai ales în ceea ce privește concepția, viziunea generală, scrierile care apar acum poartă semnele unei întoarceri la clasicism, manifestate mai ales în dorința de perfecțiune formală, de echilibru al construcției, în interesul pentru zonele profunde ale caracterului uman. Se adâncesc și trăsăturile realiste în literatură, realismul nativ, izvorât din capacitatea de observație a autorilor și din buna cunoaștere a mediilor descrise, precum și din preocuparea pentru culoarea locală, pentru specificul epocii, care apar atât în romanele istorice *(Ciocoii vechi și noi* de N. Filimon îmbină ambele trăsături), cât și în romanul popular „de mistere", apărut sub influența modelelor franceze cu mare circulație în epocă. Alături de intriga senzațională și neverosimilă, aceste romane dovedesc creșterea interesului pentru lumea pestriță a marilor orașe, pentru evoluția dinamică și sinuoasă a claselor sociale contemporane *(Mistere din București* de I. M. Bujoreanu, 1862; *Misterele Bucureștilor* de G. Baronzi, 1862–1863 etc.). Remarcabilă este de asemenea și dezvoltarea teatrului, atât în direcția comediei satirice, cu accente politice și sociale (Alecsandri, Costache Caragiale), cât și în direcția dramei istorice, inspirate în general din trecutul glorios al țării (pe lângă piese mediocre de S. Bodnărescu, V. A. Urechia, D. Bolintineanu ș.a., genul este ilustrat de V. Alecsandri și B.P. Hasdeu).

Epoca mai aduce un nou interes pentru folclor, pentru folclorul epic de această dată, pentru basme și povești, fie cele culese și publicate ca opere folclorice, fie cele prelucrate conform concepției personale a scriitorului respectiv; granița dintre cele două atitudini este foarte greu de trasat (N. Filimon, P. Ispirescu, A. I. Odobescu, I. Creangă, I. Slavici, Miron Pompiliu, I. Pop Reteganul). De asemenea, călătoria și descrierea ei nu rămân numai instrumente de cunoaștere a altor oameni și locuri, atât în țară, cât și în străinătate, ci devin și o modalitate mai bună de cunoaștere a noastră, a ființei noastre intime (N. Filimon, A.I. Odobescu, I. Codru-Drăgușanu, Al. Pelimon).

Scanned with OKEN Scanner

După începuturile empirice ale criticii literare din epoca anterioară Revoluției de la 1848 (Heliade Rădulescu, Bariţiu, Bolliac), acum apare formulată limpede, pentru prima dată, necesitatea unei critici întemeiate pe principii teoretice (Radu Ionescu, care este și primul nostru teoretician al realismului), precum și primele prezentări și studii de istorie a literaturii române, atât din epoca mai veche (T. Cipariu, *Crestomația sau Analecte literare*, 1858; *Principia de limbă și de scriptură*, 1864), cât și cele care includ epoca mai nouă (Aron Pumnul, *Lepturariu românesc*, 4 vol., 1862–1865; V.G. Pop, *Conspect asupra literaturei române*, 2 vol., 1875–1876).

Scanned with OKEN Scanner

NICOLAE FILIMON
1819–1865

Scriitorul a fost, de-a lungul întregii sale vieți, un autodidact. Printr-o muncă fără răgaz, și-a completat instrucția sporadică, primită la vârsta bucoavnelor, în chiliile din jurul Bisericii Enei din București sau în unele case boierești.

Înainte de a se realiza ca scriitor Nicolae Filimon a desfășurat o fecundă activitate publicistică, impunându-se ca unul dintre primii cronicari muzicali și dramatici de la noi.

După o călătorie în apusul Europei (1858), publică în ziarul „Națională" o suită de articole având drept temă impresiile culese cu acest prilej. Peste doi ani acestea au fost reunite în volumul *Escursiuni în Germania meridională. Memorii artistice, istorice și critice.*

Înainte de Petre Ispirescu, culege basme populare, pe care, apoi, le tipărește în publicațiile vremii. Astfel, în „Țăranul român" au apărut *Omul-de-Flori-cu-Barba-de-Mătasă sau Povestea lui Făt-Frumos, Roman-Năzdrăvan* și *Omul de piatră.*

Nuvelele cu un pronunțat caracter romantic *(Friedrich Staaps sau Atentatul de la Schönbrunn în contra vieței lui Napoleon I* și *Mateo Cipriani)* fac din Filimon un scriitor tributar imitației literaturii de senzație, cu mare circulație în epocă. Cu vremea, în creația lui își face loc, într-o măsură tot mai însemnată, observația realistă a moravurilor societății vremii, de pe poziția unei gândiri originale. Nuvela *Nenorocirile unui slujnicar sau Gentilomii de mahala,* publicată în 1861, ilustrează îmbogățirea registrului tematic al autorului. Scrierea poate fi considerată un studiu tipologic menit să deschidă drum romanului *Ciocoii vechi și noi,* apărut în volum în anul 1863 și considerat o operă capitală „în sensul unei cărți cap de serie, din care se trag toate romanele de tip social, ce-și nutresc substanța din ascensiunea ariviștilor și prăbușirile claselor vechi" (Șerban Cioculescu).

Ciocoii vechi și noi a făcut, fără îndoială, din Nicolae Filimon un precursor în câmpul creației literare românești.

CIOCOII VECHI ȘI NOI SAU CE NAȘTE DIN PISICĂ ȘOARICI MĂNÂNCĂ

ROMAN ORIGINAL
(text prescurtat)

[Romanul este alcătuit din 32 de capitole purtând titluri semnificative, care fie că atrag atenția asupra personajelor de prim-plan (*Dinu Păturică, chera Duduca, chir Costea Chiorul* etc.) sau asupra evenimentelor și aspectelor sociale evocate *(Ipocriții în luptă, Teatrul în Țara Românească, Slugile boierești, Cu rogojina aprinsă-n cap și cu jalba-n protap* etc.), fie că sintetizează prin expresii și zicale populare sensul faptelor narate *(Până nu faci foc fum nu iese, Adevărul e proastă marfă, Una la mână!, Blăstemul părintesc* etc.).

Întreaga acțiune a romanului se desfășoară în jurul biografiei lui Dinu Păturică, fiul unui mărunt boier de țară (Ghinea Păturică), trimis de tatăl său cu o scrisoare de recomandare la postelnicul Andronache Tuzluc.]

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul II[1]

POSTELNICUL ANDRONACHE TUZLUC

Acest fanariot venise din Constantinopole în suita domnitorului Georgie Caragea şi făcuse meseria de ciohodar în curtea acestui principe.

Ca fanariot, născut în ulițele cele strâmte ale Fanarului, unde se urzesc şi se pun în lucrare cele mai întunecoase intrigi ce au ruinat Imperiul Greco-Roman, el moştenise din naştere un mare talent de intrigă şi de linguşire; ştia din încercare că raiul ceresc şi pământesc nu se poate deschide decât prin femei; de aceea îşi îndreptase toate bateriile intrigilor sale în contra femeilor doamnei şi mai cu seamă ale domniței Ralu, fiica preaiubită a domnului Caragea.

El făcu cunoştință cu acea volubilă şi capriţioasă principesă prin mijlocul unei dame a ei de onoare, cu care se înamorase numai pentru împlinirea acestui scop. Un an întreg, fanariotul nostru făcu domniței tot acele service ce făcea odinioară Mercur celui mai mare dintre zeii Olimpului elenic, cu deosebire numai că domnița, neputând să dea fanariotului nemurirea, făcu să cază în mânile lui pitacul domnesc prin care îl numea vel-cămăraş. [...]

Fanariotul nostru exploată cât se putu mai bine postul de cămăraş, iar când văzu că în cămară nu mai rămăsese nimic de furat, cumpără mai întâi calemul vinăriciului, al oieritului şi mai în urmă huzmetul spătăriei; şi astfel, unindu-se cu hoţii şi tâlharii de drumuri, despuie ţara în toate modurile, mai mult de trei ani, până ce îşi cumpără vreo zece moşii, câteva familii de ţigani, case, vii şi altele; iar după aceea izbuti, tot prin intrigă şi baseţă, a deveni mare postelnic.

O singură dorință mai avea să-şi împlinească, ca să ajungă la culmea fericirei sale.

El hrănea de mult timp un amor foarte tare pentru juna Maria, unica fiică a banului C..., român de naţiune; dar rangul tatălui frumoasei copile, sufletul ei nobil şi curat, faptele ei pline de cuviinţă şi de blândeţe înfrângeau toate semeţele dorinţe ale depravatului venetic. De multe ori el se încercă a se duce la banul ca să ceară mâna fiicei sale; dar totdauna un simţimânt fatal îl oprea din această întreprindere. [...]

Dar daca adevărul este pus în inima omului ca să-i arate calea ce duce la fericire, fatalitatea a voit ca pasiunile materiei să învingă mai totdauna acest sânt simţimânt ce se manifestă în noi de câte ori voim să comitem vreo nelegiuire.

Astfel se întâmplă şi cu fanariotul nostru: mustrarea de conştiinţă dispăru de la dânsul întocmai ca fulgerul sau ca spaima d-un minut ce simt copiii când sunt certaţi cu frăgezime de către părinţii lor. El se hotărî într-o zi a merge la banul şi, după mai multe complimente şi linguşiri, reclamă de la dânsul onoarea de a deveni ginere al său.

Bătrânul rămase uimit de cutezarea cea mare a fanariotului; cunoscând însă influenţa ce exercita asupra principelui Caragea şi relele ce ar fi putut să-i pricinuiască un refuz d-a dreptul, se prefăcu că priimeşte cu bucurie propunerea şi îl lăsă a se încânta de acest vis. [...]

[Biografia lui Andronache Tuzluc continuă în paginile cărţii într-o strânsă împletire cu a lui Dinu Păturică.]

Capitolul I

DINU PĂTURICĂ

Într-o dimineaţă din luna octombrie anul 1814, un june de 22 de ani, scurt la statură, cu faţă oacheşă, ochi négri, plini de viclenie, un nas drept şi cu vârful cam ridicat în sus, ce indică ambiţiunea şi mândria grosolană, îmbrăcat cu un anteriu de şamalagea rupt în spate, cu caravani[2] de pânză de casă văpsiţi cafeniu; încins cu o bucată de pânză cu mărginile cusute în gherghef; cu picioarele goale băgate în niște iminei de saftian, care fuseseră odată roşii, dar îşi pierduseră coloarea din cauza vechimei; la încingătoare cu niște călimări colosale de alamă; în cap cu cauc de şal, a cărui coloare nu se putea destinge din cauza peticelor de diferite materii cu care era cârpit, şi purtând ca veşmânt de căpetenie o fermenă de pambriu ca paiul grâului, căptuşită cu bogasiu roşu; un astfel de june sta în scara caselor marelui postelnic Andronache Tuzluc, rezimat de stâlpii intrării şi absorbit în niște meditaţiuni care, reflectându-se în trăsurele feţei sale, lăsau să se vază până la evidenţă că gândirea ce-l preocupa nu era decât planuri ambiţioase ce închipuirea lui cea vie îi punea înainte şi obstacolile ce întâmpina în realizarea lor.

---

[1] Pentru a uşura înţelegerea desfăşurării acţiunii, capitolele I şi II au fost inversate.

[2] Pantaloni. (n.a.)

Scanned with OKEN Scanner

În momentul acela uşa scării se deschise şi se arătă înaintea junelui un arnăut îmbrăcat numai în fir, cu pistoale şi iatagan la brâu şi cu tătarcă roşie blănită cu vulpe nafe. Mândrul albanez, fără să privească cât de puţin pe bietul june ce-i făcea temenele[1] până la pământ, strigă cu voce de stentor:

– Ioane, trage butca boierului la scară.

Vizitiul, dupe ce plesni de câteva ori din bici şi mai făcu câteva marafeturi prin care voia să arate abilitatea ce avea în meseria sa, trase butca la scară.

Nu trecu mult şi se auzi paşii cei leneşi şi gravi ai marelui postelnic, ce cobora scara cu o cadenţă simetrică. Junele, a cărui atenţiune era aţintită la cea mai mică mişcare ce se petrecea, auzi şi el acest zgomot şi, cu un aer în care se vedea foarte curat neliniştea, ridică de la pământ două cutii cu păstrăvi şi câteva găini; apoi vârî machinăliceşte mâna în sân şi scoase un plic sigilat; iar după ce îşi strânse fermeneaua la piept şi-şi luă caucul din cap, lăsând să se vază o căpăţână rasă peste tot şi numai în creştet cu vreo câteva fire de păr, luă o poziţie umilitoare şi aşteptă sosirea boierului. În fine postelnicul apăru în scară îmbrăcat cu antiriu de cutnie ca guşa porumbului, încins peste mijloc cu un şal de Ţarigrad, cu işlicul în cap şi învelit până la ochi cu o giubea de postav albastru blănită cu blană de râs. El zări pe june şi-i zise cu gravitatea de boier de protipendada:

– Cine eşti, măi băiete, şi ce voieşti de la mine?

Junele căzu în genunchi şi, sărutând pulpana antiriului, răspunse cu o voce lângedă, ce inspira compătimire:

– Să trăiţi întru mulţi şi fericiţi ani! Sunt Dinu Păturică, nemernicul fiu al preaumilitei voastre slugi treti-logofăt Ghinea Păturică, fostul odinioară vătaf de curte al Înălţimei voastre.

– Ei bine, spune-mi ce vrei de la mine?

– Am o scrisoare de la tata către preacinstitul şi de bun neam obraz al Măriei voastre.

– Ad-o-ncoa, să vedem acea scrisoare.

Junele se apropie de postelnicul, ţinând capul plecat până [la] pământ, şi-i dete scrisoarea; apoi căzu iarăşi în genunchi şi, stând în această poziţiune, aşteptă răspunsul.

.....

După ce postelnicul Andronache citi scrisoarea, chemă pe vătaful său de curte şi-i zise:

– Ia aceste cutii cu păstrăvi şi să le trămiţi colo, ştii tu! Iar pe strengarul acesta de băiat să-l opreşti în curtea mea şi să mi-l faci deocamdată ciubucciu.

La aceste vorbe ale boierului, inima lui Dinu Păturică săltă de bucurie; şi avea mare dreptate, căci, prin admiterea lui în serviciul postelnicului, devenise proprietar pe prima literă a alfabetului fortunei.

În timpul acesta vizitiul atinse caii cu biciul şi ieşi cu butca din curte, iar vătaful luă cutiile cu păstrăvi împreună cu găinile şi, urmat de noul său confrate în ciocoism, sui mai întâi scara cea mare a casei, trecu prin sală şi, ajungând la o galerie cam întunecoasă, se opri în loc şi zise lui Dinu Păturică: – Iată odaia ce ţi-am gătit pentru locuinţă; intră într-însa şi peste un ceas voi veni să te învăţ meseria de ciubucciu cu care te-a cinstit stăpânul. [...]

Dinu Păturică dete o privire repede şi dispreţuitoare camerii sale, apoi deschise fereastra şi începu să se uite în curte. Privi cu băgare de seamă mulţimea de găini, gâşte, raţe, claponi, cocori şi călifari ce furnicau prin curtea boierească, apoi se întoarse către bucătărie şi, la vederea mulţimei de tingiri de diferite capacităţi, în care se pregăteau cele mai gustoase bucate din Fanar, faţa lui se coloră de o bucurie nedescriptibilă; iar după o reflecţiune de câteva minute, zise în sine: „Iată-mă, în sfârşit, ajuns în pământul făgăduinţei; am pus mâna pe pâne şi pe cuţit; curagiu şi răbdare, prefăcătorie şi iuşchiuzarlâc şi ca mâne voi avea şi eu case mari şi bogăţii ca ale acestui fanariot".

Capitolul V

EDUCAŢIUNEA CIOCOIULUI

Când acest şarpe veninat călca pragul casei fanariotului, el intra în al douăzeci şi doilea an al vieţei sale. Educaţiunea lui intelectuală se compunea din citire şi scriere în limba românească şi oarecare începuturi slabe de limba greacă modernă; ştia să facă jălbi cu pilde din scriptură, pitace, volnicii, catastişe de lude şi alte forme cancelarice obicinuite în timpii aceia; mai ştia, şi încă foarte bine, să tortureze pe nenorociţii ţărani, puindu-le ouă fierbinţi la subţiori şi dându-le fum de ardei la nas, ca să le ia cea mai din urmă para din pungă.

Dar aceste talenturi nu-i mai serveau nimic în noua sa carieră; el căta să se instruiască în ipocrizie şi intrigă şi aceste două mari mijloace de parvenire nu se dezvoltează, nici se pot perfecţiona decât prin învăţătură. Puiul de ciocoi simţi de sineşi acest adevăr şi hotărî să-l puie în lucrare.

A doua zi după sosirea lui, postelnicul îl chemă la dânsul ca să-i examineze spiritul şi inteligenţa, spre a vedea de poate face ceva dintr-însul; iar când veni înainte-i, îi zise cu un ton îngâmfat, dar dulce:

---

[1] Complimente turceşti. (n.a.)

Scanned with OKEN Scanner

– Cum te numeşti, băiete?
– Constantin, cocoane; dar tată-meu îmi zicea Dinu.
– Ştii ceva carte?
– Ştiu să citesc şi să scriu.
– Româneşte, nu este aşa?
– Da, blagorodnice stăpâne.
– Altceva mai ştii?
– Ştiu să fac împliniri de bani; am fost cu vinăriciul, cu oieritul şi cu fumăritul[1]
– Aşa de tânăr?
– Da, stăpâne; tata mă lua cu dânsul prin judeţ, de-i ajutam la taxidărie.
– Da ceva elinica te-a învăţat tată-tău?
– Del ce să zic, stăpâne?... Mă cam pricep puţintel. Am învăţat pedagoghia şi eclogarion din scoarţă până în scoarţă; dar tocmai când era să încep la gramatichi, m-a trimis tata la Înălţimea voastră.

Fanariotului îi plăcu naivitatea ciocoiului, iar mai cu seamă pompoasele titluri ce-i da cu atâta prodigalitate; şi avea dreptate, căci nu este om căruia să nu-i placă un titlu pe care nu-l are şi nu-l merită, dar la care aspiră foarte mult. El zâmbi cu bunătate şi zise ciocoiului:

– Să ştii, băiete, că de astăzi înainte am să te iau subt îngrijirea mea. O să te dau la Şcoala Domnească să înveţi carte grecească multă, ca să te procopseşti, să te faci om. Slujba ce ai să-mi faci este aceasta: dimineaţa să vii să mă freci la picioare, să-mi ajuţi să mă îmbrac, să-mi dai de spălat, şă-mi aduci dulceaţă, cafea şi ciubuc; iar după aceea să te duci la şcoală să înveţi. Ai auzit?... Ai, du-te acum de-ţi caută de treabă!

.....

Se zice că voinţa tare şi statornică învinge toate obstacolele. Nu ne putem pronunţa asupra acestei maxime; zicem numai că Păturică ar fi fost în stare să dea contimporanilor săi o dovadă strălucită că ea se realiză câteodată. Picătura găureşte piatra, zice un alt proverb. Se poate şi nu se poate; acela însă care realiză acest proverb este un om mare în felul său.

Păturică era într-adevăr un om extraordinar. El îşi luase hotărârea de a deveni om mare şi nici un obstacol nu putea să-l abată de la această idee fixă. Ca slugă, era dator să lucreze mai multe ore pe zi şi a se supune la toate slugile cele mai vechi decât dânsul; ca ambiţios, căta să înveţe carte multă, precum îi zisese fanariotul, şi să se silească a înlătura toate obstacolele ce întâmpina în calea ambiţiunei sale. Cum putu dar să învingă atâtea greutăţi şi să iasă triumfător?

Iată modul ce întrebuinţă: Când se crăpa de ziuă, Păturică se afla lângă uşa postelnicului, stând în picioare spre a împlini cu exactitate ordinele stăpânului său. Pe dată ce fanariotul se deştepta, el intra în casă, îl freca pe picioare, îl ajuta să se îmbrace, îi da de spălat, îi aducea dulceaţă, cafea şi ciubuc. Toate aceste mici servicii le executa cu cea mai mare iuţeală, graţie şi cu un fel de afecţiune ce făcea pe fanariot să-l creadă de cel mai credincios şi devotat dintre servitorii săi.

După ce pleca boierul la curte, se ducea la vătaful şi-i făcea o mulţime de linguşiri; apoi, după ce-şi spăla filigenele de cafea şi curăţa bine ciubucile, se închidea în camera sa şi se da cu totul la citire şi la meditaţiuni, petrecându-şi astfel timpul până la ora prânzului, când, după obiceiul său, se aşeza pe treptele scării de la intrarea casei, cu câte o carte în mână şi sta acolo până ce venea stăpânul său; iar după aceea, când şedea la masă, el îşi lua locul printre servitori şi se silea să întreacă pe toţi în zel şi activitate.

Osebit de aceasta, el se purta cu mare amabilitate către toţi servitorii casei, fără excepţiune: îi ajuta la lucrările lor şi le împlinea dorinţele, puindu-se mijlocitor între dânşii şi vătaful de curte.

Această purtare făcu pe Păturică să fie iubit şi adorat de toate slugile, afară numai de vătaful curţii, care, înţelegând foarte bine gândurile lui, se prefăcea că nu bagă de seamă nimic şi-l spiona în tăcere.

.....

[Dinu Păturică ştia bine ce vrea, iar prilejul i se oferi repede. Dobândind încrederea postelnicului, acesta îi dădu în taină misiunea de a o supraveghea pe chera Duduca.]

Capitolul IX

CONFIDENŢELE

Ţinta lui era să mănânce starea postelnicului. Greaca avea tot această tendinţă vicleană. Păturică o simţise din purtarea către dânsul, dar, ca om cu minte ce era, el vrea să o aducă în stare a-şi declara însăşi acea dorinţă; cu alte cuvinte, el voia să prindă şarpele cu mâna altuia – metod foarte ingenios, ce s-a practicat în toţi timpii şi se va practica până ce acest glob se va preface în cenuşă sau se va prăvăli în haos.

---

[1] Vinăriciul, oieritul şi fumăritul erau dăjdii [...]. (n.a.).

Scanned with OKEN Scanner

Într-o seară ei beau cafeaua în camera de culcare. Mai întâi vorbiră de amor, acuzându-se unul pe altul de indiferență; dar această conversație se sfârși foarte curând prin jurăminte de cele ce întrebuințează adesea amanții ca să se poată amăgi mai lesne unii pe alții. [...]

– Ei bine, Dinule dragă, îmi cunosc greșeala și încep chiar de astăzi a mi-o îndrepta. Voi scri postelnicului să te facă vătaf de curte în locul lui Gheorghe, pe care voiește să-l facă zapciu de străini; dar am altceva să-ți spui, însă cer să fii tainic. Postelnicul e galantom, își cheltuiește starea cu craidonii pe la via Brâncoveanului și pe la Cotroceni.

– Ei, ș-apoi, ce iese d-aci? Lasă-l să și-i cheltuiască cum îi va plăcea!

– Așa este, ai dreptate; dar el poate să se amorezeze de alta sau poate să afle că ne iubim amândoi și să ne oropsească și atunci vom rămânea calici pe drumuri. De ce să nu ne bucurăm noi de averea lui, căci suferim mojiciile și fantaziile lui?... Eu ca țiitoare și tu ca vătaf de curte putem în scurt timp să-l scoatem la silimet[1]. Ai, ce zici?

– Ce să zic, dragă Duduco? Zic că Dumnezeu sau dracul ne-a făcut pe unul pentru altul.

Apoi, strângând-o în brațe și sărutând-o, zise:

– De mâne, iubita mea, să ne punem la lucru.

– Tu-l vei încărca la socoteli.

– Tu-i vei cere șaluri și mătăsării

– Tu-i vei specula moșiile.

– Tu-i vei cere diamanticale.

– Și unind jafurile la un loc, ne vom cumpăra moșii și țigani.

– Ș-apoi ne vom cununa, nu este așa, Duducuțo dragă?

– Bravo, Dinule, ai ghicit!

– Bravo, Duduco!

– Pe mâne!

– Ia stăi puțintel; am uitat un lucru! exclamă greaca, puindu-și degetul la buză spre a-și aduce aminte. Nouă ne mai trebuie un om, ca să ne stoarcă banii grecului, fără d-a ne da noi pe față.

– Ai dreptate, Duduco.

– Cunoști tu vreunul?

– Cunosc, dară...

– Cine e? Cum îl cheamă?

– Chir Costea Chiorul.

– O fi Costea bogasierul, de la Sf. Gheorghe cel Nou?

– Tocmai acela.

– De minune!

[Duduca pretindea daruri, bogasierul îi prezenta postelnicului numai mărfuri și bijuterii scumpe și primea banii pe ele. Duduca îi dădea înapoi cele cumpărate, iar chir Costea îi restituia banii, oprindu-și, bineînțeles, partea sa. Și cu acest șiretlic, în câțiva ani, fanariota goli vistieria postelnicului. În același timp, Păturică acționează și el pe căile lui. Profitând de credulitatea boiérului, ajunge vătaful slugilor și, în această calitate, prin mită, înșelătorie, furt vânzarea slujbelor pe sume mari de bani și alte matrapazlâcuri, agonisește o mare avere.]

Capitolul XII

UNA LA MÂNĂ!

Dinu Păturică, cum se instală în postul de vătaf pe care-l dorise atât de mult, chemă pe toate slugile curții și le ținu un cuvânt prin care le făcu cunoscut că în timpul fostului mai nainte vătaf, se făcuse mare risipă la curtea stăpânului său și că el nu va suferi să se urmeze și în timpul său asemenea fapte. „Voi pedepsi – zicea el – fără milă pe toți aceia ce vor cuteza să înșele pe boierul macar cu o para".

Apoi după aceea numără paserile din curte, coti buțile cu vin, luă cheile pivniței din mâna chelarului și p-ale cămării din mâna jupânesii, scoase pe sofragiu și pe stolnic sub cuvânt de mâncătorie și puse în locul lor pe alții, aleși de dânsul dupe sprânceană.

Aceste aspre măsuri ajunseră la urechea postelnicului și el se bucură foarte mult, căci găsise, după părerea lui, un om cinstit ca să-l scape de ruina către care mergea cu pași repezi; nu știa însă că acel om în care

[1] Desăvârșită sărăcie. (n.a.)

se încredea atât de mult era cel mai fin dintre toți hoții și că măsurile lui economice nu era decât o cursă întinsă prin care voia să-l adoarmă, ca să-i poată mânca averea mai lesne.

După ce Păturică făcu tot ce putu ca să-și dea aer de om cinstit și cu durere de inimă de averea stăpânului său, el se înfățișă dinaintea lui și-i dete socoteala de toate măsurile ce luase.

Grecul ascultă cu bucurie toate proiectele de economie ce-i înfățișă ciocoiul, apoi exclamă cu o mulțumire învederată:

– Bravo, Dinule, aferim, copilul meu! Cum îngrijești tu de averea mea, așa să îngrijească Dumnezeu de tine.

Aceste binecuvântări, de al căror înțeles echivoc un om cu frica lui Dumnezeu s-ar fi spăimântat, nu făcură nici o impresiune în inima ciocoiului; el plecă capul în jos spre semn de mulțămire și zise:

– Stăpâne, tot ce am făcut pentru Domnia ta nu este decât un mic semn de mulțămire pentru multele faceri de bine ce ai săvârșit asupra nevrednicului tău rob. Alta mai am să spui Panevgheniei tale.

– Spune, Dinule, să vedem!

– Domnia ta ai moșii, vii, livezi de pomi, heleștaie și zalhanale,

– Așa, precum zici; am din toate acestea.

– Ei bine, stăpâne, trebuie să facem cercetare pe la toate aceste acareturi, căci poate să fie călcate de vecini; poate că arendașii taie pădurile, strică livezile de pomi, lasă morile și hanurile în neîngrijire și, bine vezi Domnia ta, acestea aduc dărăpănarea stării Măriii tale. Trebuie dar să trămiți un om credincios să cerceteze și să-ți aducă știință lămurită despre toate acestea.

– Ai dreptate, Dinule, și iată, îți poruncesc ca chiar de mâne să pui în lucrare această cercetare. [...]

Moșia Răsucita, punctul principal al călătoriei lui Păturică, era trei poștii departe de București, și el nu făcuse nici drumul jumătate; temându-se dar ca să nu-l apuce noaptea în pădure, grăbi mult călătoria și ajunse în sat pe la sfințitul soarelui.

Pe dată ce se așeză în casele boierești, trămise pe isprăvnicei să cheme satul, ca să cerceteze despre asupririle ce cearcă din partea arendașului.

A doua zi, pe la revărsatul zorilor, curtea caselor boierești era plină de săteni de toată vârsta; unii țineau în mâni pui de găină, alții câte o strachină cu ouă sau câte o oală cu unt. Toți aceștia venise să reclame în contra arendașului și nu așteptau decât scularea lui Păturică.

Nu trecu mult timp și ciocoiul se arătă mulțimei îmbrăcat în haine arnăuțești muiate în fir și cu un aer măreț. El se așeză pe un scaun, ceru cafea și ciubuc, iar după ce-și făcu tabietul aruncă o privire severă și observatoare asupra țăranilor, apoi zise cu un accent plin de îngâmfare:

– Creștini buni, Măria sa postelnicul Andronache Tuzluc, stăpânul nostru al tutulor m-a trămis aci ca să ascult plângerile voastre și să vă dau dreptate, de veți avea; spuneți dar toate păsurile voastre fără cea mai mică temere. Iată că vă ascult!

Țăranii deteră mai întâi plocoanele în mâna idicliilor; apoi, după ce se scărpinară în cap și frământară căciulele în mâni câtva timp, începură a se jălui care de care mai mult și toți deodată, în chipul următor:

– Să trăiești, coconașule! Bine că te-a adus Dumnezeu la noi, să vezi și să crezi urgia în care am căzut. Ne-a sărăcit, cocoane, hoțul de grec; ne-a lăsat în sapă de lemn.

– Mie mi-a luat boii și vaca, sărac de maica mea! pentru un iuzluc de șaptezeci de parale.

– Pe mine m-a împrumutat cu două baniță de mălai și sunt trei ani de când tot i le plătesc, păcătosul de mine, și când gândeam că am scăpat de dânsul, m-am pomenit că-mi desjugă boii de la plug și mi-i vinde, de m-a lăsat sărac lipit.

– Mie mi-a necinstit fata cu sila, bătând-o până și-a ieșit din minți.

– Pe mine m-a înjugat la carul cu lemne, ca p-o vită, coconașule.

– Pe mine m-a spânzurat cu capul în jos și mi-a dat fum de ardei și nu m-a lăsat până nu i-am dat răvaș că-i sunt dator treizeci de lei.

– Mare năpastă a căzut pe capul nostru, coconașule! strigară mai mulți deodată, o să ne ducem în lume, căci Dumnezeu a luat dreptatea după pământ; arendașul ne jăfuiește, zapciul ne jupoaie de piei, gazda de județ și ispravnicii ne ung cu miere și ne leagă de copaci, de ne mănâncă mușteie și țânțarii!

– Dar bine, buni creștini! de ce n-ați venit să-mi spuneți mie toate acestea? răspunse Dinu cu aer de compătimire.

– N-am îndrăznit, coconașule. O dată în viața noastră am băgat jalbă la Măria sa și în loc să ne facă dreptate, ne-am pomenit cu o ceată de arnăuți, care ne-au rupt oasele. Nu știm ce o să ne facem; o să trecem în Țara Turcească; încailea să ne omoare păgânii, decât creștinii, cari se închină tot la o cruce cu noi.

În această mulțime de jăluitori erau vreo patru țărani care se băteau cu pumnii în piept, își smulgeau părul din cap și sărutau fruntea imineilor lui Păturică. Acești jăluitori exagerați aveau niște fizionomii de adevărați hoțomani. Dinu îi observă și tăcu; iar după ce congedie gloata de săteni cu făgăduieli mincinoase, făcu un semn isprăvnicelului.

Isprăvnicelul se apropie de dânsul, ținând căciula în mâni.

– Să-mi aduci mai pe urmă p-acei patru jăluitori cari se văietau mai tare: auzitu-m-ai?

– Am auzit, cocoane.

Scanned with OKEN Scanner

– Du-te acum de cheamă pe arendaș.

– Să trăiești, cocoane, este dus la târg.

– Și când vine îndărăt?

– Pe la chindii[1], cocoane.

– Bine.

Câteva ore în urma scenelor de mai sus, Păturică ședea pe sofa cu picioarele încrucișate ca un osmanlâu și fuma dintr-un ciubuc dulcea și parfumata plantă arabică numită gebel[2], având dinaintea sa pe cei patru țărani jăluitori.

După ce lăsă să iasă din pieptul său un nor gros de fum, ce se înălța către tavanul camerii, formând o mulțime de grupe bizare, el privi cu atențiune pe țărani și le zise:

– Ei bine, băieți, acum suntem singuri, Dumnezeu stă de față; ia spuneți-mi, de când a venit acest arendaș pe moșie, cum merg pădurile, hanul, morile, cârciumile? Sunt în stare bună sau nu?

– S-a făcut mare risipeală[3], cocoane; pădurea cea mare, cu copacii ca butea de groși, a vândut-o și a ars-o la făcere de rachiu, iar acum a rămas numai o opritură în care nu găsești decât pari și nuiele. Hanul s-a dărâmat de tot și plouă într-însul; cârciumile asemenea. Din heleșteu scoate pe fiecare săptămână câte un car de pește și-l trămite la târg, la Ploești.

– Sunt adevărate toate acestea?

– Uite, cocoane, cum te văz și cum mă vezi.

Ciocoiul chemă un idicliu și porunci să-i găsească calul; apoi, încălecând, luă cu sine pe țărani împreună cu isprăvnicelul și doi slujitori și plecă să facă cercetare. Se duse mai întâi la han și-l găsi în proastă stare; vizită cârciumile și morile și le găsi tot asemenea; apoi intră în pădure și, găsind-o în adevăr cu totul stricată, se întoarse acasă și făcu foaie de ispașă iscălită de preoți și de fruntașii satului.

Pe când se petreceau acestea în casa boierească, arendașul se întorsese de la târg și se informase despre aspra cercetare făcută în lipsă-i; el era coprins de frică, căci toate abuzurile despre care vorbirăm erau în adevăr săvârșite de dânsul.

Așteptă dar până ce rămase Păturică singur, apoi intră în odaie și, printr-un compliment demn de un pașă cu trei tuiuri, felicită pe ciocoi de bunăvenire.

Ciocoiul îl priimi cu un aer foarte sever și, fără să-l poftească să șeadă sau să-i răspunză la compliment, îi zise:

– Bune sunt astea, chir Cristodore? (Acesta era numele arendașului.) Astfel îți păzești Domnia ta legăturile zapisului de arenduire?

– Da ce am greșit, cocoane Dinule, de te-ai supărat pe mine?

– Mă mai întrebi încă ce ai greșit? Privește!

Arendașul citi foile de ispașă și se spăimântă de mărimea sumelor ce văzu într-însele.

Ciocoiul, observând îngrozirea ce pricinuise arendașului, îi zise mai liniștit:

– Eu n-am ce să-ți fac; trebuie în douăzeci și patru de ceasuri să-mi răspunzi suma coprinsă în ispașă, căci am poruncă să-ți pui bumbașir două ortale de slujitori. Rămâne la Domnia ta să-ți alegi din două una: ori să plătești de bunăvoie, sau prin silă.

– Dar bine, cocoane Dinule, mă lași sărac pe drumuri.

– Nu voi să știu nimic despre aceasta. Plătești banii cu binele sau fac pitac la isprăvnicie și-ți pui în spinare o sută de slujitori?... Înțelegi românește?

Grecul plecă capul în jos și, după ce se gândi câtva timp, zise:

– Să facem cum e bine, cocoane, că e păcat de Dumnezeu să mă dai pe mâna zabetului.

Dinu, care voia să ajungă la această concluziune, privi pe grec cu un fel de mirare, apoi îi mai zise:

– Fie cum zici! Ispașa se rădică la o sută de pungi de bani. Cât dai dintr-această sumă?

– Douăzeci de pungi, cocoane.

– Este puțin, foarte puțin. Nu priimesc.

– Fie treizeci, să nu mai fie vorbă.

– Mai jos de cincizeci nu priimesc nici o lăscaie. Te mulțumești, ori fac pitacul?

– Haide, fie! răspunse grecul, scoțând din sân o pungă verde, lungă de doi coți și deznodând-o cu acea întristare ce simt amanții când se despart de iubitele lor. Numără cele cincizeci pungi de bani în mahmudele, dodecari, funduci și rubiele; apoi, după ce salută pe ciocoi, ieși din casă oftând și jurându-se pe toți sânții că va scoate acei bani îndoiți din pielea bieților săteni.

A doua zi Păturică plecă din moșia Răsucita la celelalte moșii ale stăpânului său și, după ce făcu pe la toate câte o cercetare de felul celei descrise mai sus, se întoarse în București cu două sute pungi de bani, pe care le puse deocamdată pe fundul sipetului, zicându-și în sine cu o nespusă bucurie: „Doamne ajută!... Una la mână!"

---

[1] Prin chindii țăranii înțeleg apunerea soarelui. (n.a.)

[2] Tutun de Arabia, obicinuit foarte mult pe timpii aceia pentru mirosul lui plăcut. (n.a.)

[3] Răsipă, pagubă. (n.a.)

Scanned with OKEN Scanner

Capitolul XIII

CE DAI SĂ TE FAC ISPRAVNIC?

– Am zis că isprăvniciile se dau cu ruşfet, ai înţeles ori ba?

– Dacă este aşa, ţine-ţi isprăvnicia pentru altul, căci eu nu mă voi înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani de la o leşinătură de ciocoi ca tine!

Şi postulantul, indignat, ieşi din casă fără să salute măcar pe Păturică.

Acesta, în loc să se supere de o asemenea insultă, zâmbi şi zise în sine: „Iată un nebun precum n-am mai văzut încă".

Un moment după aceea intră o a doua persoană, care, după ce făcu ciocoiului un compliment demn de un seraschier, îi zise d-a dreptul:

– Cocoane Dinule, am auzit că s-a mazilit isprăvnicul de Teleorman şi viu să cer ajutorul Domniei tale ca să iau acest mansup.

– Aşa este, *bei-mu,* dar de! să mai vedem. Vremile sunt grele, isprăvniciile nu se dau la fiecine, răspunse Păturică cu voce îngânată.

Noul-venit, înţelegând pricina care făcea pe ciocoi să răspunză prin cuvinte evazive, reluă vorba:

– Da, da, nene Dinule, te rog să-mi faci această trebşoară, căci om sunt şi eu; mână pe mână spală şi amândouă obrazul. Înţelegi Domnia ta.

– Vezi, aşa-mi vine la socoteală!

– Dar de vreme ce ne-am înţeles, să vorbim ca nişte prieteni adevăraţi. Ia spune-mi, ce o să-mi ceri pentru acest mansup?

– Cât despre mine, *bei-mu,* nu ţi-aş cere nimic; dar ce facem postelnicului? El nu este în stare să facă cel mai mic lucru fără interes, şi încă interes, nu glumă!

La aceste din urmă fraze trăsurile feţei candidatului de isprăvnicie luară un aspect posac. Să scărpină puţin în cap cu un aer meditativ, apoi zise:

– Să tăiem preţul.

– Bine! Să-mi dai 2 500 de rubiele.

– Nu e prea mult?

– Nicidecum, *bei-mu;* judeţul Teleorman este unul din cele mai bogate: are zece plăşi, peste cincişprezece mii de locuitori, tot unu şi unu, şi schelă la Dunăre. Domnia ta poţi să scoţi aceşti bani în două săptămâni, numai din plocoane. Ce spui Domnia ta! Acest judeţ este un capan[1] împărătesc nesecat.

– Aşa este, dar uite, nu sunt învăţat să fur, îmi e milă să despoi pe săraci.

– Aştea sunt slăbiciuni care pier ca visele îndată ce te vei sui pe scaunul isprăvniciei.

– Aşadar nu se poate mai jos?

– Nici o para, *bei-mu.* Vremile sunt grele, s-aude de domnie nouă şi noi trebuie să ne folosim acum, când ne îmblă moara.

– Fie dar precum zici! Porunceşte să-mi aducă hârtie şi călimări.

Ciocoiul bătu de trei ori în palme şi toate se aduseră într-o clipă; postulantul scrise biletul următor:

„Arhon baron,

Vei da în ordinea mea două mii cinci sute rubiele aducătorului acestui răvaş şi le vei trece în socoteala mea

Ciolănescu"

Capitolul XXV

MAREA HĂTMĂNIE

În ziua aceea mai veniră şi alţi nenorociţi împricinaţi, pe cari Păturică îi jăfui binişor şi fără cea mai mică mustrare de conştiinţă; iar după aceea îşi puse işlicul în cap şi giubeaua pe umeri şi plecă foarte vesel de câştigul său din acea zi.

Ajungând acasă, la dânsul, o altă bucurie neaşteptată era aproape să zdrobească mica sa inimă. Costea Chiorul izbutise a cumpăra cele două moşii de la mezat şi-i trămisese un răvaş prin care îl înştiinţa despre aceasta. Un alt răvaş de la Duduca îl vestea despre fuga lui Caragea. [...]

---

[1] Magazie de aprovizionare. (n.a.)

Scanned with OKEN Scanner

„Caragea fuge! adevărat să fie oare? O! de s-ar adeveri aceasta, aș crede că Dumnezeu îl îndeamnă să fugă, numai ca să scap de ocnă și să mă fac boier mare. Cu starea fanariotului am sfârșit; mâne îi voi lua și amoreaza și atunci solia mea în casa acestui venetic va fi împlinită cu desăvârșire."

[Acționând într-o complicitate desăvârșită, după ce îl duc la ruină pe postelnicul Andronache Tuzluc, chera Duduca și Dinu Păturică se căsătoresc.]

Capitolul XXVI

O SCENĂ DRAMATICĂ

Ajungând la poartă, bătu de trei ori, dar nimeni nu veni să-i deschiză. Supărat de această contrarietate, împinse cu tărie în poartă; ea însă se deschise foarte lesne. Intră înlăuntru turburat de o mulțime de cugetări triste; privi ferestrele casei, dar în locul luminei ce altă dată îi încânta vederile, de astă dată nu văzu decât un întuneric foarte gros. „Trebuie să fie și aici o taină", zise el în sine, îndreptându-se către locuința Duduchii; dar în loc să fie primit de dânsa după obicei, îi ieși înainte o țigancă bătrână ținând un sfeșnic în mână.

– Unde este cocoana Duduca, bre? întrebă fanariotul cu mânie și impacientă.

– S-a mutat d-aicea, coconașule.

– Când și unde s-a mutat? Spune cioară, degrab, că te omor!

– Spui, coconașule, mânca-te-aș.

– Spune curând!

– Astăzi a venit boieru Dinu și a vorbit ca vreun ceas cu dumneaei, apoi s-a dus, și după câtva timp ne-am pomenit cu vătaful de arabagii că vine cu șase care și, încărcând tot din casă, a luat drumul spre Sfântul Nicolae din Țigănie.

– Adevărat este ceea ce-mi spui?

– Foarte adevărat, coconașule.

– Dar Duduca ce s-a făcut după plecarea carelor?

– A mai șezut până a venit coconu Dinu cu butca dumitale și a plecat cu dumnealui.

– Ei bine, n-ai putut și tu s-o-ntrebi unde se duce?

– Am întrebat-o, cocoane!

– Și ce ți-a răspuns?

– Mi-a spus că se duce să se cunune cu coconul Dinu

– Când?

– Astăzi!

– Unde?

– Nu știu!

– Spune, cioară, nu tăgădui, că-ți răsucesc gâtul!

– Nu mă lua iute, coconașule, că mă zăpăcesc.

– Spune-mi curând.

– La biserica Lucaci.

– La ce ceas?

– La douăsprezece din noapte, dar să nu-i spui, cocoane, că-mi pune coarnele.

Fanariotul privi orologiul și, văzând că se apropia ora cununiei, ieși pe poartă și alergă cât putu ca să întâmpine răul.

Când ajunse la biserica Lucaci, ceremonia cununiilor era pe la temeiul ei, sau pe la „Isaia dănțuiește", după cum zice proverbul. El intră în biserică numai în antiriu și în fermenea, căci giubeaua și-o scosese din cauza marei călduri. Fața sa, de fel brună, devenise întocmai ca a unui faur de fier din cauza prafului ce se pusese pe dânsa în grozava alergare; ochii săi, altădată negri și încadrați cu un alb perfect, acum erau roșii ca sângele și esprimau ferocia tigrului iritat până la cel mai înalt grad.

Cum intră în biserică, se răpezi cu furie asupra lui Păturică și a Duduchii, cari, văzându-l atât de mult iritat și gata a-i sugruma cu mânele sale cele robuste, intrară în altar și se puseră sub apărarea inviolabilă a religiunei.

– A! a! tâlharilor, zise el. V-ați ascuns în altar, ca să scăpați de furia mea; dar știți voi, netrebnicilor, că sunt în stare să vă hrăpesc chiar din brațele lui Hristos, sau din ghearele Satanii, ca să-mi sting focul răzbunării în sângele vostru cel mârșav?! Și, deodată cu vorba, se răpezi spre altar ca să sfâșie victimele sale.

– Oprește-te, boierule! strigară cu uimire preoții, oprindu-i intrarea în altar.

Scanned with OKEN Scanner

– Dați-mi pe nelegiuiții care mi-au mâncat starea și și-au bătut joc de cinstea mea; dați-mi-i, vă zic, căci în starea de apelpisie în care mă aflu, dau foc bisericii de se duce pomina. Și voi veți da seamă înaintea lui Dumnezeu.

– Dar bine, boierule, ce rău ți-au făcut acești oameni? Spune să știm și noi!

– Ce rău mi-au făcut, ziceți voi? Ei bine, ascultați și veți afla. El se numește Dinu Păturică și e fecior de opincar. Eu l-am luat de mic copil în casa mea, l-am crescut și l-am procopsit, iar el, drept mulțumire și răsplătire, mi-a mâncat starea și m-a lăsat în sapă de lemn. Pe dânsa am luat-o asemenea în casa mea, am acoperit-o cu diamanticale, șaluri și mătăsării ca pe o domniță; dar ea, nemernica, s-a unit cu acel tâlhar și, tocmai acum când îmi pusesem toată nădejdea într-înșii, ei mi-au luat tot din casă și m-au părăsit. Acum dar, când cunoașteți nelegiuirea lor, dați-mi-i, sau intru cu sila, trecând peste trupurile voastre.

O luptă grozavă se ațâță între disperatul fanariot și între preoți. Această luptă dură numai câteva minute, căci fanariotul, slăbit moralicește și fizicește din cauza moliciunii și a băuturilor ce-i dedea să bea vicleana Duduca, nu putu să reziste mult timp unei teribile crize morale; el dar rădică ochii către cer și zise:

„Dumnezeule! m-ai pedepsit de ajuns pentru păcatele mele, nu mă lăsa nerăzbunat!" Apoi căzu jos, fără simțire, de unde nu se rădică decât ca să ducă înainte o viață mizerabilă. El era lovit de dambla și-și pierduse mințile. [...]

Capitolul XXVII

BLĂSTEMUL PĂRINTESC

In timpul acela sosi și cartea vizirului Derviș Mehemet, prin care făcea cunoscut boierilor și poporului român că Alesandru Șuțu s-a numit domn al Țării Românești.

Păturică, voind să profite de acest eveniment, mai întâi se informă despre starea lucrurilor și, după ce află numele tuturor persoanelor ce încongiurau pe noul domnitor, începu a se duce des pe la curte și, prin lingușiri pline de baseță, dobândi cu încetul favoarea tuturor. Casa lui devenise un loc public unde se adunau toți paraziții Bucureștilor, căci, din nenorocire, această lepră a societății esista și pe atunci, cu deosebire că paraziții din zilele noastre sunt favorizați și puși în slujbe. [...]

El se ocupă acum de noile sale cunoștințe și de folosul ce putea să tragă dintr-însele; dar întocmai pe când se rădica cu ambițiunea până la cele mai înalte demnități ale țării, un nour politic veni să întunece puțin soarele speranțelor sale. [...]

Revoluția lui Tudor Vladimirescu, ce izbucni a doua zi după moartea lui Șuțu, părea venită într-adins ca să dea ocaziunea lui Păturică a arăta lumii duplicitatea și lașitatea caracterului său. El se gândi foarte mult asupra acestei mișcări, iar mai cu seamă asupra foloaselor ce ar fi putut trage dintr-însa. Astfel dar, pe cât timp revoluțiunea se compunea din Tudor Vladimirescu, Macedonski și câțiva panduri, el ținea de partitul boierilor și calomnia împreună cu dânșii pe acei bravi care își pericolau viața spre a da țării drepturile ei cele vechi; iar după ce revoluțiunea triumfă și sili pe boieri a o recunoaște și a-i jura credință, atunci Păturică deveni cel mai fierbinte apărător al ei și o esploată cât putu mai bine; dar intrarea lui Ipsilant în țară și proclamațiunea lui cea măreață făcu pe ciocoi să-și schimbe politica.

„Ipsilant în țară! zise ciocoiul în sine. Un fecior de domn cu o mulțime de viteji după dânsul și ajutat de muscali! Asta este o minunată întâmplare și caută să mă folosesc de dânsa. O să mă scriu între mavrofori!... Dar bine, ce va zice Tudor când va afla? Ce vor zice atâți prieteni ai mei ce se află intrați în oștirea lui? E! și ce-mi pasă mie de dânșii?" [...]

După ce ciocoiul se împăcă cu conștiința sa în privința lașității ce voia să comită și, după ce își făcu toate dresurile cu unul dintre consuli, porunci să înhame armăsarii la butcă și se duse la Colintina, ca să se prezinte înaintea lui Ipsilant.

Capitolul XXXI

CU ROGOJINA APRINSĂ-N CAP ȘI CU JALBA-N PROȚAP

Astfel dar, după ce acest monstru comise fără cea mai mică sfială toate crimele, după ce făcu să se verse atâta sânge nevinovat pentru realizarea ambițioaselor sale planuri, el vându chiar pe Tudor Vladimirescu, omul cel mai mare al României...

În ziua, dar, când el făgădui lui Ipsilant că-i va aduce pe Tudor legat, se puse în fruntea cohortei de asasini și se îndreptă către satul Golești. Ajungând acolo, se sfătui mai întâi cu Iordache, Ghencea și Farmache,

Scanned with OKEN Scanner

căpeteniile arnăuților ce-i dedese Ipsilant pentru esecutarea trădării, apoi, după aceea, intră în lagăr și atâță revolta. În fine, Tudor fu prins și dus între arnăuți la Câmpulung, iar de acolo la Târgoviște, unde mai în urmă fu asasinat.

A doua zi după împlinirea acestei grozave trădări, Păturică se înfățișă înaintea lui Ipsilant cu acel aer de impertinență propriu asasinilor plătiți și, după ce făcu închinăciunile obicinuite fanariotului, îi zise:

– Să trăiești, Măria ta! Tudor Vladimirescu nu-ti va mai turbura linistea de acum înainte.

– Da de ce?

– Fiindcă el nu mai trăiește.

– Tălmăcește-mi, arhon stolnice

– Astă-noapte eu, împreună cu căpitan Caravia și câțiva arnăuți, l-am luat din temniță și l-an. dus pe malul iazului, apoi, după ce l-am tăiat în mici bucăți, l-am aruncat în puțul de lângă grădina lui Geartolu.

Ipsilant luă după masă o hârtie îndoită și dând-o lui Păturică îi zise:

– Slujbă pentru slujbă, arhon stolnice. Ține acest pitac: printr-însul te orânduiesc ispravnic la Prahova și Săcuieni și dacă Dumnezeu îmi va ajuta, precum nădăjduiesc, te voi face caimacam al Craiovei.

[După înăbușirea Revoluției lui Tudor, Dinu Păturică folosește cele mai diabolice metode pentru a stoarce ultimul ban. Disperați, țăranii merg cu jalba în protap la noul domnitor, Grigore Dimitrie Ghica. Acesta, domn pământean, îi înțelege și-l pedepsește pe Păturică, trimițându-l la ocnă, unde își află și sfârșitul zilelor.]

Primele zile ale administrării lui Păturică fură consacrate în scoaterea amploaților celor vechi și orânduirea altora cari să corespunză cu intențiunile sale. Între acești noi ciocoi aleși de Păturică după chipul și asemănarea sa, era și unul numit Neagu Rupe-Piele, om născut să fie călău și care se silea prin cruzimi nemaiauzite a nu-și strica reputațiunea pronumelui său. Pe acesta îl alese Păturică de împlinitor al tuturor jafurilor ce făcea.

A descrie cu de-amănuntul despoierile și caznele ce suferea locuitorii de toate clasele de la acest monstru ar fi o lucrare de care pana noastră s-ar indigna. E de ajuns a spune numai că birul se împlinea de la sărmanii săteni de câte trei și patru ori pe trimestru; taxidarii luau întreită zeciuială pentru oierit, tutunărit și vinărit și, când sătenii nu mai aveau cu ce să plătească, îi ungea cu păcură și îi lega de copaci, ca să-i înțepe viespele și țânțarii, apoi le vindea dobitoacele și, după ce-i sărăcea cu desăvârșire, îi închidea în coșare, ca să nu poată reclama la stăpânire.

Într-o zi Dinu Păturică sta închis într-o odaie împreună cu Neagu Rupe-Piele și încheia socotelile trimestriale. Suma adunată se rădica la o cifră de patru ori mai mare de ce s-ar fi cuvenit după lege.

– Puțini bani, Neagule; foarte puțini, zise ciocoiul; eu credeam să-mi aduci trei mii pungi de bani.

– E! e! cocoane Dinule, mulțumește-te și pe atât.

– Și de ce așa, când am fi putut să strângem mai mult?

– Dar bine, cocoane Dinule, de unde eram să adun atâți bani?

– De la țărani, nerodule! Să-i legi cot la cot și să le prăjești piepturile pe lângă foc și vei vedea cum o să scoată la bani.

– Toate acestea le-am făcut, ba încă și mai multe; i-am spânzurat cu capul în jos, le-am bătut țepuși de trestie pe sub unghii, le-am luat chiar vitele și lucrurile din case și le-am vândut; ce voiești să mai fac?

– Ia spune-mi, ce ai făcut cu cele două sute de vaci care le cere Ipsilant?

– Am urmat poruncei ce mi-ai dat. Am luat optzeci de slujitori cu mine și, în puterea gârbaciului și a trânte'elor, am strâns opt sute de vaci în loc de două sute.

– Bravo Neagule, și cu ce preț le-ai cumpărat? Ia spune-mi!

– Câte trei lei de vită.

– Iar după aceea ce ai făcut?

– Am trămis două sute lui Ipsilant; iar pe celelalte le-am vândut iarăși țăranilor cu câte lei cincisprezece una.

– Ado banii-ncoace! zise Păturică cu o lăcomie nedescriptibilă.

Neagu Rupe-Piele începu să numere banii, și Păturică să-i strângă cu lăcomie; dar tocmai pe când se aflau amândoi ocupați cu lichidarea acestei ingrozitoare hoții, oarecine bătu în ușa camerei cu multă violință.

Păturică strânse banii în grabă, apoi zise:

– Cine bate la ușă?

– Eu, cocoane!

– Și ce vrei? spune.

– Îți aduc o stafetă de la Ipsilant.

– Ad-o-ncoace!

– Poftim cocoane, adaose Năstase arnăutul.

Scanned with OKEN Scanner

Ciocoiul deschise uşa şi luă ştafeta din mâna lui Năstase arnăutul, care devenise acum polcovnic de judeţ, apoi citi ştafeta şi o trânti pe masă.

– Se vede că nu sunt bune mujdelele din această ştafetă, zise Neagu Rupe-Piele.

– Nicidecum, răspunse Păturică distrat. Îmi cere două sute mii de lei.

– Dar bine, abia sunt trei zile de când i-am trămis bani.

– Îmi mai scrie iarăşi că turcii au intrat în ţară şi asta nu-mi place deloc.

– Şi mie asemenea!

– Ia spune, Neagule, cum am face noi să scăpăm aceste două sute mii de lei din mâna lui Ipsilant?

– Să nu-i trămitem!

– Ba să-i trămitem, dar să găsim vreun tirtip ca să-i luăm înapoi; ia caută tu un marafet, de, să te văz!

La aceste cuvinte Neagu deveni p-lid; el înţelesese întunecoasa cugetare a lui Păturică şi, cu toată fieritatea caracterului său, se înspăimântă.

– Ai găsit mijlocul, Neagule?

– Da, cocoane Dinule.

– Ia să vedem!

– Pe de o parte numărăm banii în mâna trămişului şi luăm teşcherea de primire, iar pe de alta doi flăcăi îl aşteaptă în pădure, îi dă... şi...

– Şi ne aduce banii înapoi. Aferim, Neagule!

Cât ţinu acest regim de terorism ciocoiesc, nenorociţii locuitori din aceste două judeţe dederă jalbi neîncetat în contra tâlhăriilor lui Păturică; dar aurul ciocoiului paraliza toate măsurile stăpânirei. În fine, revoluţiunea căzu. Grigore Ghica-Vodă se orândui domn, iar turcii se retraseră peste Dunăre.

Aceste schimbări politice îndemnară pe ţărani a se scula cu mic, cu mare şi a se înfăţişa cu jalbă la domnie.

Era o privelişte jalnică pentru un om cu inimă a vedea pe nenorociţii ţărani în număr de patru-cinci sute, îmbrăcaţi în trenţe, desculţi, veştezi la faţă şi cu ochii stinşi de sărăcie şi de alte suferinţe; ba încă unii dintr-înşii purtau pe corpul lor chiar semnele torturelor abia cicatrizate, iar cei de tot schilodiţi erau transportaţi în care cu boi.

Ei intrară în Bucureşti pe la opt ore de dimineaţa, tocmai pe când domnitorul se afla în Divan şi, ca să atragă mai mult atenţiunea publică, unul dintr-înşii făcu un sul de rogojină şi, dându-i foc la partea de sus, îl puse în cap; apoi, scoţând jalba din sân, o puse în vârful unui protap lung şi intră în curtea domnească.

Zgomotul ce produse această procesiune, mărită foarte mult prin mulţimea norodului atras de curiozitatea lucrului, ajunse până la auzul domnului, carele ieşi în pridvorul palatului şi priimi jalba din protap chiar cu mâna sa.

Domnul dede jalba marelui-logofăt să o citească; şi pe când acesta arăta cu voce tare toate nelegiuirile lui Păturică, el le constata pe figurile şi în starea de mizerie în care erau ajunşi nenorociţii jăluitori. În fine, mânia lui ajungând până la indignare, strigă ca un leu:

– Să vie-ncoa spătarul!

Spătarul se prezintă înaintea domnitorului.

– Arhon spătare – zise Ghica – să trămiţi patruzeci de arnăuţi la Bucov ca să rădice pe acel nelegiuit ispravnic, să-l pecetluiască şi să-l bage în ocna părăsită. Iar dumneata, arhon logofăt, să vinzi toată starea acelui tâlhar şi să despăgubeşti pe aceşti săraci.

[Romanul propriu-zis este precedat de o *Dedicaţie*, în care autorul arată că scrierea sa este consacrată ciocoilor vechi şi noi, şi de un *Prolog*. Scopul prologului este prezentarea trăsăturilor caracteristice ale acestui tip de om, care, după cum rezultă şi din roman, sub diverse înfăţişări şi denumiri, a constituit vreme îndelungată, în istoria poporului nostru, o plagă socială dintre cele mai cumplite.]

Ciocoiul este totdauna şi în orice ţară un om venal, ipocrit, laş, orgolios, lacom, brutal până la barbarie şi dotat de o ambiţiune nemărginită. [...] Pepiniera în care cresc aceşti inemici ai onoarei şi ai tuturor virtuţilor cetăţeneşti este mai totdauna casa bogatului şi mai cu seamă a bogatului parvenit. Aici vine ciocoiul, umilit, şi cere a servi pe boier pentru o bucată de pâne, o cameră de dormit şi un veşmânt, ca să se apere de asprimea frigului. [...]

În timpul pe când ciocoiul imblă după trăsura boierului, el află toate slăbiciunile stăpânului său şi-i ajută cât poate ca să şi le împlinească în paguba lui şi în folosul său. Se întâmplă însă de multe ori ca stăpânul ciocoiului să aibă şi virtuţi, dar aceste lucruri pătrate nu pot să intre în capul şi-n inima cea triunghiulară şi îngustă a ciocoiului plecat pe drumul de a deveni om mare cu-orice preţ. [...] Astfel dar, când ciocoiul ajunge la gradul de vătaf, este corupt moraliceşte şi fiziceşte până la măduva oaselor.

Înălţat în acest din urmă şi mai suprem grad al slugăriei, ciocoiul devine prevăzător. [...] Ideea ce-l preocupă ziua şi noaptea este de a afla metodul prin care să-şi facă stare. Diferite planuri i se prezintă în

Scanned with OKEN Scanner

imaginațiune, unul mai întunecos decât cellalt; le studiază pe toate și, găsindu-le realizabile, le pune în lucrare fără mustrare de conștiință. [...]

Ciocoiul sau puiul de ciocoi, ajuns om de stat, se deosibește de omul onest prin mai multe fapte, iar mai cu seamă prin purtarea sa. El nu se pronunță definitiv pentru nici o doctrină politică, nu se face adept credincios al nici unui partit, nu doară că are spiritul drept și nepărtinitor, ci ca să poată exploata deodată toate doctrinele și partitele în folosul său.

Amorul de patrie, libertatea, egalitatea și devotamentul sunt vorbele sacramentale ale ciocoiului, pe care le rostește prin adunări publice și private; dar aceste virtuți cetățenești, de care face atâta pompă, nu sunt decât treptele scării pe care voiește a se sui la putere; și uneori, când ele nu-i servă de ajuns, el aleargă la străini și priimește de la dânșii posturi în țara sa. Ajuns la gradul de mărire pentru care a comis toate mișeliile, a suferit toate umilințile și a declamat, fără a le simți, toate virtuțile din lume, ciocoiul își ridică masca ipocriziei de la ochi și se arată lumei în mizerabila și uricioasa nuditate a sufletului său cel mic. [...] Iată tipul ce ne propunem a urmări în deosebitele faze prin care el a trecut în secolul nostru, de la ciocoiul cu anteriu și cu călămări la brâu al timpilor fanariotici, până la ciocoiul cu frac și cu mănuși albe din zilele noastre.

(Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi sau Ce naște din pisică șoarici mănâncă*, romant original. Editura pentru Literatură, București, 1964)

STUDIUL TEXTULUI

Înainte de apariția romanului *Ciocoii vechi și noi sau Ce naște din pisică șoarici mănâncă*, în 1862 în „Revista română" și în 1863 în volum, ca rezultat al direcției imprimate de „Dacia literară", se făcuseră numeroase încercări de roman original[1]. Filimon însuși, în nuvela *Nenorocirile unui slujnicar sau Gentilomii de mahala*, făcuse un exercițiu artistic util pentru trecerea la o construcție epică mai amplă și mai complexă, pe care o necesita romanul. Prin *Ciocoii vechi și noi*, cel dintâi roman izbutit, Filimon devine, în literatura noastră, întemeietorul acestui gen al prozei.

Romanul lui Nicolae Filimon se impune în istoria literaturii noastre prin două însușiri artistice de mare valoare, care îl deosebesc de tot ceea ce se crease până atunci. Mai întâi este primul roman tipologic, înfățișând eroi complecși, tipuri pe care memoria cititorului le reține ca pe niște ființe vii, autentice. Desigur, cel mai reușit dintre toate aceste personaje este Dinu Păturică, personaj care ilustrează tipul ciocoiului, al arivistului epocii zugrăvite de Filimon. El a devenit în cultura noastră un prototip, un model. Apreciind valoarea artistică a unui asemenea personaj, G. Călinescu spunea: „...eroul devenit tip iese din file și trăiește în afara cărții. Nu este în literatura noastră, pe măsura deplasării orizontului, un erou cu acte mai solide de stare civilă decât Dinu Păturică".

Folosind procedeul romantic al antitezei, Filimon realizează două categorii de personaje, care, din punct de vedere moral, alcătuiesc două lumi total opuse. Deși fiecare cu individualitatea lui proprie, bine conturată artistic, potrivit rolului pe care îl joacă în construcția romanului, Dinu Păturică, Andronache Tuzluc, chera Duduca, chir Costea Chiorul, Neagu Rupe-Piele, Ghinea Păturică, domnitorii Caragea și Ipsilanti acționează, în toate împrejurările în care sunt puși, sub impulsul celor mai meschine interese personale și fără nici o urmă de sentiment uman. Aceste personaje, care palpită în toate paginile cărții, fiecare urmărindu-și frenetic interesele proprii, neliniștindu-se, suferind sau bucurându-se după împrejurări, – personaje atât de caracteristice epocii evocate de Filimon, – dau conținut și valoare artistică întregului roman. Asupra lor se exercită talentul de excelent creator de caractere și spiritul critic deosebit al scriitorului.

---

[1] Printre primele încercări de roman menționăm: *Tainele inimii*, de M. Kogălniceanu, publicat fragmentar în „Gazeta de Moldavia" din 1850; *Hoții și hagiul*, de Alexandru Pelimon, tipărit în 1853. Peste doi ani, „România literară" publică *Manoil*, de D. Bolintineanu, *Serile de toamnă la țeară*, de Al. Cantacuzino, și *Logofătul Baptiște Veleli*, de V. A. Urechia. În același an 1855, apar *Coliba Măriucăi*, tot de V.A. Urechia, și *Aldea și Amiuta sau Banditii*, de C. Boerescu. În 1857–1858 se publică *Omul numărul*, semnat Doamna L... *Radu Buzescu*, de Ion Dimitrescu, și *Bucur, istoria fundării Bucureștilor*, de Alexandru Pelimon. În 1860 apare romanul lui Pantazi Ghica: *Un boem român*. Cu *Elena*, „roman original de datine politic-filozofic", de D. Bolintineanu, apărut în 1862, proza românească face un pas înainte în criticarea moravurilor decăzute ale societății contemporane

Scanned with OKEN Scanner

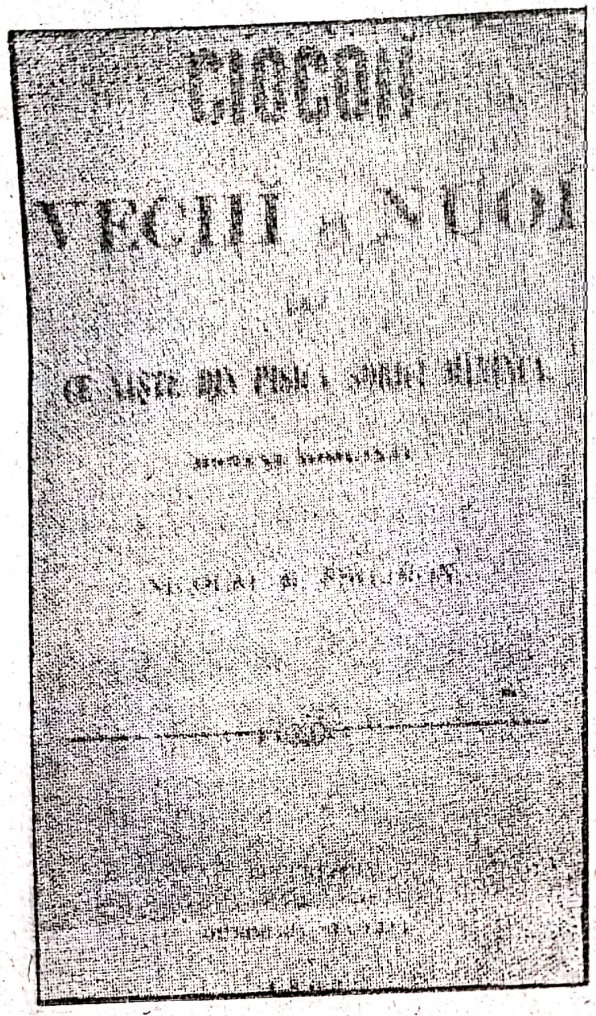

Ciocoii veci și noi (coperta)

Cealaltă categorie de personaje (Banul C., Gheorghe, Maria, domnitorul Grigore Ghica), animate de cele mai oneste și mai demne sentimente, nu intră în conflicte semnificative cu cele din prima categorie. De altfel, și apariția lor este episodică. Prezentând ca modele de boieri, slujitori, domnitori sau soții niște tipuri în care întruchipează virtuți cetățenești (cinste, modestie, devotament, demnitate, dispreț față de străinii care se îmbogățesc jefuind țara etc.), Filimon procedează ca oricare scriitor ce își propune ca scop să contribuie la îndreptarea societății. Intenția moralizatoare transpare și în faptul că în rezolvarea conflictelor autorul romanului restabilește dreptatea, pedepsind pe nelegiuți și răsplătind pe cei cu o comportare virtuoasă: Dinu Păturică sfârșește la ocnă, Andronache Tuzluc ca cerșetor, chera Duduca moare înecată, chir Costea Chiorul este condamnat „a fi bătut la spate prin toate piețele negustorești și a se țintui de urechi în fața prăvăliei sale". În același timp, ca răsplată a comportării virtuoase, Maria se căsătorește cu Gheorghe și, mare surpriză în stil romantic (de altfel nu singura), în timp ce mergeau la cununie se întâlnesc cu suita domnească. Grigore Ghica le face onoarea de a asista la ceremonia căsătoriei, iar apoi îi spune lui Gheorghe: „Iată, te cinstesc cu caftanul de mare-spătar și te fac caimacam al Craiovei ca să răsplătesc bunătatea sufletului tău și slujbele ce ai făcut țării!". Filimon încerca să demonstreze că „este de ajuns ca omul să fie bun și înzestrat de natură cu virtuți și inteligență și, fie condițiunea sa oricât de obscură la început, el va ajunge la mărire!". Evident, este o naivitate, în măsura în care Filimon avea o asemenea convingere.

Trecând peste această latură a romanului, reținem, pe lângă talentul remarcabil al scriitorului, dovedit în realizarea acelei game variate a tipurilor de ciocoi, caracterul de vastă frescă socială – prima de acest fel în literatura noastră – pe care Filimon l-a imprimat scrierii sale. În aceasta constă a doua trăsătură dinstinctivă a romanului *Ciocoii vechi și noi*. Descrierea amănunțită a vieții la curțile boierești și la curtea domnească, a ierarhiei servitorilor și a funcționarilor oferă informații bogate despre moravurile protipendadei; în contrast cu acestea atrag atenția paginile în care este zugrăvită viața mizeră a țărănimii, jefuită prin tot felul de biruri și dări; capitole întregi, ca: *Scene de viață socială, Muzica și corografia în timpul lui Caragea, Teatrul în Țara Românească* etc., deși întrerup firul acțiunii, se remarcă prin informațiile despre începutul artei dramatice românești sau prin pitorescul unor tablouri de viață specifice vremii. Astfel, elementele realiste devin evidente în substanța romanului.

Ca stil, scrisul lui Filimon se impune atenției prin structura orală a frazei, cursivitatea și claritatea limbajului, prin bogăția vocabularului și adecvarea lui la particularitățile fiecărui personaj.

În ceea ce privește arta literară, Filimon poate fi considerat și azi, la un secol și ceva de la apariția romanului *Ciocoii vechi și noi*, cel puțin prin imaginea eroului principal Dinu Păturică –, un maestru al portretului.

Scanned with OKEN Scanner

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt tipurile de ciocoi din roman și care dintre ele întrunește aproape toate trăsăturile caracteristice relevate de Filimon în Prolog? Conturați portretul moral al fiecărui personaj cu citate din textul romanului, care să ilustreze trăsăturile caracteristice ale ciocoiului: slugărnicia, ipocrizia, orgoliul, tenacitatea cu care urmărește scopul de a se ridica în cele mai înalte funcții sau de a se îmbogăți, lăcomia și în special venalitatea, prudența și viclenia, brutalitatea, demagogia etc.

2. Cum apreciați realizarea artistică a personajelor „pozitive"? Ce semnificație dați scenei în care Banul C. îl înfruntă deschis pe domnitorul Caragea, opunându-se căsătoriei fiicei sale cu Tuzluc? Dar reacției pe care o are când observă că grămăticul Gheorghe e îndrăgostit de Maria? Socotiți potrivită cu vârsta ei maturitatea replicii prin care Maria respinge, în fața tatălui său, căsătoria cu Tuzluc?

3. Care dintre scenele ce înfățișează viața tragică a țăranilor v-a impresionat cel mai mult și de ce? Interpretați în lumina acestor scene atitudinea lui Gheorghe, care, deși prin intrigile lui Păturică fusese izgonit de la curtea lui Tuzluc, spune despre acesta: „l-am iubit ca pe un părinte și m-am supus lui ca lui Dumnezeu"; iar când izbucnește Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, în loc să i se alăture sau să o sprijine, el îl îngrijește pe Andronache Tuzluc și suspină după Maria

Scanned with OKEN Scanner

ALEXANDRU ODOBESCU
1834–1895

Fiu al generalului Ioan Odobescu, şef al oştirii şi membru al guvernului la 1848 (apoi adversar al Revoluţiei în a doua sa parte), Alexandru Odobescu se va apropia în anii studenţiei sale la Paris de revoluţionarii exilaţi aici, în special de Nicolae Bălcescu, a cărui personalitate l-a influenţat şi a cărui principală operă, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*, a editat-o postum cu titlul *Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul;* el îi adaugă o prefaţă care reprezintă prima sinteză asupra vieţii şi activităţii marelui revoluţionar şi istoric. În cercul revoluţionarilor exilaţi şi sub influenţa ideilor lor, tânărul student va publica în revista „Junimea română" articolul *Muncitorul român,* în care scrie: „Negreşit, muncitorul e stâlpul României. De la dânsul să învăţăm a ne iubi patria!"

La Paris, Alexandru Odobescu începe studii de istorie şi de limbi clasice, pe care nu le va termina, dar va rămâne toată viaţa pasionat de cercetarea trecutului, mai ales de arheologie şi istoria artelor. Întors în ţară, intră nu pentru mult timp în viaţa politică; se dedică însă învăţământului, face călătorii prin ţară inventariind comorile culturale din mănăstiri, copiind inscripţii, adunând cărţi vechi şi manuscrise, studiind literatura înaintaşilor. Pasiunea pentru istorie îi inspiră şi cele mai importante scrieri literare ale sale: nuvelele istorice *Mihnea-Vodă cel Rău* (1857) şi *Doamna Chiajna* (1860), aflate sub influenţa modelului lui Negruzzi, şi eseul *Pseudo-kinegetikòs* (în greceşte: fals tratat de vânătoare). Destinată iniţial să deschidă un manual autentic de vânătoare cu o disertaţie erudită şi amuzantă despre vânătoare ca subiect în literatură şi artă, prefaţa devine o operă de sine stătătoare: o plimbare fără plan aparent în materia anunţată, autorul fiind purtat nu numai de plăcerea asociaţiilor livreşti, de la sculptură la muzică şi de aici la literatură, ci şi de căldura amintirilor proprii, a călătoriilor sale prin ţară, prilej de a insista asupra frumuseţilor peisajului naţional şi asupra folclorului nostru, pe care îl cunoaşte bine.

A ironizat exagerările latiniste ale Academiei, al cărei membru devenise el însuşi în 1870, într-o celebră parodie, *Prandiulu academicu* (1871), a scris valoroase studii istorice *(Istoria arheologiei, Tezaurul de la Pietroasa),* descrieri de călătorie etc.

Opera sa literară pendulează între romantismul istoric al modelelor de tinereţe şi între rafinamentul clasic, nu mai puţin livresc, al excursurilor erudite din *Pseudo-kinegetikòs.*

FECIORUL DE ÎMPĂRAT CEL CU NOROC LA VANAT

(fragment din *Pseudo-kinegetikòs,* cap. X şi XI)

In preumblările sale prin plaiurile Buzăului, scriitorul ajunge într-o poiană de o frumuseţe ca în basme, „întocmai o gură de rai", unde se găseau nişte stânci numite „Pietrele Fetei de la Năcule" sau „Stâncile Năculelor". Ciobanul care-l călăuzea se oferă să-i spună povestea lor. Aceasta este *Basmul cu fata din piatră şi cu feciorul de împărat cel cu noroc la*

Scanned with OKEN Scanner

vânat, basm etiologic la origine, probabil (care relata cauzele, explica apariţia acestor stânci în poiana respectivă), pe care Odobescu îl prelucrează însă potrivit intenţiilor şi viziunii sale artistice, lăsându-ne unul din primele basme culte ale literaturii noastre.

Feciorul unei „împărătese" văduve, care-şi avea palatele „tocmai colo în codrii Cislăului", creşte înconjurat de grija şi dragostea mamei, arătând prin capacităţile şi bunătatea sa – ca în basmele populare – semnele unui destin excepţional:

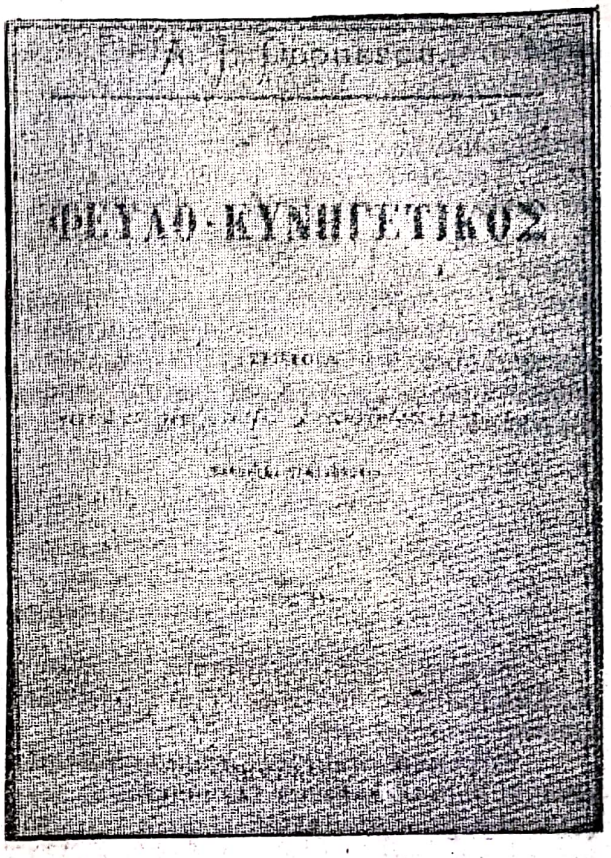

***Pseudo-kinegetikòs* (copertă)**

De micuţ îl dase Doamna la carte şi când abia începuse tuleiele bărbei să-i umbrească pielita copilărească, el vorbea pe de rost toate limbile de pe lume, ba încă înţelegea şi graiurile tăinuite ale paserilor şi ale fiarelor.

Atunci Doamna, cu inima îngânată între dor şi bucurie, îi vorbi aşa:

– Fătul meu, cartea – câtă a fost – ai învăţat-o toată, din scoarţă până-n scoarţă; acum, ca să te faci om pe deplin şi voinic cu temei, precum se cade unui bărbat şi, mai ales, unui fecior de împărat, toţi de toate părţile îmi spun că trebuie să te duci, lumea să o colinzi, ca să încerci şi să ispiteşti viaţa prin tine însuţi şi să afli multe şi mărunte ale lumei, care se vede că în carte nu se pot scrie. Du-te, copilul meu; mergi de vezi şi de învaţă; dar cată a nu te prea depărta de pe aci; adu-ţi aminte, voinicelul meu, că pre câtă vreme nu te va simţi mama colea, în preajma ei, grija, chinul şi mâhnirea din sânu-i nu vor lipsi.

A doua zi, dân-zi-de-dimineaţă, feciorul de împărat, mai mult vesel decât duios, îşi luă ziua-bună de la Doamna maică-sa, care se silea, sărmana, pe cât putea, ca să-şi stăpânească plânsul şi obida ce o-necau. Era vesel voinicelul, fiindcă în curţile palatului îl aşteptau ca să-l însoţească în cale o sumă de

boieri mari ai oştilor,
puterea domniilor
şi groaza duşmanilor,
toţi călări şi înarmaţi
cu săgeţi, cu buzdugane,
şi la brâie cu arcane;
gata-a merge dupe soare
să înceapă-o vânătoare
dupe urşi şi căprioare,
dupe paseri gălbioare,
ce sunt bune la mâncare
şi plăcute la cântare.

Apucara înspre miazănoapte şi, trecând pe Scărişoară, unde-i lesne cui scoboară, luară apa Buzăului în sus tot cântând şi veselind. Răsunau dealurile şi văile şi apele râului pe unde trecea mândra ceată de voinici. Dar când sosiră la înfurcitura Băscei, acolo unde se aşterne o poieniţă verde umbrită de plopi, de stejari şi de fagi, feciorul de împărat deodată îşi opri armăsarul în loc şi în gura mare strigă aşa către soţii săi:

– Măi fraţi! vedeţi colo drept în sus muchea naltă şi pleşuvă a Penteleului; acolo am să mă duc, tot în fuga calului. Cine poate ţie-se de mine!

Şi, dând pinteni sprintenului său fugar, ca un fulger se răpezi prin valea îngustă a pârâului. Sub copita pintenogului, pietrele scăpărau, apele colcoteau[1], pulberea în sus se înălţa, cu norii s-amesteca, şi-apoi în jos iar cădea, valceaua înnegura şi pe voinic mi-l ascundea cu totul din vederile boierilor, cari rămăsese departe, departe în urma lui. Trecu el ca în zbor, cu fugarul spumegat, prin Valea Rosilor, pe sub muchea Paltinului, pe la gura Teghii; sări ca un zmeu d-asupra Curselor de Piatră; îşi zări ca prin vis chipul oglindit în apele că'rănite,

[1] *A colcoti* (înv.) – a clocoti.

ale Ghenunei Dracului și printre brazi, printre molifzi, printre afini și ienuperi, sui mlaca[1] Cernatului până în vârful muntelui. Zbura calul nebun cu coama și cu nara în vânt; iar călărețul, cu mințile răpite de mulțumire, sorbind cu desfătare în piept mirosul răcoros al brazilor și al florilor, dor' că se simțea dus ca vântul și ca gândul peste stânci, peste verdeață, peste gol și iarbă creață.

Când fu la amiazul mare, fugarul stătu locului și feciorul de împărat se trezi singur-singurel chiar d-asupra Penteleului. Jur-împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, cari mai mari, cari mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridica crestetul gol, de pe care el privea și vedea jos pământul cu verdețile cufundându-se în toate părțile, iar sus, cerul limpede și senin, scăldat numai în raze de lumină. Soarele dogorea drept d-asupra și în arșița amiazului pare că contenise orice adiere; nici o suflare nu se simțea, nici un sunet, nici o mișcare.

Stă mărmurit voinicul; – nici că mai pomenise el așa tăcere, așa pustiu, așa mândrețe! – când deodată, pe sub roata aurită a soarelui, se ivi o pasăre măreață, un vultur negru cu aripile falnic întinse. Degrab' puse voinicul mâna pe arc, îl încordă și gata era să răpează săgeata, când pe sus auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească:

Împărate luminate,
nu-mi lua zilele toate,
ia-mi-le pe jumătate;
că-ți voi da eu nestemate,
Chiar piatra zamfirului,
limpezimea cerului!"

Feciorul de împărat destrună arcul, minunat de așa cuvinte, iar paserea, drept mulțămită că o iertase cu viață, lăsă să-i pice din cioc pe oblâncul șelei voinicului o piatră de zamfir mare și frumoasă, limpede și albastră întocmai ca seninul cerului.

Din ceasul când căpătă această nestemată și o puse în sân, nu mai rămase pasăre pe cer care să nu fie robită la voința lui. Pentru dânsul, toate zburătoarele, mândri păunași, sălbăticoși cocori, bufnițe cobitoare, șoimi dârji, găinușe moțate; dumbrăvence cu aripi verzi, pupăze cu creste bălțate, graури pestriți, sitari, dropii și ierunci, toate picau ca fermecate când ieșea el la vânătoare; iar de se preumbla numai prin codri și prin livezi, mierlile și privighetorile, pițulicele și sticleții, presurele și sfrănciocii, pietroșeii și sfredelușii, botgroșii și scatiii, toți, țintezoii și pițigoii, toți îl întâmpinau peste tot locul cu dulcele lor cântări; cucul îi vestea la tot ceasul mulți ani cu noroc și prigorii cu pene albastre îl însoțeau pretutindeni, chiuind și zburând vesel pe d-asupra capului său.

În același mod, feciorul de împărat mai capătă un smarald, care îi da putere asupra lighioanelor „câte se ascund pe sub pământ", și un rubin, care îi aducea ascultarea tuturor răpitoarelor. Dar, într-una din zile, o porumbiță îl duce în Valea Năculelor, unde vede o fată frumoasă, „naltă, mlădioară ca o trestioară, cu părul de aur, cu ochi de balaur, ruptă din soare". Feciorul se îndrăgostește de ea și-i dă ca dovadă a dragostei lui cele trei pietre fermecate. Ei rămân în codru, fericiți, uitând de lume:

Cercuind lumea întreagă în poienița înflorită și cu frunzari acoperită de sub Pietrele Fetei, voinicul năpustise[2] codrii, urâse izbânzile vieței sale de mai nainte. Vânătoarea era uitată; inima lui se scălda acum toată în dezmierdări noua și necumpătate. Pasări, fiare și lighioane trăiau de el oropsite; toate se înstrăinase și se lepădase de al lor zburdalnic stăpân; nici una nu-l mai cunoștea, nici una nu-l mai asculta; dar nici lui, nesocotitul, de ele nu-i mai păsa. Arcul și săgețile, ghioaga și praștia stau aruncate la pământ; rugina și putregaiul se lipise de ele și le rodeau puterea. Așa Feciorul de împărat, uitând vitejia vânătorească, uitând și casa părintească, ședea ziua și noaptea lungit moale pe covoare și cu capul în poala copilei, se uita cu ochii în ochii ei, îi sorbea suflarea dupe guriță și-i cerea mereu să-l dezmierde cu cânticele ei.

Fata începe însă să se plictisească de viața din codru și-i părea rău că iubitul ei nu mai era voinicul de odinioară; ea visa „la orașe cu zgomot, cu petreceri și cu veselii".

Într-o dimineață, când Feciorul de împărat se trezi din somn, îngreuiat de lângoare și de inimă rea, Fata din Piatră pierise de lângă dânsul. O așteptă să vie la amiazi, o așteptă să vie seara; dar umbra molifzilor se așternu încetinel, d-a lungul pajiștei, scăzu și crescu iarăși, dovedind scurgerea vremii și nimeni, nimeni nu veni...

Atunci pricepu dânsul că copila a fugit și în păduri l-a năpustit; atunci văzu bine că puica a zburat, s-a dus și pe dânsul l-a răpus. Atunci înlăuntrul lui se făcu adânc întuneric; în piept, inima-i zdrobită se încolăcea ca crâmpeie trunchiate de șarpe veninos. Ziua la soare, el se frământa în durere; noaptea la stele, din ochi îi picura izvor de plânsoare și la tot ceasul, noaptea ca și ziua, ziua ca și noaptea, glasul lui duios răsuna prin codri: „Doamnă a inimei mele, stăpână a acestor locuri! de ce m-ai părăsit? Unde te-ai dus? Ah, unde?"

.....

[1] *Mlacă* (reg.) – mlaștină, smârc.
[2] *A napusti* – (în text, *înv.* și *reg.*) a lăsa în părăsire, a abandona, a neglija.

Scanned with OKEN Scanner

Câți alții pe lume își văd ca dânsul vârtutea și norocul spulberate prin nesocotința lor! Când e omul tânăr, el nu știe, biet, să prețuiască bunurile cu care pronia cerească, mumă darnică și iubitoare, l-a înzestrat. Se îmbată de veselia juneței, de farmecul frumuseților, de plăceri trecătoare, de zburdări amăgitoare și, daca într-acea beție își pierde sau își răsipește nestematele odoare cu care îl împărtășise soarta, curând, curând în urmă, îl ajunge și ceasul amarnic al căinței; ș-apoi, dupe dânsul, se cască, întunecos și rece, tăcutul, pustiul mormânt!

(A.I. Odobescu, *Scene istorice din cronicele românești. Pseudo-cynegeticos*, Editura Minerva, București, 1986)

STUDIUL TEXTULUI

Basmul lui Odobescu, inclus în *Pseudo-kinegetikòs* pentru că eroul este feciorul de împărat „cel cu noroc la vânat", urmează în prima sa parte structura basmului popular; aici apar semnele virtuților neobișnuite ale feciorului de împărat, „probele": de vitejie, de bunătate – când cruță animalele –, precum și legământul acestora de a-l ajuta (motivul se numește „al animalelor recunoscătoare" și apare în numeroase basme, de pildă albina și furnica din *Povestea lui Harap-Alb* a lui Creangă).

Scriitorul nu dorește însă să păstreze caracterul naiv explicativ, etiologic, al basmului, ci îl transformă într-un exemplu despre felul în care tinerețea nesăbuită risipește darurile ei naturale, fără să se gândească la urmări. De aceea, din locul unde basmele populare se sfârșesc (cei doi se întâlnesc și se iubesc), el continuă cu elemente preluate din poezia elegiacă – a dorului, a regretului după tinerețea pierdută – a marilor poeți ai lumii, pentru a ilustra tăria și inutilitatea regretelor târzii. În fragmentul reprodus mai sus sunt urmate destul de aproape pasaje din autorul spaniol anonim al *Poemei Cidului (Cantar de mío Cid,* secolul XII) și din poetul latin Catul, secolul I î.d.Cr.; în alte pasaje sunt parafrazate texte din Villon și Lamartine, poeți francezi din secolul al XV-lea, respectiv al XIX-lea, cu toții citați de altfel de autor, în subsol, cu textele originale. Deși păstrează structura originală a basmelor, scriitorul se face simțit prin trăsături absente în general din textele folclorice:

– numeroase precizări de natură toponimică[1], geografică și temporală (de situare în timp);

– menționarea unor elemente istorice, reale, care n-au legătură cu basmul, de pildă „comorile de la Pietroasa, cloșca cea vestită cu puii ei de aur", respectiv tezaurul pe care-l va investiga și descrie Odobescu însuși;

– elemente de descriere artistică, personală, specifice mai degrabă unui orășean decât omului care trăiește necontenit în cadrul peisajului descris: „Jur-împrejur, cât cuprindea ochiul, zări numai creste de munți, cari mai mari, cari mai mărunți. Dar mai presus de toți se ridica crestetul gol, de pe care el privea și vedea jos pământul cu verdețile..." etc.;

– semne ale distanței pe care autorul o ia față de întâmplările povestite, vizibile în umorul cu care formulează unele pasaje: „să afli multe și mărunte ale lumei care se vede că în carte nu se pot scrie", „Dar muierea tot muiere! Dă-i ce-ți cere că o să te certe de ce i l-ai dat" etc.;

– utilizarea în anumite pasaje a prozei rimate, ca în *Istoria ieroglifică* a lui Cantemir, în general pentru a sugera intrarea în tărâmul ficțiunii, al întâmplărilor neobișnuite: „...când ea deschise gura ca să-i vorbească, pentru dânsul, munții răsunară, apele se turburară, brazii se scuturară, codrii de trezire, frunzele șoptiră, stelele sclipiră și în loc se oprire..." etc.

Probleme de limbă

Enumerați toponimele din textul de mai sus; dați exemple de toponime din regiunea în care locuiți.

Exerciții de redactare

Povestiți în scris legenda unei forme de relief din regiunea voastră sau un basm pe care îl cunoașteți.

Verificați-vă cunoștințele!

Arătați trăsăturile de basm cult al poveștii scrise de A.I. Odobescu.

[1] *Toponimic* – referitor la numele proprii de locuri, de ape, de munți etc.

Scanned with OKEN Scanner

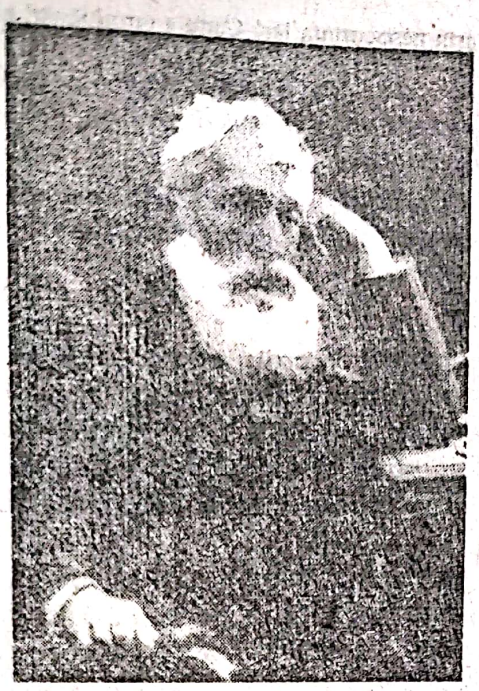

BOGDAN-PETRICEICU HASDEU
1838 – 1907

Se naşte la Cristineşti-Hotin (în Basarabia) Bogdan-Petriceicu Hasdeu,	1838 ↓ fiul lui Alexandru Hasdeu, profesor şi scriitor, membru onorar al Societăţii Academice (1870)
Primele încercări literare în limba română şi rusă; interes pentru folclorul şi mitologia românească.	1854 ↓ Student la Harkov.
	1857 ↓ Se stabileşte în ţară.
Primele articole filologice: publică revista istorico-filologică „România".	1858 ↓ Numit pentru scurt timp judecător în provincie.
Publică nuvela satirică *Duduca Mamuca*, studii istorice despre Miron Costin, titulatura domnilor români ş.a.	1863 ↓ Proces de presă pentru „frivolităţile" nuvelei *Duduca Mamuca;* e achitat, dar destituit din învăţământ; vine la Bucureşti, unde editează revista satirică şi literară „Aghiuţă".
Publica monografia istorică *Ion-Vodă cel Cumplit;* începe lucrul la drama *Răzvan şi Vidra.*	1865 ↓
Premiera piesei *Răzvan şi Vidra.*	1867 ↓ Este ales deputat.
Publică violenta satiră antiboierească *Odă la boieri* (în volumul din 1873 cu titlul *Odă la ciocoi).*	1869 ↓ Publică gazeta politică şi literară „Traian", devenită în 1870 revista „Columna lui Traian".
Apare piesa *Orthonerozia,* satiră antilatinistă, intitulată ulterior *Trei crai de la răsărit;* apare prima fasciculă din *Istoria critică a românilor.*	1872 ↓ Vorbeşte la înmormântarea lui I. Heliade Rădulescu în numele presei.
	1876 ↓ Director al Arhivelor Statului.
	1877 ↓ Membru al Academiei.
Apare primul volum din *Cuvente den bătrâni.*	1878 ↓ Numit profesor titular de filologie comparată la Universitatea din Bucureşti.
Apare primul volum din *Etymologicum Magnum Romaniae.*	1886 ↓
	1907 Moare la Câmpina, după un deceniu de relativă uitare.

Scanned with OKEN Scanner

Spirit enciclopedic, creator multilateral înzestrat, Hasdeu este un inițiator care repetă la o jumătate de secol distanță acțiunea lui Heliade Rădulescu; el deschide drumuri în filologie, folcloristică, istorie, așezând cercetarea acestor domenii într-un cadru care nu se va schimba multă vreme. Principalele sale lucrări, concepute în dimensiuni uriașe, prea vaste pentru puterile unui singur om, au rămas neterminate: *Etymologicum Magnum Romaniae*, dicționarul limbii române, a rămas numai la primele trei volume, ajuns abia la cuvântul *bărbat*, din *Istoria critică a românilor*, proiectată în cel puțin cinci volume, a apărut numai primul volum și partea întâi din cel de-al doilea, din vasta culegere de texte și studii asupra limbii și culturii populare vechi intitulată *Cuvente den bătrâni* – lucrare pregătitoare pentru o istorie a limbii române – au apărut numai două volume și introducerea la cel de-al treilea etc.

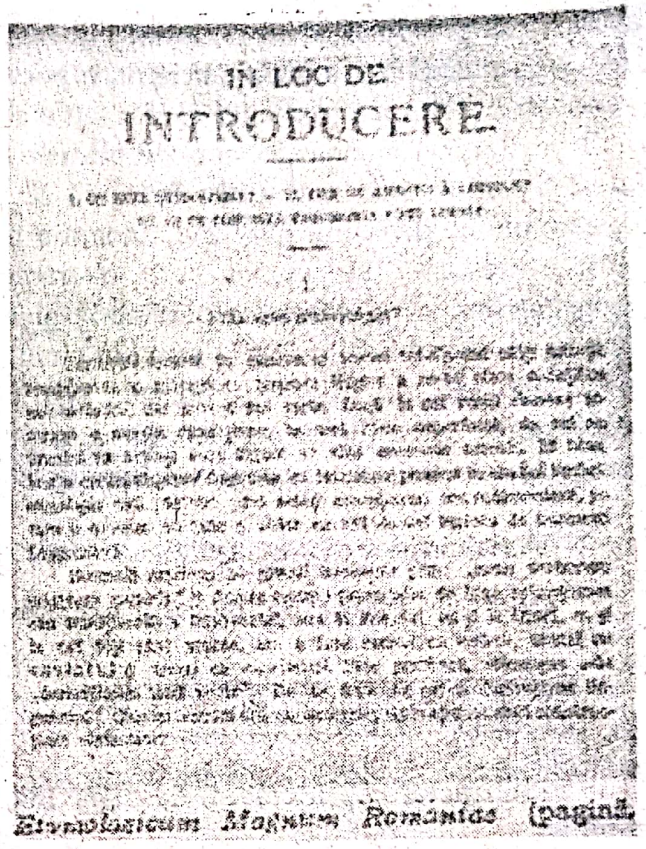
IN LOC DE
INTRODUCERE
Etymologicum Magnum Romaniae (pagină

Etymologicum Magnum Romaniae **(pagină din tomul I)**

Mai mult decât prin asemenea sinteze, neterminate și oricum depășite de vreme sub raport documentar, Hasdeu este important în istoria culturii noastre ca strălucit reprezentant al gândirii științifice umaniste în a doua jumătate a secolului trecut, autor al unui mare număr de teorii, de idei, de ipoteze care au deschis perspective nebănuite asupra unor probleme esențiale în cercetarea trecutului. Cultura sa enciclopedică, vastele cunoștințe în domenii variate, precum și cunoașterea a șapte sau opt limbi, perspectiva întregului care domină la el cercetarea faptelor de amănunt, îndrăzneala unor generalizări care se sprijină și pe interdisciplinaritatea abordării marilor teme l-au dus nu numai la formularea unor teorii importante pe care cercetarea ulterioară le-a confirmat (teoria circulației cuvintelor „în activitatea cea vitală a graiului românesc", teoria substratului dacic al limbii române ș.a.), ci i-au permis și să îndrepte studiul limbii, al folclorului, al trecutului în general în direcțiile cele mai fertile, mai generoase pentru dezvoltarea lor ulterioară. El a inițiat vaste anchete folclorice și de etnologie juridică, a extins aria cercetărilor comparate de folcloristică până în spațiul iranian și sanscrit, a semnalat un mare număr de documente istorice, filologice și literare în arhive externe și a întreprins publicarea lor în culegeri științifice *(Arhiva istorică a României* etc.), a examinat critic cele mai vechi informații istorice despre țara și poporul nostru.

Deși literatura este numai unul dintre domeniile în care s-a afirmat geniul creator al lui Hasdeu, și nu cel mai important, el a lăsat un număr de opere literare de valoare. Editor al unor reviste satirice („Aghiuță", „Satyrul") și al unor publicații culturale și literare („Columna lui Traian", „Revista nouă"), Hasdeu a fost un ferment al vieții literare din a doua jumătate a secolului trecut, un publicist și un polemist temut, din familia lui Heliade Rădulescu; lungile sale polemici cu T. Maiorescu și mai ales farsele jucate junimiștilor

Scanned with OKEN Scanner

(cele două poezii: *El și ea* și *La noi e putred mărul** au rămas celebre). A scris versuri de factură romantică („o poezie neagră, o poezie de granit"), proză satirică (nuvela *Duduca Mamuca)* și istorică (romanul *Ursita,* cu o acțiune plasată în vremea lui Ștefan cel Mare și a urmașilor, care e abandonat după primele capitole), precum și teatru. Inspirat din istoria zbuciumată a țării, teatrul său încearcă să extragă învățăminte generale din împrejurări excepționale, depășind interesul romantic pentru tipurile ieșite din comun, dar lăsând o portiță deschisă nu numai spre alterarea psihologiilor sub imperiul unor pasiuni devastatoare, ci și către melodramatic și conjunctural. După două încercări dramatice nereușite, el publică în 1867 drama în cinci acte *Răzvan și Vidra,* istoria măririi și căderii unui personaj de origine modestă, fost rob, țigan după tată, pe care calitățile sale neobișnuite și ambiția nemăsurată a soției (Vidra), de neam boieresc („nepoata lui Moțoc"), îl ridică pe tron, dar îl și împing la moarte.**

Verificați-vă cunoștințele!

Ce domeniu a ilustrat B.P. Hasdeu și în ce a constat contribuția lui la dezvoltarea acestora?

VERIFICAȚI-VĂ CUNOȘTINȚELE

1. Caracterizați literatura de după 1848, exemplificând cu scriitori și opere literare studiate.

2. Relevați particularitățile artistice ale romanului *Ciocoii vechi și noi* de Nicolae Filimon.

3. Enumerați câteva trăsături artistice mai importante ale dramei *Răzvan și Vidra* de B.P. Hasdeu și încercați să le exemplificați cu citate din text.

* Pentru a sprijini afirmația că Junimea și revista „Convorbiri literare" n-au gust și sunt cosmopolite (afirmații exagerate, desigur, în scop polemic), Hasdeu trimite redacției sub nume de împrumut cele două poezii menționate care sunt acceptate și publicate fără a se observa că prima poezie este o adunare de cuvinte umflate și fără legătură (ea ar fi fost acceptată, râde Hasdeu, numai pentru că era semnată cu un nume nemțesc), iar a doua indica în acrostih unde „e putred mărul": la „Convorbiri literare".

** Pentru text și comentariu, vezi pagina 82

Scanned with OKEN Scanner

VIII. COMPUNERE ȘI EXERCIȚII DE CULTIVARE A LIMBII

A. COMPUNERE

1. ELEMENTE NECESARE PENTRU PREGĂTIREA COMPUNERII

Compunerile școlare, efectuate sub formă de exerciții restrânse sau mai ample, având drept scop elaborarea unor comunicări de tipuri variate, constituie un mijloc eficient de perfecționare a exprimării și de lărgire a orizontului cultural. Întocmirea celor mai multe lucrări necesită însă o temeinică documentare prealabilă, o lectură atentă a textelor selectate referitoare la subiect, utilizarea fișelor pregătite în acest scop, sistematizarea cunoștințelor dobândite anterior în legătură cu tema propusă și integrarea lor într-un context nou care implică, nu rareori, un sâmbure de creativitate.

Prin urmare, a ști să faci o compunere nu echivalează cu dexteritatea de „a potrivi vorbe" pentru ca acestea să sune într-un anumit fel. Cuvintele trebuie să exprime întotdeauna un fond de gândire și simțire, un conținut foarte limpede conturat în mintea celui care urmează să elaboreze comunicarea. Abia după această limpezire interioară, gândirea „va cere" aproape de la sine cuvintele și structurile, formele și modalitățile prin care urmează să se dezvăluie în lucrare.

Pentru alcătuirea unei compuneri izbutite, este necesar să se înțeleagă că problemele exprimării, îndeosebi ale celei scrise, nu se reduc la corectitudine gramaticală, topică, ortografie sau punctuație, ci cuprind în sfera lor și alte elemente de o mare complexitate. Ca atare, exprimarea trebuie perfecționată, în primul rând, în sensul deprinderii de a folosi corect înțelesul cuvintelor, de a extrage esențialul din mulțimea elementelor lipsite de însemnătate, în etapa întocmirii planului, pentru ca elaborarea compunerii să nu se desfășoare la întâmplare; de asemenea, ideile, o dată conturate, trebuie exprimate în așa fel, încât înlănțuirea lor să decurgă logic, într-un sistem închegat cu claritate. *Documentarea, selectarea elementelor și ideilor esențiale, ordonarea lor într-o succesiune coerentă* alcătuiesc, în ultimă instanță, etape ale unui proces de disciplinare a gândirii, de pregătire intelectuală pentru întocmirea unei compuneri. De altfel, cele *trei părți constitutive* pe care, în mod obișnuit, le au compunerile, se justifică tocmai prin această cerință de ordonare logică a ideilor. Astfel, *introducerea* pregătește înțelegerea punctelor de vedere din care se va aborda conținutul lucrării sau, eventual, schițează împrejurările de timp și loc în care s-au petrecut faptele narate în continuare; *tratarea* realizează o prezentare, o demonstrație sau un comentariu al problemelor din unghiul amintit în introducere, iar *încheierea* sintetizează conținutul comunicării și formulează concluzii care uneori pot avea coloratura unor aprecieri și evaluări de ordin pur personal.

Părțile constitutive ale compunerii nu pot fi însă disociate de fondul, de conținutul acesteia. O asemenea lucrare specifică activității școlare include și alte componente importante, ca: bogăția vocabularului, capacitatea de nuanțare, de mlădiere a expresiei, deprinderea utilizării corecte a unui mare număr de cuvinte din cele mai variate domenii de activitate socială (economie, artă, știință, sport etc.). Este lesne de înțeles că această bogată zestre lexicală pe care elevul trebuie să și-o însușească nu poate fi rezultatul

exclusiv al orelor de compunere sau al celor de literatură, ci se achiziționează treptat, cu stăruință și migală, prin lecturi și studiu, prin consultarea dicționarelor și îndreptarelor, a bibliografiei indicate pentru fiecare temă, prin exerciții care să ducă la formarea deprinderii de a așterne pe hârtie idei, reflecții, cunoștințe, reacții și trăiri interioare, determinate de cele mai felurite experiențe de viață, cu respectarea strictă a normelor limbajului scris, deosebite într-o anumită măsură de cele ale exprimării orale.

2. STILURILE FUNCȚIONALE ALE LIMBII

Resursele fonetice, lexicale, morfologice, sintactice și topice ale limbii se utilizează diferențiat în multiplele domenii de activitate socială. Astfel, de exemplu, o carte de știință – de fizică, chimie, geografie, biologie, filozofie etc. – prezintă particularități distincte în ceea ce privește alcătuirea și înlănțuirea propozițiilor și a frazelor, calitatea și proveniența vocabularului, fapt ce deosebește esențial o asemenea carte de un roman, o poezie, un articol de ziar sau o dare de seamă asupra unei activități oarecare. Diferențierile statornicite astfel, în funcție de principalele domenii ale activității umane, de finalitatea psihologică și culturală a scrierilor, inclusiv de modul în care autorii știu să se slujească de resursele limbii, au avut drept rezultat conturarea și delimitarea, în linii mari, a patru stiluri funcționale ale limbii române: *beletristic, științific, administrativ* și *publicistic*.

A. *Stilul beletristic* se folosește în operele literare. El se caracterizează printr-o largă utilizare a cuvintelor cu sens figurat, ca și a acelora care, prin muzicalitate și forță sugestivă, conturează imagini plastice în conștiința cititorilor. Cuvintele și structurile sintactice expresive, figurile de stil, topica și punctuația, relevante pentru anumite stări afective ale autorului, predomină asupra sensului pur intelectual sau noțional al textului, adresându-se mai ales imaginației și sensibilității. De aici nu trebuie să se tragă concluzia că într-o creație literară ar lipsi fondul rațional, ideile și noțiunile specifice actului de gândire. Toate acestea există, ca în orice creație umană, numai că ele trebuie descoperite în expresia figurată și sugestivă a textului beletristic.

Stilul literaturii artistice este cel mai bogat în elemente lexicale. El depășește sub toate aspectele sfera limbii literare, pentru că într-o scriere beletristică își găsesc locul, în scopul reflectării realității prin imagini sugestive și al creării unor efecte de natură emoțională, arhaismele, regionalismele, neologismele și chiar elemente de jargon și argou.

Exemple de acest fel se pot găsi în fragmentele următoare:

a) „Era pe la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare. Postelnicul Șerpe, înconjurat de o ceată de voinici călări, se întorcea de la Cracovia, unde fusese trimis pentru a combina o alianță antimusulmană între Moldova și Polonia. [...]

Soarele apunea și cele de pe urmă ale sale raze se culcau somnoroase d-asupra uriașului codru, întins pe un șir de dealuri și colnice, văi și văgăune, ce păreau de departe a fi ca un singur arbure, acoperit cu milioane de frunze.

Postelnicul era un om de vreo treizeci și cinci de ani, foarte scurt la stat, dar atât de spătos, încât pe umerii lui lesne s-ar fi putut așeza două capete și poate ar mai fi rămas loc pentru un al treilea; iară în voluminosul său piept ar fi încăput nouă suflete, după vorba poporului.

O barbă neagră, tăiată rotund împrejur, se îndoia pe zaua de argint a postelnicului, împodobită cu flori sculptate; lungi plete, cam creț și stufoase, șerpuiau de sub o cușmă de samur cu patru colțuri și cu un fund de catifea roșie; în fine, pentru a încheia portretul, vom adăuga niște ochi mici și negri, un nas coroiat și larg, o frunte pătrată și zbârcită, și buze foarte subțiri, ce abia se zăreau de sub arcul mustăților." (B.P. Hasdeu, *Scrieri alese*. Editura Tineretului, București, 1959, pag. 73)

Identificați arhaismele, neologismele și regionalismele din text. Explicați efectele stilistice obținute prin folosirea lor, în funcție de înțelesul cu care sunt folosite.

Scanned with OKEN Scanner

Găsiți cuvintele și structurile sintactice cu valoare expresivă, adică acele cuvinte și structuri care, fără a constitui figuri de stil, exprimă stările sufletești de natură afectivă. Identificați aceste stări afective.

Explicați în scris figurile de stil din text.

Folosind modelul din text, alcătuiți portretul fizic al unei persoane față de care nutriți sentimente de admirație.

b) „Filimon avea un caracter blând, vesel, plăcut și nepăsător; întristarea nu s-a lipit de dânsul decât o singură dată, atunci când și-a închipuit că bunul și scumpul său amic Millo a voit să-l parodieze în rolul Paracliserului din Florica* lui Alecsandri.

Într-o zi îl întâlnesc pe stradă; din vorbă în vorbă, îmi spune că sufere de piept; eu, având înaintea mea un om cât un munte, nalt, gras și rumen la față, mi-a venit să râz și l-am tratat de ipocondru; dar peste trei săptămâni, nemaivăzându-l pe la mine, trimit să-l întrebe de sănătate și mi se răspunde că era greu bolnav în așternut; m-am dus să-l văd, dar când am intrat în camera unde zăcea nu l-am mai cunoscut, atât era de schimbat. Peste trei zile aveam durerea a-i întovărăși rămășițele la ultimul locaș.

Acei care l-au cunoscut pierdeau un amic sincer, leal, îndatoritor, totdeauna vesel și voios, totdeauna mulțămit cu puținul ce câștiga prin munca și talentul său; caracter independent, nu s-a căciulit niciodată la nimeni; ura și disprețuia lipsa de demnitate și lingușirea; modest până a roși când auzea laude pentru scrierile lui, n-a bănuit niciodată că era un scriitor de mare merit.

Literatura a pierdut în el pe unul din luceferii săi." (Ion Ghica, *Din vremea lui Caragea*, E.S.P.L.A., Biblioteca pentru toți, București, 1960, pag. 53–54)

Explicați înțelesul expresiilor: *din vorbă în vorbă, l-am tratat de ipocondru, nu s-a căciulit.*

Enumerați trăsăturile de caracter ale lui Nicolae Filimon, amintite de Ion Ghica în scrisoarea către Vasile Alecsandri.

Găsiți sinonime ale cuvintelor și sintagmelor: *leal, îndatoritor, nepăsător, așternut, greu bolnav, ultimul locaș, de mare merit* (pentru a efectua mai lesne exercițiul, consultați *Dicționarul de sinonime*).

Scrieți verbele: *a bănui, a avea, a suferi, a pierde* la modul gerunziu cu prefixul *ne-* și adverbul *mai*.

Extrageți regula.

Schițați în scris portretul moral al unui om pe care îl cunoașteți bine.

B. *Stilul științific* se utilizează în lucrări care au drept scop să transmită informații asupra unor fenomene, obiecte, procese etc., să formuleze și să dezvolte teorii, concepții și idei, să relateze rezultatele obținute prin investigarea diferitelor domenii ale realității sau să precizeze tehnologiile cu aplicații variate în activitatea productivă. În asemenea lucrări, procesul comunicării se realizează prin noțiuni științifice, raționamente riguroase, așadar, printr-o structură a propozițiilor și a frazelor care să pună în lumină cu claritate ideile. În stilul științific, cuvintele se folosesc cu sensul lor propriu. Vocabularul științific cuprinde numeroase neologisme de circulație internațională.

În domeniul unor științe, îndeobște umaniste, ca: istoria, filozofia, istoria și critica literară etc., limbajul folosit este totuși „contaminat" adesori de elemente *expresive*, adică de cuvinte și construcții cu valoare afectivă, menite să sublinieze o concluzie, să întărească un punct de vedere al autorului. Astfel de elemente constituie, de fapt, o pledoarie care solicită, suplimentar, și adeziunea afectivă a cititorului la poziția intelectuală ilustrată prin argumentație logică. Iată un pasaj ilustrativ în acest sens: „Folosindu-ne de o comparație, putem spune că, crearea unei teorii nu seamănă cu dărâmarea unui hambar, cu construirea, în locul lui, a unui zgârie-nori. Ea seamănă mai curând cu ascensiunea unui munte, unde ajungi la puncte de vedere mereu noi și tot mai întinse, unde descoperi legături neașteptate între punctul de plecare și numeroasele locuri ce-l înconjură." (Athanasie Joja, *Studii de logică*, Editura Academiei, București, 1960, pag. 18)

Fragmentele următoare ilustrează notele definitorii ale stilului științific:

a) *„Legea proporțiilor definite sau legea constanței compoziției*

* *Florin și Florica*, vodevilul lui Alecsandri.

Scanned with OKEN Scanner

Legea conservării masei substanțelor a permis descoperirea și a altor legi ale transformărilor chimice.

Dintre acestea, în continuare se va studia legea proporțiilor definite

Demonstrație experimentală

Pe o sită de azbest se încălzește un amestec, format din 4 g sulf și 3 g magneziu pulbere. Amestecul se aprinde cu o ușoară explozie și arde cu flacără strălucitoare. Produsul rezultat, o pulbere cenușie, este sulfura de magneziu MgS.

Reacția, care a avut loc, se poate exprima prin ecuația:

$$Mg + S = MgS$$

Cele două elemente s-au combinat într-un raport de masă: $m_S / m_{Mg} = 4/3$.

Dar raportul 4/3 reprezintă de fapt raportul maselor atomice.

$$\frac{M_S}{M_{Mg}} = \frac{32}{24} = \frac{4}{3}$$

Experimental s-a dovedit faptul că, dacă unul dintre reactanți este în exces, cantitatea în plus rămâne necombinată.

Primele constatări cu privire la existența unui raport de masă constant sub care se combină elementele pentru a forma aceeași substanță compusă au fost făcute de Proust, care a descoperit legea proporțiilor definite.

Pentru formarea unei substanțe chimice compuse, elementele se combină în proporție de masă constantă.“

(Cornelia Gheorghiu – profesor emerit, dr. Claudia Panait – profesor universitar, *Chimia, manual pentru clasa a VII-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, pag. 69)

Faceți o caracterizare a stilului întrebuințat în fragmentul de mai sus, extrăgând termenii ce denumesc noțiuni științifice, comentând structura propozițiilor și a frazelor, înlănțuirea logică a ideilor.

b) „Despre activitatea desfășurată de Petru Maior în acest colț al Ardealului *(este vorba de Reghin și împrejurimile sale)* a vorbit el însuși într-o broșură publicată anonim la Buda, în 1814, intitulată *Răspunsul la cârtirea care s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior*. Indicațiile pe care le dă în această lucrare ne arată că scriitorul avea alcătuirea sufletească a lui «Aufklärer»*, preocupat nu atât de latura teoretică a mișcării, cât de cea practică de luminare a celor din jurul său. El mărturisește că n-a fost niciodată dominat de dorința măririi, ci de aceea a luminării; și este convins oarecum că cerul l-a însărcinat cu o misiune mare în mijlocul poporului său: l-a luminat cât timp a fost nevoit să stea la Reghin și continuă să-l lumineze și acum, după ce a ajuns la Buda. Cât timp a stat la Reghin, el a îndemnat pe cei lipsiți de învățătură către învățătură; a mers prin sate și a cercetat pe cei ce trebuiau să învețe; a mers pe câmpuri și prin păduri, unde știa că se află copiii ce pășteau vitele, i-a adunat în jurul lui, i-a cercetat, i-a învățat. Apostolatul acesta definește mai bine decât orice latura practică a mișcării de luminare pornită din Apus și adânc înrădăcinată în Austria lui Iosif II. Și el l-a continuat și după ce, în ianuarie 1809, merge la Buda în calitate de cenzor al cărților românești ce se tipăreau acolo. A ținut să meargă acolo pentru ca «mai mult să poată sluji neamului întru acea stație».“ (D. Popovici, *Studii literare*, I, *Literatura română în epoca „Luminilor“*, Editura Dacia, Cluj, 1972, pag. 228)

Explicați înțelesul cuvintelor și al sintagmelor din text: *anonim, a cercetat, apostolatul, dorința măririi, a sluji neamului.*

Comparați modul în care se transmit informații despre o personalitate, în stil științific, și felul în care se alcătuiește un portret moral în stil beletristic.

* Adept al curentului iluminist sau luminist (cuvânt german).

Scanned with OKEN Scanner

C. *Stilul administrativ* (sau oficial) se întrebuinţează în documente oficiale, în formele de comunicare referitoare la activitatea unor instituţii sau la relaţiile administrative, politice, juridice etc. Elementele specifice ale acestui stil sunt, mai ales, clişeele lingvistice. Astfel, adresele întocmite de instituţii încep, de obicei, cu formula: „Vă aducem la cunoştinţă...“ sau „Vă comunicăm că...“; un proces-verbal are ca formulă iniţială: „încheiat în ziua de..., în şedinţa...“, iar, ca încheiere, menţiunea consacrată: „Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal“. Clişeele lingvistice au calitatea de a da concizie şi de a tipiza comunicarea.

Limbajul folosit în actele administrative se caracterizează prin lipsa construcţiilor figurate, prin claritatea formulărilor, care să înlăture orice posibilitate de interpretare arbitrară a acestora. Unele caracteristici ale stilului administrativ le întâlnim şi în actele normative.

Compunerile cu destinaţie oficială se redactează cu respectarea cerinţelor stilului administrativ.

a) *Cererea* este un document prin care o persoană sau un grup de persoane, adresându-se unui conducător de instituţie, unei întreprinderi, unui serviciu administrativ, organ politic etc., în general cuiva învestit cu atribuţii oficiale, solicită rezolvarea unei probleme, eliberarea unui act etc., pe baza prevederilor legale.

Întocmirea unui asemenea document trebuie să respecte anumite norme pe care tinerii sunt obligaţi să le cunoască, având în vedere că ei sunt puşi adeseori în situaţia de a adresa cereri direcţiei şcolii în care învaţă, conducerii unor întreprinderi, instituţii culturale etc., în împrejurările cele mai diverse.

Elementele obligatorii ale unei cereri sunt:

– *formula de adresare,* aşternută pe coala de hârtie de dimensiuni mari (în nici un caz pe filă de caiet), la o distanţă de aproximativ 5–6 cm de marginea de sus şi care trebuie să cuprindă neapărat funcţia celui ce primeşte cererea, după cum urmează: „Domnule Director“, „Domnule Preşedinte“ etc.;

– *numele, prenumele, statutul social (elev, lucrător la...) şi domiciliul petiţionarului,* constituind partea introductivă a cererii, care începe cu formula consacrată: Subsemnatul... sau Subsemnata...;

– *conţinutul propriu-zis* al cererii, formulat concis şi clar, în construcţii de tipul: „vă rog să-mi eliberaţi o adeverinţă din care să rezulte că...“ Atunci când obiectul cererii este eliberarea unei adeverinţe, a unui certificat sau a altui document, petiţionarul este obligat să precizeze în ce scop solicită un asemenea act. În cererea referitoare la rezolvarea unei chestiuni de interes personal, este recomandabil să se menţioneze temeiul legal în virtutea căruia se aşteaptă soluţionarea acesteia.

Uneori petiţionarul aduce în sprijinul solicitării sale diverse acte pe care le anexează cererii. În acest caz trebuie să menţioneze faptul într-o formulă finală de tipul: „Anexez următoarele acte...“;

– *semnătura petiţionarului, locul şi data întocmirii cererii:* semnătura se pune la distanţă de 2–3 cm, sub ultimul rând al textului, la mijlocul paginii sau puţin apropiată de marginea dreaptă, în timp ce localitatea şi data întocmirii cererii se pun aproximativ în dreptul semnăturii, dar în partea stângă a paginii.

În josul colii pe care s-a scris cererea, în mod obligatoriu se va menţiona cui se adresează solicitantul, printr-o formulă cuprinzând nu numai funcţia celui solicitat, ci şi instituţia pe care acesta o conduce. De exemplu: „Domnului Director al Editurii Didactice şi Pedagogice, Bucureşti“.

Alcătuiţi o cerere adresată directorului unei întreprinderi, solicitând încadrarea temporară într-o echipă de lucru, pe timpul vacanţei de vară.

b) *Procesul-verbal* este un act oficial în care se redau pe scurt discuţiile şi hotărârile adoptate într-o şedinţă.

Scanned with OKEN Scanner

Procese-verbale se întocmesc și în alte împrejurări, de exemplu predarea-preluarea unor scule, unelte, mașini sau materiale de lucru, obiecte de inventar etc., constatarea gradului de uzură al acestora și îndeplinirea condițiilor de casare* etc. Asemenea procese-verbale se semnează numai de persoanele învestite cu răspundere în ceea ce privește gestiunea** bunurilor materiale ale unei întreprinderi.

Alcătuiți procese-verbale în legătură cu unele teme pe care vi le sugerează activitatea obișnuită a clasei voastre; de exemplu, dezbaterea proiectului de organizare a unei serbări.

c) *Referat* este un termen cu mai multe înțelesuri:

– comunicare scrisă sau orală asupra unei cărți, a unei anumite activități etc. Referatul asupra unei cărți se întocmește înainte de tipărirea acesteia, de către specialiști, la solicitarea editurii, constituind o argumentare riguroasă pentru ca respectiva carte să vadă lumina tiparului sau să fie scoasă din planul de editare;

– consemnare de câteva rânduri, scrisă pe marginea unei cereri, a unui act etc., prin care se propune soluționarea acestora într-un anumit mod. Referatul pe marginea cererilor sau a altor acte este de competența specialiștilor din domeniile la care se referă documentele respective.

D. *Stilul publicistic* este caracteristic ziarelor și revistelor destinate marelui publiic și nu numai unei categorii de cititori cu o anumită pregătire profesională sau cu un anumit nivel de cultură. Ca atare, în limbajul folosit în majoritatea articolelor se utilizează un lexic pe înțelesul cititorului cu o cultură medie, nu se face apel la noțiuni științifice și explicații de strictă specialitate, nu se includ figuri de stil, având în vedere că scopul pe care îl urmărește este, în esență, informarea publicului și comentarea, pe înțelesul tuturor, a faptelor de viață socială.

În articolele care dezbat chestiuni de un interes cetățenesc aparte sau evenimente cu o semnificație specială, exprimarea recurge la un lexic bogat și variat, cu virtuți expresive, menit să convingă și să determine, în același timp, stări afective:

„Un eveniment de care, desigur, ne vom aduce multă vreme aminte, a fost excursia de o jumătate de zi la Marbach, satul unde, acum 130 de ani, s-a născut Schiller. Era firesc ca aici, într-o clădire din secolul al XVIII-lea, să se creeze Muzeul Literaturii Germane, întregit, de curând, de construcția modernă a arhivelor literare germane, cu un fond de aproape 50 de milioane de fișe bibliografice și analitice, facsimile și fotocopii. Și, bineînțeles, nu poți să nu încerci un sentiment de mulțumire când constați că, la o apăsare de buton, calculatorul proiectează pe ecran lista – evident, foarte scurtă – a contribuțiilor tale la cercetarea istoriei literaturii germane. Încurajator pentru noi, comparatiștii, directorul Arhivelor ne vorbește despre proiectul, recent aprobat, de a crea o secțiune dedicată studiilor de literatură comparată europeană. Și ne gândim că, până ce Asociația Internațională de Literatură Comparată își va realiza planurile – vechi de două decenii – de a redacta o **Istorie a literaturii universale,** asemenea bibliografii, bine puse la punct, vor împlini rolul necesarei cunoașteri reciproce a culturilor."

(„România literară", 9 decembrie 1989)

3. COMPUNERI DUPĂ OPERE LITERARE

a) **Caracterizarea unui personaj.** În operele epice și dramatice, personajele literare constituie elemente de primă importanță. După locul pe care îl ocupă în structura operei, după amploarea și atenția cu care le sunt conturate trăsăturile definitorii, ca și după semnificația lor morală, personajele pot fi principale și secundare, complexe și unilaterale, pozitive și negative.

* Efectuarea tuturor operațiilor privind scoaterea definitivă din folosință și din inventar a unui mijloc fix a cărui folosire, reparare sau modernizare nu mai sunt economice.

** Ansamblu de operații privind păstrarea bunurilor și mânuirea fondurilor unei întreprinderi sau instituții.

Scanned with OKEN Scanner

Caracterizarea unui personaj literar, ca tip de compunere școlară, înseamnă desprinderea din operă a trăsăturilor fizice și morale, în general, identificarea componentelor personalității eroului. Pentru realizarea portretului fizic și moral al personajelor, scriitorii folosesc procedee artistice multiple și variate. Dintre acestea menționăm:

– acțiunea, cu ajutorul căreia scriitorul urmărește atât comportarea exterioară a eroului literar, cât și evoluția gândurilor și sentimentelor sale;

– prezentarea directă (de către autor) a trăsăturilor fizice și morale ale personajului;

– prezentarea indirectă, conturarea portretului unui personaj de către celelalte personaje din cuprinsul operei;

– mediul natural și social; procedeul este specific literaturii realiste, care acordă o semnificație aparte cadrului, îndeosebi celui social, atmosferei în care trăiește personajul. Realismul reia, de fapt, într-o viziune nouă, interesul scriitorilor romantici pentru culoarea locală și specificul epocii istorice;

– limbajul, folosirea particularităților de exprimare ce decurg din originea personajului, nivelul de cultură, profesiunea etc., deprinderea de a face deosebirea dintre limbajul personajelor și cel al autorului;

– alegerea numelor proprii este o modalitate artistică specifică scrierilor cu caracter satiric. O întâlnim, de exemplu, în comediile lui V. Alecsandri și în cele ale lui I.L. Caragiale, unde procedeul este folosit cu măiestrie artistică deosebită;

– monologul interior, procedeu prin care personajul se adresează lui însuși, înlesnind cititorului cunoașterea gândurilor sau a frământărilor sale, fără nici un fel de explicații și comentarii ale autorului sau ale celorlalte personaje.

Din enumerarea acestor posibilități de prezentare a personajelor, nu trebuie să se tragă concluzia că într-o anumită operă literară autorul le va utiliza pe toate. Specificul temei tratate, particularitățile de structură, complexitatea eroilor și tipologia căreia îi aparțin, precum și o firească opțiune artistică a scriitorului impun folosirea cu precădere a anumitor procedee în detrimentul altora, utilizate mai puțin sau chiar deloc.

Caracterizați unul dintre personajele nuvelei *Alexandru Lăpușneanul* de C. Negruzzi.

b) **Comentariul literar** înseamnă, strict semantic, alcătuirea unui text (sau desfășurarea unei simple expuneri orale), având drept scop explicarea, interpretarea, evidențierea sau judecarea anumitor pasaje dintr-o operă. Comentariul înlesnește familiarizarea treptată cu particularitățile structurii poetice a textului, cu gândirea artistică specifică autorului.

Studiul concret al textului – comentariul – poate avea drept scop definirea următoarelor elemente ale operei:

– mesajul scriitorului;
– portrete de eroi literari, modalități de caracterizare a lor;
– structura operei din care face parte textul comentat;
– îmbinarea modurilor de expunere în cuprinsul unei creații literare,
– caracteristicile limbajului;
– identificarea unor procedee artistice și determinarea funcției lor stilistice;
– conturarea unui tablou literar;
– structura, sub toate aspectele, a unui fragment dintr-o operă literară.

Alcătuiți un comentariu scris pe marginea următoarelor texte: Costache Negruzzi, *Cum am învățat românește* (ciclul *Amintiri de junețe*), în *Păcatele tinereților*, B.P.T. nr. 180, Editura pentru Literatură, București, 1963.

În comentariu se vor sublinia în mod deosebit:

– dragostea pentru limba română, mărturisită de autor chiar în pasajele introductive ale scrierii (se pot face trimiteri, în această privință, și la articolul lui C. Negruzzi, intitulat *Studii asupra limbei române*, cuprins în același volum);

Scanned with OKEN Scanner

– tabloul dezolant al învățământului din Moldova, în ajunul Revoluției de la 1821, atitudinea plină de ironie și sarcasm a lui Negruzzi față de unii dascăli ai vremii, pe cât de ignoranți, pe atât de plini de ifose;

– portretul caricatural al unui astfel de dascăl, venit să-l învețe pe autor, pe atunci copil de 13 ani, cititul și scrisul în limba română, cu litere chirilice;

– cuvinte și expresii arhaice, precum și regionalisme, care sugerează atmosfera de epocă și particularizează stilul lui C. Negruzzi ca scriitor moldovean;

– valoarea metaforică pe care o poate avea propoziția de încheiere: „Astfel Petru Maior m-a învățat românește".

Grigore Alexandrescu, *Unirea Principatelor*, în *Poezii – Memorial de călătorie –*, B.P.T. nr. 97, Editura pentru Literatură, 1961. În comentariu se vor releva:

– tonul înflăcărat de manifest politic integrat atmosferei de efervescență patriotică din preajma Unirii Principatelor;

– caracterul retoric al versurilor, vigoarea expresiei, suflul de credință în viitorul patriei, viziunea asupra istoriei frământate a poporului român;

– structura poeziei, adaptată caracterului de manifest: o înlănțuire de argumente, deopotrivă istorice și politice, prezentate cu patos, uneori cu o înfiorată vibrație lirică. Pentru relevarea concepției umaniste a poetului se pot face trimiteri și la poezia *Umbra lui Mircea. La Cozia.*

4. COMPUNERI LIBERE

Includem în această categorie lucrările pentru care nu se indică decât tema și, eventual, se fac doar unele precizări cu privire la sfera problemelor ce urmează a fi tratate. Așadar, compunerile libere nu beneficiază de modele, lăsându-se elevilor libertatea totală de a formula puncte de vedere proprii cu privire la un fapt de viață cunoscut, de cele mai multe ori, prin experiență personală, la un domeniu al realității despre care au acumulat un volum oarecare de cunoștințe.

Compunerile libere oferă, de asemenea, câmp larg de manifestare fanteziei, spiritului creator, discernământului, puterii de interpretare, conduitei umane în lumina unui cod etic.

Sugestii privind tematica unor lucrări de acest fel:

Un spectacol de teatru emoționant.

Teleemisiunea preferată (conținutul acesteia, corelarea ei cu o pasiune sau cu opțiunile voastre intelectuale, calitățile tehnice și regizorale ale emisiunii etc.).

Locul lecturilor literare în viața mea de fiecare zi (divertisment, informație, auxiliar al muncii școlare și sursă de îndrumări folositoare pentru viață).

Eroul literar căruia aș vrea să-i semăn întru totul.

Calitățile sufletești și trăsăturile de caracter pe care doresc să mi le formez.

Semnificația unor citate ca: „Întoarceți-vă, oriunde veți fi, cu ochii spre acest scump pământ, pe care de mai bine de două mii de ani au trăit, au muncit, au luptat și au murit părinții noștri... Ridicați-i în sufletele voastre un altar de veșnică dragoste..." (Simion Mehedinți). „Patria nu e pământul pe care trăim din întâmplare, ci e pământul plămădit cu sângele și întărit cu oasele înaintașilor noștri" (Barbu Delavrancea).

Însemnătatea hotărârilor Marii Adunări Naționale Române de la 1 Decembrie 1918, din Alba-Iulia, pentru istoria poporului român.

Eroismul tinerilor în Revoluția din Decembrie 1989.

Se recomandă ca, în orele de compuneri, să se efectueze lucrări cu teme literare, ca:
Patriotismul cronicarilor;
Contribuția Școlii Ardelene la dezvoltarea conștiinței naționale;
Contribuția lui V. Alecsandri la dezvoltarea literaturii române

Scanned with OKEN Scanner

B. EXERCIȚII DE CULTIVARE A LIMBII

VOCABULAR

SENSUL CUVINTELOR; RELAȚII SEMANTICE ÎNTRE CUVINTE

I. Analizați sensurile figurate și relațiile de sinonimie, antonimie și omonimie ale cuvintelor din textele următoare:

1. Ascultați acestea toate
Noroade, neamuri și gloate:
Să-mi înțeleagă cuvântul
Omul de pre tot pământul,
Bogătașii depreună
Cu mișeii[1] când s-adună.
(Dosoftei, *Psalmul* 48)

2. Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi și nouă toate;
Ce e rău și ce e bine
Tu te-ntreabă și socoate.
(M. Eminescu, *Glossă*)

3. Nimic nu-i mai de râs ca plânsul
În ochii unui luptător.
O luptă-i viața, deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor.
(G. Coșbuc, *Lupta vieții*)

4. Nu știu în veac răsplata ce-am să capăt,
Dar voi sluji cu drag, până la capăt,
Înalta doamnă, limba românească.
(V. Eftimiu, *Odă limbei române*)

II. Comentați, sub aspectul conținutului și al expresiei lingvistice, proverbele:
– Adună bani albi pentru zile negre.
– Banii strângătorului în mâna cheltuitorului.

III. 1. Găsiți antonimele cuvintelor: *adevăr, bine, tânăr, vechi, viu, a începe.*

2. Comparați perechile de antonime: *vesel – trist, bucurie – tristețe,* cu: *drept – nedrept, voie – nevoie, a prețui – a disprețui.*

3. Cu ajutorul prefixelor negative *ne-, i(n)-, des- (dez-), a-,* formați antonimele cuvintelor: *avantaj, corect, moral, om, temporal.*

4. Alcătuiți seriile sinonimice ale cuvintelor: *cartof, porumb, praf, zăpadă;* în alcătuirea lor aveți în vedere și variantele populare și regionale ale limbii.

[1] În text, (om) sărac, nevoiaș.

Scanned with OKEN Scanner

IV. 1. Extrageţi şi analizaţi expresiile folosite pentru cuvintele: *a muri* şi *mort;* găsiţi şi alte asemenea sinonime frazeologice în opera lui Sadoveanu.

a) Şi de aceea „a muri pentru ţară" a fost cea mai înaltă datorie pentru generaţiile care, apărând-o, au închis ochii înainte de vreme. (N. Iorga, *Sfaturi pe întunerec)*

b) C-un chelălăit răguşit şi stins, boierul s-a întins pe spate şi-a horcăit îndelung, deşertându-se de viaţă. După ce au coborât de la căruţă pe cuviosul Agatanghel şi l-au aşezat în pajişte, Alexa Vulpea s-a întors cu faţa către prietenul său pe veci adormit. (M. Savodeanu, *Nicoară Potcoavă)*

2. Alcătuiţi seria sinonimică, foarte bogată în limba română, pentru noţiunea „a muri", folosind termeni din limba comună şi din alte variante funcţionale ale limbii (limbajul oficial, popular, familiar etc.).

3. Arătaţi diferenţele semantice şi fonetice existente între perechile de cuvinte:

a) *complement – compliment, familiar – familial, literar – literal, originar – original, temporar – temporal;*

b) *forţat – fortuit, primitor – primitiv, temător – temerar.*

4. Construiţi câte două propoziţii folosind cuvintele *familiar – familial, temător – temerar.*

5. Numiţi tipul de greşeală din propoziţiile: *El şi-a adus aportul la înfrumuseţarea clasei. Avansaţi înainte. Reveniţi din nou. Cel mai principal lucru este să înveţi.*

SEMANTICĂ[1]. SCHIMBĂRI SEMANTICE

1. Citind cu atenţie fragmentul următor, veţi găsi explicaţia sensurilor unor cuvinte de bază din vocabularul fundamental al limbii române:

„Între cuvintele de care se leagă mai multă gândire şi simţire românească, în jurul cărora se grămădeşte mai mult instinct şi mai multă iubire firească astăzi şi mai multe amintiri de trecut, e „ţară".

De origine latină, termenul se deosebeşte la noi, ca înţeles, de acela pe care l-a avut în limba strămoşilor şi l-a păstrat în acelea ale popoarelor care pleacă de la dânşii. „Terra" era pentru romani numai ceea ce numim „pământul", după latinul „pavimentum" ceea ce înseamnă „pavat", adecă „drum de piatră", „şosea", ceea ce dovedeşte cât de mult sunt legate începuturile noastre nu numai de o vieaţă mult mai ridicată decât a unor simpli ţărani sau a unei adunături oarecare, culeasă întâmplător, ci de a ostaşilor imperiului, acei „veterani" parte din înaintaşii noştri, al căror nume a ajuns să fie la noi al oricăror „bătrâni". Era ţara-mamă, „terra mater", a cărei „ţărână", „ţernă" am păstrat-o în comoara celor mai scumpe cuvinte ale noastre... Şi de aceea „a muri pentru ţară" a fost cea mai înaltă datorie pentru generaţiile care, apărând-o, au închis ochii înainte de vreme."

(N. Iorga, *Înţelesul cuvântului de „ţară")*

a) din ce cuvinte latineşti derivă în româneşte cuvintele: *ţară, pământ, bătrân?*

b) care sunt sensurile primare ale acestor cuvinte? Comparaţi sensurile primare cu cele actuale şi arătaţi dacă există diferenţe între ele şi care sunt acestea.

2. Faceţi deosebirea dintre sensurile cuvântului *limbă* din următoarele contexte şi explicaţi-le:

– *Limba* noastră-i o comoară/ În adâncuri înfundată;

– Un sultan dintre acela ce domnesc peste vreo *limbă;*

– Are o *limbă* foarte ascuţită.

---

[1] *Semantica* este ştiinţa care se ocupă cu studiul semnificaţiei cuvintelor şi al modificărilor suferite de aceste sensuri. Explicaţia sensului sau sensurilor cuvintelor a preocupat întotdeauna pe cercetători, ca şi pe nespecialişti.

Scanned with OKEN Scanner

3. Precizați deosebirile dintre sensul propriu și cel figurat al cuvintelor subliniate din contextele:

a) *un strop* de apă/*un strop* de lumină; un cer *senin*/ un gând *senin;* o ramură *spinoasă*/ o problemă *spinoasă.*

b) Focul *arde* în sobă/ El i-*a ars* o palmă/ Eu *arz* în foc și toți trag la aghioase!/ „Eu *arz* de onoarea mea de familist și lor de somn le *arde*" (I.L. Caragiale, *O noapte furtunoasă).*

4. Folosind un dicționar al limbii române, analizați sensurile cuvintelor: *afecțiune a achita, lege, operație* și apreciați care dintre ele au cea mai mare frecvență.

5. O trăsătură importantă a cuvintelor din vocabularul fundamental este și *frecvența* lor.

Vi se dau cuvintele *cap, floare, foc, mână;* alcătuiți cu ele, folosind un dicționar al limb i române, câteva expresii și locuțiun

Evoluție semantică

1. Sensul sau sensurile unui cuvânt nu sunt date o dată pentru totdeauna; ele se schimbă, evoluează. Unele dispar, altele noi apar.

De exemplu, adjectivul *mândru* avea inițial sensul de „înțelept", care cu timpul a dispărut, iar cuvântul a dobândit sensul de „trufaș", cu care circulă și astăzi. *Bazaconie,* cu sensul actual de „poznă", însemna odinioară „nelegiuire" etc.

2. Citiți cu atenție fragmentul următor din povestirea *Viclenie* de M. Sadoveanu și observați comentariile făcute de eroul acestei povestiri, cuconu Costache Lăbușcă, cu privire la evoluția semantică a unor cuvinte:

„Eu te-oi ruga pe mata, cucoane Mihăiță, îmi zise Domnia sa în acea zi, să bagi de samă la un obicei pe care-l am eu și de care nu m-oi depărta în ruptul capului, ca un adevărat pescar cu undița ce mă aflu. Dac-ai însemnat mata, sunt niște vorbe în ziua de azi care au alt înțeles în cărțile vechi și-n catastifurile pe care le-am moștenit de la părintele meu. Ca și mine, mata zici *calic* năcăjitului care stă la colțul uliții și-ți întinde mâna, cerând de pomană. Dar *calic*, în acea vreme veche a cărților părintelui meu, era cel căruia îi zici mata astăzi *invalid* ori estropiat. Tot așa, poate știi mata că *mișel* – vorbă ce lăsăm să cadă asupra celui pe care-l disprețuim pentru suflet și fapte josnice – în vechime se spunea celor care astăzi au nume de *calici* și *cerșetori.* Am un catastif unde se vorbește despre *breasla mișeilor* din târgu Ieșilor.

Și mai este un cuvânt, care acuma nu-i de ocară. *Viclenie.* În vremea cea veche, *viclenie* însemna *trădare* și *viclean* însemna *trădător.* Așa că eu voiam să-ți spun matale, cucoane Mihăiță, că eu n-oi putea să fiu *viclean* către breasla noastră a pescarilor cu undița.

Și pe mine n-ai să mă vezi niciodată mata vânând peștele cu alte mijloace, cu fierul sau cu rețelele pentru câștigare de bani (...). Am vrut să lămuresc față de mata, cucoane Mihăiță, acest lucru, pentru că vii dintr-un târg. Și-n târguri s-au ivit în vremea din urmă *mișei* în înțelesul de astăzi al vorbei, care azvârl în ape boambe explozibile – detunând și sfărâmând peștele. Poate-și închipuie asemenea indivizi că asta poate fi o plăcere și că s-ar putea numi pescari. Pentru *viclenia* lor, să mă ierți mata, eu i-aș supune la pedeapsa instrumentelor lor, ca să rămâie *calici* în înțelesul vechi al cuvântului."

(M. Sadoveanu, *Împărăția apelor)*

a) Căutați în *Dicționarul de sinonime* (Editura Albatros, 1972) sau în alt dicționar sinonimele cuvintelor: *mișel, calic, viclenie.*

b) Extrageți formulele de adresare ale povestitorului către interlocutorul său și analizați-le.

Scanned with OKEN Scanner

c) Explicați, cu ajutorul sinonimelor, sensul cuvintelor *breaslă, târg;* sensul și forma cuvântului *boambe.*

d) Căutați (utilizând dicționarul) semnificația inițială a cuvintelor: *a certa, a ucide.*

ARHAISME

I. Citiți cu atenție textul:

„În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanții cu gârbace și vânătorii de plai și de Olt cu lungi sănețe; în urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtând mintene roșii și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri; îndată după aceștia, Mihnea însoțit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vârf și la mânere, și urmat de boierii de taină, cu vătașii, aprozii, armășeii și lipcanii lor. Apoi urmau copiii din casă, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabanițe de felurite stofe scumpe, având mari podoabe și fotaze la cai; ei și cu aprozii purtau sângeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date de la Împărăție. Dupe dânșii veneau lefegiii cu haine galbene, simenii și scutelnicii pedeștri; apoi gloata boierilor mazili și boiernașilor, iar la sfârșitul tutulor cetelor, o grămădire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni."

(A.I. Odobescu, *Mihnea-Vodă cel Rău)*

1. Scoateți pe două coloane separate arhaismele care denumesc ranguri boierești, politice și militare și arhaismele ce denumesc aspecte vestimentare.
2. Explicați sensurile cuvintelor: *aprod, cap, mazil, pedestru.*
3. Scoateți pe o coloană cuvintele derivate și indicați sufixele derivative.

II. „Creștinilor și oamenilor! a răcnit Vasile cel Mare, – stați cu liniște și cu pace, căci eu n-am nimica cu dumneavoastră. Aflați că eu sunt Vasile cel Mare, hoțul. De numele meu știți și de urmările mele ați auzit. Avem pistoale și nu ne temem de nimeni; și mai sunt alții care străjuiesc aproape.

Oamenii au murmurat și s-au tras la o parte cu supunere. Iar boierul și-a săltat barba din gulerul giubelei și-n ochiul lui cel sănătos s-a aprins mare spaimă, când a cunoscut pe prietinul meu.

– Ne-am înfățișat, zice iar hoțul, ca să facem un județ, după vechi obicei. Căci până la judecata cea din urmă, a lui Dumnezeu, neavând ascultare nici la isprăvnicii, nici la Divan, cată să facem dreptate singuri cu brațul nostru. Pentru muiere te iertăm, luminate stăpâne, dar am tremurat cu capu-n gard și cu gleznele-n ghiața morții, și cu picioarele-n butuc și cu ochii în fum de ardei, stupindu-ne sufletul, și ne-ai ars cu harapnicul; ne-ai rupt unghiile. Ne-ai umplut de otravă viața, căci ne-am adus aminte de toate în toate zilele și n-am găsit nici într-un fel alinare și izbândă! Ne-am înfățișat să-ți plătim, cucoane!

Răducan Chioru înțelegând, a căscat mare ochiul ș-a urlat la oameni și la slujitori; a căutat scăpare în laturi, a căutat scăpare înainte. Dar hoțul și prietinul acesta al meu l-au luat în piepturile cailor și l-au dărâmat."

(M. Sadoveanu, *Județ al sărmanilor)*

1. Scoateți arhaismele lexicale din acest fragment și explicați sensul fiecăruia cu ajutorul unor sinonime adecvate.
2. Comentați sensurile următoarelor construcții verbale: *ne-am înfățișat ca să facem județ, ne-ai umplut de otravă viața, ne-ai ars cu harapnicul, cată să facem dreptate singuri, ne-am înfățișat să-ți plătim.*

Scanned with OKEN Scanner

3. Scoateţi verbele care denumesc acţiunea de „a spune“, folosite în vorbirea indirectă a autorului; alcătuiţi seria lor sinonimică.

4. Scoateţi substantivele la vocativ şi analizaţi valoarea lor stilistică.

III.1. Arătaţi (folosind dicţionarul) sensul arhaismelor: *comis, dregător, hatman, ispravnic, a oblici, polcovnic.*

2. Găsiţi dubletul literar al fiecărui element regional din lista următoare: *barabulă, bolund, colb, copârşeu, păpuşoi, prunc, ţintirim, uiagă.*

3. Separaţi elementele regionale de cele populare existente în lista de cuvinte: *ăsta, ăla, hodină, muiere, oi vedea, oleacă, ostenit, a păli, a pușca, a sudui, a stupi, trudă, crivat, cucuruz, strai;* găsiţi pentru fiecare dintre cele două categorii stabilite sinonimul literar.

NEOLOGISME

I. Citiţi cu atenţie fragmentele de mai jos; arătaţi care este atitudinea celor doi scriitori faţă de neologisme:

1. „Unii însă cu statornicie stau şi zic că tot din limba de obşte ce avem să cârpim vorbe şi să botezăm lucrurile; şi cine nu ar râde când, urmând aceştii sisteme neurmate de nici o naţie, va vrea *persoana* să o numească *obraz* şi prin urmare *pronumele personale* din grămatică să le numească *în loc de nume obraznice*, şi *personalitatea, obrăznicie?* cine nu s-ar mira de o limbă în care *triunghiul* s-ar numi *clin* şi *linia perpendiculară, linie popoiată?* [...] şi Loghica cea cunoscută de toţi ar numi-o *Cuvintelnică?*“

(I. Heliade Rădulescu, *Repede aruncătură de ochi asupra limbii şi începutului românilor)*

2. „Mărturisesc că-mi place să aud pe săteanul nostru spunând *speranţă* şi *timp* în loc de *nădejde* şi *vreme*. Nu mă tem că se va împestriţa şi se va ticăloşi vechea limbă frumoasă şi înţeleaptă a părinţilor noştri, pentru că procesul de primenire a limbii populare e un fenomen firesc; în evoluţia ei limba vorbită a poporului nu va accepta decât ceea ce-i trebuie pentru a îmbunătăţi şi clarifica exprimarea. Tot astfel, în limba literară, neologismul intră firesc acolo unde e nevoie de el, pentru conciziune şi precizie. Când ţăranul adoptă pe *onoare*, are intuiţia că *cinste* nu lămureşte îndestulător ce vrea să spună el; *cinste* mai înseamnă şi altceva, în legătură cu băutura.“

(M. Sadoveanu, *În legătură cu limba literară)*

II. Scoateţi neologismele din textele de mai jos şi grupaţi-le pe părţi de vorbire; stabiliţi apoi sensul fiecăruia, găsindu-le câte un sinonim din vocabularul comun al limbii:

1. „Adevăraţi latifundiari ai fanteziei, norii pot da lecţii celor mai dezlănţuite imaginaţii. Şi celor mai fantastice visuri, de asemeni. Într-atât sunt de prodigioşi, inventivi, iar uneori frenetici! Delirul, pe care oamenii nu-l cunosc decât adus de febră, e starea lor naturală, felul obişnuit în care curg o dată cu timpul. Din tot ceea ce a fost vreodată pe lume realitate, sau vis, sau închipuire, nimic nu poate întrece recea lor halucinaţie.“

(Geo Bogza, *Cartea Oltului)*

2. Dar când ştiu c-o să vă-ngheţe
Iarna mizerabilă,
Mă apucă o tristeţe
Iremediabilă...

(G. Topîrceanu, *Rapsodii de toamnă)*

Scanned with OKEN Scanner

III. 1. Explicați, cu ajutorul sinonimelor, sensul următoarelor neologisme: *aselenizare, deconectant, incoruptibil, a include, mutual, obscurantism, perfid, recent, subtil, taciturn, temerar, vindicativ.*

2. Găsiți sinonimele neologice ale următoarelor cuvinte:

a) *aprig, adânc, agerime, credincios, a dărâma, de ajuns, deșertăciune, gol, greu, a înapoia, a îmbunătăți;*

b) *mândru, neatârnare, prieten, propășire, slobozenie.*

IV. Scoateți elementele de jargon și de argou din textele următoare și arătați în ce scop apar ele în limba personajelor sau a autorului; explicați semnificația și forma lor sonoră, prin stabilirea corespondentelor celor mai apropiate din limba comună:

1. „Ziţa: – Atunci, alevoa, bonsoir, ţaţo (pleacă şi se întoarce)...

Ei, Doamne! ţaţo, parol, ştii că eşti curioasă! Ce, pentru comédiile alea mergem noi? Mergem să mai vedem şi noi lumea. Ce, adică toţi câţi merg acolo înţeleg ceva, gândeşti? Merg numai aşa de un capriţ, de un pamplezir; de ce să nu mergem şi noi?“

(I.L. Caragiale, *O noapte furtunoasă)*

2. „ – ...avem nevoie de tine, trebuie să dăm o gaură, să facem rost de pitaci... S-au vânturat prin faţa prăvăliilor şi au ochit un husăr ce avea bani grubă pe el. Se vedea că e venit din provincie, după cumpărături. Codoşul a ginit unde ţinea taşca şi s-au luat după el.“

(Eugen Barbu, *Groapa)*

ÎMBOGĂȚIREA VOCABULARULUI PRIN MIJLOACE INTERNE

I. 1. Analizați structura morfologică a cuvintelor derivate de mai jos; extrageți și inventariați sufixele derivative și stabiliți ce clasă de cuvinte formează:

a) *deșteptăciune, gălbeneală, frumusețe, moliciune, roșeață, prostie, urâțenie, îndărătnicie;*

b) *asurzitor, îndărătnic, fățiș, împăciuitor, neîncrezător, câinos.*

2. Daţi câte două exemple de derivate formate cu ajutorul sufixelor: *-anie, -atic, -eşte, -ie, -eală, -işte, -bil, -ist, -os, -nic, -uţ, -andru.*

II. Analizaţi elementele componente şi procedeele de formare ale cuvintelor: *atotştiutor, a binecuvânta, bunăvoinţă, clar-obscur, cocostârc, fiecare, miazănoapte, primăvară, roman-fluviu, trifoi, treisprezece.*

III. Folosind sufixele derivative corespunzătoare, formaţi substantive de la următoarele cuvinte:

amplu, bun, a bănui, a comunica, destoinic, frumos, mediocru, milos, plat, prost, surd, umil, verde.

IV. Analizaţi cuvintele derivate din textele de mai jos şi arătaţi valorile sufixelor derivative:

1. „Frăţica, scumpul jumătăţoi al coconiţei Drăgane, s-a fost chemat şi dumnealui coconul Drăgan şi noi nici nu ştiam.“

(I. Heliade Rădulescu, *Coconul Drăgan)*

2. „Să-i dea mama băieţelului zăhărel?“

(I.L. Caragiale, *Bubico)*

Scanned with OKEN Scanner

FONETICĂ

1. Identificaţi natura fonică a fiecărui sunet (consoană, vocală, semivocală) din cuvintele versurilor următoare:

Lângă salcâm sta-vom noi noaptea întreagă,
Ore întregi spune-ţi-voi cât îmi eşti dragă.

(M. Eminescu, *Sara pe deal*)

2. Analizaţi diftongii, triftongii şi vocalele în hiat din cuvintele următoare; marcaţi semivocalele cu un semicerc:

a) Sărutare, umbră veche! priimeşte-nchinăciune
De la fiii României care tu o ai cinstit.

(Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*)

b) Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?

(M. Eminescu, *Scrisoarea I*)

c) *Creează, ghionoaie, iau, leoaică, pleoapă, pleoscăie.*

3. Citiţi cu voce tare cuvintele din cele două coloane de mai jos şi stabiliţi natura grupurilor vocalice din structura lor; scoateţi pe coloane separate diftongii şi vocalele în hiat; marcaţi semivocalele şi vocalele accentuate:

rea	–real	culoare (sg.)	–culoare (pl.; sg. culoar)
stea	–stearină	cerească	–cereale
haină	–haină	coarne	–coafor
ştiucă	–ştiut	toamnă	–toast
ştii	–ştiinţă		

4. Scrieţi pluralul substantivelor: *băiat, brad, cască, colonel, carte, dud, taină, stradă, vale.* Comparaţi-l cu singularul şi extrageţi alternanţele fonetice (vocalice şi consonantice).

5. Formaţi femininul şi apoi pluralul (masculin şi feminin al) adjectivelor: *anulog, blond, frumos, livresc, pisălog, pitoresc, snob;* observaţi dacă se produc (sau nu) alternanţe fonetice; arătaţi care sunt acestea şi încercaţi să explicaţi prezenţa (sau absenţa) lor.

6. Conjugaţi, în scris, verbele *a aşeza* şi *a şedea* la indicativul prezent; observaţi ce alternanţe fonetice se produc şi scrieţi-le apoi separat.

7. Despărţiţi în silabe şi arătaţi câte silabe are fiecare din cuvintele următoare; stabiliţi locul accentului în cuvânt şi subliniaţi silabele accentuate:

asiduu, continuu, funcţie, inabil, punctaj, somptuos, sublinia.

8. Identificaţi accentele din cuvintele: *bolnav, caracter, dincolo, cincisprezece, epocă, păsările, repede, sever.*

Observaţi pe care dintre silabele cuvântului cade accentul.

Scanned with OKEN Scanner

ORTOGRAFIE

1. Corectați greșelile strecurate în scrierea cuvintelor următoare și arătați în ce constă greșeala de ortografie descoperită: *tu nu mă agreiezi, femeea aceia, compozitorii crează, aceiași ideie, proprii tăi prieteni.*

2. Arătați deosebirea semantică și fonetică dintre adjectivele *biată* și *beată.*

3. Cum se scrie și se pronunță corect: *aerisi* sau *aierisi? constituent* sau *constituient? proiect* sau *proect? traiectorie* sau *traectorie?*

4. Pronunțați clar și cu voce tare următoarele cuvinte: *exemplu, exigență, există, extern, complex, mixt;* arătați, în scris, ce (grup de) sunete redă în fiecare caz litera *x.*

5. Scrieți pluralul masculin al adjectivelor: *complex, fix, perplex* și arătați care este diferența ortografică față de singular.

6. Cum se scrie corect: *amfiteatru* sau *anfiteatru? avanpremieră* sau *avampremieră? enfază* sau *emfază? a îmbunătăți* sau *a înbunătăți? prezumtiv* sau *prezumptiv? somptuos* sau *somtuos? altceva* sau *alceva?*

7. Sunt corect ortografiate numele proprii: *Alexandri, Brâncuși, Topârceanu?*

8. Cu ajutorul prefixului *des-/dez-,* formați, prin derivare, verbe de la următoarele cuvinte: *a aproba, avantaj, cântec, a coase, lipit, a prinde, a minți.* Observați ce variantă a prefixului este cerută de radical și încercați să justificați selecția ei, raportând-o la sunetul inițial al radicalului.

9. Procedați în același fel, găsind câte trei derivate cu prefixul *răs-/răz-* (de ex.: *a cumpăra, a se gândi, a răscumpăra, a se răzgândi).*

ORTOEPIE ȘI ORTOGRAFIE

1. Arătați care este pronunțarea și scrierea corectă a cuvintelor: *escalator* sau *excalator? escroc* sau *excroc? escadron* sau *excadron? escapadă* sau *excapadă? escursie* sau *excursie? esplica* sau *explica?*

2. Corectați pronunțarea și scrierea următoarelor cuvinte, comentând în fiecare caz greșelile constatate: *artimetică, apoclepsie, catindat, crastavete, prespectivă, scluptură;* explicați natura acestor greșeli.

3. Cum vă explicați pronunțările incorecte de felul *Gligore, Galibardi?* Găsiți și alte exemple similare și explicați-le.

4. Citiți cu atenție fragmentul următor și arătați ce particularități de pronunțare surprinde autorul în vorbirea dascălului său:

„Cu ultimul dascăl dintre cei pe care-i creionez, însă, nu m-am putut împăca.

Era domnu Gavrilescu, diriginte clasei (...) Vorbirea-i rară, apăsată și comic-moldovenească era singurul lucru care mă interesa. Domnu Gavrilescu rostea *circulațâi, constituțâi, umblî* și *ședi.* Avea și alte particularități de limbă, pe care le notam cu grijă." (M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie)*

5. Menționați câteva particularități fonetice regionale caracteristice graiurilor limbii române, pe care le cunoașteți din lecturile voastre sau de la cei din jur.

6. Citiți cu voce tare, de mai multe ori, versurile de mai jos și observați ce sunete (vocale sau consoane) se repetă; încercați să explicați armonia fonetică creată de ele.

– Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate (Gr. Alexandrescu).

– Argint e pe ape și aur în aer. Sură-i sara cea de toamnă (M. Eminescu).

– Prin vulturi vântul viu vuia (G. Coșbuc).

– Visuri în vuietul vremii (Al. Philippide).

a) Căutați exemple similare cu care să demonstrați expresivitatea sunetelor.

b) Dați exemple de sunete sau grupuri de sunete care să vă evoce anumite imagini.

Scanned with OKEN Scanner

7. Analizați predicatele din textele următoare și explicați în ce constă expresivitatea lor.

a) Pupăza, *zbârr!* pe-o dugheană... Eu, atunci, *haț* de sumanul moșneagului. (I. Creangă, *Amintiri din copilărie)*

b) Duminicile *bâzâiam* la strană și *hârști!* câte-un colac (idem).

8. Dați patru exemple de interjecții onomatopeice și patru exemple de verbe derivate de la interjecții.

9. Urmăriți cu atenție modul de pronunțare al actorilor în piesele și recitalurile de poezie, care vă oferă modele de pronunțare corectă, îngrijită și frumoasă a limbii literare românești

ORTOGRAFIE ȘI GRAMATICĂ

1. Arătați care este scrierea corectă a cuvintelor următoare și motivați cu argumente de ordin gramatical alegerea făcută: *greșeală/greșală; creând/creind; se așază/se așează; șade/șede; înfățișează/înfățișază; aranjează/aranjază.*

2. Conjugați, în scris, verbul *a crea* la indicativul prezent, participiu și gerunziu; subliniați apoi și rețineți imaginea grafică a sufixelor temporale și modale.

3. Conjugați, în scris, la indicativul prezent, verbele *a iubi* și *a nădăjdui;* subliniați sufixele de prezent, comparați-le și rețineți deosebirea fonetică *(-esc/-iesc)* dintre ele.

4. Corectați greșelile ortografice strecurate în scrierea adjectivelor demonstrative și motivați gramatical ortografia indicată de voi: *fata aceia, copiii aceea, aceiași clasă, aceeași elevi.*

5. Arătați în context, alcătuind scurte propoziții, deosebirile semantice dintre cuvintele și grupurile de cuvinte cu aceeași formă sonoră: *deloc* și *de loc altădată* și *altă dată, altfel* și *alt fel, decât* și *de cât, întruna* și *într-una, numai* și *nu mai.*

ORTOGRAFIE ȘI PUNCTUAȚIE
(semnele ortografice și de punctuație)

1. Explicați ortografia și punctuația din textele de mai jos (arătați ce indică fiecare semn ortografic sau de punctuație):

a) Ce-i inimă? Mi-i foame! Vreau să trăiesc și-aș vrea...
Tu, iartă-mă, fecioară, – tu, căprioara mea!
Mi-i somn. Ce nalt îi focul! Și codrul, ce adânc!
Plâng. Ce gândește tata? Mănânc și plâng. Mănânc!

(N. Labiș, *Moartea căprioarei)*

b) Murgule, murgușul meu,
Ce mi te-a dat taică-meu,
Datu-mi-te-a de-ajutor
La nevoie și la zor. *(Folclor)*

c) Știu, cineva o să-ntrebe, firește:
o, iubiți agricultori ai nopții,
dar ziua ce faceți?
Cum așa, ziua? – Dumnezeule mare! –
Cum să pierzi vremea, ziua, cu capul în palme! –
în fața hârtiei – ziua! – calculând
Cântecul probabil de mâine?!...

(Geo Dumitrescu, *Problema spinoasă a nopților)*

Scanned with OKEN Scanner

2. Arătați care este forma corect scrisă a cuvintelor: *ceea ce* sau *ceeace? nemaivăzut* sau *ne mai văzut? neștiind* sau *ne știind? nici unul* sau *niciunul? niciodată* sau *nici o dată?*

3. Citiți atent fragmentul următor:

„Cel mai delicat și cu gândire lucru în ortografie și care face cinste duhului omenesc este punctuația: ea desparte și face chiare judecățile noastre, arată șirul și relația lor și ne face să înțelegem și să ne facem înțeleși în scrierile noastre; și ea singură împlinește sfârșitul pentru care s-au aflat regulile ortografiii, mai vârtos în limbile cele vii."

(I. Heliade Rădulescu, *Prefață* la *Gramatica românească)*

a) Stabiliți distribuția accentelor în cuvinte; observați ce fel de accentuare apare mai frecvent și grupați cuvintele din text în trei categorii, după locul accentului în cuvânt (pe ultima silabă, pe penultima sau pe antepenultima).

b) Desprindeți particularitățile fonetice și lexicale cu caracter arhaic sau popular din text.

4. Comentați fragmentul următor:

„Arta – spunea el [I.L. Caragiale] – cere conștiință, fără un perfect simț de onorabilitate literară nu se pot scrie lucruri de seamă. Ca în toate, și în literatură se pretinde o cinste profesională, un prestigiu de atelier... Ce crezi tu, în câte ape n-am scăldat eu *Hanul lui Mânjoală?*... Ce să mai vorbesc de melodia frazei, de ferecătură, de ritmul vorbelor... Iaca, numai interpuncția... Câți nu înțeleg că interpuncția e gesticularea gândirii. Vezi, pe mine mă frământă astea, mă rod... Nu se poate artă fără migăleală... Cu vremea îți cresc tot mai multe scrupule... de conștiință... Dac-o fi să îmbătrânesc, știi cum să-mi ziceți? Să-mi ziceți Moș Virgulă!.."

(O. Goga, *Precursori)*

a) Încercați să definiți concepția despre literatură a lui I.L. Caragiale, așa cum rezultă din fragmentul citat.

b) Explicați ce reprezintă, în concepția aceluiași autor, interpuncția (punctuația) și ce importanță are ea pentru scriitor.

5. Interpretați semnele de punctuație din textul următor:

„Ei! Dar ce fel de carte e asta?!!! uită-te minune!!! aci lipsesc o grămadă de slove! ăștia vor să ne lase săraci!... Vai de mine, ce grosime și ce mojicie!!!... Ait! s-a stricat!!! s-aaa duuus acum și limba!!... Păcat de Dumnezeu să se ducă atâtea slove!!! Așa, domnule, s-au dus, și acuma dumneata să fii sănătos."

(I. Heliade Rădulescu, *Prefață* la *Gramatica românească)*

a) Analizați interjecțiile, vocativele, cuvintele cu vocale prelungite și explicați valorile lor stilistice; marcați accentele afective și intonația.

b) Pe baza particularităților fonetice, lexicale și gramaticale, încercați să desprindeți nota stilistică dominantă a fragmentului și stabiliți cărei variante funcționale a limbii aparține.

BIBLIOGRAFIE

1. *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei, București, 1958.
2. *Dicționar de sinonime*, Editura Albatros, București, 1972.
3. *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Editura Academiei, București, 1975.
4. *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei, București, 1982.
5. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a IV-a, Editura Academiei, București, 1983.

Scanned with OKEN Scanner

TEME RECAPITULATIVE

1. Demonstrați într-o lucrare caracterul romanic al limbii române.

2. Elaborați compuneri în următoarele stiluri functionale: științific, beletristic, administrativ și publicistic.

3. Caracterizați perioada umanismului românesc.

4. Evidențiați, într-o compunere, caracterul umanist al operei si personalității lui Dimitrie Cantemir.

5. Caracterizați perioada iluminismului românesc.

6. Elaborați o compunere despre literatura de la 1848 („Dacia literară", tematica literaturii, reprezentanți, opere, particularități artistice, de limbă, idealuri etc.).

7. Arătați, într-o compunere (sau plan de compunere) în ce constă contribuția lui Vasile Alecsandri la dezvoltarea culturii și literaturii române.

8. Caracterizați personalitatea creatoare a scriitorilor: I.H. Rădulescu, Vasile Alecsandri, A.I. Odobescu și B.P. Hasdeu.

9. Elaborați o schemă sugestivă a evoluției literaturii române – până la marii clasici –, precizând perioadele, scriitorii și operele literare studiate.

Scanned with OKEN Scanner

IX. BIBLIOGRAFIE

CLASA A IX-a

ION NECULCE, *O samă de cuvinte,* Bucureşti, Editura Minerva (Arcade), 1972

ION BUDAI-DELEANU, *Ţiganiada,* Bucureşti, Editura Minerva (Patrimoniu), 1981.

ION HELIADE RĂDULESCU, *Scrieri alese,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1972.

COSTACHE NEGRUZZI, *Alexandru Lăpuşneanul,* în *Negru pe alb,* Bucureşti, Editura Minerva (Arcade), 1976.

GRIGORE ALEXANDRESCU, *Poezii. Proză,* Bucureşti, Editura Minerva (Patrimoniu), 1985.

VASILE ALECSANDRI, *Poezii,* Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

N. FILIMON, *Ciocoii vechi şi noi,* Bucureşti, Editura Minerva (Patrimoniu), 1984.

ALEXANDRU ODOBESCU, *Pseudo-Kynegeticos* (fragmente), Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1975.

BOGDAN-PETRICEICU HASDEU, *Răzvan şi Vidra,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1979.

MIHAI EMINESCU, *Poezii,* Bucureşti, Editura Minerva (B.P.T.), 1977.

ION LUCA CARAGIALE, *O scrisoare pierdută,* în *Teatru,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1972.

ION LUCA CARAGIALE, *Momente. Schiţe,* Bucureşti, Editura Minerva (Patrimoniu), 1983

DUILIU ZAMFIRESCU, *Viaţa la ţară,* Bucureşti, Editura Minerva (Arcade), 1976.

BARBU DELAVRANCEA, *Apus de soare,* în *Teatru,* Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

SOFOCLE, *Antigona,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum – texte comentate), 1979.

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

ION NECULCE, *Letopiseţul Ţării Moldovei,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1976.

DIMITRIE CANTEMIR, *Istoria ieroglifică,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1977.

* * * *Şcoala Ardeleană* (fragmente). Vol. I–III, Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1970.

VASILE CÂRLOVA, *Marşul (Oştirii române),* în *Culegere de literatură română patriotică şi militantă,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1977.

ANTON PANN, *Povestea vorbii,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1974.

DIMITRIE BOLINTINEANU, *Poezii,* Bucureşti, Editura Minerva (Arcade), 1977.

NICOLAE BĂLCESCU, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul* (fragmente), Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1973.

ION GHICA, *Din vremea lui Caragea, Şcoala acum 50 de ani, Amintiri despre Grigorie Alexandrescu, Nicu Bălcescu,* în *Scrisori către V. Alecsandri,* Bucureşti, Editura Albatros (Lyceum), 1973.

ALECU RUSSO, *Cântarea României,* Bucureşti, Editura Albatros, 1974.

COSTACHE NEGRUZZI, *Scrisoarea II (Reţetă), Scrisoarea IV (Un poet necunoscut), Scrisoarea XII (Păcală şi Tândală), Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte),* în *Negru pe alb. Scrisori ţa un prieten,* Bucureşti, Editura Minerva (Arcade), 1976.

VASILE ALECSANDRI, *Chiriţa în provinţie,* în *Teatru,* Bucureşti, Editura Minerva (B.P.T.), 1973.

Scanned with OKEN Scanner

HOMER, *Iliada*
HORAȚIU, *Satire*
WILLIAM SHAKESPEARE, *Sonete*
WILLIAM SHAKESPEARE, *Romeo și Julieta, Regele Lear*
MOLIÈRE, *Avarul*
LA FONTAINE, *Fabule*
JOHN KEATS, *Odă la o urnă grecească*
LEV TOLSTOI, *Război și pace*
HENRIK IBSEN, *Stâlpii societății*

CLASA A X-a

MIHAI EMINESCU, *Poezii.* Cuvânt înainte de Tudor Arghezi. Antologie și prefață de Zoe Dumitrescu-Buşulenga. București, Editura Minerva (Biblioteca pentru toți), 1977.
ION CREANGĂ, *Amintiri din copilărie, Povestea lui Harap-Alb,* în *Amintiri din copilărie. Povești și povestiri.* București, Editura Ion Creangă (Biblioteca școlarului), 1977.
ION LUCA CARAGIALE, *O scrisoare pierdută,* în *Teatru,* București, Editura Albatros (Lyceum), 1972.
ION LUCA CARAGIALE, *Momente. Schițe.* București, Editura Albatros, 1976.
IOAN SLAVICI, *Mara,* București, Editura Albatros (Lyceum), 1977.
IOAN SLAVICI, *Moara cu noroc,* în *Nuvele,* București, Editura Minerva, 1975.
ALEXANDRU MACEDONSKI, *Versuri,* București, Editura Minerva, 1975.
BARBU DELAVRANCEA, *Apus de soare, Viforul, Luceafărul,* în: *Teatru,* București, Editura Minerva, 1975.
GEORGE COȘBUC, *Poezii,* București, Editura Minerva, 1976.
OCTAVIAN GOGA, *Poezii,* București, Editura Albatros (Lyceum), 1976

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

MIHAI EMINESCU, *Geniu pustiu,* în *Proză literară,* București, Editura Minerva, 1975.
ION LUCA CARAGIALE, *O noapte furtunoasă, Conul Leonida față cu reacțiunea,* în *Teatru,* București, Editura Minerva, 1976.
ION MINULESCU, *Versuri,* București, Editura Minerva (Arcade), 1975.
GEORGE BACOVIA, *Poezii,* București, Editura Minerva, 1975.
ALEXANDRU VLAHUȚĂ, *Din prag, Lui Eminescu, Unde ni sunt visătorii?..., 1907,* în *Poezii,* București, Editura Minerva (Arcade), 1974.
CALISTRAT HOGAȘ, *Pe drumuri de munte,* București, Editura Albatros, 1973.
ST. O. IOSIF, *Poezii,* București, Editura Minerva (Arcade), 1975.
DIMITRIE ANGHEL, *Poezii și proză,* București, Editura Minerva (Arcade), 1972.
BARBU DELAVRANCEA, *Sultănica, Trubadurul, Liniște, Domnul Vucea,* în *Nuvele și povestiri,* București, Editura Minerva (Arcade), 1975.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE DE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

ESCHIL, *Prometeu încătușat.* În *Tragicii greci.* Antologie. București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.

PUBLIUS VERGILIUS MARO, *Eneida,* București, Editura Univers, 1982.

FRANÇOIS RABELAIS, *Gargantua și Pantagruel,* București, Editura pentru Literatură Universală, 1967.

WILLIAM SHAKESPEARE, *Hamlet, prințul Danemarcei,* București, Editura Albatros, 1974.

WILLIAM SHAKESPEARE, *Opere,* vol. X *(Regele Lear),* București, Editura pentru Literatură Universală, 1962.

MIGUEL DE CERVANTES, *Don Quijote,* 2 vol., București, Editura pentru Literatură, 1966.

LA FONTAINE, *Fabule,* București, Editura pentru Literatură, 1958.

MOLIÈRE, *Opere,* București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, vol. I-II, 1955.

RACINE, *Teatru,* București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.

WALTER SCOTT, *Ivanhoe,* vol. I–II, București, Editura Minerva, 1970.

VICTOR HUGO, *Mizerabilii,* București, Editura Minerva, 1970.

ALEXANDRE DUMAS (tatăl), *Cei trei mușchetari,* vol. I–II, București, Editura Tineretului, 1969.

HONORÉ DE BALZAC, *Moș Goriot,* București, Editura Albatros, 1972.

M. LERMONTOV, *Demonul,* București, Editura pentru Literatură Universală, 1966

N.V. GOGOL, *Revizorul,* București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1952.

L.N. TOLSTOI, *Război și pace,* ediția a IV-a, vol. I–II, București, Editura Univers, 1971.

HENRIK IBSEN, *Teatru,* vol. I–III, București, Editura pentru Literatură Universală, 1966.

EMILE ZOLA, *Germinal,* București, Editura Albatros, 1977.

Scanned with OKEN Scanner

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

Dicționar cronologic – Literatura română, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979 (clasele a IX-a și a X-a).

Scriitori români – Mic dicționar –, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978 (clasele a IX-a și a X-a).

Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900, București, Editura Academiei, 1979 (clasele a IX-a și a X-a).

G. CĂLINESCU – *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1982 (clasele a IX-a și a X-a).

ȘERBAN CIOCULESCU, VLADIMIR STREINU, TUDOR VIANU, *Istoria literaturii române moderne*, ediția a II-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971 (clasele a IX-a și a X-a).

D. POPOVICI, *Studii literare*, vol. I. *(Literatura română în epoca „Luminilor")*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972 (clasa a IX-a); *Studii literare*, vol. IV *(Poezia lui Mihai Eminescu)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980 (clasa a X-a).

N. CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1980 (clasa a IX-a).

ION COTEANU, *Structura și evoluția limbii române (de la origine până la 1860)*, București, Editura Academiei, 1981 (clasa a IX-a).

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, *Ion Creangă*, București, Editura pentru Literatură, 1963 (clasa a X-a).

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, *Mihai Eminescu*, București, Editura Tineretului, 1963 (clasa a X-a).

AL. PIRU, *Istoria literaturii române*, vol. I, *Perioada veche*, vol. II, *Epoca premodernă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970 (clasa a IX-a).

DUMITRU MICU, *Început de secol. 1900–1916. Curente și scriitori*, București, Editura Minerva, 1970 (clasa a X-a).

ADRIAN MARINO, *Opera lui Alexandru Macedonski*, București, Editura pentru Literatură, 1967 (clasa a X-a).

TUDOR VIANU, *Arta prozatorilor români*, vol. I–II, București, Editura pentru Literatură, 1966 (clasele a IX-a și a X-a).

TUDOR VIANU, *Studii de literatură română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1965 (clasele a IX-a și a X-a).

EDGAR PAPU, *Din clasicii noștri*, București, Editura Eminescu, 1977 (clasele a IX-a și X-a).

MIRCEA TOMUȘ, *Opera lui I.L. Caragiale*, vol. I, București, Editura Minerva, 1977 (clasa a X-a).

POMPILIU MARCEA, *Ioan Slavici*, București, Editura pentru Literatură, 1968 (clasa a X-a).

PAUL CORNEA, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minerva, 1972 (clasa a IX-a).

HENRYK MARKIEWICZ, *Conceptele științei literaturii*, București, Editura Univers, 1988 (clasa a IX-a).

ABREVIERI

d.Cr. – după Cristos
fig. – figurat
fr. – francez
it. – italian
î.d.Cr. – înainte de Cristos
înv. – învechit
lat. – latin
n.a. – nota autorului
n.ed. – nota editorului
n.tr. – nota traducătorului
op. cit. – opera citată
pl. – plural
pop. – popular
reg. – regional

Scanned with OKEN Scanner

EXPLICAREA TITLURILOR UNOR CĂRȚI RELIGIOASE CUPRINSE ÎN MANUAL

1. **APOSTOL,** nume dat celor doisprezece ucenici ai lui Cristos; carte religioasă conținând o parte din faptele apostolilor, după înălțarea Mântuitorului.
2. **CATEHISM,** învățătură orală, prin întrebări și răspunsuri, a principiilor religiei creștine; cartea care cuprinde aceste principii sub formă de întrebări și răspunsuri.
3. **CAZANIE,** explicație a evangheliei sau a vieții unui sfânt; predică (în biserica ortodoxă, predica este de obicei explicarea evangheliei sau a vieții sfântului sărbătorit în ziua respectivă); carte cuprinzând predici pentru duminici sau sărbători.
4. **EVANGHELIAR,** carte care cuprinde prima parte a *Noului Testament*, respectiv cele patru evanghelii (ale lui Matei, Marcu, Luca și Ioan), unde sunt concentrate atât viața, cât și învățăturile lui Isus Cristos.
5. **LITURGHIER,** carte care cuprinde rânduiala slujbei liturghiei.
6. **MINEI,** carte religioasă cuprinzând slujbele sfinților, în ordinea zilelor din lună; de obicei se tipărește câte un *minei* pentru fiecare lună.
7. **OCTOIH,** carte bisericească care cuprinde cântările din strană din fiecare zi a săptămânii, aranjate pe opt glasuri.
8. **PSALTIRE,** carte de ritual cuprinzând cei 151 de *psalmi* (imnuri) din *Vechiul Testament*.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

I. Originea și dezvoltarea limbii române 3
Când a apărut limba română 3
Cum a devenit limba latină limbă română 7
De ce vorbim o limbă de origine latină 9
Limba română până în secolul al XV-lea – al XVI-lea 12
Începuturile scrierii în românește 14
Limba literară, limba populară – graiurile ei – și limba literaturii artistice 15
Dezvoltarea limbii române în ansamblul culturii naționale 17

II. Noțiuni de teorie a literaturii 20

Despre literatură 20
Arta și știința ca modalități de cunoaștere a realității 20
– Opera artistică și lucrarea științifică 20
– Imaginea artistică 21
Literatura și celelalte arte (lectură) 22
Opera literară – realitate și ficțiune 24
Structura operei literare 25
Literatura – artă a cuvântului 27
Probleme ale stilului artistic 28
Curente culturale și literare (lectură) 37

Genurile și speciile literare 42

Genul epic 42
Epica în versuri 43
Poemul eroic – *Dumbrava Roșie* de V. Alecsandri 43
Epopeea – *Iliada* de Homer 48
Epica în proză 52
Schița – *Bacalaureat* de I.L. Caragiale 52
Povestirea – *Cealaltă Ancuță* de M. Sadoveanu 56
Nuvela – *Alexandru Lăpușneanul* de C. Negruzzi 61
Romanul – *Viața la țară* de Duiliu Zamfirescu 67
Genul dramatic 71
Tragedia – *Antigona* de Sofocle 72
Comedia – *Chirița în provincie* de V. Alecsandri 76
Drama – *Răzvan și Vidra* de B.P. Hasdeu 82
Genul liric 92
Oda – *Odă ostașilor români* de V. Alecsandri 92
Laudă limbii române de P. Ghelmez (lectură) 95
Satira – *Satiră. Duhului meu* de Gr. Alexandrescu 96
Pastelul – *Mezul iernei* de V. Alecsandri 100
Meditația – *La steaua...* de M. Eminescu 103
Elegia – *Trecut-au anii...* de M. Eminescu 105

Scanned with OKEN Scanner

Poezia cu formă fixă 107
Sonetul – *Când însuși glasul* de M. Eminescu 107
Rondelul – *Rondelul rozelor de august* de Al. Macedonski 109
Gazelul – *Lupta vieții* de G. Coșbuc 109

III. Literatura populară – parte integrantă a literaturii naționale 112
Definirea, trăsăturile și clasificarea literaturii populare 112
Miturile 114
Creații lirice 115
Sugestii pentru comentarea unui text liric folcloric 115
Creații epice 118
A. Balada 118
Miorița 118
Monastirea Argeșului 121
B. Basmul 125
Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte 125
Expresii din povești 131

IV. Cultura și literatura română veche 136
Începuturile culturii scrise pe teritoriul țării noastre 136
Limbile de cultură folosite în evul mediu pe teritoriul românesc 136
Literatura română în limba slavonă 137
Literatura în limba română 138
Istoriografia românească 148
Începuturile umanismului și ale Renașterii în țările române 148
Istoriografia 149
Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei* (fragment) 150
Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor* Predoslovie [...] (fragment) 151
Ion Neculce, *O samă de cuvinte* (fragment) 153
Contribuția istoriografiei la dezvoltarea limbii și literaturii române 155
Schiță recapitulativă. Contribuția cronicarilor la dezvoltarea culturii române 157
Tabel sinoptic al istoriografiei românești 157
Dimitrie Cantemir, personalitate multilaterală a culturii și literaturii române 159

V. Cultura și literatura română între 1780 și 1830 162
Iluminismul 162
Iluminismul în cultura europeană 162
Iluminismul în cultura și literatura română 163
A. Școala Ardeleană 163
B. Iluminismul în Țara Românească și Moldova 167
Iluminismul (tabel recapitulativ) 168
Epoca de tranziție 169
Poeții Văcărești 169
Costache Conachi 173
Dinicu Golescu 174
Anton Pann 175

VI. Literatura română de la 1848 (1830–1860) 178
Cadrul social-politic și cultural (presa, învățământul, știința, teatrul) 178
Contribuția „Daciei literare" la orientarea literaturii și rolul de îndrumător cultural al lui Mihail Kogălniceanu 183
Trăsăturile caracteristice ale literaturii de la 1848 183
Ion Heliade Rădulescu 186
Poezia 187
Zburătorul (fragmente) 188
Proza 191
Teatrul 192
Poezia epocii de la 1848 193
Gh. Asachi 194

Scanned with OKEN Scanner

V. Cârlova 197
A. Mureşanu 199
D. Bolintineanu 200
Gr. Alexandrescu 203
Umbra lui Mircea. La Cozia 204
Proza epocii de la 1848 208
C. Negruzzi 209
N. Bălcescu 210
I. Ghica 211
A. Russo 212
Teatrul epocii de la 1848 (lectură) 214
Vasile Alecsandri 216
Deşteptarea României 219
Lecturi 221
Hora Unirei 221
Ţara 221
Pastelurile 223
Legendele – *Legenda rândunicăi* 226
Proza – *Balta Albă* (fragmente) 229
Opera dramatică – *Despot-Vodă* (fragment) 232
Vasile Alecsandri şi literatura populară 235

VII. Literatura română de după 1848 237
Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi şi noi* (text prescurtat) 239
Alexandru Odobescu, *Feciorul de împărat cel cu noroc la vânat* (fragment din *Pseudo-kinegetikòs*, cap. X şi XI) 254
B.P. Hasdeu 258

VIII. Compunere şi exerciţii de cultivare a limbii 261
A. *Compunere* 261
1. Elemente necesare pentru pregătirea compunerii 261
2. Stilurile funcţionale ale limbii 262
3. Compuneri după opere literare 266
4. Compuneri libere 268
B. *Exerciţii de cultivare a limbii* 269
Vocabular 269
Sensul cuvintelor; relaţii semantice între cuvinte 269
Semantică. Schimbări semantice 270
Arhaisme 272
Neologisme 273
Îmbogăţirea vocabularului prin mijloace interne 274
Fonetică, ortografie, ortoepie şi punctuaţie 275
Fonetică 275
Ortografie 276
Ortoepie şi ortografie 276
Ortografie şi gramatică 277
Ortografie şi punctuaţie 277

IX. Bibliografie 280
Abrevieri 283

Scanned with OKEN Scanner

Culegere și paginare computerizată
Secția Fotoculegere – Imprimeria Coresi

Coli de tipar: 18
Bun de tipar: 26.6.1995
Tiparul executat sub comanda nr 50 180

Regia Autonomă a Imprimeriilor
Imprimeria „CORESI" București
România

Lei 1520

ISBN 973-30-3117-6

DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ R.A. BUCUREȘTI — 1995

Scanned with OKEN Scanner